

Det här verket har digitaliserats vid Göteborgs universitetsbibliotek och är fritt att använda. Alla tryckta texter är OCR-tolkade till maskinläsbar text. Det betyder att du kan söka och kopiera texten från dokumentet. Vissa äldre dokument med dåligt tryck kan vara svåra att OCR-tolka korrekt vilket medför att den OCR-tolkade texten kan innehålla fel och därför bör man visuellt jämföra med verkets bilder för att avgöra vad som är riktigt.

This work has been digitized at Gothenburg University Library and is free to use. All printed texts have been OCR-processed and converted to machine readable text. This means that you can search and copy text from the document. Some early printed books are hard to OCR-process correctly and the text may contain errors, so one should always visually compare it with the images to determine what is correct.

MARIA HINNERSON-BERGLUND

Mobilitet och Estetik

Nuukfjorden på Grönlands västkust
som människornas livsvärld för 4 000 år sedan

Mobilitet och Estetik

Nuukfjorden på Grönlands västkust som människornas livsvärld
för 4000 år sedan

av **Maria Hinnerson-Berglund**

Akademisk avhandling som för avläggande av filosofie doktorsexamen enligt studieplanen för forskarutbildningen i arkeologi vid Göteborgs universitet, med tillstånd av Humanistiska fakultetsnämnden, försvaras vid offentlig disputation.

Tid och plats för disputationen:

Lördagen den 19 februari 2005, kl 13.00, Lilla Hörsalen i entréplanet på Humanisten, Renströmsgatan 6, Göteborg, granne med Universitetsbiblioteket.

Respondent:

FK Maria Hinnerson-Berglund, Institutionen för arkeologi, Göteborgs universitet

Opponent:

Professor, Dr Bjørnar Olsen, Institutt for Arkeologi, Samfunnsvitenskapelige Fakultetet, Tromsø universitet

Betygsnämnd:

Professor emeritus, Dr Robert Petersen, Ilisimatusarfik/Grönlands universitet, Nuuk

Docent Agneta Åkerlund, Länsstyrelsen i Södermanland

Docent Tove Hjørungdal, Göteborgs universitet

Ordförande:

Docent Per Cornell

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Institutionen för arkeologi

2005

ABSTRACT

Mobility and Aesthetics

The Nuuk Fjord on the west coast of Greenland
as a human life-world 4 000 years ago.

by Maria Hinnerson-Berglund

Dissertation for the degree of Doctor of Philosophy, Göteborg University, Department of Archaeology. Written in Swedish with summaries in Greenlandic and English.

The dissertation deals with newly excavated archaeological finds from the Palaeoeskimos who lived around the Nuuk Fjord on the west coast of Greenland about 4000 years ago. The purpose of the study is to present as full a picture as possible of the whole *life-world* that was theirs. The life-world concept referred to lies closest to Husserl's and Merleau-Ponty's definitions, where experience is the basis of all knowledge, and the life-world is the whole world that is vitally present in our awareness – both the archaeologist's and the prehistoric human being's.

The finds from the settlement sites in question indicate that the life-world of the Palaeoeskimos was typified by mobility and aesthetics. Mobility is discussed on the basis of what can be considered reasonable examples of building-blocks in the material basis of the Palaeoeskimo life-world in this area of Greenland. An account is also given of the movements of nature and the fluctuations in the fauna over time. Furthermore there is a discussion of the origins, migration patterns and life-mode of the Nuuk inhabitants of the time as regards the exploitation of the resources of the fjord landscape for food, clothing and equipment. The problem that is given special attention is that the *aesthetic*, in the sense of the beautiful, which is often tangibly present in Greenlandic archaeology, has not been granted a great deal of scholarly attention in relation to the early Palaeoeskimo society. The possibilities that exist for gaining insight into the emotional-cognitive world of the Palaeoeskimos have thus not been utilized to any great extent. Aesthetics in the broad sense is therefore dealt with along with the archaeological analytical tools typology and style. Art as a concept and phenomenon, as well as perception, intuition and experience, are discussed, as are human beings' different conceptions of reality, with a view to clarifying the significance of these concepts in relation to archaeological practice. On this basis the finds are then analysed from an aesthetic and ideational perspective, and in the concluding synthesis one of the excavated settlement sites is suggested as a centre of a Palaeoeskimo life-world in the Nuuk Fjord area.

The methods used in the dissertation are traditional archaeological field methodology and artefact analysis, ethnological and ethnographical analogies, theories of style, aesthetics and art as well as phenomenology, and what could be called everyday dialectics or universal human conceptions. The methodology in the first part of the dissertation is described as traditional, and in the later part as experimental archaeology with a qualitative approach. The methodology is based on both hard-science research results and theories from the humanities, and on the insight that everything is interrelated in a dialectical world where every single factor can impinge on one or more others, and thus form more or less active patterns in the structure of a larger tapestry.

Keywords:

Palaeoeskimo, life-world, Nuuk Fjord, Greenland, mobility, aesthetics, art, style, everyday dialectics.

MOBILITET OCH ESTETIK

Nuukfjorden på Grönlands västkust
som människornas livsvärld
för 4 000 år sedan

Arkeologiska institutionen
Göteborgs universitet
adress: Arkeologiska institutionen
Göteborgs universitet
Box 200
SE- 405 30 Göteborg
www.hum.gu.se/ark/

© Maria Hinnerson-Berglund 2004
maria.hinnersonb@telia.com

Grafisk design: Christina Redvall,
CHR • Bok & Bild, redvall@arch.chalmers.se

Omslags bild: Marianes Pynt och sidskrapa, collage av Chr. Redvall

Foto av författaren där annat ej anges

Engelsk översättning: James Manley
jamanley@post.tele.dk

Grönländsk översättning: Bolette Papis
dabada@greenet.gl

Teckningar av artefakter: Martin Mörck
martin.morck@telia.com

Kartor: Mikkel Myrup
mikkel.myrup@natmus.gl

Foto av artefakter med svart/vit mätsticka: Anette Adomat
anette.adomat@natmus.gl

Engelsk titel: Mobility and Aesthetics
The Nuuk Fjord on the west coast of Greenland
as a human life-world 4 000 years ago

Grönländsk titel: Nuttartuuneq kusagisalerinerlu
Ukiut 4.000-it missaasa matuma siornagut Kalaallit Nunaata
kitaani Nuup Kangerluani inuit inuuneranni silarsuarisaq

ISBN 91-85245-13-5

Tryck: Grafikerna Livréna i Kungälv AB

Göteborg 2004

Mobilitet och Estetik

Nuukfjorden på Grönlands västkust som människornas livsvärld
för 4 000 år sedan

MARIA HINNERSON-BERGLUND

Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen
Arkeologiska institutionen
Göteborgs universitet
Göteborg 2004

Till minne av Bia, min innerligt älskade dotter

Innehållsförteckning

PROLOG	13
MOBILITET, ESTETIK OCH LIVSVÄRLD: EN INGÅNG TILL GRÖNLAND OCH ARKEOLOGI	19
<i>Nuukfjorden som en arkeologisk livsvärld</i>	
<i>Problemformulering, syfte och mål</i>	
<i>Valet av metod</i>	
<i>Problemformulering, syfte, mål och metod: en sammanfattning</i>	
Avhandlingens uppläggning och framställningens struktur	25
Några basfakta om Grönland	27
<i>Kalaallit Nunaat</i>	
<i>Kalaaleq, inuk och paleoeskimå</i>	
<i>Grönlands skilda arkeologiska och historiska tidsepoker</i>	
<i>Två blad ur Grönlands arkeologihistoria: fornminneslag och stenålder</i>	
<i>Nuukdistriktets och Godthåbsfjordens arkeologi</i>	
PALEOESKIMÅERNAS BOPLATSER I DEN VÄSTRA DELEN AV NUUKFJORDEN	39
Fjorden, boplatserna och fältarbetet	39
<i>Nuukfjorden och områdets geofysiska karaktär</i>	
<i>De undersökta boplatsernas namn och geografiska läge</i>	
<i>Logistik, utrustning och personal</i>	
Presentationen av boplatser och fynd: en vägledning	42
NARSAARSUUP NUUA	44
Landskap, flora och fauna	45
Undersökning och utgrävning	46
<i>Erosionsarkeologi</i>	
<i>Boxeldstad och axial struktur</i>	
<i>Eldstäder och fynddistribution</i>	
<i>Artefakter och råmaterial</i>	
Kort sammanfattning om Narsaarsuup Nuua	53
NUUGAARSUK	54
Landskap, flora och fauna	55
Undersökning och utgrävning	56
<i>Horisontell och vertikal stratigrafi</i>	
<i>Eldstäder och fynddistribution</i>	
<i>Artefakter och råmaterial</i>	
Kort sammanfattning om Nuugaarsuk	62

KIKIALLIT NUUA OCH FYNDLOKALERNA RUNT TATSIP ATAA	64
Området runt Tatsip Ataa	64
Kikiallit Nuua	65
<i>Landskap, flora och fauna</i>	
Undersökning och utgrävning	66
<i>Horisontell och vertikal stratigrafi</i>	
<i>Eldstäder och fynddistribution</i>	
<i>Artefakter och råmaterial</i>	
Kort sammanfattning om Kikiallit Nuua och Tatsip Ataa	70
KINGITUP TASERAASAA	72
Landskap, flora och fauna	73
Undersökning och utgrävning	75
<i>Area A</i>	
<i>Area B</i>	
<i>Artefakter och råmaterial</i>	
Kort sammanfattning om Kingitup Taseraasaa	77
YTTERFJORDEN	79
Rekognoceringen i Ytterfjorden	79
<i>Nuukfjorden mot havet</i>	
<i>Nipisat Sund</i>	
<i>Qaqqaliaq</i>	
<i>Aakaatbukten och Sarfat</i>	
Fynden från Ytterfjorden: en kort sammanfattning	82
MARIANES PYNT	83
Landskap, flora och fauna	84
Undersökning och utgrävning	87
<i>Förutsättningar och metod</i>	
<i>Horisontell och vertikal stratigrafi</i>	
<i>Eldstäder och andra strukturer</i>	
<i>Fyndens stratigrafiska lägen</i>	
<i>Artefakter och råmaterial</i>	
Marianes Pynt, en sammanfattning	97
QAARUSUK	99
Kulturlandskap och fynd	100
<i>Pynt I</i>	
<i>Dorsetfynden från Pynt II</i>	
<i>Pynt III</i>	
Kort sammanfattning om Qaarusuk	102

ARKITEKTUR, ARTEFAKT OCH BOPLATSENS LÄGE: ANALYS, TOLKNING OCH REFLEXION OMKRING BOPLATSERNAS LIKHETER OCH OLIKHETER	103
BOSTADEN	103
Arkitekturen	103
<i>Arkitekturens fasta element</i>	
<i>Tältets konstruktion och några ord om Saqqaqbåten</i>	
<i>Distributionen av fynd och boytans storlek</i>	
<i>Kokstenar och boxeldstäder</i>	
<i>Några associationer omkring bullerstenshärden med den vita stenen</i>	
<i>Den axiala strukturen och dess funktion</i>	
Bränsle och belysning	116
<i>Saqqaqlampor av bergart och täljsten</i>	
<i>Saqqaqlampan och lamporna från istidens Europa</i>	
<i>Bränsle, veke och elddon samt Saqqaqlampans uppgifter</i>	
REDSKAP, VERKTYG OCH VAPEN: ARTEFAKTER OCH RÅMATERIAL	124
Definitioner och begrepp	124
<i>Det totala redskapet: ändblad, skaft och handtag</i>	
<i>Saqqaqkulturens "verktygslåda" enligt Bjarne Grønnow</i>	
<i>Stenartefakternas beteckningar</i>	
Råmaterial	130
<i>Beteckningar på olika råmaterial generellt</i>	
<i>Beteckningar på råmaterial i paleoeskimäiska fynd från Grönland</i>	
<i>Mineraler i Nuukområdet och råmaterialens naturliga förekomster</i>	
<i>Proveniensen hos killiaq från Marianes Pynt</i>	
LIKHETER OCH SKILLNADER INOM OCH MELLAN ARTEFAKTKLASSERNA	137
Analysmetod och sammanställningen av tabeller	137
Relativa frekvenser beträffande antalet fynd och artefakternas råmaterial	138
<i>Formade redskap, avslag och råmaterial</i>	
Sticklar och stickelavslag	139
<i>Saqqaqstickeln i grönländsk arkeologi</i>	
<i>Sticklarna från Nuukfjorden</i>	
<i>Sticklarna från Nuukfjorden i relation till sticklar från andra paleoeskimäiska boplatser</i>	
<i>Stickelavslag</i>	
Mikrospånkärnor och mikrospån	147
<i>Mikrospånkärnorna från Nuukfjorden</i>	
<i>Mikrospånkärnor från andra geografiska områden</i>	
<i>Mikrospån, råmaterial och kronologi</i>	
Skrapor	155
<i>Beteckningar och råmaterial</i>	
<i>Konkava sidskrapor</i>	
<i>Trapetsoida ändskrapor</i>	
<i>Avlånga och droppformade ändskrapor</i>	
<i>Transversala och stövellika ändskrapor</i>	

Knivar	158
Cylinderborr och prylar	160
Vapenspetsar	161
<i>Harpunblad</i>	
<i>Pilspetsar</i>	
<i>Spjutblad</i>	
<i>Lansblad</i>	
<i>Sidblad</i>	
<i>En kort kommentar om vapenspetsarnas morfologi</i>	
Artefaktens användningsområden	166
Sammanfattande kommentar till resultaten	168
<i>Kort återblick på boplatsernas arkitektur och inredning</i>	
<i>Boplatsernas karaktär i relation till artefakternas antal, funktion och utseende</i>	
<i>Boplatsernas karaktär i relation till viltresurserna</i>	
<i>Boplatsernas årstidsmässiga användning</i>	
<i>Boplatsernas storlek i relation till antalet individer som kan ha uppehållit sig där</i>	

DE UNDERSÖKTA PALEOESKIMÅISKA BOPLATSERNAS PLACERING I TID OCH RUM	175
Boplatsernas läge, ålder och eventuella samtidighet	175
<i>De paleoeskimåiska boplatsernas läge i relation till andra lämningar på platsen</i>	
Strandlinjer, C14-år och relativ datering	176
<i>Grönland och Nuukfjorden under holocen</i>	
<i>Nuukfjordens marina gränser och de paleoeskimåiska boplatsernas läge</i>	
<i>C-dateringarna från Nuukfjorden och boplatsernas eventuella samtidighet</i>	
Råmaterial och typologi som utgångspunkt för relativ datering	184
Läge och ålder hos några andra paleoeskimåiska fyndplatser	186
<i>Paleoeskimåiska boplatser på Grönlands västkust</i>	
<i>Paleoeskimåiska fyndplatser mera generellt</i>	

NUUKFJORDEN FÖR 4 000 ÅR SEDAN: MOBILITET, MÄNNISKOR, DJUR OCH NATUR	191
Mobilitetsmönstret under Saqqaqperioden	191
<i>Hemma och borta eller resans längd och orsak</i>	
<i>Foragers, collectors och fokala platser</i>	
Grönlands invandringshistoria och fluktuationer i faunan under kortare och längre tid	198
<i>Bilden av Grönlands förhistoria i relation till klimat och vissa djur</i>	
<i>Växternas, djurens och människornas ankomst till Grönland</i>	
<i>Havsströmmar, temperatur och pulsen i det grönländska ekosystemet</i>	
<i>Renarna i Nuukområdet</i>	
<i>Saqqaqfolket och routen till Västgrönland/Kitaa</i>	

Saqqaqfolkets ursprung	208
<i>Människans ankomst till den amerikanska kontinenten</i>	
DE ÄLDSTA MÄNNISKORESTERNA I ÖSTRA ARKTIS	
OCH ELFENBENSMASKETTEN FRÅN DEVON ISLAND	210
<i>Nutida och forntida mtDNA-haplogrupper i Amerika och Grönland</i>	
Saqqaqfolkets ursprung och routen till Nuukfjorden: en kommentar	216
JAKT, FÖDA, KLÄDER OCH UTSMYCKNING	218
Jakt, fångst, fiske och insamling i Nuukfjorden under Saqqaqperioden	218
<i>Jakten på havsdäggdjuren</i>	
<i>Insamling, fiske och småviltsjakt</i>	
<i>Jakten på vildren i Nuukområdet</i>	
<i>Vistelsen i renlandet och slakten</i>	
Föda, kläder, utrustning och utsmyckning	227
Skinerberedning, klädedräkt och kroppsutsmyckning	228
<i>Beredningen av päls och skinn</i>	
<i>Grönlands äldsta kamik</i>	
<i>Arktiska skinndräkter enligt Gudmund Hatt</i>	
<i>Dorsetfigurerna och fynden från Qilakitsaq</i>	
<i>som utgångspunkt för en möjlig Saqqaqdräkt</i>	
<i>Dekorationer, amuletter och kroppsutsmyckningar</i>	
STIL, ESTETIK OCH KONST I ARKEOLOGI	239
Stil och arkeologi	240
<i>Stil som begrepp i förhistorisk arkeologi</i>	
<i>Typ och typologi</i>	
<i>Några olika sätt att se på stil i arkeologi</i>	
Estetik i filosofi, konst och arkeologi	246
<i>Estetik som läran om det sköna och det goda</i>	
Estetik som politik, som fulhet och som spänning	247
Konst ur konstnärens, filosofens och antropologens perspektiv	249
Konst, estetik, smak och värde i arkeologi: några reflexioner	253
<i>Konst och arkeologisk vetenskap</i>	
<i>Estetik, konst, smak och värde i arkeologi</i>	
Stil, estetik och konst som begrepp och tolkningsredskap:	
sammanfattning och kommentar	258
Perception, intuition och upplevelse i filosofi	260
<i>Perception, intuition och upplevelse som allmänt vetenskapliga begrepp</i>	
<i>Upplevelse hos Husserl, i hermeneutiken och i Merleau-Pontys filosofi</i>	
<i>Perception, intuition och upplevelse i arkeologi: en reflexion</i>	
Konstverkets mening	264
<i>Sambällsideal och individ i stilhistorisk kontext</i>	
<i>Konstverkets mening enligt Erwin Panofsky</i>	

MÄNNISKORS FÖRESTÄLLNINGAR	269
<i>Några föreställningar om mörkret, ljuset och färgerna</i>	
<i>Newtons och Goethes olika sätt att se på färger</i>	
<i>Immanens och representation i färger ljus och mörker</i>	
<i>Immanens och representation i stenar, berg och annan materia</i>	
Föreställningarna hos de många folken i norr	278
<i>Några föreställningar hos nordliga folk enligt Kerstin Eidlitz Kuoljok</i>	
<i>Tornarsuk, Sila och Inua</i>	
<i>Inua enligt Jens Rosing</i>	
<i>Den religiösa instinkten och dess manifestationer</i>	
NUUKFJORDEN SOM MÄNNISKORNAS LIVSVÄRLD FÖR 4 000 ÅR SEDAN:	
ANALYS, REFLEXION OCH SYNTES	289
Metod och objekt: fenomenologi och skulpturteori	289
Nuukfjorden som boplats med himmelen som tak	291
UPPLEVELSER UNDER ARKEOLOGISKT FÅLTARBETE I NUUKFJORDEN	293
Saqqaqepokens inua: fynden från Nuukfjorden	
ur estetiskt och föreställningsmässigt perspektiv	296
<i>Föremålets inua ur arkeologiskt och stilhistoriskt perspektiv</i>	
<i>Perspektivets inua</i>	
<i>Föremålets inua ur tre bildkonstnärers perspektiv</i>	
<i>Könets inua</i>	
<i>Stensmedens inua</i>	
<i>Skönhet för sin egen skull och Saqqaqperiodens streckornamentik</i>	
<i>Saqqaqepokens inua: en kommentar och några slutsatser</i>	
Nuukfjorden som Saqqaqfolkets värld	314
<i>Fjordområdets inua</i>	
<i>En livsvärld med Sermitsiaq och Marianes Pynt som centrum</i>	
EPILOG	321
SAMMANFATTNING	325
MOBILITY AND AESTHETICS	335
NUTTARTUUNEQ KUSAGISALERINERLU	347
REFERENSER	361
APPENDIX: FYNDKATALOGER OCH TABELLER	377

Prolog

Denna avhandling är ett tack till Grönland, dess nutida och forntida människor, djur och natur, för oändligt många vidunderliga upplevelser under 15 år. De kan kopplas till vänner, grannar och arbetskamrater i Nuuk, men de största upplevelserna har samband med det arkeologiska fältarbetet som omfattat inventering, fornminnesvård och utgrävningar i många av Grönlands fjordar från Kap Farvel i söder till Diskobukten i norr.

Några av avhandlingens grundläggande idéer finns tillgängliga på engelska i form av artiklar i internationella arkeologiska publikationer (Hinnerson Berglund 2000a, 2000b, 2000c samt 2003a och 2003b). Då texten behandlar en period av Grönlands förhistoria med starka band till Nordamerika vore det också naturligt att publicera denna monografi på engelska. I detta skede har jag dock valt att göra det på svenska med sammanfattningar på både grönländska och engelska. Avhandlingen är resultatet av ett projekt som förutom litteratur- och museiestudier innefattat ekonomi och logistik i samband med tre fältsäsonger, dokumentation, analys och magasinering av fynden på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv i Nuuk samt förmedling till allmänhet och kolleger i Grönland, Sverige, Norge, Danmark och Canada. Även om ansvaret för att avhandlingen fått den utformning den har enbart vilar på mig har alla som varit involverade i något av dessa moment varit viktiga för resultatet.

De personer som jag har anledning att tacka alldeles särskilt är kamraterna från fältarbetet i Nuukfjorden. Först museumsinspektør Mariane Petersen, vars djupa kännedom om allt som har med Grönland att göra inklusive fornlämningarna i Nuukfjorden har inte bara varit till ovärderlig hjälp under alla tre projektsäsongerna utan också en stimulerande arbetskamrat och vän under rekognoceringarna i Nuuk och Maniitsoq kommuner liksom under många privata utflykter i Nuukområdets fjordlandskap. Därefter vill jag tacka de dåvarande studenterna vid Ilisimatusarfik/Grönlands universitet i Nuuk: museumsassistent Fuuja Fredrik Larsen, som med sin noggranna hand inte bara rentecknat planritningarna utan också stått för vissa illustrationer i denna bok, kand.mag. Johanne Terttu Olsen Kreutzmann som ställde de grundläggande frågorna och museumsinspektør Mikkel Myrup som också hjälpt till att få fram de kartor som presenteras i avhandlingen. Arkeolog Karin Linnéa Nordell från Göteborgs Universitet, zoolog Pernille Mølgaard Hansen från Københavns Universitet och arkeolog Mads Dengsø Jessen från Århus Universitet skall också tackas tusen gånger för att ni gjorde just det året ni var med i fält till en särskilt rik upplevelse. I detta sammanhang vill jag också tacka personalen på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv. Alla är ihågkomna med stor värme. Här vill jag ändå nämna kand. fil. Hans Lange och fotograf Erik Holm samt museets vaktmästare flygmekaniker Poul Henriksen, som sett till att Tuneq och hennes gummijolle varit sjödugliga inför varje fältsäsong, och till konservator Anette Adomat som hjälpt till med fotograferingen av många artefakter. Stort

tack också till forskningsbibliotekarie Dorthe Jørgensen på Ilisimatusarfik Grönlands Universitet för hjälp med att skaffa litteratur samt till IT-tekniker Ole Rendal och konsulent Andreas Harke som hjälpt mig med mina datorer under årens lopp.

Martin Mörck som tecknat de kongeniala bilderna av artefakterna vill jag tacka alldeles särskilt liksom de andra bildkonstnärerna Anne-Birthe Hove, Arnannnguaq Høgh och Svenerik Jakobsson som analyserat artefakterna ur konstnärsperspektiv. Anne-Bithe vill jag även tacka för den starka bilden av Sermitsiaq, vår gemensamma utsikt i Nuuk, och Svenerik i detta sammanhang för akvarellen med paleoeskimåiska skrapor och Egedes potentill. Maria Heed vill jag tacka för narvalen och Linda Riber Sørensen för Inua, också detta bilder som finns med i avhandlingen. Arkitekt tekn. lic. Christina Redvall, Göteborg, skall ha ett alldeles särskilt tack för det stora arbetet med avhandlingens design och lay out liksom fil.mag. Margareta Leijonhufvud för läsningen av korrekturen och fynden av danismer i mitt språk. James Manley tackar jag för översättningen av sammanfattningen till engelska och Bolette Papis för översättningen av sammanfattningen till grönländska.

Utan accept och praktiskt stöd från Grönlands Nationalmuseum og Arkiv och utan ekonomiska bidrag från i första hand Grönlands Hjemmestyre, Direktoratet for kultur, uddannelse, forskning og kirke hade projektet Mobilitet och Estetik aldrig kunnat genomföras. Mitt tack riktas därför till museumsdirektør Emil Rosing och Grönlands kulturministrar Mariane Jensen, Lise Lennert Skifte och alldeles särskilt till Henriette Rasmussen vars personliga insats möjliggjort tryckningen av denna bok. Tack också för ekonomiskt stöd från De grønlandske kommuners fond for støtte til arkæologiske undersøgelser i Grønland och dess ordförande Nuuks borgmästare Agnethe Davidsen. Och tack till Sila /Center for Grönlandsforskning ved Danmarks Nationalmuseum, till NAPA/Nordens Institut i Grønland, Grönlands Hjemmestyres Tips-og Lotto-midler Pulje C, Letterstedska Föreningen i Stockholm och i Köpenhamn samt till Göteborgs Universitet Filosofiska fakulteternas gemensamma donationsfond och Jubileumsfonden, och till Arkeologiska institutionen som bidragit med ekonomiskt stöd till de aktiviteter som är knutna till disputationen inklusive tryckningen av avhandlingen.

Här vill jag också tacka dr.phil. professor Kristian Kristiansen och särskilt min specielle handledare fil.dr. docent Per Cornell vars djupa insikter i litteraturen tillsammans med synpunkter på avhandlingens innehåll och utformning varit till stort gagn för mitt arbete. Tack fil.dr. Elisabeth Arwill Nordbladh och fil.dr. professor Jarl Nordbladh som var några av mina första lärare i arkeologi, och som sedan dess, var och en på sitt sätt, stimulerat mitt intresse för ämnet. Elisabeth har även haft inflytande på innehållet i denna avhandling och skall därför ha ett särskilt tack tillsammans med fil. dr. Tove Hjørningdal som noggrant läst manuskriptet precis som fil. dr. Kerstin Nordenstam som haft åsikter om avhandlingens idéinnehåll. Fil. dr. professor Margareta Hallberg som läst texten ur filosofiskt vetenskaps-teoretiskt perspektiv vill jag tacka särskilt varmt, också för många goda samtal om allt som rör humaniora.

Tusen tack till alla på Sila på Nationalmuseet i Köpenhamn för den fantastiska tiden i denna ojämförligt fruktbara forskningsmiljö! Tack till cand. mag. centerledaren Bjarne Grønnow som bland mycket annat lämnat värdefulla synpunkter

på avhandlingens innehåll och till mag.art. Jørgen Meldgaard för särtryck av artiklar och givande samtal bl.a. om fynden från Itinnera. Tack också till dr. fil. professor Hans Christian Gulløv och museumsinspektør Hans Kapel som känner Nuukfjorden bättre än de flesta. I detta sammanhang vill jag också tacka dr. med. Søren Nørby som förmedlat uppgifter om den nyaste DNA-tekniken. Dr. Peter Schleder mann vill jag tacka tusen gånger, inte bara för samtal om fynden från Nuukfjorden utan för uppmuntran i arbetet och för den stora gästfriheten i samband med Chacmoolkonferensen i Calgary. Samma tack sänds till Barbara och Charles Schweger för all generositet under mitt besök på University of Alberta i Edmonton. Tack också till alla dem som öppnat magasinerna på olika museer för mina studier: Förutom museerna på Grönlands västkust Patricia Sutherland på Museum of Civilisation i Ottawa, personalen på Newfoundland museum i St. John's, Stephen Loring på Smithsonian Institute i Washington, Knut Andreas Bergsvik på Historisk Museum Universitetet i Bergen och Adriana Munoz på Världskulturmuseet i Göteborg. I detta sammanhang vill jag också tacka Ritva Aydi och Tipsu Jönsson på Humanisten i Göteborg, inte bara för praktisk hjälp vid flera tillfällen utan främst för deras värme och vänliga kommentarer. Här vill jag också säga tack till alla kära vänner och släktingar i Göteborg som under alla åren i Nuuk gjort mina vistelser i Göteborg, i samband med uppgifter på arkeologiska institutionen, till speciellt minnesvärda händelser. Violinisten Ellen Birgithe Nielsen Vecchi som inte bara haft ett rum till mig att bo och arbeta i utan som också bjudit på oändligt många givande samtal om skapandets problematik får representera er alla.

I ett förord som detta känns det viktigt att även få tacka dem som professionellt arkeologiskt betytt särskilt mycket för det som lett fram till denna avhandling. Det första och största tacket går till fil. dr. Elisabeth Iregren, och med henne fil.dr. Inger Zachrisson och fil.dr. Inga-Maria Mulk, som i mitten av 1980-talet introducerade mig i arktisk arkeologi med utgrävningarna i respektive Vivallen i Härjedalen och Karats i Jokkmokks kommun. Därefter vill jag ha tacka den nu avlidne direktören vid Statens Historiska Museum i Stockholm professor Olov Isaksson som inte bara var en helt särskild vän utan också arrangerade den resa till Sydgrönland 1989 som gav mig den första inblicken i det grönländska kulturlandskapet. Under fyra av 1990-talets somrar var jag sedan med i utgrävningarna av GUS, Gården under sandet, 80 km sydost om Nuuk. Här är det arkeologerna ph.d. Jette Arneborg, mag.art. Svend Erik Albrethsen och fil.kand. Gudmundur Olafsson som jag vill tacka för många lärorika fältveckor. Tusen tack också till arkitekten och arkeologen Knuth Krogh och ingenjören Poul Erik Pedersen för fantastiska upplevelser och förmedling av insiktsfulla kunskaper i samtal under arbetet på många arkeologiska lokaler i Sydgrönland under flera år.

Paleoeskimårarkeologin mötte jag i praktiken första gången 1996 då jag deltog i utgrävningarna i Saqqarleq i den södra delen av Diskobukten. Här vill jag särskilt tacka utgrävningsledarna ph.d.stud. Jens Fog Jensen, dr. fil. professor Bjørnar Olsen och mag.art. Erik Brink Petersen. Det var inte minst upplevelserna under dessa grävningar som inspirerade mig till att formulera projektet om paleoeskimåerna i Nuukfjorden. I det sammanhanget vill jag också tacka alla som stödde min ansökan

till forskarutbildningen bl. a. cand.mag Claus Andreasen, fil.lic.Tinna Møbjerg och Phd. Morten Meldgaard. Ett helt speciell tack skall i detta sammanhang framföras till fil.dr. Marianne Proházca och den nyss bortgångna universitetslektor, fil.mag. Birgitta Carlbom som i mitten av 1990-talet aktivt fick mig att återuppta studierna vid Arkeologiska Institutionen vid Göteborgs universitet efter många år.

I de flesta av ovanstående avsnitt kunde även vicedirektören för Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, mag. art. arkeolog Joel Berglund, tillika min man, ha tackats. Utan Joel skulle det inte ha blivit någon avhandling. Hans grundmurade stöd på alla nivåer av arbetet har varit både oersättligt och avgörande för att projektet *Mobilitet och Estetik* kunde ros i hamn. Samtidigt skall sägas att idéer föds i motsättning till andra idéer, och att det har varit i samtal med Joel som mina argument har behövt slipas mest, och förhoppningsvis tydliggjorts. Tack Joel för det, och för allting annat!

Den, som trots allt, har varit starkast närvarande i allt som har med denna avhandling att göra är min innerligt älskade dotter Bia Hinnerson, född den 16 november 1971, som i ungdomligt övermod sprang över en trafikled i Stockholm den 27 april 1997 och därför inte längre finns i det man kallar verkligheten. Den tunga sorgen och den djupa och smärtsamma saknaden efter henne har präglat hela detta arbete. Men då Bia var den allra största glädjen i mitt liv, hoppas jag att något av all den kraft och kärlek som hon hann generera under sitt alltför korta liv på något sätt skall komma till uttryck i denna bok, som därmed tillägnas Bias minne.

Nuuk den 31 juli och Göteborg den 10 december 2004

Maria Hinnerson-Berglund

Maria och Bia Hinnerson ombord på m/s Vanja i Nuukfjorden juli 1992.

Michelangelo var en vanlig man.
han gick på två vanliga ben.
men en märklig förmåga ägde han:
att levandegöra sten.

Det bodde en dröm därinne
Han måste hugga den fri
Och han högg med all kunskap, egensinne
och sjudande raseri.

Han anföll marmorn så flisorna flög
och stålet i mejslarna brann
och ut ur marmorblocket steg värdig och hög
bilden av människan

Men bilden blir adrig färdig
Den måste skapas igen
och förändras
för att bli värdig
sitt namn pånyttfödelsen

(Kent Andersson, Slaven, strof 1)

Mobilitet, estetik och livsvärld: en ingång till Grönland och arkeologi

*Meningen må være
at man livet igennem
skal opleve tingene
i al deres pragt og forunderlighed*
(Poul Henningsen)

Nuukfjorden som en arkeologisk livsvärld

Denna text handlar om de människor som uppehöll sig runt Nuukfjorden på Grönlands västkust för nästan 4000 år sedan (Se färgplansch). Detta är en plats på jorden som inte lämnar någon oberörd. Med inlandsisen få mil bort blir man som arkeolog här omedelbart förflyttad till det europeiska paleoliticums slutskede, till medeltidens grönländska runristande katoliker och inuits materiellt fulländade havskultur. Som fastboende blir man också starkt medveten om Nuukfjorden som vinterland. Då är allting stora obrutna ytor av bara vitt och blått. En solig dag är fjordens vatten mörkt ultramarint och över detta ligger en kritvit fjällvärld vilande mot en klarblå himmel. Om aftonen en sådan dag är fjorden duvblå medan himlen får en mättad ljusblå färg. När det är växlande molnighet uppstår dessutom fantastiska färgfenomen i den annars så vita snön. Den ena sidan av din väg är röd eller rosa och den andra blå eller turkos. Här lever man således ofta i det som konstnärer kallar kompletär färgkontrast. Men det är inte i en målning som man upplever dessa gripande färgfenomen utan i sin allra vanligaste vardag. Inget av detta finns dock där för evigt utan de är allesammans flyktiga upplevelser. Plötsligt försvinner verkligheten bort i en "white out" då stormvinden tar tag i snön, flyttar om den och formar den till metalliska och pansarlika sköldar i naturen. Det är dessa kontraster, och tidvattnet som kommer och går med is från fjordens inre tillsammans med de fåtaliga och fint formade stenredskap man finner på de olika paleoeskimåiska boplatserna i fjorden som ryms i avhandlingens titel Mobilitet och Estetik.

Den viktigaste utgångspunkten för mig har varit att de som lämnat dessa föremål åt oss att upptäcka var människor av kött och blod som vi. De var individer med både kropp och själ så intimt förbundna att man inte kan tala om det ena utan att också tala om det andra. Att vara mänskliga omfattar fantasi, minne, empati, antecipatorisk förmåga samt behov av identifikation och orientering. Det innebär behov av att röra sig, också i takt, d.v.s. att dansa och att sjunga och framkalla rytmiska ljud med eller utan det vi kallar instrument. Det innebär förmåga, eller behov av, att skapa nya och alternativa verkligheter. Det är längtan, önsknigar och

upplevelser förankrade i kroppen och relaterade till erfarenheter och materiella villkor men framförallt och alltid till andra människor. För några är det sexualiteten som är den starkaste drivkraften, för andra makten och för en tredje att få visa upp sig. Ytterligare andra söker samhörighet eller bara lugn och ro. Detta, liksom behovet av aktivitet, nyfikenhet, lust att lära och alla andra egenskaper som utmärker människan fanns också hos dem som uppehöll sig runt Nuukfjorden för 3–4000 år sedan och precis som hos oss i högre eller mindre grad och med varierande styrka i olika faser av livet. Med detta som bas har min önskan varit att försöka bygga upp en möjlig bild av hela den *livsvärld* som fanns runt Nuukfjorden vid den tid som denna studie behandlar.

Livsvärldsbegreppet (*die Lebenswelt*) introducerades av den moderna fenomenologins grundare Edmund Husserl och har senare använts på olika sätt både av Husserl själv och av t.ex. Maurice Merleau-Ponty och Jürgen Habermas. Husserls livsvärld är människans konkreta erfärbara värld och hos honom är begreppet starkt kopplat till kunskap. Livsvärlden är grunden för vetenskapen och det är jaget som ger erfarenheterna om världen dess mening. Husserl tänkte sig två olika jag, ett som är riktat mot objektet (fenomenet) och ett annat som reflekterar på sig själv. Människan har både själ, tillvaro och historia och världen omfattar både den materiella förutsättningen för livet och rationaliteten i världen. Men detta riskerar att tappas bort om de studeras bara på naturvetenskapliga premisser, ansåg han. Dessvärre inriktar sig vetenskapen alltför ensidigt mot de materiella villkoren och bortser från de humanitära och sociala behoven (Bjurwill 1995: 31–41).

Hos Merleau-Ponty handlar livsvärlden kort om den egna levda kroppen som är ständigt närvarande i allt som individen gör. Kroppen är subjekt för alla objekt vi erfar. Den egna kroppen är således aldrig själv objekt utan det subjekt för vilket objektet visar sig. Det innebär att det finns en grundläggande cirkularitet mellan kropp och subjekt. Den levda kroppen som subjekt bebor rummet och tiden, men man är inte i rummet och tiden enligt Merleau-Ponty, utan min kropp tar dem åt sig och omfattar dem (Merleau-Ponty 1999, Bengtsson 2001: 69–82).

Enligt Habermas består människans livsvärld av tre sfärer som i vardagslivet ständigt sammanförs. Det är den objektiva sfären som hon förhåller sig sakligt till, den sociala med normer och värderingar samt den subjektiva med känslor och förhoppningar där tankar och viljor kommer till uttryck. För att förstå en samhällsutveckling kan man dock inte bara tala om livsvärld, menar Habermas. Det är nödvändigt att skilja mellan livsvärld och *systemvärld*. Livsvärlden är uppbyggd av våra nära sociala relationer: familj, vänner och arbete medan systemvärlden består av mera anonyma och sakliga relationer. Systemvärlden finns på den ekonomiska marknaden t.ex., och hos statliga myndigheter. Systemvärlden grundar sig på och har vuxit fram ur livsvärlden. Men så småningom koloniserar systemvärlden sitt eget ursprung (livsvärlden) alltmer. I dagens samhälle

har marknaden i systemvärlden lagt livsvärlden under sig och fragmentiserat den. Livsvärlden har efterhand kommit att genomsyras av det som annars utmärker systemvärlden: det instrumentella förnuftet. I det som Habermas kallar naturfolkens livsvärld skiljer man inte däremot mellan natur och kultur, mellan sak och person, och därför inte heller mellan en instrumentell handling, som utförs mot ett objekt, och en social, som utförs mot andra människor (Månson 1995: 287–324. För Habermas diskussion av Husserls Livsvärld/Lebenswelt se Habermas 1992).

Habermas teori är också intressant i detta sammanhang men det jag tagit fasta på är främst Husserls och Merleau-Pontys livsvärld definierad som ”den värld som är levande närvarande i våra varseblivningar” och som därmed är oupplösligt förbunden med det subjekt som varseblir den. I det här sammanhanget omfattar livsvärlden således den arkeologi som jag själv och mina medarbetare uppehållit oss i under fältarbetet i Nuukfjorden. I denna, som i alla andra livsvärldar, är verkligheten i sin levda närvaro mångfacetterad och komplex. Den är varken privat eller objektiv och även om vi var inkastade i en socialt, kulturellt, historiskt och språkligt bestämd värld så var vi inte underkastade denna värld på något deterministiskt sätt. Livsvärlden är alltid ofullständig. Den blir aldrig färdig utan ”förmedlar mellan en deterministisk objektivism och en subjektivism som gör världen till min värld” (Bengtsson 2001: 63–95, 1998).

Problemformulering, syfte och mål

Det problem avhandlingen inriktar sig på rör estetiken som i betydelsen *det sköna* enligt min erfarenhet är närvarande i det mesta som har med arkeologi i Grönland att göra. Den finns i fältarbetet där naturen bjuder på ovanligt starka upplevelser, i artefakterna som ger intryck av att ha tillverkats med stor omsorg och noggrannhet, i utställningar och publikationer och t.o.m. i vissa fältrapporter där man kan finna påtagligt ömsinta teckningar av de utgrävda objekten (Bild 1 a–d). Å andra sidan visas estetiken sällan någon uppmärksamhet per se i explicit vetenskapliga sammanhang så till vida att man diskuterar dess betydelse i det förhistoriska samhället. Vissa artefakter klassificeras visserligen ibland som konst, men då utan att begreppet närmare har definierats. Det kan också konstateras att naturvetenskap och etnologi, och i någon mån sociologi, har en självklar plats i grönländsk arkeologi medan discipliner som filosofi, psykologi, estetik och konstvetenskap ännu inte har vunnit inträde som hjälpvetenskaper här. Därmed utelämnas de av artefakternas kvalitativa egenskaper som möjligen kunde ge inblick i tillverkarens emotionellt kognitiva värld (Jones & Mac Gregor 2002) och öppna vägen för en djupare förståelse både av den förhistoriska människan och av oss själva och därmed berika ämnet arkeologi (För känslornas filosofi se Andersson 1994, och känslans intelligens Goleman 2001).

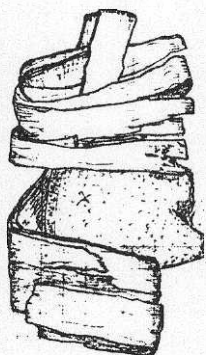

Bild 1 a. Slipsten i slida av valbarder från Saqqaqkulturen, teckning av Jørgen Meldgaard.

Förutom att de paleoeskimåiska stenredskapen ofta är vackra liknar de varandra mycket under en påtagligt lång period av den första delen av Grönlands förhistoria. Stenbladen till vapenspetsar, skrapor och knivar är morfologiskt närmast standardiserade under 1500 år, och råmaterialet i vart och ett av dem tycks ha valts ut utifrån en bestämd logik. Dessa utmärkande drag motsvarar det som inbegrips i termen *stil*, ett av arkeologins basredskap (se senare kapitel om stil). Det var också med stil som verktyg jag påbörjade planeringen av undersökningarna i Nuukfjorden, som då i första hand hade som mål att finna, frilägga och dokumentera eventuella eldstäder och andra bostadsstrukturer på, eller i närheten av, de platser där vi och andra före oss hade funnit indikationer på paleoeskimåisk verksamhet i form av enstaka lösfynd. Dessa var stenbladen till sticklar, knivar, skrapor, pilar och liknande eller bara avslag från bearbetningen av kiselskiffer, kvarts, kvartsit, kalcedon och bergkristall: de råmaterial som paleoeskimåerna använde i denna del av Grönland för att framställa delar av sin materiella kultur.

Min avsikt var då att dokumentera komplexet boplats, eller snarare lägerplats, med dithörande bostadsstrukturer och artefakter, för att sedan jämföra stilen hos fynden från de olika platserna med varandra, och se om man kunde finna definierbara skillnader mellan olika lägerplatser i olika delar av fjorden. Redan då var jag emellertid medveten om att detta inte skulle räcka för mig som länge ansett att de kvalitativa aspekterna hos fyndmaterialet, och de upplevelser som såväl arkeologin som livet i allmänhet i Grönland bjuder på, är så unika att de borde kunna användas i tolkningen av fynden, eller åtminstone förmedlas på ett eller annat sätt till läsaren i samband med att fynden presenterades. Allteftersom projektet framskred blev det än mer uppenbart att här fanns så oändligt mycket mer att ta fasta på än de attribut och element som normalt häftas vid termen stil. Stil handlar också om uttryck och har således en emotionell sida, och även denna ville jag försöka inringa i det paleoeskimåiska artefaktmaterialet. Estetik blev därmed naturligt att använda. Med estetik som en aspekt av stil kunde stilbegreppet vidgas till att omfatta även fyndens kvalitativa aspekter.

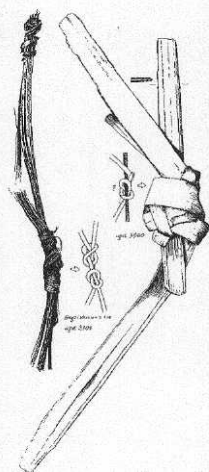

Bild 1 b. Knopar från Thulekulturen, teckning av H.C. Gulløv

Arkeologiska fynd är emellertid inte bara artefakter och stenstrukturer utan hela den kontext som de arkeologiska objekten blir funna i. Var gränsen för kontexten går kan växla från tillfälle till tillfälle men den bestäms av arkeologen själv. I denna avhandling betraktas inte bara den närmaste omgivningen utan också naturen i stort som ett arkeologiskt fynd som bör vara med i bilden av den förhistoriska värld jag som arkeolog är satt att (re-)konstruera. Motivet är att man i Grönland inte sällan delar precis den naturmiljö som man själv lever i med dem som bodde här förut. Det ligger därför nära till hands att fundera omkring hur forntida människor klarade sig i denna sköna men dramatiska och barska natur. Vilka var dessa människor, var kom de ifrån och vad var orsaken till att just de vi kan kalla de första grönländarna blev kvar under en så lång

period som drygt 1500 år i ett land vars förhistoria före Thulekulturens ankomst omkring 1200 AD (McGhee 2000) präglas av människogrunder som annars "försvunnit" efter mindre än 500 år (se t.ex. Berglund 1986). Som en följd av dessa och liknande tankar kom livsvärldsbegreppet att uppfattas som ett möjligt ramverk, både att samla frågorna inom och att ha som mål att fylla ut med de insikter som min forskning ledde till.

Livsvärlden täcker alla aspekter av människans tillvaro, de materiella villkoren lika väl som psykologiska och andliga dimensioner. Den delas med andra människor i motsvarande konkreta och erfärbara verklighet vilket innebär att vi som lever i Nuukfjordsområdet idag i någon mån delar vår livsvärld med paleoeskimäerna. Våra dagliga liv, som vi tar för givna, skiljer sig naturligtvis oändligt från deras men när man, som under arkeologiskt fältarbete i Grönland, lever i tält långt borta från tätorterna veckor i sträck och är hänvisad till umgänget i en liten och begränsad grupp av människor har man möjlighet att leva sig in i åtminstone några av de villkor som tillvaron skapade för dem. Men samtidigt, då livsvärlden är den konkreta erfärbara verklighet vi dagligen inte bara lever våra liv i utan också tar för given i alla våra aktiviteter, är livsvärlden förutsättningen för varje enskild människas kunskap om världen och därmed kan man starkt betvivla att en förhistorisk livsvärld som den paleoeskimäiska går att återskapa vare sig med fantasi eller med vetenskaplig systematik (Bäck-Wiklund 1995: 74). Kroppsuppfattning och världsbild är bara några exempel på de barriärer som kan antas avskära våra livsvärldar från deras. Med rötter i ett sekulariserat kristet samhälle och i en (vetenskaplig) värld där struktur, strategi och fragmentisering premieras är det inte troligt att man kan sätta sig in i det sätt att tänka som utmärkte paleoeskimäerna. Redan genom att begreppslägga de förhistoriska människornas kvarlätenheter har man fjärrat sig från deras värld och varje ambition att nå ens i närheten av deras livsvärld kan därför synas oralistisk.

Arkeologin är full av paradoxer och många argument som normalt fungerar som arkeologiska bevis är bemängda med antaganden och motståndningar. Detta är ett generellt arkeologiskt problem och en del av den allmänna diskussionen om arkeologins möjligheter och begränsningar beträffande tolkningen av materiell kultur (se t.ex. Nordbladh 1991, Kristiansen 2004). Det är inte heller en precis eller exakt skildring av paleoeskimäernas liv som är målet här. Syftet är snarare att med bas i fynden från Nuukfjorden och den kontext de blev funna i som en del i avhandlingen försöka inringa något av den tankestil som kan ha varit paleoeskimäernas och den vägen öppna något av den livsvärld som kan ha varit deras (för "tankestil" se Feyerabend 1975, 1978, tankestil i arkeologi Hinnerson-Berglund 2000b).

Bild 1 c. Lans med sidblad från Independence II-kulturen, teckning av Eigil Knuth.

Bild 1 d. Saqqaqharpun, teckning av Jens Rosing.

Valet av metod

De metoder jag valt för att rättfärdiga avhandlingens karaktär är hämtade från flera olika discipliner och innefattar såväl positivism som hermeneutik (Andersson 1981). Jag har försökt att finna en metodologisk väg som kombinerar traditionell rationalism och empirism med explicit sinnesebaserade kvalitativa metoder. Att jag velat pröva kvalitativa metoder betyder således inte att jag lämnat de kvantitativa därhän. Avhandlingen bygger på en kombination av båda dessa angreppssätt. T.ex. har arkitektur-element och artefakter klassificerats i enlighet med i grönländsk arkeologi beprövad metod och vetenskaplig praxis. Alla föremål har mätts med avseende på längd, bredd och tjocklek och olika attribut har uppmärksamats och beskrivits i syfte att lyfta fram likheter och skillnader. Tabeller med procentuella förhållanden beträffande redskapskategoriernas inbördes relationer redovisas också precis som fyndens plats i koordinatsystemet på respektive utgrävningsyta (se Appendix).

Förutom traditionell arkeologisk fältmetodik och artefaktanalys har jag gjort bruk av fenomenologi och stil-, estetik- och konstteorier samt av föreställningar hämtade från etnologi, religionshistoria och från det som etnologen Kerstin Eidlitz Kuoljok (1999) kallar *vardagsdialektiken*. Med vardagsdialektiken och det som utmärker konstupplevelsen har jag som uttolkare i avhandlingens avslutande kapitel försökt att träda in i något av det som rymts i inuiternas *inua*, i evenkernas *musum* och i samernas sätt att jojka. Kort sagt i den tankestil som kan antas ha varit utmärkande för det som möjligen kan kallas den premoderna människan. Med vardagsdialektiken öppnas en värld där allting är befolkat med en term lånad av Sara Lidman (2003) och en jojka handlar inte om norrskenet, isen, björnen etc. utan jojken *är* det man jojkar, som poeten och bildkonstnären Nils Aslak Valkeapää uttryckt det (Valkeapää pers. kom. 1987, se också Boine 2004). Att jojka är att *gestalta* fenomenet med både kropp, inlevelseförmåga och fantasi, och det är snarast detta som varit målsättningen här. Avhandlingens syntes kan därmed möjligen uppfattas som en prövning av den nutida arkeologins gränser. En sådan diskussion välkomnas men är inget mål i sig (om vetenskapens gränser, se t.ex. Andersson 2004).

Med de aktuella fynden inklusive landskapets natur som indicier och med det sinnliga, med betraktandet och upplevelsen som verktyg har jag i stället utgått ifrån att man kan återfinna åtminstone några av de emotionellt kognitiva kvaliteter som kan ha funnits i de människors liv som uppehöll sig runt Nuukfjorden på Grönlands västkust för ca 4000 år sedan. Väl medveten om att det bara kan bli en ytterst ringa del av paleoeskimäernas livsvärld vi kan inringa samt att kvalitativa aspekter inte kan brukas som vetenskapliga bevis har jag således ändå velat pröva att skapa en bild av denna värld. I arkeologin är bilden av forntiden vår enda verklighet. Det är bara i den som helhet och sammanhang kan uppstå.

Problemformulering, syfte, mål och metod: en sammanfattning

De problem som denna text behandlar är kopplade till ett försök att skapa en bild av en tidig paleoeskimåisk livsvärld runt Nuukfjorden på Grönlands västkust där estetiken ingår som en dimension. Syftet med avhandlingen är därför

- att beskriva ett antal nyutgrävda och systematiskt undersökta paleoeskimåiska lägerplatser i Nuukområdet,
- att presentera arkitektur och artefakter från dessa lägerplatser samt att jämföra dem såväl inbördes som med fynd från andra paleoeskimåiska boplatser,
- att resonera kring möjliga flyttningsmönster och försörjningsmässiga villkor under Saqqaqperioden i Nuukfjorden,
- att inringa begreppen stil, estetik och konst och diskutera innebörden i dessa termer i relation till fynden från Nuukfjorden,
- att undersöka teoretiska och metodologiska ingångar till kvalitativ analys av det arkeologiska materialet från Nuukfjorden i syfte att beskriva en svunnen paleoeskimåisk värld.

Målet med avhandlingen är därmed att presentera en så fullödlig bild som möjligt av en paleoeskimåisk livsvärld i Nuukområdet på Grönlands västkust för mellan 3500 och 4000 år sedan. De metoder som valts för att uppnå detta mål är en kombination av traditionell arkeologisk fältmetodik och artefaktanalys, etnologiska och etnografiska analogier, stil-, estetik- och konstteorier samt fenomenologi och vardagsdialektik eller allmänmänskliga föreställningar.

Avhandlingens uppläggning och framställningens struktur

Det här aktuella kapitlet är en ingång till avhandlingens bakomliggande idé, syfte och mål samt till Grönland och dess arkeologi. Den avslutas med en redovisning av några basfakta om Grönland och Nuukområdet samt en redogörelse för de begrepp som är speciellt kopplade till arkeologi i denna del av världen.

I den första delen av avhandlingens huvudtext presenteras Nuukfjordens geografi (Se färgplansch) och fältarbetets förutsättningar innan varje paleoeskimåisk lägerplats med respektive fynd beskrivs var för sig. Därefter redogörs för fynden av stenstrukturer och artefakter från dessa platser och för resultaten av analyserna av dessa utförda enligt traditionella metoder i grönländsk arkeologi. Efter det diskuteras boplatsernas utmärkande drag och eventuella samtidighet med fokus på artefakternas råmaterial och boplatsernas läge i relation till den nuvarande havsnivån. Kapitlet därefter avhandlar mobilitet i betydelsen människans, naturens och djurens rörelser i Nuukfjorden. Här tas Grönlands invandringshistoria och ekosystem upp och människans ursprungliga väg till Nuukfjorden diskuteras liksom hennes eventuella släktskap med nu levande inuit.

Därefter ägnas utrymme åt paleoeskimäernas möjliga utnyttjande av fjordlandskapets resurser till föda, kläder och utrustning. Utgångspunkten för detta avsnitt är historiska beskrivningar av jakt, fångst, fiske och insamling främst i Nuukområdet samt några arkeologiska fynd av förhistoriska kläder från Grönland och andra delar av det arktiska området. Avsikten med detta avsnitt är att lyfta fram vad jag uppfattar som rimliga exempel på byggstenar som kan utgöra den materiella basen i en möjlig paleoeskimäisk livsvärld runt Nuukfjorden. Det följande kapitlet behandlar estetik i bred mening. Här är det arkeologiska redskapet stil samt termen konst i relation till arkeologi som står i fokus tillsammans med innebörden i begreppen perception, intuition och upplevelse. Avsnittet avser att klargöra betydelsen av dessa fenomen och deras inverkan på människan och hennes sociala, andliga och vetenskapliga värld.

I slutkapitlet riktas uppmärksamheten speciellt på de nordliga folkens föreställningsvärldar och fynden från Nuukfjorden analyseras ur estetiskt och föreställningsmässigt perspektiv med hjälp av konkreta metoder hämtade främst från konsthistoria och fenomenologi. Resultaten av dessa analyser kopplas så till fjordlandskapet i Nuukområdet, där en av de utgrävda boplatserna definieras som centrum i en möjlig paleoeskimäisk livsvärld. Detta avsnitt blir således avhandlingens avslutande syntes före en kort epilog med några synpunkter på framtidens arkeologi i Nuukfjorden och sammanfattningarna på svenska, grönländska och engelska. Efter dessa finns ett appendix med fyndlistor och tabeller och här redovisas även fynden från en rad tidigare opublicerade paleoeskimäiska lägerplatser i Maniitsoq kommun, norr om Nuukdistriktet, funna under Grönlands Nationalmuseum og Arkivs fornminnesinventering i området 1998 och 1999.

Metoden i det första steget av avhandlingen kan betecknas som traditionell, i det andra som etnoarkeologisk, och i det tredje och avslutande steget något jag skulle vilja beteckna som experimentell arkeologi med kvalitativa förtecken. Metodiken bygger i alla tre fallen på egna och andras forskningsresultat, erfarenheter och teorier samt på insikten om att allting hänger samman i en dialektisk värld där varje enskild faktor kan krocka med en eller flera andra och på så sätt bilda mer och mindre aktiva mönster och strukturer i en större väv. Framgångssättet följer Johann Wolfgang von Goethes tes:

För att få insikt i världen måste vi först skilja den åt men sedan måste vi samla den igen och bringa den tillbaka till dess rätta sammanhang.

Några basfakta om Grönland

Kalaallit Nunaat

Grönland, eller Kalallit Nunaat som grönländarna kallar sitt land, är en del av den väldiga polararkipelag som sträcker sig från Grönland västerut ner till Hudsonbukten och över det arktiska Canada bort mot Alaska och Berings Sund (Bild 2 a och b). Längst norrut på Grönlands västkust är det bara 28 km till Ellesmere Island på den andra sidan Smith Sound, och som närmaste grannar söderut ligger först Devon Island och Baffin Island och i höjd med Grönlands sydligaste del Labrador. Med sina 2 415 100 km² är Grönland världens största ö. Den är 2 600 km lång och sträcker sigi norr från Kap Morris Jessup på en latitud av 83°N till Kap Farvel i söder som ligger på ca 60° nordlig bredd (Grönlands Statistik 2003). Grönlands

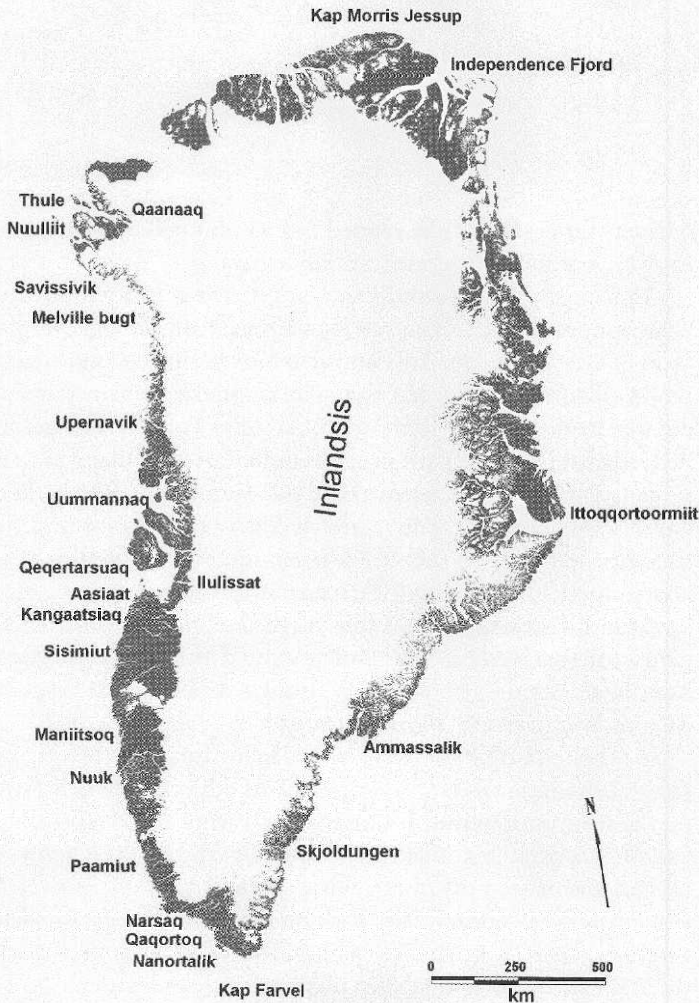

Bild 2 a. Grönland.

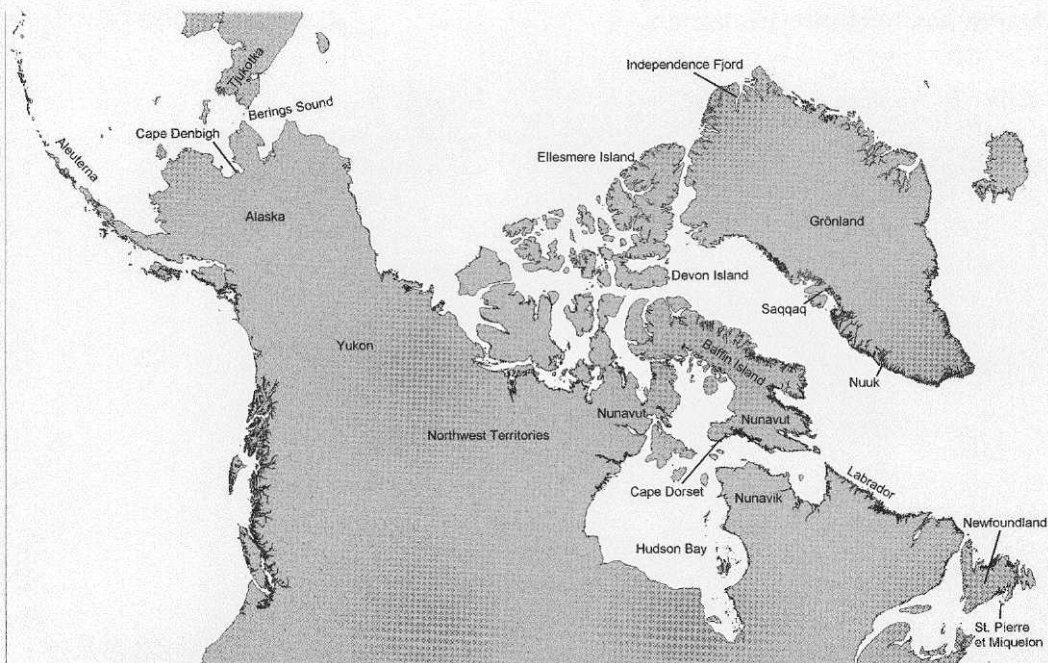

Bild 2b. Karta över inuitområdet från Berings Sund till Grönland.

sydspets finns således i höjd med Stockholm och motsvarar i utsträckning ett avstånd från Stockholm till Sahara.

Omkring 80 % av Grönlands centrala yta är täckt av inlandsis och i kustregionerna finns dessutom lokala glaciärer. Iskappans högsta höjd är 3200 m över havet. Den är svagt välvd med branta och starkt uppspaltade randzoner mot kusterna där en rad individuella glaciärer har sitt utlopp i det inre av fjordarna. Härifrån bräcks isen av och förs långsamt ut med tidvattnet till havet. Totalt motsvarar den grönländska ismassan 8 % av jordens samlade färskvattenmängd och skulle i smält form höja världshavets spegel med 6–7 meter. Största delen av de isfria områdena är bergrika med fjäll på upp till ett par tusen meter. Gunnbjørns fjeld på östkusten med sina 3 733 m över havet är Grönlands högsta punkt. Den isfria landmassan utgör en väldig yta med en nästan 4 000 km lång skärgårdskust bestående av en oändlig mängd större och mindre öar samt hundratals ner till 3 000 m djupa fjordar som ofta skär långt in i landet (se t.ex. Weidick 1988, Humlum 2000).

Som helhet utmärks Grönland av låg luftfuktighet och låg nederbörd samt våldsamma vindar. Ju längre norrut desto kallare och torrare är det och desto mindre vind. Juli månad är varmast och februari och mars kallast. Klimatet är arktiskt i norr och subarktiskt i söder vilket innebär att genomsnittstemperaturen aldrig överstiger +5° respektive +10° i hög- och lågarktis. I Narsarsuaq i Sydgrönlands inland är årsmedeltemperaturen +2,3° och i Kap Morris Jessup är den -19°. Den årliga medeltemperaturen skiljer sig dock inte bara i olika delar av landet utan också med tan-

ke på relationen kust och inland. Ekosystemet är därför präglad av klimatet på respektive lokal. Det utmärks av låga fjäll- och tundraplantor som pil, al, björk, kråkbär, odon, mossor och lavar. Antalet arter avtar mot norr och detta gäller även djurlivet som främst är knutet till havet och omfattar få stationära arter. Längst kusterna finns vid olika tider på året och i olika områden fem sälararter, femton valarter, valross, isbjörn, sjöfågel och fisk och på land lever polarräv och ripa över hela landet medan hare, lämmel, hermelin, varg, myskoxe och ren har sina särskilda utbredningsområden. Den grönländska örnen är en särskild art som bara finns här och av de ca 50 övriga fågelarterna är hälften flyttfåglar. Vissa delar av Grönland kallas öppenvattenområden då havsisen inte lägger sig här om vintern. Men även där havsisen är massiv finns det här och var strömställen och *polynier*, d.v.s. öppna områden i ett annars istäckt hav, dit havsdäggdjur och fåglar söker sig till det näringsrika vattnet (se Génsbøl 1996, Born & Böcher 1999, Humlum 2000, Grønlands statistik, 1991, 1993, 2003, samt avhandlingens senare avsnitt). Geografiskt hör Grönland således till den nordamerikanska kontinenten och kulturellt, arkeologiskt och historiskt, har landet band både till Amerika och till Europa. Landet är en del av Norden och ingår tillsammans med Färöarna och Danmark i ett Rigsfælleskab. Sedan 1979 har Grönland eget Hjemmestyre, motsvarande riksdag och regering, med formellt ansvar för allt som rör nationen utom utrikesärenden och rättsväsende som ännu ligger under den danska staten. Mellan 1979 och 1953 räknades Grönland som ett amt (län) i Danmark och dessförinnan, från 1721, som en dansk koloni. Grönland är uppdelat i Avannaarsua/Nordgrönland samt Kitaa/Vestgrönland och Tunu/Østgrönland. Idag bor det drygt 55 000 personer i landets 18 kommuner omfattande centralorter som kallas byar på danska, d.v.s. städer på svenska, samt 60 bygder som är mindre samhällen. Huvudstaden heter Nuuk, tidigare även Godthåb, och ligger på drygt 64° nordlig bredd på Grönlands västkust.

Nuuk betyder näs och staden ligger på näset av en halvö vid ingången till den fjord som på grönländska heter Nuup Kangerlua och på danska Gothåbsfjord. Här kallar jag den Nuukfjorden, ett namn som blir vanligare då Godthåb och Godthåbsfjord är på väg att falla ur bruk. Idag finns det bara två bebodda bygder i Nuuk kommun, Kapissillit i den inre delen av fjorden och Fiskenaæset eller Qeqertassuasiaat vid kusten söderut. Nuuk är Grönlands administrativa centrum med Hjemmestyret, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Ilisimatusarfik – Grønlands Universitet, Landsbiblioteket, kulturhuset Katuaq, simhall, sporthall etc. Här klarar man sig oftast med det danska språket men majoritetsspråket i Grönland är grönländska, *Kalaallit Oqaasii*, en variant av den eskaleutiska (eskimå-aleutiska) språkfamiljen som delas upp i Inuppik, Yuppik och Aleutiska. Inuppik eller östeskimåiska täcker in alla eskimåiska dialekter från Norton Sund i det nordvästliga Alaska, över det nordligaste Canada till Grönland och talas av omkring 80 000 personer varav drygt hälften är grönländare.

Yuppik eller västeskimåiska, som talades i det sydvästliga Alaska och på öarna i Bering Sund, är det färre än 15 000 som använder i dag, och aleutiskan är praktiskt taget utdöd (Kolte 1999: 87).

I Grönland har man inga landsvägar och inga järnvägar. Kommunikationerna mellan tätorterna går därför med båt eller flyg. Kusttrafiken upprätthålls i öppenvattenområdena hela året om och under sommarhalvåret också i det övriga landet. Det finns tre flygplatser för flyg som går över Atlanten men de största byarna har landningsbanor för betydligt mindre plan och i övrigt gäller helikopter. Dagens grönländska samhälle är modernt, datoriserat och högteknologiskt även om man i vissa bygder inte har tillgång till rinnande vatten. Samhällssystemet liknar det som utmärker de nordiska demokratierna, med val till Hjemmestyret respektive kommunstyrelser vart fjärde år. De största verksamheterna är samhällsägda. Fisket, inklusive räkor och grönländsk hälleflundra (hellefisk) står för 90 % av den totala exporten och alla biologiska resurser regleras med kvoter. Förutom jakt och fiske bedrivs fåra- och fågelavdelningar i Sydgrönland där det också finns en station för tamrenar. Övriga arbetsplatser finns i småindustrier, transport, hälso- och sjukvård, utbildning, administration etc. Den totala arbetsstyrkan var år 2000 ca 27 000 personer och av dessa var något mindre än 6 500 födda utanför Grönland, främst i Danmark (*Grønland Statistik* 2003. För det nuvarande Grönland samt något om dess historia och förhistoria på svenska se Isaksson & Hallgren 1993).

Av texten ovan framgår att många geografiska egennamn i Grönland finns i två versioner, en grönländsk och en dansk, men dessa överensstämmer oftast inte med varandra. Ett danskt namn är således ingen översättning av ett grönländskt, eller vice versa, utan de betyder i allmänhet olika saker. Ibland är det den grönländska termen som dominerar och ibland den danska. Detta kan lätt verka förvirrande. För tydlighetens skull har jag därför försökt att vara så konsekvent som möjligt och bara använt en beteckning på en viss plats, oberoende av om termen varit grönländsk eller dansk. I detta sammanhang vill jag även kommentera min användning av prepositionen *i* istället för *på* Grönland. *På* är möjligen mest korrekt på svenska men jag väljer ändå *i* då detta är det gängse i Grönland där man således i första hand betraktar Grönland som ett land eller nation och i andra som en ö.

Kalaaleq, inuk och paleoeskimå

Det ord grönländaren använder för att beteckna sig själv är *kalaaleq* (plur. *kalaallit*, jfr *Kalaallit Nuunat*, grönländarnas land). I Canada kallar sig motsvarande befolkning *inuit* som på eskaleutiska språk betyder människor (sing. *inuk*). I Grönland används *inuit* mest för att understryka det egna släktskapet med *inuit*-befolkningen i Canada, Alaska och Tjukotka, vilket kan ske i FN eller i kulturella och sportsliga sammanhang och i samband med ICC (Inuit Circumpolar Conference, se Dahl

1999). Då talar man också om stammefränder, inuit fæller och människor med samma rötter som vi, på grönländska *naggueqatgiit inua* (Henriette Rasmussen pers. kom. 2004, se också *Nuuk Ugeavis* 21-1996). Inuit omfattar idag ca 150 000 individer och är en av världens urbefolkningar. Det är således en självständig etnisk befolkning med eget språk och med en härstamning som kan knytas till dem som bebodde landet eller regionen vid tiden för en eventuell kolonisation, eller vid upprättande av statliga gränser (ILO-konventionen 169, se också Rasmussen & Roy 2000). I Sibirien och Alaska är inuitsamhället under rysk respektive USA-ledd administration medan inuit i Canada, förutom i The North West Territories, lever i de nyligen också formellt konstituerade nationerna Nunavut, i området vid Baffin Island, och Nunavik vid Québec. Båda dessa länder har numera eget styrelseskick i likhet med Grönland.

Ordet *eskimå*, använt av dem som kom utanför den inuitiska världen, är idag en vetenskaplig term och i Danmark är *Eskimologi* en egen disciplin på universitetet. Begreppet eskimå är historiskt men ursprunget är oklart. Det kan vara indianskt och ha kommit till Europa via fransmännen som var de första att kolonisera Canada. På cree-indianska kan det betyda de som äter rått kött (Nordenskiöld 1885: 444) och på algonkin-indianska de som talar ett främmande språk (Petersen H.C. 1991: 258). Eskimå respektive inuit används på något olika sätt i skilda discipliner, och i olika delar av vetenskapssamhället, men det är vanligt att tala om eskimåer om det handlar om prekoloniala sammanhang och om inuit (inuit) i tidsperioderna efter det.

I arkeologin används begreppen *neoeskimåer* och *paleoeskimåer* myntat av den danske etnografen H.P. Steensby i hans doktorsavhandling om eskimåkulturens ursprung, publicerad 1916 i *Meddelelser om Grønland* No.53. Detta är en vetenskaplig bokserie som utkommit regelbundet sedan 1879 och där större delen av all grönländsforskning finns samlad. Neoeskimåer motsvarar det man kallar Thulekulturen och hänvisar till de nuvarande grönländarnas inuitiska förfäder med rötter vid Berings Hav. Paleoeskimåer täcker in de människor som i stort sett levde i samma områden som neoeskimåerna före dessa. Huruvida de var inuit/eskimåer i språklig och/eller utseendemässig mening vet man inte.

I tidigare sammanhang (Hinnerson-Berglund 2000a, 2003a) har jag själv, istället för ordet paleoeskimåer, använt begreppet *paleoinuit* och motiverat det med att inuit är mera tidsenligt och i princip bara betyder människor. Inuit kunde således passa som beteckning även på dem som genetiskt/lingvistiskt kanske inte var eskimåer i den betydelse man i allmänhet lägger i detta begrepp. Under avhandlingsarbetets gång har jag dock blivit alltmer tveksam till mitt eget val av terminologi då eskimå och paleoeskimå är den allmänt vedertagna vetenskapliga beteckningen på de människor som levde i en jakt- och fångstkultur längs Grönlands och det amerikanska ishavs kuster och inland från Tjukotka i väst till Grönland i öst i historisk och förhistorisk tid. Utan starkare överbevisning har jag således valt

att följa traditionen och använda paleoeskimå i denna avhandling. Jag kan dock tänka mig att fortsätta att använda paleoinuit i framtiden då det är min erfarenhet att ordet öppnar för ett mera självklart samtal om Grönlands förhistoria med dem som bor i landet.

Det kan tilläggas att termen paleoeskimå/inuit har diskuterats av bl.a. Patrick Plumet tillsammans med Eigil Knuths (1978) förslag att föra in *Meso-eskimo* som övergripande beteckning på de paleoeskimåiska kulturer som tidsmässigt ligger mellan paleo- och neoeskimåer (Plumet 1982, se också Mc Ghee 1982). Även uppdelningen av paleoeskimåer i olika kulturer har ifrågasatts och man har diskuterat huruvida man borde byta ut ordet kultur mot *grupp* och *tradition* (Saqqaqgruppen, Independence I-gruppen etc., se Grønnow 1988: 97). Jag anser kultur vara mera hanterbart och vill i detta sammanhang också deklarerat att jag med stöd i ILO-konventionen 169 finner både folk och stam vara användbara ord i detta sammanhang. Begrepp som Saqqaqkulturen respektive Saqqaqfolket kommer således att uppträda i texten nedan. Detta är i överensstämmelse med min erfarenhet av hur folk och stam används i dagens Grönland där man t.ex. betraktar *Inughuit* i Thuleområdet som en egen stam (Thulestammen) av inuitfolket i likhet med väst- respektive östgrönländarna som talar samma språk men med olika dialekt.

Grönlands skilda arkeologiska och historiska tidsepoker

De första människorna som kom till Grönland kom västerifrån. De har fått beteckningarna Independence I och Saqqaq efter Independencefjorden längst upp i norr, respektive Saqqaq, en bygd på Nuussuaqhalvön vid ingången till Diskobukten på Grönlands västkust. Independence II fanns som sin föregångare bara högst upp i det allra nordligaste Grönland medan spåren efter Saqqaqkulturen, som är den hittills längsta tidsperioden i Grönlands historia, finns längs hela västkusten och runt Grönlands sydspets upp till Ittoqqortoormiit/Scoresbysund på östkusten. Dorset I, som numera tillsammans med Independence II också betecknas som *tidig grönländsk Dorset*, (Bjarne Grønnow pers. kom. 2004, se också proceedings från "Dynamics of Northern Societies", Sila & Dansk Polarcenter, Copenhagen in press) har samma utbredning som Saqqaqkulturen medan *sen Dorset* i Grönland, tidigare också kallad Dorset II, däremot bara har funnits i Thuleområdet (Appelt & Gulløv red. 1999). Sen Dorset har i övrigt en utbredning från Ellesmere Island och kärnområdet vid Hudsonbukten ner till Newfoundland och den franska kolonin St. Pierre et Miquelon strax söder därom.

I kanadensisk arkeologi används bara delvis samma termer eller kultur-beteckningar för fynd som liknar de grönländska och är från samma tidsperioder (se t.ex. Maxwell 1985, Schledermann 1990). Förenklat kan man säga att det som betecknas som Independence I i kanadensisk arkeologi finns längst norrut på Ellesmere Island och att man i allmänhet an-

vänder termen Pre-Dorset för det som motsvarar Saqqaqkulturen i Grönland. I Canada talar man också om en övergångsfas betecknad som Transitional Stage mellan Pre-Dorset och Dorset, som i sin tur delas in i Early Dorset, Middle Dorset och Late Dorset samt Groswater Dorset som företrädesvis finns på Newfoundland (se t.ex. Renouf 1993). Alla dessa arkeologiska kulturer ses ur ett amerikanskt perspektiv som östarktiska och räknas in under The Arctic Small Tool tradition (ASTt), med fyndplatser från Sibirien till Grönland. The Denbigh flint complex, definierad första gången 1948 vid Norton Sound (Giddings 1964, Dumond 1984), är särskilt intressant i detta sammanhang då artefakterna härifrån har stora likheter med Saqqaqkulturens. Den äldsta fasen, s.k. Proto Denbigh, (Anderson 1984) utmärks av breda mikrospå, ovala kubiska kärnor, tunna tuspetsiga ändblad, ändskrapor med tånge och stora halvmåneformade bifaciala knivar. Under den s.k. klassiska Denbighfasen kommer emellertid mera regelbundna och fint gjorda triangulära ändskrapor utan tånge samtidigt som mikrospånkärnorna blir mindre och spånen smalare. Dessutom börjar man använda en leraktig skiffer som slipas till sticklar och längre fram ökar slipningen av stenredskapen generellt. Alla dessa drag påminner om de grönländska paleoeskimåerna. De äldsta Saqqaqfynden i Grönland tycks emellertid vara lika gamla som fynden från Cape Denbigh. Att Saqqaq skulle emanera direkt ur The Denbigh flint complex är därför inte självklart.

Thulekulturen fick sitt namn av Therkel Mathiasen (1892–1967) som mellan 1921–24 deltog i 5:e Thuleexpeditionen och vid Repulse Bay i det arktiska Canada fann husruiner och föremål från en kultur som han ansåg skilde sig så mycket från samtidens Centraleskimåer att den borde ha en egen beteckning. Han döptes den efter Knud Rasmussens och Peter Freuchens handelsstation Thule, anlagd vid den eskimåiska boplatzen Uummanaq norr om Melvillebukten på 1910-talet. Termen hade hämtats ur det gamla västerländska begreppet för den yttersta nord: Ultima Thule (Gulløv 1997: 14, för utgrävningar av själva platsen Thule se t.ex. Holtved 1944). Thulekulturen anses ha utvecklats vid Bering Sund under århundradena före 1000 AD. Rötterna bakåt mot tiden för Kristi födelse förgrenar sig i namn som Punuk, Birnirk, Old Bering Sea Kultur och Ipiutak, och före dessa i Norton och Choris. Men det finns också rottrådar som sträcker sig längre öster- och söderut i Sibirien, mot Mongoliet och Kina (se t.ex. Anderson 1984). Thulekulturens förhistoria i Grönland går tillbaka till omkring 1200 AD och drygt hundra år senare fanns kulturen företrädd runt hela ön.

Av tidstavlan i Figur 1 framgår att såväl Dorset som den norröna kulturen redan var här när Thulefolket kom (Gulløv 2000a). Att dessa tre folkgrupper känt till varandra, och möjligen haft vissa direkta kontakter, framgår av fynd av diverse bruksföremål med norrönt ursprung i Dorset- och Thulekontext samt av små trädockor med nordiska attribut i Thule-ruiner. Man har också funnit en miniskulptur gjord av valrosstand med

Grönlands förhistoriska kulturperioder	
Independence	2500 BC–1800 BC
Saqqaaq	2500 BC–800/400 BC
Independence II	800 BC–400 BC (Tidig grönländsk Dorset)
Dorset I	800 BC–0 BC/AD (Tidig grönländsk Dorset)
Dorset II	700 AD–1300 AD
Norrøn kultur	1000 AD–1450 AD
Thulekultur	1200 AD–1700/1900 AD
(Sammanställning gjord efter Grønnow 2000)	
Grönlands politiskt administrativa historia i årtal	
Kolonitid, pionjärfas	1721 AD–1789 AD
Klassisk kolonitid	1789 AD–1911 AD
Sen kolonitid	1911 AD–1953 AD
Grönland är ett amt i Danmark	1953 AD–1979 AD
Grønlands Hjemmestyre	1979 AD–
(Sammanställning gjord efter Marquardt 2000)	

Figur 1.

drag av ”thule” i en Dorsetstruktur högst upp i Nordvästgrönland, och även om fynd från inuit i nordbolämningarna är fåtaliga så finns de på flera ställen (se t.ex. Gulløv 2000b). Alla dessa var mobila människor och alla tre grupperna var resande folk med *havet* som en traditionell och självklar del av sina liv. Nordborna (Arneborg 2000) med rötter i Island och vikingatidens Skandinavien var folk med båtar, precis som neoeskimåerna, medan de som levde i Sen Dorsetkultur i Grönland möjligen inte hade annat än mindre slädar som transportmedel (Meldgaard, J. 1986). Under tidig grönländsk Dorset- liksom under Saqqaaqepoken måste man emellertid ha haft någon form för båt då båda dessa grupper levde också på öar i Grönlands öppenvattenområden.

Två blad ur Grönlands arkeologihistoria: fornminneslag och stenålder

Grönlands förhistoria och historia är kopplad till utifrån kommande upptäcktsresande, koloniledare (kolonibestyrelser), läkare, handelsmän och missionärer. Den första kategorin samlade ofta in s.k. naturalia, d.v.s. växter, djur och fossiler men också etnografiska objekt. Under 1800-talet blev denna insamling närmast systematiserad och de som reste längs Grönlands kuster uppträdde inte sällan som gravrövare om de inte köpte gravföremål av grönländarna själva. Detta var äldre bruksobjekt som sedan fördes till Europas och Nordamerikas museer men som också blev föremål för försäljning i dessa delar av världen. Bland dem jag själv har haft möjligheter att studera kan nämnas två samlingar som senare har åter-

förts till Grönland och nu finns på Grønlands Nationalmuseum og Arkiv i Nuuk. Det är dels den s.k. Porsildsamlingen som kom från Nationalmuseet i Köpenhamn och dels en samling föremål som det grönländska handelskompaniet Pilersuisoq inköpte från ett privatmuseum i Skagen 1999 (Hinnerson-Berglund 2001).

Det finns emellertid också grönländska föremålssamlingar i Sverige. Pfaffsamlingen, som en gång såldes till Etnografiska museet i Stockholm och numera är utlånad som studiematerial till Institutionen för samisk historia och arkeologi vid Umeå universitet är ett exempel. Även Världskulturmuseet i Göteborg har en rik grönländssamling. En del av dessa ting är från Adolf E. Nordenskiölds resor men många stenartefakter från bl.a. Upernavik, Ilulissat och Claushavn (Ilimanaq) uppges ha sålts till det dåvarande Etnografiska museet i Göteborg av en Herr F. Johansen för 100 kronor 1931 (se Världskulturmuseets arkivkort). I magasinerna på Smithsonian Institute i Washington D. C. finns också en stor grönländssamling med bl.a. en praktfull Saqqaqskrapa från västgrönland gjord av blodröd kalcedon (pers. empiri 2002).

I början av 1900-talet uppmärksammades problemet med alla de äldre objekt som fördes ut ur Grönland och i ett cirkulär från 1916 utfärdat av Styrelsen for Sydgrønland anmodades alla att låta minnena från forntiden få vara i fred. Alla resande i Grönland, skrev man, skall fullständigt avhålla sig från att gräva i eskimåiska och nordiska boplatser och gravar om man inte hade särskilt tillstånd till detta. Ansvaret för en eventuell utförelse av äldre föremål ur Grönland låg härefter hos styrelserna för kolonierna samt hos skeppsofficerarna, som skulle se till att utförelsen skedde via Köpenhamn. Här skulle objekten först inspekteras av personalen på Nationalmuseet som, mot skälig ersättning, också hade rätt att behålla de föremål som ansågs viktiga för museets samlingar (se Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland No 2, 1916: 424.16). Sedan dess har denna lag och den danska fornminneslagstiftningen gällt fram till 1981. Då tog Hjemmestyret över ansvaret för kulturområdet och i §23 Landstingsforordning nr. 6 från den 30:e oktober 1998 slår Grønlands Hjemmestyre således fast att:

Levn fra fortiden, som er fundet i Grønland, og hvortil ingen kan godtgøre sin ret som ejer, tilhører Grønlands Hjemmestyre, såfremt de er af særlig kulturhistorisk værdi. Den, som finder, har eller får levn fra fortiden i sin besiddelse skal straks indberette dette til Grønlands Nationalmuseum & Arkiv eller til et af de godkendte museer.

Den som lyft fram Grønlands egen arkeologihistoria men också pekat på Grønlands del i den allmänna arkeologins tidiga utveckling är Jørgen Meldgaard (1996). Det var bl.a. grönländska fynd som gjorde *køkkenmodding* till ett arkeologiskt fackbegrepp och stärkte idén om att många av de stora skalthögarna längs Danmarks och övriga världens kuster inte sällan var förhistoriska människors avfall. Redan 1837 hade man dokumenterat

fynd av äldre redskap i danska skalhögar (se Müller et al. 1900). Då J.J.A. Worsaae (1821–85) och Japetus Steenstrup (1813–97) i sökandet efter stöd för sin teori om skalhögarna som rester efter mänsklig verksamhet 1870 initierade undersökningar av en grönländsk mödding blev Grönland en viktig del i denna forskning. Man fick hjälp av Carl Fleischer från Ilimanaq vid Ilulissats isfjord i Diskobukten. Han kände till en stor mödding vid Qajaa, drygt 20 km längre in i fjorden (Se karta, färgplansch) och tillsammans med sex andra grönländare tog han sig dit. Där genomförde Fleischer den första stratigrafiska dokumentationen och tolkningen av en förhistorisk mödding. I sin redovisning till Steenstrup konstaterade Fleischer att bottenlagret i möddingen representerade en period när de gamla grönländarna bara hade använt sten och att det således hade funnits en stenålderskultur i Grönland innan järnet kom till användning (Meldgaard 1996: 12).

Fleischers iakttagelser publicerades dock aldrig. Det blev istället den norske historikern och geografen Ole Solberg, som 1907 utgav ”Beiträge zur Vorgeschichte des Eskimo, Steinerne Schneidegeräte und Waffenschärfen aus Grönland”, som blev den förste att tala om en stenålder i Grönland. Idén om en grönländsk stenålder kom emellertid inte att accepteras förrän långt senare när den unge Jørgen Meldgaard 1949 lyfte fram en av den tidiga stenålderns ledartefakter *stickeln* ur ett grönländskt arkeologiskt material. Det var i *American Antiquity* 1952 där Meldgaard presenterade stickeln tillsammans med diverse andra stenredskap funna i bygden Saqqaq i norra delen av Diskobukten. Därmed fick också Saqqaqkulturen sitt namn även om Meldgaard själv hade föreslagit *The West Greenland Paleo-Eskimo Kultur* som beteckning på dessa fynd (Meldgaard, J. 1958: 229). Vid tiden för Meldgaards artikel hade Therkel Mathiassen, som länge dessförinnan hävdade att det aldrig funnits någon stenålder i Grönland (Mathiassen 1935: 39), således också övertygats om förekomsten av en fångst- och jägarkultur i Grönland som var äldre än Thulekulturen.

Det tog således tid innan Saqqaqkulturen accepterades som en självständig epok i den arktiska förhistorien men detta gällde till viss del även Dorsetkulturen. Den namngavs av Diamond Jenness (1925) som 1924 till Canadas Nationalmuseum hade fått sig tillsänt en samling artefakter av en major LT Burwash med arbete i Canadas östra Arktis. Föremålen som hittats av flera olika personer kom från Coats Island i norra Hudsonbukten samt från Cape Dorset på Baffin Islands sydvästkust. En del av dessa objekt var från Thulekulturen men ca 500 stycken hade helt speciella drag och även om det inte godtogts av alla antogs att man i dessa föremål hade funnit det folk som i neoeskimäernas många sägner kallades Tunit (sing. Tuneq, Morrison 1992: 50). När det gäller Independence I och II, som 1958 fått sina namn av konstnären och arkeologen Eigil Knuth (1903–1996) har dessa kulturer i allmänhet bara diskuterats i Grönland med tanke på deras möjliga relationer till Saqqaq- respektive Dorsetkulturen (se t.ex. Elling

1992). Denna diskussion är fortfarande högst levande vilket framgår av att man idag har börjat använda den gemensamma beteckningen ”tidig Grönlandsk Dorset” för det som tidigare kallats Independence II och Dorset I.

Nuukdistriktets och Godthåbsfjordens arkeologi

Nuukområdet (Se färgplansch) var känt som Baals Revier av europeiska sjömän innan pastorn och missionären Hans Egede 1721 kom med sin familj och byggde upp den preliminära kolonin på Håbets ø längst ut i havsbandet (Bobé 1944, Gulløv & Kapel 1979). Efter många umbäranden i den ogästvänliga miljön lämnade Egedes Håbets ø 1728 och flyttade kolonin ca 20 km längre in i fjordmynningen till Nuuk, näset som fick det danska namnet Godthåb och därav Godthåbsfjord (Nuup Kangerlua/Nuukfjorden). I hela detta fjordområde finns en lång rad arkeologiska lämningar från alla Västgrönlands förhistoriska och historiska epoker. De paleo- och neoeskimåiska spåren finner man företrädesvis längs havets kuster och fjordens stränder medan nordbolämningarna ligger längre in i landskapet (för paleoeskimåer i Nuukdistriktet se Gulløv & Kapel 1988, för Thulekulturen se Gulløv 1983, 1997, och för nordbolämningarna i området se Roussell 1936, 1941, Arneborg & Gulløv red. 1998, samt Berglund 2000).

Idag har ca 50 olika paleoeskimåiska fyndplatser registrerats i Nuukdistriktet (Se karta, färgplansch). Fynden från de lokaler som inte är utgrävda består av enstaka formade föremål och/eller ett mindre antal avslag. Den förste som systematiskt tog vara på arkeologiska föremål här var en dåtida dansk forskarassistent vid namn Jeppe Noe Nyegaard som mellan 1912 och 1915 var bosatt i *Itinnera* för att samla in zoologiska data och samtidigt undersöka möjligheterna för att bedriva fåravel i området (Knuth 1967, Gulløv & Kapel 1988, Hinnerson Berglund 2001). I slutet av 1950-talet återupptäcktes *Itinnera* ur arkeologisk synpunkt av konstnären Jens Rosing, som då förestod en renavelsstation på platsen och 1961 publicerade Jørgen Meldgaard en artikel om de utgrävningar som då hade genomförts där. På *Itinnera* fann man för första gången i ett Saqqaqsammanhang både tryckstockar och harpunhuvuden och i övrigt så mycket organiskt material att man kunde börja dra slutsatser om Saqqaqkulturens skafningsteknik (Meldgaard 1961, Rosing 1988, för skelettmaterialet se Møhl 1972). Jørgen Meldgaard hade emellertid redan 1952 lokaliserat den paleoeskimåiska bopplatsen *Nunnguuaq* vid Kapissillit (Appelt & Pind 1996) ett stycke längre in i samma fjordavschnitt som *Itinnera*. Vid den tid som *Itinnera* återupptäcktes fann man också *Tuapassuit* på Bjørneøens nordostsida (Gulløv & Kapel 1988) och ett drygt decennium senare *Itissaalik* i havet utanför Akia (Møhl, J. 1972 se i KNK Rapport 987 Gulløv & Kapel 1973). Förutom dessa boplatser är det bara vid Kilaarsarfik, inte långt från Austmannadalen längre österut från Nuuk räknat, som

man systematiskt undersökt en paleoeskimåisk plats i Nuukdistriktet. Det skedde 1984 i samband med utgrävningen av nordbogården Sandnæs i vars närhet man fann flera föremål från såväl Saqqaq- som Dorsetperioden. (För paleoeskimåiska fyndplatser i Nuukområdet se också Gulløv 1982, Gulløv & Kapel 1988).

Med läget i Grönlands största öppenvattenområde blev Nuuk redan tidigt ett viktigt centrum för handel och mission. Det blev likaledes tidigt känt att här fanns många lämningar från landets forntid, och under årens lopp har många forskare därför uppehållit sig här om somrarna. Arkeologin i Nuukområdet kan också förknippas med några av Grönlands mest prominenta arkeologer. Förutom Jørgen Meldgaard och Eigil Knuth skall här bara nämnas Helge Larsen (1905–1984) och Aage Roussell (1901–1972) samt Hans Christian Gulløv som precis som Jørgen Meldgaard är en mycket skicklig tecknare. Eigil Knuths namn är i detta område av Grönland mest förknippat med Aage Roussells undersökningar av nordbolämningarna under 1930-talet men Knuths signatur finns också i fyndkatalogerna över paleoeskimåiska artefakter från Nuukområdet, förvarade på Nationalmuseet i Köpenhamn. Det är emellertid som Independenceforskare Knuth är särskilt känd i Grönland och inte minst som konstnär precis som den ovan nämnde Jens Rosing.

I Meldgaards och Gulløvs påtagligt fina och ömsinta teckningar ses såväl ett speciellt förhållningssätt till de arkeologiska objekten som stor respekt för dem som en gång tillverkat dem. Och i Knuths och Rosings tolkningar kommer konstnärens förmåga att se det mer än praktiska hos fynden inte sällan fram. Alla fyra kan sägas ha rötter i den idémässigt kulturhistoriska arkeologiska eran vilket kan vara orsaken till att människan alltid är starkt närvarande i "deras" arkeologi. Men dessutom, antar jag, att detta har att göra med såväl inlevelseförmåga som med träning i att se. Att teckna är att *se* och konst handlar om det som finns *utöver* det omedelbart uppenbara (se kapitel om stil, estetik och konst nedan). Förutom det direkta släktskapet mellan teckning och arkeologisk verksamhet finns det på så sätt ett släktskap även mellan konst och arkeologi. Det är dessa och besläktade reflektioner som inspirerat mig till att studera paleoeskimåerna i Nuukområdet och som genererat viktiga delar av idéinnehållet till denna avhandling som nedan inleds med en beskrivning av de aktuella paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden.

Paleoeskimåernas boplatser i den västra delen av Nuukfjorden

Fjorden, boplatserna och fältarbetet

Nuukfjorden och områdets geofysiska karaktär

Nuukfjorden är ett helt system av fjordar som avgränsas mot Davis Strædet och Atlanten av Nordlandet/Akia. I söder finns den 100 km långa halvö där huvudstaden Nuuk ligger, och i norr och öster fastlandet med inlandsisen. Fjorden är i allmänhet mellan 400 och 600 m djup men från Nuuk och ut mot ytterfjorden anges djupförhållandet på sjökortet som *foul* (orent). Havet längs Akias västkust är ett av världens farligaste farvatten med oändligt många skär och grynnor (*Den Grönlandske Lods* 1966). Om man tar utgångspunkt i Kookøerne strax söder om Akia och tänker sig ett område längs Nuukhalvön till inlandsisen, och breder ut det mot Fiskefjord i norr utgör detta en area på nästan 30 000 km². Från den inre delen av Qussuk och ut till Kangeq i havet är det 85 km men kommer man hela vägen från botten av Kangersuneq, d.v.s. från Nuukfjordens isfjord, är det 165 km fågelvägen. Det är härifrån de isberg kommer som seglar ut med tidvattnet mot havet respektive flyter in i fjordens många vikar, om de inte redan gått på grund i någon av de korsvägar som de större öarna Sermitsiaq, Bjørneøen och Storø bildar i fjordens mitt.

Fjordområdet utmärks av mycket starka strömmar och dessa förstärks av tidvattnet som kommer och går omkring var sjätte timme med en viss förskjutning i den inre respektive yttre delen av fjorden. Skillnaden mellan ebb och flod är runt fyra meter men vid springflod, d.v.s. vid extremt högvatten, stiger fjorden upp till fem meter (se *Maritim Kalender* juli 2001). Detta gör förtöjningen av båtar till en speciell konst här. Det inkommande vattnet lyfter lätt upp ankaret och får båten att dragga, och tvärt om kan en väl förankrad båt bli liggande högt uppe på land om man inte uppmärksammar var i tidvattencykeln man befinner sig när man lämnar den. Att en båttur i Nuukfjorden kan vara full av strapasser understryks också av att här finns många upp till 1 600 m höga fjäll med branter som inte sällan störtar rakt ner i fjordens vatten. Där är det omöjligt att gå iland men det finns även en rad vänliga vikar och mindre uddar där det både lämpar sig att lägga till och att slå läger. I dag njuter man sitt te här, kokt i en kittel över en eldstad formad med två tvärställda stenar mot ett större block. Bränslet är arktisk pil, al eller björk men det finns

också drivtimmer som kommit med strömmar från Sibirien och Europa även om mängden numera inte är lika riklig som man kan anta att den var när de första människorna kom hit (för havsströmmarna runt Grönland se t.ex. Buch 2000).

Landskapet är geofysiskt mycket aktivt och överallt finns goda illustrationer på dramatiska rörelser i naturen. De syns i form av eroderade avfallshögar vid resterna av Thulekulturens vinterhus, där olika lagerföljder lätt kan avläsas i många vita sällben, eller som höga ändmoräner vid inlandsisens rand respektive som väldiga sandterrasser i vikarna på södra delen av Akia. Så gott som all sten är från den första halvdelen av jordens livstid. På ön Akilia i ytterfjorden och vid Isua i inlandet finns således 3,7–3,8 miljarder år gamla arkaiska bergarter. I Isuaformationen har man dessutom funnit spår av jordens äldsta liv i form av kolisotoper från urhavets planktonorganismer. Idag uppträder detta tidiga liv som grafit, eller svart skiffer (Rosing, M. 1999, 2000). Färgen på berggrunden i Nuukområdet är i övrigt ofta grå med starkt vita och svarta stråk men vissa fjäll ger ett gult intryck och andra skiftar starkt i rött.

Den vanligaste stentypen i Nuukområdet är gnejs, bestående av de ljusa mineralerna kvarts och fältspat samt av mindre mängder av de svarta mineralerna hornblände och biotit (svart glimmer). Optiskt skiljer sig gnejs och granit åt genom att gnejserna är randiga och lagdelade medan graniterna är utan struktur. Det finns emellertid många övergångar mellan granit och gnejs. Förre ansåg geologer att gnejs var omvandlade ler-, sand- och grussediment som avlagrats på havsbotten. Under 1960-talet på Bjørneøen i Nuukfjorden föddes emellertid idén, som numera är allmänt accepterad, att vissa gnejser istället kan vara utvärade graniter som en gång utsatts för mycket högt tryck (McGregor 1990. För Nuukområdets geologi se Henriksen et al. 2000). I området finns täljsten samt zink, guld och andra mineraler som är ägnade att göra smycken av. Det finns även gott om bergkristall, kvarts och kvartsit, några av de råmaterial som paleoeskimäerna använde i sina redskap, medan kiselskiffer, kalcedon och jaspis sannolikt inte finns här.

De undersökta boplatsernas namn och geografiska läge

De paleoeskimäiska platser som avhandlas i denna studie ligger i Nuukfjordens västra arm från Qussuk till ytterfjorden utanför Nuuk. Urvalet av undersökningslokaler bestämdes dels utifrån rekognoseringar i fjordområdet och dels utifrån kartmaterial och noteringar i Grönlands Nationalmuseum og Arkivs Fortidsminde-register. Grunden till att just dessa platser valdes ut är att de täcker in både innerfjord och kustland samt att de ligger inom ett geografiskt område som antogs vara rimligt stort med tanke både på forskning, logistik och ekonomi.

Det blev således *Narsaarsuup Nuua* i Qussuk samt *Nuugaarsuk* vid ingången till denna del av fjorden, *Kikiallit Nuua* och *Tatsip Ataa* på Akia

mitt emot samt *Kingitup Taseraasaa* och *Nipisatsundet* på Akia och dessutom öarna *Qaqqaliaq* utanför Nuuk och boplatserna *Sarfat* vid södra ingången till Ameralikfjorden som tillsammans med *Marianes Pynt* och *Qaarusuk* på Bjørneøen kom att ingå i undersökningen. Boplatserna längst in i fjorden ligger mellan 8 och 10 km från varandra medan det är drygt 30 km från Kikiallit Nuua till Kingitup Taseraasaa och nästan lika långt härifrån till ytterfjorden där avståndet mellan Qaqqaliaq och Sarfat är omkring 15 km. Inklusiv rekognoseringar i boplatsernas närområden kom den sträcka som tillryggalades under fältarbetet att omfatta ca 200 km (Se karta, färgplansch).

Logistik, utrustning och personal

Fältarbetet i Nuukfjorden utfördes med upp till fyra veckors varighet under juni – juli 1999, 2000 och 2001. Transporterna sköttes med *Tuneq*, (Bild 3) en träbåt från 1968 som senare fått en yta av glasfiber. *Tuneq* är av kuttertyp, knappt 25 fot lång och med en motor på 80 hästkrafter som medströms ger en maxfart på högst 8 knop. Styrhytten är utrustad med gaskök och en liten diskbänk. Detta utnyttjades periodvis under fältarbetet då lunch och middag kunde ätas ombord. Hon är utrustad med den i Grönland obligatoriska gummibåten som behövs för att ta sig i land. *Tuneq* är numera Grønlands Nationalmuseums båt men tillhörde ursprungligen Nationalmuseet i Köpenhamn. Den har gått flera gånger över Atlanten och många gånger upp och ner längs Grönlands kuster. Den har en VHF-radio, är mycket sjöduktig men rullar också en hel del.

Med *Tuneq* transporterades vars och ens personliga tält med respektive inredning, köks- och lagertält samt all proviant och hela den utrustning som användes under fältarbetet. Förutom de traditionella redskapen

*Bild 3. Forskningskuttern
Tuneq på väg att lämna
ankar från Marianes Pynt.*

för utgrävning av stenåldersboplatser användes en finmaskig nylonduk och vanliga durkslag för vattensällning och en videokamera för dokumentation samt en bärbar GPS-apparat och ett handavvägningsinstrument (handnivå) för uppmätning av respektive fyndplats läge i relation till havsnivån. Höjden över havet mättes enligt den gängse metoden i Grönland med utgångspunkt i högvattenlinjen på stranden respektive den högsta gränsen för tångväxt på klipporna. I detta sammanhang kan påpekas att nordpilen på planteckningarna anger den magnetiska nordpolen (kompassnord), och att missvisningen enligt kolofonen på kartan över Nuuk-området år 2000 var $35^{\circ} 10'$ (för magnetisk kontra geografisk nord se t.ex. Carlstedt 1982).

I fältarbetet deltog museumsinspektören vid Grønlands Nationalmuseum og Arkiv Mariane Petersen (1999–2001), Fredrik Fuuja Larsen (1999–2001) Terttu Kreutzmann (1999) och Mikkel Myrup (2000–2001), då studenter vid Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet liksom. Under fältarbetet 2001 deltog även Linnéa Norell från Arkeologiska institutionen vid Göteborgs Universitet, Pernille Hansen från Zoologisk Museum i Köpenhamn och Mads Dingsø Jessen från Moesgård i Århus. Undersökningarna i fält var inte bara ett forskningsprojekt utan handlade i praktiken också om utbildning. Alla aktiviteter planerades gemensamt, diskuterades och utvärderades kontinuerligt. Några av oss hade fleråriga erfarenheter av arkeologiskt fältarbete i Grönland men på en eller annan nivå, och i vissa fall helt från grunden, skulle vi allesammans lära oss praktisk paleoeskimologi.

Presentationen av boplatser och fynd: en vägledning

Presentationen av de olika boplatserna inleds med Narsaarsuup Nuua och därefter redovisas undersökningen på respektive Nuugaarsuk, Kiki-allit Nuua och Tatsip Ataa samt Kingitup Taseraasaa. Därefter går turen till Ytterfjorden med rekognoceringen i Nipisat Sund samt undersökningarna på Qaqqaliaq och Sarfat innan den återvänder in i fjorden till Bjørneøen med Marianes Pynt och Qaarusuk Pynt I, II och III.

Som inledning till redogörelsen av varje plats presenteras en faktaruta med sifferuppgifter som rör fyndregistreringen, lokalens geografiska position, datering samt kategorier fynd. Avsikten är att ge en snabb överblick av respektive fyndplats och underlätta jämförelser. De förkortningar och koder som förekommer i detta sammanhang är KNK motsvarande nationalmuseets namn före 1990. Det som numera heter Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu/Grønlands Nationalmuseum og Arkiv (NKA) hette då Kalaallit Nunatta Katersugasivia/Grønlands Landsmuseum. Den gamla beteckningen används fortfarande då ett fynd från en viss plats registreras, d.v.s. KNK + ett nummer är således ett fyndnummer och KNK 25 x 1 motsvarar det första fyndet på en plats med KNK-nummer 25. Beteckningen 64VI.II t.ex., anger uppgifter kopplade till det geografiska

område som platsen är registrerad på i Grönlands Fortidsminderegister. Siffrorna 64 är latituden medan V betyder Västgrönland och 1.11 är det aktuella kartbladet på vilket varje registrerad arkeologisk lokal finns upptagen med sitt nummer. (Detta nummer är överordnat fyndnumret men då alla undersökta lokaler i denna avhandling ännu inte blivit registrerade med ett sådant nummer utesluts denna uppgift i presentationen nedan även på de platser som har ett sådant nummer). Termen Area följt av A, B eller C användes under fältarbetet som beteckning på de olika områden som undersöktes på en och samma lokal och behålls här (se tex Narsaarsuup Nuua Area A, B och C).

I texten efter faktarutan beskrivs respektive plats med tanke på naturmiljö och kulturlandskap innan undersökningar och resultat redovisas, och som avslutning görs en kort presentation av vissa fynd. Den terminologi som används är den gängse i paleoeskimologi i Grönland och motsvarar i allmänhet den vanliga i stenåldersarkeologi (se t.ex. Andersson, Rex Svensson & Wigfors 1978:247). Undantagen är stenblad och ändblad använda som övergripande beteckningar på fynden som oftast utgörs just av bladen till knivar, skrapor, harpuner och andra redskap och vapen. I texten förekommer således även beteckningen mikroblad i stället för mikrospån ibland. Det skall också påpekas att det grönländska ordet för kiselskiffer *killiaq*, som uttalas *kíchliaq*, används genomgående liksom det i grönländsk arkeologi så vanliga ordet *mødding* i betydelsen hushållsavfall, oftast dominerat av sälben.

Narsaarsuup Nuua

KNK nr 24

Kartblad. V1. I, Qussuk

Position Latitud N 64° 41' 40"/N 51° 10' 16"

Höjd över havet 0–4 m

Undersökta områden:

Area A N 64° 41' 37,7"/W 51° 10' 18,3", 0–1 m ö.h., Fynd KNK 24 x 1–7

Area B N 64° 41' 40,3"/W 51° 10' 16,2", ca 4 m ö.h., Fynd KNK 24 x 12–50

Area C N 64° 36' 00,0"/W 51° 13' 41,9", 0–2 m ö.h., Fynd KNK 24 x 11 x 8–11

Area A Planritningar nr 1–3, erosionslänt, torvprofil och strandklippor

Area B Planritningar nr 4–10, utgrävd yta 16 m²

Arkitektur: Boplatz på sandig grus vid 5 m hög klippa med två eldstäder på ett avstånd av 2 m

Uppskattad boyta med en eldstad 8 m², med två eldstäder 19 m²

Boxeldstad: Stenstorlek från 120 x 7 x 15 till 35 x 10 x 20 cm

Eldkammare 50 x 60 cm, bottenplatta 40 x 40 x 4 cm

Kokstenar 80 st

Axial struktur: Längd 250 cm, 7 + 4 stenar från 45 x 20 x 12 till 30 x 20 x 8 cm samt en sten 70 x 25 x 6 cm

Eldkammare 40 x 40 cm + 40 x 40 cm

Kokstenar 60 st

Lampa av täljsten/bergart: 24 x 17 x 12 cm stor sten med 1,7 cm djup och 18 x 11 cm stor urholkning

C14-dateringar Area B:

AAR-5588 boxeldstad, träkol, barrträd, C14 BP 3585 ± 45, kalibrerad ålder ±1 st dv., 1935–1920 BC, BC 2010–1835

AAR-5589 axial struktur, träkol, träslag okänt, C14 3605 ± 50, kalibrerad ålder ±1 st v. 1945 BC, BC 2030–1885

Fynd Area B KNK 24 x 12–50

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon
Råmaterial	2				
Kärnor				13	
Avslag	549	134		19	3
Spetsar	8	4			
Sticklar	4				
Stickelavslag	16				
Mikrospån				16 inkl.fragm.	
Knivar					
Skrapor					1
Pryl/borr	2				
Sidblad	1				
Eldslagningssten	1				
Fragment	5				

Fynd Area A: Lansspets killiaq, 6 avslag killiaq, 46 avslag kvartsit, 1 mikrospånkärna bergkristall, samt 1 st turmalin, flera täljstensfragment, 1 st slagsten

Fynd Area C: Avslag kvartsit, 5 st avslag killiaq, 1 spån kvarts, 1 flisa bergkristall

Bild 4. Den torvbevuxna udden med Saqqaqboplatsen på Narsaarsuup Nuua.

Landskap, flora och fauna

Narsaarsuup Nuua ligger drygt halvvägs in i den delen av Nuukfjorden som kallas Qussuk. Namnet betyder ”den tämligen stora slättens näs” och utgörs av en sydgående slätt som sluttar mot en drygt 100 meter lång sandstrand avgränsad mot väst av en 85 m lång och låg torvbevuxen udde (Bild 4) samt ett större och högre bergigt näs (Nuua) som sticker rakt ut i fjorden mot Akia på andra sidan. Mitt på den lägre udden finns rester av tre räthus från Thulekulturen i form av låga torvvallar. Åtminstone två av dessa är trapetsoida till formen (se Gulløv 1983:182–185). Tältfundamenten ligger vid sidan av varandra med britsen, d.v.s. baksidan av tältet, mot viken med sandstranden. De har således öppningen på tvärs av tången i riktning mot fjorden åt nordväst. Hela denna tånge är en veritabel mödding med tjockt av sälben och de gräsbevuxna möddingkanterna hänger ner mot havet på alla sidor. Här ses färsk renspillning, renhorn och renhår liksom tecken på hare och fotspår av de rävar som bor i klipporna högre upp i fjället. I fjorden kan man se stora knölvalar lekande omkring näset. Vid ebb fylldes viken med sandstranden av väldiga mängder is från itubrutna isberg som kommit med tidvattnet från Kangersuneq. Isen blev kvar när högvattnet drog sig tillbaka och låg då långt upp på land. Många riktigt stora isberg strandade också ett stycke utanför tången och från dem hördes enorma knallar och ljud som av åska eller kanonskott långt in över land dygnet om under utgrävningsperioden (Se färgplansch).

Den kråkbärs- och dvärgbjörksbevuxna slätt som namnet Narsaarsuup syftar på liknar en strandäng. Den är ca 75 meter lång och 130 meter bred längs stranden och härifrån stiger den lätt uppåt mot en platå som ligger drygt sju meter över havet. Här uppe, och längre mot sydöst, på ytterligare högre platåer ligger nerifrån räknat först en påtagligt stor förkristen

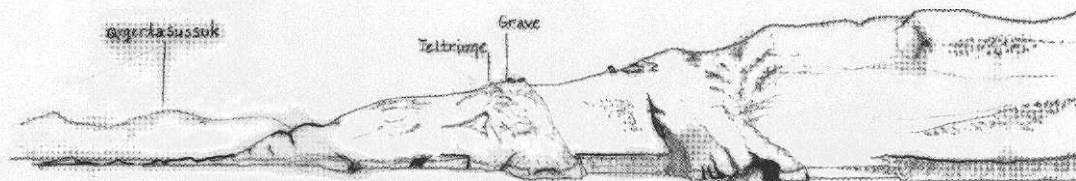

Bild 5. Amitsuatsiaaq
utsikt från Narsarsuup
Nuua, teckning av Fuuja.

stengrav och ovanför den ett litet gravfält med ca sex anläggningar i ett rullstensfält. Högre upp i terrängen finns en platå med en naanngisat, d.v.s. en lång rad med hoppstenar, och ovanför denna en jaktstäng mot en klippa. Ser man åt norr bildar fjorden en lång öppen vik mellan Narsarsuup Nuua och det ännu högre och bergiga näset Amitsuatsiaaq (Bild. 5). Vid rekognoceringen där fanns flera rävfällor och på rullstensplatån ett par Thulegravar bredvid tre tältringar med tydliga britskanter. Ett tjugotal meter längre ut på platån sågs täljsten i form av mindre rullstenar. Nedanför det höga näset, helt vid vattnet fanns det också gravar och rester av torvmurar efter tälthus. Här låg ett stycke bössflinta samt en liten skärva av vitt porslin med brun dekor, men inga paleoeskimåiska fynd.

Undersökning och utgrävning

Erosionsarkeologi

Undersökningen på Narsarsuup Nuua började med den låga gräsklädda tången där vi, genom ett antal mindre provgropar, snabbt kunde konstatera att den hårda torven och det tjocka recenta möddingslagret skulle sätta allt för stora hinder i vägen för att man skulle kunna nå ner till de paleoeskimåiska lämningar som möjligen fanns därunder. Utifrån

Bild 6. Erosionsarkeologi
på Narsarsuup Nuua.

tidigare erfarenheter med samma problematik beslöt vi därför att prova en metod för det som sedan kom att kallas erosionsarkeologi (Bild 6). Metoden innebar att vi gick in från den eroderade sidan av möddingen för att se om man, genom att skära av stycken av den nedhängande torven på möddingens utsida, kunde få fram en brukbar stratigrafisk profil och komma åt förmodade paleoeskimåiska lämningar den vägen.

För en test av metoden valdes spetsen av tången. Den utgörs av en oregelbunden klippa med en liten stenig förstrand, till största delen täckt av vatten under flod. Här hänger stora sjok med gräs- och strandrågsbevuxen torv ut över strandstenarna och döljer den av hav och is urholkade möddingen. Torvkantens yttre gräns bestämdes och tecknades av på en horisontell plan om tio meter (planritningar 1 och 2, 1999). De strandutrymmen som blev tillgängliga genom bortskärningen av torven undersöktes noggrant men bara ett fåtal fynd kom i dagen och alla pekade på Thulekultur. Det var ett par stora skärvor av täljsten till kokkärl eller lampor samt ett stycke svart turmalin. Det fanns således inga paleoeskimåiska objekt i möddingen. Men utanför denna, mellan stenarna på stranden, fanns en stor bifacialt tillslagen lansspets, fint formad som ett lagerbärsblad, samt en del av ett annat redskap, möjligen en kniv, och därtill ett stort tunt avslag. Allt var av killiaq och lätt svallat efter vistelsen bland stenarna i fjordens vatten (Bild 7).

Erosionsarkeologimetoden gav inte det vi hade hoppats på vad beträffar paleoeskimåiska fynd. Vi fick emellertid träna arkeologisk fältteknik och diskutera horisontella respektive vertikala planer, metoder för uppsättning av koordinatsystem, eventuell användning av färger och symboler vid planritning liksom hur tidvattnet påverkar ens uppfattning om ett strandområdes storlek och utseende. Av den strand som här vid ebb mätte mer än åtta meter från mödding till vattenbryn blev det bara en meter kvar vid högvatten. Detta illustrerar fint det tillfälliga i huruvida paleoeskimåiska lämningar blir funna eller ej. Under vistelsen på Narsaarsuup Nuua gjordes ytterligare några fynd i erosionszonen. De fanns längs med slänten mellan sandstranden och slätten och bestod av drygt 50 avslag av kvarts och kvartsit samt ett tiotal avslag av killiaq, en kärna och ett mikrospånfragment av bergkristall. Det mesta kom från ett område ca 90 m söder om den torvbevuxna tångens rot, här kallat Area C.

Boxeldstad och axial struktur

Efter undersökningen av torv och strand bestämde vi oss för att söka efter paleoeskimåiska strukturer vid tångens rot och valde en plats i skydd av nordanvinden nedanför det bergiga näset som här bildar en drygt fem meter hög och bred klippa. Området var sparsamt bevuxet med kråkris och en del dvärgbjörk som ökade kraftigt utåt kanterna. Åt stranden till fanns ett par tuvor strandråg och i övrigt en bred sträng av ljusgrå lav. Platsen visade inga direkt signifikanta tecken på det vi sökte men ett par

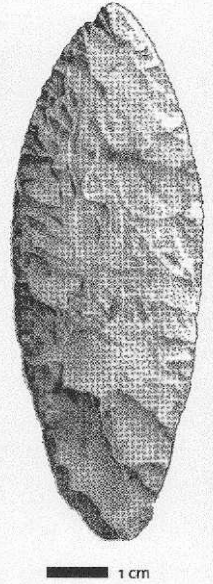

Bild 7. Lansspetsen från Narsaarsuup Nuua, teckning av Martin Mörck.

huvudstora stenar stack upp över markytan på ett par ställen. En mindre provgrop öppnades och i den kom först ett avslag av killiaq och därefter ett par nävestora stenar med tecken på eld, sannolikt kokstenar. För att undersöka detta närmare lades ett 4 x 5 meter stort koordinatsystem ut omkring provgropen med Y-axeln i nordsydlig riktning. Utgrävningen omfattade 16 m² och gjordes i rutor om 1 m² uppdelade i fyra mindre rutor betecknade som a, b, c och d.

När ris och lav hade avlägsnats kom det fram enstaka ben av säl och ren. Dessa var välbevarade och låg i eller på själva torven varför de bedömdes som recenta och nedtrampade matrester efter senare besökare. Avståndet från markyta till botten blev omkring 10 cm. Profilen beskrev uppifrån och ner ett ca 3 cm tjockt ljus och segt torvlager, under detta ett tunnare lager mörkare torv och därefter en stripa med sand, avbruten av ett sotigt svart 1,5 cm högt kulturlager. Detta låg på en upp till 2 cm tjock lera som var ljus upptill och mörknade nertill där den mötte en 3 cm tjock, lätt grusig bottensand. Det leriga lagret innehöll sot och detta fanns över största delen av utgrävningssytan. Fynd av stenredskap och avslag gjordes såväl i leran och soten som under detta lager. En del av leran tolkades som omvandlad aska från de två eldstäder som växte fram under arbetets gång. Det var en boxeldstad och en axial struktur, också kallad mittgångseldstad. De båda eldstäderna låg placerade med två meters mellanrum. Boxen fanns i norr och den axiala strukturen i söder.

Boxeldstaden med sina utfallna kantstenar kunde avgränsas inom en dryg kvadratmeter (Bild 8 a och b). Brandkammaren uppskattas till 50 x 60 cm och har sannolikt konstruerats med två gånger två motställda stenar. I öst och väst var dessa drygt 10 cm höga och mellan 35 och 40 cm långa. Den ena var 20 cm bred, hade en plan yta och formen av en låda medan den andra var spolformad med en längsgående ås. Av de två andra motstående stenarna var den i norr 7 cm hög, drygt 15 cm bred och 80 plus 40 cm lång, delad i två stora stycken. Den var också lådformad med rätt slät yta. Gränsstenen i syd däremot var stor och flat; bara 4 cm tjock,

Bild 8 a. Boxeldstaden på Narsaasuup Nuua under utgrävning (th).

Bild 8 b. Boxeldstaden tömd på koksten (nedan).

upp till 55 cm lång och lika bred på det bredaste stället. Denna stora flata sten hade krackelerat och spruckit upp i tre större och ett par mindre bitar. Botten av brandkammaren i boxeldstaden bestod av fint grus och sand. I den norra delen låg fyra flata stenar. De två största var 25 respektive 30 cm långa och ca 15 cm breda. De andra var något mindre och låg uppkörda över varandra. Dessa stenar har möjligen suttit samman i ett enda stycke förut och kan då ha utgjort en ca 40 x 50 cm stor bottenplatta i eldstaden. Brandkammaren kan således ha varit något mindre än de 50 x 60 cm som den uppskattades till. Till boxeldstaden hörde drygt 80 kokstenar. Ett trettiofem fanns i själva boxen medan andra räknades in inom en halv meter på utsidan av gränsstenarna. De flesta låg i norr och kan därför ha varit utsatta för samma rörelse som den förmodade bottenplattan. Boxeldstadens brandkammare hade gjort en mycket grund grop i markytan vilket kan antyda att den trots allt inte hade haft en flat sten som golv eller botten.

Den axiella strukturen var drygt 2,5 meter lång i riktning NNO–SSV mot tången och sandstranden (Bild 9). På sydsidan hade den en obruten rad av sju tätt liggande mer än huvudstora stenar; 45 och 30 cm långa, drygt 20 cm breda och 8 och 12 cm höga. På nordsidan fanns fyra lika stora och rundade stenar på rad men de låg med större mellanrum. Vid ett ställe där raden av stenar var bruten fanns en lång och flat krackelerad sten, 70 x 25 cm x 6 cm stor. Den hade gått sönder i två stora stycken och

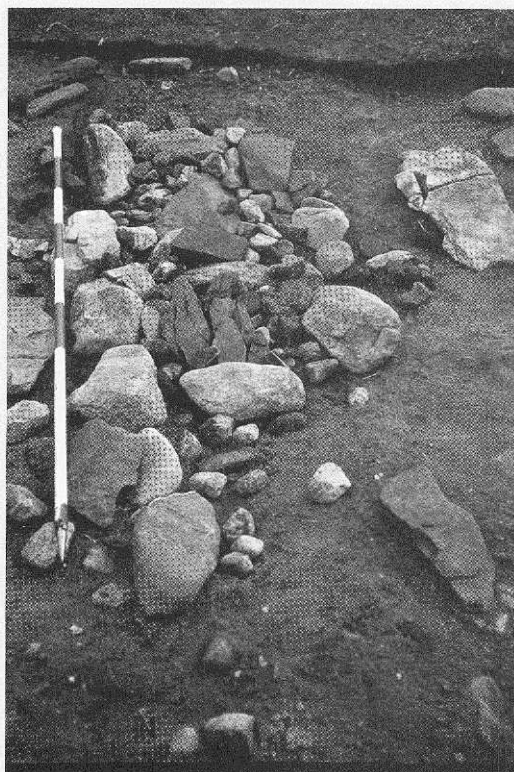

Bild 9. Den axiella strukturen på Narsaasuup Nuua.

låg 20 cm utanför stenraden men gav intryck av att ha fallit ut från denna. Insidan av den axiala strukturen var 40 cm bred och uppdelad i tre rum. Två av dessa var också 40 cm, d.v.s. lika långa som breda, medan det tredje kan ha varit upp till 60 cm långt. Det kvadratiska utrymmet i mitten innehöll mycket träkol och sot och fylldes upp av en närmast fyrkantig helt krackelerad flat, eldpåverkad sten. I det västra utrymmet fanns också en del träkol och flata eldpåverkade stenfragment men där låg dessutom en fyrkantig flat och två rektangulära flata stenar utan tecken på eld. Kokstenarnas antal i och omkring den här strukturen räknades till ca 60 st. Flera var mycket skörbrända och föll sönder då de lyftes upp; vilket boxeldstadens kokstenar också gjorde.

Eldstäder och fynddistribution

I samband med boxeldstaden gjordes ytterst få fynd: två sticklar, någon kvartsit samt en del flisor av killiaq och två av kalcedon. Vid den axiala strukturen var fynden fler. Här fanns både spetsar, sticklar, stickelavslag och enstaka skrapor gjorda av killiaq, bergkristall, kvarts och kvartsit. Mycket av detta var eld- eller sotpåverkat. Bland fynden var ett markant antal kärnor av bergkristall men bara en mycket liten flisa av kalcedon samt en lika liten flisa av ett närmast chertlikt material. Artefakternas huvudsakliga placering var på nordsidan av den axiala strukturen. Nästan alla vapenspetsarna låg där liksom de flesta stickelavslagen och de största koncentrationerna av killiaqavslag, 140 st i en och samma samling. Det största antalet bergkristallkärnor fanns emellertid i strukturens kortsida mot stranden där det också låg en skrapa (Bild 10).

Om spetsar och skrapor använts av män respektive kvinnor kan fyndens placering avspegla en könsmässig arbetsfördelning. På den sydostliga sidan av den axiala strukturen gjordes ett särskilt intressant fynd. Det var en huvudstor, 24 x 17 x 12 cm, tydligt bearbetad sten av bergart eller närmast en sämre typ av täljsten, med en oval 18 x 11 cm och 1,7 cm djup urholkning tolkad som en lampa (Bild 11).

På utgrävningssytan fanns i övrigt andra flata och en del sönderbrända stenar. Dessa kan ha hört till de ovan beskrivna eldstäderna men de kan även ha ingått i andra strukturer som kan finnas i området. På nordvästsidan av den utgrävda ytan kom flera stenar av eldstadskaraktär i dagen och mot sydväst ökade kulturlagret något. Den allt kraftigare växtligheten åt det hållet kan indikera en mödding. Om den är från paleoeskimåisk tid och låg på samma sätt som senare grönländares, framför ingången till tältet, kan entrén till ett eventuellt tält omkring den axiala strukturen ha legat där skrapan och mikrospånkärnorna av bergkristall fanns med utsikt mot stranden och tången. Här vid ingången kan man ha haft en arbetsplattform, konstruerad av de flata stenar som låg i den delen av den axiala strukturen.

Narsaarsuup Nuua

- A. Axial struktur och förmodad ingång
- B. Brits utrymme
- C. Lampsten
- D. Boxeldstad

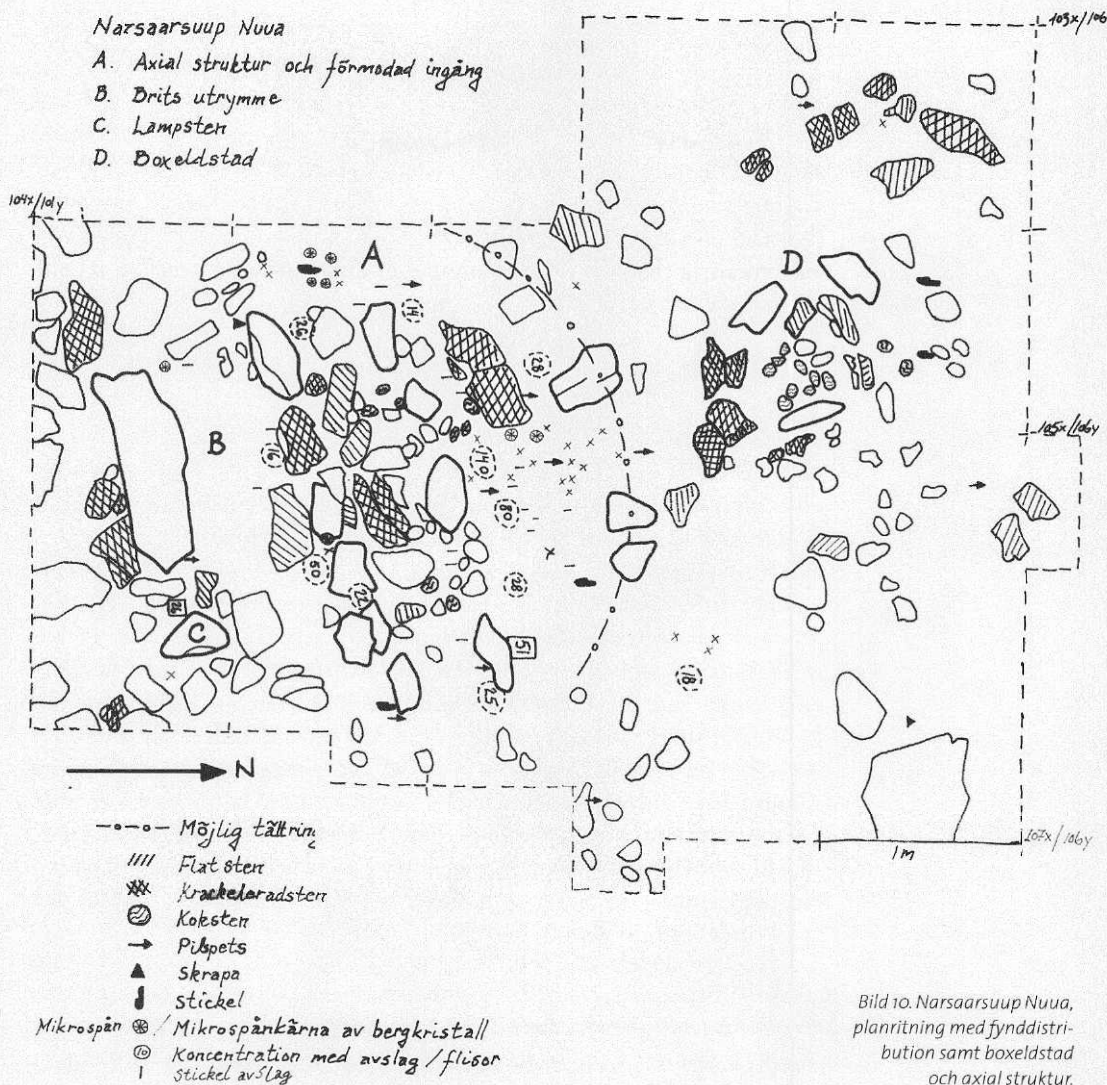

Bild 10. Narsaarsuup Nuua, planritning med fynddistribution samt boxeldstad och axial struktur.

Inga stenar kan säkert urskiljas som har bildat tältring, golv eller brits i denna bostad. Längs med strukturen, på dess sydsida och ca 60 cm från den obrutna raden av stenar, fanns en 1 m lång, 20 cm hög och 30 cm bred jordfast sten. Mellan denna stora sten och den axiala strukturen var ytan helt fyndtom. Om man sovit här kan britsen ha haft en storlek på ca 150 x 60 cm. Den urholkade huvudstora stenen som sannolikt varit en lampa eller möjligen ett lampstöd har således stått placerad längst in i bostaden och vid ena sidan av denna brits.

Med utgångspunkt i den axiala strukturen och en möjlig väggeffekt, tolkad utifrån distributionen av fynd (se t.ex. Grøn 2000:177), samt den långa stenen på britssidans kan bostadens insida avgränsas till ca 3 x 2,75 m

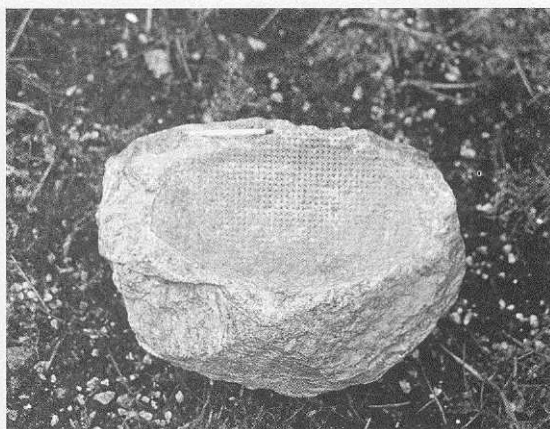

Bild 11. Saqqaqlampa från Narsaarsuup Nuua.

och därför ha varit 8–9 kvadratmeter stor (0,7854 d²). Huruvida boxeldstaden och den axiala strukturen har ingått i samma bostad eller bostadssystem är svårt att säga. Dateringarna överlappar varandra. Den axiala strukturens äldsta och yngsta ålder är 2030–1885 BC och boxeldstadens 2010–1835 BC. Bränslet i boxeldstaden har bestått av barrträd, vilket kan betyda drivtimmer men också lokalt enbär. Dessvärre räckte det insända träkolsprovet från den axiala strukturen bara till C14-dateringen men inte till träartsbestämning vilket betyder att jämförelsen inte kan göras noggrannare. Antalet fynd vid boxeldstaden var påtagligt litet. Avståndet mellan centrum i den och centrum i den axiala strukturen var 2 m. Om båda eldstäderna ingått i samma bostad bör boytan i ett mer eller mindre runt hus ha varit större än 18 m². Det är kanske mera sannolikt att det har varit fråga om en inomhus och en utomhus placerad eldstad i samma bostadssystem – eller möjligen om två helt oavhängiga strukturer (Se bild 52).

Artefakter och råmaterial

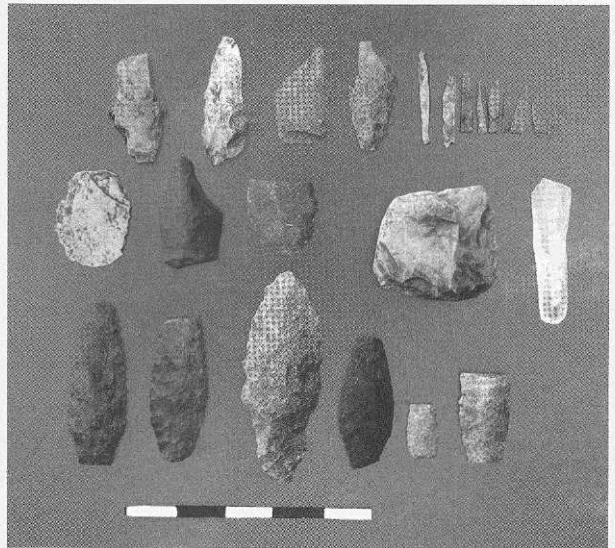
Totalt gjordes mer än 800 fynd på Narsaarsuup Nuua. Av dem är 20 definierbara stenredskap eller fragment av sådana exklusive stickelavslag och mikrospån. Övriga fynd är avslag och flisor efter tillverkningen av olika redskap gjorda av råmaterialen killiaq, kvartsit, bergkristall och kalcedon. Artefakterna fördelar sig enligt faktarutan ovan och för närmare presentation av vissa objekt hänvisas till Appendix där varje fynds plats i respektive utgrävningsyta också har listats. Här skall bara två fynd nämnas (Bild 7 och 11). Det stora tunna bifaciala lansbladet av killiaq som har formen av ett lagerbärsblad med mycket lätt rundad sida och spetsig bas. Det är något svallat efter vistelsen bland stenarna i tidvattenzonen och längst ut på ena sidan har det en liten defekt. Det andra fyndet är den stora stenen tolkad som en lampa. Den fanns i britsutrymmet vid sidan av den axiala strukturen, är av en grönaktig grov täljsten och har en större oval urholkning i ena sidan.

Kort sammanfattning om Narsaarsuup Nuua

Narsaarsuup Nuua är en stor slätt med en lång sandstrand i skydd av ett bergigt näs och en låg torvklädd tånge. Här finns flera recenta ruiner och på olika platåer högre upp i terrängen ses ett mindre gravfält, en jakt-säng, en naanngisat (en rad stenar att hoppa på) och flera rävfällor. Här är ofta gott om färskvatten i form av strandade isberg på sandstranden. Det finns rävar och harar och platsen är ett omtyckt ställe för jakt av ren idag. Undersökningen på Narsaarsuup Nuua omfattade en traditionell utgrävning och ett experiment med en metod för erosionsarkeologi. Den senare metoden gick ut på att försöka komma åt eventuella paleoeskimåiska lämningar under de torvöverhäng som bildats av erosionen vid de recenta möddingarna i strandkanten, men de gav inga paleoeskimåiska fynd. Den regelrätta utgrävningen gjordes nedanför en klippa vid den torvklädda tångens rot ca 4 m över havet. Inom ett område på 16 m² fanns här såväl en axial struktur som en boxeldstad och C14-datering av träkol från dessa båda eldstäder visar en ålder efter 1950 BC. Omkring boxeldstaden gjordes ytterst få fynd, de flesta fanns vid den axiala strukturen. Det är möjligt att dessa båda eldstäder har ingått i samma bostad eller bostadssystem. De ligger nära varandra och dateringarna överlappar varandra. Om båda eldstäderna ingått i samma bostad kan ytan i denna ha varit större än 18 m², men med utgångspunkt i en möjlig väggeffekt vid den axiala strukturen blir boytan mindre än 9 m². Det kan även ha varit fråga om en inomhus och en utomhus placerad eldstad eller om två helt oavhängiga strukturer.

På Narsaarsuup Nuua gjordes mer än 800 fynd varav en lampsten och 20 definierbara redskap eller redskapsfragment (Bild 12). Distributionen av fynd över den utgrävda ytan dominerade på nordsidan av den axiala strukturen där spetsar och de flesta stic-kelavslagen låg tillsammans med de största koncentrationerna av killiaq-avslag. Flera mikrospånkärnor av bergkristall samt en skrapa fanns emellertid i strukturens kortsida mot stranden vilket kan indikera att olika typer av redskap tillverkades på olika platser och/eller att män och kvinnor hade bestämda platser i bostaden som också omfattade ett ca 150 x 60 cm helt fyndtomt område, uppfattat som ett viloutrymme. Det skall poängteras att Narsaarsuup Nuua kan ha varit en större paleoeskimåisk lägerplats där det kan finnas flera bostadsstrukturer under växtligheten att avtäcka.

Bild 12. Artefakter från Narsaarsuup Nuua.

Nuugaarsuk

KNK 23

Kartblad 64.V1.I

Position Latitud N 64° 36' 56,4"/Longitud W 51° 13' 29,4"

Höjd över havet 11 m (15,7 m vid lägsta vattenstånd efter *Tidevandtabell 2001*).Utgrävd yta 16 m²

Planritningar 1–8

Datering:

AAR-5587, bullerstenshärd, träkol, salix 14C BP 3665 ± 45, kalibrerad ålder ± 1 stdv. 2030 BC, BC 2135–1960

AAR-7801, boxeldstad, träkol, pinus 14C Age BP 3834 ± 41, kalibrerad ålder ± 1 stdv. 2289 BC, BC 2398–2202, pinus

Arkitektur:

Boplatz på grus och rullsten bakom 120 cm hög klippta mot norr

Bullerstenshärd, stenar upp till 50 x 20 x 30 samt en vit båtformad sten 30 x 15 x 10 cm,

Eldkammare 35 x 40 cm

Kokstenar ca 20 st

Boxeldstad

Flata stenar 55 x 23 x 2 cm – 40 x 15 x 2 cm

Eldkammare 45 x 35 cm, bottenplatta 40 x 35 x 4 cm

Kokstenar ca 30 st

Avstånd mellan eldstäderna 3 m

Uppskattad boyta 14 m²

Övrigt: Oval stenformation – stolphål/depå?

Fynd av artefakter KNK 23 x 1–85 (utom KNK 23 x 14, 15, 82, 83)

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon
Råmaterial	2		1		
Kärnor	1		1	11	
Avslag*	997	104	40	47	3 (69**)
Spetsar	9		1		
Sticklar	9			1 (?)	
Stickelavslag	6			3 (?)	
Knivar	1				
Skrapor	1	2		1	
Prylar	1				
Mikrospån				14	
Eldslagningssten	1				
Redsk.fragment	4				

*Inklusive flisor på 1 cm och mindre, (** 69) är flisor av vit nästan helt opak mineral.

Övrigt: Insamlade exempel av koksten och skörbränd sten, silt/aska samt 1 fragment glimmerrik bergart.

Övriga fynd:

Area B - N 64° 37' 06"/W 51° 13' 47,0" KNK 23 x 14 x 1–17: 1 skrapa av kvarts, 16 avslag kvartsit

Area C - N 64° 36' 00"/W 51° 3' 41,9" KNK 23 x 15 x 1–23: 1 avslag killiaq, 17 kvartsit, 2 kvarts samt en täljstensskärva

Lösfynd vid Thuleruin: KNK 23 x 82, 1 st bearbetat trä 3,3 x 0,7 x 0,45 cm med två hål och en tränagel

Lösfynd vid Nanngissat: KNK 23 x 83, 1st bergkristall 1,5 x 1 x 0,5 cm

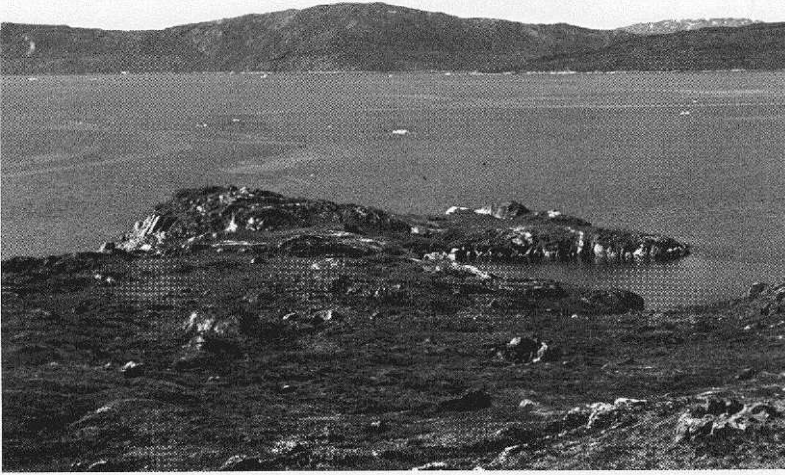

Bild 13. Nuugaarsuk med utsikt mot Akia.

Landskap, flora och fauna

Även Nuugaarsuk ligger i Qussuk men längre västerut vid övergången till Nuukfjorden. Härifrån ser man Akia i väst och Qoornoqsundet i söder. Utsikten över Qoornoqsundet är anslående. I sydöst ses fjällen på Qeqertarsuaq eller Storø och direkt söderut Marasisoq och Qoornup qaqqarsua, Bjerneøens högsta berg med 1 256 meter över havet. Ytterligare längre ut mot havet syns Sermitsiaq med den glaciär som givit detta fjäll sitt grönländska namn. För ett par år sedan fångades en narval vid Nuugaarsuk (Flemming Hansen, pers. komm. 2001) men platsen är annars känd för sin rika sälfångst och i bergen mot nordost finns det gott om ripor (Ludvig Sethsen, pers. komm. 2001). Man ser stora grupper av änder och måsfåglar i fjorden utanför detta näs och under fältperioden besvärades vi periodvis av stora mängder myggor, flugor och knott. En tidig morgon satt en stor örnen på utkik på berget intill utgrävningen. Den fanns där under en dryg halvtimme innan den lyfte och flög ut över Qoornoqsundet där det ofta ansamlas mycket stora isberg som med väldiga skott och brak låter som åska dygnet runt på Nuugaarsuk.

Nuugaarsuk betyder i offentlig översättning ”det starkt framskjutande näset” men det står egentligen för något besvärligt eller irriterande. In mot land stiger det bergiga näset via flera platåer högt upp i terrängen där det finns stora ytor utan annan växtlighet än lavar. Hitom dessa områden ligger sluttningar med kråkris och odon och nere på den lägsta platån mot fjorden växer gräs och strandråg. Längst ut är näset mera tvärt än spetsigt och på nordsidan sticker det ut en kort krum tånge i en bukt mot norr (Bild 13.) På insidan av denna tånge bildas en skyddad vik, väl lämpad att ankra båtar i. På den nedersta platån en jaktstuga och flera ruiner efter såväl stora torvhus som låga torvväggar till sommartälthus. Särskilt de ruiner som ligger ut mot Qoornoqsundet har stora möddingrester och

kusten på den sidan är starkt eroderad. Runt omkring i terrängen ses fint konstruerade rävfällor men också flera välbevarade förkristna gravar placerade likaväl högt uppe i berget som lågt nere bakom gränsklippan mot fjorden. På en plåtå mellan dessa gravar finns dessutom ett gravfält med kristna gravar, indikerade genom sin form samt en rest av ett träkors på en av gravarna. I detta sammanhang kan nämnas att några av de allra sista hedningafamiljerna i Nuukdistriktet uppges ha bott på Nuugaarsuk (Bobé 1921). Allra högst upp i terrängen (N 64° 36' 57,0"/W 51° 12' 59,6") finns två stora avblåsningsytor med flera stenstrukturer konstruerats för lek. Bl.a. ses en 17,5 m lång naanngisat, lagd i östvästlig riktning. Den består av 33 runda stenar med 0,3–0,5 meters mellanrum och den första och den sista stenen är påtagligt stora. Andra stenar bildar en mycket lång kajakformad konstruktion med en stenring i mitten som markering för sittbrunnen.

De paleoeskimåiska spåren på Nuugaarsuk fanns på tre ställen. Ett av dessa var på stranden ut mot Qoornoqsundet nedanför den eroderade möddingen vid Thuleruinen där det låg en skrapa och 16 avslag av kvarts. Ett annat var den mycket lilla stranden mellan klipporna i den nordliga viken där det fanns 21 avslag av kvarts och 1 av killiaq samt en täljstensskärva. Det tredje stället låg på en plåtå drygt 11 meter över havet. Orsaken till att denna plåtå undersöktes var att jag där uppmärksammade toppen av en helt vit sten som avvek på ett odefinierbart sätt från de andra i omgivningen. Efter bara ett par tag med grävskeden vid sidan av denna sten kom tecken på paleoeskimåisk verksamhet i form av två små avslag av killiaq och ett av bergkristall. En leraktig fet svart jord och en del träkol indikerade att denna sten ingått i en eldstad, som utgrävningen sedan visade var en av två härdar på denna plåtå.

Undersökning och utgrävning

Horisontell och vertikal stratigrafi

Den paleoeskimåiska boplatserna ligger ovanför en brant bergvägg på nordostsidan av viken, nästan exakt i riktning nord/syd och öst/väst. Hela plåtån är 250 x 200 meter, bevuxen med kråkris, pil, dvärgbjörk, odon och skvatram. Plåtån avgränsas mot viken av en drygt 15 m lång och 1,20 m hög klippa och åt andra hållet kommer också berg i dagen som går i ett med det successivt stigande landskapet åt söder och sydost. Östsidan är bergig men väster ut breder sig ett stort sluttande och öppet område med god utsikt över både Qoornoqsundet och Qussuk mot Akia (Bild 14).

Vid provundersökningen som utfördes under den första fältsäsongen, d.v.s. 1999, kunde konstateras att den vita stenen verkligen ingick i en eldstad som jag valt att kalla bullerstenshärd då den var konstruerad av påtagligt större än huvudstora stenar (Bild 15). I denna härd fanns en del kokstenar och rikligt med träkol som samlades in för datering. De fynd som då kom i dagen på plåtån var i övrigt en kniv/ändskrapa och tre stickel-

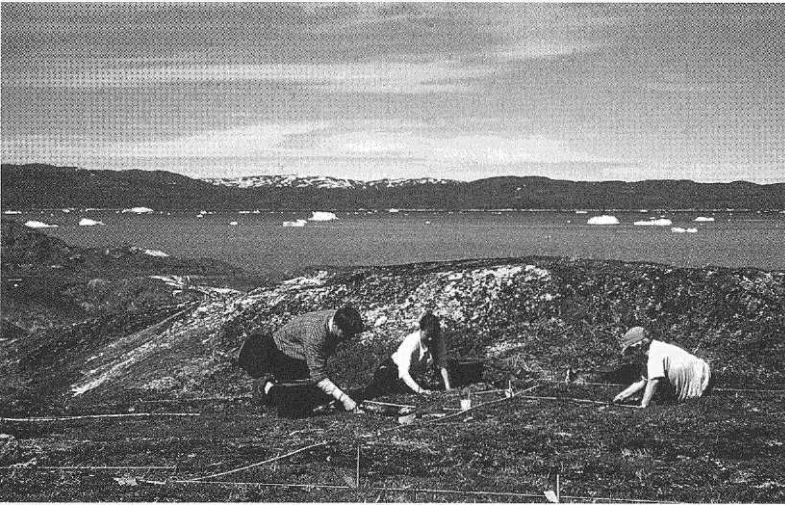

Bild 14.
Den paleoeskimåiska
boplatsen på Nuugaarsuk.

avslag av killiaq, två mikrospån och en kärna av bergkristall samt mer än 400 avslag och flisor av killiaq. Avslagen fanns på båda sidor om en 0,25 x 6 m långa balk avsatt på en provyta om 6 x 6 meter. Inom denna grävdes totalt 5 m² ut i 0,5 x 0,5 m stora provgrovar. När planritningen senare analyserades blev det klart att antalet fynd ökade avsevärt i de rutor som låg åt bullerstenshärden till men också att det fanns uppehåll av fynd i raden av provgrovar. För att få en klarare bild av platsen gjordes därför en utgrävning på Nuugaarsuk i juli 2001. När denna hade avslutats motsvarade det utgrävda området drygt 16 m² och då hade ännu en härd frilagts tillsammans med och många andra nya fynd (Bild 16).

Profilen i utgrävningsytan hade ett djup på upp till 15 cm. Överst täcktes den av ett lågt kråkris med sparsamma inslag av pil och odon och härunder var det torv och en del mull. Mot sydost var mullen ytterst tunn medan lagret av jord och växtlighet ökade mot norr och runt de större stenarna. Det fanns en del långa och tjocka (>1 cm) rötter här och där i utgrävningsområdet. Längst ner var det ett lager med mindre stenar och grus och ovanpå detta ett svart kulturlager. Vid de båda eldstäderna sågs rikligt med träkol både på och under stenarna, men i övriga områden fanns bara enstaka kolbitar. Under torven och ovanpå det svarta kulturlagret låg ett lager med ljus leraktig silt eller fin sand. Detta fanns även i områden med träkol och var antingen helt grått eller mera vitt och ibland beige till färgen. Detta lager uppträdde således överallt, även om det växlade i tjocklek. I kvadraten 12 x/12 y var det 12 cm tjockt mot den totala profilens 14 cm i detta område.

Eldstäder och fynddistribution

Eldstaden med den vita stenen var konstruerad närmast som en ring mellan fyra eller fem större blocklika och mer eller mindre runda stenar

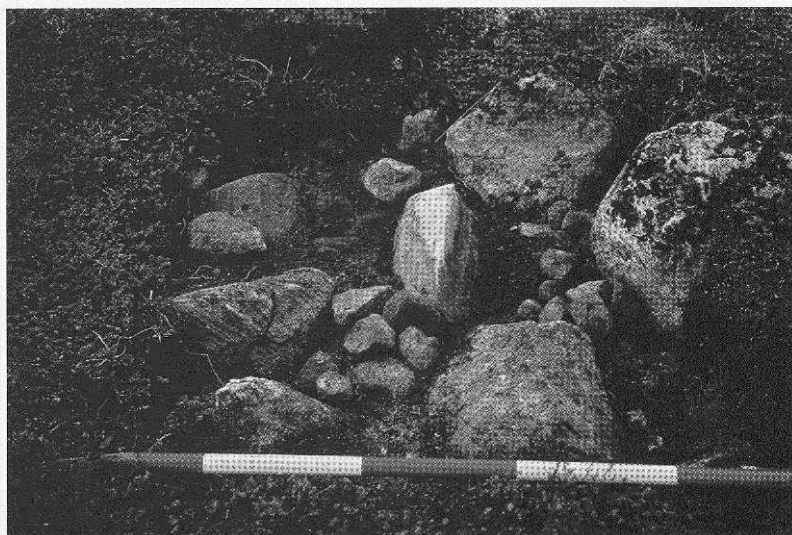

Bild 15. Bullerstenshärden med den vita stenen på Nuugaarsuk.

upp till 50 cm långa och 20 cm höga. Brandkammaren uppmättes till ca 35 x 40 cm och i den fanns ett tjugotal kokstenar och tjockt med träkol. Den vita stenen var 30 x 15 x 10 cm och hade en stor flat sida och en avrundad. Trots att den låg mitt i eldstaden bar den inga tydliga spår av eld. Den andra eldstaden som låg 2 m öster om den första var en box uppbyggd av flata stenar. Den största sidostenen, 55–43 cm lång, 23–15 cm bred och 0,2–2 cm tjock, låg utfallen på sydsidan av en lätt rundad nästan fyrkantig, 40 x 35 x 4 cm stor flat sten. Uppe på denna fanns två något mindre flata stenar, som tidigare kan ha suttit ihop, och vid sidan av låg ytterligare två mindre flata stenar, som också kan ha utgjort en och samma sten från början. Den stora flata och mer eller mindre kvadratiske stenen och de två mindre som låg på denna var helt täckta av ett vitt pulver, tolkat som aska. Det fanns mer än två liter träkol i samband med den här eldstaden. Det mesta låg under och på de stenar som ingick i strukturen men mycket hade också fallit ut, särskilt åt den östra sidan till, men det låg ändå samlat och avtog klart åt alla sidor. I samband med denna eldstad fanns ca 30 stycken kokstenar. De flesta sågs inom eldstadsytan medan ett mindre antal låg utspridda över utgrävningsytan mot väst. Boxeldstaden var lätt att rekonstruera. Den långa rektangulära stenen, vars nedre del var belagd med sot och aska, var bara att resa på plats och utgjorde då ena sidan i en ca 45 x 35 cm stor låda med den kvadratiske stenen som botten. De mindre och flata stenarnas funktion är mera oklar. De kan ha utgjort en slags plåtar i eldstaden men de kan också ha ingått som väggar i den, uppstöttade av ett par av de ur eldstadssynpunkt mindre karakteristiska stenarna som fanns bredvid.

Förutom eldstäderna fanns ytterligare en struktur i det utgrävda området (Bild 17). Det var en närmast oval eller rundad fyndtom stenformation med sitt centrum 1,70 m meter norr om boxeldstadens mitt. Den

Bild 16. Boxeldstaden
på Nuugaarsuk,
teckning av Fuuja.

bestod av sex huvudstora stenar som låg delvis på och runt en flatare 30 x 30 cm stor sten. Just utanför dessa stenar fanns ett par något större stenar som underströk strukturens ovala form. Om detta utgjort en del i bostadens konstruktion, och varit t.ex. en typ av stolphål respektive en mindre depå, eller om det bara var fråga om en naturlig stenringsbildning var svårt att avgöra. Oberoende av vilket kan man med utgångspunkt i fyndens placering avgränsa en 175 x 175 cm, eller upp till 3 m², stor boyta mellan boxeldstaden och å ena sidan den ovala stenformationen mot nord och å andra sidan stenarna i den nordvästra delen av utgrävningen. Om boxeldstaden varit placerad centralt i en mer eller mindre rund bostad kan dessa 3m² ha utgjort ca 20 % av den totala boytan som därför kan uppskattas till ca 14 m² (0, 7854d²).

Målet med utgrävningen 2001 var således att binda ihop bullerstenshärden med de provgropar som genererat de flesta fynden. Boxeldstaden, som låg i motsatt riktning, kom fram först under denna utgrävningssista timmar varför området söder och öster om boxeldstaden aldrig frilades. Ingenting kan därför sägas om eventuella fynd på den sidan. Runt eldstaden med den vita kvartsstenen gjordes ytterst få nya fynd; en stickel, en del av ett redskap och tre flisor av killiaq samt ett avslag av bergkristall. Antalet fynd ökade dock markant i området ner mot boxeldstaden (Bild 18). I detta område gömde sig flera stora koncentrationer av avslag och flisor, från 20 och 60 till mer än 200 stycken. I ett tjockt lerlager runt en sten i utkanten av denna fyndrika yta gjordes påtagligt många fynd av mikrosänkärnor av bergkristall samt avslagsflisor av en helt vit, nästan

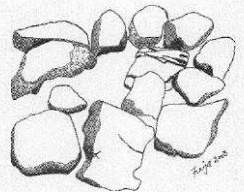

Bild 17. Depå eller naturlig
stenringsbildning?
Teckning av Fuuja

10x/10y

Nuugaarsuk

- A. Boxeldstad m. 30 koksten
- B. Bullerstenshård m. 20 koksten
- C. Vit sten
- D. Depå

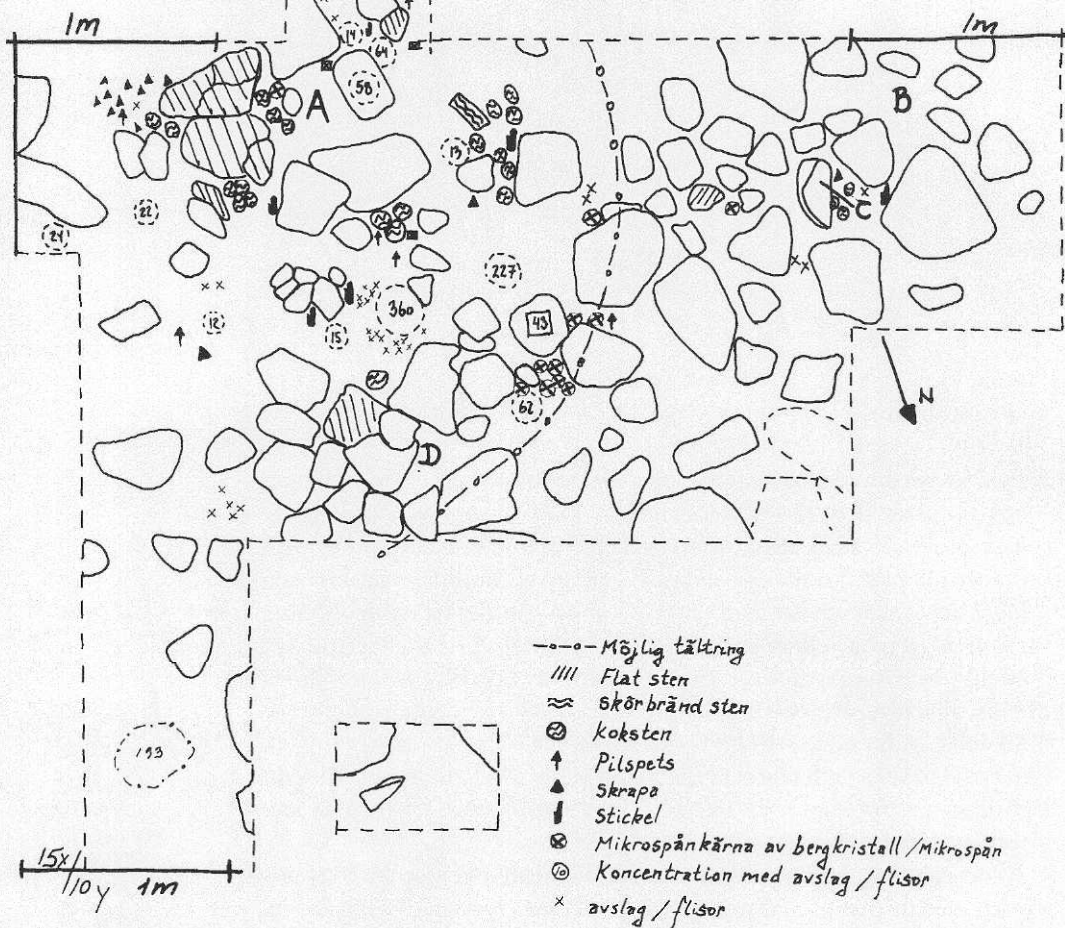

Bild 18. Nuugaarsuk, planritning med fynddistribution.

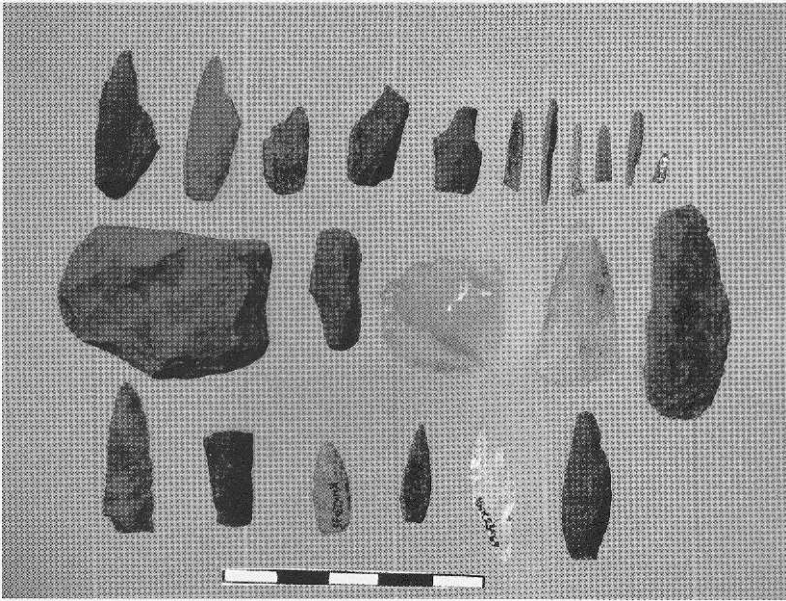

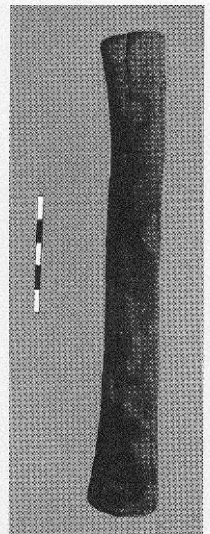
Bild 19. Artefakter från Nuugaarsuk.

opak och porslinsaktig mineral, kanske en typ av jaspis eller möjligen eldpåverkad kalcedon respektive killiaq. Vapenspetsar och sticklar avspeglade inget särskilt mönster utan låg spridda över hela fyndområdet och vid boxeldstaden fanns en kniv (Bild 20).

Artefakter och råmaterial

Totalt gjordes 1 358 fynd på Nuugaarsuk (Bild 19). Av dem är 50 redskap eller redskapsfragment, inklusive stickelavslag och mikrospån. Övriga fynd är avslag och flisor efter redskapstillverkningen och till detta skall läggas träkol som insamlades för datering samt exempel av skörbränd sten, aska och silt. Fynden fördelar sig enligt figuren i faktarutan ovan och för närmare presentation av särskilda fynd hänvisas till Appendix där även respektive fynds plats i utgrävningsytan har listats. Här skall dock poängteras att det fanns en särskilt fint formad spets av ren kvarts på Nuugaarsuk, samt en stor variation beträffande råmaterial. Bara ett fåtal av killiaq-avslagen är större än 4 cm. De flesta är små flisor på 1 cm eller mindre och fanns ofta i koncentrationer. Avslagen av kvartsit är vita med vita eller ljusst gröna och beige inklusioner, och några av dessa är närmast spånformade med en eller flera åsar. Resten är flisor. Kwartsavslagen är också vita men det finns även två stycken rökkvarts. Endast tre små flisor är av kalcedon och till detta kommer ytterligare 70 flisor av en svårbestämd mineral, närmast en typ av jaspis. Till detta kan läggas att det bland lösfynden från Area B fanns ett större skivformat avslag, definierat som en ändskrapa. Det är av en fetare kvartsit och har en klar, tunn och diagonal inklusion. Det skall även noteras att Jens Rosing tidigare funnit ett objekt av renhorn

Bild 21. Skraphandtag från Nuugaarsuk.

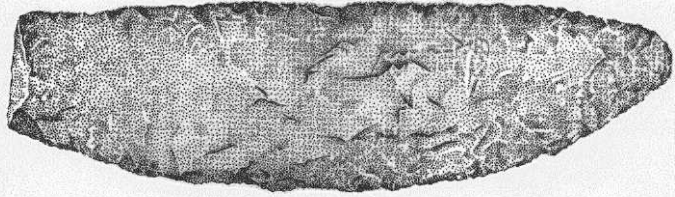

Bild 20. Kniven från Nuugaarsuk. Teckning av Martin Mörck.

på Nuugaarsuk, som antas vara ett handtag till en paleoeskimåisk skrapa (Bild 21) med hänvisning till ett liknande objekt på Saqqaqboplatsen Irinnera, definierat som ett skraphandtag.

Kort sammanfattning om Nuugaarsuk

Nuugaarsuk är ett högt näs med en oregelbunden tånge vid ingången till Qussuk. Här finns en jaktstuga och flera recenta ruiner samt välbevarade förkristna och kristna gravar. Runt om i terrängen ligger också rävfällor och på en platå högt uppe i terrängen finns bl.a. en naanngisat. Vid de starkt eroderade stränderna ses spår efter paleoeskimåer i form av kvartsavslag. Den Saqqaqboplat som grävdes ut på Nuugaarsuk ligger i skydd av en låg klippa på en platå drygt 11 meter över havet. Orsaken till att boplaten hittades var en helt vit sten som stack upp ur kråkriset. Stenen visade sig ingå i en eldstad byggd av stora bullerstenar. Här fanns ett tjugotal kokstenar men sparsamt med fynd av artefakter. Dessa ökade i stället på ytan ner mot boxeldstaden som hade ca 30 kokstenar. Träkolsdateringar från eldstäderna anger att platsen kan ha använts före 2000 BC. Förutom eldstäderna fanns en struktur som möjligen kan vara resterna av en depå eller ett stolphål. Bland artefakterna märks ett trettiotal redskap och vapenspetsar av killiaq, kvartsit, kvarts, bergkristall och en jaspislik mineral medan kalcedon endast fanns i form av tre små flisor. Fyndens placering i utgrävningsytan antyder att boytan i ett eventuellt tält varit ca 14 m² om man räknar med att den ena eldstaden fanns inne i bostaden och den andra utanför.

Kikiallit Nuua och fyndlokalerna runt Tatsip Ataa

KNK 134

Kartblad 64. V1. I

Position: Latitud N 64° 37' 44,4"/Longitud W 51° 22' 54,84"

Höjd över havet 4 m

Utgrävd yta 17 m²

Planritning 1–3

Datering: AAR-6605 14C träkol, pinus BP 3600 ±40,

kalibrerad ålder ±1stdv.1945 BC, BC 2025–1885

Arkitektur:

Stenstrukturer, boxeldstad/axial struktur, på grusig sand och porös klippgrund bakom 70 cm hög klippa mot fjorden samt en 40 cm högt berg i dagen mot nord

Uppskattad boyta 10 m²

Fynd av artefakter KNK 134 x 9–557

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon	Övrigt
Råmaterial				1		
Kärnor				3*		
Avslag	51	23		3	4	
Spetsar	11	3				
Sticklar	14 (+5)			1		
Stickelavslag	17					
Mikrospån				9 (+8)		
Skrapor	1**			1***		
Sidblad	2					
Redskapsfragment	5	11				
Borr						
Hammarsten						bergart

1 st handtagskärna, ** transversal skrapa. *** sidskrapa. Övrigt: Samples av koksten, träkol och silt/aska samt stenar av berggrunden.

Fynd från Lokaler 1–3 runt Tatsip Ataa, KNK 134

1. H.L. Jørgensens hytte, position latitud N 64° 37' 52"/longitud W 51° 23' 59".

KNK 134 x 6–8. Avslag: 3 st av kvarts/kvartsit, 3 st av kalcedon, 1 st av bössfinta samt 7 st fragment av recenta täljstenskärl varav 1 st är en påbörjad leksakslampa.

2. Tatsip Ataa, väster om tången, position N 46° 37' 15"/longitud W 51° 23' 49"

KNK 134 x 1–3: 1 st spets killiaq, 1 st avslag killiaq samt 1 st avslag kalcedon.

3. Tatsip Ataa Tången N 64° 37' 20"/longitud W 51° 23' 44"

KNK 134 x 4–6: 1 st stickel, 1 st avslag bergkristall, 1 st avslag kalcedon

Området runt Tatsip Ataa

Tatsip Ataa utgörs av landet runt den bukt som ligger vid ingången till det traditionella renjaktområdet på Nordlandet/Akia. Namnet betyder "nedanför sjön" och syftar på en mindre sjö ca 500 m väster om bukten. Ytterligare 2 km västerut från denna sjö ligger den långt större Quassuup taserssua, som ingår i det vattensystem som sträcker sig från nordost till sydväst på Akia. Den 2,5 km² stora Tatsip Ataabukten avgränsas mot fjorden åt öst av ett drygt 600 m långt lätt krumt näs som går från söder mot Kikiallit Nuua som tar vid på andra sidan vattnet ca 400 m därifrån. Det sydliga krumma näset är till största delen bergigt men sammanbinds med fastlandet genom en 45 m lång, låg och sandig tånge. Tången som har en brant erosionsslänt mot fjorden ligger på en höjd av 1,60 m över havet, är idag 7 m bred på mitten och 25 m bred utåt sidorna. Vid roten av tången finns tre torvfundament till två rektangulära och ett rundare Thuletälthus, och på själva tången ses recenta tältringar och stenar i långa slingrande rader för lek. Vid rekognoceringen här gjordes fynd av en stickel av killiaq, ett avslag av kalcedon samt ett par små bitsockerformade täljstensstycken och en gjutform för hagel. Längs kusten sydväst om detta område är det en slående utsikt mot isfjorden Kangersuneq och här finns flera rester av tälthus. Ett par hundra meter ytterligare söderut från tången räknat (N 64° 37' 15"/W 51° 23' 49"), och utanför två ruiner som ligger ca 7 m inåt land vid en liten stenig strand fanns en pilspets och ett avslag av killiaq samt ett litet avslag av kalcedon.

På den nordostliga sidan av bukten (N64° 37' 52,7"/W 51° 23' 59") ligger det ställe som motsvarar namnet Tatsip Ataa, nedanför sjön. Där finns en jaktstuga ca 50 m i terrängen ovanför en kort udde med rester av ett tälthus med bara bakväggen kvar. I högvattenlinjen nedanför denna ruin fanns avslag av rökkvarts, kalcedon och kvartsit samt en lätt krackelerad nävestor sten, möjligen en koksten. Jorden var fet och tjock med en del träkol men då det också fanns en påbörjad leksakslampa och ett fragment av bössfinta antogs eldresterna höra ihop med den eroderade Thuleruinen och därför samlades inget träkol in här.

Kikiallit är beteckningen på mycket smala eller spiklika fjordar på Grönland. Detta passar fint in på den fjord som givit namn åt området Kikiallit Nuua, ett bergigt land på nordsidan av Tatsip Ataabukten som tillsammans med näset söderifrån utgör porten till Tatsip Ataa. Sundet utanför är en korsväg där Nuukfjordens samtliga armar möts och här samlas alltid många höga isberg innan tidvattnet fördelar dem in i Qussuk eller ner mot Storø respektive för dem hela vägen ut mot Nuuk och havet.

Målet för undersökningen vid Tatsip Ataa var att inventera hela området men med huvudvikten lagd på det södra näset med den sandiga tången men en regelrätt utgrävning gjordes bara på Kikiallit Nuua. I samband med att Tatsip Ataaområdet lämnades efter utgrävningens slut besöktes också lokalen Nuua (N 64° 37' 19"/W 51° 21' 16"), som ligger ytterligare

österut från Kikiallit räknat. På Nuua fanns inga paleoeskimåiska spår men klart avgränsbara Thuleruiner i rikligt med högt gräs. När Nuua var bebott stod där ett ovanligt stort täljstenskäril för uppsamling av urin till skinnberedning där alla gäster enligt traditionen skulle låta sitt vatten både när de kom och gick (Jens Rosing pers.komm. 2000). Nuua är ännu en plats med en anslående utsikt. Den dagen vi var där var det fullständigt stilla och solen gassade i den kristallklara luften. Stora isberg, kantade med vita måsar, kom seglande i fjorden där hundratals alfåglar simmade i stora grupper bland ammassetter och laxöringar som hoppade i vattnet.

Kikiallit Nuua

Landskap, flora och fauna

Vid ett hastigt besök på västsidan av Kikiallit 1988 hade Mariane Petersen funnit en Saqqaqlampa längst ut på näset i ett område som då var täckt med ett tjockt lager gulvit flygsand. När vi besökte platsen under rekognoceringen år 2000 gjordes genast flera lösfynd som stärkte indikationen på att detta var en Saqqaqlokal. I syfte att finna bostadsstrukturer och träkol för datering påbörjades därför utgrävningen av platsen. Näset är ca 70 m långt från spets till rot och mellan 40 och 50 m brett, uppmätt vid flod. Klipporna är svarta och vita och formade som kraftiga mörka skivor med breda ljusa band. Mot fjorden höjer sig landet drygt fyra meter över havet men det ger ett högre intryck, vilket möjligen har att göra med att klipporna successivt växer sig allt högre i terrängen. Här mot nord och nordväst inramas Kikiallit Nuua av de höga långsträckta bergen på Akia men åt andra hållet har man en strålande utsikt ut över sundet där Bjørneøens fjäll och Sermitsiaqs kronlika glaciär bildar en sammanhängande *skyline* med den södra delen av Akia (Bild 22).

Hitom gränsklippan mot fjorden finns ett område med sandigt grus och eroderad sten samt en del strandråg och gräs. Växtligheten ökar först ett stycke in mot land där det förutom arktisk pil, kråkris, dvärgbjörk och tjockt med olika slags renlav, finns både trift och skvattram. Högre upp ligger två rävfällor med ett avstånd av ca 60 meter. På en av dem har den flata stenen över ingången fallit ned medan den andra har sin fallucka öppen. Under den tid vi var i området fann vi rävspår i sållsanden vid utgrävningen och bredvid låg såväl vita fågelfjädrar som spillning efter hare. Det fanns gott om tejst, alfågel, ejder och olika sorters måsfåglar i fjorden. Där såg vi också hoppande öring och grupper av sälar. Knölvalar och vågvalar blåste därute och in över land flög snösparv, lapplandsvärpling, islom och örn. Här fanns mygg ibland liksom en och annan fjärl. En humla såg vi, och av och till en spindel som snabbt sprang över utgrävningssytan.

Bild 22. Utsikt från Kikiallit Nuua.

Undersökning och utgrävning

Horisontell och vertikal stratigrafi

Undersökningsområdet på Kikiallit Nuua var 8 x 10 m och motsvarade spetsen på ett näs täckt av ett ljust sandigt grus samt glest bevuxen med lågt gräs och utåt kanterna med en del strandråg. Näset sluttar lätt åt sydväst och inramas av svart urberg med mycket glimmer och vit kvarts. I syd avgränsas det mot fjorden av en ca 70 cm hög klippa och åt sydväst av två lägre delar av urberget. Berggrunden ger ett poröst intryck och detta förstärks av att många stora och små skivade stenfragment ligger utspridda i grupper i det sandiga gruset på ytan. Här lades ett system av provgropar ut på ömse sidor om en 10 m lång linje från syd mot nord. På västsidan innehöll en av dessa gropar två sticklar och lite träkol, som kom fram tre centimeter under markytan. I groparna öster om linjen fanns ytterligare en stickel och flera avslag samt en stor bifacial spets av vit kvarts. Här fanns också tecken på eld i form av sot och ett par nävestora skörbrända stenar samt vit asklik lera. Ett 20 m² stort koordinatsystem sattes därför upp och y-axeln drogs i nordsydlig riktning. Under utgrävningen öppnades en yta på drygt 17 m² och denna var uppemot 40 cm högre i den nordostliga sidan än i den sydvästliga.

Sanden och de krackelerade stenarna försvårade försöken att få fram en längre stabil profil, men stratigrafien under en av de flata stenarna i centrum av utgrävningsområdet beskrev en 10 cm hög profil. Överst hade denna ett drygt 2 cm tjockt lager med grov, smågrusig gråsvart sand med mycket glimmer och en del småsten. Under detta fanns ett 3–4 cm tjockt mycket mjöligt lager, fint som nikt och med en varm ljusgul till vit eller rödaktig färgton tolkat som torvaska. Det låg på ett upp till 5 cm högt koncentrerat brandlager med fin sot och träkol. Också detta lager

var lite mjöligt. Längst ner i botten fanns så ljusgul till mörkbrun och röd, grusig och 2–3 cm tjock sand. Här och där mellan sanden och brandlagret sågs en mycket finare, helt svart, sand full med guldaktiga glimmerkorn. En annan 12 cm lång och 13 cm djup profil i den östra delen av utgrävningsytan med strandråg visade först sand och små stycken av porös sten, därunder en brun mull med långa rötter från strandrågen, och under denna en gråvit siltaktig sand med grova korn i. Under detta kom ett kolsvart sotlager med något träkol och längst ner ett både vitt, brunt och rostfärgat lager med sand och krackelerad sten. Om färgen är tecken på en järnhaltigt eller eldpåverkad sand var svårt att avgöra. Lagerföljden var tydligt avgränsad fram till de två nedersta lagren där soten låg i strängar som ett kryss över bottensandprofilen.

Eldstäder och fynddistribution

Många av stenarna på undersökningsområdet var mycket sköra och gick sönder när de lyftes upp eller flyttades. Detta gällde inte bara de tydligt skörbrända stenar som sannolikt ingått i boplatsens stenstrukturer utan även de naturligt krackelerade stenarna som fanns på ytan och var av samma skiviga bergart som urberget i omgivningen. Det var därför svårt att skilja mellan krackelerade eller sönderfallna stenar med tydliga tecken på eld och stenar som spruckit sönder av naturliga skäl.

Redan på ytan gjordes fynd av femton nävestora stenar, tolkade som kokstenar. I det första utgrävningslagret, direkt under ytan fanns en transversal skrapa samt små bifaciala vapenspetsar, stickelavslag och flera stora flata stenar. Några av dessa var skörbrända och spruckna med en leraktig, vit, pulverlik beläggning. Här fanns också sot, nävestora sotiga stenar och träkol på flera ställen. I nästa lager, som blev det nedersta, fanns flera artefakter och mera sot samt nävestora stenar liksom träkol, skörbrända stenar och det tidigare nämnda leraktiga lagret mellan 3 och ofta 6 cm tjockt. Den utgrävda ytan var mer eller mindre täckt av flata ofta krackelerade större och mindre stenar med denna ljusa asklika beläggning (Bild 23). Det liknade ett stort klinkerbelagt golv över vilket man spritt ut en stor mängd sot och aska. De största flata eldpåverkade stenarna var rektangulära. Exempelvis var en av dessa var 60 cm lång, 10 cm bred och 5 cm tjock och en annan 30 x 25 x 5 cm. Men det fanns också mera kvadratiska stenar med ett mått på omkring 35 x 40 respektive 50 x 40 cm och 5 till 6 cm tjocka. De flesta av dessa eldpåverkade stenar låg på en yta som kunde avgränsas inom 1,5 x 3 meter med längdaxeln åt ostnordost. Inom detta område, och särskilt i dess centrum, fanns den största mängden kokstenar och träkol. Om denna utbredning av större flata stenar motsvarar en axial struktur kan denna rekonstrueras som en ca 2,5 m lång mittgång eller axial struktur med en upp till 50 cm bred insida uppdelad i tre rum av vilka de två östligaste är eldstäder. Särskilt den mittersta var full av träkol. Med ingången mot fjorden skulle en bostad

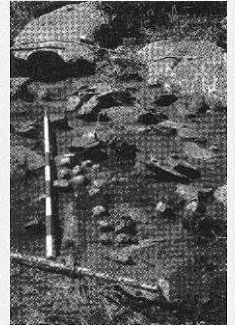

Bild 23. Kikiällit Nuua under utgrävning.

med denna eldstad ligga i skydd mot vind och insyn bakom den 70 cm höga klippan och ändå ha utsikt över fjorden.

En alternativ tolkning är att man har haft en kortare struktur, på upp till 1,75 m, bestående av i princip två sammanbyggda boxeldstäder. I båda fallen ger fynden av flata mindre stenar indikationer på ett klinkerbelagt golv i den västra delen av en bostadsyta som med en diameter på drygt 3 m kan ha varit mindre än 10 m². Ytterligare alternativ är att detta är en plats man återkommit många gånger till respektive som besökts av flera olika grupper över tid, och att en del av stenarna har återanvänts när man byggt nya eldstäder. Tar man utgångspunkt i antalet eldpåverkade större, flata och kvadratiska stenar och tänker sig dessa som plåtar eller bottenplattor i olika boxeldstäder kan man räkna mer än fem sådana möjliga boxar (Bild 24). Det totala antalet kokstenar var mellan 60 och 70 stycken. Den största koncentrationen låg i och omkring det som uppfattas som den mest central eldstaden i en möjlig axial struktur. Med undantag för kokstenarna var det mest flata stenar i utgrävningen. Det fanns dock även några rundade och huvudstora stenar som kan ha ingått i en tältring, avgränsad av det låga urberget i syd, väst och öst. Om man ser på distributionen av fynd sågs ingen säker väggeffekt. De flesta artefakterna låg i nära anknytning till eldstäderna och särskilt inom ett 3 m² stort område på sydvästsidan av och vinkelrätt mot den ovan föreslagna axiella linjen. Sticklar, spetsar och redskapsfragment fördelade sig jämnt i öst och väst och det fanns koncentrationer av killiaqvavslag i hela detta område. I väst låg 56 och 58 stycken och i öst 60 stycken, och där emellan fanns 70 avslag i en koncentration, 131 i en annan och 37 stycken i en tredje. De flesta fynden var av killiaq, ett fåtal av kvartsit och till detta kommer mikrospån och mikrospånkärnor, en skrapa samt möjligen en stickel av bergkristall och fyra flisor av kalcedon. Mikrospånen

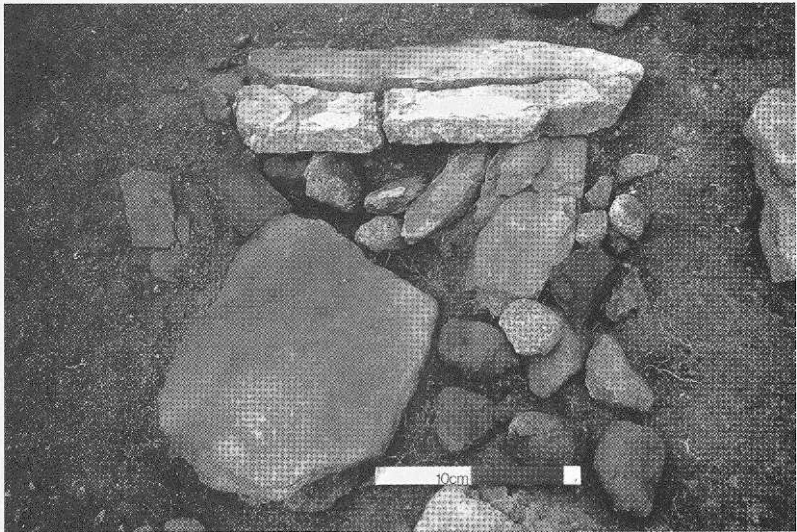
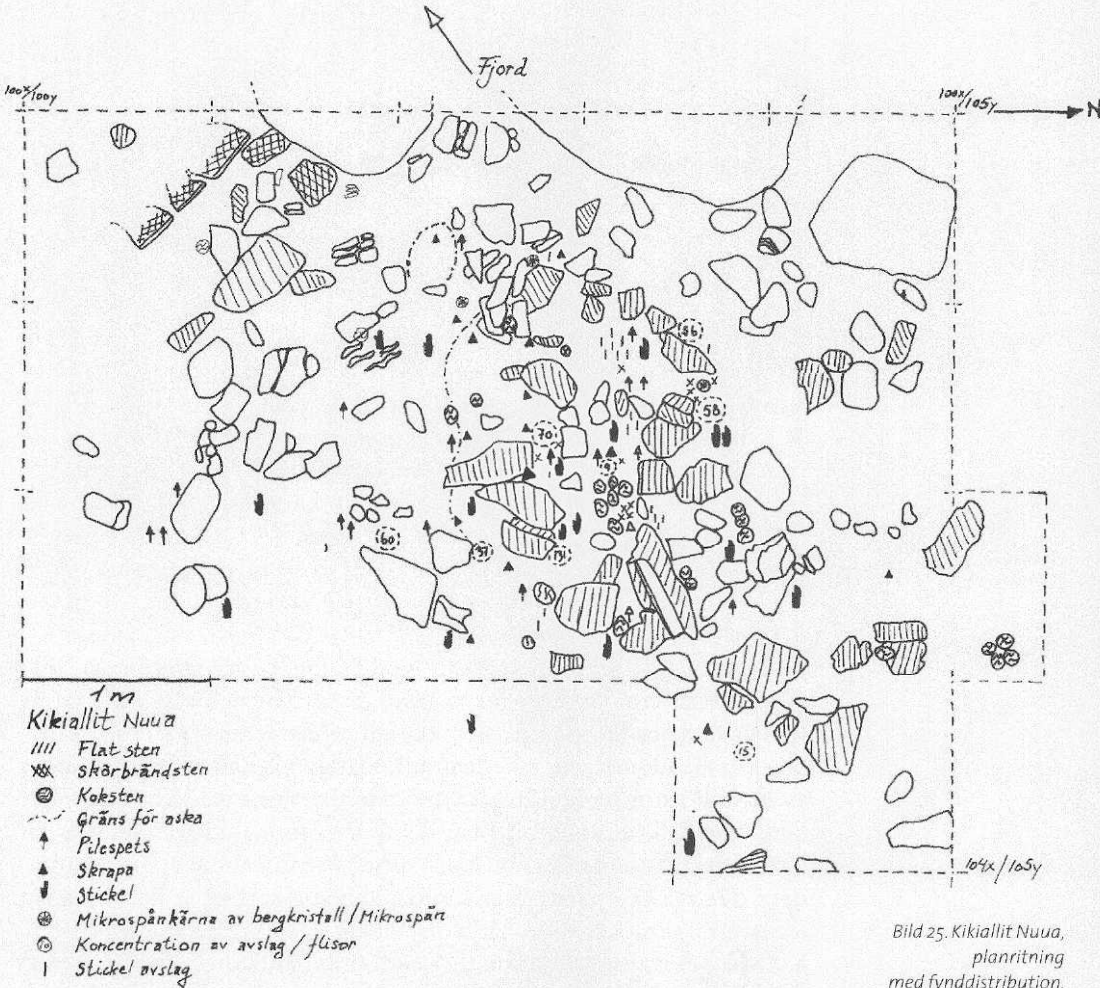

Bild 24. Boxeldstad på Kikiallit Nuua.

låg i norra delen av fyndområdet och kärnorna längst västerut medan skrapan och stickeln fanns på östsidan, precis som flisorna av kalcedon. Utifrån en axial struktur fördelar sig fynden lika på ömse sidor av denna. Om man emellertid tar hänsyn till att markytan sluttar åt sydväst samt vad klimatiska och geofysiska processer kan ha åstadkommit här under mer än 3000 år, är det möjligt att det skett en viss förskjutning i relation till ursprungsläget både vad beträffar stenstrukturer och artefakter. Utifrån ett sådant perspektiv stöder fynddistributionen tolkningen av en bostad med en boxeldstad som fallit ut åt sydsydväst, mot ett stenbelagt golv, och förskjutit träkol, aska och kokstenar ut över boplatserns aktivitetssyta (Bild 25).

Bild 26. Artefakter från Kikiallit Nuua.

Artefakter och råmaterial

Ett femtiotal definierbara redskapsfynd gjordes på Kikiallit Nuua (Bild 26). Artefakterna utgörs i första hand av sticklar och vapenspetsar av killiaq samt mikrospån av bergkristall. Flera spetsar är triangulära, bifacialt slipade och med rak eller mycket lätt konkav bas. Bland kärnorna av kristall finns en handtagskärna men det finns också en stickel av bergkristall. Två tunna blad har definierats som sidblad. Det ena har lätt avrundade kortsidor och kantretusch och det andra är mer kvadratisk. De två skraporna tillhör olika kategorier. Det är dels en tunn transversal skrapa/kniv av killiaq och dels en sidskrapa av bergkristall. De flesta avslagen är mindre flisor, ofta funna i koncentrationer. Alla kvartsitavslagen är vita med enstaka inklusioner och de av bergkristall är oregelbundna flata stycken. Kalcedonavslagen är också mindre flisor: ett lätt blåskimrande, ett grått, ett gråbrunt och ett grönt. För närmare presentation av artefakter från utgrävningen på Kikiallit Nuua hänvisas till Appendix där även fyndens plats i utgrävningsytan har listats.

Kort sammanfattning om Kikiallit Nuua och Tatsip Ataa

Tatsip Ataa med Kikiallit Nuua utgörs av ett större landområde runt en bukt som ligger vid ingången till det traditionella renjaktsområdet på Akia. Utsikten mot isfjorden är slående och djurlivet påtagligt rikt. Längs kusten och runt Tatsip Ataa bukten finns rester av Thulehus, både vinterhus och tälthus, och här finns också spår efter paleoeskimåer på flera ställen. Kikiallit Nuua, som ligger på nordsidan av bukten är ett bergigt och sparsamt bevuxet näs med en Saqqaqboplatz långt ut på

spetsen. Under utgrävningen av denna öppnades drygt 17 m². Träkolet härifrån har daterats till 1945 BC. Kolet kommer emellertid från tall och kan ha en egenålder som gör boplatserna yngre. Förutom rester av eldstäder och kokstenar gjordes drygt 850 fynd och ett femtiotal av dessa var definierbara redskap dominerade av mindre vapenspetsar. Den porösa berggrunden komplicerade såväl arbetet som analysen då stenarna lätt krackelerade. Det fanns dock flera större, hela och kraftigare, flata stenar inom en yta på 1,5 x 3 meter som kan ha ingått i en axial struktur uppdelad i tre rum varav två eldstäder. Alternativt har strukturen varit kortare och bestått av i princip två sammanbyggda boxeldstäder om det inte varit flera eldstäder som använts över en längre tidsperiod. De flesta fynden gjordes inom ett 3 m² stort område på sydvästsidan av den ovan föreslagna axiala linjen. Sticklar, spetsar och redskapsfragment fördelade sig jämnt i öst och väst och det fanns koncentrationer av avslag i hela detta område. Med hänvisning till rester av eldstäder och fynd är detta sannolikt en plats man återkommit till många gånger eller som besökts av flera olika paleoeskimåiska grupper över en längre period.

Kingitup Taseraasaa

Kartblad 64V.1.II

KNK nr 133

Position Latitud N 64° 29' 02", Longitud W 51° 29' 27"

Höjd över havet 0–minus 1 m

Planritningar:

1. Area A, översiktsplan
2. Area A, undersökningsområde
3. Area B, översikt och provgröpar
4. Area C, kvartsbrott

Datering:

AAR-6606, träkol, betula C 14 BP 3615 ± 40,

kalibrerad ålder ± 1 stdv. 2005–1955 BC, BC 2030–1915

Arkitektur:

Rester av eldstad

Flata skörbrända stenar, 100 x 50 cm + 2 st drygt 20 x 10 cm

Kokstenar 25 st

Fynd av artefakter KNK 133 x 1–43 (+KNK1231 och 30.1987)

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon
Råmaterial			>10		
Kärnor			>40* (**)	*	
Avslag	65	18	180*	30*	6
Spetsar	4 (+1)	2	4		1 (+)
Sticklar	5			(1)	
Stickelavslag	1				
Mikrospån				5	
Knivar	1				
Skrapor		1			
Redskapsfragment					

*Här ingår kärnor och eller avslag av glasklar kvarts inklusive bergkristall med prismaformade sidor.

(**) Inkl. 1 st handtagskärna (KNK133 x 16 x 1)

Övrigt: Recenta fynd; täljstensfragment >20 inkl. 1 st leksakslampa, 2 st asbest, 2 st bössflinta (?).

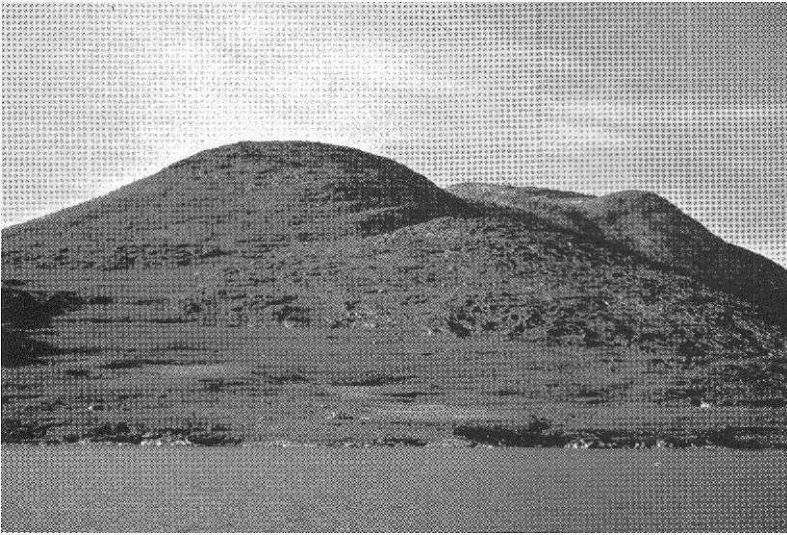

Bild 27. Kingitup Taseraasaa.

Landskap, flora och fauna

Kingitup är genitivformen för Kingitoq, en höjd som tydligt sticker upp mot omgivningen, och Taseraasaa betyder insjölik. Namnet Kingitup Taseraasaa inbegriper dels det 550 meter höga berget Kingitoq och dels en vik, vars inre del, särskilt under lågvatten har karaktären av en insjö då den avgränsas mot resten av viken av en landtunga som sträcker sig över nästan hela viken. Kingitoq är ett av Akias högsta berg och en del av den 16 km långa bergskedja som sträcker sig norrut till Tatsip Ataa (Bild 27). Från Kingitup Taseraasaa har man utsikt åt öst till Bjørneøen i höjd med fågelfjället Innaarsunnguaq. Trots att det är drygt fyra nautiska mil till den andra sidan bildar vattenområdet mellan Kingitup Taseraasaa och Bjørneøen en avgränsad enhet, ett eget rum i naturen. Akia på andra sidan bukten är kullrigt, ojämnt och med få men utbredda gröna plättar. Längst ner i sydöst skjuter en kråkrisbevuxen udde ut i fjorden (N64° 28' 43"/W51° 28' 52") och på spetsen av den finns en bred kvartsåder med mycket glimmer och rökkvarts. Härifrån har man uppsikt över sälarna och valarna som ofta passerar på denna sida av sundet men provgropar på denna udde visade inga spår av mänsklig aktivitet.

Från det upp till 200 meter höga landet väster om Kingitup Taseraasaa kommer flera mindre vattendrag, och en bred älv rinner ner i bukten från nordväst. Landtungan som skiljer den inre delen av bukten från den yttre når inte riktigt ända fram till land på nordsidan och här bildas ett litet vattenfall vid lågvatten. När högvattnet kommer tillbaka blir det mesta av landtungan kvar. Den är drygt 50 m bred, täckt med tjock vit sand och bevuxen med stranddråg och kråkris. Det fanns recenta tältringar och renhorn på tången men inga spår av paleoeskimåer. Landet på nordsidan av bukten sluttar starkt ner mot fjorden. Sluttningen är uppdelad i flera terrasser och på dem finns recenta tältringar. Helt nere vid vattnet

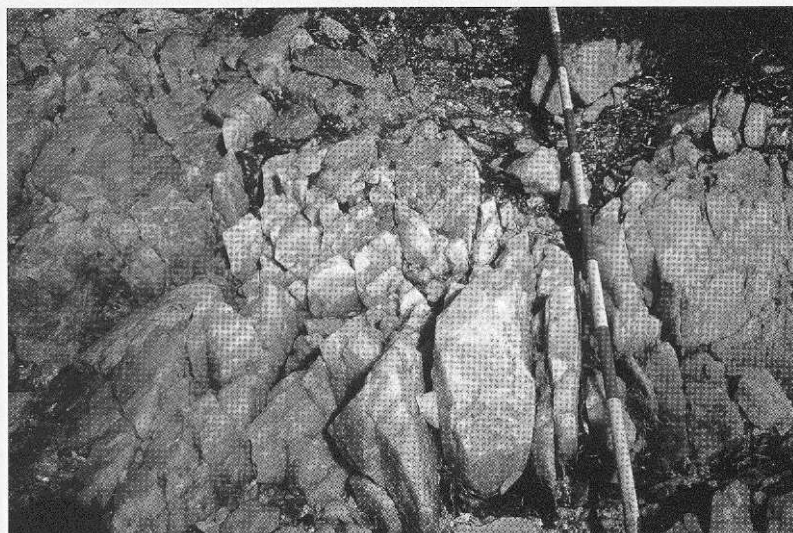

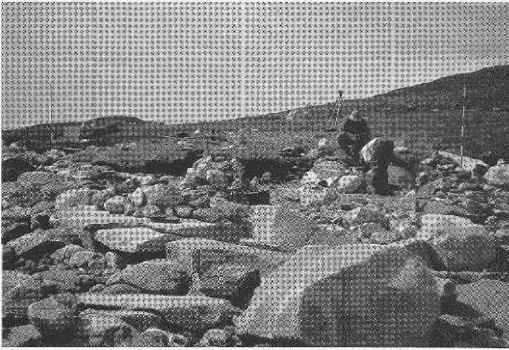
Bild 28. Kvartsådern på Kingitup Taseraasaa.

ligger resterna av en Thuleruin och det var på stranden framför den som de flesta fynden gjordes på Kingitup Taseraasaa (Area A).

Drygt hundrafemtio meter väster om Thuleruinen finns en rävfälla och nedanför denna ett stort område med ren kvarts (N64° 29' 02"/W51° 29' 39", 0–6 m ö.h.) här kallat Area C. Kvartsen sitter i en mycket glimmerrik, röd till gul och ljusbrun klippa så nära stranden att den nås av fjorden vid högvatten. Kvartsådern är nu ca 15 m lång och 2–4 m bred med stora fria eller bergbundna stycken kritvit kvarts, ibland med ett lätt rött skimmer (Bild 28). Kvarts som använts som råmaterial till redskaps-tillverkning är svår att skilja från naturliga bitar. Med utgångspunkt i ett par mycket fint formade kvartsspetsar som fanns på Kingitup Taseraasaa kan man dock anta att detta varit en viktig råmaterialkälla under paleoeskimåisk tid. Området är tätt bevuxet med många olika arter t.ex. klockklung (*phyllodoce coerulea*), hönsbär (*cornus suecica*), blågrå pil (*salix glauca*) och tundrapil (*salix arctophila*) liksom kråkbärris (*empetrum nigrum ssp hermaphrod*), svarthö (*bartsia alpina*), brandspira (*pedicularis flammea*), och strandråg (*elymus arenarialis ssp mollis*). Under vistelsen här sågs lapplandsvärpling och snösparv och uppe ifrån berget hördes jakt-falkens karaktäristiska skrik. Det var mycket varmt de dagarna. Solen gassade på sluttningen där väldiga svärmar av mygg och flugor gjorde uppehållet på denna annars så vackra plats mindre behaglig.

Bild 29. Kvartssten i Thuleruin.

Undersökning och utgrävning

Area A

De första fynden på Kingitup Taseraasaa var ett par avslag och två sticklar av killiaq. De låg med ett avstånd av drygt 25 meter varför undersökningsområdet delades upp i två enheter, Area A och Area B. Area A motsvarar Thuleruinenens erosionsprofil och torvkanten på ömse sidor om denna, samt stranden framför helt ned till lågvattenlinjen. Den utgör minst 40 m² uppmätt med en 12 m lång x-axel längs torvkanten och y-axeln ut på den plana stranden nedanför. Ytan åt det hållet är approximativ då vattenlinjen växlar. Lägsta vattenlinjen hade sin gräns 40 m ut från torvkanten, men när högvattnet kom in gick detta ändå upp på den 50–60 cm höga torvprofilen. Den metod vi valde för den systematiska undersökningen innebar att hela Area A först genomsöktes för eventuella fynd av artefakter och stenstrukturer. Därefter flyttades stenar som kunde antas vara ovidkommande bort från ett område om 2 m närmast torvkanten. På så sätt frilades strandgruset som nu kunde grävas ut ner till bottensand och urberg (Bild 30 a och b).

Över hela undersökningsområdet låg massor av kvartsstycken av olika storlek, kvalitet och utseende. Kvartsen var i form av täta och vita likaväl som av glasklara bitar av bergkristall. En del av detta kan vara naturlig sten medan annat sannolikt utgjort råmaterial för redskapstillverkning. Det fanns tydligt bearbetade stycken och kärnor liksom spetsar, skrapor, sticklar och spån av kvarts. Men här fanns också redskap och avslag av killiaq samt ett mikrospån och tre avslag av kalcedon. Fynden låg utspridda över undersökningsytan 8 m ut från torvkanten. De flesta fanns dock inom de 2 m som låg närmast denna, och här gjordes därför en regelrätt utgrävning. Det fanns bl.a. 25 kokstenar och en 100 x 50 cm stor flat sten med tecken på eld på ena sidan (Bild 31). Den eldstad som detta kan antas ha fallit ut ifrån låg längst upp vid torvkanten där det inom mindre än 2 m² både fanns tjockt med sot och träkol och två drygt 20 x 10 cm stora tunna, flata, skörbrända och spruckna stenar samt två bifaciala vapenspetsar av killiaq. Träkolet som daterats härifrån kommer från lokal björk (betula) och anger denna Saqqaqboplatser ålder till 4 000 år.

Bild 30 a. Stranden framför Thuleruinen på Kingitup Taseraasaa (tv).

Bild 30 b. Torvgränsen mot stranden vid Kingitup Taseraasaa (th).

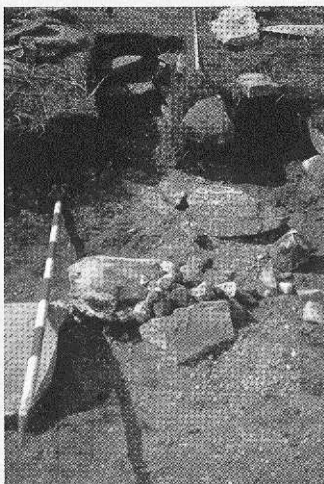
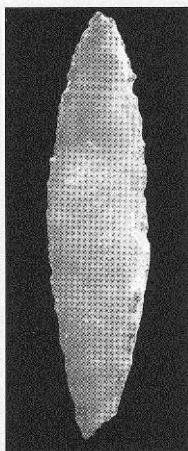

Bild 31. Rester av den paleoeskimåiska eldstaden på Kingitup Taseraasaa.

Erosionsprofilen vid Thuleruinen var 50–60 cm hög och utgjordes av husets bakvägg (Bild 30). De översta 15 cm var ren torv och nedanför den fanns en mur i fyra skift, uppbyggd av omväxlande torv och flata stenar och en av dessa var av ren vit kvarts (Bild 29). Fynden från detta hus var två leksakslampor av täljsten och ett tjugotal grova täljstensskärvor samt fyra bitar asbest, sannolikt delarna av en och samma lamppinne, och därtill ett par fragment av bössfinta och några skärvor av porslin.

Area B

I strandkanten mellan Area A och B fanns bara enstaka avslag av killiaq. Area B betecknar en framskjutande del av den kråkrisbevuxna sluttningen och ligger 25 m väster om Area A. Erosionsslänten indikerar att landet även här har gått längre ut i bukten. Urberget går i dagen på flera ställen mot stranden och det är 1 m eller mer från strandgruset upp till markytan. Från öst till väst tvärs över den nedersta delen av sluttningen lades tre 50 x 50 cm stora provgropar ut över en sträcka på 6 m. De fick ett djup på 20 cm innan man nådde botten med en grusig mo under kråkrisrötter och mull. I en av groparna fanns en kärna av kvarts, och ytterligare en kvartskärna låg i den torvprofil som skars fram mot stranden. I övrigt gjordes inga fynd i marken på Area B. De fynd som kom fram här låg i stället på de stora fria ytorna av slätt urberg, eller i gruset på den strand, som växer fram under ebb nedanför och under den uthängande klippan vid erosionsgränsen mellan fjorden och kråkrissluttningen. På denna strand fanns mest bergkristall och kvarts men också ett tjugotal avslag och två sticklar av killiaq samt 4–6 skörbrända kokstenslika stenar samt två mycket fint tillslagna bifaciala vapenspetsar av kvarts. Fyndplatsen för en av de båda kvartsspetsarna låg 20 cm under vattenytan vid högvatten. Vid springflod ligger hela detta området under vatten men vid moderat högvatten når det inte helt upp över erosionkanten till kråkriset.

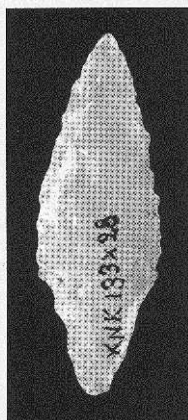

Bild 32 a–b. Spetsar av kvarts från Kingitup Taseraasaa.

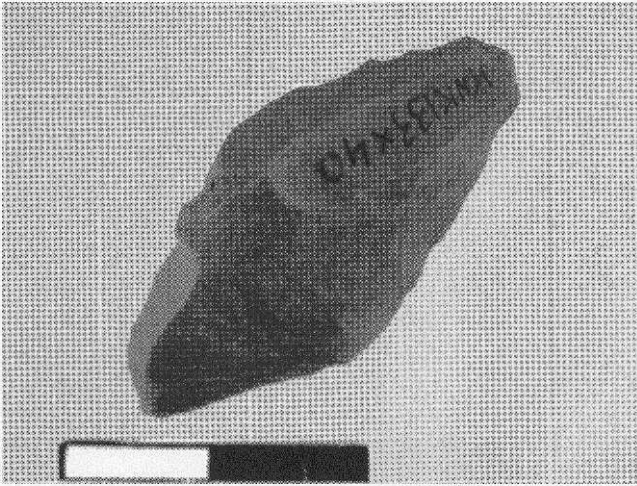

Bild 33. Den stora stickeln från Kingitup Taseraasaa.

Artefakter och råmaterial

Det totala antalet fynd från Kingitup Taseraasaa var 400. Av dem är 19 stycken redskap eller delar av redskap exklusive stickelavslag och mikrospån. Fynden utmärks av ett stort antal kärnor av ren kvarts/kristall. Men det fanns alla varianter och övergångar av kvarts: från svart rökkvarts till vita opaka stycken och glasklar bergkristall. Här fanns också fyra vapenspetsar tillverkade av kvarts som beskriver fyra olika typer av ändblad. Bara en har tydligt markerad tånge. Den är ytterst väl tillsagen, har tunt ovalt tvärsnitt och fin tandad kantretusch. En annan är gjord på samma sätt men utan markerad tånge. Denna är mycket slank, något flatare ventralt, och de symmetriska sidorna övergår successivt i en spets i båda ändar (Bild B32 a–b).

Även om fynden domineras av kvarts fanns det också redskap av killiaq på Kingitup Taseraasaa. Bland dem är en påtagligt stor mittstickel, som också använts som mikrospånkärna. Den avviker förutom beträffande storleken också med tanke på råmaterialet om man jämför detta med det gängse hos sticklarna i Nuukområdet. Råmaterialet i denna stickel är en grå tät och glansig killiaq och detta tillsammans med formen påminner snarast om de stora sticklar som ses från Independence I-boplatserna i det allra nordligaste Grönland. Ytterligare ett fynd från Kingitup Taseraasaa som kan nämnas här är ett tidigare lösfynd av en vit, bred och flat kalcedonspets, typisk för Dorsetkulturen (Bild 33–34).

Kort sammanfattning om Kingitup Taseraasaa

Kingitup Taseraasaa är området runt en insjölik bukt söder om berget Kingitoq på Akia. En bred älv och flera mindre vattendrag rinner ner i bukten från väst och mot öst har man utsikt över Nuukfjorden mot Bjørneøen. På den tätt bevuxna sluttningen på nordsidan av bukten

finns flera terrasser med recenta tältringar och helt nere vid vattnet ligger resterna av en Thuleruin. På stranden framför denna, i erosionszonen mot fjorden, gjordes de flesta paleoeskimåiska fynden omfattande såväl råmaterial och artefakter som kokstenar och träkol från lokal björk som visar på en ca 4 000 år gammal Saqqaqbopplats. Ett tidigare lösfynd av en vit, bred och flat kalcedonspets indikerar att Kingitup Taserasaa även besöktes under Dorsetperioden. Nedanför en rävfälla drygt hundra-femtio meter väster om Thuleruinen finns en bred kvartsåder med alla varianter av kvarts: från svart rökkvarts till vita opaka stycken och glas-klar bergkristall. Det stora antalet fynd av mikrospånskärnor tillsammans med flera fint formade vapenspetsar av kvarts pekar på att detta kan ha varit ett viktigt kvartsbrott under paleoeskimåisk tid. Fynden domineras således av kvarts, men det fanns också redskap av killiaq och bland dem en påtagligt stor mittstickel, gjord av ett särskilt glansigt råmaterial.

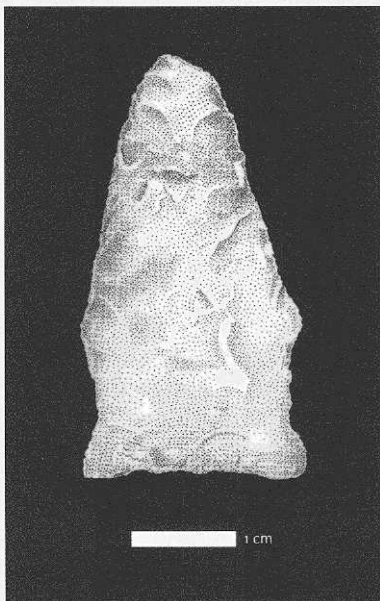

Bild 34. Dorsetspets, lösfynd från Kingitup Taserasaa, teckning av Martin Mörck.

Ytterfjorden

Kartblad 64 V.1.III

Lokal 1. Qaqqaliaq ö

KNK 34

Position N 64° 05' 40" / W 51° 49' 35" och N 64° 05' 38" / W 51° 49' 46"

Höjd över havet 3 m

Ritning: Skiss över rensat område

Lokal 2. Sarfat

KNK 33

Position N 64° 00' 36,5" / W 51° 38' 50,8"

Höjd över havet 0–1 m

Ritning: Skiss över undersökt område

Fynd från rekognosering 2000

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon
Råmaterial		7			
Kärnor		2		3 + 2*	
Avslag	8 + 4*	135 + 2*			1
Spetsar	1	1			
Sticklar	1 + 2*				
Stickelavslag	(8*)				
Mikrospån					
Knivar					
Skrapor			1*		

*Fynd från Sarfat KNK33 x 1–8. Övriga siffror hänvisar till fynd från Qaqqaliaq KNK34 x 1–14.

Rekognoceringen i Ytterfjorden

Nuukfjorden mot havet

Den yttre delen av Nuukfjorden karakteriseras av ett stort antal bergiga öar med Kooköarna längst ut i havsbandet. Området väster om Nuuk är fyllt av skär och grynnor och skärgården utanför Akia och norrut upp till Atammik är en av jordens farligaste (Den grønlandske Lods 1986). Vid ebb växer det fram en oändlig mängd av grund och klippor här som sedan döljs vid flod igen. Under inventeringen i det jag kallar Ytterfjorden besöktes Nipisat Sund och öarna Tuluartalik och Inngoq-Qaqqaliaq samt bukten Aakaat och bopplatsen Sarfat norr om Narsaq vid södra ingången till Ameralikfjorden. Nipisatsundet (Qaaquk) ligger vid Nuukfjordens västra inlopp i höjd med Nuuk och delar av det sydligaste Akia mot Eqalunnguit Nunaat med Håbets ø och Kangeq i väst. I en linje från Kangeq i norr till Sarfat i söder finns en hel rad större och mindre öar som sticker upp omkring hundra meter över havet. Hela kustområdet är barskt med ytterst lite växtlighet men det finns nischer med gröna områden

och här och där står mindre jaktstugor. Man ser recenta tältringar och låga torvmurar som rester av Thuletälthus på flera ställen men spår av paleoeskimåer fann vi bara på Qaqqaliaraqöarna och på Sarfat.

Nipisat Sund

Rekognoceringen påbörjades i Nipisat Sund som är en plats för traditionellt vitfiskfiske, d.v.s. fångst av vitval (Bild 35). Den första anhalten var Qinggoq som ligger mitt i sundet. Här finns ett par små stugor och minst en Thuleruin på en mindre udde. Stranden och udden med området inåt land genomsöktes och ett antal provgroppar lades ut både nedanför Thuleruinen och längre in på udden. Men vi gjorde inga fynd. Därefter tog vi oss med gummibåten, först västerut, genom den smalaste delen av sundet på sydsidan av Qingup Nunaa där flera strandhugg gjordes på ömse sidor av sundet, bl.a. vid Kuua. Sedan genomsöktes östra delen av Nipisatsundet och inte heller här fann vi några paleoeskimåiska spår. Den nordostligaste delen av sundet är naturmässigt mycket speciellt och består av stora höga områden med postglaciala havsbottenavlagringar, s.k. upphävda marina sandterrasser (Weidick 1995:49pp) som störtar brant i vattnet. Vi diskuterade huruvida vi skulle fortsätta hela vägen ut till kusten och Ulittarfik men det bedömdes ligga för långt bort med tanke på den tid vi hade till förfogande. Om man vill det kan man antingen fortsätta rätt ut mot väst och nå havet den vägen eller gå norr om Qingup Nunaa. Det senare kan vara problematiskt, då den delen av sundet är torrlagt vid lågvatten.

Bild 35. Vitvals fångst vid Nipisat Sund under 1920-talet. Foto från Grønlands Nationalmuseum og Arkiv.

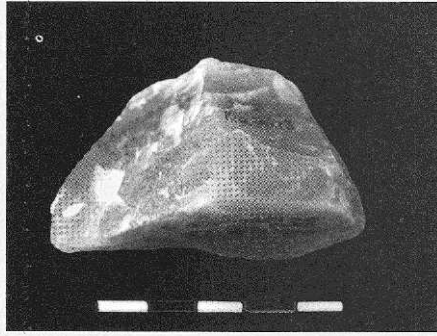

Bild 36. Handtagskärna från Qaqqaliaq.

Qaqqaliaq

Från Nipisat fortsatte rekognoceringen till Inngoq-Qaqqaliaq där den ö som ligger längst österut särskilt genomsöktes. Den är stor och oregelbunden med många små vikar och sund och man har god utsikt över de sälflockar som passerar genom det smala sundet. Åt söder ser man direkt ut i havet. Här stiger ön och bildar de höga klippor som givit öarna dess namn: *qaqqaliaq*, ett uppstickande berg. Runt detta berg finns flera platser som lämpar sig att tälta på. Åt andra hållet, mot norr, ligger en ruin efter ett Thuletälthus med den låga torvkanten vackert bevuxen med hjortronblad. Sammanlagt lades tio provgropar ut i kråkriset på Qaqqaliaq och de steniga stränderna undersöktes systematiskt. De flesta av de fåtaliga paleoeskimåiska fynden som kom i dagen här fanns på stranden nedanför ruinen (Area A och B). Det var en stickel och en mindre spets av killiaq samt en lansspets av kvartsit och en del avslag, det mesta av kvartsit och till detta skall läggas en stor handtagskärna av grön kvartsit med tre breda parallella avspaltningsärr på tvärs av blockets längdriktning (Bild 36 och 37). Den fanns vid berget ett hundratal meter längre mot nordväst (Area C). Vid en låg klippvägg (Area A) fanns även träkol men den bedömdes som recent även om det också fanns några killiaqvavslag i närheten. Efter Qaqqaliaq besöktes Tuluartalik, "ön med de många korparna". På den höga platån på nordsidan av den ligger många stenstrukturer med huvudstora stenar men ingen av dessa uppfattades som paleoeskimåiska.

Bild 37. Lansspetsen från Qaqqaliaq, teckning av Martin Mörck.

Aakaatbukten och Sarfat

Aakaat är en bukt med en mindre, nordgående, fjord som ligger på fastlandet norr om Narsaq och söder om inloppet till Ameralikfjorden. Bukten snävar in på ett ställe och detta utgör en lämplig ankringsplats när man tagit sig förbi de skär som finns i havet utanför. Här övernattade vi på väg till Sarfat, som ligger ett litet stycke norr om bukten. Landet runt Aakaat inventerades men här fanns inga spår av paleoeskimåer. Ett par jaktstugor ligger längst in i fjorden ovanför ett vattenfall. Det fanns rikligt med fällt renhår överallt i området men det enda som kan uppfattas som ett "fynd" härifrån var en liten vingsnigel som fiskades upp ur vattnet.

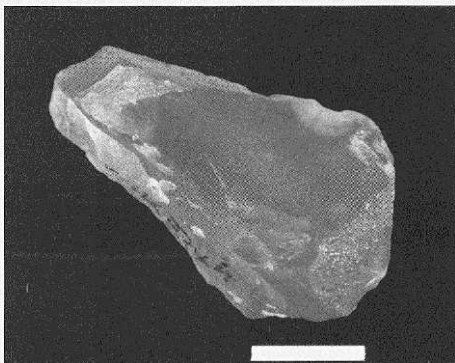

Bild 38. Ändskrapan från Sarfat.

Sarfat betyder strömställena. Även om öarna Qassissallit finns utanför har platsen ett påtagligt utsatt läge direkt mot havet. Området sträcker sig trehundra meter från väst till öst och utgörs av en låg strand med tre mycket korta små näs, alla med rester av Thulebebyggelse. På det nordligaste finns bara en del av en torvvägg kvar men på det mittersta, som också är det största, finns en större ruin. Den ligger en dryg meter över havet och har en tydlig mödding åt väst. Mellan denna ruin och den tredje tången, där det också finns en tydlig Thuleruin, är en stenig strand, avgränsad uppåt land av en mycket hög och brant klippa. Det var här, mindre än en meter över havet på ett område som översvämmas vid högvatten, som fynden gjordes på Sarfat. Undersökningen omfattade både utläggning av provgropar i det kråkrisbevuxna området och en systematisk genomgrävning av den steniga stranden. Tolv provgropar på 50 x 50 cm grävdes således ut, dels öster om den stora Thuleruinen och dels framför den mindre ruinen på tången längst västerut. Den systematiska genomgången av den sluttande stranden nedanför klippan omfattade totalt 10 x 20 m. Här flyttades stenarna och gruset grävdes noggrant igenom. De flesta fynden var stickelavslag av killiaq men där fanns också en ändskrapa med brant egg gjord av en vit sidenlik och kalcedonaktig kvarts eller om man vill kvartslik kalcedon. Den är helt flat på den ventrala sidan medan dorsalsidan utmärks av en hög ås och eggen är mycket brant och lätt rundad (Bild 38). Denna skrapa blev det sista fyndet från rekognoceringen i Ytterfjorden.

Fynden från Ytterfjorden: en kort sammanfattning

Det totala antalet fynd från rekognoceringen i Ytterfjorden var 177 stycken varav 6 formade redskap. På Qaqqaliaq fanns det påtagligt mycket kvartsit medan killiaqen dominerade på Sarfat. Ett av fynden från Qaqqaliaq var en stor spets av vit kvartsit men det fanns också en ovanligt stor handtagskärna av grågrön kvartsit. På Sarfat fanns en skrapa gjord av en vit och transludent nästan sidenaktig och fet kalcedonaktig kvarts eller kvartsaktig kalcedon. För närmare beskrivning av fynden från Ytterfjorden se i Appendix nedan.

Marianes Pynt

KNK 25

Kartblad 64. V1. II.

Lokal Aarngit, Qoornup Qeqertarsua/Bjørneøen

Position Latitud N 64° 22' 05", Longitud W 51° 30' 18".

Höjd över havet 0/- 0,30 m

Utgrävningsyta 85 m² varav drygt 30 m² år 2000, 55 m² 2001

Planritningar nr 1–8 från undersökningen år 2000 samt planer 9–19 år 2001.

Area B planer nr 1–16, inkl. ritning av 13 m lång profil (planer nr 15 och 16). Area A planer nr 17–19

Översiktsplaner nr 20 och 21

Dateringar

AAR-6601: träkol, betula C14 BP 3590 ± 45, kalibrerad ålder ± 1 stdv. 1940–1925 BC, BC 2015–1835, från koordinat 106x/99 y

AAR-6602: träkol, salix C14 BP 3465 ± 50, kalibrerad ålder 1 stdv. 1745 BC, BC 1880–1690, från koordinat 104 x/96y

AAR-6603: träkol betula C14 BP 3460 ± 50, kalibrerad ålder 1 stv. 1745 BC, BC 1880–1690, från koordinat 104 x/108 y

AAR-6604: träkol betula C14 BP 3685 ± 45, kalibrerad ålder 1 stdv. 2115–2040 BC, BC 2140–1980, från koordinat 104x/115y

Antal fynd 12.706, KNK 25 x 1–KNK 25 x 1 010

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon/Jaspis	Övrigt
Råämnen	21	37	18	31	4	
Kärnor				56	2	
Avslag	10 180	1 014	31	175	216	
Spetsar	141	8			3 / 3	
Sticklar	146			12	2	
Stickelavslag	236			1	3	
Mikrospån				68	5	
Knivar	9	4	5		(2?)	
Skrapor	26	4	2	5	15	
Prylar	4					
Cylinderborr	5					
Sidblad	1					
Eldslagningssten	2					
Redsk.fragment	35	12	7	8		
Slipsten, sandsten						2
Slipsten, bergart						2
Pimpsten						20
Hammarsten						3
Glimmer						10
Täljsten						50
Asbest						4
Bössflinta						1
Trä/bearbetat						5/2
Valbarder						3
Späcksylda						20
Sälben, diverse						25
Tand, ren						1
Fågelben, vinge						1
Totalt 12 705	10 806	1 079	63	356	255	149

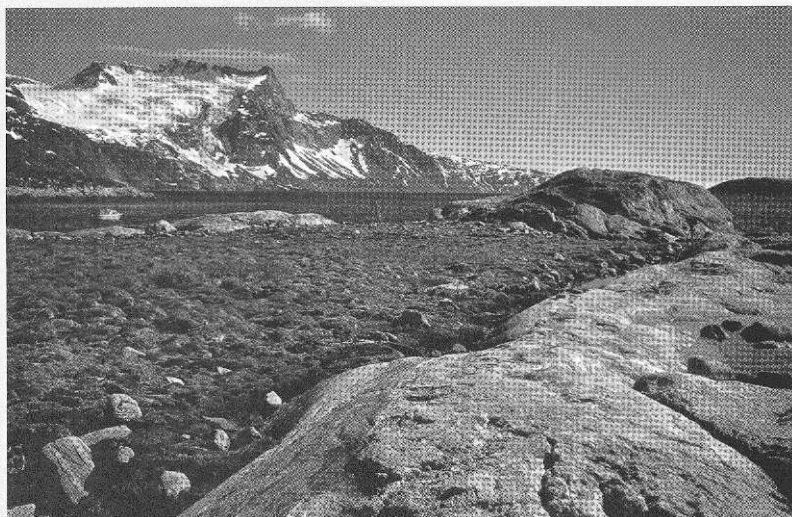

Bild 39. Marianes Pynt under ebb.

Landskap, flora och fauna

Marianes Pynt är en mindre udde längst ut på Bjørneøen, mitt emellan det som heter Aarngit i öster och Nunngarutinguaq i norr på kartan. Här fann Mariane Petersen och Hans Lange vid en privat utflykt 1996 artefakter av killiaq och kvarts bland stenarna på stranden. Då udden, eller pynten som man säger på danska, inte hade något namn blev Marianes Pynt snart etablerat efter Grønlands Nationalmuseum og Arkivs besiktning av platsen i september samma år (Rapport NKA, Berglund 1996). Denna udde, härefter kallad både näset och pynten, har en utsträckning i längd på ca 100 m (Bild 39 och färgplansch). Den avgränsas inåt land av en sluttning, sparsamt bevuxen med lavar, kråkbär, pil och dvärgbjörk och ut mot fjorden av en upp till 70 m lång rundad klippa, eller *tombolo* med en geologisk term, som sticker upp ca 8 m över vattnet. Härifrån och in till roten består pynten av en lågt liggande torvig yta. Den är drygt 30 x 30 m och framstår om sommaren som ett småkullrigt, grönt och något fuktigt land.

Pynten med tombolon utgör den västliga av två landtungor som innesluter en 300 m bred vik, helt öppen för sydvästliga vindar. Det utsatta läget förstärks av de stora tidvattenskillnaderna i Nuukområdet som vid springflod och fullmåne är upp till 5 m (se Maritim Kalender juli 2001). Då ligger stora delar av Marianes Pynt under vatten (Bild 40, se också färgplansch). I stället för handavvägningsinstrumentet, som annars användes till att fastställa en boplats läge i förhållande till havsnivån, blev det den s.k. Tidevandstabellen (Maritim Kalender) som användes här. Den kom även väl till pass i planeringen av utgrävningsarbetet liksom i ankringen av Tuneq. Den stora tidvattenskillnaden och de hårda vindar som ofta ligger rakt på Marianes Pynt gör viken mindre lämplig som ankringsplats under längre tid. Om man inte kan dra upp sin båt på land är den närmaste bästa ankringsplatsen nödhavnen på nordsidan av Qeqertat/Parallelløerne. Den ligger ca 1,5 nautisk mil från Marianes Pynt

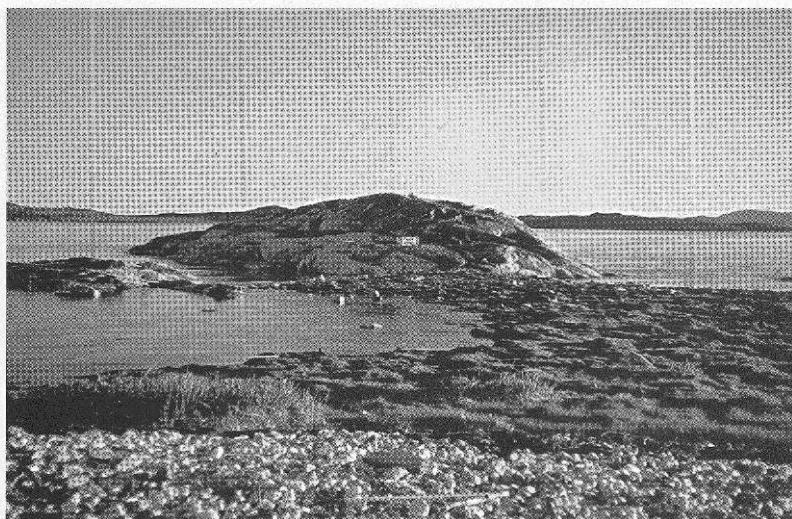

Bild 40. Marianes Pynt under
begynnande flod.

vid den östligaste av dessa två öar och härifrån kan man sedan ta sig över till Marianes Pynt med gummibåten. Som exempel på det nödvändiga i att ha Tuneq förtöjd vid Qeqertat kan nämnas den sydvästliga storm som började precis klockan 13.25 den 16 juli 2000. Samtidigt med den första vindstöten kom den första regndroppen och genast var stormen i full gång. Den vräkte över oss i exakt 12 timmar. Stormen röt, havet rykte och torvområdet på pynten översköldes med vatten och försvann under vågorna som slog långt upp på land. När stormen bedarrade skedde detta lika hastigt som när den kom och morgonen efter mötte med himmelsk stillhet och strålande sol.

Ser man söderut från Marianes Pynt har man således utsikt till Qeqertat och vidare ut genom gattet mot havet vid Nuuk och på den motsatta sidan av fjorden i väst ligger Sarloq på Akia. Den mest slående utsikten har man dock direkt över sundet till Sermitsiaqs glaciär som alltid kallar på en uppmärksamhet härifrån. Flera gånger under utgrävningsperioden hördes också mycket kraftiga och dova dån från isen och man kunde se hur massor av sten och grus rasade ner i fjorden vid de vattenfall som rinner ner från glaciären. Tittar man i stället in mot ön, åt norr, ser man helt nära stranden en 9 x 15 m stor Thuleruin beväxten med strandråg. Den har en klart definierbar bakvägg, koknisch samt husgång och flera biutrymmen (se NKA rapport Berglund 1996). Ett stycke upp på land, bakom denna ruin, finns det två rävfällor och ytterligare högre upp en Thulegrav på klippan. Åt öster, d.v.s. på den andra sidan viken, är landet bergigt och däremellan ligger ett våtområde med gräs och mossor. Längre ner mot fjorden på denna sida finns ytterligare en Thulegrav. Den är byggd mot en klippa som utgör västgränsen till ett 200 m brett klapperstensfält som sluttar ner mot en meterhög erosionskant vid stranden. I klappern finns också ett par gravar (Hinnerson-Berglund opublic.) och

rester av köttdepåer. Om man på tillbakavägen från klapperstensfältet till Marianes Pynt går längs med viken ser man en rävfälla och en 3 x 4 m stor stenstruktur, möjligen också den en tidigare köttdepå. Stranden vid viken utgörs av flera nivåer av mycket ljusa, upp till nävestora rullstenar och hela området mellan klipporna i urberget vid Aarngit består av rund klapper som täckts alltmer av växtlighet ju längre uppåt land man kommer. Stenarna är mindre än nävestora vid stranden men blir större högre upp i terrängen. Den höga och branta sluttning som finns ett par hundra meter norr om Marianes Pynt utgörs av stora rullstensterrasser. Det är sex terrasser ovanför varandra mellan 18 och 42 m över havet. De är från 13 och upp till 40 m breda och mellan 14 och 42 m djupa och mer eller mindre kraftigt bevuxna med arktisk pil, kråkbärsris och odon samt en del vit stenbräck (*saxifraga*) och flera arter av lavar.

I berget ovanför Marianes Pynt lever rävar och där finns det också ripor. Strandsnäppa kan man se liksom snösparv (*plectrophenax nivalis*) och lappsparv (*calcarius lapponicus*), flugor, mygg och många spindlar samt enstaka humlor och fjärilar. Korparna visar sig ibland och högt uppe på bergskammen åt öst händer det att man ser örnar. Utåt fjorden mot Sermitsiaq, Nuuk och Nordlandet finns ejder och tobisgrissla (*uria grylle*) och här håller hundratals måsfåglar till. Det är ismås (*pagophilia eburnea*), tärnor och trutar. Sjöfågeln ses i väldiga grupper tätt över vattenytan där de stora sälflockarna också drar fram hoppande med huvudena över ytan. De drar fram flera gånger per dygn i stora skockar och på nära avstånd från pynten. Det man ser är mest grönländssäl men det finns också ringsäl och en och annan klapmys ibland. De stora knölvalarna forsar också förbi Marianes Pynt. De kommer ofta två och två men är inte sällan upp till fem eller sex stycken i samma flock. Man ser de svarta ryggarna i vattenytan och de höga vita pelarna mot himlen när de blåser och väntar andlöst in synen av de stora svarta stjärtarna mönstrade i gult och vitt som lyfts högt upp över vattenytan när de dyker. Den vanligaste valen är emellertid vågvalen. Den kommer ofta ensam men hörs tydligast eftersom den går mycket tätt utmed kusten här efter de stora loddastimmen som kan ses i vattnet bara ett tiotal meter utanför Thuleruinen vid Marianes Pynt.

Från fjället längre in på ön kommer ett par mindre vattendrag. Ett av dessa strömmar ner på vikens östsida där det slipar klipporna till låga jättegrytor. Ett annat bildar en liten bäck som faller ner från klipporna bakom pynten och rinner i en fåra mellan kråkbärsris och stenar ner över sluttning till viken och vidare ut i fjorden. På den ca 50 m långa sluttningen ses flera recenta tältringar och eldstäder samt ilandflutna ting som drivved och delar av fiskeutrustning. Här och där på sluttningen finns det fria avblåsningsytor med vitt sandigt grus och stenar med renlav (*cladina*), trumpetlav (*cladonia*), skorplav och kartlav (*rhizocarpon geographicum*). I övrigt är ytan täckt av stånd med dvärgbjörk (*betula*) och pil (*salix*), rikligt med "blåbärsblom" (*odon, vaccinium uliginosum*), enstaka plantor

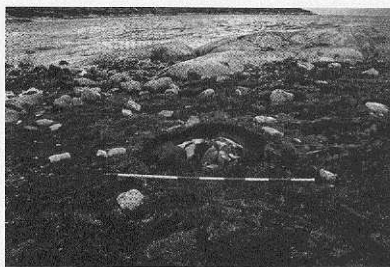

Bild 41. Närbild från torvområdet Marianes Pynt (tv).

Bild 42. Den steniga stranden Area B, Marianes Pynt (th).

med mjölkört (*chamaenerion latifolium*), hönsbär (*cornus suecica*), vitbräcka (*saxifraga*), skvattram (*ledum groenlandicum*) och några olika cedumarter.

Strandrågen (*elymus mollis*) vid Thuleruinen är massiv men finns annars bara som enstaka tuvor ner mot tombolon. Vegetationen här består av torv som bildar höga rundade kuddar på vilka det växer små vita stjärnor (*stellaria*) och en del tunt, glest och rött till gulbrunt starrgräs. Torven längre ut på tången ändrar karaktär. Här har gräs och blommor ofta skavts av, och upp ur den nakna torven sticker flera stora frostsprängda stenar fram, frilagda av erosionen (Bild 41). Ute på tombolon finns ett avgränsat område med gräs och brandgul lav (*caloplaca elegans*) som tecken på att detta är en omtyckt utsiktspunkt för sjöfågel. Runt om på denna klippa ser man också rosenrot (*rhodiola rosea*) och enstaka plantor med blåklocka (*campanula gieseckiana*) och snögentiana (*gentiana nivalis*). Klipporna nedanför tombolon är blankpolerade av havet. En del av dem ser slitna och spruckna ut vilket appellerar till namnet Aarngit som betyder det söndersmulade eller förvittrade, d.v.s. till det som utmärker gnejs. Torvområdet ligger som i en grund gryta och inringas från öst till nordväst av en ljus, bredrandig gnejs i olika gula och beige nyanser. Åt öster når klippkanten som högst 130 cm över torven och åt nordväst 460 cm. I de lägsta områdena mot fjorden i väst finns det breda gångar av kvarts och mycket glimmer och här ser gnejsen särskilt krackelerad ut.

Undersökning och utgrävning

Förutsättningar och metod

Under åren före utgrävningen hade ett hundratal ytplockade lösfynd (KNK 25 x 1–138) samlats in på Marianes Pynt. Det var avslag, sticklar, stickelavslag, skrapor, vapenspetsar, olika redskapsfragment och täljstensskärvor. Föremålen fanns i allmänhet på de eroderade och mycket steniga stränderna på ömse sidor närmast tombolon (Bild 42). Framför Thuleruinen gjordes färre fynd liksom uppåt sluttningen där det på avblåsningsytorna kunde finnas en och annan avslagsflisa, ibland med lav på ytan. Under Grønlands Nationalmuseum og Arkivs fornminnesinventering i Nuukfjorden 1997 lades ett antal provgropar ut över området och i dem fanns en del avslag av killiaq och bergkristall, träkol och skörbränd sten i

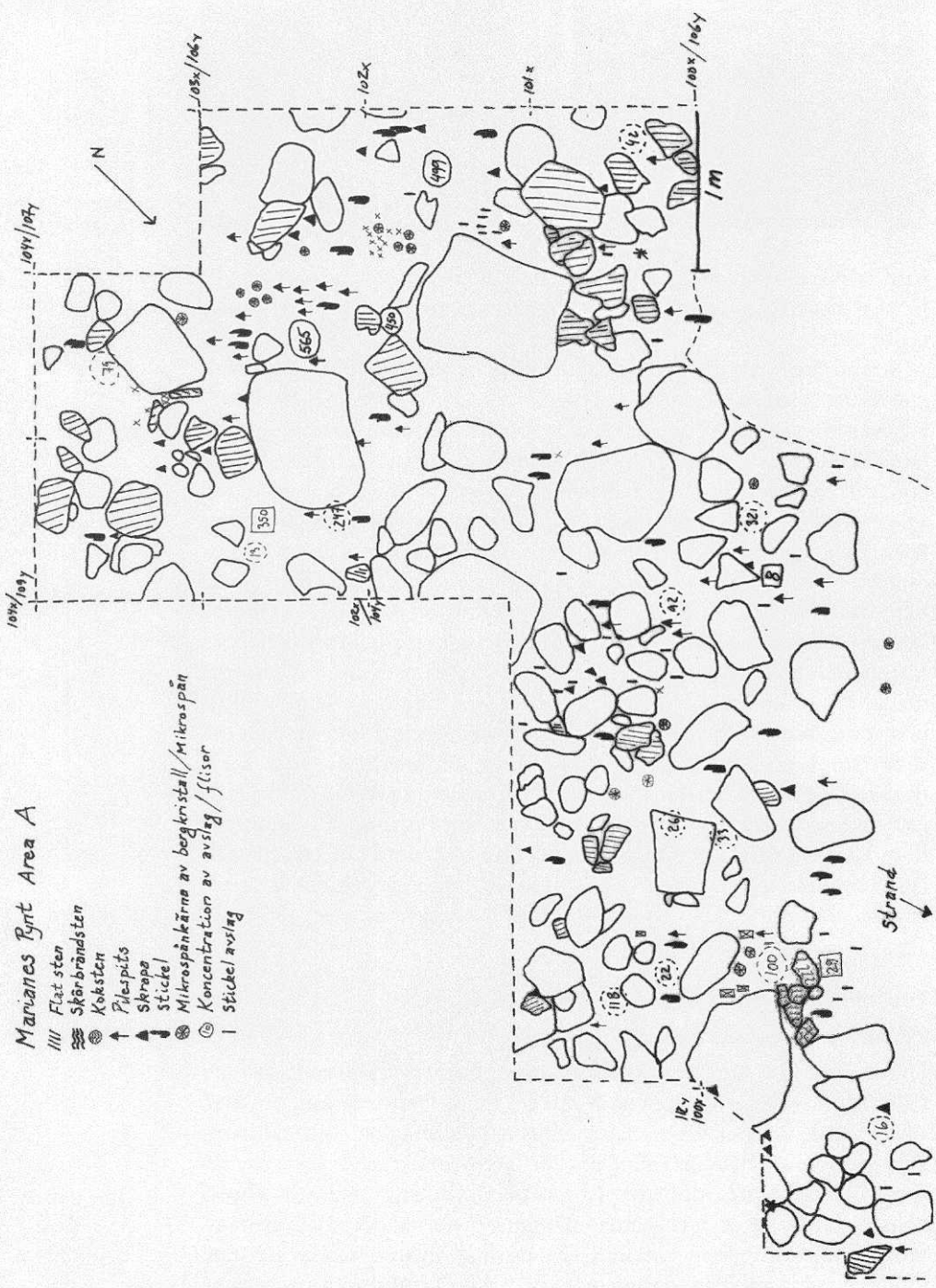

Bild 43. Planritning med fynddistribution, Marianne's Pynt Area A.

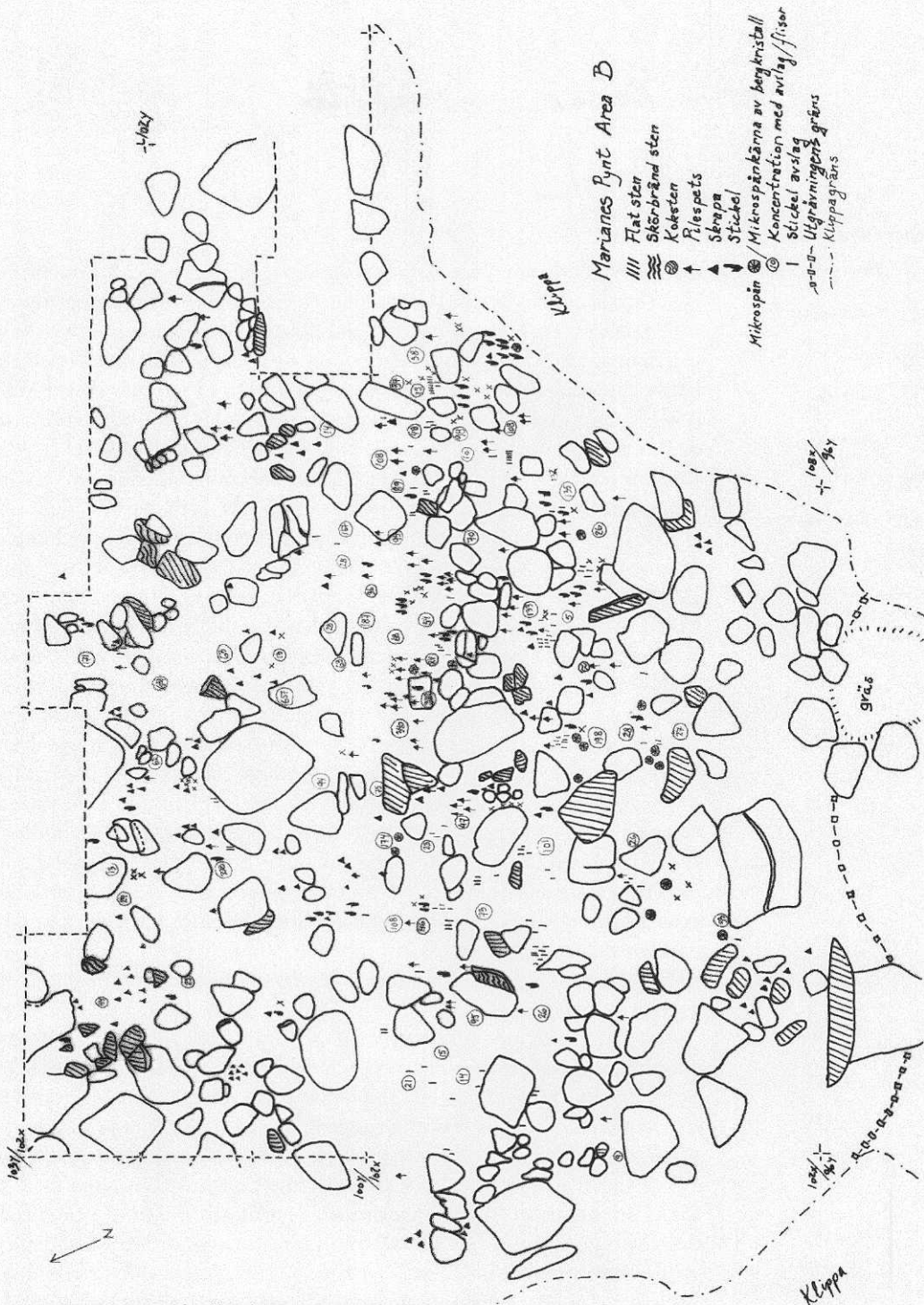

Bild 44. Planritning med fynddistribution, Marianes Pynt, Area B.

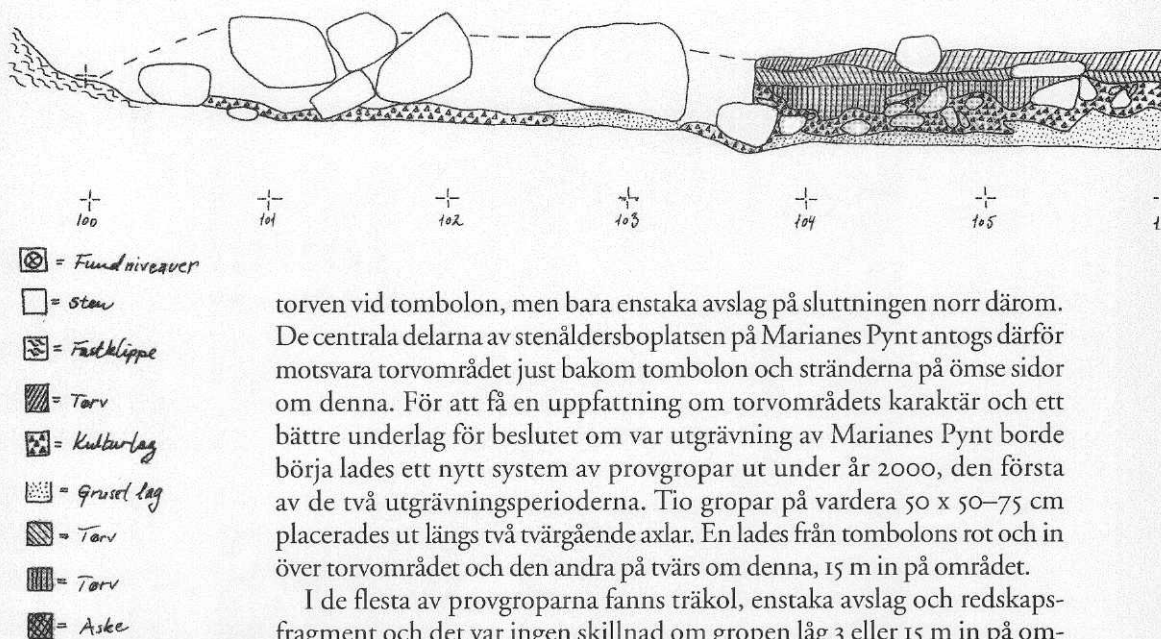
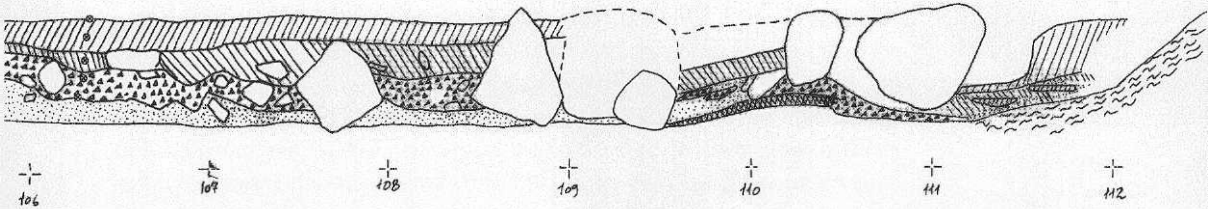

Bild 45. Profilritning Area B.

torven vid tombolon, men bara enstaka avslag på sluttningen norr därom. De centrala delarna av stenåldersboplatserna på Marianes Pynt antogs därför motsvara torvområdet just bakom tombolon och stränderna på ömse sidor om denna. För att få en uppfattning om torvområdets karaktär och ett bättre underlag för beslutet om var utgrävning av Marianes Pynt borde börja lades ett nytt system av provgropar ut under år 2000, den första av de två utgrävningsperioderna. Tio gropar på vardera 50 x 50–75 cm placerades ut längs två tvärgående axlar. En lades från tombolons rot och in över torvområdet och den andra på tvärs om denna, 15 m in på området.

I de flesta av provgroparna fanns träkol, enstaka avslag och redskapsfragment och det var ingen skillnad om gropen låg 3 eller 15 m in på området. En principskiss av profilen i groparna beskriver från markytan och ner till urberget först grästov, sedan sand med grana, torv med små kvistar, finare torv med kvistar och under det ett ännu finare lager utan kvistar. Träkolet fanns i regel på ett djup av 35 cm medan avslag och redskapsfragment kunde finnas både här och helt uppe i det översta av torven. I provgropen längst västerut fanns t.ex. en lansspets på 50 cm djup och en stickel på 20 cm och här fanns det också träkol. De flesta gropar fylldes rätt snabbt med vatten till mellan 5 och 20 cm. Det kan vara smältvatten och regn från sluttningen ovanför pynten likaväl som tidvatten från fjorden. Genom provgroparna kunde man sluta sig till att det vatten som trängde upp från botten skulle försvåra utgrävningen men också öppna för ytterligare angrepp på torvområdet av vatten från fjorden och på så sätt påskynda den pågående erosionsprocessen. Vi beslöt därför att vänta med torvområdet så länge som möjligt och istället börja utgrävningen på de steniga stränderna.

Koordinatsystemet sattes upp med utgångspunkt i roten av tombolon så att x-axeln kom att gå längs med den eroderade torvkanten och y-axeln nerifrån fjorden i sydväst och upp mot Thuleruinen. Det blev således torvkanten som fick bestämma väderstreck. På så sätt kunde hela torvområdet med stränderna på bägge sidor om tombolon enkelt innefattas av ett koordinatsystem som kunde utvidgas när utgrävningen av den första stranden var klar. Strandområdet närmast tombolon i norr fick beteckningen Area A och de två från varandra avgränsade områdena i sydöst Area B respektive Area C. År 2000 utgrävdes den största stranden, här kallad Area B I, och 2001 grävdes torvområdet ovanför B I samt Area A.

Ytan framför torvkanten på Area C som oftast är vattenfylld genomgicks systematiskt men grävas inte ut i egentlig mening. De stenar som successivt flyttades bort från det aktuella undersökningsområdet under utgrävningarna samlades på ett bestämt ställe och kunde sedan användas för att konstruera skyddsmurar mot havet. På Marianes Pynt finns därför numera dels en trefaldig mur mot havet i väst och dels två, med stenmurar förseglade torvprofiler längs den nuvarande torvgränsen på ömse sidor om tombolon. Murarna byggdes upp genom att ett antal snedställda flata stenar först anbringades kloss in mot respektive profil och utanför dessa staplades sedan större och mindre stenar tills det bildades en fast och tydlig mur mot fjorden. Om man, inom en inte allt för avlägsen framtid, vill fortsätta utgrävningen av Marianes Pynt bör det därför vara lätt att se precis var utgrävningen 2001 avslutades. Samma koordinatsystem bör också kunna användas då nollpunkterna och 15-metersgränserna för x- och y-axlarna finns inhuggna i grundfjället på respektive sida av Marianes Pynt (Bild 43–44).

Ett utsnitt ur profilen på Marianes Pynt.

Profilen på Marianes Pynt under utgrävning.

Horisontell och vertikal stratigrafi

Den horisontella stratigrafien på Marianes Pynt innefattar torvområdet och stränderna på ömse sidor om tombolon. Det tuviga torvområdets yta sluttar svagt ner mot dessa steniga stränder och nivåskillnaden är vid Area A 30–45 cm, B 50–60 cm och C 0–40 cm. Stränderna på ömse sidor om tombolon var täckta av olikstora runda, kantiga och flata stenblock samt rullstenar och grus. Flera stenar var stora (100 x 50 x 50 cm) och riktigt många omkring huvudstora (30 x 30 x 40–20 cm). På den torvfria stranden vid Area A sågs en mindre koncentration av kokstenar, och härifrån och upp mot torvområdet med gräsväxt låg mörkbrun torv utan växtlighet som ett löst täcke över stenarna. På stranden vid Area B fanns bara ett tiotal låga kuddar med torv men också ett knappt kvadratmeterstort område med gräs i skydd av urberget. Utspridda i mindre koncentrationer på denna strand låg uppemot 50 kokstenar. Den eroderade naturprofilen vid Area B var påtagligt högre än vid A och innehöll flera stora stenar.

Under utgrävningen 2001 avsattes en 50 cm bred balk med en 12 meter lång profil ut mot stranden. Profilen på Marianes Pynt beskriver uppifrån och ner först en recent brunaktig torv med gräs på ytan och därunder en

annan, mera bladig torv med låg humifieringsgrad (för torv se Stålfelt 1960:50, 149 pp). Den var frisk och välbevarad, hade definierbara komponenter i form av växtdelar, tunna rötter och delar av mindre kvistar, var mörkbrun med akuta eller skarpa gränser och hade inget kulturlager. Under den fanns en torv som var något mera, men ändå lite, omsatt. Humifieringsgraden var bara något högre än i torven ovanpå men den hade en annan färg. Den var mycket mörkare brun och innehöll rikligt med träkol. Träkolet hade skarpa kanter och utgjordes av upp till 1 cm stora stycken. Här under fanns kulturlagret. Detta hade akuta gränser, var starkt humifierat och dess mäktighet tycktes vara störst mot mitten i profilens längdaxel. Kulturlagret var helt svart och innehöll en del flata skörbrända stenar och annan sten, varav en del var små och runda, samt artefakter och träkol. Träkolsbitarna här hade rundade ändar och var sannolikt vattenrullade. Kulturlagret var till största delen sammanhängande med ett par mindre, sporadiska uppehåll. Under detta fanns brunrött grus och småsten med en kornstorlek från mindre än 1 mm och upp till en golfbolls storlek. Detta lager var sterilt. Längst ner låg på en del ställen en mycket fin sand och lera. När profilen betraktas som helhet märks större och mindre luckor mellan stenarna, dels i dess västra och dels i dess östra sida (Bild 45).

Under utgrävningen av torvområdena mötte man en mycket mindre klart definierbar och ofta både omvänd och omvänt stratigrafi. Subjektivt uppfattades de översta 20 cm av torven ofta som en ljusbrun hård och strängt vävd matta. Ett tiotal cm under denna fanns en mera vänlig torv som var lätt att skilja upp i lager. Sedan kom ett gult, slätt och mjukt, nästan salvlikt material med många små partiklar i. Här fanns det svarta eller mörkare stråk och nedom detta kom sedan ren sot och träkol. Ibland låg torven på tvärs och den grävda ytan i en och samma horisontnivå hade ett tigerrandigt mönster ur vilket hela den vertikala stratigrafien kunde läsas, nu horisontellt. Det var emellertid närmast omöjligt att få fram en större sammanhängande och jämn yta i ett bestämt utgrävt område som kunde sparas för en analys av den horisontella stratigrafien. På flera nivåer av utgrävningsområdet, inklusive på botten, fanns många nävestora och större rullstenar som föll om varandra när mull och rötter avlägsnades. Här hade torven karaktären av en tjock heltäckningsmatta som omsorgsfullt svept in allt i sin väg. När mattan sedan lyftes bort föll stenarna samman och i samma ögonblick försvann de eventuella mönster eller strukturer som dessa stenar en gång kan ha bildat. De djupa torvutfyllnaderna på en annars grusig grund gjorde även andra delar av den utgrävda ytan hålig och ojämn, och detta förstärktes av de många nivå-skillnaderna i urberget. Det sluttande urberget på Area B hade dock färre rullstenar än på Area A och det var täckt av en flera centimeter tjock gul möjligen postglacial lera? I gränzonen mellan den östligaste delen av Area B och klippan på den sidan ansamlades vatten redan vid moderat högvatten och just där låg många fynd, mest stickelavslag. I övrigt kunde man finna

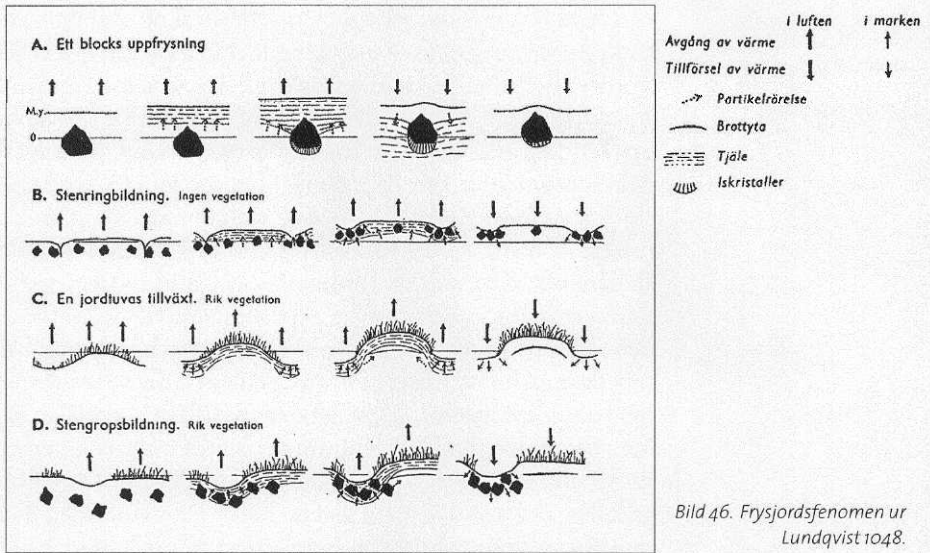

Bild 46. Frysjordsfenomen ur Lundqvist 1048.

artefakter i alla stratigrafiska nivåer. Både redskap och avslag kunde ligga lika väl högt upp i torvens gräsyta som djupt nere bland stenarna i botten. Många redskap och de riktigt stora avslagen fanns dock på drygt 35 cm djup och här låg också flera flata stenar som kan ha ingått i olika eldstäder.

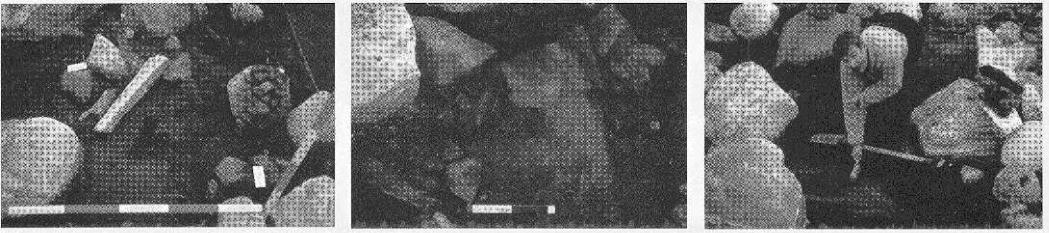
Eldstäder och andra strukturer

Redan innan utgrävningen börjat märktes de definierade kokstenar ut som fanns på stränderna. Under undersökningens gång kunde sedan konstateras att det fanns träkol, aska och skörbränd sten just där kokstenskoncentrationerna på ytan hade varit som störst (100 x/108 y, 104 x/96 y, 106 x-108 x/98 y-99 y). Tecken på eld fanns emellertid också på andra håll i utgrävningen och utifrån mer eller mindre avgränsbara områden med träkolskoncentrationer och skörbrända flata stenar räknades till minst sex eldstäder (103-104 x/96-97 y, 106-107 x/98 y, 104-105 x/99 y, 104 x/100-101 y, 103-104 x/102 y, 106-107 x/101-102 y samt möjligen också 100 x/108 y och 102-104 x/106-108 y m.fl.? (Bild 47). Osäkerheten i antalet beror på den motsättningsfulla bild som naturens formationsprocesser (Schiffer 1987) skapat i detta område. Frostens och markvattnets inverkan med tuvtillväxt, tjällyftning, uppfrysning av block och partikelrörelser liksom bildningar av stengropar och stenringar (Lundqvist 1948:369pp, bild 46) gjorde det ytterst svårt att dra några slutsatser om hur dessa förhistoriska bostadsutrymmen och eldstäder en gång kan ha varit utformade. Inga säkra eldstäder kunde rekonstrueras här. Planritningar, foto- och videodokumentation stärker tolkningen av flera eldstäder men de hjälper inte till att definiera sådant som eventuella boxeldstäder och/eller axiala strukturer.

I Area A fanns det påtagligt mycket träkol överallt där torven hade täckt utgrävningssytan. Kolet hängde upp till 7 cm tjockt på undersidan av torven eller också låg det direkt på stenarna med en jämn spridning, 2–3 cm högt. På ett par ställen kunde detta kopplas till skörbrända stenar och redskap av killiaq men det tjocka brandlagret gav mest intryck av att hela torvområdet kan ha brunnit, kanske långt efter Saqqaqperiodens slut? Area B2 var också präglad av eld men av en annan karaktär. Runt många av stenarna låg ett lager med sot och träkol och här fanns både skörbrända flata stenar och kokstenar bland redskap och avslag. Kokstenarna låg dock sällan samlade. I ett område (106–107 x/100–102 y) bildade de i stället en ojämn rad, som om de vid ett och samma tillfälle rullat bort mot det som nu var balken. På några ställen på Area B2 fanns det också tjockt med träkol i gropar mellan ett antal runda och ca 25 cm höga stenar. På andra fanns områden med skörbränd sten och träkolskoncentrationer påtagligt högre upp än den närmast omgivande markytan. Längst upp mot torvgränsen på 103–104 x/102 y sågs en sådan liten kulle med flata skörbrända stenar som stod på högkant, precis rakt upp. Tillsammans formade de en pyramid som gömde träkol, sot och lerig sand och aska, och bredvid låg sex kokstenar. De skörbrända flata stenarna var relativt små (ca 25 x 24 x 2,5 cm). På innersidan var de helt vita av ett lager fin aska ovanpå ett svart och sotigt underlag. I vilken typ av eldstad denna samling stenar ingått gick inte att utläsa. Man kunde bara konstatera att den pyramidlika formationen nu stod helt tätt upp mot en låg vägg av urberget som kom i dagen just i det här området.

På stranden nedanför (B1) fanns flera möjliga eldstäder. Här skall bara ges ett exempel. I utgrävningsområdets nedre gräns mot fjorden (103–104 x/96–97 y) fanns en 125 x 25 x 10 cm stor sten som kanske varit för stor för att ingå i en eldstadskonstruktion. Men vid sidan av denna och längst ner i den postglaciala leran/askan på urberget fanns två avlånga sotiga stenar utvälta på ömse sidor om ett knappt 1 m² stort område med mycket träkol och ett tiotal kokstenar. De avlånga stenarna var 30 respektive 40 cm långa, 15 och 20 cm höga samt 3 och 6 cm tjocka och kan ha utgjort de parallella sidorna i en eldstad möjligen konstruerad mot ett stort stenblock (85 x 80 x 50 cm) ut mot fjorden. Vid sidan av en av dessa förmodade gränsstenar fanns också en flat men rundare och diskusformad sten (25 x 20 x 3 cm) som kan ha utgjort bottenplattan i eldstaden.

Utgrävningsområdet sluttade ner mot fjorden och det som varit golv i Saqqaqperiodens bostäder var numera ojämn yta fyllda av rullstenar. Förutom där botten utgjordes av slipat urberg fanns det få jämna och golvlika ställen. En mindre yta inom 106–107 x/97–98 y uppfattades dock som ett golv. Där var botten helt slät och bestod av ett par centimeter tjock röd lera på fint grus. Området hade inga klara gränser och kan ha utgjort golvet i en eldstad likaväl som i en bostad. I ena sidan av denna yta fanns en cirkelformad grund grop med en diameter på 8 cm. Den hade en stenpackning som förde tankarna till ett stolphål.

Fyndens stratigrafiska lägen

Fynd av redskap och avslag gjordes över hela undersökningsområdet, även om det största antalet fanns i Area B1 mellan 104–108 x/98–99 y. Artefakterna kom fram i olika stratigrafiska lägen och enstaka avslag fanns t.o.m. i gräset ovanpå torven. Det var ett typiskt Saqqaqassemblage uppblandat med ett fåtal ting från Thuleperioden eller senare. En liten Thuledocka av trä (Bild 48) och ett stycke bössfinta är exempel på det. Dessa objekt låg högt upp i torven men i samma utgrävningsruta och i samma lagerföljd fanns flera avslag och sticklar av killiaq samt en slipsten och några täljstensstycken. Fynd av täljsten gjordes också på andra ställen och i olika stratigrafiska lägen. Ett relativt stort täljstenskärl fanns således tillsammans med en slipsten och en Saqqaqspets i Area A (101 x/106 y). Trots det antar jag att kärlet är recent. Det hade krackelerat och låg vält runt en sten och togs därför upp som preparat tillsammans med stenen. Stenens bredd var 24 cm och höjden 13 cm vilket i princip bör ha motsvarat måtten på kärlet vars tjocklek uppmättes till 2 cm. Insidan av kärlet var svartfärgat och bar en hinna av tjockt textilliknande gräs.

Flera killiaqobjekt hade antagit samma färg som omgivningen. Några var således eldpåverkade, d.v.s. sotiga, glatta och porslinsaktiga medan de som legat i leran var alldeles gula. Ett fåtal andra tycktes ha torkat ut och var porösa som ben. När torvområdet frilades fann vi att avslagen kunde finnas var som helst medan artefakterna ofta låg inkilade på stenarnas insida mot land. Så fann vi också de tidiga lösfynden på stränderna. Det fanns flera påtagligt stora koncentrationer av avslag och flisor. Killiaq-avslagen låg i grupper från 50 till 700 stycken och ibland sammanhållna av en klump med lera eller aska. Det fanns också avslag av kvartsit i koncentrationer, upp till 94 stycken. Avslagen av bergkristall fanns ofta i Area B inom samma område som mikrospånkärnor och råämnen, och där fanns i allmänhet även kalcedon. Det kunde konstateras att olika sorters avslag skiljer sig både storleks- och antalsmässigt mycket från varandra. Kvartsitavslagen är således stora medan bergkristall- och kalcedonavslag utgörs av mindre flisor (<1 cm) och det finns betydligt flera flisor av killiaq än av t.ex. kvartsit. Det inbördes förhållandet mellan dessa avslag var i de flesta rutor ca 10/1. Ett undantag utgjorde Area A där det på två ställen fanns påtagligt mycket både råämnen och avslag av kvartsit. Här var förhållandet det omvända med tre gånger så mycket kvartsitavslag som avslag av killiaq.

Bild 47. Eldstadsrester på Marianes Pynt.

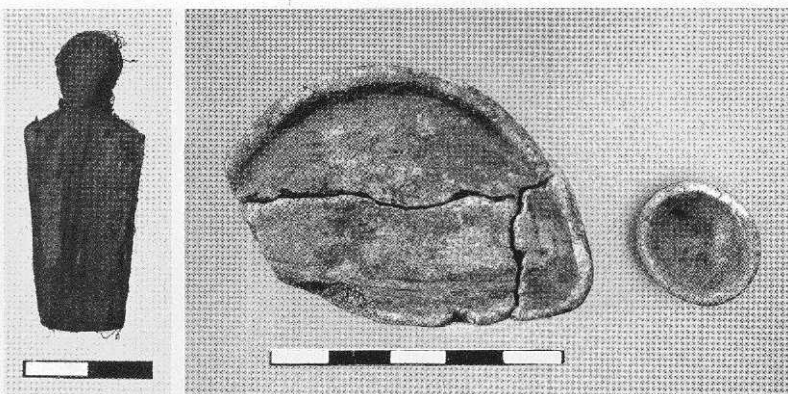

Bild 48. Thuledocka från Marianes Pynt (tv).

Bild 49. Miniaturlampa och kärlet av täljsten från Marianes Pynt (th).

En typ av stenar som möjligen skall betraktas som ett särskilt fynd är ett 30-tal valnöts- eller hasselnötsstora minirullstenar som låg samlade i Area B2 (106 x/102 y ruta A). Det fanns bara några enstaka exemplar av dessa stenar på andra ställen i utgrävningen men i rullstensterrasserna på stränderna i omgivningen kunde man finna flera. Förutom Thuledockan som nämnts ovan fanns några andra organiska föremål, också de bedömda som recenta. Det var ett litet antal mindre trästycken med spår av bearbetning, uppluckrade och sköra, diverse ben av säl (klo, epifys, öronben, humerus och periost) samt en rentand, ett vingben från en fågel och några remsor av valbarder. Till det kan läggas ett tjugotal slaggljknande klumpar med ”späcksylta”. De flesta låg i en 50 x 50 cm fyndtom grop i ett område med stark stank vid 105 x/102 y. Här kan man tänka sig att ett sälskinn fyllt med späck för konservering (syltning) grävts ner och att det var resterna av detta vi funnit.

Artefakter och råmaterial

Det totala antalet fynd av stenobjekt från Marianes Pynt var 12 705 st varav mer än 10 000 avslag. Endast några sammanfattande uppgifter om dessa fynd skall redovisas. För närmare beskrivning hänvisas till Appendix nedan där fyndens läge i utgrävningsytan också har listats. Flera av fynden från Marianes Pynt ger intryck av att vara speciellt stora och vackra. Detta gäller särskilt en skrapa av jaspis, en av kvarts/bergkristall och några vapenspetsar av killiaq. Huvuddelen av redskapen var sticklar samt harpun- och pilspetsar till 85 % gjorda av killiaq. Knivarna däremot var till 60 % av kvartsit, och mer än hälften av skraporna var antingen av kalcedon eller av bergkristall. Alla mikrospånen var av bergkristall. En del av dessa kan möjligen ha varit stickelavslag. Det fanns 246 stickelavslag av killiaq men endast tre av kalcedon. De flesta redskapen av killiaq var svallade och råmaterialet i dessa hade fått en mer eller mindre matt yta med färger från brunt och grått till helt vitt.

Det var flera råämnen och kärnor bland fynden. Av killiaq fanns t.ex. ett par upp till 10 cm stora stycken. Flera råämnen av kvartsit var drygt

7,5 cm stora och en del av dem hade kortex. De av bergkristall var drygt 5 cm och de av kvarts nästan lika stora. Ett stycke kalcedon med kortex var 6,5 x 4,9 x 2,2 cm och en kärna av en tätare, jaspislik kalcedon 1,30 x 1,38 x 0,8 cm. Förutom ett par hammarstenar av bergart fanns det slipstenar av sandsten. Det fanns ett 20-tal pimpstenar samt ett par avlånga stycken asbest och några mindre flak med glimmer. Till detta kommer 17 mindre täljstensstycken som var bearbetade. Det är inte sannolikt att några av dessa täljstensstycken kan relateras till Saqqaqperioden på Marianes Pynt. Flera av dem var lätt rundade eller urholkade stycken och en del kunde passas samman. Tre små formade bitar bildade en liten Thulelampa gjord av rosa täljsten, mycket slät och nästan blankpolerad (Bild 49). Det är en liten och halvmåneformad lampa med flat botten, raka kanter och utan särskild kant för vecken, se också (Gulløv 1997:181–184, 217, igd 886). (För bilder på artefakter från Marianes Pynt, se under rubriken Redskap, verktyg och vapen: artefakter och råmaterial)

Marianes Pynt, en sammanfattning

Marianes Pynt är en udde längst söderut på Bjørneøen med ett strategiskt läge vid in- och utseglingen till Nuukfjorden. Härifrån har man utsikt över sundet till Sermitsiaqs glaciär, längre ut mot havet i sydväst syns Nuuk och på andra sidan fjorden Sarloq på Akia. I vattnet runt Marianes Pynt finns gott om fågel, säl och val och in över land lever räv och örn. Pynten har ett utsatt läge vid en bred vik, öppen för de flesta vindar och för det upp till 5 m höga tidvattnet. Vid extremt tidvatten och vid storm ligger stora delar av udden under vatten, och det var den pågående erosionen som hade frilagt de föremål som ledde till att denna Saqqaqboplatz upptäcktes. De utgrävningar som gjordes här under åren 2000–2001 omfattar en yta på 85 m² och inbegriper de steniga stränderna och torvområdet på ömse sidor om den tombolo som utgör uddens yttre del mot fjorden. P.g.a. tidvattnet och diverse köldfenomen fanns inga säkert avgränsbara stenstrukturer men ett tiotal sannolika eldstäder och rikligt med träkol för datering. Fyra dateringar på lokala träslag från olika delar av utgrävningsområdet ger vid handen att denna udde använts i ca 400 år under Saqqaqperioden. Den äldsta bosättningen kan gå tillbaka till drygt 2100 BC och den yngsta till knappt 1690 BC.

Från Marianes Pynt finns mer än 12 000 fynd. Av dessa är ca 10 000 avslag av killiaq, det råmaterial som det allt övervägande antalet artefakter också är gjorda av. De flesta av dessa är vapenspetsar och sticklar och till detta kommer ett antal skrapor, ett mindre antal knivar samt pryglar och olika typer av borrh. Övrigt råmaterial är kvartsit, kvarts, bergkristall och kalcedon. Flera knivar och skrapor är tillverkade av kvarts och kvartsit medan de flesta skraporna är av kalcedon och de flesta mikrospånen av bergkristall. Artefakterna från Marianes Pynt är inte sällan påverkade av köld och vatten. Många fanns bland stenarna på stranden men också de

som grävdes ut i torvområdet kunde vara vattenrullade och patinerade. Stratigrafiskt fanns de flesta föremålen i kulturlagret under torven. De kunde emellertid även hittas tätt under markytan som en effekt av erosion och diverse köldfenomen. Bland dessa objekt finns flera särskilt stora eller fina exemplar som leder tankarna till arkeologiska praktfynd. Fynden överensstämmer med ett traditionellt Saqqaqassemblage och här finns pimpsten men även slipstenar av sandsten och bergart samt fragment av täljstenskärl, asbest och glimmer. En del av detta kan vara paleoeskimåiskt men asbesten och täljstenen är troligen recent precis som de sparsamma fynden av organiskt material bestående av ett fåtal stycken trä och ben samt enstaka valbarder och ett antal klumpar av s.k. späcksylta.

Marianes Pynt är den boplatz som med hänvisning både till utgrävd yta och till antalet fynd är den största i Nuukfjordens västra arm. Den har därför en helt speciell arkeologisk signifikans. Men denna plats har sannolikt även haft en särskild mening under paleoeskimåisk tid, tolkat utifrån flera praktfynd, det stora antalet råämnen och kärnor samt platsens läge, såväl med tanke på in- och utseglingen som resurserna i fjorden och närheten till Sermitsiaq, det fjäll man ser vida omkring i Nuukområdet. När platsen lämnades byggdes murar upp mot fjorden på ömse sidor av de torvområden som hade grävts ut. Vid en eventuell senare undersökning bör dessa murar vara lätta att återfinna precis som punkterna för koordinatsystemet. Det kan finnas en del lämningar kvar efter dem som använde Marianes Pynt för mellan 3 500 och 4 000 år sedan men det mesta är sannolikt utgrävt nu – av det som inte redan ligger gömt i fjorden.

Qaarusuk

Kartblad 64V1-II

Qaarusuk, Qoornup Qeqertassua/Bjørneøen

KNK 28

Position

Pynt I, N64° 22' 11" / W51° 23' 21"

Pynt II, N64° 22' 02" / W51° 22' 57"

Pynt III, N64° 22' 02" / W51° 21' 49"

Höjd över havet 0–minus 3 m

Fynd av artefakter KNK 28 x 1–47

Fynd från Pynt I KNK 28 x 19–24 + Pynt III KNK 28 x 25–34

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon Övrigt
Kärnor				1*	
Avslag	15*	6 + 11*		1 + 1*	2 + 3* bössflinta*
Sidblad		1*	1*		
Stickel	1*				
Mikrospån				1*	

* markerar fynd från Pynt III

Övrigt: Från Pynt I finns också 1 st del av täljstenskärl samt 1 st femöring, dansk 1967

Fynd från Pynt II KNK 28 x 1–18 samt KNK 28 x 35–47

Fynd	Killiaq	Kvartsit	Kvarts	Bergkristall	Kalcedon Jaspis
Råmaterial		1	1		
Kärnor				1	
Avslag	65	12	3	5	25335
Spetsar			1		
Sticklar	2				
Sti.avslag	1				
Mikrospån				2	151
Kniv/BLT					1 (lans?) 1 (BLT)
Skrapor					2
Reds.fragm.	4				1

Övrigt: Två skörbrända stenar av bergart (koksten?), flata eldstadsstenar av täljsten och en flisa träkol samt en tand från ren.

Kulturlandskap och fynd

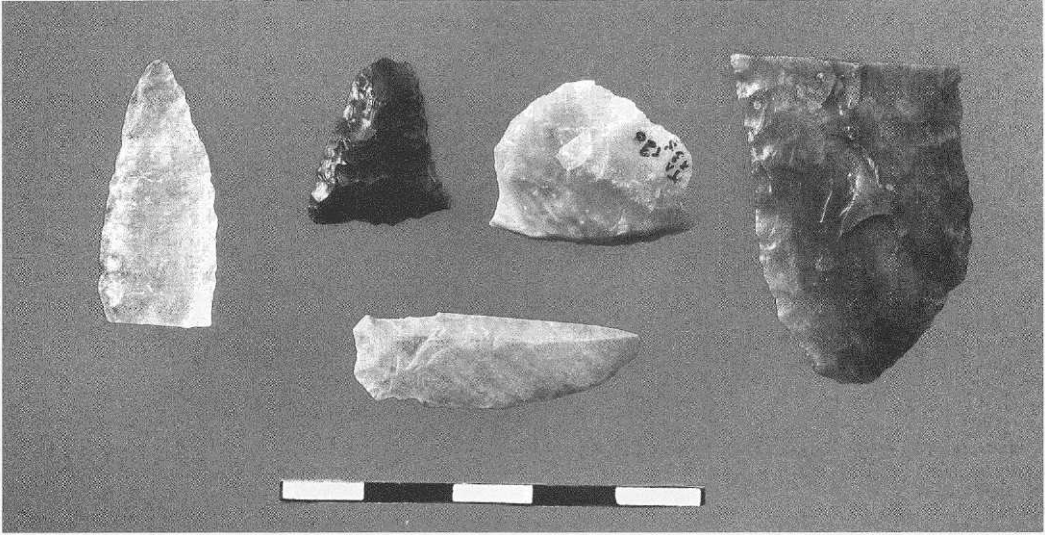
Qaarusuk är landet bakom tre parallella näs som sticker ut i sundet mot Sermitsiaq längst söderut på östsidan av Bjørneøen. I norr finns det drygt tusen meter höga fjället Qaarusup qaqqaa, i väst den långa bukten Qaarusuk imaa som sträcker sig till Aarngit och i öst ligger Sitllisit Nuua, udden ut mot sundet mellan Bjørneøen och Storø. På Qaarusuk finns flera recenta ruiner efter både vinterhus och sommartält samt såväl förkristna som kristna gravar. Husruinerna är täckta av tjockt grönt gräs och en del strandråg medan området i övrigt domineras av kråkris och klippor, eller berg i dagen. De tre näsen ligger inom ett område på mindre än två kilometer och betecknas här som Pynt I, II och III då de inte har andra namn. Pynt I finns längst västerut och II respektive III därifrån mot öst. Det var vid inventeringen 1997 som vi fann spår av paleoeskimåer på vart och ett av dessa näs och under fältsäsongen 2001 gjordes en systematisk undersökning av Pynt II.

Pynt I

Pynt I är det längsta näset. Det sticker ca 400 meter ut i sundet och kröns av en låg, längsgående klippa. Mitt på är näset mycket lågt och snävt och detta område översvämmas vid maximalt högvatten. Drygt åtta meter upp på den längsgående klippan finns tre gravar och på pyntens sydsida ligger oklara rester av torvhus och tältringar. Växtligheten domineras av kråkris. De få paleoeskimåiska fynd som gjordes här låg mellan strandstenarna längst ut på pynten och bestod av 6 st avslag av vit kvartsit med grågröna inklusioner, ett av bergkristall samt två av kalcedon. Det ena av dessa var kraftigt och blågrått och det andra ett mindre, helt vitt och lätt opakt stycke. Från Pynt I insamlades också ett mindre sidostycke till ett recent täljstenskärl med ett borrarhål i kanten samt en dansk femöring från 1967. Mellan Pynt I och II ligger två rullstensfält. I det norra fältet uppmättes två 45–60 cm djupa och 2 m långa nedgrävningar och i det södra fanns en välbevarad grav (Hinnerson-Berglund opublic.)

Dorsetfynden från Pynt II

Pynt II är 15 m lång och 50 m bred hitom den svarta gränsklippan mot fjorden. Området är täckt av sand och mycket ljusa stenar. Vid lågvatten ligger näset ca 160 cm över havet och vid högvatten flera meter under (vid springflod >3 m under vattnet). Vid roten inåt land växer kråkris och strandråg och på västsidan finns en rävfälla på en låg klippa. Under kråkriset öster om denna registrerades en tältring med dubbla väggar och yttermått 430 x 360 cm men de provgropar som grävdes gav inga fynd. De paleoeskimåiska objekt som fanns på Pynt II låg mera centralt på näset inom den yta som översvämmas vid högvatten. Bland fynden var ett tiotal eldpåverkade helt flata täljstenslika stenar som kan ha ingått i en eldstad

men det fanns inget träkol. Övriga fynd låg spridda bland stenarna över hela området. De var av en annan karaktär än fynden från de andra paleoeskimäiska boplatserna i Nuukfjorden både vad beträffar råmaterial och morfologi. Här var det kalcedon och jaspis som dominerade och det fanns såväl ett s.k. stickelliknande redskap (Burinlike tool, Blt) som en ändskrapa med påtagligt utsvängd egg, båda fynd som indikerar tidig grönländsk Dorsetkultur (Bild 51). Det stickelliknande redskapet är bifacialt slipat och polerat, har en bredare lätt svängd och en smalare och rakare sida samt en kort bred skafttunga. Råmaterialet är en ljust sandfärgad jaspis med omväxlande ljusa och mörkare ränder som löper diagonalt över bladets yta. Ändskrapan är av en gråbeige tät kalcedon. Eggen har många små och fina avspaltningar över hela ytan. Den är starkt utåtböjd åt sidorna och så brant att den är rak.

Det fanns ytterligare en ändskrapa här. Den är gjord av mörkt rödbrun kalcedon, är påtagligt liten, närmast tumnagelstor, och har en mycket svagt sluttande och lätt utåtböjd egg. Det mest iögonenfallande fyndet är kanske ändå en del av ett brett flathugget blad till en lans eller möjligen till en större kniv. Det är gjort av en flintlik grå kalcedon med ett fåtal ljusa och mörka diagonala inklusioner. En spets av kvarts och två sticklar av killiaq samt en mikrospånkärna och enstaka mikrospån av bergkristall fanns det också, och till detta kan läggas ett mikrospån av jaspis och femton av kalcedon. Bland avslagen var endast fem av bergkristall. Det långt övervägande antalet avslag var av kalcedon men det fanns också en del av killiaq och av jaspis. Det fanns även flera kraftiga råämnen av jaspis. Ett par av dessa ingår i en jämförande undersökning av jaspisen i dem och ett jaspisfynd från Island (Bild 73, för jaspis se färgplansch) och eldslagingsstenar av jaspis från L'Anse aux Meadows på Newfoundland (se Kevin Smith 2000:217). Från Qaarusuk Pynt II insamlades dessutom ett

Bild 50. Dorsetfynden från Qaarusuk. Överst tv spets av kvarts, ändskrapa med svagt sluttande egg av kalcedon och ändskrapa med starkt sluttande egg av jaspis. Th lansfragment av kalcedon och nederst ett s.k. stickelliknande redskap av jaspis.

jordprov samt ett par skörbrända stenar av bergart och några exemplar av de eldpåverkade stora flata täljstenslika stenarna.

Pynt III

Pynt III är den låga tånge med ett förberg eller en tombolo, som sticker ut nedanför de största och mest synliga, något sammanfallna men i övrigt välbevarade ruinerna efter torvhus på Qaarusuk. Sydöst om dessa ligger påtagligt lågt ner i terrängen en grupp om nio sannolikt kristna gravar be vuxna med kråkris och skvatram. På berget högre upp finns ytterligare andra gravar men de är byggda mot klippväggen på traditionellt förkristet vis. De få paleoeskimåiska fynd som gjordes på den korta låga tången framför ruinerna var förutom en stickel av killiaq och ett trettiotal avslag ett bifacialt blad av kvartsit och ett av kvarts. Båda är påtagligt ovala till formen och har tolkats som sidblad. För beskrivningen av dessa och övriga fynd från Qaarusuk se Appendix.

Kort sammanfattning om Qaarusuk

Qaarusuk omfattar i detta sammanhang de tre parallella näs som inom ett område på mindre än två kilometer sticker ut mot Sermitsiaq på sydsidan av Bjerneøen. De har inga officiella namn och betecknades därför som Pynt I, II och III, med Pynt I längst västerut. Vid en rekognosering 1997 fanns spår av paleoeskimåer på vart och ett av dessa näs och under fältsäsongen 2001 gjordes en systematisk undersökning av Pynt II. Den är 15 x 50 m har en gränsklipa mot fjorden, är täckt av sand och ljusa stenar och ligger mer än tre meter under vattnet vid högvatten. Här fanns en svart mullrik jord och stenar som sannolikt ingått i en eldstad men inget träkol för datering. Totalt insamlades mer än 400 fynd på Qaarusuk. De flesta fanns på Pynt II (370 st) och bland dem är en ändskrapa, ett knivblad och ett s.k. stickelliknande redskap (BLT) tillverkade av kaledon och jaspis som indikerar att platsen användes under den tidiga Dorset-perioden. Två av fynden från Pynt III, ett blad av kvartsit och ett av kvarts, är påtagligt ovala till formen och har definierats som sidblad. Övriga fynd härifrån liksom de fåtaliga fynden från Pynt I är av traditionell Saqqaqkaraktär.

Arkitektur, artefakt och boplatsens läge: analys, tolkning och reflexion omkring boplatsernas likheter och olikheter

I detta kapitel redovisas analyser och tolkningar av stenstrukturer och artefakter från de undersökta boplatserna i Nuukfjorden. Likheter och skillnader mellan fynden lyfts fram och jämförelser görs med andra paleoeskimåiska boplatser, främst på Grönlands västkust. Korta utblickar mot det övriga Grönland samt mot Canada och Alaska avser att belysa fynden ur ett större perspektiv, precis som paralleller dragna till arkeologiska fynd från andra geografiska områden och tidsperioder. Först avhandlas boplatsernas arkitektur och fyndens utbredning inom det utgrävda området. Efter det tas redskap, verktyg och vapen upp i ett avsnitt som inleds med en diskussion om de definitioner och begrepp som används för att beteckna paleoeskimåiska artefakter och deras råmaterial. Vidare redovisas råmaterialens naturliga förekomster och fyndens relativa frekvenser på respektive boplatser innan likheter och skillnader inom och mellan artefaktklasserna tas upp. Som avslutning diskuteras boplatsernas karaktär med tanke på försörjningsmässiga resurser, vid vilken årstid de har använts, hur många människor som uppehållit sig där och boplatsernas eventuella samtidighet. De siffror som stöder analyserna redovisas i tabeller i Appendix, men en del har inte kunnat undvikas i texten.

Bostaden Arkitekturen

Arkitekturens fasta element

Alla de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden låg i skydd av en större eller mindre klippa som kan sägas utgöra basen för arkitekturen. På Narsaarsuup Nuua, Nuugaarsuk, Kikiallit Nuua, Kingitup Taseraasa och Marianes Pynt fanns även stensatta härdar fyllda med mer eller mindre runda och nävestora skörbrända stenar, här kallade *kokstenar*. På Narsaarsuup Nuua fanns dessutom en *axial struktur* också kallad mittgångseldstad. Samtliga dessa element är typiska för Saqqaqperioden i Grönland. Den axiala strukturen användes även under Dorsetperioden men på Dorsetboplatserna Qaarusuk Pynt II i Nuukfjorden fanns bara ett mindre

antal stenar som kan ha ingått i en eldstadskonstruktion. Till fynden av strukturer kan läggas en oval stentring på Nuugaarsuk samt en mindre stenpackning och en påtagligt jämn och bränd markyta på Marianes Pynt.

Den vanligaste typen av härd var *boxeldstaden*, konstruerad som en oberoende eldstad eller som en del i en axial struktur. Den var formad som en fyrkantig låda fylld med koksten och uppbyggd av såväl runda som av flata stenar. En av väggarna i samtliga utgjordes av en jämförelsevis lång sten. Principiellt bestod boxen av denna rektangulära sten upprest på längden av en liggande kvadratisk och flat men tjockare sten som sannolikt utgjort golvet i brandkammaren (Se bild 16, 8 och 24). På motsatta sidan av den långa stenen fanns en flat upprest sten medan de två andra av eldstadens motstående sidor hade konstruerats med avlånga men kortare och tjockare stenar. Utanför de stenar som avgränsade själva brandkammaren kunde det finnas ännu en rad med stenar åtminstone på två sidor. Ytterligare en flat sten ser också ut att höra till boxen. Den kan ha fungerat som en extra vägg eller som en bakplåt, respektive ha legat som ett lock ovanpå brandkammaren. På Nuugaarsuk fanns förutom boxeldstaden en annan typ av eldstad med kokstenar. Den var konstruerad av mycket större stenar och betecknas *bullerstenshärd*. I centrum av den låg en sten som avvek från de andra. Den var flat på ena sidan, kölformad på den andra och helt vit till färgen. Vilken betydelse den stenen kan ha haft vill jag återkomma till nedan.

Beträffande den axiala strukturen på Narsaarsuup Nuua var den ca 2,5 m lång och uppdelad i två 40 cm långa och ett 60 cm långt rum. Insidan var 40 cm bred i hela strukturen. Den ena långsidan var uppbyggd av sju tätt liggande huvudstora stenar. De flesta stenarna på den andra sidan var av samma typ men här fanns också en sten som var betydligt längre än de andra. Den centrala delen av strukturen innehöll mycket träkol och detta rum utfylldes även av en flat, fyrkantig skörbränd och krackelerad sten. En till formen likadan sten, men utan tecken på eld, fanns i den delen av den axiala strukturen som vände ut mot vattnet. Den kan ha varit locket till ett mindre förråd och kanske också fungerat som en arbetsbänk (se t.ex. Grønnow & Meldgaard 1991:112–114).

Storleksmässigt var brandkammarna i de olika eldstäderna rätt lika, ca 40 x 40 cm. Antalet kokstenar i de olika härdarna skilde sig mera åt. Många av dessa var krackelerade och det antal som räknades in är därför inte helt exakt. Om man undantar Marianes Pynt, där det var svårt att hänföra fynden av kokstenar till helt bestämda eldstäder, fanns de flesta kokstenarna totalt på Narsaarsuup Nuua. Det var omkring 60 i den axiala strukturen och 80 i boxeldstaden. I bullerstenshärden på Nuugaarsuk låg det bara 20 stycken och i boxeldstaden där fanns ca 30 stycken. Men samtidigt var det här som den största mängden träkol fanns.

Den ovala stenkonstruktionen på Nuugaarsuk har möjligen varit en depå medan stenpackning i den 8 cm breda gropen på Marianes Pynt kan ha varit ett stolphål. Stenpackningen fanns i utkanten av en jämförelsevis

stor flat och bränd yta, uppfattad på plats som golvet i en eldstad eller som en del av ett större golv i bostadsytan?

Både på Kikiällit Nuua och på Narsaarsuup Nuua fanns två ca 160 x 50 cm stora områden tomma på fynd på ena sidan av en axial struktur och avgränsade mot periferin av en större jordfast sten. Här kan man ha legat i skydd av stenen om man inte suttit upp och sovit lutad mot stenen så som det beskrivs att 1800-talets Beothukindianer på Newfoundland brukade göra (Marshall 1996:351). Dessa förmodade viloytor motsvarar det upphöjda (hævede) britsutrymme respektive den plattform som redovisats från Saqqaqboplatserna i södra Diskobukten Qeqertasussuk (Grønnow 1988:28) och Tupersuai (Olsen 1998:106–109). Ett renskinn över en bädd med vide och al på bottenruset kan ha fyllt samma uppgift som plattformen. Från Qajaa i södra Diskobukten har Jørgen Meldgaard (1991a:204) beskrivit britslika konstruktioner med breda strimlor av valbarder som underlag för ett mjukt och isolerande täcke av ljung och pilkvistar. Denna princip kan även ha gällt för en Saqqaqsoffa eller säng i Nuukområdet. Ett annat sätt att utjämna sitt liggunderlag är att använda de små, knappt valnötsstora, runda stenar som finns på rullstensstränderna (Mariane Petersen pers. komm. 2001). Koncentrationer av sådana småstenar känns från Dorsetboplatser i Nordöstgrönland (Fuuja Larsen pers. komm. 2001) och samma typ av sten fanns inom ett avgränsbart område på Marianes Pynt.

Med undantag för ett mindre antal stenar som möjligen kan ha ingått i en tältring och det förmodade stolphålet på Marianes Pynt fanns inga spår efter väggkonstruktioner på någon av de här aktuella boplatserna. Detta är inte ovanligt i paleoeskimåiska sammanhang men skillnaden mot Nunnguaq, en av de tidigare utgrävda Saqqaqboplatserna i Nuukområdet, är slående. Där har man funnit tältringar som antas ha konstruerats med dubbla stenrader med en jordpackning emellan (se Appelt & Pind 1996:131, Figur 10.3.–10.4.). Jämför man med resterna efter sommartält från Thulekulturen, på Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua, så består dessa ofta bara av en låg mur av ren torv utan stenpackning. En sådan mur från Saqqaqperioden i Nuukområdet skulle vara bortorderad idag. Därför kan man kanske tänka sig att avsaknaden av tältringar på Saqqaqboplatser beror på att tältfundamenten i första hand utgjordes av torv? Recenta stentältringar är sommarminnen i Grönland och tecken på att man behövt stormsäkra sitt tält och detta har sannolikt behövts även under Saqqaqperioden. I Europa är tältringar av sten kända som fenomen ända från slutet av istiden. De finns t.ex. på Stellmoor, och på vissa Magdalénienboplatser i Tyskland. På senare år har man också funnit uppemot 10 000 år gamla tältringar i södra Norges inland. Där omgärdar stenringarna en boyta som varit mindre än 5 och upp till 10 m². Några av dessa tältringar har en eldstad i centrum men vid andra ligger härden utanför (se Bang-Andersen 2003:193–204, Figur 28.15).

Tältets konstruktion och några ord om Saqqaqbåten

Hur Saqqaqtältet var konstruerat vet vi inte men man kan förutsätta att det fanns en del trä bland drivveden på stränderna som passat som stöd åt tältduken gjord av sälskinn eller möjligen avhårade renskinn. Pälskinn är tunga att bära och kan därför ha begränsats till vissa klädesplagg och en del av sängutrustningen. De traditionella tälten i Arktis har ofta formen av en kon eller kupol eller också är de konstruerade med en längre ås (Bild 51, se också Odgaard 1995, Bang-Andersen 2003, Fig. 28.15, 95, Lee & Gregory 2003). Den senare typen, som motsvarar Thulekulturens sommartält i Grönland, är ett särskilt träsnålt tält som bara kräver tre stänger. Två av dem bildar ram vid ingången och härpå läggs den tredje stängen på tvärs och lutas bakåt. Detta tält har inget rökhål och en späcklampa ger inte rök på samma sätt som ved och torv, som man troligen eldade mest med under Saqqaqperioden. Stommen i samernas klykstängstält utgörs emellertid också av bara tre i varandra kopplade stänger och i det finns en rökgång. En enklare variant av detta eller andra koniska tälttyper som tipi, mamateek, whigwham etc., kan man kanske ha haft (för samiska bostadstyper se, Linnéus 1811/1971:7–17, Manker 1947:143–149, Mulk 1995). Med tanke på dagens mycket kraftiga vindar i Nuukområdet, och med tanke på att ett lägre tält är lättare att hålla varmt än ett högre, är det kanske ändå ett kupolformat tält som är lättaste att föreställa sig som Saqqaqbostad (Bild 52).

Helge Larsen (1962:45–53) har beskrivit kupolformade tält från Nunamiut i Alaska där tältskelettet består av ”lange, smekre, afbarkede pilegrene, der er opstillet i en kreds og bøjet ind mod midten”. Om sommaren var dessa tält täckta med ett lager avhårade renskinn. Om vintern lade man under dessa avhårade skinn ett extra lager skinn med päls håren kvar och över utsidan av tältet kastades sedan ett tjockt lager snö som ett ytterligare isolerande täcke. Så kan ett vinterhus under Saqqaqperioden också ha sett ut. Larsen (1962:48) antog att denna typ av tält blev förebilden för snöhuset, byggt bara med en bredbladig kniv och snö av lämplig konsistens. Snöhuset eller iglon, som lånat namn av det grönländska ordet för hus (*illu*, med äldre ortografi *iglo* uttalas ”ichglo”) kan möjligen ha fungerat som en tillfällig bostad i Nuukområdets inland men längre ut i fjorden är vädret mera nyckfullt och snökvaliteten växlar alltför mycket (för snöhus se Boas 1964:131–136, King 1999:187). De pilgrenar Larsen beskrev som stommen i det kupolformade tältet går att få fatt på vid en del vattendrag i Nuukfjorden, bl.a. i områdena vid sjöarna på Bjørneøen där det växer jämförelsevis höga buskar. Nöjde man sig med kortare grenar sammanlaskade med snören av rötter, sälskinn och valbarder fanns byggnadsmaterialet på närmre håll. Renhorn och en del valben kan man också tänka sig ha ingått i en tältkonstruktion.

Vid en jämförelse med andra arktiska tält finner man att den uppskattade boytan på t.ex. Narsaarsuup Nuua bara var något mindre än ytan i en del samiska tält från 1700-talet. Enligt Gustav von Düben (1977:114)

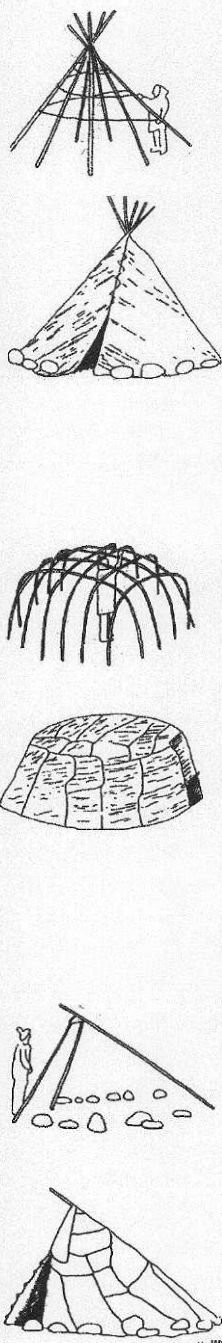

Bild 51. Arktiska tältkonstruktioner.

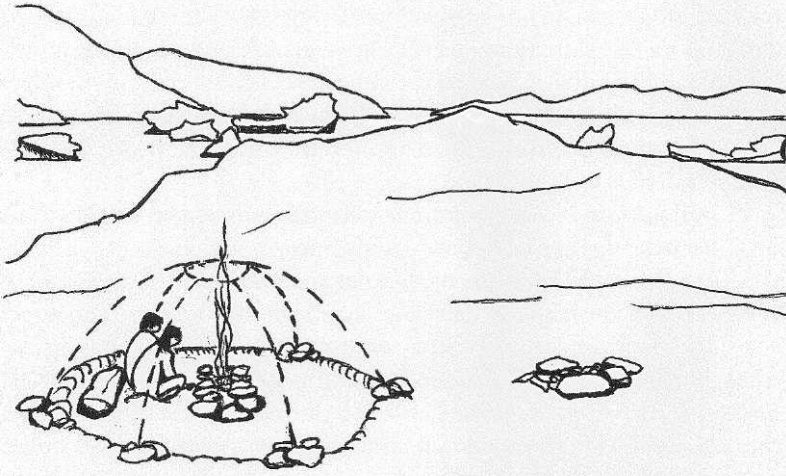

Bild 52. Boplatsen Narsaarsuup Nuua, ett förslag till rekonstruktion, teckning av Fuuja.

hade dessa en diameter på 3,6–4,8 m och var ofta lägre än 2,4 m. I ett sådant tält var det emellertid ”stor risk för att blifva stekt och kvävd av eld, rök och hetta” (ibid. 1977:120). Vare sig Saqqaqtältet var koniskt eller kupolformat bör det ha haft en viss höjd med tanke på de stora mängder rök som tidvis måste ha samlats i den övre delen av tältet.

På kortare jaktturen kan man ha klarat sig utan tält och några av de eldstäder vi funnit i Nuukfjorden kan representera sådana kortare uppehåll. Vad man däremot inte har klarat sig utan i detta öppenvattensområde är en båt, och ett par åror kan därför ha fungerat som stöttor i ett mera tillfälligt tält. Saqqaqbåten förutsätter jag har varit byggd av i princip samma material som tältet och bestått av en ram av trä, som sammanlaskats med sentråd eller skinnremmar och överdragits med sammanstydda avhårade och infettade hudar. Till form och storlek kan båten ha liknat samtida och ibland mycket äldre båtar som ses på hällristningarna i Skandinavien (se t.ex. Helskog 1988:90–94). Från Saqqaqboplatsen Qeqertasussuk i Diskobukten har man funnit trästycken tolkade som spant till en mindre båt (Grønnow & Meldgaard 1991:129). Det finns flera indikationer på förhistoriska båtar i Grönland. I Nordöstgrönland har man funnit strukturer tolkade som båtstativ på öar med paleoeskimåiska boplatser (Andreasen & Elling 1991:58,62) och i Grønlendinga saga berättas att nordborna, när de kom till Sydgrönland omkring 980 AD, fann rester av båtar lämnade av tidigare invånare (Krogh 1982:13).

Distributionen av fynd och boytans storlek

Både på Nuugaarsuk och på Narsaarsuup Nuua fanns två olika typer av eldstäder i närheten av varandra. Om de ingått i samma bosättning, eller om de varit från varandra helt oberoende strukturer är inte klart. Det finns vissa likheter mellan dessa två fyndlokaler, både vad beträffar avståndet

mellan härdarna och i hur fynden fördelar sig. Detta antyder en form för samband mellan eldstäderna på respektive lokal. Fyndspridningen indikerar en avgränsning av boytan mellan de två eldstäderna som möjligen kan hänföras till en s.k. väggeffekt (Grøn 2000). Detta i sin tur kan peka på att det varit fråga om en eldstad för inomhusbruk och en som användes utanför tältet.

På Narsaarsuup Nuua fanns artefakterna huvudsakligen vid den axiella strukturen där de låg på den norra sidan. Spetsar, stickelavslag och avslag av killiaq fanns på långsidan medan det största antalet kärnor av bergkristall liksom en skrapa av kalcedon låg på kortsidan mot stranden och den förmodade ingången. Fynden vid boxeldstaden inskränkte sig däremot till två sticklar samt ett mindre antal avslag av killiaq, kvartsit och kalcedon. På Nuugaarsuk var det också ytterst få fynd i samband med den ena härdan jämfört med den andra. Här var det få fynd vid bullerstenshärdan och flera vid boxeldstaden. Artefakterna visade inget specifikt utbredningsmönster men det fanns en påtagligt stor koncentration av bergkristall i utkanten av den fyndrika ytan. I samma område låg avslag av en unik vit och nästan opak mineral. Beträffande tolkningen av fynddistributionen på Nuugaarsuk skall dock poängteras att ytan söder om boxeldstaden inte är utgrävd.

På Kikiallit Nuua var det tydligt att artefakterna hade samma utbredning som träkol, aska och skörbränd sten. Hur man skall tolka utbredningen av fynden beror på om man uppfattar resterna av de arkitektoniska elementen som en eller flera boxeldstäder respektive en axial struktur. I ena fallet ligger fynden norr om eldstaden, i andra på bägge sidor om denna. Ser man på de lokaler som regelbundet översvämmas av fjorden går det inte att uttala sig om några mönster i fyndspridningen, inte ens på Marianes Pynt med det absolut rikaste fyndmaterialet och den största utgrävningsytan. Där kan bara konstateras att riktigt många av fynden gjordes i de områden som låg närmast den borteroderade strandkanten mot fjorden.

På de boplatser där en boyta kunde avgränsas varierar storleken mellan 7 och 14 m². Uträkningen bygger på antagandet om en väggeffekt samt att det bara fanns en härd i varje bostad som varit mer eller mindre rund (0,7854 d²). När man jämför dessa ytors storlek med Nunnguaqs, den enda Saqqaqboplatser i Nuukdistriktet som publicerats vad angår tältringar, så skiljer de sig betydligt. På Nunnguaq har diametern i bostadsstrukturerna uppskattats till mellan 4,5 och 6 m (Appelt & Pind 1996:131) vilket ger en approximativ area på 20 till 25 m². Högre upp på Grönlands västkust ses emellertid att diametern i en Saqqaqbostad normalt varierar mellan 3,5 och 5,5 m (Olsen 1998:106). Boytan kan således vara 9 m² likaväl som 24 m² och här passar siffrorna från Nuukfjorden bättre in.

Det skall understrykas att mina tolkningar är resultat av ett svårtytt material. Ibland har det varit omöjligt att bestämma såväl storlek som funktion hos vissa stenar och såväl naturliga som kulturella formations-

processer kan dessutom ha påverkat fyndens och stenarnas läge. Till detta skall läggas att det som dokumenterats relaterar till relativt små utgrävningsytor. En totalutgrävning på Nuugaarsuk skulle ge en bättre bild av fynddistributionen och en större utgrävning på Narsaarsuup Nuua skulle sannolikt avslöja flera stenstrukturer utifrån vilka man kanske bättre skulle kunna bedöma sambandet mellan olika eldstäder. För framtida undersökningar i Nuukfjorden vill jag därför rekommendera en mera genomgripande undersökning med större utgrävningsytor på en och samma boplats framför mindre utgrävningsytor på flera lokaler.

Kokstenar och boxeldstäder

Den paleoeskimåiska boxeldstadens funktion är tätt förknippad med de *kokstenar* som ligger i den, ”som äggen i ett fågelbo” (Olsen 1998:106). På engelska föredrar några arkeologer att kalla dessa stenar för *boiling stones* (Jensen J. F. 1998, Olsen 1998 och Schledermann 1990) medan andra använder *cooking stones* (Kramer 1996b, Appelt & Pind 1996). Ingen av termerna avser dock att begränsa stenarnas användning till tillberedning av föda, utan man förutsätter att de också användes till att värma upp bostaden (Larsen & Meldgaard 1958:35–36). Termen avgränsar inte stenens användningsområden. Rent allmänt innefattar termen koksten all typ av skörbränd sten och kokstenar kan därmed variera mycket i form och storlek. En noggrannare definition av det jag, i enlighet med traditionen i grönländsk arkeologi, betecknar som kokstenar kan därför vara på sin plats. I denna avhandling motsvarar termen koksten således väldefinierbara, ca nävestora mer eller mindre eldpåverkade och mer eller mindre runda stenar funna i eller i närheten av en härd eller det som kan tolkas som en bostadsstruktur.

Kokstenarna på de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukområdet var av samma granit/gnejs som finns i rullstensfälten i omgivningen. Kokstenarna i en och samma härd hade bevarats i mycket olika kondition. Detta kan bero på stenens kvalitet lika väl som på att en del av stenarna använts flera gånger eller mera intensivt än andra. De kan ha utsatts för hastiga temperaturförändringar redan vid användningstillfället (Olsen 1998:113) eller drabbats av frostsprängningar långt senare. Antalet kokstenar i varje härd varierade från ca 20 till 80 stycken men varken övriga fynd eller dateringarna från respektive plats ger någon fingervisning om orsaken till dessa skillnader.

Bruket av kokstenar kan sägas vara utmärkande för Saqqaqkulturen, även om de också finns i eldstäder från Independence I i Grönland (se Knuth 1984:37, Elling 1996:12). Där uppträder de emellertid mera sällan, precis som på Pre-Dorset boplatserna i Canada (Schledermann 1996:62). Från de senare paleoeskimåiska kulturerna finns det inga kokstenar, inte heller i Grönland (Jensen J. F. 1998:76). Orsaken till att man använde koksten under Saqqaqperioden var således inte enbart praktisk utan också

kulturell. Ur ett längre perspektiv knyter denna praxis människorna från Saqqaqperioden till människor från en helt annan tidsepok på jorden. Kokstenar som fenomen finns helt tillbaka till Solutréen (21 000–18 000 BP, Champion et al 1984:54). De användes under tiden för landisens maximala utbredning i Europa och detta antyder att deras huvuduppgift kan ha varit att fungera som allmänna värmeelement snarare än som matlagningsten. Värmen från stenarna kan stråla länge efter det att elden brunnit ut (Bordes 1968:237, Fig. 78). Kakelugnseffekten kan ha varit det man eftersträvat mest under Saqqaqperioden även om stenarna också användes till kokning eller upphettning av födoämnen och vatten. Olika metoder för detta finns beskrivna från såväl historisk som förhistorisk tid (se Larsen 1962:54, Mulk 1995:153 respektive Israelsson 1990, Baudou 1992:21).

Man kan förutsätta att det finns ett inbördes samband mellan antalet kokstenar och det som de användes till. Flera kokstenar kan t.ex. betyda att de fungerat som värmeaggregat i tältet medan färre stenar kan indikera matlagning. Vid undersökningen i Nuukfjorden valde vi att kvantifiera kokstenarna genom att räkna deras antal. Under Bjørnar Olsens (1998) utgrävning 1996 i Saqqaqleq i södra Diskobukten vägde vi dem i stället. Ett annat sätt är att mäta dem i liter (Elisabeth Arwill-Nordbladh pers. komm. 2004). Inför framtida undersökningar vill jag rekommendera en kombination av dessa metoder för att göra resultaten jämförbara med andra undersökningar. I ett försök att jämföra med Saqqaqleq vägdes de fåtaliga kokstenar vi tog med in till museet i Nuuk efter utgrävningen i Nuukfjorden. Vikten ligger mellan 150 och 350 gram per sten. Om man som hypotes överför motsvarande 275 g per koksten till fynden från Narsaarsuup Nuua, där antalet i boxeldstaden var 80 stycken och i den axiala strukturen 60 stycken, skulle dessa ansamlingar väga 22 kg och 16,5 kg. Detta ligger i närheten av Olsens förslag att mängden koksten i en normal box har varit 10–15 kg. Men understiger de stora mängder kokstenar som fanns på Niivertussannguaq och Tupersuai i Saqqaqleq. Dessa stenar representerar dock både ett större antal eldstäder och kokstenar funna på andra ställen än i härdarna, såväl inne i strukturerna som i möddingarna utanför (Olsen 1998:114). Undersökningarna där visar att skillnaderna mellan antalet kokstenar i olika eldstäder kunde vara mycket stor. Boxeldstaden på ett ställe rymde således 11,5 kg medan det i en axial struktur på ett annat ställe fanns 123 kg koksten. Olsen föreslår att skillnaderna kan ligga såväl i stenarnas olika användningsområden som i vilken tid på året platsen varit bebodd men också avspegla antalet personer som utnyttjat den aktuella lokalen. Att man kan finna kokstenar utanför eldstäderna understryker möjligen att de varit allmänna värmeelement. T.ex. kan de ha lyfts ut ur eldstaden och placerats på britsen när det varit riktigt kallt.

Hur väl kokstenar fungerar som värmeelement är inte bara beroende av stenarnas antal och storlek utan även av den enskilda stenens mineral-sammansättning. Denna har betydelse för hur länge den enskilda stenen

håller innan den krackelerar. Ulla Odgaard (2001) som har sammanställt en mängd fakta om arktiska eldstäder och bl.a. analyserat 549 större och mindre eldstadsstenar från anläggning A8 på Qeqertasussuk anger dem som mellan 100 och drygt 300 gram tunga. De flesta var av granit indelade i kvaliteterna grov, mellan och fin granit. Utifrån analysen av dessa stenar, och med hänvisningar till studier (Markström 1996, Buckley 1990) av skärersten från norra Sverige och skörbränd sten från Irland konstaterar Odgaard att grov granit håller värme bättre än fin granit men också att den grova graniten faller sönder fortare än den fina. Man kan alltså inte enbart utifrån mängden kokstenar uttala sig om hur länge en viss fyndplats varit bebodd (Odgaard 2001:88–97).

I samband med kokstenar blir boxen som sådan också intressant. I boxeldstäderna i Nuukfjorden ingick en jämförelsevis lång sidosten, en bottenplatta samt någon eller några flata stenar som gjorde boxen dubbelväggig, åtminstone på två sidor. Bottenplattan har fungerat som stöd för kokstenarna men också hållit värmen. Vilken uppgift den påtagligt långa stenen, som bara finns på ena sidan, har haft är svårare att säga. Kanske sattes den där av andra än rent praktiska skäl? Samma mönster, med en lång sidosten, en bottenplatta och ett par dubbla väggar, uppvisar även andra Saqqaqeldstäder. En boxeldstad på Tuapassuit i Nuukfjorden har alla dessa element (se Gulløv 1983:51, Gulløv & Kapel 1988:47 och 49) och den långa sidostenen fanns i eldstaden A8 på Qeqertasussuk medan en eldstad med en kantställd dubbel rad av stenar beskrivs från Qajaa i Diskobukten (Meldgaard, J. 1991a:204). De yttre stenarna kan ha fungerat som stöd för de inre eller, som Eigil Knuth (1967:53) säger om de dubbla raderna stenar i Independence II-strukturen på Kap Holbæk:

In this way one avoids burning oneself on the hot wall and limits any splitting of the stones to the inner-walls. It will be nicely warm beneath the hearth instead of hot.

Saqqaqeldstäder med koksten kan emellertid också vara konstruerade med enkla väggar och utan vare sig en längre sidosten eller flata stenar, och de kan även vara mindre kvadratiska till formen. En eldstad på Nipisat i Sisimiutområdet (Møbjerg 1999:460) tillsammans med en boxeldstad på Topo site i regionen runt Smith Sound i Canada (Schleidermann 1996:62) kan illustrera detta. I konstruktionen överensstämmer dessa båda eldstäder mer eller mindre precist. Skillnaderna är att Topo site-eldstaden är en härd som ligger på rullstenar medan boxeldstaden på Nipisat ligger på grus. Möjligen är den senare också del i en axial struktur? (Se Møbjerg 1995:48). Om en bottenplatta ingått i dessa eldstäder eller om kokstenarna låg direkt på det naturliga underlaget framgår inte av illustrationerna. Ytterligare ett gemensamt drag är dock att de tycks vara öppna i ena sidan och detta påminner i sin tur om de tresidiga eldstäder som beskrivits från Nunnguuaq (Appelt 2003, Appelt & Pind 1996). En av eldstäderna på Tupersuai i Saqqarleq ser också ut att vara tresidig (se

Olsen 1998, Fig. 12 och 13). Den fjärde stenen kan ha flyttats senare men tresidigheten kan ha varit där från början. Hur detta skall tolkas är inte självklart. Det kan bara konstateras att variationerna hos en Saqqaqeldstad kan vara större än man omedelbart föreställer sig.

Några associationer omkring bullerstenshärden med den vita stenen

Det jag kallat bullerstenshärden på Nuugaarsuk ligger utanför den aktivitsyta som kan knytas till boxeldstaden på samma plats. Om båda ingått i samma bosättning kan bullerstenshärden därför ha varit en utomhuseldstad medan boxeldstaden legat inne i tältet (Se bild 52). Det relativt fyndtomma området omkring bullerstenshärden för tankarna till en eldstad kallad B på Orpissok i Diskobukten. Den antas ha haft en annan uppgift än som värme- och ljuskälla i en bostad och man föreslår en eldstad för rökning av fisk och kött eller torkning av skinn (Hansen, K. M. & Jensen, J. F. 1991:190). Detta kan även ha gällt för bullerstenshärden på Nuugaarsuk. Man kan t.ex. också ha tinat upp frusen proviant med den vita stenen i härdens mitt som städ. Det fanns inga tecken på sådant som bränt fett eller dylikt på denna sten. Men spår av annat organiskt material än trä- och torvaska fanns inte heller på några av de andra eldstadsstenarna på boplatserna i Nuukfjorden. Den vita stenen kan även ha fungerat som underlag för en läderpåse fylld med is som smälts till dricksvatten även på sommaren. Idag finns det ingen älv på Nuugaarsuk. Om det var likadant under Saqqaqperioden fann man det närmaste sötvattnet i fjorden i form av större och mindre isberg som kommer och går med tidvattnet.

En annan användning av den vita stenen bygger på dess signalvärde, d.v.s. den vita färgen kan ha haft en uppgift i sig. Hela eldstaden kan därför ha haft en djupare mening än en strikt materiell. I detta sammanhang är fenomenet med de svarta stenarna som tycks markera några av Independence II-boplatserna i Nordöstgrönland intressant. Dessa stenar beskrivs som "small, local, smooth-edged, black, fist-to-palm sized flags that make each feature visible in this bleak, gravel landscape..." (Andreasen 1997:27). Eftersom de har placerats ovanpå de andra stenarna i den aktuella boplatssstrukturen, inklusive på stenarna i den dithörande möddingen, anses detta ha skett efter eller i samband med att boplatserna lämnades. Man anger också flera förslag på tänkbara orsaker till varför dessa stenar har lagts ut. Ett är att de haft en magisk religiös innebörd, som att binda eventuella andar till platsen när man flyttade därifrån. Ett annat att stenarna utgjort en typ av bomärke, d.v.s. att de skulle signalera att den här platsen var upptagen. Ytterligare ett annat exempel knyts till den svarta färgens förmåga att drar åt sig värme, vilket påskyndar snösmältningen på platsen och underlättar för en tidigare brukare att återfinna platsen (Andreasen 1997:27, 1998:206). Senare har det visat sig att man på andra ställen i Nordväst- och Nordöstgrönland, där omgivningen normalt består av en mörk berggrund, har markerat några boplatser med vita

stenar (Claus Andreasen pers. komm. 2002). Kontrastverkan bör således ha varit viktig i sig.

Meningen med stenar som avviker i färg kan vara flera. De kan ha varit en form för ägarmärken, ingått i speciella ritualer o.s.v. men man kan också tänka sig att de inte betytt någonting alls. Eller ingenting annat än att man velat pryda platsen, göra det trevligt efter sig, på samma sätt som man idag snyggar upp när man lämnar ett utflyktsmål i naturen. Kanske är det helt enkelt en speciell individ eller en särskild grupp personer som skojat lite, och att stenarna för dem inte haft någon annan mening än att "Kilroy was here". Oberoende av vilken uppgift den vita stenen i eldstaden på Nuugaarsuk en gång haft så väckte den vår uppmärksamhet och utgjorde därmed en vägvisare till just den boplatsen.

Den axiala strukturen och dess funktion

Den axiala strukturen på Narsaarsuup Nuua liknar andra paleoeskimäiska mittgångar, ett begrepp som inbegriper både kronologiska och kulturella likheter och skillnader. Vad beträffar val av sten och konstruktion har "vår" struktur stora likheter med såväl en mittgång från tidig grönländsk Dorset i Diskobukten (Jensen J. F. 1998:Fig.11) som en från Predorset i Labrador (se Odgaard 2001 Band II, Fig. 22). Skillnaden är att den senare slutar i vingar vilket är vanligt hos strukturerna från Independence II i Grönland (Knuth 1984:4, Andreasen & Elling 1991:61, Andreasen 1996:180). Vingarna på stenstrukturen från Labrador övergår på ömse sidor i den omgivande tältringen och detta drag tycks även finnas i Tidig Dorset (se Grønnow 2000 Fig. 8). Detta ser man inte på Narsaarsuup Nuua. Längden där är 275 cm och insidan 40 cm bred. Dessa mått kan variera något uppåt eller neråt men ses från Independence I-perioden och tycks inte ändra sig förrän i Sen Dorset. Då blir strukturerna inte bara golvbelagda med flata stenar helt igenom utan också påtagligt större. Särskilt bredden ser ut att öka till den dubbla (se Grønnow 2000 Fig. 11, Appelt & Gulløv red. 1999: Fig. 44).Beträffande de större konstruktionerna från sen Dorset kan det vara värt att nämna att flera av de norrøna långeldarna i Sydvästgrönland kan påminna om dessa (se Nørlund & Stenberger 1934:113–115, Fig. 76, 77 och 78).

Storleksmässigt håller sig den axiala strukturen annars ganska lik under samtliga tidigare epoker. Ett exempel från Independence I visar ett längdmått på 250 cm och en brandkammare på 35 x 30 cm (Knuth 1967, Plate 7). Eldstaden A8 på Qeqertasussuk är lika lång men 50 cm bred (Grønnow & Meldgaard 1991), och strukturen från tidig Dorset, som nämnts ovan, ser bara ut att vara något kortare samt 40 cm bred.

Ser man på möjliga funktioner hos de olika avsnitten i strukturen på Narsaarsuup Nuua kan den längre nästan fyndtomma delen i öster ha utgjort ett utrymme för förvaring av diverse ting. Den stora flata skörbrända stenen i den centrala eldstaden kan ha fungerat som stekpanna

eller som ett lock över en ugn där man lagt in mat för upphettning direkt på kokstenarna som täckte glöden i botten. Några lager bredbladig tång som kokpåse kunde kanske hålla på fett och köttsaft. Utrymmet närmast eldstaden i den delen som vänder mot fjorden kan ha utgjort depå för koksten medan de icke eldpåverkade flata stenarna kan ha varit avdelande väggar. Kanske har man här vid ingången också haft ett arbetsbord som det beskrivs från Qeqertasussuk (Grønnow & Meldgaard 1991:112–114)? Vapenspetsarna fanns på den norra långsidan av den axiala strukturen. Utifrån ett traditionellt könsrollsmönster är det rimligt att föreslå männen haft sitt aktivitetsområde där. Medan kvinnan/kvinnorna höll sig i närheten av ingången där det låg en skrapa, påtagligt många bergkristallkärnor och ett antal mikrosån. Mikrosånen kan ha använts för skinnarbeten (Giddings 1964:240–241) och skinnsömnad är traditionellt en kvinnoyssla som kräver ljus. Nya skinn och hudar skall beredas vilket ger anledning att förvara dessa utomhus, så en kvinnoplats vid dörren framstår som logisk. Om man således utgår ifrån att den större fyndtomma ytan söder om den axiala strukturen utgjorde britsen så har mittgången, förutom att fungera som eldstad, depå och arbetsbord, indelat boytan i ett vilorum och ett arbetsrum som ordnats efter en könsmässig arbetsfördelning.

Mönstret från Narsaarsuup Nuua överensstämmer till dels med de resultat som Jensen J. F. (1996) redogör för beträffande fyndspridningen på en tidig Dorsetboplats i Skjoldungen på Grönlands sydostkust. Det som avviker är att fynden på Narsaarsuup Nuua bara fanns på ena långsidan av strukturen medan de i Skjoldungen låg på ömse sidor om denna. Där var redskapen koncentrerade runt härden i strukturen medan avslag och mikroblad uppträdde i ansamlingar (clusters) längs båda långsidorna och på framsidan mot havet. När det gäller råmaterialet i dessa fynd fanns svart och grå killiaq samt grön kalcedon norr om strukturen medan bergkristall, rökkvarts och vit kalcedon låg på den södra sidan. Brun kalcedon hittade man på båda sidorna men i huvudsak närmare dörren (Jensen, J. F. 1996:156–157). Fog Jensen, som delat in råmaterialen i underkategorier med var sitt nummer (svart killiaq 121 och grå 122 etc.), påpekar att detta mönster var särskilt tydligt beträffande killiaq och bergkristall samt en kategori av kalcedon. Han antar att orsakerna är könsmässiga då bergkristallavslagen i huvudsak kom från tillverkningen av mikroblad och att dessa kan associeras med kvinnor (McGhee 1980:445). Han föreslår därför att boytan varit uppdelad så att kvinnorna satt till vänster och männen till höger när man såg inifrån bostaden mot utgången och vattnet. Med utgångspunkt i väderstrecken motsvaras detta av att kvinnorna uppehöll sig söder om den axiala strukturen medan männen fanns på nordsidan (Jensen J. F. 1996:157, se också Jensen, J. F. 1994).

Om likheterna mellan Narsaarsuup Nuua och Skjoldungen bara är tillfälligheter är svårt att avgöra. Finn Erik Kramers (1996b:69) redovisning från Akia i Sisimiut visar att artefakterna koncentrerades runt boxeld-

staden medan det knappt fanns några alls på det han kallar sovplattformen. Han såg ingen tendens till koncentrationer av bestämda redskap eller bevis för en genderspecifik distribution. Utifrån antalet fynd bedömde Kramer området utanför bostaden som varande den viktigaste aktivitetssytan. På hans teckningar (Kramer 1996b: Fig. 6.4 och 6.5) kan man också se att de flesta fynden inte är plottade in runt boxeldstaden utan vid det som beskrivs som en 3 x 1 m lång hög med delvis skörbränd sten, avsevärda mängder träkol och artefakter, tolkad som en depå. Måtten och teckningarna ger emellertid intryck av att det rör sig om en axial struktur, en iakttagelse som också gjorts av Olsen (1998:105). Om man således ser formationen på Akia som en axial struktur blir likheterna med Narsaarsuup Nuua slående. På båda ställena finns en boxeldstad bara ett par meter i från den axiala strukturen som har ett närmast fyndtomt område på den ena sidan. Skillnaden är att boxeldstaden på Akia är placerad på samma sida som det förmodade britsutrymmet medan detta på Narsaarsuup Nuua finns på andra sidan av den axiala strukturen. Fynden på Akia var också fler än på Narsaarsuup Nuua, men Kramers redovisning av avslag av killiaq och övriga råmaterial visar att killiaqavslagen fanns på depåns västra långsida medan den största samlingen av avslag av andra råmaterial låg i nordost (Kramer 1996 b. För ytterligare diskussion av distributionen av fynd på Saqqaqboplatser se redovisningen från Tupersuai och Kuup Qalorsaa i södra Diskobukten i Mikalsen 2001).

Den som både grävt fram och analyserat fynden från en paleoeskimaisk boplats känner naturligtvis materialet bäst. Men arkeologen kan också råka bortse från ett fynd därför att det inte ser ut som hon/han förväntat sig. De arkitektoniska element vi fann i Nuukfjorden var främst eldstads-konstruktioner. Det var tydligt att härden i den axiala strukturen uppvisade flera likheter med boxeldstäderna medan bullerstenshärden däremot avvek på flera punkter. Bjørnar Olsen (1998:103–105) påpekar i sin diskussion om axiala strukturer i Grönland att dessa kan se mycket olika ut, och att man därför kanske borde skilja ut olika undertyper av dem. Detta för tankarna till Kikiallit Nuua i Nuukfjorden där det var svårt att bestämma om fynden av eldstadsstenar och aska hörde till en eller flera boxeldstäder, eller om det var fråga om två sammanbyggda boxar respektive en kortare axial struktur.

Om olikheterna mellan axiala eldstadsstrukturer är reella kan de ha individuella, familjemässiga och årstidsmässiga orsaker likaväl som kulturella, korologiska eller kronologiska. Det kan emellertid också vara så att man missar en del information om enskilda detaljer i en eldstad p.g.a. tidens tand. T.ex. kan trä, om det ingått i en axial struktur, ha eroderat bort med tiden om det inte eldats upp av senare besökare på platsen. Den stora likheten mellan den fristående boxeldstaden och härden i den axiala strukturen kan därför bero på att det, som nu ser ut att vara en fristående boxeldstad, faktiskt har ingått i en större struktur den gången den var i funktion. Om det fanns gott om drivtimmer under tidig Saqqaq kunde

man, som samerna i början av 1900-talet, ha haft en helt och hållet stensatt härd om vintern medan sommarhärden flankerades av härdar av trä i stället för av stenar (se Mulk 1995:153, Manker 1947:146–147).

Frågan om hur lång en axial struktur har varit i förhållande till rummet är också intressant med tanke på eventuella undertyper. Strukturen på Narsaarsuup Nuua kan ha gått hela vägen genom bostaden, men eventuellt också slutat ett stycke hitom ytterväggen i den inre delen av tältet. De strukturer från Tidig Dorset som hänvisats till ovan fyller hela utrymmet mellan ingången och bostadens baksida. Rekonstruktionsteckningen av A8 på Qeqertasussuk anger emellertid att denna inte täcker den innersta golvytan helt (se Grønnow & Meldgaard 1991:113). Samtidigt visar Independence I och II-strukturer, illustrerade av Eigil Knuth (1984), att dessa kan variera såväl inter- som intrakulturellt. Det finns således några mittgångseldstäder som upptar hela den totala längdaxeln och andra som bara upptar 2/3 av den. En konstruktion av två stenkamrar på tvärs av längdaxeln kan också nämnas här, även om den är ovanlig (se Knuth 1984 Plate I, II och III, samt 1984:83).

Om den axiala strukturen haft en kosmologisk eller annan symbolisk innebörd vet man inte. Inte heller om skötseln av elden var kvinnans uppgift, som under Thulekulturen och kanske även Sen Dorset (LeMoine 2003). Centrala eldstäder med förlängande härdar har funnits i någon form över hela den cirkumpolära världen i långa tider, och i Sápmi känns de i olika utformningar ända upp i 1900-talet (Mulk 1995:153). Det är inte sällan just samernas sociala och religiösa värld som får stå modell för tolkningen av de paleoeskimåiska axiala strukturernas sociala innebörd. Den bestämda indelningen av rummet på ömse sidor om arran i kåtan, där var person och varje föremål har sin bestämda plats (von Düben 1873/1977:118–120, Manker 1947:150–151), inspirerar till arkeologiska analogier. Det gör även samernas förkristna kosmologi, beskriven som en värld uppdelad i tre horisontella delar. Mittgången har också setts som det konkreta uttrycket för den flod som leder shamanen mellan de tre världarna i evenkernas kosmologi (se Odgaard 1998, 2001).

Bränsle och belysning

Saqqaqlampor av bergart och täljsten

Det fanns delar av små miniatyrlampor av täljsten från Thulekulturen på Tatsip Ataa, Kingitup Taseraasaa och Marianes Pynt (Se bild 49). Den enda Saqqaqlampan fanns på Narsaarsuup Nuua. Den var i form av en huvudstor sten av grov täljsten eller grönaktig bergart och hade en oval urholkning i ena sidan (Se bild 11). Med tanke på formen och med stöd i liknande fynd från istidens Europa tolkar jag denna sten som en späcklampa (se De Beaune 1987, De Beaune & White 1993, Bahn & Vertut 1999:125–127). Det är ett unikt fynd i Saqqaqsammanhang men har trots allt sin motsvarighet i en sten från Qeqertasussuk (Morten Meldgaard pers. komm. 2000, Bjarne Grønnow pers. komm. 2003). Lampstenen på

Narsaarsuup Nuua låg placerad på ett sådant sätt att den kunde ha ingått i kantkedjan på den axiala strukturen och uppfattades därför inte som något särskilt från början. Det blev Morten Meldgaard och Anton Christoffersen som vid ett besök på platsen gjorde mig uppmärksam på att detta var en bearbetad sten, och sannolikt en lampa.

Den lampa som tidigare funnits på Kikiallit Nuua var en konventionell Saqqaqlampa, d.v.s. en liten, rund skål av täljsten, i det här fallet 6,8 cm i diameter och 2,5 cm djup (Bild 53). Förutom på Kikiallit Nuua har man också funnit runda skållika Saqqaqlampor av täljsten i Qoornoq (H. C. Gulløv pers. komm.2000) samt i Itinnera (Meldgaard, J. 1961:18, 19) och på Nunnguaq (Appelt & Pind 1996). Jag har haft möjlighet att studera en del av dessa lampor på Nationalmuseet i Köpenhamn och det var intressant att konstatera att de varierar mycket beträffande form, tjocklek och typ av täljsten (Bild 54). De flesta är dubbelt så breda som djupa och har en diameter från 10 till mindre än 5 cm. Djupet växlar från 5 till knappt 2 cm och tjockleken är mellan 0,4 och 1,2 cm oberoende av storleken i övrigt. Dessa lampor är i allmänhet helt runda men det finns även mera ovala exemplar. Om lamporna från Nunnguaq skriver Appelt & Pind (1996:139) att de är så släta att de ger intryck av att vara polerade samt att de tycks uppträda i set med en stor och 2–6 mindre lampor i samma bostad. De mindre lamporna på Nunnguaq är alla av täljsten, men bland de större finns två lampor av sandsten. En av dessa är nästan flat med låga raka sidor vilket påminner om den rosa miniatyrlampan från Marianes Pynt. Saqqaqlampan är emellertid rundoval, och kanten mera rundad än kanten på Thulelampan.

Bland fynden från Itinnera finns ett par lampämnen som visar hur de har tillverkats (Bild 55). De är en sorts halvfabrikat i form av halva klot med en rät yta över en fint rundad botten som ännu inte blivit urholkad. Det finns täljsten naturligt på Itinnera och platsen kan ha varit ursprungsort för lampor funna på andra Saqqaqlokaler. Men det finns ytterligare 25 kända täljstenslokaler i Nuukfjordsområdet som de också kan ha kommit ifrån (Bild 56). På Ujarassuit/Anavik vid inlandsisen t.ex. löper täljstenen i ett långt band i klippan och här finns också ett mer än manshögt stenblock av täljsten. Längre ut i fjorden finner man täljsten bl.a. på Malenelandet och där, som på andra ställen, kan man se spår i berget efter brytning (Bild 57).

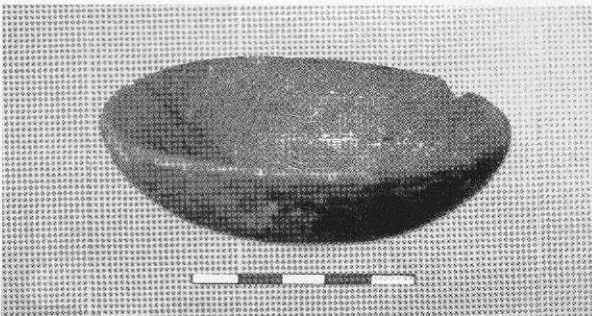

Bild 53. Saqqaqlampa av täljsten från Kikiallit Nuua.

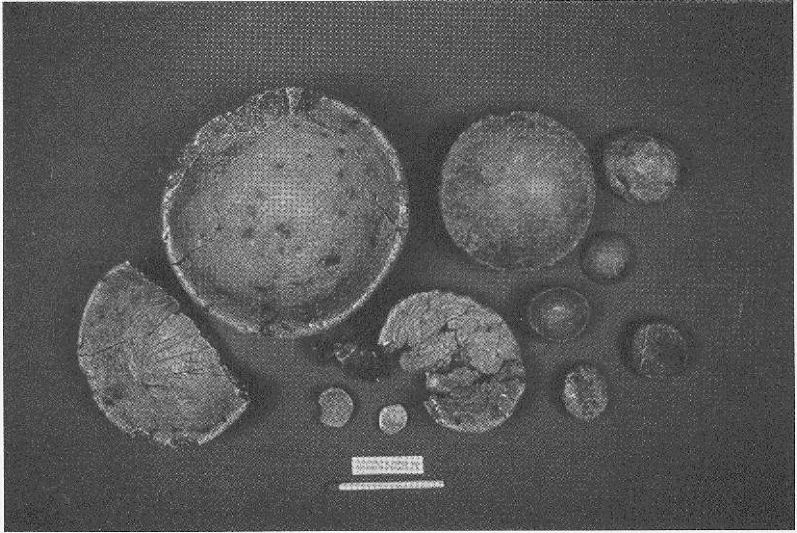

Bild 54. Saqqaqlampor av täljsten från Itinnera.

Former i berget som antyder att detta gått till Saqqaqkäril har jag dock inte sett. Någon totalinventering av täljstensplatserna i Nuukområdet med sikte på att finna paleoeskimåiska spår har inte heller gjorts. Med det imponerande industriella täljstensbrottet från Dorsetepoken som finns på Fleur de Lys vid White Bay på Newfoundland och de inskurna maskfigurer som syns i ett täljstensberg vid Hudsonbukten finns det emellertid anledning att se noggrannare på täljstensområdena i Nuukfjorden. Med lampämnen från Itinnera i minnet kunde en sådan inventering kanske också ge en fingervisning om huruvida täljstenen i de Saqqaqlampor man funnit högre upp på kusten också haft sitt ursprung i Nuukområdet.

Från Tupersuit i Diskobukten (Larsen & Meldgaard 1958, Plate 2:22) finns en lampa med relativt tjock sida som till form, storlek och täljstenskvalitet fullständigt liknar några av lamporna från Itinnera och Nunnguaq. Råmaterialet i dessa utmärks av orenheter i form av stora svarta korn. Om just denna täljsten kommer från Nuukområdet vet jag inte men här finns täljsten av flera olika färger och kvaliteter. Den kan vara från vitaste vitt till skiftande nyanser av grått eller grönt och faktiskt gul, och den kan vara påtagligt len likaväl som skrovlig. Huvudbeståndsdelen i den grönländska täljstenen är talk (phyllosilikater). Det är ett av de mjukaste mineraler som finns, motsvarande 1 på Mohs skala, och man kan skära i den med en nagel. Talken lagrar sig som fjäll och är ofta inblandad med glimmer som ger den ett silveraktigt skimmer (Ljungdal 2003:5).

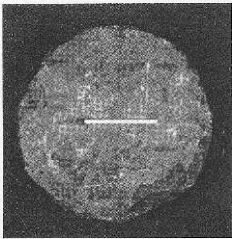

Bild 55. Lampämne av täljsten från Itinnera.

Saqqaqlampor och lamporna från istidens Europa

Med tanke på de rika råmaterialförekomsterna är det märkligt att vi inte funnit flera täljstenslampor på de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden. Kanske är det en kronologisk fråga som Kramer (1996a:87) före-

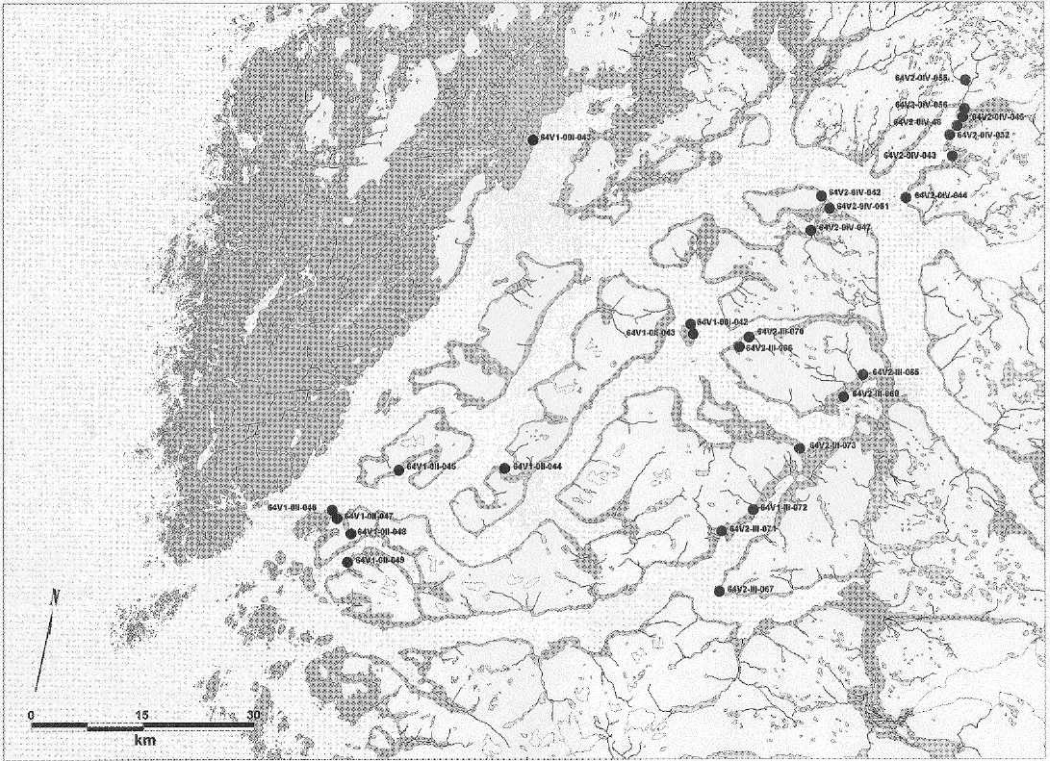

Bild 56. Karta över täljstens-
förekomster i Nuukområdet
från Grönlands
Nationalmuseum og Arkiv.

slår med utgångspunkt i fynden från Akia och Nipisat I vid Sisimiut. Enligt honom skulle täljstenslampan komma först i den senaste fasen av Saqqaqperioden. Itinnerafynden kan sägas tala för detta men det motsägs samtidigt av de många lampfynden från Nunnguaq som enligt dateringarna är äldre. Nunnguaq är emellertid en boplats med flera bostadsstrukturer och det finns bara en enda datering härifrån. Några av strukturerna kan därför vara yngre än det enda provet visar. Med lampan från Kikiallit Nuua kompliceras bilden ytterligare då den indikerar att den lilla runda täljstenslampan användes redan under tidig Saqqaq. Fynd respektive avsaknad av täljstenslampor på Saqqaqboplatser kan vara en fråga om kronologi och antalet ökar sannolikt med tiden, men orsaken kan kanske också sökas i att platserna besöktes vid olika tidpunkter på året.

I Nuukområdet liksom högre upp i Grönland behöver man sällan en lampa under sommarhalvåret. Även om tältduken inte släppte in mycket ljus kan en mindre glipa sannolikt räcka t.ex. för att sy. Ytterligare skäl till att man finner så få lampor på Saqqaqboplatser kan emellertid vara att man helt enkelt söker efter ”fel typ” av lampa, både vad beträffar råmaterial, form och storlek. Det finns t.ex. en Saqqaqlampa från Diskobukten som är av glimmerskiffer (mica schist, se Larsen & Meldgaard 1958:61, Fig. 21). Den tillsammans med lampan från Narsaarsuup Nuua pekar på att en Saqqaqlampas utförande kunde variera.

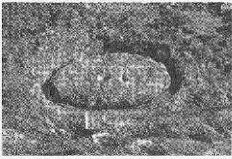
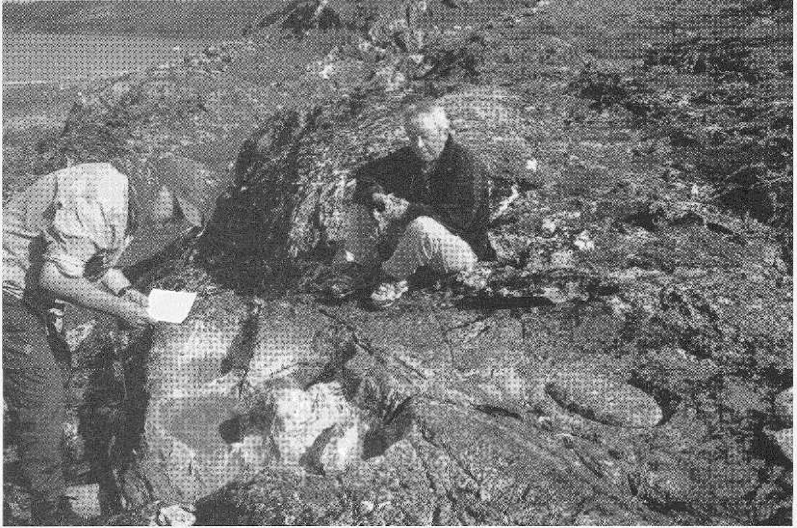

Bild 57. Täljstensbrott
på Malenelandet
i Nuukfjorden.

Utifrån dessa faktorer har jag sett noggrannare på en av slipstenarna från Marianes Pynt. Den är 7 x 3,5 cm långt, utformat som en flat platta med en grund 3 cm bred rundoval urholkning i centrum. Jag menar fortfarande att detta är en slipsten (se Günter & Meldgaard 1983:43) men med tanke på de små lamporna från Nunnguaq är det kanske relevant att ändå ställa frågan om hur liten en Saqqaqlampa egentligen kunde vara. Ett fynd med en rund urholkning från en Predorsetboplatz i Nunavik är intressant här. Det är av stenart (miscellaneous rock) ca 5 x 4 cm stort och har en rund, drygt 2 x 2 cm stor, urholkning på den bredaste sidan och den smalaste sidan kan vara ett litet handtag (se Nagy 1997:31–32, Pl.6). Föremålet har betecknats som en *manuport*, d.v.s. som ett objekt som uppenbart förts till platsen men om vars användning man inte kan uttala sig. Kanske denna "manuport" är alltför liten för att ha fungerat som en lampa, men formmässigt leder den tankarna till de s.k. handtaglampan från det paleolitiska i Europa där handtaglampan bara var en av flera typer av lampor.

Utän annan avsikt än för att illustrera att även de lampor som användes under Saqqaqepoken kan ha varierat mycket vill jag kort stanna vid den europeiska istidslampan. De flesta av dessa lampor har man funnit på öppna boplatser och i abrier. De har emellertid även funnits i vissa grottor där de förutom att ge ljus sannolikt också fått de bilder av människor och djur som finns på väggarna att röra sig. Fynden visar att nästan vilken som helst flat eller lätt konkav sten kan ha använts som lampa under Paleoliticum. Den mest utarbetade lampan kom under Solutréen/Tidig Magdalénien (22 000–15 000 BP, jämför kokstenar) och är en rund skål med ett kortare eller längre handtag (de Beaune & White 1993:76, Bahn 1999, Fig. 8.28). Samtidigt med handtaglampan användes emellertid andra stenlampor med upp till 40 000 år gamla traditioner. Den enklaste är

bara en flat eller naturligt lätt konkav sten med en öppning i ena sidan där eventuellt överskottsbränsle kunde rinna ut (de Beaune 1987, Fig. 1). Den andra är en bearbetad sten med en stängd oval, eller en rund, kavitet som i övrigt kan se ut precis hur som helst (ibidem 1987:573).

Med detta och med vetskapen om att både Saqqaq- och Thulelampor kunde vara av annat än täljsten (Holtved 1944:261, Larsen 1934: Fig. 27) kan man anta att Saqqaqlamporna också varierat till sin utformning. Bara avsaknaden av täljsten på en Saqqaqboplatz kan därför inte tas som tecken på att man inte haft en lampa där, och på samma sätt bevisar inte bara förekomsten av täljsten att det funnits lampor på platsen. Bearbetade täljstensstycken ser man ofta på stränderna i Grönland. De flesta finns i närheten av Thuleruiner men också på platser där man bara suttit och "kokat" vid utflykter. De täljstensfragment som Kramer (1996a, b:59, 82–83, Plate 6.17) redovisat som Saqqaqfynd från Sisimiut ställer jag mig därför något tvekan inför. Kanske stammar dessa skärvor från mera recenta besök på strandkanten där de efter hand har blandats upp med äldre kulturlager, på samma sätt som på Marianes Pynt?

För att ett objekt skall kunna definieras som en lampa krävs vissa kriterier. Sedan man identifierat de första istidslamporna fanns en tendens bland Paleolitikumforskare att kalla alla stenar med större eller mindre fördjupningar för lampor. Vid närmare undersökningar har det visat sig att knappt hälften av dessa drygt 500 fynd sannolikt varit lampor (De Beaune & White 1993:75). I miljöer där allt organiskt material bevaras mycket länge kan rester av bränsle och vekar inom ett avgränsat område i stenen underlätta bestämningen av en eventuell lampa. På de Saqqaqboplatser vi undersökt i Nuukfjorden är det dock bara träkol kvar. Här slipas stenarna hastigt rena av is och snö. När en lampa skall identifieras måste man därför lita till bedömningen av stenens form och fyndkontext. Istidslampor finner man oftast välta på sidan, som om man velat tömma innehållet på eventuella bränslerester så att lampan var klar för bruk nästa gång man kom till platsen (De Beaune & White 1993:78). Precis så fann vi lampstenen på Narsaarsuup Nuua, den var välvt på sidan. Men även den vita stenen i bullerstenshärden på Nuugaarsuk gav intryck av att med vilje vara nedlagd på sidan i härden. Kanske också denna sten har fungerat som en lampa?

Bränsle, veke och elddon samt Saqqaqlampans uppgifter

När det gäller Saqqaqlampans funktion skriver Jørgen Meldgaard (1977:29) att den runda formen tyder på att veken varit placerad i lampans mitt, kanske flytande i tranet från sälsäck eller rentalg. Men lampan kan också ha varit utrustad med en speciell vekehållare. Ett konformat föremål av täljsten funnet vid sidan av lamporna på Itinnera pekar på det. En av dessa har jag mätt till är 3 x 2–3 cm. Den har grunda, något olika breda, urholkningar i båda kortsidorna (L13.2244). Om man placerar en sådan kon i mitten av en lampa fylld med flytande säck, skriver Meldgaard,

och lägger en veke av mossor omkring toppen av konen, och sedan tänder lampan kommer späcket att sugas upp i den cirkulära vecken och den tända lågan förenas därmed i en enda flamma i konens mitt. Med ett sådant lampsystem hade Saqqaqfolket redan uppfunnit den tubulära vecken som i Europa kom först under 1700-talet, påpekar Meldgaard. Hans experiment med Saqqaqlampor visar att ljusstyrkan hos en lampa med denna typ av vekehållare är många gånger högre än en lampa utan vekehållare (Fig. se Günther & Meldgaard 1983:40–41).

Vecken i Saqqaqlampor kan ha varit mossor eller lav, båda har mycket god kapillär förmåga. Man kan också ha använt t.ex. torkad polarull, almbark, pil eller videfrön (jfr vecketåg, *Juncus Effusus* i Ekstam et al. 1984). Detta är bara en av flera växter med luddiga och yviga frön som kan ha tvinnats till veke. Beträffande ljusstyrkan har experiment med istidslampor visat att en enskild sådan lampa ger mindre ljus än ett normalt stearinljus samt att det krävdes 10–15 tätt stående lampor för att få upp en ljusstyrka på bara 20 lux. Detta kan jämföras med en kontorsbelysning som normalt är på 1000 lux. Man har funnit att vecken i istidslamporna kunde vara av en (*Juniper*) men man har även funnit rester av annat växtmaterial i dem, t.ex. fett från svin (*Suidae*) och nöt (*Bovidae*). Under de försök man gjort, fann man dock att sälspäck (*Phocidae*) fungerade allra bäst. Det påpekas också att eventuella vävnadsrester måste avlägsnas ur talg och späck för att lågan skall brinna klart och jämnt (de Beaune 1987:575, De Beaune & White 1993:77–78).

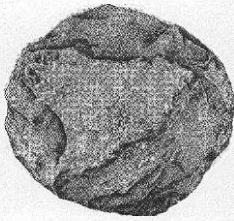

Bild 58. Eldslagningssten av killiaq från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

Vad gäller elddon har man sannolikt haft både eldborr och eldslagingssten under Saqqaqperioden. Att drillen var känd finns det stöd för i de runda hålen i Saqqaqkulturens synålar (Grønnow & Meldgaard M. 1991:120). Det finns emellertid rapporter om eldslagingsstenar av killiaq från flera Saqqaqboplatser (Appelt & Pind 1996, Kramer 1996). Från boplatserna i Nuukfjorden finns tre sådana stenar. Det är kraftiga men relativt platta och runda till fyrkantiga killiaqstycken, upp till 4 cm långa och omkring 1 cm tjocka. Den största fanns på Nuugaarsuk, den minsta på Narsaarsuup Nuua och den rundaste på Marianes Pynt (Bild 58). Eldslagingsstenar eller s.k. strike-a-lights av killiaq utgör således en mycket liten del av fynden. Ätminstone på Marianes Pynt borde de ha varit flera, om killiaq varit det vanligaste sättet att slå eld. Möjligen gömmer det sig därför flera eldslagingsstenar bland svårdefinierbara fragment och avslag.

Å andra sidan måste eldslagingsstenar inte ha varit av killiaq. Bland fynden från nordborna såväl i Grönland som på Island och Newfoundland tolkas kalcedon och jaspis som eldslagingsstenar (Hinnerson-Berglund 1998, Secher 1998, Smith, Hancock & Rink 1997, Smith 2000:217). Dessa råmaterial har sannolikt varit alltför dyrbara i Nuukområdet (se nedan) för att användas till att göra upp eld med. Men även kvartsit och kvarts ger gnistor om de slås mot vanlig pyrit (svavelkis, Andersen 1991:104, se också Günter & Meldgaard 1983:41, och för slagning av eld/gnistor med

flinta och pyrit se Stapert & Johansen 1999). Noel Broadbent (1979) framhåller i sin avhandling från Västerbotten, som är ett område utan naturlig flinta, att vilket stycke kvarts som helst kan brukas till att slå eld. Han har själv gjort experiment med kvarts mot pyrit och även om kvartsen inte var lika effektiv som flintan fungerade den ganska bra (Broadbent 1979:53). Det fanns många fynd av kvartsitbitar med spår av slag som kan tänkas ha använts som elddon på boplatserna i Nuukfjorden. Särskilt två stora flata stycken från Marianes Pynt kan ha fungerat som sådana – såvida de inte varit skrapor.

En lampas uppgift är att skapa ljus i mörkret. När elden i härden slocknat men värmen från kokstenarna ännu fyllde rummet kan den stora lampstenen på Narsaarsuup Nuua liksom de mindre och runda lamporna på Kikiallit Nuua, Itinnera och Nunnguaq ha lyst upp tältet under höst och vinter. Men under sen vår och sommar behövs ingen lampa i Nuukområdet. Fynd av lampor skulle därför kunna indikera en höst- eller vinterboplat. Lampan liksom elden i härden kan emellertid ha haft flera och mindre årstidsbundna uppgifter än att skapa ljus. En kniv från Marianes Pynt och många vita avslagsflisor på Nuugaarsuk pekar på att man värmebehandlat råmaterial och redskap. Mineralers egenskaper förändras när de blir upphettade (Broadbent 1979:52) och hur detta kunde utnyttjas visste man säkert en del om på boplatserna vid Nuukfjorden för ca 4000 år sedan (för värmebehandling av flinta se Eriksen 2000:259–266). I de flesta fall har sådana processer krävt mycket höga temperaturer och därför försiggått i eldstaden. Men lågan från en lampa kan ha passat bättre för att mjukgöra mindre skinnbitar och sentrådar, liksom för att härda nålar och sota föremål som användes i dekorativa sammanhang etc.

Lampornas olika storlekar kan tyda på att de haft olika innebörder och en stor respektive liten lampa kan t.ex. ha använts i olika sammanhang. De lampset om en stor och ett antal mindre lampor som sågs på Nunnguaq kunde kanske antyda antalet flickebarn på boplatserna, om man således utgår ifrån att lampan varit kvinnans ansvar då som i historisk tid i Grönland (se t.ex. Gulløv 1997:173–185). Lamplågans stämningsskapande förmåga har sannolikt också utnyttjats. Lampan kan därför ha betytt något särskilt i andra än i rent praktiska sammanhang. De kan ha ingått i olika ceremonier och ritualer. Den brinnande lampan, precis som elden i härden har skapat trygghet och social värme, men kanske även oro och skratt ibland? T.ex. när den fladdrande lågan hjälpte till att framkalla spöken och andra kusliga eller komiska figurer som befolkade de sagor och myter som säkert berättades om kvällarna i tältets relativa mörker på de olika paleoeskimåiska boplatserna i Nuukområdet.

Redskap, verktyg och vapen: artefakter och råmaterial

Definitioner och begrepp

Det totala redskapet: ändblad, skaft och handtag

Detta avsnitt behandlar de olika kategorier av stenredskap som vi funnit på boplatserna i Nuukfjorden. Deras antal, form och råmaterial redovisas och diskuteras i relation till liknande fynd från andra delar av den paleoeskimåiska världen. Fynden tillhör kategorin stenredskap men kan också definieras som *ändblad* till olika redskap, verktyg och vapen. Båda begreppen används omväxlande i denna text. Ordet blad förekommer även i mera specifika kategoriseringar som knivblad, pilblad, mikroblad etc. och jag har inte sällan valt ordet blad framför *spets*. Särskilt när man talar om harpuner kan ordet spets missförstås. Dels därför att vissa harpunhuvuden är självspetsade (se nedan) och dels därför att man i grönländsk arkeologisk litteratur kan se ordet harpunspets användas på lite olika sätt. Ibland betecknar det hela harpunhuvudet, ibland bara dess mest distala del och ytterligare andra gånger bara den stenspets som kan sitta längst ut på harpunhuvudet. För tydlighetens skull används därför termen harpunblad i stället för harpunspets. Ordet spets kan dock förekomma där sammanhanget inte kan missförstås. Blad skall således inte uppfattas som en direkt översättning av det engelska *blade* i betydelsen *spån* i svensk arkeologi och *flække* i dansk (d.v.s. ett slankt och parallellt avslag i motsats till flake/skiva/skive, som är ett mera rundat och ofta kraftigare avslag). Beteckningen knivblad, harpunblad, sidblad o.s.v. anger inte huruvida det aktuella stenredskapet är tillverkat av ett spån eller ett skivformat avslag.

De ändblad vi funnit på de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden har varit skaftade på ett eller annat sätt. Dessa handtag och skaft har varit av trä, ben, horn eller tand men precis hur de sett ut går inte att säga då det inte finns några exempel på det härifrån. De första fynden av organiskt material från Saqqaqperioden i Grönland kommer emellertid just från Nuukområdet och fanns bevarade i torven på boplatserna Itinnera (se fyndnummer LI3.543–LI3.5500, Nationalmuseet København, se också Meldgaard J. 1961). Bland fynden från Itinnera finns ett hullingsföret harpunhuvud som C14-daterats till 1820 ± 80 BC (L13.1785). En annan fyndkategori från Itinnera som kan lyftas fram i detta sammanhang är ett antal tryckstockar för tillverkningen av olika stenredskap (Bild 59, Meldgaard J. pers. komm. 2000, se också Maxwell 1985).

Sedan dess har många organiska fynd kommit i dagen på Saqqaqboplatser (se t.ex. Schledermann 1990, Kramer 1996b, Gotfredsen 1996, 1998, Schilling 1996, Andreasen Nord 1998, Møbjerg 1998). De flesta av dessa är rester av ben från måltider eller köttdepåer men från Qajaa (Meldgaard, J. 1991a), och särskilt från Qeqertasussuk (Grønnow 1988, Grønnow &

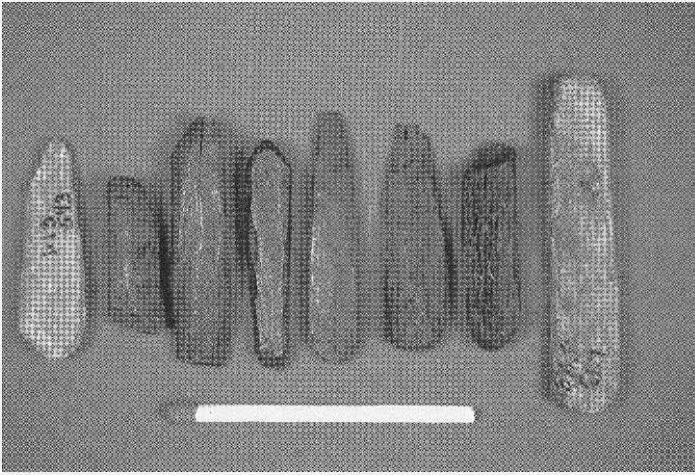

Bild 59. Tryckstockar från Itinnera.

Meldgaard, M. 1991, Grønnow 1994, Meldgaard, M. 2004), finns det även många välbevarade artefakter av organiskt material. På Qeqertasussuk fann man t.ex. skålar, skedar och andra hushållsutensilier av trä men också redskap med skaft och handtag tillverkade av trä, ben, tand och horn, ibland förstärkta eller sammanlaskade med sentrånar och strimlor av valbarder. Skaftningstekniken bygger på tre principer. Antingen kunde stenbladet appliceras i en distal urholkning längs skaftets sida, eller i en pincettaktig sagital slits, respektive i ett borrarat hål centralt i toppen av skaftet (Grønnow, pers. komm. 2002). För att klibba fast bladet hade man sannolikt fisklim och därefter surrades bladet vid skaftet med sentrånar eller strimlor av valbarder. Valbarder kunde också användas som förstärkning av själva handtaget eller fungera som slida t.ex. till en slipsten (Bild 1 a).

Saqqaqkulturens "verktygslåda" enligt Bjarne Grønnow

Utifrån fynden från Qeqertasussuk och Qajaa samt senare tiders redskap från Alaska har Bjarne Grønnow återskapat det han kallar Saqqaqkulturens verktygslåda (the Saqqaq tool kit, se Grønnow 1996, för tool kit se Binford & Binford 1966). Basen i denna består av två olika uppsättningar objekt som kallas vapen för jakt respektive redskap för hemmabruk. I den senare ingår sådant som knivar, skrapor, sticklar och borrar samt annan utrustning för tillverkning av vapen och redskap. Jaktutrustningen innefattar olika kast- och stickvapen, kategoriserade av Grønnow som *lätta* respektive *tunga* lansar, spjut och harpuner, samt pil och båge. I denna utrustning har dessutom ingått olika former för fällor och snaror gjorda av strimlor av valbarder. Grønnow räknar också med att kastredskapet bola hörde hit, även om man inte funnit någon sådan på Qeqertasussuk (Grønnow & Meldgaard, M. 1991, Grønnow 1994, Grønnow 1996, för illustrationer av fynd från Qeqertasussuk se också Meldgaard, M. & Grønnow 1986, Grønnow & Meldgaard, M. 1988).

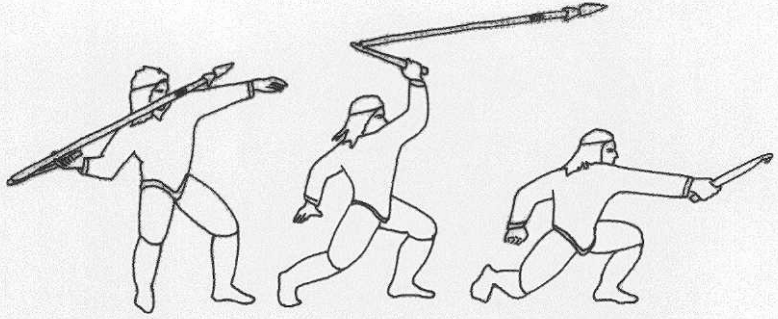

Bild 60. Atlat eller kastträ, teckning av Fuuja fritt efter Dixon 1999:153.

Saqqaqkulturens lansar, spjut och harpuner var ofta konstruerade med *bakskaft*, *förskaft* och *huvud med spets*. Den tunga lansen hade ett fast skaft medan den lättare typen var försedd med ett avknäckbart förskaft. Spjutet var dels ett s.k. fågelspjut med tre hullingspetsar, tillverkat helt av ben eller horn, och dels ett lättare kastspjut försett med ett förskaft med stenspets och en distal styrfjäder. Till de lätta lansarna, spjuterna och harpunerna hörde även en *atlat* eller ett *kastträ* som fungerar som en armförlängare och är avsett att förstärka kraften i kastet och göra det både längre och hårdare (Meldgaard, J. 1991a:200, bild 60).

Harpunhuvudet var jämförelsevis litet, ofta mellan 5 och 7 cm (se Grønnow 1988:32). Det kunde ha en eller flera hullingar och vara försett med en särskild stenspets längst fram. Men det fanns också en självspetsad (self bladed) typ, vilket innebär att harpunspetsen utgjordes av den yttre delen av spetsen på harpunhuvudet självt. De ca 50 harpunhuvudena från Qeqertasussuk varierar i storlek, utförande och funktion och kan enligt Grønnow & Meldgaard, M. (1991:127) delas in i två huvudtyper. Den ena är den som med en engelsk term kallas *toggling harpoon* och på skandinaviska *vipp-* eller *tersharpun* (ters av det holländska teers, en sjöterm som användes för något som ställer sig på tvärs. Jämför rårna, eller den horisontella rundhult som råseglen fästs vid på vissa segelbåtar, duffelcoatens knapp etc. Nudansk Ordbog 1992). Linhålet på denna typ av harpun är centralt placerat så att harpunhuvudet vippar över och sätter sig på tvärs när det kommit in i djuret och skilts från förskaftet. Detta harpunhuvud har en öppen bas för isättningen av förskaftet och kallas därför ibland också *female harpoon* (Bild 61).

Den andra huvudtypen av harpuner var försedd med hullingar (*tanged harpoon*). *Hullingharpunen* ställer sig inte på tvärs i djuret utan här är det hullingarna som hindrar harpunhuvudet att glida tillbaka ut ur sårhålan. Linhålet sitter mera distalt på hullingharpunen och dessutom är basen inte öppen utan stängd och den betecknas därför också som *male harpoon* då öppningen för sammansättningen sitter på förskaftet (se också Grønnow 1994:210). *Hullingharpunen* kan vara relativt lätt, försedd med styrfjäder och i allmänhet gjord av renhorn eller valben (Grønnow & Meldgaard, M. 1991:126–127). Den vanligaste typen har två distala hullingar och en

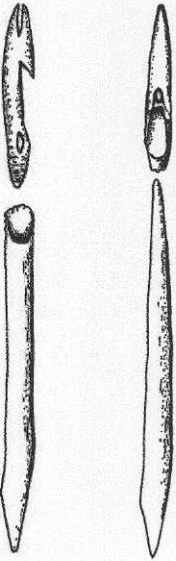

Bild 61. Förskaft och harpunhuvuden med och utan öppen skaftände, teckning Fuuja fritt efter E. K. Nielsen i Grønnow 1988.

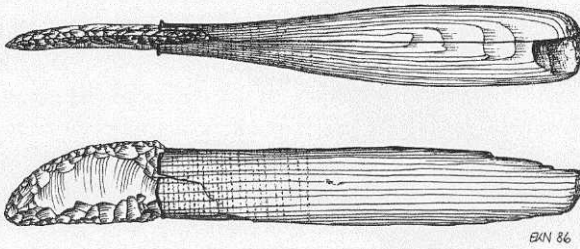

Bild 62. Knivblad med handtag från Qeqertasussuk, teckning av Eva Kock Nielsen, ur Grønnow & Meldgaard, M. 1991.

bladslits som sitter parallellt med lindhålet (Grønnow 1994:210). Som jämförelse kan noteras att Itinneraharpunen också har hullingar men här är lindhålet placerat på tvärs av bladslitsen parallellt med hullingarna (se Meldgaard, J. 1991a:200).

Bland fynden från Qeqertasussuk fanns en del av en kraftig pilbåge av drivtimmer, förstärkt med flätad sentråd längs ryggen, samt ett förskaf till en pil som hade såväl stenspets som resterna av både surring och styrfjäder kvar. Genom Grønnows rekonstruktioner får man en uppfattning om föremålets storlek och längd. Bakskaftet till en pil kan således ha varit 62,5 cm långt och ha en diameter på 0,9 cm medan förskafet varit 12,8 cm och slutat i en bladgrop med plats för en 5,1 cm lång flathuggen pilspets med tånge. Totalt kunde en pil därmed vara omkring 75 cm lång, ha runt tvärsnitt och vara försedd med ett förskaf som utgjorde mellan 10 och 15 cm av den totala längden medan stenspetsen var omkring 5 cm (se Grønnow & Meldgaard 1991:135, se också Grønnow 1988:31, 1994:217, 224. För illustrationerna se även Grønnows 1988:34, 1991:119, 1994:205, 211, 212).

Det Grønnow kallar redskapen för hemmabruk var bl.a. synålar och nålhus, sticklar, skrapor, knivblad och mikroblad. De har varit skaftade på samma sätt som vapenspetsarna. Handtagen ger intryck av att vara handvänliga med rundade grepp och de ser ut att vara speciellt avpassade till bruket av det individuella redskapet. Ett mikroblad med ett smalt skaft är totalt 6,5 cm långt och kanske snarare ett stöd för fingrarna än ett handtag i egentlig mening? Knivarna är i sin helhet däremot mellan 15 och 20 cm långa och försedda med regelrätta handtag (Bild 62), precis som sticklar och sidskrapor. När det gäller ändskrapor fanns det, enligt Grønnow, minst fem olika typer under Saqqaqepoken. Dessa har också varit skaftade på olika vis. Ett för oss något märkligt skraphandtag är drygt 16 cm långt och bågformat, eller tvåbent, med plats för ett stenblad i vardera distala ände. Det blev funnet med stenbladen i. Grønnow (1994:205) anger att skaftet ligger bra i handen och är utformat så att man kan arbeta med de två skrapbladen skiftesvis. Det kan noteras att ett likadant och lika stort föremål från Igloodik i Canada hos Moreau S. Maxwell 1985:83 betecknas som en "bow brace" (=något som ger stadga, sluter fast etc.).

Fynden från Qeqertasussuk och Qajaa har haft en avgörande betydelse för kunskaperna om Saqqaqkulturens redskapsinventarium. Grønnows metriskastudier har också givit många brukbara data, inte bara utifrån måtten på skaftdiametern till olika vapen utan de har också ökat vår förståelse för den livscykel som bladet till ett stenredskap genomgår. Ett stenredskap som skärpts många gånger kan så småningom få ett blad som är mycket smalare än sin skafttånge (se KNK 25 x 1007), och en skrapa kan slitas ner helt till gränsen för skaftet. I fall där ett stenblad utan skaft eller handtag är svårt att definiera kan den delen av bladet där den sannolika gränsen för skaftet gått därför indikera vilket slag av ändblad man har att göra med.

Stenartefakternas beteckningar

Arkeologiska föremål kan få en närmare bestämning eller omdefinieras över tid (se t.ex. Appelt & Pind 1996:138). Det som i dag betecknas som en *eldslagningssten* t.ex. (se Kramer 1996a:58) kallades på äldre museikort för *knuta* (egen erf.). För att undvika missförstånd vill jag därför definiera de begrepp som jag använder för de olika fynden. Termerna är med få undantag de gängse för Saqqaqartefakter.

En *stickel* är ett precist format föremål med ett eller flera, mer eller mindre vinkelräta, längsgående ärr efter avslag från en ursprunglig skarp, oftast slipad, sidokant. Ett *mikrospån* är slaget från en speciell mikrospånkärna. Det är rektangulärt och har en eller flera åsar respektive avspaltningssytor (till skillnad från en *mikrolit* som ofta är ett triangulärt format eller spaltat spån, Oakley 1972:69, för flintterminologi se t.ex. Andersson, Svensson & Wigfors 1978, Vang Petersen 1993).

Cylinderborr är min egen benämning och motsvarar det som i annan paleoeskimaisk litteratur kan kallas syl (Gulløv & Kapel 1988:52, Tuborg & Sandell 1999:94) eller borrarpet (Solberg 1907:47). Cylinderborret har en helt speciell form. Det liknar en spik med tre till fyra facetter i spetsen. Men det har inget spikhuvud och den motsatta sidan är tunnslipad som för att stickas in i en slits på någon form av handtag. Föremålet har ett runt tvärsnitt och är helt slipat, närmast polerat, runt om. Jag uppfattar det som spetsen i en drillborr för framställning av riktigt små runda hål.

Det jag valt att beteckna som *pryl* står för ett grövre föremål som använts till att göra kraftigare hål eller rännor med. Termen *zinken*, som används för att beteckna en liknande artefakt från Hamburgkulturen (se Petersen V. 1993:72) kunde också ha passat här. Prylen har vissa likheter med *sidskrapan*. På prylen är själva spetsen emellertid jämförelsevis kraftig och bearbetad på båda sidorna och sitter dessutom centralt på en helt rak och symmetrisk kropp. Sidskrapan däremot är mycket mera krum. Den har en tydligt konkav skrapegg och användes sannolikt till att glätta och avrunda skaft av ben och trä med (Grønnow & Meldgaard, M. 1991:119).

Ändskraporna är av två slag. Den ena är triangulär och kallas här trapezoid men kan i andra texter även betecknas som solfjäderformad (flared). Den andra är en längre och mera rektangulär och kallas här *avlång* eller *droppformad* stenskrapa (i fyndkatalogen i Appendix finns den som *långskrapa*). Båda dessa har från konvex till rak egg.

Beteckningen *transversal skrapa* motsvarar ett litet, tunt asymmetriskt och *stövellik* blad. I fynden från Akia vid Sisimiut presenteras dessa som triangulära redskap med transversal egg (Kramer 1996a:56, Fig. 5.14.B, 1996b:88, Plate 6.1, H-1) men det finns också en uppfattning om att detta skulle vara en stickel varifrån det första stickelavslaget ännu inte har slagits (Sørensen 2002). Min erfarenhet av sticklar motsäger detta. Den transversala skrapan är flat. Bland våra fynd finns flera delar av detta föremål och de ser ut att vara avknäckta precis där ett skaft kunde ha suttit på en kniv eller en skrapa men inte på en stickel. Det fanns också ett par likadana och lika tunna föremål gjorda av kalcedon på boplatserna i Nuukfjorden, men sticklarna av kalcedon har ett kraftigare tvärsnitt än dessa transversala skrapor. Även om jag klassificerat de transversala objekten som skrapor skulle jag kanske ändå hellre vilja kalla dem knivar med utdragen spets. Det skärande bladet med den asymmetriska spetsen bör ha varit väl lämpad att sticka i såväl skinn som ben. Funktionen kan ha varit både stickel- och knivlik. Kniv överensstämmer också med Jørgen Meldgaards skiss över det han ser som de viktigaste Saqqaqtyperna (Gulløv & Kapel 1988:52). Till formen leder dessa objekt tankarna till den grönländska kvinnokniven, ulon, och till de större båtformade skraporna av både skiffer och metall som ses bland arkeologiska fynd från hela det cirkumpolära området (se t.ex. Gjessing 1944:28), något som redan Solberg (1907:42-43) lade märke till.

Kniv används för ett mer eller mindre avlångt och asymmetriskt föremål där den ena långsidan är mera utsvängd än den andra. Några jämförelsevis kraftiga och slanka, lätt asymmetriska, spetsiga och dolklikade blad har också betecknats som knivblad.

När det gäller vapenspetsarna används i princip Bjarne Grønnows definitioner. Han delar upp vapenspetsarna i ändblad till harpuner och pilar samt tyngre respektive lättare lansar och spjut. Skillnaderna bygger på bladets form, dess bredd över skaftningsområdet och förekomsten av en eventuell tånge. Små, tunna trekantiga spetsar med rak bas definierar han som harpunblad medan små spetsar med tånge är pilblad och större tångeförsedda spetsar är tunga respektive lätta lansblad eller spjutblad differentialdiagnostiserade utifrån skaftdiametern. En lätt lans har en diameter på 1,2 till 1,9 cm och en tung mellan 2,2 och 2,7 cm (Grønnow pers. komm. 2000, se också Grønnow 1994:212, 220). Dessa mått har varit vägledande för kategoriseringen av vapenspetsarna från Nuukfjorden. Men jag har valt bort beteckningen lätt respektive tung lans eller spjut och skiljer bara mellan *lansblad*, representerade av ett fåtal närmast extremt stora och jämförelsevis flata spetsar utan markerad tånge, och *spjutblad*, som står för symmetriska spetsar försedda med tånge och med

ett skuldermått från 1,2 till 2 cm. Mindre spetsar med mer eller mindre uttalande tånge betecknas som *pilblad* och små trekantiga spetsar med rak bas kallas *harpunblad*.

Uppdelningen av vapenspetsarna har sin utgångspunkt i olika jaktmoment. Spetsar representerar antingen stickvapen eller missiler. De har suttit som ändblad på fasta skaft eller utgjort ändbladet på spetsen i ett förskafat som skilts från bakskaftet i samband med att djuret träffats under jakten. När en vapenspets träffat sitt byte skall den bli sittande kvar i djuret så länge att det trauma som spetsen åstadkommit skadat djuret såpass att jägaren kan komma åt att avlivat det om djuret inte redan dött då han kommer fram. Spjutet är således ett kastvapen medan lansen är ett närkampsvapen som hålls i handen. Om användningen av lansen skall lyckas kommer inte bara an på jägarens mod och styrka. Skaftet får inte ger vika när det dödande sticket ges. Skaften i olika typer av vapnen bör därför ha varit av olika slags trä. En pilbåge skall vara elastisk och ett spjutskaft skall vara fjädrande medan skaftet till en lans skall vara både hårt och fast (Joel Berglund 2001 pers. komm.).

Råmaterial

Beteckningar på olika råmaterial generellt

Den terminologi arkeologer använder för råmaterialen i olika stenredskap måste av naturliga skäl bli mer eller mindre regional då bergarternas sammansättningar av mineraler varierar både till innehåll och till utseende mellan olika platser. Men när det gäller de krav som människan ställt på de stenar hon valt för tillverkningen av sina redskap finns det en del grundläggande likheter. Stenen skall vara relativt hård och motsvara ca 7 på Mohs' hårdhetsskala. Hård sten är den som har ett högt innehåll av *kvarts*; i geologiska sammanhang också kallat kisel, silikat eller SiO_2 . Det krävs dessutom att stenen frakturerar lätt i alla riktningar vid slag, tryck eller press. Vidare är det viktigt att mineralerna i den utvalda stenen är mycket tätt fastcementerade och att de enskilda kvartskristallerna inte är alltför stora. Sten har tendens att brytas just runt kristallerna, och en grovkornig sten utgör därför ett dåligt råämne för stenredskap. Gemensamt för råmaterialet i stenredskap är således att det både är relativt tätt och finkornigt och att kvartskristallerna är så små att de inte alltid syns för blotta ögat. De geologiska uttrycken för sten med synliga respektive osynliga kristaller är kristallin, mikrokristallin och kryptokristallin sten (Andersen, Skov 1991, Schick & Toth 1993:122–125, Kooyman 2000:27).

Sten som använts för tillverkning av stenredskap i Grönland tillhör antingen gruppen sedimentära eller metamorfa bergarter. Termerna avspeglar det sätt på vilket de en gång bildades (se t.ex. Andersen, Skov 1991). I de sedimentära bergarter som är aktuella här ingår likaväl kristallin kvarts som kryptokristallina bergarter. De senare kan uppdelas något olika men

det är vanligt att man skiljer mellan *flinta*, *chert*, *kalcedon*, *agat* och *jaspis*. Arkeologer inbördes och i relation till geologer har ibland något olika kriterier för sina definitioner. Medan arkeologer tenderar att se på ljusgenomsläppligheten, eller transludensen, ser geologer snarare på strukturen. Och medan en arkeolog skiljer mellan flinta och chert anser en annan att de bör ses som samma kategori. Skillnaderna kan beskrivas så att chert liknar flinta men ofta är ljusare och mindre ren i sitt silikatinnehåll. Chert har i allmänhet en svag till vaxig lyster, är opak men kan släppa igenom ljus i tunnare sidor och den kan ha band, eller ränder, och inklusioner (Kooyman 2000:28–29).

Kalcedon skiljer sig från chert genom sin distinkt fibrösa struktur (radiating texture). Den är ofta ljus och kan vara såväl färglös, mjölkaktig, grå, vit, blå, grön eller brun som transludent med en vaxig lyster och har en hårdhet på omkring 6,5 på Mohs' skala. Termen agat används vanligtvis för en bandad kalcedon med flera färger. Jaspis är röd, brun eller gul beroende på innehåll av t.ex. järn. Den är opak, har svag lyster, är inte sällan bandad och kan ha vener av kalcedon. Flera kryptokristallina stenar betecknas också som halvädalsten, och det kan konstateras att det inte bara är arkeologer och geologer som lägger något olika betydelse i respektive term. Det gör även de som sysslar med smyckesten (se Jensen Aage 1996. För sten som råmaterial i stenredskap se Schick & Toth 1993:122–127, Kooyman 2000:25–37).

När det gäller kvarts kan denna också delas in på olika sätt och i olika nivåer. Ett sätt är att skilja *venkvarts* från *kvartskristall/bergkristall*. Venkvarts är vit, gul, röd eller violett och kan även betecknas som mjölkkvarts, rosenkvarts etc. Som smyckesten går den violetta kvartsen under namnet ametist. Artefakter av venkvarts kan vara mycket svåra att bestämma och analysera då brottytorna på dessa ofta är oregelbundna (Knutsson 1998). Kvartskristall, eller bergkristall, frakturerar mera som den kryptokristallinska kvartsen och som namnet säger är den uppbyggd av geometriska kristaller som oftast är helt glasklara.

De metamorfa bergarter som är aktuella här är dels kvartsiter och dels skifferlera, också kallad skiffer och lerskiffer. Kvartsiter som passar som råmaterial till stenredskap är sandsten med mycket fina sandkorn och en tätt sammanpressad struktur, eller matrix, som tenderar att ge råmaterialet en sockrig textur. Termerna skifferlera och lerskiffer har sin grund i att lerskiffer bildas av skifferlera under starkt tryck ovanifrån (se Anderson, Skov 1991:139). Det är ett av de vanligaste råmaterialen i Grönlands förhistoriska kulturer. Under Thulekulturen användes en typ av lerskiffer, ofta bara kallad skiffer, och under Saqqaqperioden en annan typ av lerskiffer. Den senare är starkt impregnerad av kvarts och kallas därför *kiselskiffer* och på grönländska numera *killiaq* (uttalas kichliaq) och i äldre litteratur ofta *angmâq*.

Beteckningar på råmaterial i paleoeskimåiska fynd från Grönland

Angmâq is a silicified slate which, among other places, occurs in the basalt area on both sides of the Vaigat. Here an infiltration of solutions containing silicium, probably from the decomposed basalt, has hardened the slate to such an extent that it often has lost its original characteristics, such as its schistosity, and acquired those of flinty material, such as conchoidal fracture. The result is a material, which is easily chipped, probably not as hard as flint but also less brittle, and it is receptive to a high polish. It occurs in many colour variations from light bluish to dark grey or even black and in various shades of brown.

Citatet som beskriver ett av Saqqaqkulturens viktigaste råmaterial kisel-skiffer är hämtat ur Helge Larsens och Jørgen Meldgaards (1958:47) *Paleo-Eskimo Cultures in Disko Bugt, West Greenland* men är en förkortad version av Solbergs (1907:22–24) redogörelse för kisel-skiffers egenskaper och förekomst i *Vorgeschichte der Osteskimo*. Solberg kallar denna sten således angmâk och termen ses även i annan äldre arkeologisk litteratur från Grönland precis som på en del av museernas registreringskort där kisel-skiffer på grönländska ömsom kallas *angmak*, (*angmâq*) och ömsom *kivdliaq* (nyare rättskrivning *ammaaq* respektive *killiaq*). Jag har uppfattat detta så att ammaaq stått mera för flinta i allmänhet medan killiaq varit en term explicit för kisel-skiffer. Jørgen Meldgaard (1996) som uppmärksammat frågan konkluderar att killiaq är det samma som kisel-skiffer. Med hänvisning till att beteckningen för flinta eller flintlika material i Alaska är ammaaq, med varierande stavning, och i Canada kukissaq medan termen killiaq bara är känd i Grönland understryker Meldgaard vikten av att det tydligt framgår vad de termer man använder står för.

Precis som när det gällde artefakterna finns det således något olika traditioner inom Saqqaqforskningen beträffande beteckningarna på de olika råmaterialen i redskapen. De termer jag använder kan man kalla gängse, men för tydlighetens skull vill jag kort kommentera mina val. För kisel-skiffer används *killiaq*. Vidare använder jag begreppet *kalcedon* som en beteckning på alla färgvarianter av en oftast semitransparent kvartsvarietet vars undergrupper kallas *agat*, *karneol*, *krysopat* etc. I händelse av att ”agat” skulle uppträda nedan står det endast för ett helt speciellt stycke kalcedon med flera tunna lager i olika färger. På samma sätt är t.ex. karneol en röd kalcedon. Det skall dock understrykas att flera andra grönländsarkeologer föredrar beteckningen *agat* framför *kalcedon*. Ibland tycks det stå för en grön kalcedon och ibland vara en mera generell beteckning för kalcedon. I jämförelser med andra fynd kan *agat* således brukas även här om termen används av den aktuella författaren.

Kalcedon används här i överensstämmelse med Fog Jensens terminologi. Han beskriver den som en hård chert karaktäriserad av sina goda egenskaper beträffande de brott som uppstår vid bearbetningen av den. Den uppträder i många färgvarianter, kornen är inte synliga för blotta ögat och i tunna stycken är den ofta transludent eller ljusgenomsläpplig

(Jensen, F. J. 1996:144). Begreppet *jaspis* använder jag för en ofta starkare färgad och mycket tät, eller opak, variant av i princip samma sten som kalcedon (för mineraler och deras beteckningar se t.ex. Andersen S. 1991, Jensen A. 1996 och för ett jaspisfynd från Nuukområdet se Smith 2000).

Bestämningen av råmaterialet i de stenobjekt från Nuukfjorden som jag analyserat har i allmänhet inte vållat några problem. Undantaget är kvarts och kvartsit där jag i ett par fall haft svårt att bestämma huruvida det borde betecknas som det ena eller det andra. Mina erfarenheter från skandinavisk stenålder säger att kvartsiten har en sockrig struktur medan kvartsen är mera glatt. I Nuukområdet är kvartsiten oftast vit med flera eller färre inklusioner. Den är också mer eller mindre transparent som kvarts och det går kvartsvener i kvartsiten i naturen här som i Skandinavien (Alakärppä, Ojantalava & Ylimaunu 1998:16). Detta tillsammans med att kvartsit består av finkornig kvarts gör att man i ett och samma råämne ser övergångar från kvartsit över kvarts till den klaraste kristall. En beskrivning som understryker att kvarts och kvartsit kan vara mycket lika ses också hos Jensen J. F. (1996:144) som definierar den kvartsit som användes på Skjoldungen i Sydöstgrönland som en ”hard quartz-like rock with barely visible grains, semi-translucent and generally exhibiting a variety of bright colours”.

Det finns olika arkeologiska sätt, både att presentera och dela upp kvartsit, kvarts och bergkristall i flera eller färre kategorier. Kvarts kan anges vara ”sugarlike” (Bang-Andersen 1998:50) men även kvartsit kan av någon betecknas som sockerlik (”suger quartzite”, se Hothem 1996:13) och en annan skiljer mellan grov respektive fin kvarts, eller mellan milky, crystal och hyalin kvarts (t.ex. Nagy 1997). Gulløv & Kapel (1988) använder termerna *kvartsit* respektive *kvarts/kristall* i sin artikel om paleoeskimåerna i Nuuk kommun. Ur geologisk synpunkt är detta naturligt då kvartsit är en *bergart* och kvarts en *mineral*, varav bergkristall är den finaste. Efter som Gulløvs & Kapels artikel utgör ett viktigt jämförelsematerial i mitt arbete har jag övervägt att göra på samma sätt, d.v.s. räkna kvarts och bergkristall som samma kategori. Jag har dock beslutat att använda beteckningarna kvarts och bergkristall var för sig då de representerar olika typer av artefakter. I min redovisning skiljer jag således mellan *killiaq*, *kalcedon* och *jaspis* samt mellan *kvartsit*, *kvarts* och *bergkristall*. Bland fynden förekommer kvarts med olika utseende och beteckningar som rökkvarts, mjölkkvarts och rosenkvarts används också där jag ansett detta vara relevant (för kvartsfamiljen i Grönland se Ljungdal 2004 och för Saqqaqkulturens råmaterial se färgplansch).

Mineraler i Nuukområdet och råmaterialens naturliga förekomster

I Nuukområdet finns inga kända naturliga förekomster av killiaq, kalcedon eller jaspis. H.C. Petersen (1979:22) som har sammanställt en grönländsk sten- och vapenterminologi har i ett annat sammanhang nämnt en stor

killiaqsten på Qoornoq. Och från sitt besök i Godthåbsfjorden 1808 skriver Karl Ludwig Giesecke (1910:164) att han på stranden mellan den dåvarande inspektörsbostaden och Ny Herrnhut funnit små stycken av kalcedon och jaspis. Man kan förmoda att båda vittnesbörden rör lämningar av paleoeskimåer. Giesecke nämner bl.a. större och mindre gångar av mjölkkvarts i graniten. Han talar om strålsten och stora täljstenslager med klumpar av grön jade (en tätare typ av strålsten; jämför nefrit), samt gul glimmersand, hornbländeskiffer, små granater och opaliserande och labradoriserande fältspat och andra iridescenta (av *iris*, regnbåge) eller färgspelande stenar.

Vid inlandsisen bakom Qussuk finns gott om fossila *lerförsteningar* av ammassetter (lodda) och förutom *täljsten*, som nämnts i avsnittet om lamporna, är Nuukområdet känt för smyckesten som *beryll*, *turmalin* och *bergkristall*. Detta finner man i pegmatitgångar (Andersen Skov 1991:91) och sådana finns bl.a. på Sermitsiaqön. I Nuukområdet finns också *rubin*, *nuummit* och *grönlandit* men märkligt nog har man inte funnit dessa mineraler i Saqqaqsammanhang. De största rubinerna i Grönland hittar man i Maniitsoqområdet där de kan väga helt upp till ett kilo (sic!). Färgmässigt är det emellertid rubinerna runt Qeqertarsuaasiaat (Fiskenæset) söder om Nuuk som är mest intensiva, och då dessa ofta finns tillsammans med en starkt grön mineral (tschermakit) lägger man märke till dem i naturen. Beträffande nuumit, som ”upptäcktes” först på 1980-talet, så är den, som namnet antyder, unik för Nuuk och finns åtminstone i fjordens yttre delar. Det är en svart sten uppbyggd med oregelbundet liggande avlånga kristaller som lyser mycket starkt i gult, blått och grönt när man väter stenens yta (jämför labradorit). Grönlandit till sist, är en hård närmast chertlik kvartsit som, om man undantar färgen, för tankarna till Ramahcherten från Labrador (pers. erf. För Ramahchertens användning se Fitzhugh 1978, Loring 2002). Förutom vit kvarts innehåller grönlanditen stora mängder av en grön mineral kallad fuchit. Fuchiten ger stenen en frisk gräsgrön färg men det finns också mörkare svarta eller brungröna nyanser. Grönlandit i tunnare stycken är ljusgenomsläpplig och skimrar nästan metalliskt p.g.a. av den stora mängden glimmer (Grönlands Stenklub/Ujaraq 2002).

De av Saqqaqskulturens råmaterial som det finns gott om i Nuukområdet är förutom täljsten kvartsit, kvarts och bergkristall. Bergkristall finns t.ex. på Sermitsiaqön men även på Aligortoq (Månestensøen) ute i skärgården. Där är förekomsten emellertid tömd då det varit ett populärt ställe att besöka under senare år. På Kingitup Taseraasaa fanns ett område som kan ha utgjort ett kvartsbrott under paleoeskimåisk tid och klipporna närmast havet på Marianes Pynt har breda gångar av numera krackelerad kvarts som också kan ha använts av dem som bodde i området för ca 4 000 år sedan. Som Giesecke poängterat finns det venkvarts runt om i fjorden och kvartsit har man inte heller saknat. Kalcedon, däremot tycks inte finnas naturligt i Nuukområdet. Det är känt från basaltområdena i Diskobukten och på Nuussuaqhalvön samt från Siorapaluk vid Qaarnaq och från östkusten i områdena norr och söder om Ittoqqoortoormiit (Scoresbysund).

Kalcedon ligger som utfällningar i hålrum och sprickor men uppträder också som droppsten. Färgen är från vit och grå till ljusblå, grågrön eller rödbrun och kan variera mycket i en och samma sten. Centralt i vissa av dem finns ett hålrum utfyllt av stora kvartskristaller. Kalcedon har vulkaniskt ursprung, precis som nuummit och grönlandit, och det finns basalt i Nuuk precis som i Diskobukten och på Nuussuaqhalvön som avgränsar Diskobukten mot norr. Att man inte finner kalcedon i Nuukområdet kan därför framstå som märkligt. En möjlig orsak kunde vara att områdena har olika geologisk historia. Diskobukten är från Tertiär (ca 65 millioner år) och Nuukområdet från jordens urtid (ca 3 miljarder år). Men att åldern skulle vara ett skäl motsägs av att den kalcedon som uppträder i talrika klumpar i form av agat i Siorapaluk finns just i de urtida geologiska lagren (se Grönlands Stenklubb 2002).

Killiaq/kiselskiffer finns också i området runt Diskobukten och paleoeskimäernas främsta råmaterialkälla kan antas ha legat i Qaarsut vid Uummanaq på Nuussuaqhalvön (se karta färgplansch). Enligt Gulløv & Kapel (1988:52) har kiselskiffer inte påvisats söder om Sisimiut kommun men var i Sisimiutområdet man funnit den framgår inte. Frågan om eventuellt andra källor för detta råmaterial än de som Jensen m.fl. angivit får således stå öppen tills vidare. Med vänligt bistånd av geologen Erik Skov, Köpenhamn, och polisen Fredrik Solberg Lyngø, Nuuk, har jag fått tillgång till ett femtontal råstenar av killiaq från Qaarsu. De visar bra i vilken form kiselskiffer förekommer i naturen. Det är stenar som är omkring 20 x 10 x 8 cm stora och med tanke på att man under paleoeskimäisk tid sannolikt bar med sig en del stora stycken killiaq från plats till plats har jag vägt dem. Tillsammans vägde de 30 kg. Var för sig var de mellan 3 och 5 kg tunga medan ett mindre stycke på 8 x 8 x 6 cm var 625 g tungt. Färgen på dessa stenar är svart eller mörkt respektive ljust grå och ibland finns alla tre färgerna i samma sten. Men det finns ingen med brun eller påtagligt blå nyans som i en del av redskapen från Nuukfjorden (Se färgplansch).

Proveniensen hos killiaq från Marianes Pynt

Den som ägnat råmaterialen i de paleoeskimäiska stenredskapen den största uppmärksamheten är Jens Fog Jensen (Jensen, J. F. 2000, Jensen, J. F. & Brinch Petersen 1998, Jensen, J. F., Johansen & Petersen, B. E. 1997). I en av hans undersökningar bidrog vi med ett antal killiaqavslag från Marianes Pynt. Fog Jensen har lokaliserat förekomster av killiaq på två skilda lokaler på Grönlands västkust. Den ena källan är Qaarsut på Nuussuaqhalvön som nämndes ovan och den andra är Angissat, en av Grønne Ejelandöarna i södra delen av Diskobukten (Jensen, F. J. 1998:143). Hit har Fog Jensen även kunnat härleda ursprunget för en del killiaq funnen på olika paleoeskimäiska boplatser på Grönlands västkust (Jensen, J. F. 2000). Genom studier av killiaq innefattande såväl makroskopiska som mikrokristalliska

Bild 63. Distributionen av killiaq på Grönlands västkust från Nuussuaq-halvön till Marianes Pynt i Nuukfjorden, ur Jensen, J.F. 2000.

iakttagelser (macro type studies respektive crystallin type studies), där killiaq som råsten har sågats upp i tunna skivor, har Fog Jensen konstaterat att killiaq från Angissat skiljer sig från killiaq från Qaarsut på två sätt. Dels har de olika kristallinska egenskaper och dels har angissatkilliaq en tendens att bilda en tjock gul patina på ytan.

Med dessa skillnader som parametrar visar Fog Jensens studie att angissatvarieteteten är den vanligaste killiaqtypen på Saqqaqboplatserna i Sisimiutområdet. Beträffande de killiaqavslag som ingick i undersökningen från Marianes Pynt kunde 6 av 11 dock inte sättas i samband med någon av de två ovan nämnda råmaterialkällorna. Det visade sig också att avslag med gul patina från Marianes Pynt var av en helt annan kristallinsk typ än killiaqen från Angissat. Kristalliskt överensstämde 5 av avslagen från Marianes Pynt med Qaarsutvarieteteten, men ur makrotyperspektiv kunde 4 av dessa samtidigt placeras i kategorin killiaq med gul patina. Enligt Fog Jensen kan bara en del av den killiaq vi funnit på Marianes Pynt antas komma från området runt Qaarsut. De andra är från ännu okända källor, sannolikt på Nuussuaq-halvön eller möjligen på själva Diskoön (Bild 63).

Tillsammans med andra ännu okända killiaqkällor antar Fog Jensen (2000) att Qaarsut har varit råmaterialkälla för överföring av killiaq inom ett geografiskt större område av Grönlands västkust medan angissatkilliaqen antas ha ingått i ett relativt lokalt distributionssystem. Även om det inte varit fråga om bestämda *system* pekar Fog Jensens undersökning således på möjliga samband mellan olika paleoeskimåiska boplatser längs Grönlands västkust. Men de visar också att det bör finnas flera andra råmaterialkällor för killiaq i Grönland. En viktig aspekt i detta sammanhang är om killiaqstycken med samma proveniens måste ha samma kristallinnehåll? Med stöd i de många killiaqstenarna från Qaarsut kan konstateras att de, trots att de kommer från samma ställe inte måste se likadana ut färgmässigt. Stephen Loring, som ägnat sig särskilt åt chert i Labrador, anser att man har en tendens att undervärdera antalet förhistoriska råmaterialkällor och att

The uniformity of chert chemical composition (...) can also obscure analysis. Even within a single source cherts often have wide color and texture variation that can make specific attribution sometimes difficult to determine. (Loring 2002:6)

Det som Loring skriver om chert måste i hög grad gälla kalcedon, och särskilt agat, där samma råämne har många färger. Men detta gäller kanske även killiaq? Beträffande killiaq kan tilläggas att analysen också kan försvåras av den mikromiljö som respektive killiaqstycke lagrats i. Precis som hos flinta kan den omgivande miljön avspeglas i stenstycket. Killiaqartefakter funna på en och samma fyndlokal kan därför växla i färg och textur trots att de kan ha tillverkats av samma råämne. Ett objekt är glatt och glansigt, ett annat sprött och förtorkat. Ett ger ett uråldrigt intryck, ett annat ser ut som om det hade tillverkats idag. På Marianes Pynt hade den gula leran i de lägre lagren gjort killiaqen påtagligt gul, medan sol, vind och vatten givit de fynd som fanns på ytan en ljusblå eller vit patina.

Likheter och skillnader inom och mellan artefaktklasserna

Analysmetod och sammanställningen av tabeller

För att skapa överblick och försöka få en uppfattning om vad de olika boplatserna i Nuukfjorden representerar har jag sammanställt ett antal tabeller (se fig. 2 och 3 i detta avsnitt samt Appendix nedan) som också kan ligga till grund för jämförelser av fynden från Nuukfjorden med fynd från andra paleoeskimåiska platser såväl i Grönland som i andra delar av den paleoeskimåiska världen. Det jag särskilt velat lyfta fram är antalet artefakter och den relativa frekvensen av respektive fyndkategori samt förekomsten av olika typer av råmaterial på varje boplats. Det finns inget allmänt vedertaget sätt att redovisa paleoeskimåiska fynd men flera av de parametrar som jag har registrerat står att finna också i andra publikationer.

Metodologiskt bygger analyserna på generella funktionstyper. Stenartefakterna har således klassificerats som ”vapen” respektive ”verktyg och redskap” med undergrupper. I allmänhet är det bara hela ändblad, eller ändblad med mindre defekter, som tagits med. De variabler som registrerats på dessa är längd, bredd, tjocklek och tvärsnitt samt bestämda attribut som skrapegg, skafttunga, kantretusch och dylikt. Där det har ansetts befogat har även form och färg angivits. Beträffande redskapsfragmenten redovisas dessa i Fyndkatalogen från respektive boplats i Appendix. De jämförande analyserna bygger på studier av *likheter* och *skillnader*. Vad som är likt respektive olik är subjektivt i den mening att något valts ut medan annat valts bort som jämförelseobjekt. Avsikten är inte att redovisa några exakta förhållanden utan att peka på tendenser. Om resonemanget haltar i något avseende kan detta bero på att jämförelser ibland har gjorts trots att helt jämförbara data har saknats. Min strävan har dock varit att få ett så entydigt grundlag som möjligt och därför har de objekt och de boplatser som inte ansetts relevanta för en viss jämförelse uteslutits. Detta gäller även i de fall där avvikelserna har varit så stora att jämförbara faktorer inte gått att göra kommensurabla med hjälp av procentberäkning och inbördes rangordning. T.ex. har Ytterfjorden och Qaarusuk lyfts ut ur några sammanställningar med hänvisning till att det inte finns några C14-dateringar därifrån. Redovisningen nedan inleds med en översikt över artefakter och råmaterial och efter det presenteras respektive fyndkategori var för sig med början i sticklarna som är den dominerande kategorin bland formade redskap. De siffror som ligger till grund för resonemanget finns således i form av tabeller i Appendix men kan också ses i den redovisning av fynd från respektive boplats som presenterats ovan.

Relativa frekvenser beträffande antalet fynd och artefakternas råmaterial

Formade redskap, avslag och råmaterial

När man fokuserar på likheter och skillnader mellan klasser av hela stenblad (se Appendix tabell 1–3) kan konstateras att det absolut övervägande antalet är ändblad till verktyg och redskap medan vapenspetsarna är långt färre (c:a 12 % mot 88%). Av vapenbladen är harpunbladen vanligast, tätt följda av pilblad och spjutblad medan lansbladen är få och sidbladen ännu färre. Om man räknar stickelavslagen som restprodukter och inte som redskap i sig (Giddings 1964:221) är det sticklar och mikrospån som klart dominerar gruppen verktyg och redskap. Avståndet till knivar och skrapor är stort. Skraporna utgör tillsammans mindre än 10 %. Av dessa är de flesta ändskrapor och därefter kommer sidskrapor och transversala skrapor. Det minsta antalet i kategorin verktyg och redskap är pryglar, borrar och eldslagningsstenar. Skulle man utesluta stickelavslagen ur jämförelsen kvarstår förhållandet verktyg och redskap kontra vapen med ytterst liten skillnad. Vapenbladen blir då knappt 20 % av det totala antalet medan sticklarna motsvarar 40 %, mikrobladen 25 % och knivar, skrapor och borrar tillsammans drygt 15 %.

Beträffande råmaterialet i objekten är det absolut största antalet gjorda av killiaq (se Appendix tabellerna 2–9). Det dominerande råmaterialet i sticklarna är således killiaq men det finns också sticklar som gjorts av bergkristall och kalcedon. Killiaq är även det absolut dominerande råmaterialet i vapenspetsarna men det finns trots allt ett litet antal av kvarts, kvartsit och kalcedon. Några knivar är av killiaq men de är oftare av kvarts och kvartsit medan råmaterialet i ändskraporna i lika hög grad är av kalcedon som av killiaq. Även sidskraporna är av kalcedon men de kan också vara av bergkristall, det material som näst intill samtliga mikrospån är gjorda av. Bilden för kärnor och råämnen är emellertid en helt annan än den för formade redskap. Av de totalt 271 kärnorna och råämnena är mindre än 10 % av killiaq. Nästan hälften av alla kärnor är av bergkristall och därefter följer de av kvarts och kvartsit. Det betyder att antalet kärnor och råämnen av killiaq först kommer på fjärde plats och bara är flera än råämnena och kärnorna av kalcedon och jaspis. Den undantagslöst största mängden råämnen och kärnor fanns på Marianes Pynt. Riktigt stora och kraftiga bitar av killiaq fanns bara här. De allra flesta var dock av bergkristall före kvartsit, killiaq, kvarts och kalcedon. På Qaarusuk var det emellertid mest kalcedon och jaspis och från Ytterfjorden kom bara kvartsit och bergkristall. På Kingitup Taseraasaa fanns nästan enbart kvarts, men i mycket stora mängder, och på Kikiallit Nuua bara bergkristall. Både Narsaarsuup Nuua och Nuugaarsuk hade gott om bergkristall och på vardera platsen fanns två stora avslag av killiaq som p.g.a. storleken definierats som råämnen.

Ser man på råmaterialet i avslag inklusive flisor stämmer siffrorna i princip överens med talen för formade redskap, d.v.s. de flesta är av killiaq. Det är emellertid intressant att konstatera att mängden avslag av kvartsit är större i relation till formade kvartsitföremål än mängden avslag av kristall i relation till föremål av kristall. Avslag av olika råmaterial skiljer sig inte bara från varandra i antal utan också i storlek. Det fanns betydligt många flera flisor, eller snarare *fligor*, på 1 cm eller mindre av killiaq, kalcedon och jaspis än av kvarts och kvartsit. De senare är i regel jämförelsevis stora medan de av kalcedon och jaspis nästan uteslutande är mycket små. I beskrivningen av boplatserna tidigare har poängterats att särskilt mindre avslag och flisor ofta fanns i koncentrationer från ett par tiotal upp till ca 700 stycken samt att olika råmaterial inte sällan låg i bestämda områden i utgrävningsytan (se t.ex. Marianes Pynt) där tillverkningen respektive skärpningen av artefakter således har ägt rum. Det är också värt att konstatera att den relativa frekvensen av avslag/flisor kontra övriga fynd på dessa boplatser i allmänhet är mer än 90 % (se Appendix tabell 4), ja på Nuugaarsuk t.o.m. 96 %. Men också Kikiiallit Nuua utgör ett högst frapperande undantag med bara 48 % avslag/flisor i relation till det totala antalet fynd. Detta kan peka på att Kikiiallit Nuua varit en plats mest för kortare uppehåll.

När man sammanfattar dessa uppgifter ses att människorna under Saqqaqperioden i Nuukfjorden haft helt bestämda preferenser för valet av råmaterial till olika typer av verktyg, redskap och vapen. De flesta artefakterna är dock av killiaq. Utifrån antalet avslag och flisor kan man också konstatera att det är just killiaqföremålen som skärpts upp mest och därmed bör dessa ha använts flitigast. Trots detta är antalet råämnen och kärnor av killiaq jämförelsevis mycket få. Råämnen och kärnor av bergkristall, kvarts och kvartsit är långt flera. Antalet föremål av dessa senare råmaterial är emellertid ytterst få. Detta ger vid handen att tillgången på kvartsit, kvarts och bergkristall har varit betydligt större än tillgången på killiaq i Nuukfjorden. Det kan emellertid också peka på att killiaq som råmaterial har lämpat sig mycket bättre för bearbetning än kvarts och kvartsit. Killiaqen har varit betydligt lättare att forma och därmed har hela råämnet av killiaq kunnat utnyttjas på ett mera ekonomiskt sätt än råämnen av kvarts och kvartsit.

Sticklar och stickelavslag

Saqqaqstickeln i grönländsk arkeologi

Det dominerande fyndet bland formade objekt från Nuukfjorden är stickeln. Denna kategori har också kommit att bli ett av den tidiga stenålderns kännemärken och finns från arkeologiska platser överallt på jorden. Stickeln definierades tidigt i samband med fynd från paleoliticum i Europa men i Skandinavien dröjde det till 1927 innan den blev erkänd som ett särskilt redskap (Petersen Vang 1993:70). I det nordiska stenåldersmaterialet

är sticklar inte heller särskilt tydligt utformade utan består ofta bara av ett spån eller avslag med en kort skarp kant (se Brøndsted 1977:54). Såväl i Sverige som i Danmark räknades sticklar också länge in bland skärvor och avfall – om de överhuvud taget beaktades (Moberg 1969:95). Senare har olika sticklar typindelats även här och numera används de som kulturell och kronologisk attribuering (bågstickeln i Kongemose t.ex. se Jensen J. 2001:142).

De paleolitiska sticklarna är mera markanta till formen och det kan nämnas att den s.k. vinkelstickeln (*burin dièdre*) påminner om sticklar från Saqqaqepoken i Grönland – även om den förra i allmänhet är mycket större. Den typiska Saqqaqstickeln (Bild 64 a–b) är dock mera precist utformad med sin helt egna morfologi och sina egna attribut. Drygt halva stickelns längd utgörs av en bifacialt tillslagen proximal del (proximal här = närmast skaftet) med mer eller mindre spetsvalt tvärsnitt. Den distala delen är däremot platt och bifacialt slipad, sannolikt som ett led i prepareringen av den slagyta varifrån stickelavslagen avlägsnas. Stickelavslagen slogs eller trycktes av i rät vinkel ovanför varandra vilket gör att Saqqaqstickeln får en rad trappformade avlagsärr i ena sidan. I övrigt liknar den andra paleoeskimåiska sticklar som ofta har formen av en rumvante (se t.ex. Giddings 1964:215). På den motsatta sidan avlagssidan är den övre kanten rak eller lätt avrundad. Basen är smalare än toppen och stickelns sidor sluttar således ner mot en mer eller mindre konvergerande bas. Denna kan vara lätt diagonal eller symmetriskt avrundad. Riktigt breda eller riktigt spetsiga stickelbaser är däremot mycket sällsynta (Se Appendix tabell 9). Saqqaqstickelns signifikans gör den till denna kulturperiods absoluta ledartefakt. Men precis som den skandinaviska stickeln inte fanns före 1927 existerade inte heller den grönländska stickeln före 1952.

När den norske historikern och geografen Ole Solberg 1907, utifrån artefakter funna inom ett område från Attu i Kangatsiaq norr om Maniitsoq i söder till Salliaruseq i Uummannaqs kommun i norr, presenterade en stenålder i Grönland var stickeln som sådan ännu inte ”upptäckt” inom arkeologin. Det är därför inte märkligt att han definierade sina stickelfynd som borrhspetsar och placerade dem med aktivitetsudden eller avlagssidan nedåt på illustrationen i sin bok (se Solberg 1907:47). Det viktigaste i detta sammanhang är dock att dessa sticklar, som ännu inte var definierade som sådana, därför inte heller kunde stödja Solbergs teori om en stenålder i Grönland. Som nämnts i avhandlingens inledande kapitel blev det i stället den unge Jørgen Meldgaard som 1952 fick (åter-)ge Grönland denna ”stenålder” (Meldgaard, J. 1996).

De objekt Meldgaard kunde identifiera som sticklar, och som därmed sköt Grönlands förhistoria flera tusen år tillbaka i tiden låg bland andra stenföremål i en samling som hade sänts till Nationalmuseet i Köpenhamn 1948 av ”havebrugskonsulenten” och amatörarkeologen Hans Mosegaard. Stickeln kom på så sätt att ha en avgörande betydelse för synen på Grönlands förhistoria och det viktigaste objektet när det gäller att binda samman de

Bild 64 a. Stickel från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

tidigaste människorna i Grönland med den samtidiga befolkningen på den Amerikanska kontinenten. I princip samma typ av sticklar finns från Grönland över Ellesmere Island och Baffin Island till Canadas fastland ända bort till Alaska och boplatserna vid Bering Sund (Larsen & Meldgaard 1958:50–51, Giddings 1964:211–219).

Sticklarna från Nuukfjorden

Jämförelserna av sticklarna från Nuukfjorden (Appendix tabellerna 10–13, Bild 65–66) har inriktats på antal, maximal längd och bredd samt det bredaste stället på basen, stickelns tjocklek och tvärsnitt och dessutom har formen på spetsen och basen noterats precis som antalet ärr efter avslag, eventuell slipning och råmaterialets färg. Alla uppgifterna står att finna i tabellerna men för att ge ett konkret intryck av vilka tal det rör sig om redovisas några av siffrorna också här.

Det totala antalet hela sticklar var 132 stycken. Av dessa kom 115 från Marianes Pynt medan det på de övriga boplatserna fanns mellan 2 och 6 stycken. Bland dem från Marianes Pynt är 2 av kalcedon, 8 av bergkristall och alla de övriga av killiaq. Den största är drygt 4 cm och den minsta drygt 1 cm lång. Typvärdena visar en längd på 2,5 cm, maximal bredd 1,0, bredd över basen 0,8, tjocklek 0,3 cm och 3,5 avslagsärr. I hälften av fallen är tvärsnittet spetsovalt och i ca 30 % är stickeln flat. En av sticklarna är en omformad pilspets. Ett mindre antal har avslagsärr på två sidor och en har avslagsärr på tre av de fyra sidorna. Alla sticklar är slipade bifacialt på den del varifrån stickelavslagen avlägsnats. Slipspåren går i riktning tvärs över den slipade ytan på alla. Den övre distala kanten och sidan motsatt avslagssidan är oftast mjukt rundslipad, men det förekommer också att den har ett tunt längsgående avslagsärr med skarpa kanter som böjer sig längs hela stickelns distala ände. Detta drag är intressant att notera då det återkommer på ett par av mikrospånkärnorna (Se färgplansch).

Ser man på de mer subjektiva faktorerna har de flesta sticklar en lätt diagonal men ganska rät vinklad topp. Andra är avrundade upptill och bara ett par är spetsiga. När det gäller basens form finns det lika många sticklar med rak bas som med avrundad medan de spetsiga respektive helt runda är färre. Till färgen är nästan hälften gjorda av grå killiaq men det finns också många bruna medan de svarta är få. Det går inte att peka på ett samband mellan mätbara egenskaper och en viss färg på stickelns råmaterial. De av grå killiaq är således varken större eller mindre än de av brun killiaq.

Sticklarna från de andra boplatserna i Nuukfjorden överensstämmer i en jämförelse med sticklarna från Marianes Pynt med ett undantag. Detta är en påfallande kraftig stickel från Kingitup Taseraasaa som skiljer ut sig både vad beträffar tjocklek, bredd och råmaterial (Bild 33). Det är visserligen av killiaq men råmaterialet ger ett helt annat intryck än det man annars ser i Nuukområdet både när det gäller färg och textur. Killiaqen i denna stickel är snarast fuktig och färgen kan beskrivas som kall och

1 cm

Bild 64 b. Stickel från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

mycket grå. Med Munsells Soil Color Chart ligger den närmast mitt emellan N 4 och 5 på Grey 1 (Gley 1). Denna stickel har normala avslagsrår efter stickelavslag på två av varandra motsatta sidor men på en tredje sida finns två längre parallella spånlika avslagsrår. Kraftigheten hos detta föremål leder tankarna till sticklar från Independence I-kulturen även om jag sett enstaka Saqqaqsticklar från Diskobukten som varit ungefär lika kraftiga.

Sticklarna av kalcedon ligger på den övre delen av skalan när det gäller bredd och tjocklek i jämförelse med dem av killiaq. De är dock bara två (Tabell 9). En av dem är bifacialt slipad över avslagsytorna, precis som de av killiaq men ingen av sticklarna av bergkristall är slipad. Dessa är mycket mindre standardiserade i formen. I allmänhet är de något kortare än sticklarna av killiaq men samtidigt bredare och framförallt mycket tjockare (Tabell 12). De kan som andra sticklar ha ärr efter tre till fyra avslag och de kan som de andra vara dubbelsticklar, formade antingen som mittsticklar eller med avslagssidorna placerade diagonalt mot varandra. Trots att sticklarnas utformning är så lika ger varje enskild stickel ett helt speciellt och personligt intryck. Några av de stora ser närmast stränga ut med sin högtidliga stramhet medan de små kan vara vänligt runda eller ynkliga och tunna, men gemensamt för dem alla är att de är tydligt samlade i formen.

Ett objekt som inte tagits med i sammanställningen av sticklar men som ändå skall uppmärksammas här är det stickelliknande redskapet (ibland också kallad pseudostickel och i engelskspråkiga publikationer *burinlike tool* förkortat Blt). Det fanns på Qaarusuk Pynt II och är 3,3 x 1,1 x 0,3 cm stort, gjort av en gulröd till beige jaspis, har triangulärt tvärsnitt och är slipat på alla tre sidorna. Det har en 0,5 cm lång tånge med lätt konkav bas och definierades som en kniv i fyndögonblicket (Bild 67). Helge Larsen och Jørgen Meldgaard (1958:61, 64) beskriver liknande fynd från Diskobukten som "ett i Grönland tresidigt slipat föremål med en kort tånge med raka eller lätt konkava sidor för skaftet". De antar att detta objekt har haft samma användning som stickeln och utvecklats ur denna.

Bild 67. Det stickelliknande redskapet från Qaarusuk, teckning av Martin Mörck.

Sticklarna från Nuukfjorden i relation till sticklar från andra paleoeskimåiska boplatser

Vid en jämförelse av sticklarna från Nuukfjorden och sticklar från andra paleoeskimåiska platser i Grönland, Canada och Alaska kan konstateras att de är mycket lika storleksmässig (Figur 2). Se också Møbjerg & Grummesgård-Nielsen 1997:251). Det är bara sticklarna från Independence I-kulturen i Grönland som i allmänhet är ca 1 cm längre än de övriga. När det gäller råmaterialet är de flesta Saqqaqsticklarna dock av killiaq medan ytterst få av dem från det allra nordligaste Grönland är av detta material. De är i stället av chert, också kallat flinta i tidiga publikationer. Independence I-sticklarna skiljer sig dessutom från Saqqaqsticklarna genom att de förra kan ha en hel rad av distinkta inhak vid skaftningsdelen (Knuth 1984:99, fig. sid. 62). Bland de sticklar från Grönlands östkust som Hanne Tuborg och Birger

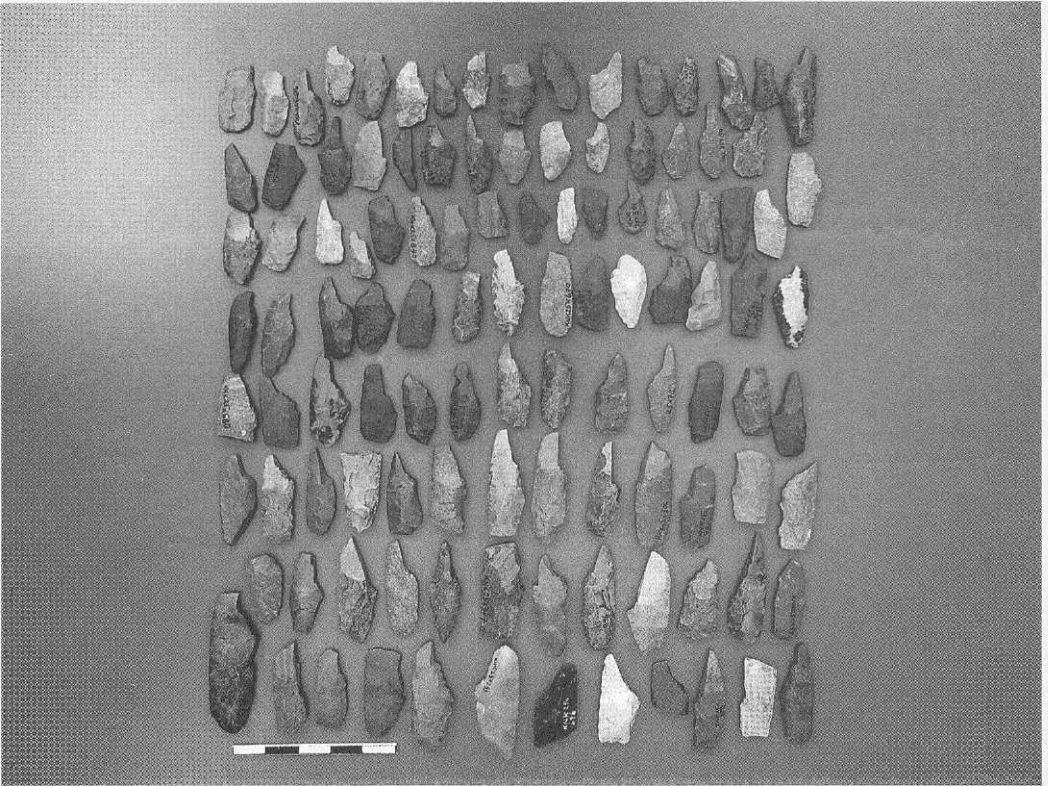

Bild 65. Sticklar av killiaq från Marianes Pynt.

Sandell (1999, se också Figur 2) redovisat uppges en att vara av svart killiaq, två av en ljusbrun randig kvartsit och de övriga av en mörk opak agat samt att ingen av dem bär några tecken på slipning. Författarna anger också på flera ställen i texten att de utifrån detta fyndmaterial inte kan skilja mellan de sticklar som eventuellt kan representera Independence I- och de som är från Saqqaqkulturen (se t.ex. Tuborg & Sandell 1999:142).

Går man till *Crossroads to Greenland* av Peter Schledermann (1990) finner man exempel på sticklar från alla de paleoeskimåiska kulturerna funna på Bache Peninsula på Ellesmere Island (För tecknade illustrationer se Schledermann 1990:344–356, Appendix C). Både foton och teckningar visar att särskilt stickklarna från Bight Site och Topo Site utseendemässigt liknar de grönländska Saqqaqstickklarna. De flesta är dock av chert och bara omkring hälften av dem är slipade men längden passar. Tar man utgångspunkt i sticklar av kalcedon och bergkristall från Marianes Pynt och jämför dem med Saqqaqstickklarna på Bache Peninsula så stämmer även måtten på bredd och tjocklek överens. Detta gäller även stickklarna från Cape Denbigh längst västerut i Alaska presenterade i *The Denbigh Flint Complex* av J. L. Giddings (1964:215–216, se också Figur 2). Råmaterialet i dem är i allmänhet grå chert medan sticklar av svart chert och transludent kalcedon samt röd jaspis uppträder mindre ofta. Giddings anger dessutom att det övervägande antalet

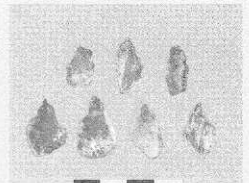

Bild 66. Sticklar av bergkristall från Nuukfjorden.

Figur 2.

Några uppgifter om sticklar från andra paleoeskimåiska områden än i Nuukfjorden

Solberg (1907:46): Längden på sticklarna är mellan 2 och 3 cm.

Kramer (1996:84): Modalvärdena på sticklar från tre olika platser på Akia och Nipisat I i Sisimiut kommun varierar i längd mellan 2,1 och 2,7 cm och i bredd mellan 1,0 och 1,1 cm.

Larsen & Meldgaard (1958:50): Sticklar från Diskobukten varierar i längd mellan 1,7 och 4,9 cm, i bredd mellan 0,8 och 2 cm och i tjocklek mellan 0,2 och 0,6 cm.

Elling (1992:56): Sticklar från Gammel Nullit i Thuleområdet har en genomsnittlig längd på 2,63 cm.

Tuborg & Sandell (1999): De största stickeln från Grönlands östkust är 3,8 x 1,7 x 0,5 cm och den minsta 1,9 x 1,5 x 0,3 cm. Bland dessa sticklar finns åtta hela exemplar som jag räknat ut medelvärdet på. Längden blev 2,6 cm, bredden 1,68 cm och tjockleken 0,37 cm.

Hinnerson-Berglund här: De 43 sticklar från Pearylandville som finns registrerade på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv är i medeltal 3,7 cm långa, 2 cm breda och 0,6 cm tjocka. Den största är 4,76 x 2,11 x 0,63 cm och den minsta 2,26 x 1,68 x 0,41 cm. Spridningen i längdmåttet är således stor men 25 av dessa 43 sticklar är mellan 3 och 4 cm långa.

Schledermann (1990): Sticklarna från Östra Canada är i allmänhet knappt 3 cm långa, 1,6 cm breda och ca 0,5 cm tjocka. Medelvärdet på sticklarna från Saqqaqboplatsen Bight Site, Feature 2 är längd 2,69 cm, bredd 1,67 cm och tjocklek 0,47 cm. Sticklar från Pre-Dorsetperioden är mellan knappt 2 och drygt 3 cm långa samt drygt 1 till knappt 2 cm breda och från Transitional Sites 2,9 cm långa, 2,25 cm breda och 0,41 cm tjocka medan den största stickeln från Baculum Site (Early Dorset) är 3,2 cm lång, 2 cm bred och 0,45 cm tjock.

Giddings (1964:215–216): Sticklar från The Denbigh Flint Complex är i medeltal 2,64 cm långa, 1,31 cm breda och 0,41 cm tjocka. Råmaterialet är i 72 % grå chert, i 8 % svart chert, i 10 % transludent kalcedon och i 6 % röd jaspis medan de återstående 4 % är av en "highly silicified slate or poor quality chert" och 87 % av sticklarna anges vara right-handed.

sticklar från Cape Denbigh är "right-handed". Metoden för att avslöja detta beskrivs sålunda:

When a burin of this kind (handled and drawn against the user) is placed on its plane face with the point of burin blow upward before the observer, it is usually found to be right-handed – that is the burin scar and the 'thumb' lie to the left.

(Giddings 1964:218)

Giddings metod fungerar möjligen på en av kalcedonsticklarna från Nuukfjorden men på sticklarna av killiaq är den mera osäker. Avspaltningsärren på Nuuksticklarna kan ligga riktade åt både höger och vänster på en och samma stickel, men ofta är de faktiskt raka. Som jag ser det är riktningen på ärren därför ingen säker indikator på eventuell vänsterhänthet hos den som en gång använde stickeln.

Beträffande sticklarnas utformning, bredd och tjocklek har råmaterialet som sådant säkert haft stor betydelse. Killiaqsticklarna är både tunnare och

smalare än de av kalcedon, bergkristall och chert. Killiaq är också det vänligaste råmaterialet för framställning av sticklar och andra redskap. Det är relativt lätt att slipa och åtminstone ur den aspekten lättare att arbeta med än kalcedon och liknande flintlika material. Men en stickeltillverkarens intentioner har sannolikt ändå varit mest besvärliga att förverkliga med bergkristall som utgångspunkt. Den dominerande användningen av killiaq och detta råmaterials mycket goda egenskaper kan därför vara ett av skälen till att Saqqaqstickeln i Grönland ger intryck av att vara ovanligt omsorgsfullt och noggrant formad medan sticklar från västligare paleoeskimåiska områden, som oftast är av chert, ser ut att ha en mindre distinkt morfologi (se t.ex. Nagy 1997:128–130). En annan skillnad som jag vill lyfta fram i detta sammanhang är att Saqqaqstickeln ofta är rak och stram och har avslagsärren sittande över varandra som på en mycket brant trappa. De Nordamerikanska sticklarna däremot ger intryck av att dra åt sidan. Stickelavslagen på Saqqaqsticklarna har sannolikt slagits från en rät vinkel och över varandra medan alla stickelavslagen på en och samma nordamerikanska stickel tycks ha slagits mera från samma nivå, och dessutom verkar lutningen på avslagsärren successivt bli större ju längre in på stickeln avslaget har slagits (se Fitzhugh 1978:105, Fig. 2.q., Helmer 1991:310, Tuck 1976:90, Fig. 1, H, 1976:83). Det skall understrykas att dessa senare observationer enbart bygger på tolkningar av illustrationer av sticklar i olika publikationer. Det som uppfattas som skillnader hos föremålen kan i stället ligga i sättet att presentera de olika sticklarna.

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är svårt att avgöra om de skillnader som, trots de många likheterna, finns hos de paleoeskimåiska sticklarna bör hänföras till tekniska, funktionella, kronologiska eller individuellt stilmässiga orsaker. Det finns ingen övergripande stickeltypologi publicerad och frågan är om ett försök att sammanställa en sådan skulle visa några tydligare tendenser. I en rapport från Lake Harbour på Baffin Island skiljer Moreau S. Maxwell (1973:15–31) mellan ett femtontal paleoeskimåiska stickeltyper betecknade bl.a. som "Crystal polished end", "Shaymarks convex spalled", "Killiugak", "Avinga", "Baffin convex spalled/twin/multiple/center", "Loon Horizontelly spalled" och vidare fram till "Dorset burinlike tool" med flera undergrupper. Denna så kallade typologisering (kategorisering) fyller möjligen en funktion för en närmare krets men för mig fick den ingen mening.

Grønnow (1996:29) anser att de metriska variationerna i bredden över basen på sticklarna från Qeqertasussuk avspeglar en signifikant kronologisk trend. Medelvärdet för de äldsta sticklarna är 1,4 cm men det minskar successivt till 1,1 cm i den yngsta fasen. Enligt Grønnow stärker detta intrycket att sticklarna är större och har en fyrkantig (suar) proximal ände under de tidigaste faserna medan senare sticklar är slankare med en snävare bas. Vänder man sig emellertid till Sisimiutdistriktet presenterar Kramer (1996b:85) i stället siffror som pekar på att sticklarnas medellängd minskar under tidig Saqqaq och att deras medelvidd ökar under

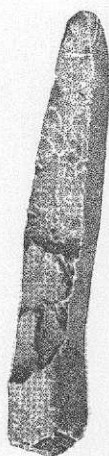

Bild 68. Stickleavslag från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

Bild 69. Stickleavslag från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

den senare fasen. Detta kan vara helt utan signifikans, skriver han, eller ha att göra med avståndet till råmaterialkällan, respektive utgöra säsongsmässiga, regionala likaväl som kronologiska variationer. Vilket av detta som stämmer med sticklarna från Nuukfjorden är inte möjligt att avgöra då formationsprocesserna på Marianes Pynt som är den boplats där just detta sannolikt skulle kunna ha konfirmerats respektive vederlagts förhindrat sådana jämförelser. Till detta kan läggas att stickelns ägare och redskapets användningsområden möjligen påverkat dess storlek och morfologi. Olika arbetsuppgifter kräver olika stora redskap och dessutom kan en viss individ ha föredragit en viss storlek och en viss typ av skaftning framför en annan.

Stickleavslag

Av de drygt 230 stickelavslagen av killiaq från Marianes Pynt är 80 hela. Det minsta är 0,7 cm och det största är 2,8 cm långt och i medeltal är dessa avslag 0,26 cm breda. Typvärdena för stickelavslag från de andra boplatserna i Nuukfjorden passar också in på dessa mått (Se tabell 14 och bild 68–70). Bara 17 av dessa hela stickelavslag är tresidiga. De kan antas vara det första eller *primära* avslaget från en viss stickel. Resten är rektangulära och betecknas som *sekundära* (Petersen V. 1993:71). Ca 40 % av de sekundära stickelavslagen har ett eller flera egna avslagsår men inget av dem har retusch eller tecken på att ha brukats. Ser man på storlek och eventuella bruksspår på stickelavslag i publikationer från andra delar av den paleoeskimåiska världen uppges de från Sisimiutområdet att variera i längd mellan 0,4 och 2,4 cm och några har spår av bruk respektive kantretusch (Kramer 1996b:80). I Larsens & Meldgaards (1958) redovisning från Diskobukten föreslår de, med hänvisning till Giddings undersökning från Alaska som visat att stickelavslag kan ha haft en funktion i sig, att de kan ha använts för t.ex. gravering. Det var dock bara 8 av de 40 stickelavslagen från Diskobukten som hade retusch. Mer än hälften av dem var av killiaq och de övriga i ungefär samma antal av flinta respektive jaspis och kalcedon. Storleksmässigt uppges de vara mellan 1 och 2,7 cm långa och 0,1 till 0,2 cm tjocka. Precis som stickelavslagen från Sisimiut passar de från Diskobukten således storleksmässigt överens med dem från Nuukfjorden (Larsen & Meldgaard 1958:51–52 inkl. fig. sid. 52, Giddings 1964:220–22, se också Maxwell 1985:65).

Medellängden på 50 av de stickelavslag från Pearyland som finns i samlingen på Grønlands Nationalmuseum og Arkiv är 1,80 cm (median 1,8 och modalvärde 1,1 cm) medan bredden är 0,40 cm och tjockleken 0,24 cm. Av dessa 50 har bara 4 stycken kantretusch. De flesta är av flinta och ett mindre antal är av ”angmak”. I Tuborgs & Sandells (1999) publikation från Ittoqqortoormiit finner man att stickelavslagen där varierar mellan 1 och 2 cm i längd, är mellan 0,4 och 0,2 cm breda och varierar i tjocklek mellan 0,5 och ca 0,2 cm. Bara några enstaka av dessa uppges ha kantretusch. De är i allmänhet

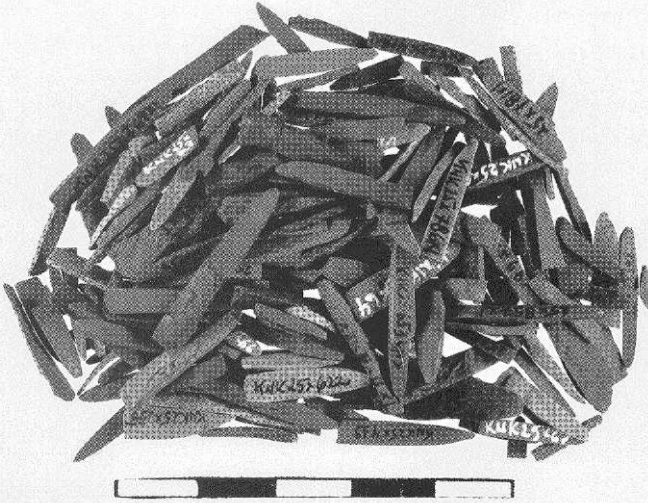

Bild 70. Stickelavslag från
Marianes Pynt.

av agat men några är av svart killiaq och ett par av bergkristall. Siffrorna pekar på att stickelavslagen i det nordligaste Grönland är något längre än de från Nuukfjorden. Men både dessa och de från östkusten är framförallt både bredare och tjockare än de från Nuuk. En viktig orsak till denna skillnad kan därför antas ligga i att de är tillverkade av olika råmaterial.

Ett annat sätt att studera stickelavslag representeras av Moreau S. Maxwell (1973:96) som utifrån 89 sticklar och 84 stickelavslag från The Loon Site, Lake Harbour på Baffin Island, dragit slutsatsen att de flesta stickelavslagen där inte kom från de sticklar som fanns på platsen. ”In only one burin”, skriver han, ”is the length of the burins spall scar equal to the average length (16 mm) of the burin spalls”. Vad jag förstår kan medellängden inte användas för att nå en sådan slutsats. ”Refitting” bör vara den bästa. I ett försök att komma fram till om de stickelavslag vi funnit på respektive boplats i Nuukfjorden hade slagits från sticklar funna på samma plats har jag själv förutom längden på stickelavslagen också mätt upp längden på många av sticklarnas avslagsärr. Denna metod blev dock alltför omständlig och uppfattades därför som icke fungerande.

Mikrospånkärnor och mikrospån

Mikrospånskärnorna från Nuukfjorden

Objekt bestämda som mikrospånkärnor är definierade utifrån förekomsten av slagplattform och minst 2 parallella avspaltningssärr efter mikrospån (Bild 71 a–b). Precis som för sticklar och stickelavslag har råmaterialet påverkat mikrospånkärnornas och mikrospånens utformning (se också Owen 1988:177). Bland fynden av klar kvarts och bergkristall från Nuuk-

Figur 3.

Exempel på mikrospånkärnor och mikrospån

Måtten som redovisas är höjd x bredd x tjocklek om inget annat anges.

Exempel från Nuukfjorden

Kärnor

1 st cylindrisk kärna 1,5 x 1,5 x 1,1 cm med 2 slagplattformar, avspaltningssärr runt om, bergkristall

1 st fyrsidig kärna 4,25 x 1,6 x 1,1 cm bergkristall

1 st handtagskärna (wedge-styled/tabula) 3,4 x 2,5 x 1,3–0,4, bergkristall

1 st handtagskärna 2 x 2 x 1, bergkristall

1 st handtagskärna 1,4 x 1,2 x 0,9 cm bergkristall

1 st kärna med trappstegslika avslagsärr ("stickel teknik") 2,6 x 1,7 x 1 cm, bergkristall

1 st konisk (wedge-styled) kärna 1,35 x 1,3 x 0,8 cm, avspaltningssärr upp till 0,4 cm breda, rödbrun kalcedon/jaspis

(1 st handtagskärna för makrospån 6,0 x 4,3 x 3,2, kvartsit)

Mikrospån från Marianes Pynt

71 st mikrospån varav 65 av kristall, 5 av kalcedon och 1 st av killiaq

Bergkristallbladens medelmått 1,65 x 0,5 x 0,21 cm

Största bladet av kalcedon 2,1 x 0,55 x 0,2 cm

(1 st makrospån 5 x 1,8 x 0,5 cm, kvartsit)

Mikrospån från Qaarusuk Pynt II

15 st mikrospån av kalcedon, medelmått 1,9 x 0,75 x 0,22 cm, störst 2,5 x 1 x 0,3 cm

2 st av bergkristall

Exempel hämtade ur litteraturen

Sisimiutområdet

17 st mikrospånkärnor av bergkristall, 5 st av killiaq, 3 st av agat (kalcedon) och 1 st av kvartsit

1 st konisk kärna > 2 cm hög, killiaq

3 st blocklika kärnor, 1,5–2 cm, kristall, 56 st mikrospån av killiaq, 50 st av kristall, 25 st av kalcedon,

7 st av kvartsit

Från Saqqaqperioden 50 st kristallkärnor och 25 av agat (kalcedon)

Från Dorsetperioden 24 av kristall och 2 av agat (kalcedon, Kramer 1996: 54–54)

Diskobukten

1 st kölformad kärna 4 x 2,3 x 1 cm, mjölkvit kvarts (Meldgaard 1952: 223)

Qeqertasussuk:

Totalt 60 st mikroblad av agat (kalcedon), 42 av kristall

I den äldsta fasen (Component 5) 16 st = 90 % av kalcedon, 2 st av kristall

I den yngsta fasen (Component 1) 5 st = ca 25 % av kalcedon, 15 av kristall (Grønnow 1996: 28, Table 4)

Nordöstgrönland – Ellesmere Island Independence I

76 st mikrospån, bredast 1,23 cm, smalast 0,57 cm medelmått 0,86 cm (Knuth 1984: 147)

Östgrönland

1 st konisk kärna 3 x 2,9 x 2,1 cm

1 st kubisk kärna 1,4 x 1,2 x 1 cm

Största mikrospånet 3,8 x 0,9 x 0,2 cm, minsta 2,1 x 0,6 x 0,4 cm (Tuborg & Sandell 1999)

Island

1 st konisk kärna 2,1 x 1,3 x 0,7 cm, avspaltningssärr 0,3–0,6 cm breda, brunröd jaspis

(Smith P, Hancock & Rink 1997). Mikrospånkärna eller eldslagningssten?

Cape Denbigh

1 st "core scraper" 2,5 x 1,1, 4 avslagsärr

Mikrospånkärnor närmast kubiska

82 st mikroblad, längsta 4,5 cm, kortaste 1,4 cm, obsidian (Giddings 1964: 203–204)

Labrador

Mikrospånkärnor 1,5 cm–2,0 cm höga, kristall (Fitzhugh 2002: 149)

fjorden finns fyra slag av mikrospånskärnor (Figur 3). Från Ytterfjorden kommer en *cylindrisk kärna* med två plattformar och avspaltningssår runt om och från Kingitup Taseraasaa finns dels en firsidig kärna eller *tabula* (Kooyman 2000:101) och dels en kärna som med en skandinavisk term närmast kan betecknas som en *handtagskärna* (se t.ex. Jensen V. 1993:59) och med ett amerikanskt uttryck en *wedge-styled core* (se Fagan 1995:175, Kooyman 2000:101, jämför konisk kärna). Det finns flera små pelarlila kärnor från Marianes Pynt som kan vara uttjänta handtagskärnor. En av dessa påminner starkt om en från Kikiallit Nuua. Vid första ögonkastet liknar den en hög ändsgrapa men vid närmare studium ser man flera parallella avslagsår som skulle gå på tvärs av eggen om det vore en skrapa. Här kan också nämnas det stora stycke kvartsit från Qaqqaliaaraq format som en handtagskärna. Den fjärde typen av kärna kan betecknas som en mikrospånskärna för *stickelteknik*. Det rör sig om flera, mer eller mindre, stickelliknande kristallstycken med en kombination av längsgående parallella respektive korta, tvära och trappstegsformade avspaltningssår. Om man håller den mest iögonenfallande av dessa som en handtagskärna mellan pekfinger och tumme och ser ner från plattformen längs kärnans främre sida finner man fem tätt sittande tvärgående avslagsår placerade precis som på en stickel. Här är ärren emellertid satta mitt emellan två parallella längsgående avspaltningssytor efter mikrospån (Bild 72 a).

Det finns bara en mikrospånskärna av kalcedon, eller snarare av brunröd jaspis, i vårt fyndmaterial från Nuukfjorden. Den är från Marianes Pynt och ser ut som en liten kub (Se färgplansch). Men den har triangulärt tvärsnitt och är därför närmast ”konisk” (wedge-like). Den har två till tre parallella årr efter avslag dels på plattformen och dels på de två smalare sidorna som går ner på ömse sidor om denna. Om man liknar kärnan vid en sockerbit med två motstående bredare och två gånger två något smalare sidor ser man att de två bredsidoerna täcks av en tunn mörkbrun cortex. De parallella avspaltningssår som är upp till 0,4 cm breda finns således på ”sockerbitens” smalare sidor och de följer efter varandra ner till den triangulära basen på samma sätt som ovan beskrivits om ärren på vissa sticklar. Detta drag får flera av mikrospånskärnorna från Nuukfjorden att likna kuber med mer eller mindre avrundade sidor. Den danska termen för kärna *block* (blok) är således kongenial för detta objekt. Bland fynden från Itinnera har jag sett flera likadana block både av kristall och av kalcedon. Inte minst en liten kubisk kärna av kvartskristall är intressant i detta sammanhang. Den är som ”vår” kalcedonkärna täckt av cortex på bredsidoerna och på den smalare fasaden sitter mer än sex täta tvärgående årr efter avslag gjorda med det jag kallar stickelteknik.

Mikrospånskärnor från andra geografiska områden

Från boplatsen Saqqaq beskriver Jørgen Meldgaard (1952:223) en liten kärna av mjölkvit kvarts med preparerad plattform och ”keelshaped back,

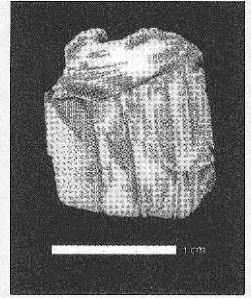

Bild 71 a. Mikrospånkärna med avslagsspår, teckning av Martin Mörk.

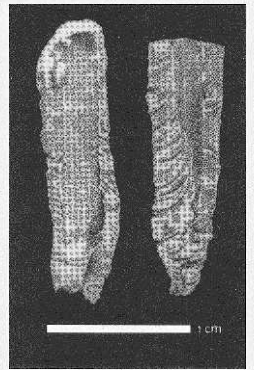
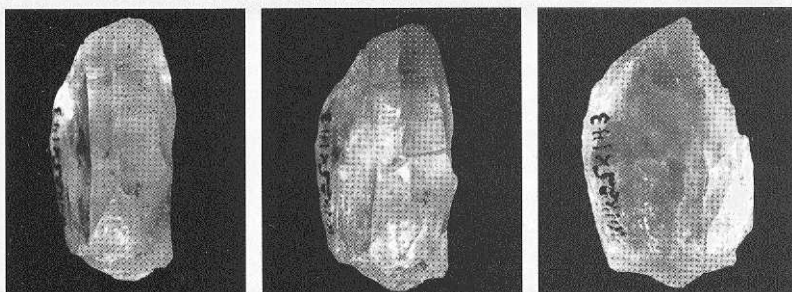
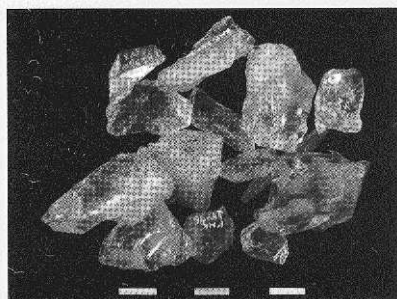

Bild 71 b. Mikrospån, teckning av Martin Mörk.

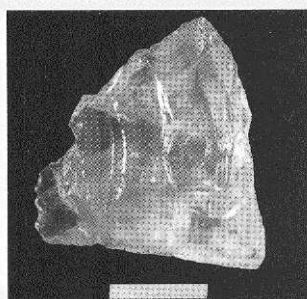
Bild 72. Mikrospånskärnor och mikrospån av bergkristall, från Nuuk-fjorden.

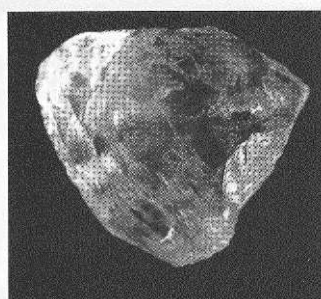
a. Mikrospånkärna med stickelteknik från tre olika håll.

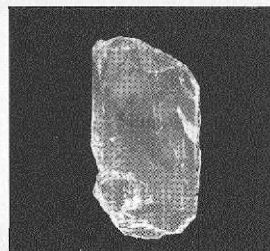
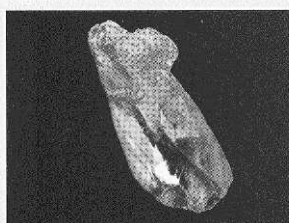
Mikrospånskärnor av kristall.

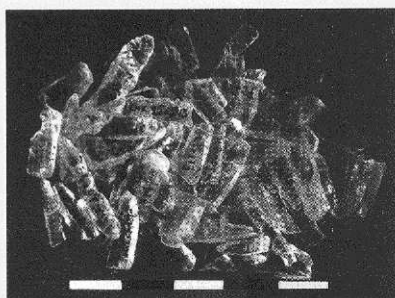
Mikrospånkärna med avlagsärr.

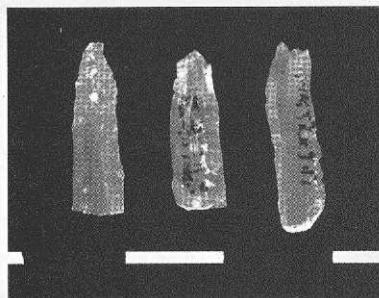
Mikrospånkärna av bergkristall med avlagsärr på det som kunde uppfattas som skrapegg.

Mikrospånkärna av bergkristall med avlagsärr från två olika håll.

Samling av mikrospån.

Tre mikrospån.

fluting along one lateral edge”. Från det övriga Diskobukten tar Larsen & Meldgaard (1958:65) emellertid upp mikrospånkärnor under ”Dorset Types” och understryker att det i Diskobukten råder ett exceptionellt förhållande mellan kärnor och mikrospån ur råmaterialsynpunkt. Mikrospånen var till 80 % av kalcedon och det fanns bara ett fåtal av bergkristall. Med kärnorna var det emellertid precis tvärt om. Bara 3 av kärnorna var av kalcedon medan det fanns 25 stycken av bergkristall. Författarna anser därför att en del av det man tolkar som mikrospånkärnor av bergkristall primärt kan ha varit någonting annat. De pekar på att hälften av kristallkärnorna utgörs av tunna kristallstycken med en relativt tunn och kort slagplattform men att de ändå har en påtagligt robust egg (sturdy edge) som antyder att de har använts till att skrapa och skära med. Detta påminner om kristallkärnorna i Nuukfjorden. På flera av dem tycks slagplattformen sitta på en hörna lika gärna som på en bredare yta av blocket. Orsaken kan naturligtvis vara att kärnorna använts till något annat än mikrobladsframställning. Men den kraftiga eggen kan också ha sin förklaring i att bergkristall frakturerar annorlunda än t.ex. kalcedon eller att man använt en annan tryck- eller slagteknik för bergkristall än för mera flintlika material (jämför Knutsson, K.1998:75).

Slagplattformen på andra kristallkärnor från Diskobukten uppges vara bred, och vinkeln mellan plattform och avspaltningsyta beskrivs som mer eller mindre rät. På den enda jaspiskärnan i det materialet är plattformen lika bred som på kristallkärnorna men vinkeln bara 30° till 40°. Dessvärre ser man inte slagplattformen på illustrationen (Larsen & Meldgaard 1958: Pl.5, 34), men uppgifterna leder tankarna till en annan mikrospånkärna av jaspis som jag vill nämna i detta sammanhang – även om plattformsvinkeln på den snarare är större än mindre än 90 grader (jfr Dixon 1999:177, Mc Ghee 1996:36). Det handlar om ett litet stycke mörkbrun jaspis som fanns i mitten av 1990-talet vid Håls, Kollslækur farm, Hålsaveit, i Borgarfjardarsysla på Island (Smith P., Hancock & Rink 1997, Bild 73, se också Figur 3). Jaspisstycket är funnet i norrön kontext (900–1000 AD) och det ligger därför närmast till hands att uppfatta det som en vikingatida eldslagingssten. Både metriskt och morfologiska liknar detta jaspisstycke emellertid en mikrospånkärna från den paleoarktiska traditionen i Nordamerika (8 000–5 000 BC). Arkeologen Kevin P. Smith, som fann jaspisstycket, har i olika sammanhang försökt att få gehör för tolkningen av detta föremål som en mikrospånkärna men utan framgång. Jag har en kopia av objektet och som jag ser den liknar den verkligen en mikrospånkärna – även om den inte har samma form som jaspiskärnan från Marianes Pynt. Den isländska kärnan är konisk. På långsidan har den 3–4 parallella avspaltningsärr och plattformsytan är preparerad med tre parallella spår som går på tvärs av plattformen i rät vinkel mot avspaltningsärren efter mikrospånen. Även om det inte finns några likheter i övrigt vill jag ändå peka på att just detta drag återfinns på bergkristallkärnan från Kikiallit Nuua. Avspaltningsärra på kristallkärnans plattform är mindre jämna

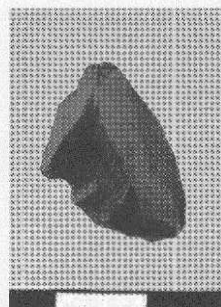

Bild 73. Jaspisstycket från Island.

och den är ojämnt krackelerad längst ut på kanten men ärlen är placerade på samma sätt.

Med tanke på att vissa mikrospånskärnor från Nuukfjorden kan likna skrapor vill jag också kommentera ett objekt från Cape Denbigh. Det beskrivs av Gidding (1964:227) som en Core Scraper. Trots att föremålet har fyra ärr placerade som på en mikrospånkärna anser han, med hänvisning till att den bara är 2,5 cm att det sannolikt är fråga om en skrapa. Han anger inte storleken på de mikrospånskärnor han i övrigt beskriver men ärlen efter avslag på två kärnor av obsidian uppges vara mellan 2 och 2,7 cm (se också Figur 3). Med utgångspunkt i Giddings egna uppgifter ser jag därför inget hinder i att denna core scraper kan vara en mikrospånkärna. Det skraplika utseendet finns, som nämnts ovan, även bland kärnorna från Nuukfjorden och storleksmässigt är den inte liten i en paleoeskimåisk kontext. Den största kärnan från Nuukfjorden är 4,25 cm men den minsta bara 1,5 cm hög och från Nukasmusutoq i Labrador beskriver Fitzhugh (2002:149) drygt 3 000 år gamla bergkristallkärnor som är 2 cm och mindre. Dessa ser på illustrationerna ut att vara "roughly cubical", som Giddings (1964:203) säger om kärnorna från Cape Denbigh, och därmed liknar de också mikrospånkärnorna från Nuukfjorden.

Ser man på mikrospånskärnor från andra områden av Grönland än Nuukfjorden finner man i Tuborgs & Sandells (1999) redovisning från östkusten mikrospånskärnor av kalcedon från flera platser. En uppges vara nästan konisk och en annan kubisk. Storleksmässigt ligger de inom måtten på Nuukfjordens mikrospånskärnor. I Kramers artiklar från Sisimiut förekommer ingen beskrivning av mikrospånskärnorna i texten men bland de kärnor som ses på illustrationerna finns en drygt 2 cm hög kärna av killiaq som ser konisk ut samt tre mera blocklika kärnor av kristall som är lika stora eller mindre. Kramers redovisning av mikrospånskärnor förekommer i tabeller som anger skillnader i råmaterialanvändningen mellan Saqqaq- och Dorsetkulturerna. Det framgår att antalet kristallkärnor var mer än fem gånger så många som kalcedonkärnorna i båda perioderna (Saqqaq 17/3, Dorset 14/2, Kramer 1996a, b:54, 57 och 95). Detta är intressant både med tanke på fynden från Nuukfjorden och med tanke på uppgifter från Diskobukten redovisade närmast nedan.

Mikrospån, råmaterial och kronologi

Struck from small, prepared cores they all are rather short, very narrow, extremely thin, and often slightly curved with two or three longitudinal flake scars on the back. (Larsen & Meldgaard 1958:64)

Det Larsen & Meldgaard skriver om mikrospånen från Diskobukten gäller även spånen/bladen från Nuukfjorden. Här var mikrospån en relativt vanlig fyndkategori, motsvarande 12–35 % av fynden på alla boplatserna. Med ett fåtal undantag var de uteslutande av bergkristall på samtliga Saqqaq-

boplatser medan de i motsvarande grad var av kalcedon på Dorsetboplatsen Qaarusuk Pynt II (Figur 3). Det tjockaste och bredaste kristallbladet fanns på Kikiallit Nuua och det längsta men också det tunnaste på Nuugaarsuk. På Qaarusuk Pynt II fanns hela 15 mikroblad av kalcedon men bara 2 av bergkristall. De senare passar in i måtten på kristallblad från de övriga boplatserna i området medan kalcedonbladen däremot är både längre och bredare. Kalcedonbladen från Marianes Pynt skiljer sig från Qaarusukbladen när det gäller bredden som motsvarar bredden på mikrospånen av kristall.

Koniskt formade mikrospånkärnor (wedge shaped cores) funna från Mongoliet i väst till Alaska i öst betecknas ibland som "intercontinental index fossils" (se Giddings 1964:202, Mc Ghee 1996:36, fig.). Med utgångspunkt i fynden från Nuukfjorden men också i de fynd som Larsen och Meldgaard (1958:64) har redovisat från Diskobukten skulle man på samma sätt kunna använda relationen mikrospån av kristall kontra dem av kalcedon funna på Grönlands västkust som differentialdiagnostiska artefakter för Saqqaq respektive Tidig Grönländsk Dorset. I Diskobukten var bara 9 av 78 mikroblad funna i Dorsetsammanhang av kristall medan alla de övriga var av kalcedon. Det skall dock understrykas att Larsen & Meldgaard över huvud taget inte tar upp mikroblad som ett Saqqaqfynd. I stället poängterar de att mikrobladen i Dorsetkulturen har ersatt den stickel man använde under Saqqaqkulturen. Publikationen är från 1958 men slutsatsen är intressant med tanke på att den tidige Eigil Knuth också hade uppfattningen att det saknades mikroblad i Saqqaqkulturen. Han antog att detta berodde på att mikrobladets funktion i Independence I hade övertagits av stickeln i Saqqaqkulturen:

That the percentage figure for burins in Saqqaq is over 4 times high as in Independence I could be due to the fact that the function of the micro blade in the Independence I has been taken over by the burin in the Saqqaq Culture. (Knuth 1967:33)

I detta sammanhang kan nämnas att det framgår av Knuths (1984:147) presentation av mikroblad funna på Independence I-boplatser från Ellesmere Island i väst till Nordöstgrönland i öst att han ansåg mikrobladens bredd vara ett viktigt mått. Detta anknyter Tuborg & Sandell (1999) till i sin redovisning från Grönlands östkust och påpekar att mikrobladen där inte skiljer nämnvärt från dem som Knuth presenterar (måtten ses i Figur 3).

I Sisimiutområdet (Kramer 1996a:54–55) är mikrospånen av killiaq och kvartsit lika väl som av kristall och kalcedon. Det anmärkningsvärda är att de av killiaq är påtagligt många även om man tar hänsyn till att de kommer från tio olika lokaler. Kramer påpekar att kvaliteten i dessa blad är sämre än i mikroblad av andra råmaterial. T.ex. är eggen ofta ojämn (Kramer 1996b:81). Han redovisar för övrigt även fynd av makrospån, ett av killiaq och ett av bergkristall. Från Nuukfjorden finns bara ett mikroblad av killiaq och bara ett spån som kan betecknas som makro, gjort av kvartsit. Förutom det stora antalet mikrospån av killiaq redovisar Kramer dubbelt så många mikroblad av bergkristall som av kalcedon och till skillnad från

Diskobukten är även kristallkärnorna i Sisimiut långt fler än kärnorna av kalcedon.

Beträffande mikrobladens kronologiska signifikans skriver Kramer (1996a:55) att det finns mikroblad av såväl kristall som agat (kalcedon) i alla paleoeskimåiska faser i Sisimiutdistriktet, men att mikroblad som sådana är vanligare på lokaler från Dorset- än från Saqqaqperioden. Han kommenterar inte råmaterialet som sådant och inte heller relationen mellan kristall och kalcedon. Av tabellerna framgår dock att han funnit dubbelt så många av kristall som av kalcedon från Saqqaqperioden medan snart sagt alla var av kristall och bara två av agat från Dorsetperioden. Kristallbladen var således långt flera i båda perioderna.

Går man till boplatsen Qeqertasussuk uppger Grønnow om mikroblad som kronologisk indikator att de flesta av mikrobladen i den äldsta fasen är av agat (kalcedon). Kristallbladen ökar dock över tid och i den sista fasen är kalcedonbladens andel bara omkring en fjärdedel av det totala antalet (Grønnow 1996: 28, Table 4, se Figur 3). Siffrorna är slående och kan tolkas som tecken på en övergång från kalcedon till kristall. Ser man på resten av tabellen blir bilden emellertid något mindre entydig. Förhållandet är 50/50 i den näst yngsta fasen, men kristallbladen är 30 % fler än kalcedonbladen redan i fasen före. Här skall också nämnas att det i allt bara var 2 mikroblad av killiaq på Qeqertasussuk, ett från vardera av de senaste faserna i bosättningen på platsen. Med tanke på dateringarna från Nuukfjorden, som visar att boplatserna är lika gamla som de äldsta faserna i Qeqertasussuk, kan det faktum att vi har ett omvänt förhållande beträffande råmaterialet i mikrobladen således inte hänvisas till kronologiska faktorer. Kalcedon som råmaterial finns naturligt i Diskobukten men sannolikt inte i Nuuk, där det istället är gott om bergkristall. Skillnaden kunde därför ha sin rot i regionala förhållanden. Men att mikrobladen på Bjerneøens Dorsetboplat, Qaarusuk Pynt II, nästan uteslutande är av kalcedon medan de hos den närmaste grannen Saqqaqboplaten Marianes Pynt nästan bara är av bergkristall välter en sådan hypotes.

Med dessa olika bilder från Grönland aktualiseras frågan huruvida relationen kalcedon/bergkristall verkligen kan användas som kronologiskt eller differentialdiagnostiskt instrument i identifikationen av fyndplatser från Saqqaq respektive tidig grönländsk Dorset. Hur stort ett insamlat material bör vara för att man skall kunna dra några säkra slutsatser om den här typen av frågor blir också aktuell liksom följdfrågor som till vad och av vem mikrobladen användes. Kanske svaren på dessa frågor kan förklara skillnaderna? Redskapens användningsområden tas upp i ett senare avsnitt och här skall bara konstateras att siffror som rör råmaterialet i mikrobladen på Grönlands västkust inte överensstämmer från område till område. I Nuukdistriktet är mikrobladen i allmänhet av bergkristall under Saqqaqperioden och mikroblad av kalcedon är ytterst ovanliga. Detta gäller även när man räknar in fynden från Itinnera, Nunnguaq och Tuapassuit (se Gulløv & Kapel 1988: 53).

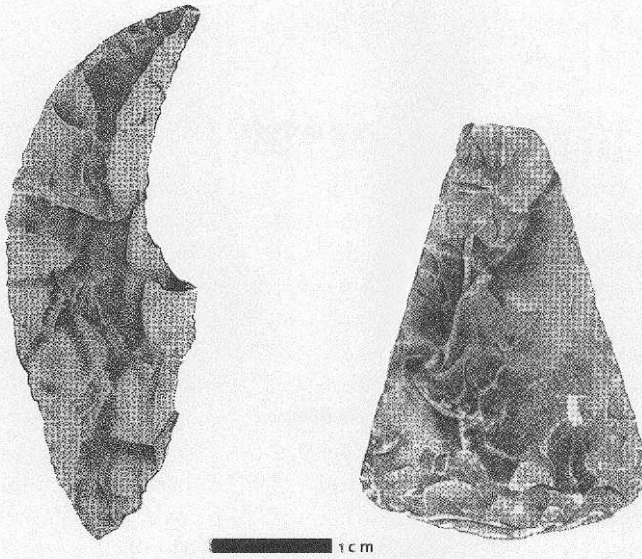

Bild 74. Sidskrapa av kalcedon från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck (tv).

Bild 75. Trapetsoid ändskrapa av kalcedon, från Nuugaarsuk, teckning av Martin Mörck (th).

Skrapor

Beteckningar och råmaterial

Det fanns drygt 50 skrapor bland fynden från Nuukfjorden (Tabellerna 15–17 i Appendix). Mer än 2/3 av dessa är *ändskrapor* med rak eller konvex egg medan de övriga är *sidskrapor* med konkav egg. Sidskraporna är av i princip samma typ medan det finns flera olika typer av ändskrapor, betecknade här som *trapetsoida* och *avlånga* eller *droppformade* samt *transversala* ändskrapor. Beträffande råmaterialet i skraporna är det tydligt att man föredragit ett råmaterial framför ett annat till bestämda skrapor. Konkava sidskrapor är antingen av kalcedon eller av bergkristall. Trapetsoida ändskrapor är av kalcedon eller kvarts/kvartsit medan transversala, liksom avlånga eller droppformade ändskrapor, i de flesta fall är av killiaq. Både ändskrapor och konkava sidskrapor ingår i stenåldersassemblage världen över (se t.ex. Giddings 1964 Pl.69.15, Hothem 1992: 34). Men precis som sticklarna ger de paleoeskimåiska skraporna ofta intryck av extra omsorgsfulla val från tillverkarens sida vad gäller form, färg och utförande.

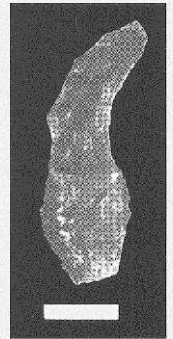

Bild 76. Sidskrapa av bergkristall från Nuukfjorden.

Konkava sidskrapor

Det fanns en sidskrapa av bergkristall på Kikiallit Nuua och på Marianes Pynt fanns tre av bergkristall och två av kalcedon (Tabell 15 samt bild 74 och 76). Alla har hög rygg och en påtagligt brant konkav skrapegg. Sidskraporna ger ett helt speciellt intryck med sina omsorgsfullt formade halvmåneformade skrapeggar och kan alla betecknas som intagande föremål.

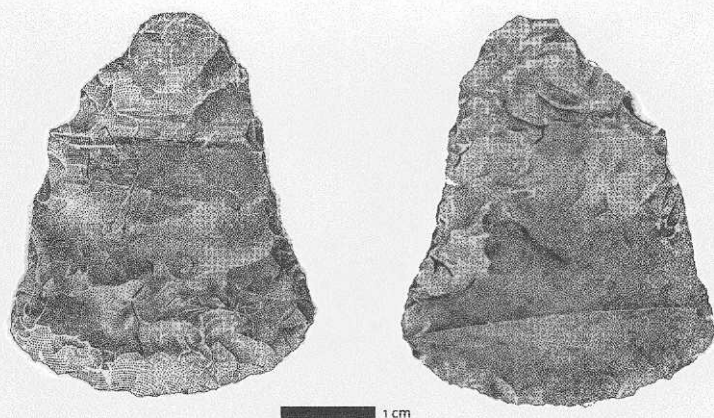

Bild 77 a–b. Praktskrapan av jaspis från Marianes pynt, dorsalt och ventralt, teckningar av Martin Mörck.

Trapetsoida ändskrapor

Det jag valt att kalla trapetsoida ändskrapor är den speciella Saqqaqskrapan som har en fint bearbetad konvex rygg, relativt brant och mycket lätt konvex egg samt en flat ventral sida. Ibland kallas denna skrapa triangulär men formen på de 15 fynden från Nuukfjorden motsvarar snarare en trapets då änden motsatt eggen sällan är helt spetsig. Ingen av dessa är av killiaq. De är antingen av rödbrun eller vit till vitgrön kalcedon respektive jaspis, eller av vit kvartsit, vit kvarts eller bergkristall. Den största är nästan 5 cm lång och den minsta knappt 2 cm (Tabell 16).

De trapetsoida ändskrapor som skall uppmärksammas här är två från Marianes Pynt och två från Qaarusuk Pynt II. De två från Marianes Pynt är ovanligt stora. En är av bergkristall och den andra är av brunröd jaspis (Bild 77 a–b). Båda är iögonenfallande stora och leder tankarna till något särskilt. Jag har bara sett en lika stor skrapa tidigare. Den är av röd kalcedon och kommer ursprungligen från Grönlands västkust men finns numera bevarad på Smithsonian Institute i Washington. Den stora kristallskrapan har formen av en bred triangel med generöst utsvängd konvex egg. Jaspisskrapan som har en tvärgående ven av kalcedon är mera trapetsoid men också den har utsvängda egg. Håller man dessa skrapor med eggen nedåt och den dorsala sidan mot sig upptäcker man att de inte är helt symmetriska. Den högra långsidan är lätt svängd ovanför skrapeggen medan den vänstra är mera rak. De flesta andra ändskrapor från Nuukfjorden är helt symmetriska (Bild 75). Den lätt asymmetriska formen, med en rak vänstersida och en lätt utsvängd höggersida återkommer dock på en annan rödbrun kalcedonskrapa från Marianes Pynt och på den likaledes rödbruna skrapan från Dorsetboplatsen Qaarusuk Pynt II (Bild 50). Denna asymmetri är dock den enda likheten mellan dessa två skrapor. Skrapan från Marianes Pynt är trapetsoid, nästan fyrkantig, och har brant egg medan Qaarusukskrapan, som är extremt liten, är triangulär med svagt sluttande egg. Det senare är intressant med tanke på den andra

ändskrapan från Qaarusuk. Både när det gäller form och råmaterial är den av ett helt annat slag. Den är tillverkad av beige jaspis och är större men låg och bred till formen. Den har en nästan 90 grader brant och starkt utsvängd skrapegg som är påtagligt fint formad med mycket små parallella avslagsårr över hela ytan och på ömse sidor av eggen ses avrundade inhak (För flera av skraporna se färgplansch).

Vid en jämförelse med skraporna från Itinnera ses att de är mindre än 4 cm långa och morfologiskt av den symmetriskt triangulära typen. Detta gäller även ett lösfynd av en skrapa från på Nunnguaq liksom de ändskrapor som tidigare publicerats därifrån (Appelt & Pind 1996, fig. 10.5). Alla dessa skrapor är av kalcedon. Från Sisimiut redovisar Kramer (1996b: 81, Plate 6.14) fem triangulära ändskrapor varav två är av killiaq, tre av kalcedon och ett trasigt exemplar av bergkristall. En annan ändskrapa av bergkristall som kan nämnas här är ett lösfynd från Kangerlussuaq. Den är 2,2 x 2,15 x 0,8 cm stor och har en mycket brant och fint tillslagen skrapegg (Bild 78). Från Diskobukten beskriver Larsen & Meldgaard (1958: 52–53) ett trettiotal ändskrapor men ingen av dessa är av bergkristall. Omkring hälften av Saqqaqskraporna är av killiaq och den andra hälften anges vara av flinta eller jaspis samt en av kalcedon och de från Dorsetperioden nästan uteslutande av kalcedon. Saqqaqskraporna beskrivs som likbenta trianglar och mellan 2,7 och 4,8 cm långa medan Dorsettyperna kallas antingen ändskrapor med utsvängd egg eller trapetsoida ändskrapor. De trapetsoida skraporna anges vara mindre distinkta i formen och ofta *mycket små* (min kursivering) även om den största är 4,8 cm lång. De med utsvängd egg är mellan 1,5 och 2,7 cm stora. Skillnaden uppges vara att Saqqaqskraporna är fint bearbetade runt om, speciellt på den dorsala ytan, medan Dorsetskraporna har en särskilt brant och välgjord skrapegg.

Mellan 2–3 cm stora triangulära eller trapetsoida ändskrapor, med samma planokonvexa tvärsnitt och mer eller mindre konvex egg som de västgrönländska, beskrivs från hela det paleoeskimåiska området (se t.ex. Renouf 1999: 37). Både formen och färgen på dessa skrapor anges ofta i texten och det framgår att de är tillverkade av ett mer eller mindre transludent eller ljusgenomsläppligt råmaterial. Från Ittoqqortoormiit på Grönlands östkust redovisas två ljusst gråa kalcedonskrapor. En uppges ha formen av en avlång triangel och den andra kallas trapetsoid och nästan solfjäderformad (Tuborg & Sandell 1999: 24). Detta uttryck används även om ändskraporna från Qeqertasussuk (Grønnow 1994: 205). Från Saqqaqboplatserna på Ellesmere Island beskrivs tresidiga ändskrapor varav minst en är av vitaktig chert (Schledermann 1990: 82, Pl. 7, Pl. 11) medan en från Cape Denbigh anges vara av röd jaspis (Giddings 1964: 228, Pl. 70-b, 6,7).

Det är möjligt att Saqqaqskrapor har "a stamp of their own", som Larsen & Meldgaard (1958: 53) säger, men det skall också framhållas att ändskrapor från Independence I-boplatser i både Canada och Grönland starkt påminner om dessa (se t.ex. Schledermann Pl.2.p, Pl.4.k, Sutherland 1996: 290

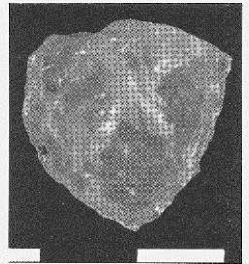

Bild 78. Skrapa av bergkristall med brant skrapegg, lösfynd från Kangerlussuaq.

Pl. 22.2]). På Eigil Knuths illustrationer från såväl Gammel Nûgdlit som Pearylandville, Adam C. Knuth's Site och Danmarksfjord finns ändskrapor som liknar Saqqaqskrapor. Precis som de kan variera något, t.ex. när det gäller stramheten i formen, varierar också utseendet på Independence I-skraporna (se Knuth 1967, Pl. 3, 1978: 12, 1982: 26, 1984: 62, se även Grønnow & Jensen, J. F. 2003).

Bild 79. Droppformad skrapa av killiaq från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck

Avlånga och droppformade ändskrapor

De avlånga eller droppformade ändskraporna från Nuukfjorden utgör ingen enhetlig typ (Tabell 17 i Appendix och bild 79). De är ofta retuscherade runt om och liknar inte sällan knivblad. Långsidan kan emellertid vara lätt böjd. Framförallt har de en hög rygg som sluttar brant mot en lätt konvex eller rundad skrapegg. I Larsens och Meldgaards (1958: 53) beskrivning från Diskobukten motsvaras de av två typer kallade *avlånga* respektive *rundade* ändskrapor. Det finns nio av dessa från Marianes Pynt samt en från vardera Nuugaarsuk och Kingitup Taserasaa. Alla utom en är av killiaq från Marianes Pynt och den från Nuugaarsuk som är av kalcedon.

1 cm

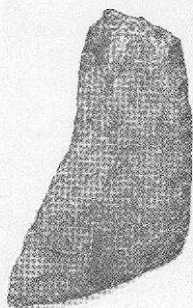

Bild 80. Transversal skrapa av killiaq från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

Transversala och stövellika ändskrapor

De transversala eller stövellika skraporna från Nuukfjorden var sammanlagt åtta stycken. Det fanns en av killiaq på Kikiallit Nuua samt fem av killiaq och två av kalcedon på Marianes Pynt (Bild 80, se också under rubriken Perspektivets inua bild xx). Formmässigt är de mycket lika men även om övergången från "sko" till "skaft" kan vara mer eller mindre uttalad. Storleken varierar oberoende av råmaterial. Den största av kalcedon är knäckt i skaftet men har sannolikt varit längre än den största av killiaq som är 3,4 cm lång, 1,7 cm bred över eggen, 1,2 cm bred i änden av skaftet och 0,3 cm som tjockast. Den minsta är med motsvarande mått mätt 1,9 x 1, 1/0,4 x 0,3 cm. Alla dessa har en låg nästan flat egg som antingen är slät eller retuscherad. Hos den minsta kalcedonskrapan är eggen slipad på den ventrala sidan och slispåren går på tvärs över ytan. Som framgått ovan kunde dessa föremål möjligen bättre betecknas som spetsiga knivar. Men att de skulle vara sticklar varifrån man ännu inte slagit det första stickelavslaget avvisar jag (Mikkel Sørensen och Bjarne Grønnow pers. komm. 2002, se under rubrik Perspektivets inua i kapitlet Nuukfjorden som människornas livsvärld).

Knivar

På Marianes Pynt fanns hela 20 stycken knivblad (Tabell 18). De varierar påtagligt mycket, både vad beträffar storlek, form och råmaterial. I medeltal är de 6 x 1,8 x 0,5 cm stora. Flera är av kvartsit, kvarts och killiaq men det finns även knivar av kalcedon och jaspis. En av killiaqknivarna är gjord av ett spån med en långsgående ås medan de övriga är bifacialt tillslagna

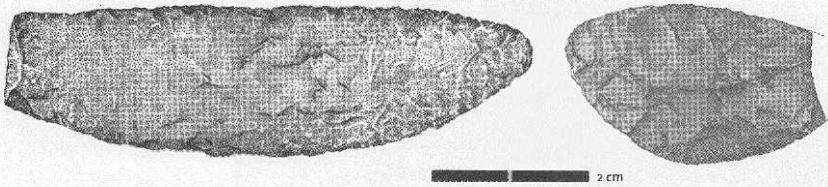

Bild 81. Knivblad från Nuugaarsuk och Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

och har spetsvalt tvärsnitt. Alla knivar är mer eller mindre flata ventralt och de flesta är avlånga med en spetsig ände. Två av dem är dock nästan runda och både korta och tunna. De har en lätt avrundad spets och är båda mycket fint bearbetade (Bild 81).

Alla knivarna har kantretusch bifacialt. Bland dem av kvartsit finns två som är nästan likadana, ca 7 cm långa och 2,5 cm breda. Kvartsitknivarna är i allmänhet både längre och, med ett undantag, mycket bredare än de av kvarts (Bild 82). Dessa är genomgående små och slanka men morfologiskt är de ändå olika allihop. En har nästan helt raka parallella sidor medan en annan är lätt böjd, som ett S, i längdriktningen. Två mindre knivblad av kvartsit har tillverkats så att råmaterialets transludenta ränder går diagonalt över bladet. Ett av dessa är rundovalt och liknar till formen mycket ett av kalcedon. Dorsalt på detta löper ett längsgående avspaltningsärr som en bred fåra. Det kan vara tillfälligt och bara bero på att ursprunget till bladet är ett spån. Vore bladet en dolk motsvarar fåran emellertid en blodränna och håller man bladet längs med rännan får det snarare formen av ett sidblad än av en kniv (Se färgplansch). Avspaltningsärrret kan därför ha fungerat som del för insättning i något slag av handtag av trä, horn, tand eller ben.

Förutom på Marianes Pynt fanns en kniv på Nuugaarsuk. Den är av killiaq och av precis samma slag som de slanka, bifacialt tillslagna och spetsovala bladen från Marianes Pynt. Jämför man dem med knivarna från Itinnera ses att de senare är mera svängiga i formen. Till och med de nästan runda knivarna från Marianes Pynt ger ett stramare och rakare intryck, oavsett om Itinneraknivarna är av killiaq eller av kvarts. Bland knivarna från Nuukfjorden finns bara ett enda blad som något påminner om detta. Det är ett lätt S-format kvartsblad från Marianes Pynt. Vid en jämförelse med andra Saqqaqknivar finns inte särskilt många som ser ut som de från boplatserna i Nuukfjorden. På fotografierna av knivar från Sisimiut (Kramer 1996b: 88) finns ingen som liknar de från Nuukfjorden. Från Sermermiut, Tupersuit och Qeqertasussuk i Diskobukten finns det dock enstaka knivar som formmässigt överensstämmer med det slanka killiaqbladet från Marianes Pynt och det från Nuugaarsuk (se Larsen & Meldgaard 1958, Plate 1. II:11 och Plate 2:15 samt Grønnow 1994, Fig. 7 och 8). Den stora variationen när det gäller knivarnas storlek och morfologi kan peka på ett bredare användningsområde för knivar än för andra redskapstyper. Variationerna antyder också en större individuell frihet vid framställningen av detta redskap än av andra som ger intryck av att vara mera standardiserade både när det gäller form och råmaterial.

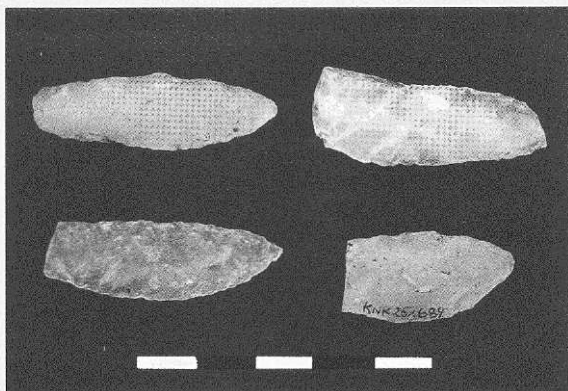

Bild 82. Knivblad av kvarts och kvartsit från Marianes Pynt.

Bild 83. Cylinderborrh från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

Cylinderborrh och prylar

Det jag betecknar som *cylinderborrh* (Bild 83) är fem mycket likt utformade killiaqobjekt från Marianes Pynt. Det enda som är helt är 2,8 cm långt men de fyra andra kan ha varit längre. Samma typ av redskap har jag sett både bland fynden från Itinnera och bland föremålen i den s.k. Trälådan från Skagen som innehåller en samling arkeologiska fynd från Grönland och Nordamerika och som förvaras på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv (Se Hinnerson-Berglund 2000). I den fanns såväl slipade som oslipade sådana objekt. En del av fynden i Skagenlådan kommer ursprungligen från Itinnera och det är inte otroligt att detta också gäller cylinderborren. I Porsildsamlingen på museet i Nuuk finns också flera likadana objekt och från Diskobukten beskriver Larsen & Meldgaard (1958: 58, Pl. 3) såväl slipade som oslipade exemplar. Förutom dessa har jag bara funnit ett likadant fynd redovisat i litteraturen. Det är från Ittoqqortoormiit på Grönlands östkust och uppges vara gjort av svart killiaq (se Tuborg & Sandell 1999 Fig. 4.68).

Det jag kallar *prylar* (Bild 84) är mindre enhetliga objekt och föremål som liknar dessa kan man finna i andra publikationer under rubriker som sidskrapor eller gravers (se t.ex. Larsen & Rainey 1948: 109). På Marianes Pynt fanns fyra prylar och på Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua vardera en. Den längsta från Marianes Pynt är 4,9 cm medan prylarna från de andra boplatserna är 2,3 respektive 1,2 cm långa. Alla är av killiaq och mellan 1–1,5 cm breda och ca 0,5 cm höga eller tjocka.

Bild 84. Pryn av killiaq från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

Färgplansch

Sid. 2–3:

1. Karta över Nuukfjorden och dess olika delar.
2. Karta över utgrävda och/eller systematiskt undersökta paleoeskimåiska boplatser i Nuukfjorden.
3. Karta över Paleoeskimåiska boplatser i Maniitsoq kommun dokumenterade under rekognoceringarna 1998 och 1999.
4. Karta över paleoeskimåiska boplatser i området runt Diskobukten och Sisimiut.

Sid. 4–5:

- 5–10. Kartor över de undersökta paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden och deras placering i landskapet.

Sid. 6–7:

11. Killiaq som råsten, från Qaarsut på Nuussuaqhalvön.
12. Kalcedon som råsten, från Nuussuaqhalvön, tillhör Bjarne Kreutzmann, Nuuk.
13. Killiaq, råämnen från Marianes Pynt.
14. Kalcedon, råämne från Marianes Pynt.
15. Bergkristall från Kingitup Taseraasaa.
16. Grönlandit, råsten från Nuukområdet.
17. Jaspis, råämnen från Qaarusuk Pynt II.
18. Råmaterial från stenåldersboplatser på Skottlands nordvästkust.

Sid. 8–9:

19. Sidskrapa av kalcedon från Marianes Pynt.
20. Stickelliknande redskap (Blt), sannolikt från Nuukfjorden, se Hinnerson Berglund 2001.
21. Stichel från Marianes Pynt.
22. Transversala skrapor från Marianes Pynt.
23. Mikrospånkärna av kalcedon/jaspis från Marianes Pynt.
24. Ändskrapor av kalcedon, jaspis och kvartsit, från Marianes Pynt.
25. Ändskrapa av kvarts/kristall från Marianes Pynt.
26. Ändskrapor av kristall och kalcedon från Qoornup Nuua Näs II i Maniitsoq.
27. Ändskrapa av jaspis från Qaarusuk Pynt II.
28. Ändskrapa av kalcedon från Qaarusuk Pynt II.

Sid. 10–11:

29. Pil-, spjut- och lansspetar från Marianes Pynt.
30. Harpunspetsar från Marianes Pynt.
31. Vapenspetsar av kvarts, från Kingitup Taseraasaa och Nuugaarsuk
32. Vapenspets av jaspis med tvärgående ränder från Marianes Pynt.
33. Artefakter från Itissaalik.
34. Vapenspetsar från tre av Grönlands förhistoriska perioder.
35. Sidblad/kniv av kalcedon med tånglika inklusioner från Marianes Pynt.

Sid. 12–13:

36. a–b Ingången till Nuukfjorden med Grönlands huvudstad Nuuk och Sermitsiaqön som närmaste granne. Copyright foto a. Jens Duvander, Nuuk, copyright foto b. Roar Christiansen Nuuk.
37. Strandad is på Narsaarsuup Nuua.
38. Mariane Hind Petersen på den udde i Nuukfjorden som fått hennes namn, Marianes Pynt, Aarngit.

Sid. 14–15:

39. a–c. Marianes Pynt under flod och under ebb.
40. a–c Fjället Sermitsiaq ur olika vinklar.

Sid. 16:

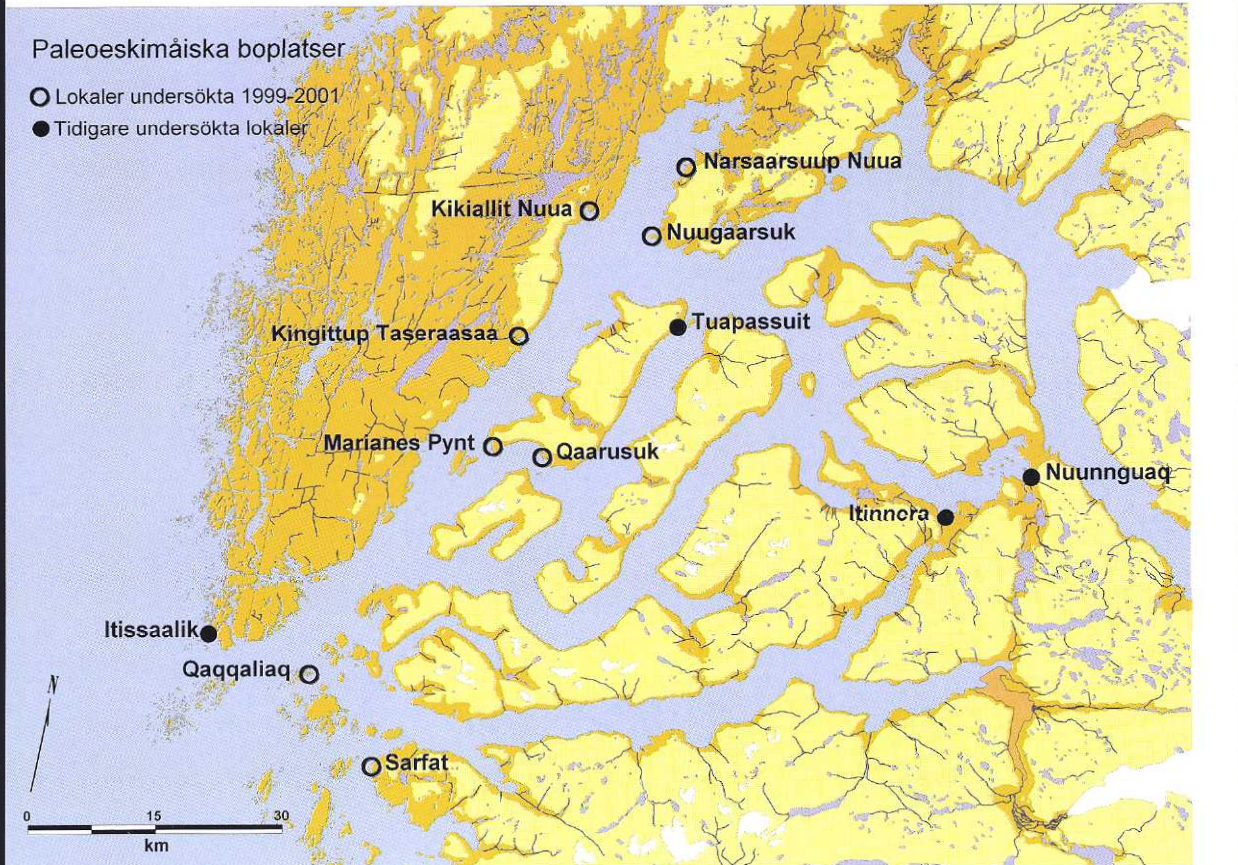
41. Goethes färgcirkel, ändskrapa av kalcedon och pilspets av killiaq.
42. Marianes Pynt mitt emot Sermitsiaqs glaciär.

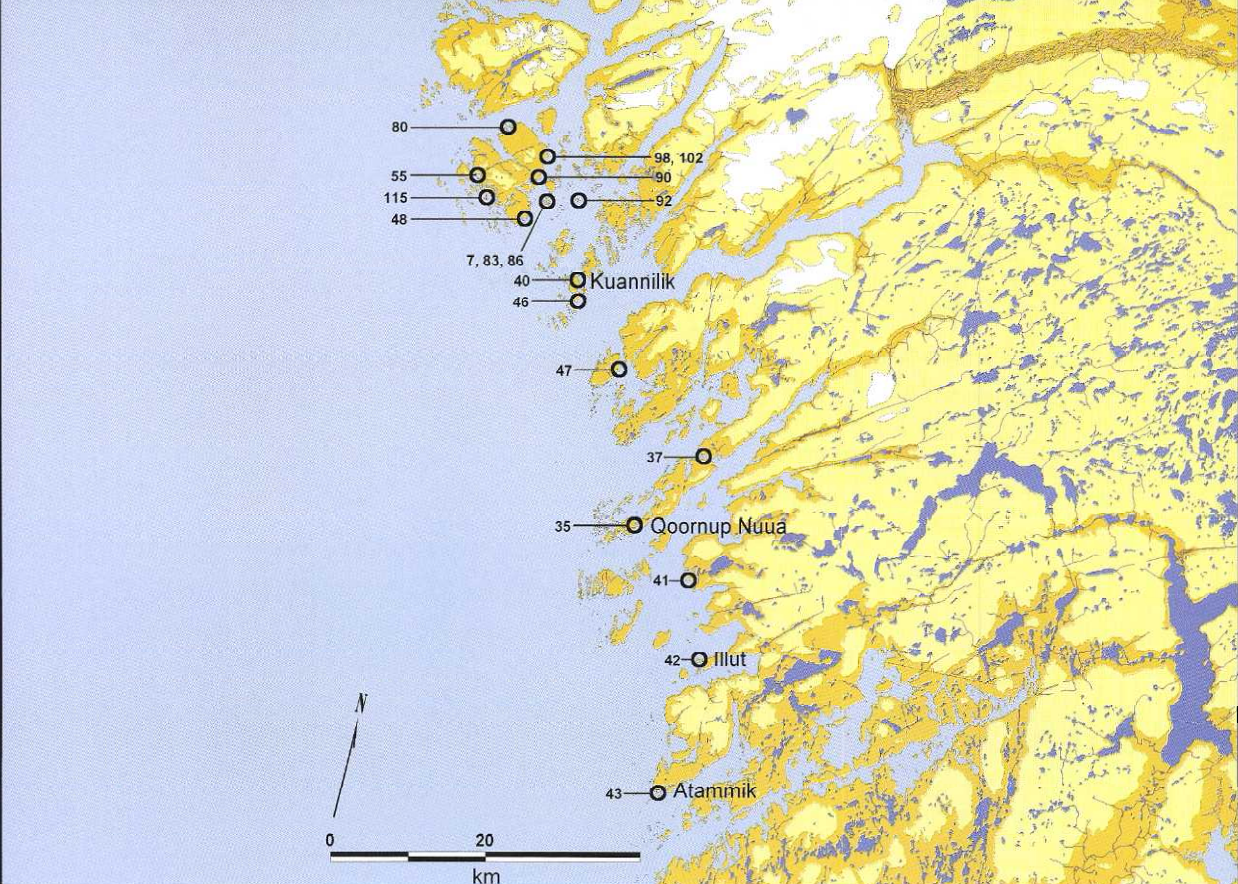

1. Nuukfjordens olika delar
2. Undersökta paleoeskimåiska boplatser i Nuukfjorden

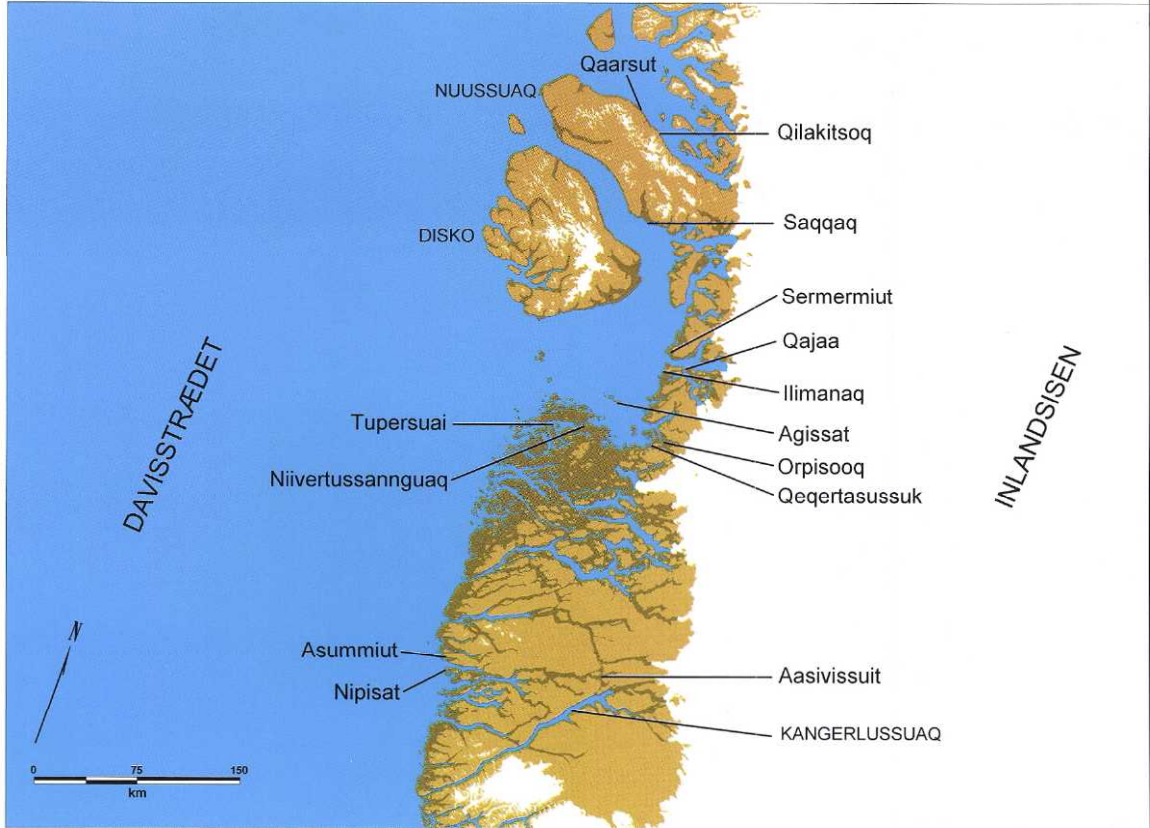
Paleoeskimåiska boplatser

- Lokaler undersökta 1999-2001
- Tidigare undersökta lokaler

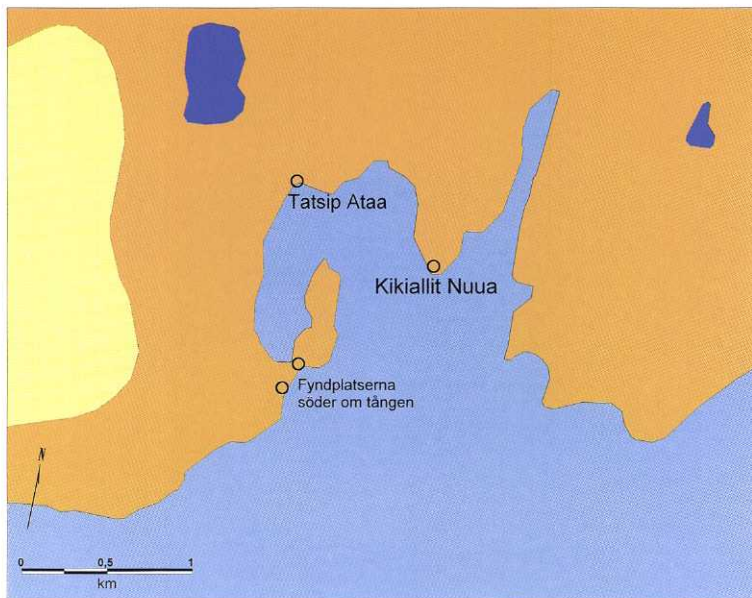
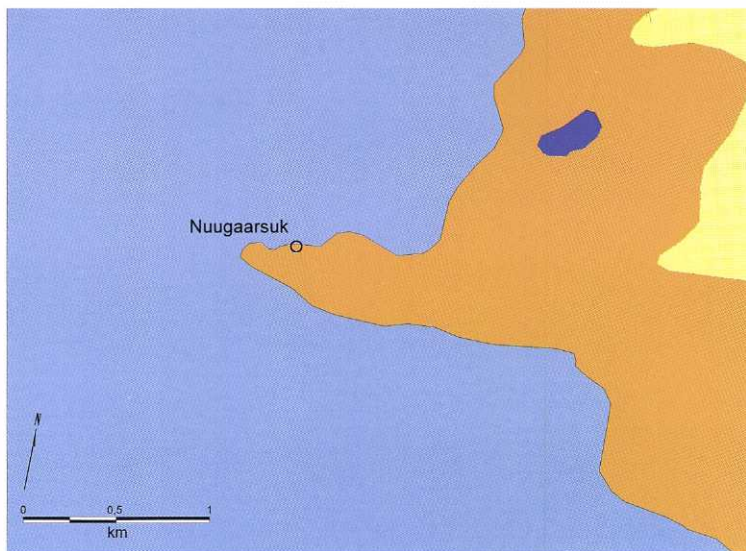
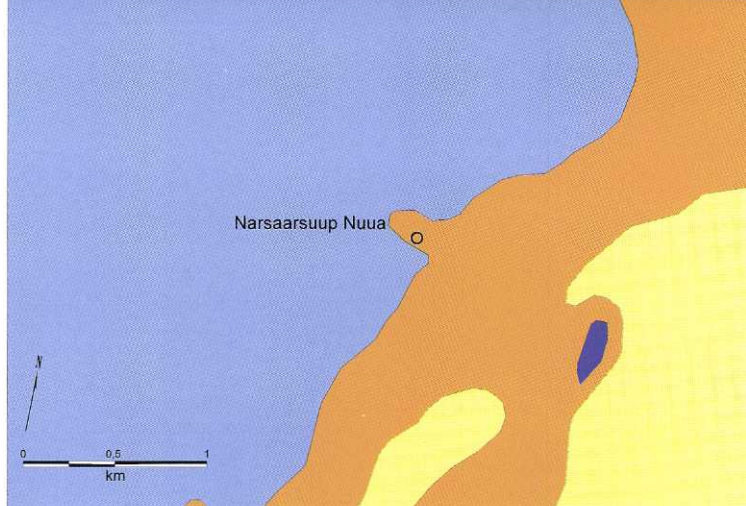

3. Nyupptäckta paleoeskimåiska boplatser i Maniitsoq kommun
 4. Paleoeskimåiska boplatser i Diskobukten och Sisimiut som hänvisas till i texten

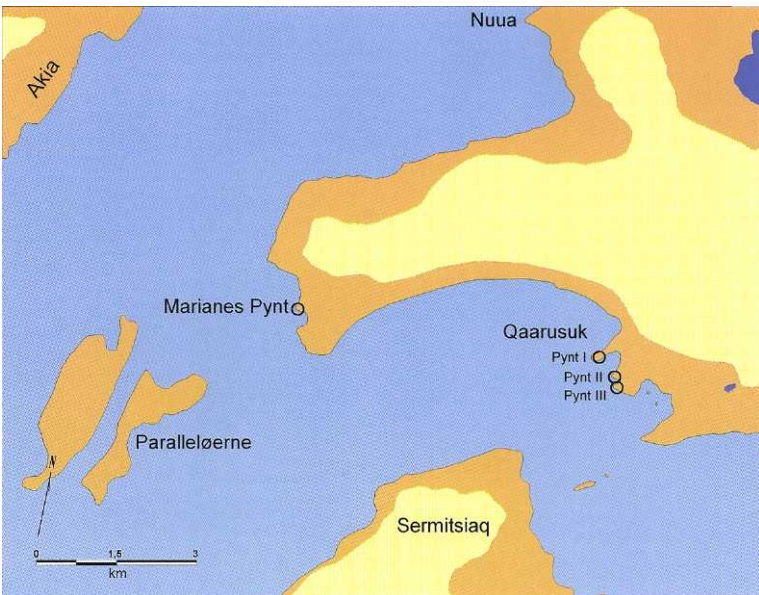
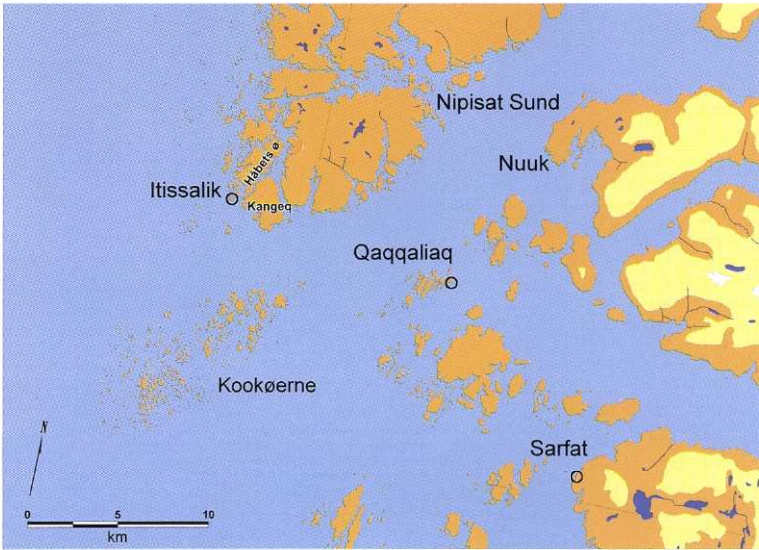

5-7. Näsen med Narsaarsuup Nuua,
Nuugaarsuk och Kikiällit Nuua med
Tatsip Ataa

8–10. Boplatsernas placering i landskapet, Kingittup Taseraassa och boplatserna i Ytterfjorden samt näsen med Marianes Pynt och Qaarusuk Pynt I–III

11. Killiaq som råsten, från Qaasut

12. Kalcedon som råsten, från Nuussuaqhalvøen

13. Killiaq, råämnen från Marianes Pynt

14. Kalcedon, råämne från Marianes Pynt

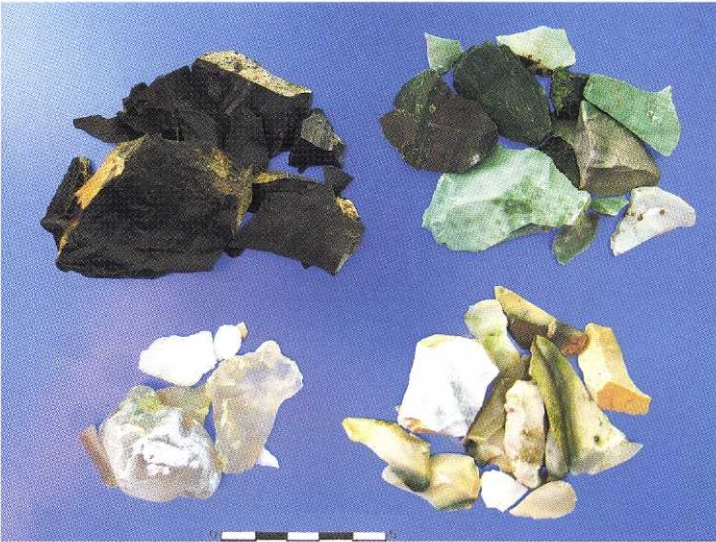
15. Bergkristall från Kingitup Taserasaa

16. Grönlandit, råsten från Nuukområdet

17. Jaspis, råämnen från Qaarusuk Pynt II

18. Mudstone, jaspis och kalcedon från nordvästra Skottland.

19. Sidskrapa av kalcedon från Marianes Pynt
 20. Stickelliknande redskap (Blit), sannolikt från Nuukfjorden (Hinnerson Berglund 2001)
 21. Stichel från Marianes Pynt

22. Transversala skrapor från Marianes Pynt, nr 2 fr v i vardera raden av kalcedon, de övriga av killiaq

23. Mikropsånkärna av kalcedon/jaspis från Marianes Pynt (båda bilderna)

24. Ändskrapor från Marianes Pynt, den största av jaspis, de två yttersta i nedra raden av kvartsit, övriga av kalcedon

25. Ändskrapa av kvarts/kristall från Marianes Pynt

26. Ändskrapor av kristall och kalcedon från Qoornup Nuua Näs II i Maniitsoq

27. Ändskrapa av jaspis med brant egg från Qaarusuk Pynt II

28. Ändskrapa av kalcedon med svagt sluttande egg från Qaarusuk Pynt II

29. Pil- och spjutspetsar och fragment av lansspetsar av killiaq från Marianes Pynt

30. Harpunspetsar av killiaq från Marianes Pynt

31. Vapenspetsar av kvarts, två från Kingitup Taseraasaa och den till höger från Nuugaarsuk
32. Vapenspets av jaspis med tvärgående ränder från Marianes Pynt

33. Artefakter av killiaq, kalcedon och kvarts/kristall från Itissaalik. Övre raden skrapor. Sticklar i mitten. Vapenspetsar nederst.

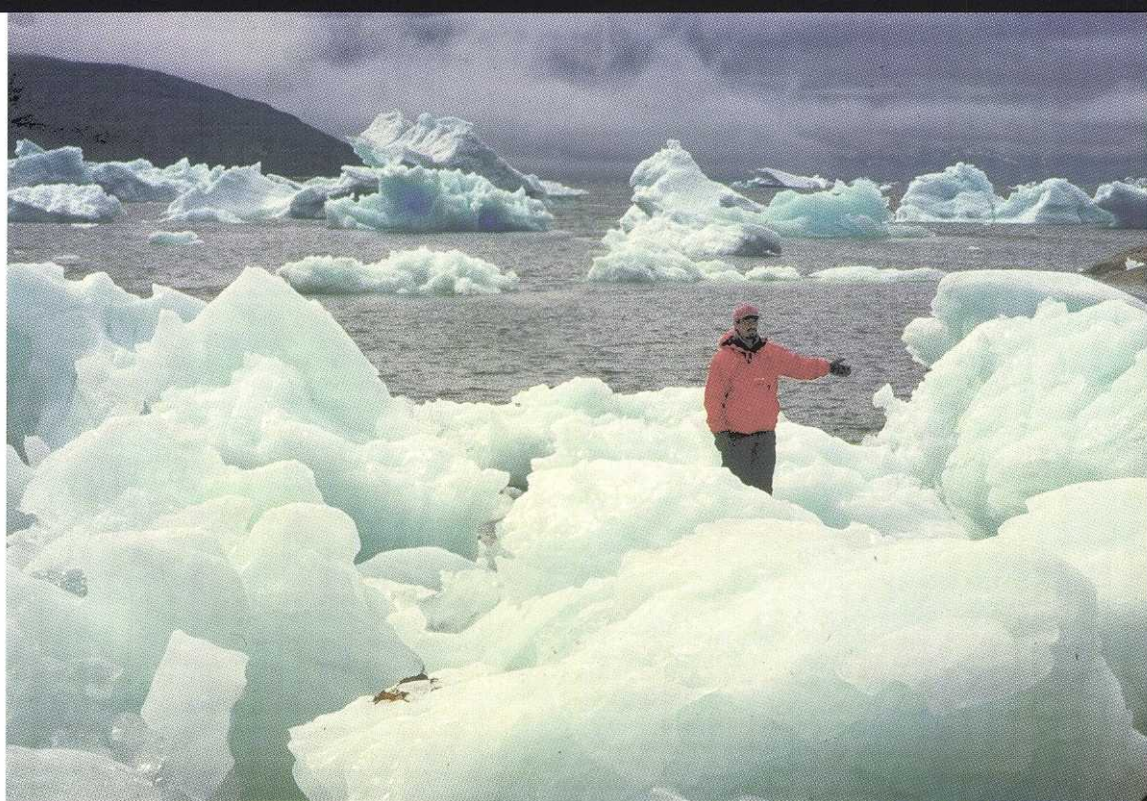
34. Vapenspets av killiaq från Saqqaaq-, av kalcedon från Dorset- och av skiffer från Thuleperioden
35. Sidblad eller kniv av kalcedon med tånglika inklusioner från Marianes Pynt

36 a–b. Ingången till Nuukfjorden med Grönlands huvudstad Nuuk och Sermitsiaqön som närmaste granne.
Copyright foto a. Jens Duvander, Nuuk, copyright foto b. Roar Christiansen Nuuk.

37. Fredrik Fuuja Larsen på stranden bland strandad is, under ebb på Narsaarsuup Nuua
38. Mariane Hind Petersen på Marianes Pynt.

39 a-b. Utgrävningsområdet på
Marianes Pynt fotografert in
mot land under flod

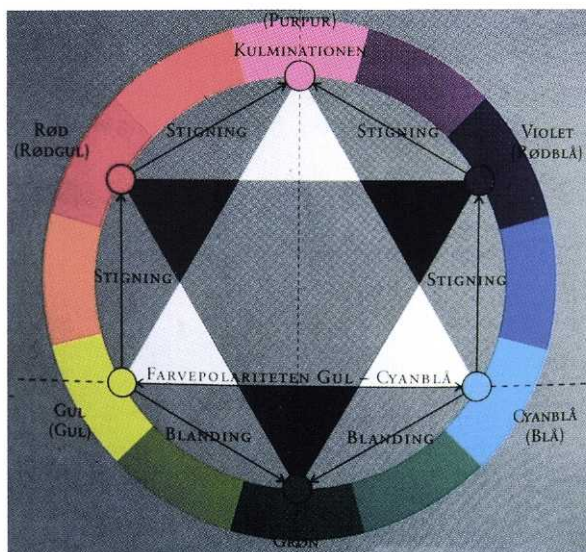

39 c. Marianes Pynt, Area B ii
under ebb

40 a-c. Fjället Sermitsiaq som
det ses från fjorden på väg från
Nuuk till Marianes Pynt

41. Till vänster ändsrapa av kalcedon, i mitten Goethes färgcirkel och till höger pilspets av killiaq

42. Marianes Pynt mitt emot Sermitsiaqs glaciär

Vapenspetsar

Vapenspetsarnas antal är ungefär hälften av sticklarnas, d.v.s. de motsvarar omkring en femtedel av samtliga formade fynd exklusive stickelavslag. Med tanke på de skilda användningsområdena är detta kanske inte så märkligt då man måste räkna med att många spetsar gått förlorade i samband med jakten på havet eller långt borta från boplatsen där sticklarna användes mest. Ca 35 % av vapenspetsarna är harpunblad, 30 % pilspetsar och 25 % ändblad till spjut medan de stora lansspetsarna utgör mindre än 10 %. Här skall understrykas att dessa siffror endast gäller i princip hela spetsar. Dessa var 99 stycken, men det fanns betydligt flera vapenblad i form av delar och fragment på nästan alla boplatserna. Bara från Marianes Pynt fanns således mer än 30 definierbara delar av större och mindre spetsar (se fyndredovisningen från respektive boplats samt tabellerna 1, 3 och 19–24 och färgplansch samt bild 88).

Harpunblad

Harpunbladen är de minsta spetsarna (Bild 85). De är mycket små, tunna, fint formade och kantretuscherade samt slipade bifacialt. På 1950-talet ansågs dessa symmetriska, lansettformade och triangulära blad med rak eller lätt konkav bas vara pilspetsar (Larsen & Meldgaard (1958: 57). Senare har de således omdefinierats och ses numera som speciella ändblad till Saqqaqharpunen. Jag vill dock inte utesluta att dessa blad också har fungerat som pilspetsar. Det största respektive minsta harpunbladet från Marianes Pynt är 2,5 respektive 1,1 cm och dessa mått stämmer med storleken på harpunblad funna på Nuugaarsuk och Kikiallit Nuua (Tabellerna 19–20). Det är värt att notera att harpunbladen på den senare boplatsen utgjorde hälften av alla spetsarna där.

Saqqaqperiodens harpunblad är helt speciella, inte bara morfologiskt utan också vad gäller kantretusch och ytbehandling. Genom luppen kan man se mycket fina parallella slipsspår som går på tvärs av bladen men samtidigt är ytorna så släta att en noggrann polering inte kan uteslutas. Alla dessa blad är av killiaq och de är nästan lika tunna, oberoende av storlek. Förhållandet mellan längd och bredd har varit viktigt. Korrelationskoefficienten är starkt positiv (0,74) medan korrelationen längd och tjocklek respektive bredd och tjocklek däremot är svag (0,38 respektive 0,32 räknat med utgångspunkt i Tabellerna 19 och 20, se Appendix).

Pilspetsar

Pilspetsarna varierar betydligt både vad beträffar form och storlek (Tabellerna 21–22). Av fjorton stycken från Marianes Pynt är den största och den minsta 5,2 respektive 2 cm långa och typvärdet för längd, bredd och tjocklek 3,3 x 1 x 0,3 cm. Längden och tjockleken varierar medan bredden konstant ligger närmast 1 cm. Korrelationskoefficienten längd/bredd är

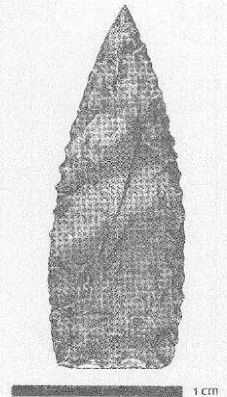

Bild 85. Harpunblad av killiaq, teckning av Martin Mörck.

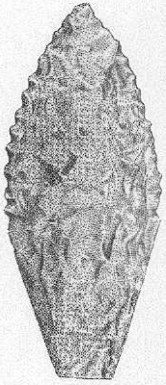

Bild 86. Slipad pilspets med tandad kant från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

Bild 87. Pilspets från Marianes Pynt, teckning av Martin Mörck.

således svag (0,38) medan den mellan längd och tjocklek är relativt positiv (0,68). Hälften av pilbladen har ett spetsovalt tvärsnitt. Ett fåtal är mera flatoval eller helt flathuggna. De är av killiaq med undantag för en av kvartsit. En tredjedel är spetsiga i bägge ändar och resten har en rak men smal bas. Bara en är utan tånge. På de övriga är tången mer eller mindre uttalad. Tydliga skuldror ovanför tången finns dock endast på en tredjedel av pilspetsarna. Några spetsar är avrundade i formen medan andra är påtagligt slanka. De har antingen jämnt sluttande sidor eller också formen av en mycket långsmal romboid. Bara två av dem har en starkt dentikulär eller tandad kantretusch. En är helt slipad bifacialt och tre andra bara delvis slipade på den ena sidan.

Hela pilblad funna på de andra boplatserna ligger storleksmässigt runt typvärdet från Marianes Pynt. Spetsarna från Nuugaarsuk och Kingitup Taserasaa är påtagligt slanka medan de från Narsaarsuup Nuua har mera sluttande sidor och de från Kikiallit Nuua är lätt rundade. De flesta har spetsovalt tvärsnitt, två tredjedelar har tånge och ca hälften skuldror. Två är skarpt dentikulerade längs kanterna. De andra är kantretuscherade och har mindre och tunnare tänder om sidan inte är helt jämn. De flesta är av killiaq men det finns tre stycken hela pilblad av kvarts. Ett är ytterst slankt och nästan spolfformat utan markerad tånge. De två andra är också mycket slanka och spolfformade men dessutom liknar de varandra påtagligt mycket – även om den ena är något mindre än den andra. Den mindre är från Nuugaarsuk och den något större från Kingitup Taserasaa. De är båda mycket fint formade med tydlig tånge markerad genom skuldror.

De pilspetsar av killiaq som utmärker sig tydligast är från Marianes Pynt. En är fint slipad med jämn tandad kant, en annan är mycket liten och mycket rund, och minst tre stycken är extremt slanka och oerhört vackert formade. En av dessa är gjord av en blåsvart killiaq som lyser så friskt att redskapet ger intryck av att vara tillverkat idag (Bild 86–87). Pilbladen är, precis som harpunbladen och många av skraporna mycket intagande föremål. Men medan harpunbladen är ytterst lika är pilspetsarna mera individuellt utformade. Att några är av killiaq och små och runda medan andra är slanka och gjorda av kvarts inbjuder till reflexioner omkring huruvida pilspetsarna varit avsedda att brukas av speciella personer eller om de varit bestämda för ett visst viltbråd.

Spjutblad

Spjutbladen varierar ännu mer än pilbladen (Tabell 23–24 och bild 88). Kategorin spjutblad skulle möjligen bli tydligare om den delades in i lätta respektive tyngre spjut, som Grønnow gör (se ovan), men jag har ändå valt att presentera dem som en kategori. Det största och det minsta spjutbladet från Marianes Pynt är 6,1 x 1,6 x 0,7 cm respektive 3,0 x 1,2 x 0,3 cm och typvärdet är 4 x 1,6 x 0,4 cm. Korrelationskoefficienten för längd/bredd är 0,84, d.v.s. starkt positiv men mellan längd och tjocklek är den bara 0,4 (räknat

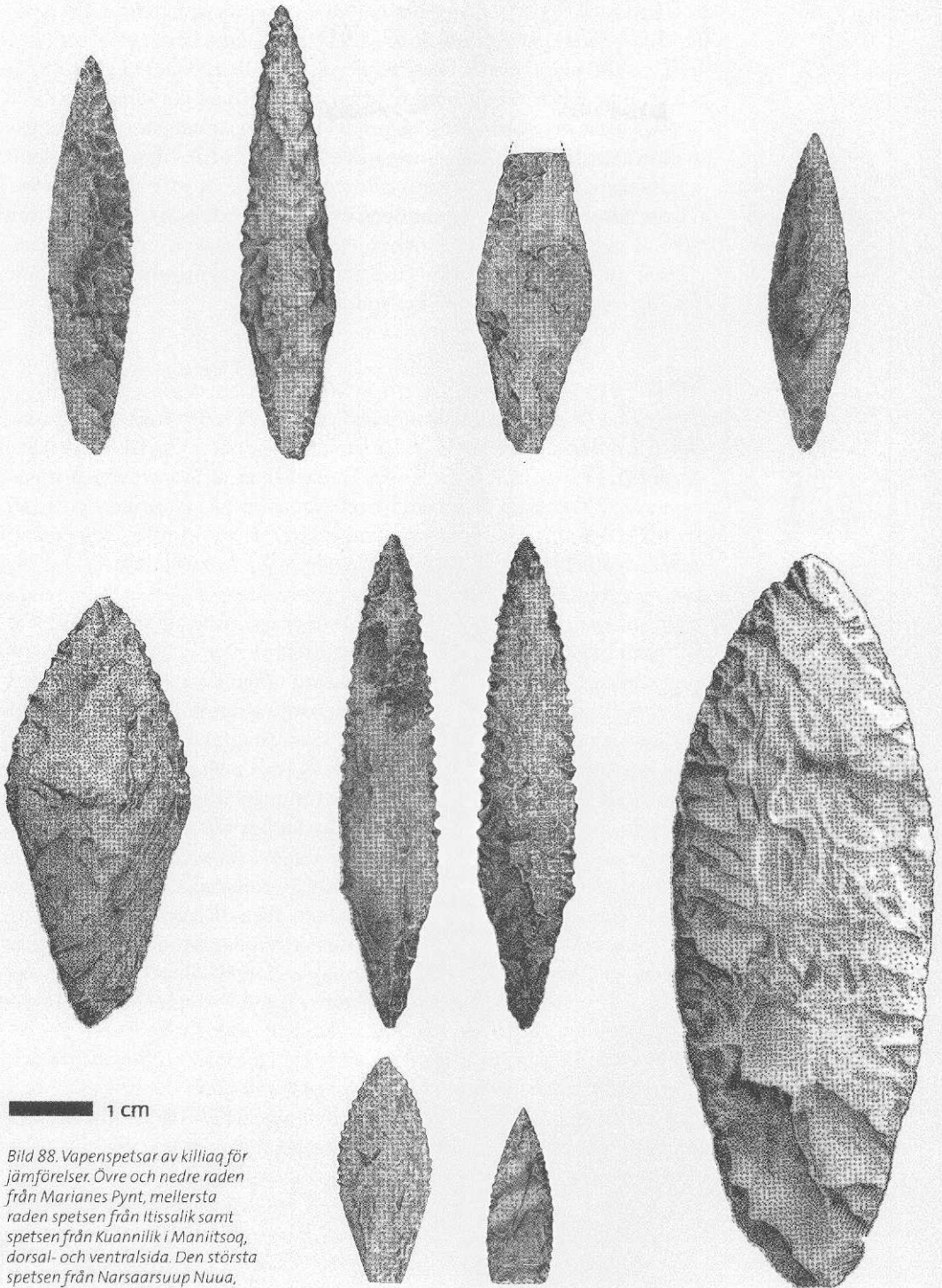

Bild 88. Vapenspetsar av killiaq för jämförelser. Övre och nedre raden från Marianes Pynt, mellersta raden spetsen från Itissalik samt spetsen från Kuannilik i Maniitsoq, dorsal- och ventralsida. Den största spetsen från Narsaarsuup Nuua, teckningar av Martin Mörck.

utifrån Tabell 22). Det finns spjutblad av samma typ som pilblad. De flesta har tånge men få har uttalade skuldror och bara några av det totala antalet är delvis slipade. De allra flesta är gjorda av killiaq. Bara två är av jaspis och en är av kvartsit. Här finns två tuspetsade killiaqblad varav det större är spolformat på samma sätt som de ovan beskrivna pilspetsarna. En jaspis-spets överensstämmer i morfologin nästan till fullo med den fint tandade och bifacialt slipade, lätt runda pilspetsen av killiaq som nämnts ovan. Den av jaspis har samma typ av dentikulär kantretusch och är slipad eller jämnad på samma sätt även om slipningen inte täcker precis hela ytan. Flera spjutblad ger intryck av att vara gjorda med mindre omsorg och skicklighet än den som utmärker andra blad.

Lansblad

Det största *lansbladet* från Nuukfjorden är mycket omsorgsfullt format. Det är av killiaq, 9 cm långt, 3,2 cm brett och 0,5 cm tjockt (Bild 7 och 88, tabell 24). Det fanns som ett lösfynd vid sidan av en stor sten i tidvattenzonen på Narsaarsuup Nuua och liknar mycket ett något mindre och mera asymmetriskt blad, funnet på samma sätt vid Atammik i skärgården mellan Nuuk och Maniitsoq (se Appendix). Sex andra lansblad av killiaq kommer från Marianes Pynt. Endast ett av dessa är helt och de övriga utgör större och mindre fragment. De är högst olika allesammans både till form, bredd och tjocklek. Det hela bladet är 6,6 x 2,5 x 0,4 cm, flat-hugget med lätt runda sidor och markerad tånge. Två delar till lansblad är också flata medan de övriga är mycket kraftiga med en tjocklek på mellan 0,4 och 0,9 cm. Ytterligare två killiaqfragment skall nämnas här även om de inte säkert har utgjort delar av ett lansblad. De avviker starkt beträffande formen. Bitarna som passar samman är flata men framförallt kantiga. De bildar tillsammans en fullständigt rak bas nedom två lätt divergerande, helt raka sidor. Bredd och tjocklek tyder på att detta varit ett mycket stort blad, kanske ett lansblad? Andra lansspetsar av kvarts och kvartsit kunde också uppmärksammas men här skall bara nämnas en lång och mycket slank, nästan spolformad spets från Kingitup Taseraasaa som är påtagligt oskön, samt ett spetsovalt och platt lansblad från Qaqqaliaaraq i Ytterfjorden. Formen på det senare motsvarar helt fragment av kvartsit-spetsar funna på både Kikiiallit Nuua och Kingitup Taseraasaa.

Från Qaarusuk Pynt II finns ett stort blad gjort av en flintlik grå och svagt randig kalcedon som ger den dorsala ytan omväxlande ljusare och mörkare diagonala ränder. Det är inte helt och det går därför inte att säga hur långt det en gång har varit och inte heller om det är delen till basen eller spetsen som vi funnit. Bredden är 2,6 cm och tjockleken 0,6 cm. Det är lätt asymmetriskt och möjligen en stor kniv (se fynden från Qaarusuk bild 50).

Sidblad

Det fanns totalt fem stycken *sidblad* bland fynden från Nuukfjorden vilket motsvarar mindre än 0,5 % av vapenspetsarna. Tre är av killiaq, ett av kvartsit och ett av kvarts. De är 1,5–2,7 cm långa och 0,2–0,4 cm tjocka. Alla är ovala utom ett som är mera rektangulärt. Ett ovalt blad av killiaq kommer från Marianes Pynt, ett annat från Narsaarsuup Nuua medan det rektangulära är från Kikiallit Nuua. De två andra fanns på Qaarusuk Pynt III. Ett är av kvartsit, 3,5 cm långt och ett av kvarts, 2,7 cm långt. Precis som ett knivblad av kalcedon från Marianes Pynt kan vara ett sidblad kan bladen från Qaarusuk Pynt III möjligen vara små knivar. De har dock ingen antydning till tånge. Ett lösfynd av ett sidblad från Uummaanaq, den lilla ön på östsidan av Storø, skall också nämnas här. Det är ovalt, något större än de ovan beskrivna och gjort av en vitaktig jaspis (Bild 89).

Går man utanför Nuuk rapporteras det om sex sidblad från tre boplatser i Sisimiut. Uppgifter om denna kategori i andra redovisningar av paleoeskimåiska fynd är annars ovanliga. En orsak kan vara att sidbladen redovisas under mera allmänna rubriker (som biface blades, vapenblad etc.). Ett annat skäl kan vara att sidbladen faktiskt varit mycket få eller inte sett ut som vi förväntar oss. Kanske har mikroblad av kristall fungerat som sidblad i Saqqaqperioden (se nedan under artefakternas användningsområden). Sidblad finns både under Independence I och II men inte heller här verkar de vara särskilt många. En s.k. cloven-foot lance från Independence II kan här utgöra exempel på hur ett sidblad kan ha varit applicerat också på redskapen i Nuukfjorden (se Knuth 1956: 19 fig. 4, 1984: 75 samt bild 2c).

Bild 89. Sidblad av jaspis från Uummaanaq, Nuukfjorden.

En kort kommentar om vapenspetsarnas morfologi

De typer som beskrivits ovan står att finna över hela Saqqaqområdet. Pilspetsar med ena sidan delvis slipad har man således funnit på Nunnguaq (Appelt & Pind 1996, Fig. 10.5: 5–7). Spjutspetsar som liknar de från Nuukområdet finns från Diskoön (Møbjerg 1991, Fig. 7:e) och spolformade blad, liksom spetsar med skuldror och harpunblad, finns från Saqqaqboplatserna på Ellesmere Island (Schledermann 1990, Pl.6: b–d, Pl. 7: a–c, Pl. 10 a–c). Många spetsar har jämna sidor och några är lätt tandade, dentikulerade. Vapenblad med riktigt kraftig eller starkt uttalad tandad kant (serrated edges, se Kramer 1996a: Fig. 5.13: 1) tycks dock vara få över hela området. Spetsen med den mest *markant* tandade eggen från Nuukfjorden kommer från Narsaarsuup Nuua och den som har den *fnast* tandade sidan är från Maniitsoq (Bild 88). Den senare är en lång och slank spets med tånge som i formen liknar en av spetsarna från Marianes Pynt. Det är här fråga om ytterst markanta typer som inte förekommer på några av de illustrationer från andra Saqqaqboplatser som jag har haft tillgång till. Maniitsoqspetsen är från en plats som inte är C14-daterad och funnen i en kontext med andra fynd som väl kan stamma från Dorsetperioden (se

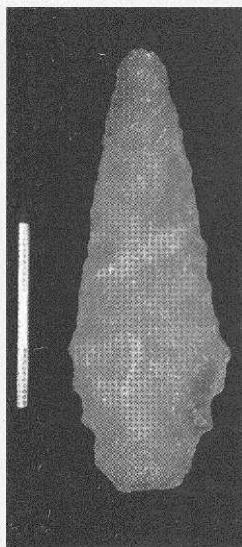

Bild 90. Lansspets med surringshak från Itinnera.

Kuannilik i Appendix). Det kan i detta sammanhang tilläggas att inga spetsar från Nuukfjorden har markerade surringshak på tången, möjligen med undantag för en av kvarts (Bild 32), men att det finns på en stor lansspets från Itinnera (Bild 90).

I Giddings (1964 Pl.s.71a:1–7, 71b:5–6, 72:3) presentation av fynden från Denbigh Flint Complex uppvisas spolformade spetsar liksom trekantiga harpunblad, men där är de större och gjorda av chert. Intressant att konstatera är emellertid att det bland Nortonkulturens spetsar (1000 BC–AD 800, se Fagan 1995: 191) också finns några slipade blad av kisel-skiffer som om de funnits i Grönland, skulle definieras som typiska harpunspetsar från Saqqaqperioden. Övriga Nortonspetsar har nästan helt parallella sidor och för därför tankarna till paleoindianska spetsar (se Dixon 1999: 152, Giddings 1964 Pl. 47:6,14,21). De romboida spetsarna, som beskrivits från Marianes Pynt, förekommer också i Norton. Där de är bara bredare och formen starkare uttalad (se Giddings 1964, Pl. 47: 33 för harpunblad, 48: 1–5 för romboida spetsar).

Artefaktens användningsområden

Saqqaqobjekt ses i allmänhet som högt specialiserade. Möjligen är vi fångna i konventionen, som arkeologen Kjell Knutsson (1998: 85) uttryckt det, och borde kanske se lite mindre rigoröst på de olika artefakternas användningsområden. Brukspårsanalyser av jämförbara assemblage från andra delar av världen visar att en och samma artefakt inte sällan använts till mer än en uppgift. Det som numera kallas harpunblad och som Larsen & Meldgaard (1958) kallade pilspetsar kan därför ha varit både och. Spjut- och lansblad kan ha använts just som sådana i de allra flesta fall, men undersökningar av t.ex. paleoindianska redskap har visat att skaftade bifaciala spetsar, förutom som projektiler, också användes som redskap för att skära och att slakta. Även sticklar och sidskrapor har haft flera funktioner och ändskrapor har använts till mycket mer än skinnberedning. Från en mesolitisk boplats i Holland finns således exempel på att ändskraporna inte bara fungerade som borrh utan t.o.m. som projektiler. Studier av ändskrapor från Starr Carr visar att dessa användes lika mycket till att arbeta i trä, ben och horn som i skinn, och från Alaska och Californien vet man att ändskrapor inte ens i första hand användes till hudar utan till träarbeten (Andrefsky 1998: 191). Det finns även undersökningar som pekar på att ändskrapornas uppgifter kan ha förändrats över tid. Ett skinnindex, sammanställt utifrån slitspårsanalyser, visar att de paleolitiska ändskraporna användes nästan uteslutande på skinn men att denna typ av skrapor blev multifunktionella från mesoliticum och framåt (Jensen, H. J. 2000: 216).

Stickeln har, som zinken, satts i samband med den teknik att göra skåror och rännen i ben och horn som man har funnit spår av på föremål från tidiga renjägare i Europa. Genom att gravera långa parallella fåror i det hårda

ytskiktet kunde man, som ett första steg i tillverkningen av t.ex. bennpilar, bryta loss smala ribbor ur materialet (Schwantes 1956: 160, Moberg 1969: 95, Jensen, J. 2001: 61). Också i Grönlands arkeologi har stickeln setts som ett redskap för splittring av horn och ben i samband med tillverkningen av olika objekt. Det är påtagligt många sticklar jämfört med andra redskapskategorier på Saqqaqboplatser. Detta antyder att sticklar kan ha använts till snart sagt allt man företog sig, kanske också att äta med. Det finns dock inga bevis från Grönland på att man splittrat ben med sticklar för att komma åt märgen i ett köttben. De ben man funnit i paleoeskimåiska möddingar bär snarare spår av att ha krossats (Grønnow pers. komm. 2002). Detta utesluter inte att man också har haft sticklar som våra dagars bestick. Förutom att splittra köttben kunde de säkert passa till att sticka hål på hinnor och skära loss senor från ben etc.

När det gäller stickelavslag finns det exempel på att sådana kunde användas till gravering (Kooyman 2000: 104). Man kan också tänka sig att de användes i skinnarbete. Inga stickelavslag från boplatserna i Nuukfjorden har emellertid kantretusch och jag har inte funnit spår av användning på något av dem. Detta pekar på att de endast är rester efter skärpning av sticklar på platsen och att de – åtminstone primärt – inte har haft någon särskild uppgift (se också Larsen & Meldgaard 1958: 52).

Genom fynden från Qeqertasussuk anses att mikroblad i Saqqaqkontext använts som syredskap. Detta stöds av Giddings (1964: 240–241) resonemang i boken om Cape Denbigh som med exempel från sibirisk neolitikum också påpekar att mikroblad även kan ha utgjort delar i vapen. Detta finns det många andra äldre exempel på, såväl från Europa som från Amerika. Precis som trekantsmikroliter har mikroblad ingått i olika typer av redskap under stora delar av stenåldern. I varmare trakter har de suttit i raspar, rivjärn, skrapor och skärar och från högre breddgrader finns fynd av mikroblad som fungerat som spetsar i fiskkrokar, i pilar och som hullingar i harpuner likaväl som sidblad i spjut och dolkar. Inte minst flinteggdolken från Kongemose utgör ett vackert sådant exempel (Jensen J. 2001: 153). Att fynden av mikroblad från Nuukfjorden kan representera många olika användningsområden håller jag därför för högst troligt. (För mikrobladredskap se också Schick & Toth 1994: 299, Ehrenberg 1995: 58, Pitul'ko 1995: 355, Andrefsky 1998: 164, 195, Dixon 1999: 159).

Knivarna bör ha brukats till en rad saker. Ibland har de kanske fått ersätta ett mikroblad eller en stickel och vice versa. Borr och pryglar har möjligen varit mera specialiserade. De kan ändå ha använts i samband men flera olika råmaterial precis som slipstenarna även om man föredrog en slipsten framför en annan till bestämda uppgifter. Sandsten passar sannolikt bäst till slipning av killiaq medan pimpsten kanske är bäst för slipning av hudar. För att få både stenblad och skaft särskilt fina kan man ha polerat såväl sten som ben, horn och tand med någon form av fett och ett stycke skinn. Om man tvekar om annat kan man dock vara säker på att Saqqaqbefolkningen i Nuukområdet var mycket noga med hur deras

vapen och redskap såg ut. Stenbladens utformning och det omsorgsfulla valet av råmaterial uttrycker också en stark känsla för skönhet. Med tanke på vad form och färg betyder och alltid har betytt för människor är det också rimligt anta att den speciella Saqqaqestetiken inte fanns där bara för sin egen skull utan hade en djupare mening. Förutom den praktiska användningen kan man därför tänka sig att dessa föremål hade betydelse också i människornas andliga värld, något jag vill återkomma till längre fram i texten.

Sammanfattande kommentar till resultaten av undersökningen i Nuukfjorden

Kort återblick på boplatsernas arkitektur och inredning

Vid en kort återblick på tidigare avsnitt kan konstateras att det på Marianes Pynt, Kingitup Taseraasaa och Qaarusuk Pynt II fanns flera stenar som kan ha utgjort arkitektoniska element men det var bara på Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua som strukturerna var helt klart avgränsade. Även på Kikiallit Nuua fanns det definierbara eldstäder men där var de mindre tydligt strukturerade. Tar man naturens formationsprocesser och de utgrävda ytornas storlek i beaktande så är dessa tre boplatser de enda som är riktigt jämförbara. De ligger alla placerade i skydd av en klippa som tillsammans med eldstaden kan sägas utgöra platsens arkitekturmässiga bas.

Eldstäderna var av tre slag: boxeldstaden, den axiala strukturen med flera rum och bullerstenshärden. Boxeldstaden kan ses både som en oberoende härd och som en del av den axiala strukturen. En av väggarna i varje box hade en jämförelsevis lång och flat sten medan en annan mera kvadratisk flat sten fungerat som bottenplatta. Bullerstenshärden fanns bara på Nuugaarsuk och i centrum av den låg en helt vit sten som kan ha haft en särskild uppgift eller mening. Både på Nuugaarsuk och på Narsaarsuup Nuua fanns två eldstäder som kan ha hört till samma bosättning. Den ena har möjligen fungerat utomhus och den andra inomhus och haft olika uppgifter. Kokstenarna som räknades in i samband med respektive eldstad varierade mellan 20 och 80 stycken, vilket antyder att de haft olika funktion eller kanske använts vid olika årstider.

På Narsaarsuup Nuua låg en späcklampa vid sidan av den axiala strukturen. Den var tillverkad av en huvudstor grov täljsten bearbetad så att den fått en oval urholkning i ena sidan och tolkad som en lampa. Såväl på Narsaarsuup Nuua som på Kikiallit Nuua fanns fyndtomma områden mellan eldstaden och boytans periferi och tolkade som vilo- och sovplatser. Den uppskattade boytan i dessa tre bostäder ligger mellan 7 och 14 m², räknad med utgångspunkt i fyndspridningen och antaganden om en väggeffekt samt en härd i varje bostad. Ytan i andra Saqqaqbostäder i Grönland varierar mellan ca 9 och 24 m². Siffrorna från Nuukfjorden ligger därmed på den lägre delen av skalan. Det går inte att säga något precist om antalet personer som uppehållit sig i dessa rum eller antalet

medlemmar i respektive hushåll. Varje boyta kan representera två eller tre likaväl som sex eller åtta personer men knappast flera. Siffrornas osäkerhet understryks bl.a. av att vi inte vet om bostaden var byggd som ett helt tält respektive som ett enklare vindskydd eller om man sovit under bar himmel.

Boplatsernas karaktär i relation till artefakternas antal, funktion och utseende

Det totala antalet fynd på respektive boplats varierar från mer än 12 000 på Marianes Pynt till 377 på Kingitup Taseraasaa. Det mesta utgörs av avslag och flisor (1 cm) av killiaq, det råmaterial som de flesta formade artefakterna är gjorda av. På Marianes Pynt fanns 790 formade redskap och på Kingitup Taseraasaa 26 stycken. I procent motsvarar detta 5 % respektive 7 % av den totala fyndmängden på respektive plats. Jämförbara siffror från de övriga boplatserna är 4 % på Nuugaarsuk, 6 % på Narsaarsuup Nuua och 8 % på Kikiallit Nuua. Förhållandet mellan avslag/flisor och formade föremål kan ge en fingervisning om huruvida man tillverkat eller bara skärpt upp redskap på en viss plats. Ju mindre antal avslag och flisor man finner i relation till formade redskap desto kortare tid kan man tänka sig att människorna uppehöll sig på respektive lägerplats och vice versa. Ställer man därför siffrorna ovan i relation till varandra ser man att den största skillnaden ligger mellan boplatserna Nuugaarsuk med 4 % formade redskap och Kikiallit Nuua med dubbelt så många, d.v.s. 8 %. Om hypotesen att ett större antal formade redskap i relation till avslag/flisor betyder mindre tillverkning och kortare uppehåll på den aktuella platsen och omvänt är det således på Kikiallit Nuua man stannat den kortaste tiden medan man stannat längst på Nuugaarsuk. Detta blir särskilt tydligt när man sätter antalet avslag/flisor i relation till det totala antalet fynd på respektive boplats. Överallt var det drygt 90 % avslag/flisor men på Kikiallit Nuua bara 48 %.

Marianes Pynt har det relativt sett största antalet stora avslag men det förekommer också mängder av flisor bland dessa. Många av dem fann vi i påtagligt täta koncentrationer, ofta flera hundra stycken. Samma mönster fanns på Nuugaarsuk, med som mest 360 flisor i en och samma koncentration, samt på Narsaarsuup Nuua där det var omkring 150 flisor i de största koncentrationerna. Detta kan tyda på att man har skärpt upp redan färdiga objekt på dessa platser respektive tillverkat en del redskap och omformat eller färdiggjort råämnen till redskap. De stora råämnestyckena av killiaq och kalcedon på Marianes Pynt ger vid handen att hela tillverkningsprocessen har ägt rum där.

Med boplatsens läge och antalet fynd taget i beaktande är det bara Nuugaarsuk, Narsaarsuup Nuua och Kikiallit Nuua som är riktigt jämförbara. På Kikiallit Nuua fanns det 65 formade redskap medan Narsaarsuup Nuua och Nuugaarsuk hade 45 vardera. På de två senare platserna fanns både ändsrapor, pryglar och eldslagningsstenar medan dessa kategorier saknades på Kikiallit Nuua. Där fanns istället sidskrapa, transversal skrapa och

spjutblad och de flesta harpunbladen. På Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua var det pilspetsarna som dominerade i gruppen vapenspetsar. Detta kan tolkas som Kikiallit Nuua varit en plats för jakt på säl och kanske fågel medan de som bodde på Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua i första hand jagat ren. Sticklarna är påtagligt många på Kikiallit Nuua men få på Narsaarsuup Nuua där andelen stickelavslag är störst. Om man leker med tanken att sticklarna, som överallt är det dominerande redskapet, motsvarar antalet individer, så har det varit flest individer på Kikiallit Nuua och minst på Narsaarsuup Nuua där man i stället kan ha stannat längre än på både Kikiallit Nuua och Nuugaarsuk.

Rent allmänt utmärks fynden av att råmaterialet till varje redskapskategori har valts ut efter bestämda principer. Några vapenspetsar är av kvarts och kvartsit men de flesta är av killiaq precis som sticklar, knivar, borrh och stövellika skrapor. Ändskraporna däremot är av kalcedon som en del av sidskraporna men dessa är ännu oftare av bergkristall. Bergkristall är ett råmaterial som också förekommer i en del av sticklarna men framförallt i mikrospånen och deras kärnor. Kvarts, kvartsit och bergkristall är lokala mineraler medan killiaq, jaspis och kalcedon bör ha hämtats från andra platser på Grönlands västkust.

Många av objekten inom varje kategori är påtagligt lika, ofta vackert formade och noggrant bearbetade. Detta ger intryck av att de har tillverkats med största omsorg. Dessa subjektiva intryck förstärks av att vissa av spetsarna har en mycket fint tandad retusch och att andra är slipade över en del av ytan, precis som sticklarna. Från Marianes Pynt kommer dessutom flera artefakter som närmast kan betraktas som praktfynd. Förutom de största av spetsarna med tandad retusch gäller detta några av skraporna. Även på Narsaarsuup Nuua fanns ett särskilt vackert fynd. Det var ett stort lansblad av killiaq som låg i tidvattenzonen längst ut på tången. Om det ändå har ägts av en av dem som levde på boplatsten uppe på strandängen kan vi inte säga. Det är också svårt att utifrån artefakterna dra några slutsatser om eventuell samtidigheten mellan boplatserna. Fynden från Kikiallit Nuua ger det mest disparata intrycket av de mindre assemblagen. På Marianes Pynt, där man borde ha kunnat följa en eventuell kronologisk förändring i morfologi- och råmaterialanvändning omöjliggjordes denna typ av jämförelser av de naturliga formationsprocesserna som fått artefakterna att vandra i torven så att en del av dem faktiskt blev funna i eller strax under gräsytan högt ovanför kulturlagret.

Boplatsernas karaktär i relation till viltresurserna

Andra data än artefaktkategorierna stöder tolkningen av de tre boplatserna på fastlandet vid Qussuk, Narsaarsuup Nuua, Nuugaarsuk och Kikiallit Nuua, som utgångspunkter för ren- respektive säl- och fågeljakt. Narsaarsuup Nuua är en omtyckt plats för jakt på ren idag och på Nuugaarsuk jagar man även ripa om vintern. Ville man in i renlandet på Akia vore det

sannolikt bättre att ta sig helt in till Tatsip Ataa än att stanna på Kikiallit Nuua. Här sjuder det dock av liv i fjorden om sommaren och med antalet harpunspetsar i minnet ligger det nära till hands att tro att människorna stannade upp på Kikiallit Nuua för en snabb jakt på säl och fågel innan de drog vidare in i renlandet eller ut mot kusten på andra sidan Akia. Fynden från Kingitup Taseraasaa utmärks i stället av flera fint bearbetade pilspetsar av kvarts tillsammans med det absolut största antalet kärnor och avslag av kvarts. Där fanns också en lång och bred kvartsgång i urberget så denna plats kan ha fungerat som råmaterialkälla för kvarts. Älven och den tidvis insnörda insjölika inre delen av viken har dessutom lockat med öring och längre in på Akia fanns det säkert gott om renar.

Marianes Pynt på andra sidan fjorden ligger strategiskt vid in- och utseglingen till hela fjordområdet. Med undantag för de hårda vindarna som ligger rakt på från havet är läget också utmärkt med tanke på det rika djurlivet. Vågvalen sniker helt nära runt pynten och stora kolonier av grönländsäl går fram och tillbaka mycket tätt på kusten flera gånger per dygn under vår och sommar. På andra sidan sundet, vid vattenfallet som rusar ner från Sermitsiaqs glaciär, finns dessutom en stor fågelkoloni i berget som tecken på att det är gott om fisk. Marianes Pynt har enligt C14-dateringarna varit bebodd i flera hundra år under Saqqaqperioden och det är den största boplatsen fyndmässigt sett. Detta tillsammans med den jämförelsevis stora mängden råmaterial antyder att denna plats varit en typ av centrum. Förutom att man här kan ha haft ett mer eller mindre formaliserat utbyte av råmaterial kan läget mitt emot det imponerande fjället Sermitsiaq ha haft en betydelse i sig.

Rakt öster om Marianes Pynt men inne i sundet och därmed mera i skydd av Sermitsiaqön ligger Qaarusuk med sparsamma fynd från Saqqaqepoken på Pynt I och III och samt ett iögonenfallande fynd från Dorset på Pynt II. Dessvärre gick det inte att få någon C14-datering härifrån men lämningarna är sannolikt från tidig grönländsk Dorset, d.v.s. från något av århundradena på ömse sidor om år 0. Artefakternas stil och råmaterial skiljer sig betydligt från de andra boplatserna i Nuukfjorden. Men ur resursmässiga synpunkter är Pynt II av samma slag som både Pynt I, II och Marianes Pynt.

Fynden från ytterfjorden är få och består till största delen av kvartsit. Dessa boplatser kan representera en station på vägen till och från Aligortoq, ön med bergkristall, men också kortare uppehåll på resor till Ameralikfjorden respektive upp och ner längs Grönlands västkust. Lansspetsen av kvartsit från Qaqqaliaraq kan även tyda på att man jagat större havsdäggdjur än sälar här i havsbandet. Vid tidigare undersökningar har man funnit spår av paleoeskimåer omkring den sydligaste rundningen av Akia vid Itissaalik och Illorpat och utefter Qaaquksundet som avdelar landet längst ut på dess spets. Här gick den årliga vitvalsrouuten in och ut i Nuukfjorden under historisk tid och här kan jakt på vitval även ha pågått under Saqqaqperioden (se avsnittet om jakt nedan).

Boplatsernas årstidsmässiga användning

En fråga som är svår att besvara är när på året den enskilda boplatsten i Nuukfjorden kan ha använts. Det fanns inga djurben på dessa boplatser. Bevaringsförhållandena har således varit sämre här än längre in i fjordområdet där det ofta är permafrost. Utan djurben som ledtrådar blir man hänvisad till att se på boplatsten som sådan och här kan stenstrukturer och eventuell inredning kanske säga en del. I övrigt får man lita till vad som kan anses rimligt med hänsyn till platsens geografiska läge, uppskattad väderlek etc.

Med utgångspunkt i fynden av djurben definieras andra paleoeskimåiska boplatser inte sällan som vår-, sommar- eller höstboplatser. Man ser sällan några kommentarer till detta. Skelettmaterial berättar faktiskt bara när på året ett aktuellt djur har dött. Det säger inget om när det har använts som föda. Jag utgår från att de människor som levde i Grönland under Saqqaqperioden fanns i landet också på vintern. Denna årstid ställer helt speciella krav på människorna, bl.a. att man har tillgång till föda också under perioder med dåligt väder. Det är därför troligt att man som under senare tider i Grönland deponerade eller sparade en del av den fångst man fick under sommar och höst för att ha under vintern.

Hela Nuukområdet är ofta både vänligt och ogästvänligt både sommar och vinter. Klimatet är inlandsbetonat redan vid Qoornoq. Det är således varmare om sommaren men kallare om vintern ju längre in från kusten man kommer. Men köld är inte alltid det värsta för människor. Inlandsklimatet är stabilare än kustklimatet. Det ombytliga vädret med häftiga vindar och mycket fukt längre ut mot havet kan ha varit svårare att klara sig i. Om vädret varit ungefär som nu skulle jag själv hellre ta skydd i en vik som vid Kingitup Taseraasaa eller bakom en högre klippa som på Narsaarsuup Nuua med mitt tält om vintern än bo på Marianes Pynt. Denna boplatst utmärks av en fyndriktighet som gör den helt speciell i jämförelse med de andra boplatserna men den ligger på en ö och har ett mycket utsatt läge direkt ut mot fjorden. Om vintern har man sannolikt inte vistats där. Det är en fantastisk sommarboplatst emellertid, med ett påtagligt rikt djurliv.

Lampstenen på Narsaarsuup Nuua indikerar att detta varit en plats som använts när det var mörkt. Om den lilla lampan på Kikiallit Nuua haft samma funktion kan man ha bott där också om vintern. Med hänvisning till läget tror jag ändå att det varit en boplatst som använts mest på sommaren. Å andra sidan ligger den på fastlandet och man kan lätt ta sig längre in på Akia härifrån. Hit kan man därför ha kommit periodvis året runt. Inne i fjorden har det sannolikt då som nu funnits både ren (caribou) och ringsäl (*Phoca hispida*) året runt, liksom ripor och sjöfåglar, harar och drivtimmer, kort sagt de resurser som varit viktiga att säkra sig för att leva i Nuukfjordsområdet under den kallaste årstiden. När på året man har uppehållit sig på någon av boplatserna i ytterskärgården är svårt att säga. Därute finns stora vinterhus från Thulekulturen men att Saqqaq-folket stannat där mer än alldeles nödvändigt under den mörka årstiden är svårt att tro.

Boplatsens storlek i relation till antalet individer som kan ha uppehållit sig där

Det är svårare att uttala sig om hur många individer det har varit på en viss paleoeskimåisk lokal i Nuukfjorden än vilken aktivitet som har dominerat där. Man kan t.ex. inte automatiskt utgå ifrån att det finns ett precist förhållande mellan antalet fynd och antalet personer (se också Binford 1983: 322–323). Få fynd kan betyda få människor som stannat där under kort tid men det kan också betyda att aktiviteten på lokalen i fråga varit av sådan karaktär att den bara efterlämnat ett fåtal spår. På samma sätt kan många fynd indikera många individer respektive avspegla ett fåtal personer som vistats där länge, eller som varit sysselsatta med aktiviteter som genererar mera avfall än andra. Marianes Pynt ger således intryck av att ha varit en central plats där man varit jämförelsevis många människor under längre tid medan de övriga boplatserna har varit kortare uppehållsställen för mindre grupper. Den fyndmässiga skillnaden mellan boplatser som Marianes Pynt och Kikiallit Nuua kan spegla polarisationen i bosättningsens längd likaväl som i antalet grupper eller individer som uppehållit sig där samtidigt. Topografin avgör emellertid också en bosättnings storlek. Det lilla näset på Kikiallit Nuua tillåter inte flera strukturer bredvid varandra som på Narsaarsuup Nuua med sin breda äng.

Då det bara är fynd som frilagts genom utgrävning som kommit i dagen på dessa platser betyder det att upprepade bosättningar på Narsaarsuup Nuua inte märks på samma sätt, eller ger samma uttryck, som på t.ex. Kikiallit Nuua. Där måste alla som kom använda samma yta som andra redan hade lämnat sina avtryck på, medan det på Narsaarsuup Nuua bara var att ta en ny plats längs stranden eller vid roten av tången i besittning när man kom dit. Fynd av kvartsavslag i erosionsgränsen nedom ängen mot stranden vid viken både på Narsaarsuup Nuua och på Nuugaarsuk tyder på att dessa boplatser har varit större än vad utgrävningarna visat. Om större i detta sammanhang betyder att bosättningarna varit samtidiga eller sträckt sig över en längre tid är däremot svårare att bedöma.

Hur många människor som levt i Grönland under Saqqaqperioden respektive hur många som var i Nuukområdet samtidigt är inte lätt att ha en uppfattning om. Sätter man antalet fyndplatser från Saqqaqepoken längs Grönlands västkust i relation till dessa människors levnadssätt, som kan antas ha varit högst mobilt och därför lämnat jämförelsevis få spår efter sig, kan det dock ha rört sig om ett icke ringa antal personer. I relation till landets väldiga utsträckning blir det ändå fråga om ett litet antal människor. Tar man i beaktande att dessa människor sannolikt inte blev särskilt gamla blir antalet också relativt litet. Hur man än räknar kan man utgå ifrån att antalet individer har växlat under olika perioder av de ca 1 500 år som Saqqaqepoken varade, precis som fallet har varit med Grönlands övriga befolkningar.

Antalet individer som fanns under Dorsetperioden är särskilt svårt att uttala sig om, då många av deras lägerplatser idag kan förmodas ligga

under havsytan. När det gäller nordborna antar man att de har varit ca 26 000 under de drygt 500 år som de fanns i Grönland (Lynnerup 1998). Precis hur stort antalet människor var under Thulekulturen är inte heller klart. I slutet av 1700-talet räknar man med 6 000 till 10 000 personer i Västgrönland utom de ca 800 individer som fanns i Thuleområdet och Östgrönland. I detta sammanhang kan även noteras att barnafödandet under kolonitiden, speciellt i Sydgrönland var mycket lågt (140 födslar på 1000 kvinnor mot 166 i Danmark) och att kvinnoöverskottet var mycket stort (1,2–1,6 kvinnor på 1,0 man, Marquardt 2000). Ser man i arkiven på Grønlands Nationalmuseum og Arkiv kan man också konstatera att den vanligaste dödsorsaken i folkregistret anges vara "kajak". Drunkningsolyckorna var således mycket vanliga i de farofyllda vattnen längs Grönlands kuster och här har alla grönländare i alla tider hämtat den största delen av sin föda. Faran för drunkning är störst i öppenvattenområdena där man måste ut på fjordens vatten för att hämta föda också på vintern och inte som i Nordgrönland kan stå på havsisen och fiska eller jaga.

Man kan anta att livet i Nuukområdet också under Saqqaqepoken var fyllt av umbäranden. Men det fungerade sannolikt också rätt väl, för ännu har ingen annan befolkning – eller kultur – funnits i Grönland lika länge. Det indikerar att dessa människors levnadssätt, på ett eller annat sätt, gick hand i hand med den natur som de uppehöll sig i. Deras redskapsinventarium är i princip det samma på alla boplatserna och objekten är i vissa fall påtagligt lika, snarast standardiserade. Detta bör ha haft en särskild mening precis som den speciella estetiken och att de sannolikt inte uppehöll sig särskilt länge på respektive boplats. Med stöd i detta kan Saqqaqkulturen i Nuukfjorden på ett övergripande plan karaktäriseras som en epok som utmärktes av mobilitet och estetik. Dessa två begrepp får stå som samlingsrubrik för den gestaltning av Nuukfjorden som paleoeskimäernas livsvärld som är målet med denna avhandling. Innan detta behandlas närmare vill jag göra en utflykt till paleoeskimåiska boplatsers placering både generellt och i relationer till de geofysiska faktorer som inte sällan påverkar tolkningen av deras ålder och kulturtillhörighet.

De undersökta paleoeskimåiska boplatsernas placering i tid och rum

Boplatsernas läge, ålder och eventuella samtidighet

De paleoeskimåiska boplatsernas läge i relation till andra lämningar på platsen

Gemensamt för de undersökta paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden är att de ligger i en omgivning som utgör ett avgränsat rum i naturen och från de flesta av dem har man god utsikt över ett sund med ett rikt djurliv. Rinnande sötvatten finns idag bara på Marianes Pynt där en mindre bäck löper ut. Det är ett par hundra meter till älven på Kingitup Taseraasaa och en dryg kilometer till vattenfallet på Narsaarsuup Nuua. I övrigt får man klara sig med isen från inlandsisen som flyter ut från Kangersuneq. Alla boplatserna, utom Kikiallit Nuua, ligger på områden med många Thuleruiner (se Gulløv 1983, 1997). Dessa är massiva vinterhus likaväl som låga torvmurar till sommartalet samt gravar, rävfällor och köttdepåer liksom stensättningar för lek. Kikiallit Nuua är ett mera avgränsat näs men där finns också en rävfälla och det är inte långt härifrån till de recenta bosättningarna på Nuua respektive Tatsip Ataa.

Jämför man placeringen av bostaden under Saqqaq- respektive Thulekulturen ser man att huset riktar sig mot fjorden under båda perioderna men jag har intryck av att det är på något olika sätt. Medan Saqqaqbostaden ofta tar skydd bakom en klippa och ligger i samma riktning som det näs den är placerad på, så ligger Thulehusen mera öppet och längs med kusten, ofta oberoende av ett eventuellt näs i närheten eller på tvären över detta. Mariannes Pynt och Narsaarsuup Nuua är sådana exempel och jag har lagt märke till samma skillnad under rekognoceringar i Maniitsoq kommun. Detta motsägs på olika sätt av boplatsernas läge på Nuugaarsuk och Kingitup Taseraasaa. På Nuugaarsuk ligger Saqqaqboplatserna vid en vik längs med kusten ett bra stycke norr om tången och betydligt högre upp i terrängen än Thulehusen som finns där. På Kingitup Taseraasaa fann vi Saqqaqboplatserna direkt under Thulehuset i vattenbrynet. Det är inte heller ovanligt att man finner spår från Saqqaqperioden i form av sticklar och avslag av killiaq och kvartsit på stränder med Thuleruiner. Lösfynden på Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua är exempel på detta. Här skall dock poängteras att dessa lösfynd inte behöver ha samband med Saqqaqboplatserna högre upp i terrängen. Då samtliga av dessa

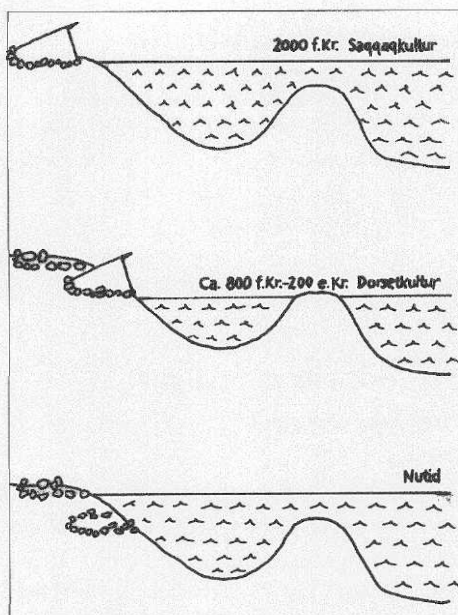

Bild 91. Paleoeskimåiska tält-ringar i kustlinjen som visar förändringarna i havsnivån sedan Saqqaqperioden, teckning av Fuuja efter Philbert 1999.

boplatser troligen har legat nära vattnet när de var i bruk är det med tanke på de isostatiska rörelserna efter senaste istiden (Weidick 1996) mera troligt att de representerar olika bosättningsperioder (Bild 91).

Både den allmänna topografiska placeringen och läget i förhållande till den relativa havsnivån varierar dock vid en inbördes jämförelse av de olika paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden. Kikiallit Nuua, Marianes Pynt och Qaarusuk ligger längst ut på ett näs och Narsaarsuup Nuua vid roten av ett näs. Nuugaarsuk ligger på en hög platå vid långsidan av en vik och Kingitup Taserasaa inne i en vik. I ytterfjorden ligger Sarfat utan skydd helt öppet ut mot havet medan Qaqqaliaq vänder inåt fjorden i lä av en närbelägen ö. Kingitup Taserasaa, Marianes Pynt och Qaarusuk samt Sarfat ligger i vattenbrynet och översvämmas helt eller delvis vid högvatten medan Narsaarsuup Nuua och Kikiallit Nuua finns på en höjd av ca fyra meter och Nuugaarsuk på elva meter över havet. För att få ett grepp om vad det kan betyda måste man vända sig till kvartärgeologin.

Strandlinjer, C14-år och relativ datering

Grönland och Nuukfjorden under holocen

Skillnaden mellan glacial och interglacial är 10–15° på nordliga breddgrader och 5° till 7° när man ser till den globala medeltemperaturen (Mikkelsen 1999:154). Under istiderna ändrades temperaturerna ofta och dessa ändringar skedde mycket snabbare än de temperatursvängningar vi ser idag. Orsaken till det anses vara plötsliga riktningssändringar av havsströmmarna i Nordatlanten (Fredskild & Böcher 1999:52–53). Dessa

hänger samman med den termohalina cirkulationen, d.v.s. med oceanernas stora strömsystem, som i sin tur bygger på att färskvatten från Polarhavet strömmar ner längs Grönlands östkust och skapar den s.k. djuphavspumpen som driver fram strömmarna. Djuphavspumpen har avgörande betydelse för strömmarnas hastighet och riktning och därmed för hela den globala värmetransporten. Avsmältningen av is i Arktis har därför stort inflytande på havsströmmarna runt Grönland som i sin tur påverkar klimatet. Bara en liten avböjning av Golfströmmen kan innebära avkylning (Mikkelsen 1999:152–156).

De väldiga iskappor som täckte norra halvklotet under den senaste istiden började smälta för ca 18 000 år sedan. Avsmältningen avbröts dock i perioder och temperaturen kunde på få årtionden sjunka drygt 5° (Mikkelsen 1999:154). För 10 000 år sedan kom så den kraftiga temperaturstegring, ungefär till dagens nivå, som ledde till istidens avslutning (Weidick 1988). 2 000 år senare blev det ännu varmare och denna period varade ytterligare ett par tusen år. I Grönland finns det många tecken på att det har varit varmare än nu i form av fynd av växter, insekter och djur vars nordgräns för överlevnad går betydligt längre söderut idag (Böcher 1991:159, 1999:62). Omkring 4 000 år från nu började temperaturen emellertid åter falla och ytterligare 2 000 år senare blev klimatet inte bara ännu kallare utan också fuktigare (Böcher 1999:62). Bilden har växlat flera gånger under kortare perioder men det kyligare klimatet har präglat Grönland sedan dess. Kölden kulminerade under den s.k. Lilla istiden med en maximal utbredning av iskappan för ca 150 år sedan, följd av den regression vi upplever idag (Weidick 1996:257, se kurva Böcher 1999:61).

När isen var borta från de flesta ställen i Europa, Asien och Amerika och smältvattensälvarna där bara fanns bevarade i människans minne som myten om Syndafloden, var Grönland ännu till största delen täckt av is och ur ett geologiskt perspektiv har iskappan varit relativt stabil under hela holocen (Mikkelsen 1999:157). Reträtten kulminerade ett par årtusenden efter istidens slut. Sedan dess har isranden rört sig fram och tillbaka många gånger men inte likadant överallt i Grönland. Isen har ökat både i tjocklek och i omfång på vissa platser medan den har minskat på andra (Weidick 1995:58). Idag täcker isen ca 85 % av Grönlands yta och utbredningen beräknas vara ungefär likadan nu som för 8 000 år sedan. För mellan 5 000 och 4 000 år sedan stod isranden emellertid 10–20 km längre in i landet än idag i Sydvästgrönland (Weidick 1988:38, 1996:259). Den isoglaciale landhöjningen som följde isavsmältningen beräknas dock inte vara avslutad förrän någon gång för mellan 3 000 och 1 000 år sedan. Men därefter tyngdes Grönland åter ner av den neoglaciale nedkylningen (Weidick 1996:265). Under samma tidsintervall anses den stigning av havsnivån som nu pågår och som resulterat i översvämningar av vissa nordboplatser i Sydgrönland också ha börjat (Mikkelsen & Kuijpers 2000).

Vid tiden för Saqqaqperiodens tidigaste skede hade Grönland således ännu inte rest sig maximalt efter isens tryck och vid kulturens slut var

landet på väg ner igen. Det är emellertid svårt att med geologins hjälp få en helt klar bild av hur det paleoeskimåiska landskapet kan ha sett ut. Isavsmältning och landhöjning går inte hand i hand som påpekats ovan, och förändringar i isens storlek kan inte tidsmässigt kopplas direkt till en klimatförändring. Det finns förskjutningar i systemet som beror på många faktorer, som t.ex. jordaxelns lutning. Hur relativa de geologiska uppgifterna framstår i ett arkeologiskt perspektiv illustreras även av att den postglaciala värmeperioden började och slutade runt tusen år tidigare i Östgrönland än i Västgrönland (Böcher 1991:159). Att de geologiska data är svårtolkade framgår också av att Anders Weidick (1996), som är en av dem som har arbetat längst med dessa frågor, kallar en av sina artiklar "Neoglacial Changes of Ice cover and Sea level in Greenland – a Classic Enigma".

Nuukfjordens marina gränser och de paleoeskimåiska boplatsernas läge

Termen för att beskriva den globala höjningen av vattenståndet efter istidens slut är eustatisk medan isostatisk betecknar landhöjningen eller höjningen av jordskorpan. Eustatisk respektive isostatisk havsnivå uttrycks alltid som relativ då det är den observerade nivån man anger och inte den absoluta (Weidick 1995:60). Man vet att den isostatiska landhöjningen varit större än den eustatiska stigningen av havsnivån. De äldsta strandlinjerna ses i form av strandvallar och andra formationer ovanför den nuvarande strandlinjen på många ställen i Nuukfjorden. Rullstensterrasserna ovanför Marianes Pynt är sådana exempel. En tumregel för att få strandlinjens maximala höjd säger att det nuvarande isfria kustlandets bredd uttryckt i kilometer motsvarar den marina gränsens maximum i samma område uttryckt i meter över havet.

Strandlinjen i ett visst område är inte konstant överallt då både trycket från isen och avsmältningen varierar från plats till plats. Vidare är den marina gränsen oftast yngre ju längre inåt land man kommer från ytterkusten. I Västgrönland finner man den högsta marina gränsen på mellan 50 och 130 meter över havet (Weidick 1988:41–42). Den lägsta marina gränsen finns inga uppgifter om, men att den kan ha legat långt under den nuvarande i Nuukområdet är de paleoeskimåiska boplatserna Qaarusuk, Marianes Pynt och Kingitup Taseraasaa bevis på. Att dramatiska förändringar kan ha ägt rum här under relativt kort tid illustreras också av andra arkeologiska fynd från senare perioder. De stora nordbolämningarna Sandnæs (Roussel 1941) och Gården under sanden (Berglund 1998, 2000) är exempel på detta precis som många eroderade Thule-/kolonitidsruiner vid kusten (se också Gulløv 1983).

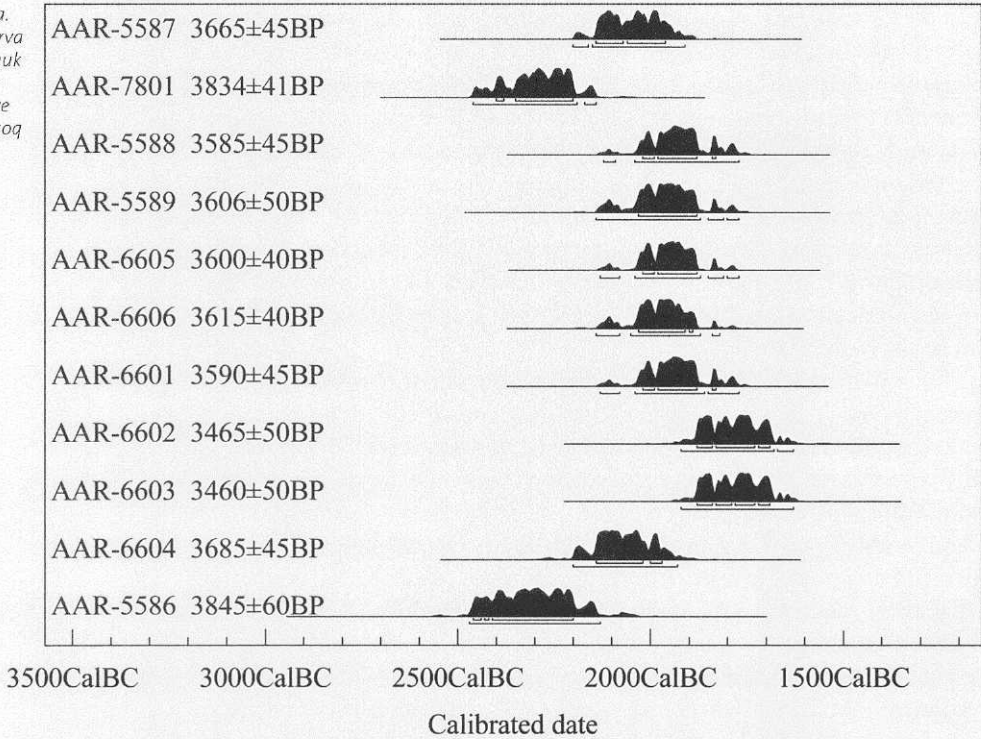
Vid tiden för Weidicks artikel (1996) fanns det inga indikationer på översvämmade Saqqaqboplatser söder om Diskobukten. I Nuukområdet låg den då lägst belägna boplatzen Tuapassuit 1–2 meter över havet. Weidick ansåg emellertid att man kunde förvänta sig att finna översvämmade

boplatser från den yngre delen av Saqqaqperioden i detta område. Han pekade samtidigt på svårigheterna i att relatera en specifik Saqqaqhorisont till en specifik ålder med hänvisning till att Saqqaqkulturen existerat i 1 500 år och att geologiska kurvor över en sådan tidsperiod kan uppvisa generella förändringar i den relativa havsnivån på mellan 5 och 10 meter (Weidick 1996:258). För att visa ungefär hur landskapet kan ha sett ut beträffande relationen land och hav uppger Weidick att geologiska dateringar av gytta och musslor från Nuukfjordens inre delar pekar på en relativ havsnivå på 10 m ö.h. omkring 4500 BP. Med stöd i detta och C-14 dateringarna från Tuapassuit (3600 BP, Gulløv & Ilkjær 1968) anser han vidare att det är rimligt anta att havet omkring 4000 BP låg 7–8 m högre än idag (Weidick 1996:264).

De svårigheter Weidick anför beträffande denna typ av slutledningar blir påtagliga vid en jämförelse mellan Tuapassuit, Marianes Pynt och Nuugaarsuk. Den äldsta respektive yngsta dateringen från Marianes Pynt är 3685 ± 45 BP/ 3460 ± 50 BP. Marianes Pynt kan därmed sägas vara ungefär lika gammal som Tuapassuit. Den är belägen på östsidan av Bjørneøen vid en lång strand vänd mot söder och bevuxen med strandråg. Boplatserna ligger således relativt nära varandra i fjorden och är jämförbara även på så sätt. När jag besökte Tuapassuit i augusti 2003 fann man de utgrävda områdena på sandiga rullstensterrasser mindre än 2 m över havet och ca 30 m inåt land från vattenbrynet räknat. Tuapassuit översvämmas antagligen inte vid extremt högvatten, som Marianes Pynt gör. Den övre gränsen för ilandfluten tång nådde inte upp ovanför den låga åsen av rullsten längs stranden och därmed inte heller fram till Saqqaqeldstäderna som ligger något längre in.

Beträffande Marianes Pynt är dess position i relation till havsnivån så låg i dag att udden bör ha stått omkring 5 m högre när den var bebodd under Saqqaqperioden. Tar man utgångspunkt i att en Saqqaqboplat alltid låg vid den dåtida stranden samt att de dateringar som gjorts på träkol stämmer och sedan jämför placeringen av Marianes Pynt med Nuugaarsuks tillsammans med dessa boplatser BP-dateringar, som är det Weidick hänvisar till, så får man emellertid ett otroligt resultat. Nuugaarsuk ligger visserligen längre in i fjorden än Marianes Pynt men ca 10 m högre upp i terrängen och är ur BP-perspektiv nästan 200 år äldre (3834 ± 41 BP/ 3665 ± 45 BP). Det skulle innebära att landet i Nuukfjorden under den här aktuella tiden steg ca 10 meter ur havet på ett par hundra år i stället för de mer än tusen år som en sådan landhöjning skulle ta enligt Weidick. Samtliga parametrar, d.v.s. såväl boplatserns läge vid stranden som relationen land/hav och C14-datering, måste därför ses som ytterst preliminära. De utgör inga bevis utan är endast användbara för att visa på tendenser. Detta gäller även om man kopplar de kalibrerade C14-siffrorna på resonemanget och tar hänsyn till huruvida proverna kommer från lokalt träslag eller drivtimmer (Figur 4–5). Det finns således inget automatiskt samband mellan land, hav, C14-datering och en Saqqaqboplaters läge i Nuukfjordsområdet.

Figur 4a.
C14-kurva
från Nuuk
fjorden
inklusive
Maniitsoq

Figur 4b.
C14 dateringar och vedbestämning från de undersökta boplatserna.
Alla dateringar från AMS-laboratoriet vid Institutet för fysik och astronomi, Aarhus Universitet.

C14 datings, calibrated age ± 1stdv.

Narsaarsuup Nuua

AAR-5588, charcoal C14 BP 3585 ± 45, cal. 1935–1920 BC, BC 2010–1835, C13–23.6
Box hearth, Conifer AAR-5589,
charcoal C14 BP 3606 ± 50, cal. 1945 BC, BC 2030–1885, C13–24.7 Axial feature,
Wood not analysed.

Nuugaarsuk

AAR-5587, charcoal C14 BP 3665 ± 45, cal. 2030 BC, BC 2135–1960, C13–24.3
Boulderhearth, *Salix* AAR-7801, charcoal C14 BP 3834 ± 41, cal. 2289 BC,
BC 2398–2202, C13–24.69 Box herath, *Pinus*

Kikiällit Nuua

AAR-6605, charcoal C14 BP 3600 ± 40, cal. 1945 BC, BC 2025–1885, C13–23.16, *Pinus*

Kingitup Taseraasa

AAR-6606 charcoal C14 BP 3615 ± 40, cal. 2005–1955 BC, BC 2030–1915, C13 23.16, *Betula*

Marianes Pynt (Aarngit)

AAR-6601, charcoal C14 BP 3590 ± 45, cal. 1949–1925 BC, BC 2015–1835, C13–25.80, *Betula*
AAR-6602, charcoal C14 BP 3465 ± 50, cal. 1745 BC, 1880–1690, C13 24.17, *Salix*
AAR-6603, charcoal C14 BP 3460 ± 50, cal. 1745 BC, BC 1880–1690, C13 25.22, *Betula*
AAR-6604, charcoal C14 BP 3685 ± 45, cal. 2115–2040 BC, BC 2140–1980, C13 25.46, *Betula*

Illut, Maniitsoq kommun

AAR-5586, charcoal C14 BP 3845 ± 60, cal. 2290BC, BC 2460–2200, 13C–25.0, *Pinus*

Figur 4c. Dateringarna från de undersökta paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden.

Äldsta / yngsta dateringarna från Nuukfjorden, endast lokalt trä

Marianes Pynt, Betula, cal. 2115–2040 BC, BC 2140–1980

Nuugaarsuk, Salix, cal. 2030 BC, BC 2135–1960

Kingitup Taseraasa, Betula, cal. 2005–1955 BC, BC 2030–1915

Marianes Pynt, Betula, cal. 1949–1925 BC, BC 2015–1835

Marianes Pynt, Salix, cal. 1745 BC, 1880–1690

Marianes Pynt, Betula, cal. 1745 BC, BC 1880–1690

Äldsta / yngsta dateringarna från Nuukfjorden utan hänsyn till träslagen

Nuugaarsuk, Pinus cal. 2289 BC, BC 2398–2202

Marianes Pynt, Betula, cal. 2115–2040 BC, BC 2140–1980

Nuugaarsuk, Salix, cal. 2030 BC, BC 2135–1960

Kingitup Taseraasa, Betula, cal. 2005–1955 BC, BC 2030–1915

Marianes Pynt, Betula, cal. 1949–1925 BC, BC 2015–1835

Narsaarsup Nuua, trä icke bestämt, cal. 1945 BC, BC 2030–1885

Kikiällit. Nuuat, Pinus, cal. 1945 BC, BC 2025–1885

Narsaarsup Nuua, barrträ cal. 1935–1920 BC, BC 2010–1835

Marianes Pynt, Salix, cal. 1745 BC, 1880–1690

Marianes Pynt, Betula, cal. 1745 BC, BC 1880–1690

Figur 5. Exempel på C14 dateringar från andra paleoeskimåiska boplatser

Exempel på dateringar från tidigare undersökta paleoeskimåiska boplatserNuukdistriktet: Tuapassuit: Träkol kal. 2020–1980 BC (Gulløv & Kapel 1988:55), Träkol salix och betula 3620 ± 100 BP, 2140–1700 kal. BC, (Appelt 2003)

Itinnera: Träkol kal. 1425 BC (Gulløv & Kapel 1988:55), Caribou ben 3140 ± 120 BP, 1600–1210 kal. BC samt 2960 ± 110 BP, 1370–1010 kal. BC (Appelt 2003)

Nunnguaq: Träkol, junip com. Samt betula 3530 ± 60 BP, 1940–1740 kal. BC (Appelt 2003).

Maniitsoq kommun: Illut kal. 2290 BC, BC 2460–2200, pinus (MHB)Sisimiutdistriktet: calib. ± 1 stdv. BC äldst dateringen från Betula nana 2620–2410 och tex salix/betula Akia Area A tex 2390–2040 BC och Nipisat I datering av ben rangifer tarandus 1890–1690 BC (Kramer 1996: Appendix 2)Diskobukten: Nivertussanguaq äldst 2180–1940 BC, yngst 1880–1680 BC (Tua). Lokalt träslag. Tupersuai 2450–2145, 1875–1680 (Tua). Lokalt träslag.

Koop Qalorsaa 2110–1890 (AAR), 2020–1780 (Tua) Olsen 1998. Lokalt träslag.

Qajaa och Qeqertasussuk i periden 2400–900/800 BC cal. (Grønnow 1996)

Ellesmere Island: Exempel ur Schledermann 1990: Bight Site Feature 1, drivved 2180–1480 BC, respektive myskoxben 1720–1600 BC. Feature 2, myskoxe 1960–1820 BC. Jämför Independence I, på valrosstand 3440 BC och Charred willow 1990 BC. Dateringsexempel från Ellesmere: Saqqaq, driftwood 2180–1480 BC, myskoxben 1720–1600 BC.

Pre-Dorset 1100–900 BC, Transitional t.ex. 900 BC, Early Dorset 830 BC.

Med tanke på dateringarna och fynden från Marianes Pynt och Kingitup Taseraasaa samt fynd av Saqqaqsticklar på de mycket lågt liggande Qaarusuk Pynt II och III är det inte heller omöjligt att delar av dessa boplatser numera ligger under vattnet. Det kan därför ha funnits flera Saqqaqboplatser i Nuukområdet än dem vi ser ovan vattenlinjen i dag. Inte bara Dorsetboplatser således, som man vanligtvis brukar hänvisa till som översvämmade (se Philbert 1999:13). Nuukfjorden gömmer således delar av det paleoeskimåiska landskapet under sin vattenyta och den pågående globala uppvärmningen utgör ett växande hot mot möjligheten att skaffa ökade kunskaper om denna del av Grönlands förhistoria.

C14-dateringarna från Nuukfjorden och boplatsernas eventuella samtidighet

Alla C14-dateringar omgärdas av osäkerhet och dateringarna från Nuukfjorden är inga undantag. De prover som relateras till här är dock insamlade av samma person och analyserade på samma C14-laboratorium vilket kan sägas stärka validiteten vid en inbördes jämförelse av resultaten. Beträffande en eventuell samtidighet sades i en kommentar från laboratoriet i Århus angående de tre först insända proverna, som kom från Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua, att en statistisk test visar att dessa dateringar ”giver samme resultat inden for måleusikkerheden og dermed godt kunne tænkes være samtidige” (Jan Heinemeier pers. komm. 2001). Då hade ännu ingen bestämning av veden i träkolet gjorts. Men även om vi nu vet vilka prover som är från lokalt trä respektive från drivtimmer kan konstateras att det är lättare att peka ut den äldsta och den yngsta lägerplatsen i Nuukfjorden än att säga något om boplatsernas eventuella samtidighet.

Det finns totalt elva C14-dateringar från sammanlagt fem av boplatserna i Nuukfjorden samt en datering från den nyligen upptäckta Saqqaqboplatserna Illut i Maniitsoq kommun (Figur 4a–c, se också figur 5). Alla proverna är gjorda på träkol. Minst sex stycken kommer från lokalt trä medan två är osäkra vad beträffar träslag och de övriga är från drivtimmer. Osäkerheten gäller de två proverna från Narsaarsuup Nuua. Det ena är inte vedbestämt då allt kolet behövdes i dateringsproceduren och det andra har bestämts som varande nåletræ, d.v.s. barrträd utan närmare precisering. Det är mest sannolikt att barrträd i detta fall betyder drivtimmer men det kan inte uteslutas helt att det i stället rör sig om lokal en (juniper).

Ser man på den sanna åldern, d.v.s. kalenderåren med ± 1 standardavvikelse, eller om man vill, de kalibrerade konventionella C14-åldrarna (Rasmussen, L. K. 1994) utan hänsyn till träslag ligger de flesta dateringarna tätt på ömse sidor om år 2000 BC och med en polarisation på 700 år mellan det äldsta och yngsta enskilda talet (BC 2398 och BC 1690). Om man istället tar utgångspunkt i resultaten av dateringarna av lokalt trä blir motsvarande avstånd 450 år (BC 2140 till BC 1690). De två yngsta dateringarna är från Marianes Pynt. De är precis lika gamla men gjorda

på olika träslag. Här kan samma individer således ha gjort upp sitt bål med björk den ena dagen och med pil den andra. De som tände sin eld på samma lokal ett par hundra år tidigare använde också björk precis som de på Kingitup Taseraasaa. Dessa dateringar går delvis om lott men det är kanske mera troligt att de som bidrog med träkolet till våra dateringar från Kingitup Taseraasaa tillhörde en äldre generation än de på Marianes Pynt. De som arrangerade de båda eldstäderna på Nuugaarsuk kan emellertid ha kommit från Marianes Pynt och det kan ha varit just dessa människor som var de första att räkna in Nuukområdet i sina jaktmarker.

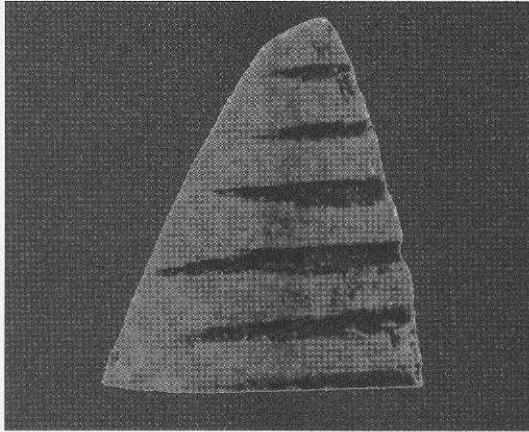
Både den äldsta och den yngsta dateringen är från Marianes Pynt. Alla fyra dateringarna därifrån är inbördes jämförbara då samtliga prover är från lokala träslag. Den äldsta kommer från området längst in på pynten men platsen ligger bara 15 meter från den eldstaden som är yngst och det är ingen nämnvärd höjdskillnad i terrängen mellan ställena. Dateringarna från Marianes Pynt pekar i sig således på att det inte finns något automatiskt samband mellan en Saqqaqboplatser ålder och dess läge över havet. Marianes Pynt kan ha besökts av olika människor under en period av ca 400 år. Med tanke på fyndriekedomen är det inte heller omöjligt att flera grupper uppehållit sig där samtidigt. Kanske detta också har varit fallet med Nuugaarsuk och Narsaarsuup Nuua som hade två eldstäder i närheten av varandra? Som bränsle i boxeldstaden på Narsaarsuup Nuua användes drivtimmer men om det varit fallet också i den axiala strukturen vet vi inte. Trots att dateringarna i stort stämmer överens med varandra går det således inte att säga om dessa båda eldstäder är samtidiga. Inte heller när det gäller Nuugaarsuk är det möjligt att fastställa huruvida de två eldstäderna där är samtidiga. Dateringen från bullerstenshärden som gjorts på lokalt trä är yngst. Men boxeldstadens datering som är ett par hundra år äldre kommer från tall (pinus), d.v.s. från drivtimmer vars egenålder gott kan vara 200 år. Ur ett sådant perspektiv är det inte omöjligt att dessa båda eldstäder användes samtidigt. Ser man på de andra platserna kan man med drivtimrets egenålder i minnet också notera att Kikiallit Nuua och Narsaarsuup Nuua bör vara yngre än Nuugaarsuk. Men Kikiallit Nuua bör också vara yngre än Kingitup Taseraasaa som är daterad på ved av björk (betula) och har en jämförelsevis hög ålder. Kingitup Taseraasaa som Marianes Pynt och Qaarusuk är boplatser som översvämmas vid högvatten och kunde ur den synpunkten vara jämgamla. Det ligger emellertid många hundra år mellan å ena sidan Kingitup Taseraasaa och Marianes Pynt som är Saqqaqboplatser och å andra sidan Qaarusuk Pynt II som är en Dorsetplats, så även om det saknas C-14 datering från Qaarusuk Pynt II kan man utgå ifrån att den boplatser inte är samtidig med någon av de andra. Den påtagligt höga åldern på dateringen från Illut i Maniitsoq kommun kan också kommenteras i detta sammanhang. Boplatsern ligger på en liten ö ca 5 m över havet och dateringen är gjord på tall, d.v.s. drivtimmer. Denna lägerplats bör således vara yngre än C14-dateringen visar.

Råmaterial och typologi som utgångspunkt för relativ datering

Om man bara ser på de kalibrerade årtalen (± 1 stdv.) omfattar den totala spridningen av dateringarna från Nuukfjorden (BC 2398– BC 1690), en tidsrymd av 700 år. Detta motsvarande den äldre fasen av Saqqaqkulturen med en indelning gjord av Tinna Møbjerg (1999) och Finn Erik Kramer (1996a) utifrån paleoeskimåiska fynd från Sisimiut kommun där man har registrerat ett 70-tal paleoeskimåiska platser. I en studie av Kramer (1996 a) framgår att det övervägande antalet är från Saqqaqperioden precis som paleoeskimåiska fynd från andra områden på Grönlands västkust. Av 44 kustboplatser i Sisimiut är således bara 7 från Dorset. Motsvarande siffror från Nuukdistriktet är 50 Saqqaq- och 8 Dorsetboplatser.

Några av Sisimiuts Saqqaqplatser ligger på en höjd av 28 meter men flertalet finns på 10–20 meter över havet medan Dorsetplatserna i allmänhet finns på 4–8 m ö.h. Kramers undersökningar visar att användningen av råmaterialen killiaq, kvartsit, kalcedon och bergkristall förändras över tid mätt med utgångspunkt i respektive fyndplats läge över havet. Under tidig Saqqaq, som han hänför till nivåer på >14 m ö.h., består råmaterialet till mer än 80 % av killiaq, men ju lägre ner i terrängen fyndplatsen ligger desto vanligare blir det med kvartsit, kalcedon, kvarts och bergkristall. Fynd gjorda på nivåer lägre än 8 meter hänför Kramer till tidig Dorset där bergkristall och kalcedon blir ”extremt vanligt” och samtidigt ökar fynden av pimpsten, sandsten och täljsten (Kramer 1996a:51). Detta kan peka på att det blivit vanligare med slipade redskap. Det finns flera osäkerheter i Kramers studie som han själv påpekar. Jag skall inte gå närmare in på dessa här men vill nämna att det av texten till figurerna 5.3 och 5.8 i Kramers artikel framgår att det fastställda måttet mätts med en handnivå vid den *lägsta* vattennivån (”height above the *lowest* tide level” [min kursivering]). Detta är inte det vanligaste sättet att mäta höjden över havet på i Grönland utan man brukar utgå ifrån högvattenmärket på stranden. När dessa resultat diskuteras bör man således ha i minnet både Kramers mätmetod och att tidvattenskillnaderna i området är upp till ca 4 m (Kramer 1996a:45).

Resultaten från undersökningen i Sisimiuts kommun pekar på tendenser som möjligen också finns i Nuukfjorden. De förändringar i valet av råmaterial som Kramer hänvisar till kan emellertid inte självklart kopplas till Dorsetkulturen i Nuukområdet. Jag vill framhålla det för att undvika ett cirkelresonemang i vilket man okritiskt utgår ifrån att bergkristall, kvarts och kvartsit tillsammans med ett höjdmässigt nära avstånd till vattnet skulle vara bevis på tidig Dorsetkultur. Men jag vill också poängtera att det inte är omöjligt att kvarts och liknande material ökar med tiden också i Nuukområdet. De kan peka fram mot en ny fas av Saqqaqkulturen med en övergång till mera transludenta råmaterial som kanske avspeglar en ny världsbild som alltmer liknar den som fanns under Dorsetperioden?

Av boplatserna i Nuukfjorden är bara en från Dorsetperioden och där fanns varken bergkristall eller kvartsit. Bergkristall fanns däremot på alla Saqqaqboplatserna, företrädesvis i form av mikrospån och mikrospånkärnor. Men enstaka redskap av ren kvarts fanns också på de äldsta boplatserna medan kvartsit däremot var mycket ovanligt.

Pimpsten och sandsten fann vi bara på Marianes Pynt vilket kan stödja teorin om att slipning av redskapen ökar med tiden under Saqqaqperioden. Det är således möjligt att fynden av pimpsten och sandsten på Marianes Pynt bör kopplas till de yngsta faserna där. Bland dessa fynd finns också ett fragment av ett redskap som sannolikt varit helt slipat bifacialt. Förutom av slipningen utmärks det av en rad parallella skåror inskurna tvärs över det mesta av dess ventrala yta. Ett likadant fragment är funnet på Tuapassuit, daterad till samma tid som de äldsta dateringarna från Marianes Pynt. Men det finns också flera hela och större sådana objekt bland fynden från Itinnera och den boplatserna är påtagligt yngre än de båda boplatserna på Bjørneøen. Det är således svårt att bestämma hurvida detta redskap representerar en tidig eller senare period eller om det fanns under båda (Bild 92–93, se också bild 121).

Det finns många felkällor både i det som benämns absolut och det som benämns relativ datering. Dessa dateringsmetoder är dock vad vi har att tillgå i uppställningen av modeller för en eventuell samtidighet och alla försök att peka på respektive vederlägga en sådan bör vara välkomna. Som påpekats ovan har Grønnow sammanställt en typologi över sticklarna från Qeqertasussuk och i Canada har Maxwell (1973, 1976) byggt en kronologi (temporal seriation) utifrån C14-dateringar relaterade till måtten hos basen på små triangulära harpunspetsar. Helmer & Robertson (1990) har också studerat harpunspetsar i syfte att peka på förändringar över tid med hjälp av dataprogrammet RADSTAN och digitaliserade konturstudier. Dessa visar att harpunspetsarna från att vara små och smala i början blir allt större med tiden. Senare blir de mera satta, d.v.s. de blir något kortare igen men i den sista fasen framförallt bredare.

Bild 92. Slipat redskapsfragment med parallella skåror från Marianes Pynt

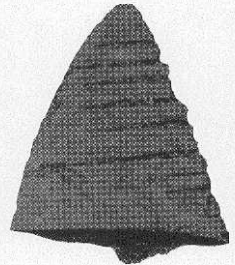

Bild 93. Slipat redskapsfragment med parallella skåror från Tuapassuit.

Med mina undersökningsmetoder (se Tabellerna 18–19 i Appendix) kan jag inte visa upp liknande resultat beträffande fynden från Nuukfjorden. Även om måtten som sådana kan påvisas på dessa fynd vågar jag inte hävda några bestämda kronologiska förändringar i materialet.

Att paleoeskimåernas val av råmaterial respektive stenredskapens morfologi inte bara handlar om kronologi eller lokal tillgång till ett visst mineral finns det exempel på från det nordostligaste Ellesmere Island. Där har Pat Sutherland (1996) funnit att man under både Independence I och Pre-Dorset på vissa ställen valde att göra redskap av en chert med en viss färg eller nyans framför en annan oberoende av tillgången på råmaterialet i fråga. Detta gäller också utformningen av den eventuella tången eller den del där skaftet på det aktuella redskapet skulle sitta. Ibland föredrog man inhak, ibland inte. Ibland var dessa kantiga, ibland rundade. Denna variabilitet, antar jag, hade inte bara med kronologi utan också med individuella preferenser att göra. Utan andra bevis än mina subjektiva intryck vill jag därför lyfta fram individens behov, både av samhörighet och av att markera sig som självständig person, som del av de parametrar som bör ingå i bedömningen av ett visst redskaps utformning. Samtidigt vill jag poängtera det slående i att Saqqaqperiodens grönländare bara valde ut ett fåtal av de mineraler som fanns att tillgå som råmaterial i sina stenredskap. I Nuukområdet kunde man förvänta sig att finna åtminstone något föremål av grönländit. Men varken det eller några av de smyckestensmineraler som finns naturligt i landskapet har vi funnit på de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden.

Läge och ålder hos några andra paleoeskimåiska fyndplatser

Paleoeskimåiska boplatser på Grönlands västkust

Det topografiska läget varierar också hos andra paleoeskimåiska boplatser som jag själv besökt på Grönlands västkust. Av de tidigare utgrävda boplatserna i Nuukdistriktet ligger Tuapassuit som är äldst av dessa, ca 2 m ö.h. vid en strand som vänder mot söder medan Itinnera (Meldgaard, J. 1961), som sannolikt är yngst, ligger drygt 5 m ö.h. vid en nordvänd vik. Nunnguaq (Appelt & Pind 1996), längst in i samma fjordavschnitt ligger lika högt, också den vid en vik, som i detta fall vänder mot sydväst. Itissaalik, helt ute i havet finns på en liten ö, 3–5 m ö.h. Den vänder österut in mot sundet och Håbets ö och Kangeq medan Illorpat i närheten riktar sig söderut mot öppna havet.

Under Grönlands Nationalmuseum og Arkivs rekognoseringar i Mañitsoq kommun 1998 och 1999 fann vi på öarna från gränsen mot Nuuk och upp till Hamburger sund ett drygt 20-tal lokaler med redskap och avslag från både Saqqaq och tidig Dorset. Dessa är belägna från ca 7 m över havet och nedåt (se Appendix, KNK rapport Berglund 1999, se också Petersen R. 1988). De diagnostiska fynden, sticklar från Saqqaq-respektive stickelliknande redskap (Blt) från Dorsetperioden, fanns inte

sällan på samma plats och lika gärna fem meter över havet som strax under vattenytan mätt från högvattenlinjen på stranden. Saqqaqplatserna låg såväl på ett näs bakom en tombolo som i sadelläge mellan klippor. Någon fanns på en höglätt ett stycke ifrån havet, en annan på en sluttning bara någon meter från strandkanten. Den enda av dessa boplatser som är C14-daterad är Illut (KNK 42, se Appendix) med ett läge på ca 5 m över havet. Dateringen av träkol anger platsens ålder till BC 2460–2200, vilket gör den till en av de allra äldsta Saqqaqboplatserna totalt sett. Men dateringen är gjord på drivtimmer och skall som tidigare nämnts modifieras.

I Saqarleqområdet söder om Asiaat, där jag var med vid utgrävningarna 1996, ligger Dorsetboplatserna relativt långt nere i förhållande till havet (Jensen J. F. 1998, Rasch & Jensen J. F. 1998) medan Saqqaqboplatser som Nivertussanguaq och Tupersuai finns på ca 8 och 10 m över havet (Olsen 1998:85). Dateringarna härifrån motsvarar i hög grad dateringarna från Nuukfjorden. Den äldsta från Niivertussanguaq är kalibrerad BC 2180–1940 och den yngsta BC 1880–1680. Från Tupersuai är motsvarande siffror BC 2450–2145 respektive BC 1875–1680. Bjørnar Olsen (1998:101) som ansvarade för utgrävningen framhåller att dateringarna bygger på träkol från lokala växter och att träkol från drivtimmer uteslutits ur dateringsmaterialet (för paleoeskimåer i södra delen av Diskobukten se också Jensen, J. F., Olsen, Evaldsen & Mikkelsen 1995, Mikkelsen 2001).

Tar man sig vidare upp till de klassiska boplatserna i Diskobukten (Meldgaard 1952, Larsen & Meldgaard 1958, Møbjerg 1986) och börjar med Saqqaq, den bygd som givit namn åt kulturen, finner man lägerplatserna dels på en bred äng som sluttar ner i havet och med direkt utsikt mot Diskoön och dels på en tånge som vänder mera söderut i Vaigat. På Saqqaq kan man fortfarande göra paleoeskimåiska lösfynd i strandkanten precis som på Sermermiut längre söderut i Diskobukten vid Ilulissats isfjord. Där ligger spår av Saqqaqkultur såväl i strandkanten som betydligt högre upp i terrängen. I den av besökande nedtrampade stigen uppe på slätten har jag förutom en del avslag t.ex. funnit en liten triangulär harpunspets av killiaq tillsammans med träkol och typiska kokstenar (se också Kapel KNK rapport 2002). Detta är inte minst intressant då det var på Sermermiut man 1953 för första gången kunde konstatera att det fanns lämningar från både Saqqaq- och Dorsetperioden ”i den samme mødding” (Meldgaard, J. 1991a:194). I erosionskränten mot fjorden ligger lämningarna från Saqqaqperioden i botten av stratigrafin och över dem Dorset- respektive Thulelagret. Men kommer man högre upp i terrängen finner man således de äldsta kulturerna på samma nivå som Thuleruinerna. En stratigrafi med den äldsta boplatserna under den yngre är därför inte heller självklar här.

Av beskrivningar från Qajaa, på andra sidan isfjorden, framgår att man har samma förhållande som på Sermermiut med en mødding och en erosionskränt där man fått fram en fin profil. Saqqaqfynden fanns under Dorsetlämningarna och i flera av horisonterna kunde man påvisa

rester av golv och eldstäder i form av flata stenar inlagrade i möddingen (Meldgaard J. 1991a:194, 204). Qeqertasussuk (Grønnow & Meldgaard, M. 1991, Grønnow 1994, 1996, 2000) uppvisar samma bild med en eroderad mödding mot vattnet där de äldre Saqqaqlagren ligger under de yngre. Stenstrukturerna till eldstäder och dylikt anges emellertid ligga längre in, på en bred platta mellan jämförelsevis höga klippor och påtagligt långt från den mödding man hänvisar till. Dateringarna från Qajaa och Qeqertasussuk anges i olika publikationer som f. Kr respektive BP. Saqqaqperioden på Qeqertasussuk uppges till ca 2400–1400 f. Kr eller 3900–3100 BP och på Qajaa från 2000 till 900 f. Kr eller 3600–2700 BP. På Qajaa finns även tidig Dorset daterad till 2200–1600 BP (Grønnow 1996:17,18).

Paleoeskimåiska fyndplatser mera generellt

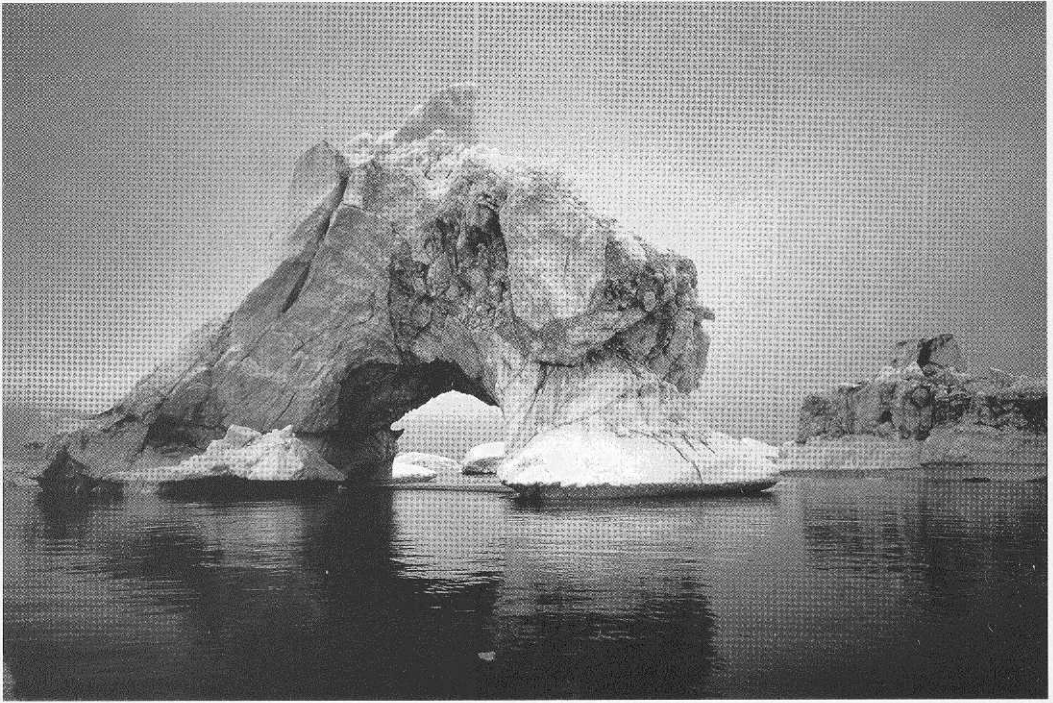
Ovanstående understryker variationerna i Saqqaqboplatsernas läge både vad beträffar den allmänna topografiska placeringen och höjden över havet. Alla data relaterar till kust- eller fjordboplatser men det skall framhållas att det också finns paleoeskimåiska boplatser i inlandet på Grönlands västkust (Kapel 1996, Schilling 1996, Grønnow, Meldgaard, M. & Nielsen 1983). Ser man på var i naturen man bör söka efter dessa boplatser i fjord- och kustlandet kan man konstatera att de finns både på och utanför områden med mera recenta ruiner. Køkkenmøddingar från Thulekulturen kan lämna viktig information men de kan knappast anses vägledande för fynd av paleoeskimåiska boplatser rent generellt. De ligger möjligen på samma lokal men inte nödvändigtvis på samma ställe.

I Nuukfjorden fann vi inga möddingar i närheten av de undersökta Saqqaqboplatserna. Detta kan bero på de begränsade utgrävningsytorna men också på att organiskt material inte bevaras på dessa platser som ligger utanför permafrostområdena. Förändringar i florin på en viss plats kan möjligen vara tecken på en tidigare mödding. På Narsaarsuup Nuua ökar växtligheten markant från det utgrävda området och ner mot fjorden och där kan man tänka sig att Saqqaqmøddingen har legat. Men det kanske också är tecken på att det finns flera paleoeskimåiska stenstrukturer åt det hållet? Att söka spår efter mänsklig aktivitet i florin på en viss plats är en del av den arkeologiska metoden också i Grönland (se t.ex. Petersen, R. 1988:61). Som exempel kan nämnas de gula ranunkelväxter man ser på långt håll vid många av Thuleruinerna i Sydgrönland. I Nuukdistriktet är det ofta bara fråga om ökad gräsväxt direkt på dessa ruiner och om strandråg i deras närhet. Eller om det är ute i havet, rikligt med hjorttronrevlar på låga torvruiner (hjorttron hinner dock aldrig utvecklas på dessa plantor). När det gäller paleoeskimåernas lämningar kan det vara mindre definierbara avvikelser i växtligheten som utgör tecknet. Det var en sådan, mera allmän, iakttagelse som blev en av orsakerna till att vi t.ex. fann stenstrukturerna på Narsaarsuup Nuua. Med den vita stenen i

bullerstenshärden på Nuugaarsuk och de markerade Independence II-boplatserna (Andreasen 1998:204–206) kan man också ha i minnet att även vissa stenar kan peka ut en paleoeskimåisk boplat.

De äldsta kustboplatserna i Nordöstgrönland ligger inte sällan på rullstenterrasser (Andreasen 1996) där de beskrivs som solida axiåla strukturer omgärdade av vallar. Läget över havet varierar mellan 3 och 25 meter och man kan finna strukturer från både Independence I och II på samma boplat. De kan också ligga på samma nivå över havet. Ibland ligger den yngre boplaten t.o.m. högre upp i terrängen än den äldre ("chronologically reversed", se Andreasen 1996:181). På de högre latituderna i Canada anges koncentrationer av saxifraga (stenbräckväxter) kunna vara ett tecken på en paleoeskimåisk mödding (Schledermann 1990, 1996:38). Där finner man boplatserna, oberoende av ålder, på nivåer från 6 till 25 meter över havet. De ligger ofta på rullstenterrasser även här och beskrivs som grunda nedsänkningar med en väldefinierad randkant runt om (Schledermann & McCullough 1988).

Boplatserna i Nuukfjorden är belägna direkt på grus eller sand. Särskilt på Bjørneøen finns emellertid många stora rullstensområden som möjligen kan vara intressanta också ur ett paleoeskimåiskt forskningsperspektiv. Hela Aarngit, med Marianes Pynt, är till stor del uppbyggd av rullstenterrasser och Tuapassuit ligger också i ett sådant område. I flera av Nuukfjordens rullstensfält finns förkristna gravar (Hinnerson-Berglund opublicerad) men där finns också många tomma gropar, eller försänkningar, tolkade som recenta köttdepåer. I klapperfältet på Nuua, norr om Marianes Pynt på Bjørneøens västsida, finns emellertid två formationer, den ena 3,5 x 3 m stor och 60 cm djup och den andra något mindre, som är försedda med tydliga vallar med öppningar riktade mot fjorden. Kanske har de fungerat som tillfälliga bostäder precis som de s.k. tomtningarna vid Sveriges kuster? Genom att forma ett rum bland stenarna och vända en båt över kan man ha fått ett tillfälligt skydd – om man inte konstruerat någon typ av tält över stenarna med hjälp av trästänger och sälskinn. Rullstensområdena kan ha varit utmärkta lägerplatser, särskilt under snösmältning då vattnet hastigt dräneras bort under stenarna. Även om det ligger närmast till hands att tolka dessa nedsänkningar som Thuledepåer bör man kanske inte utesluta rullstensområdena helt i sökandet efter paleoeskimåiska lämningar? Med detta vill jag nu rikta fokus på hur livet kan ha format sig i området runt Nuukfjorden för ca 4 000 år sedan.

Nuukfjorden för 4 000 år sedan: mobilitet, människor, djur och natur

Mobilitetsmönstret under Saqqaqperioden

Hemma och borta eller resans längd och orsak

Nassuttuumut aallarta
Nassuttarniarluta
maanna Nuumi peerummat
Tuukkaq, saaqut ernannaq
saanertassaqqanngillat.
Uuma, qaa taavunnarta
piffeqanngimmat tamaani.
Pilluarluta ata
saassaagut angerlamut

Låt oss gå till Nassuttooq
och samla renhorn där,
för i Nuuk finns det inga fler.
Spetsar, skaft och vingharpuner
saknar sina benutsmyckningar.
Hör min vän, låt oss dra norrut,
här är inte mer att få.
Om vi har tur
kan vi vända hem igen.

(J. Petersen)

Samtidigt som de stora kontrasterna i den grönländska naturen skapade behov av säkerhet och trygghet gjorde de sannolikt de människor som bodde i Nuukområdet under Saqqaqperioden både flexibla och ad hoc-riktade. Hur livet utformade sig rent praktiskt kan man till viss del sätta sig in i men det är svårare att veta hur mobila respektive (semi-) sedentära eller bofasta de har varit (Renouf 1990), liksom var gränserna gick för det de uppfattade som hemma och borta (Clark 1996:40). Om de betraktade vissa områden som sina egna jaktmarker och t.o.m. kunde slå ihjäl andra som kom dit (Petersen, R. 2003a:57) vet vi inget om och inte heller om de hade mer eller mindre regelbundna kontakter med andra människor i andra fjordar eller om det fanns någon form för socialt försäkringssystem (Wiessner 1982). I vilken grad livet var egalitärt respektive ojämlikt i relationen mellan människor i allmänhet, mellan könen och mellan barn och vuxna vet vi inte heller något om. Och inte om humor då som senare i Grönland var ett vapen för att avstyra konflikter. Om de levde lyckligt större delen av livet eller om de mest oroade sig hela tiden vet vi inte och inte heller hur gamla de blev, om de var monogama och använde sig av barnbegränsning etc. Vi kan föreställa oss att de i allmänhet inte blev mer än ca 30 år samt att barnadödligheten var stor men om man praktiserade infanticid vet vi inte, och inte heller om mord och självmord var vanligare dödsorsaker än förfrysningar, svält, drunkningar och andra olyckor (för

jägare – samlare i allmänhet se Kelly 1995, Ingold 1986, 1993, 2000. För en översikt av vissa livsattityder hos nutida jägare-samlarfolk se Knutsson 1995. Om barn och könsskillnader hos t.ex. eskimåer/inuit se Larsen 1962:57–69 Birket-Smith 1971:164–169).

Att människorna bott runt Nuukfjorden under Saqqaqperioden behöver inte betyda att bestämda individer varit mera stationära i detta område än på platser längre norr- eller söderut på kusten. Grönlands fjordsystem framstår i sig lätt som rimliga och naturliga gränser för en bosättning, både topografiskt och storleksmässigt (se t.ex. Clark 1996:40–47, Binford 1983). Vi vet emellertid inte om det fanns något liknande det vi kallar Nuummiut eller Maniitsormiut också vid den här tiden. Olika fjord-distrikt bjuder både på olika förutsättningar och olika möjligheter, och det är kanske mera troligt att ett Saqqaqkoncept för hemma respektive borta omfattade ett mycket större område än det man tycker sig höra hemma i idag. Kanske hela livet under Saqqaqperioden var en enda lång resa från plats till plats med bara mycket korta uppehåll på mer eller mindre bestämda lokaler längs hela Grönlands västkust och med några få besök längst upp i norr och längst österut i jakt på vissa bestämda resurser som t.ex. myskoxar eller isbjörnar.

Med redskapens råmaterialproveniens i minnet vet vi att Saqqaqperiodens grönländare hade kontakter över minst lika stora områden som dem man ser från andra jämförbara stenålderssamhällen (se t.ex. Hood 1993, Loring 2002). Om dessa resor skett familjevis, på individuell basis eller i form av tillfälliga konstellationer av vissa personer som ansetts särskilt lämpade för bestämda uppgifter vet man inte. Men vi vet att de var vana vid att ta sig mycket långa sträckor. Bara Nuukfjorden är mer än 100 km lång. Mellan Nuuk och Maniitsoq är det ca 150 km och till Sisimiut dubbelt så långt. Härifrån till Aasiaat strax söder om Diskobukten är det ytterligare minst 150 km och skall man helt upp till Nuussuaqhalvön är det mer än 850 km från Nuuk. Dessa mått har fågelvägen som utgångspunkt och tar man med en resa först genom fjorden och sedan längs ytter-skärgårdens slingrande kuststräcka är en tur ända dit från Nuuk oändligt mycket längre. Samtidigt ser vi av dikten ovan att de som hörde hemma i Nuuk i historisk tid kunde ta sig ända till Nassuttooq, norr om Sisimiut, för att skaffa renhorn när dessa tagit slut i Nuuk. Vi vet också att man gick till fots genom hela det stora land med vildrenar som sträcker sig mellan södra delen av Maniitsoq och Akia vid Nuuk (Mariane Petersen pers. komm. 2000).

Tatsip Ataa, Nuugaarsuk, Narsaarsuup Nuua, Itinnera och Nunnguaq ligger långt från havet men med närheten till fjorden kan dessa inte betecknas som rena inlandsboplatser. Sådana finns det bara några få spår av i form av kvartsavslag i Nuukområdets inland (se fynd från Buksefjordsområdet i magasinet på museet i Nuuk). Från Aasivissuit, på nordsidan av fjorden Kangerlussuaq i Sisimiuts kommun, har man emellertid bland Thuleperiodens och senare tiders många lämningar såväl C14-dateringen

från Dorsetperioden (renben, 205 BC cal.) som fynd av killiaq som indikerar att även Saqqaqperiodens grönländare använde sig av inlandet (Grønnow, Meldgaard M., & Nielsen 1983:82). Paleoeskimåiska fynd har även gjorts på sydsidan av Kangerlussuaq i form av tältringar och artefakter. Dessa har C14-daterats till mellan 1890 och 1400 BC (Kapel 1996:125) i stort sett motsvarar tidsintervallet i dateringarna från boplatserna i Nuukfjorden.

Huruvida man räknade in både Nuukfjorden och Kangerlussuaq i samma jaktmarker under Saqqaqperioden är svårt att säga. Detta kan bl.a. ha berott på hur många människor som uppehöll sig samtidigt såväl i Grönland i stort som i respektive fjordsystem. Men det kan också ha berott på hur man reste och hur man organiserade sig socialt. De som vi var inga ofullkomliga djur (Burenhult 2002) utan medvetna individer även om deras medvetande hade ett annat fokus än vårt (för synen på människans medvetenhet, se Nørretranders 2002:285–438). Oberoende av hur långt man reste och hur mobilt Saqqaqsamhället var generellt är det troligt att man i allmänhet både visste vart man skulle hän och varifrån man kom. Det är också sannolikt att man upprätthöll kontakt med någon form för modersamhälle. Hur mycket pionjäer paleoeskimåerna än har varit bör det för dem, som för historiska grönländare, ha varit viktigt att ha en livlina till andra människor. För, som Robert Petersen (2003b:262) skriver om senare tiders resande till Grönland från Baffin Land, alla pionjäer visste att man inte kunde leva i permanent isolation om man som lokalsamhälle skulle leva längre än en generation (för människors kontakter och olika flyttningsmönster i Grönland i historisk tid se också Petersen, R. 1986, Gulløv 1985, 1995). Å andra sidan kan man tänka sig att hela modersamhället var mobilt. Kanske levde man i mindre grupper om mer eller mindre utvidgade familjer som i regel flyttade till nya boplatser tillsammans. På så sätt kunde man skapa ökad säkerhet både mot en nyckfull natur och mot andra, mindre vänskapligt sinnade människor som man kanske kunde räkna med att möta när man drog vidare till nästa plats. Både Nuugaarsuk, Narsaarsuup Nuua, Kikiallit Nuua, Marianes Pynt samt Tuapassuit och Nunnguaq med rester av flera eldstäder vid sidan av varandra stöder en sådan tanke.

Om man ensam eller i mindre lag drog ut på nya kortare sträckor med avsikt att vända tillbaka lämnade man kanske något kännetecken längs vägen: några fågelfjädrar som man band ihop på ett speciellt vis i en buske, ett par stenar ovanpå varandra eller dylikt. På samma sätt har de landmärken och sjömärken man använde sig av för att orientera sig vid längre utflykter och resor säkert varit både individuella och allmänt kända. Utifrån sina erfarenheter har man gjort sig bilder av hur ett gott respektive ett dåligt land sett ut med tanke på jakten men också med tanke på eventuella strapatser under resan. Med landskapets form och färg i minnet har man byggt upp mentala kartor som man rest efter (Bild 94). Om man använt samma orienteringssystem som senare inuit har även avläsning av olika vindriktningar givit viktig information (Fortescue 1988). Olika

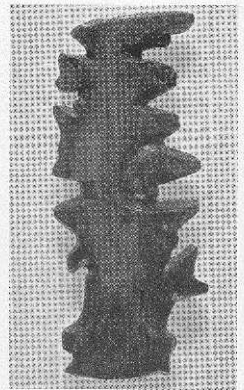

Bild 94. Karta över kuststräcka i Östgrönland utskuren i trä, ur Gulløv 2000.

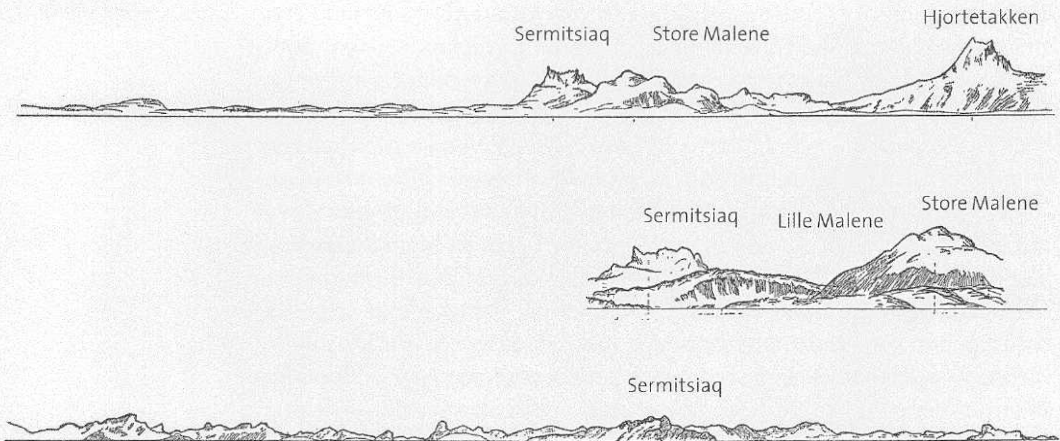

Bild 95. Kustprofilen vid Nuuk sett från söder, väster och norr om Kooköarna, ur *Den grønlandske Lods I, Vestgrønland 1966*.

årstider ger landskapet sina speciella kännetecken. Vintervärlden har sina tecken och sommaren sina och detta har man säkert också tagit hänsyn till. Nuukområdet färgar har beskrivits i tidigare avsnitt. I mitt eget minne är kusten runt Maniitsoq röd och grön om sommaren men på ett helt annat sätt än i Sydgrönland där landskapet är färgat i blodrött och turkos. På liknande sätt har man känt igen speciella landområden under förhistorisk tid. Till detta kan läggas att olika delar av den grönländska kusten har sin helt speciella skyline, sin egen silhuett och kustprofil (Bild 95).

De landmärken man tog fasta på för att orientera sig i Nuukfjorden har säkert varit några av de upp till 1 600 meter höga och formmässigt mycket individuella fjäll som utmärker detta område. Det fjäll som man kan följa norrifrån mycket länge redan innan man kommer in i området är Sermitsiaq vars markanta krona med sin glaciär ses högt upp i Maniitsoq kommun. När man kommer längre söderut längs Akiakustens milliontals skär är det Kingitorssuaq, Hjortetakken, man får ögonen på och som berättar att man snart skall runda Kangeq där man kan ta in vid Itissaalik för en paus innan turen in i fjorden börjar. Där är det Sermitsiaqs andra sida med sina dubbla väggar och korta pik som tar uppmärksamheten från de lägre bergen på Malenelandet (Bild 117 & färgplansch). Om man vill in till Marianes Pynt och Qaarusuk eller Kingitup Taseraasaa tar man sikte på Qeqertat (Parallelløerne), och på Bjørneøens höga, breda och massiva vägg som växer upp åt det hållet. Är det Qussuk med Narsaarsuup Nuua eller Nuugaarsuk och Kikiallit Nuua man ämnar sig till fäster man uppmärksamheten på Innaasunup qulaa och Qoornup qeqersua längre upp mot nord på Bjørneøen. Vill man till Tuapassuit, Itinnera eller Nunnguaq kan man ta av åt öst redan hitom Sermitsiaq och följa Storø norrut. Här är det Putulik med sin karaktäristiska form, liknande en sidskrapa, och det röda fjället Qingaqaq man i så fall håller ögonen på. Till Tuapassuit tar man sig väster om Storø medan de två andra boplatserna ligger närmare om man väljer den östliga routen med Uummanaq som riktmärke innan man får syn på Pissisarfik i Kapisillitfjorden.

Precis som man sett Sermitsiaq i Nuukfjorden på långt håll från Maniitsoqområdet har man där, när man drog norrut mot Hamburgerland, kunnat rikta in sig på markanta berg som Finnefeldet och öar som Kin of Sal. På väg därifrån mot Sisimiut har man sedan kunnat leta efter Præstefjeldet och Kællingehætten. Drog man vidare mot Diskobukten såg man det låga landet vid Aasiaat innan man mötte Diskoöns branta sidor. Härifrån var det inte långt till Saqqaqs karaktäristiska strand- och fjällsilhuett och när man kommit dit var man redan på Nuussuaqhalvön där alla rika råmaterialkällorna fanns. Men man reste inte bara av materiella eller ekonomiska orsaker utan också för att träffa andra människor (se t.ex. Bergsvik 2002b). Ibland var man säkert flera grupper tillsammans som tog sig till bestämda platser för att markera något särskilt. Vid tiden för vintersolståndet i Nuukområdet kunde det kanske handla om att försöka förhindra solen att försvinna helt ner i havet strax väster om Stora Malene. Eller kanske man, som på Grönlands västkust i historisk tid, samlades här för att hälsa på Aasuutit/Altair i stjärnbilden Aquila eller Örnen. Aasuutits karaktäristiska blinkningar blir bara synliga en mycket kort period just ovanför Lille Malenes rygg på midvinterhimlen i Nuuk (se också Rosing, E. 1989, Petersen, R. 2003a:283). Denna typ av resor var kanske viktigare under vissa delar av Saqqaqperioden än under andra. På samma sätt kan man tänka sig att mobilitetsmönstret generellt förändrades och hade olika karaktär inte bara årstidsmässigt utan också under olika epoker av de mer än tusen år som de människor vi räknar till Saqqaqkulturen fanns på Grönlands västkust.

Foragers, collectors och fokala platser

De som uppehöll sig på de olika paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden under Saqqaqperioden har sannolikt varit både *foragers* och *collectors* (Binford 1983, Wiessner 1982, Nagy 1997, 2000). De kan säsongvis ha rört sig mellan olika områden och jagat respektive samlat in det de träffat på och återvänt till boplatserna om kvällen. Men de kan också ha lagrat en del för framtida bruk (se Halstead & O'Shea red. 1989). Kanske var de logistiskt organiserade i speciella lag för att anskaffa vissa förutbestämda resurser? I så fall kan kvinnor och män under delar av året ha bildat tillfälliga mindre grupper som haft till uppgift att hämta hem så stora mängder av en viss typ av födoämnen att det räckt till fler än bara dem själva. En sådan tanke stöds dels av fynd av enstaka redskap och avslag på många platser i Nuukområdet dels av det rika fyndet av ben från ren på Itinnera som antyder att man har lagrat renkött.

Om man organiserat sig enligt Lewis Binford's (1983:360) dokumentation från Nunamiut kan den zon man dagligen rörde sig inom liknas vid en blommas kronblad med baslägret i centrum. Området närmast detta var i så fall barnens zon och innanför denna s.k. *lekradie* kunde eventuella besökare slå upp sina tält. Det Binford betecknar som *forageringzonen*

sträcker sig utanför lekradien men överstiger sällan 10 km och härifrån återvänder man oftast till baslägret samma dag. Om Marianes Pynt var basläger och de övriga boplatserna i Nuukfjorden speciallokaler för jakt på bestämda djur är det emellertid inte troligt att man tog sig hela vägen tillbaka dit från en jakttur på t.ex. Kikiallit Nuua. Kanske övernattade man både där och på ett annat ställe längs vägen. Om resurserna varit små kan en större grupp människor som i allmänhet levde tillsammans också ha delat upp sig i flera mindre grupper som etablerat nya boplatser i nya områden. Om man följer Binforde (1983:339–344) förslag har en grupp på mer än tio personer möjligen praktiserat en bestämd arbetsfördelning, medan kvinnor och män i en mindre grupp både anskaffat och berett i stort sett samma resurser.

Enligt Binford är det främst klimatiska faktorer som avgör vilka strategier man väljer när det gäller att anskaffa de resurser man har behov av. Han poängterar emellertid också att de olika strategier som utmärker foragers och collectors inte skall ses som uttryck för två polära system utan som olika grader av samma system där det ena bara är mera komplext än det andra. Ju fler logistiska komponenter ett ekonomiskt system är uppbyggt av desto mindre roll spelar en eventuell förflyttning av en basboplatz och desto större grad av *inter-site-variabilitet* kan man förvänta av det arkeologiska materialet (Binford 1983:347).

Detta stämmer delvis med Murielle Nagys (1997, 2000) resultat från studien om övergången från Pre-Dorset till Dorset på halvön Ivujivik i Nunavik i norra Québec. Nagy anser dock inte att det i första hand är klimatiska faktorer som bestämmer hur en grupp människor utnyttjar ett visst område utan den kunskap man har om omgivningen. Om man är foragers eller collectors hänger enligt Nagy samman med kontinuiteten i bosättningen och har således samband med hur länge man befunnit sig i ett visst landskap. När man är ny börjar man som forager men blir så småningom collector (Nagy 1997:116, 2000:147).

Polly Wiessner (1982) anser också att det finns flera än miljömässiga variabler att räkna med när det gäller foragers och collectors. Hela produktionsprocessen bör inbegripas, d.v.s. också det som sker under den sekundära delen av den process som resursanskaffningen omfattar. Sociala faktorer är lika viktiga som miljön enligt Wiessner. Hennes utgångspunkt är att de flesta jägare/samlargrupper använder en kombination av strategier som alla har till uppgift att reducera de risker som följer med eventuella brister på olika resurser. Riskstrategierna beskrivs som:

- a) system som förebygger att brister uppstår
- b) system för överföring av resurser mellan grupper vid behov
- c) system för delning av resurser genom en kombination av gemensamma potter och ömsesidiga skyldigheter, *pooling and sharing*.

Strategier som är ämnade att reducera risker kräver samarbete vilket får inflytande på den sociala organisationen och därmed också konsekvenser

för arkeologin, enligt Wiessner. Bland grupper som använder någon form för ömsesidighet är t.ex. en öppen planstruktur i bosättningen naturlig. Här kan man, som i Thulekulturens Grönland, hänga upp nyfångat kött på ställningar och på så sätt göra det synligt för alla på bopplatsen (Wiessner 1982:173–174). Ser man på Saqqaqbopplatsernas planlösningar ur ett sådant perspektiv ger de intryck av att vara helt öppna även om man lagt bostaden i skydd bakom en klippa. Ett vant öga kan ha sett ett Saqqaqtält eller en rökslinga från en eldstad på relativt kort avstånd från fjorden. Det är emellertid inte bopplatsens eventuella öppenhet som leder mina tankar till ett eventuellt socialt system byggt på ömsesidighet under Saqqaq-perioden i Nuukfjorden. Det är i stället utförandet och utseendet hos dessa människors eldstäder och redskap. Inte bara i Nuukområdet utan längs hela Grönlands kust, från Diskobukten i väst till Ittoqqortoormiit i öst, är Saqqaqartefakterna, som tidigare påpekats, mycket lika under mycket lång tid och i det bör ha legat en bestämd mening. Som jag ser det kan det ha funnits andra skäl än de rent funktionella att bygga eldstäderna och utforma stenredskapen just så som man gjorde. Det måste ha lönat sig på flera plan än de rent ekonomiska att så tydligt understryka likheten mellan sig själv och andra människor som fanns i Grönland under Saqqaqperioden. Ett av dessa skäl, antar jag, har varit att tillfredsställa behovet av trygghet i en ombytlig och nyckfull natur med många starka krafter som är så oändligt mycket större än man själv.

För mig betyder artefakternas likheter att de människor som tillverkat objekten har haft en önskan om att understryka samhörighet. Detta kan i sin tur betyda att man haft någon form för system för överföring av resurser mellan grupper och individer. Kanske har det varit som Wiessner (1982) beskrivit det i form av ett i princip jämlikt system av pooling and sharing? Eller i form av gåvor som bundit samman givare och mottagare i ett beroendeförhållande med makt och underläge som förtecken? I ytterligare andra fall kan bestämda föremål ha bytts ut på ett sätt som påmint om regelrätt handel (Kelly 1995:161–203). Med tanke på det geografiska områdets storlek och den långa tidsperioden kan dessa yttringar omfattat både dem som var nära släkt och andra individer. Både familjen, klanen och stammen under grönländsk Saqqaq kan ha ingått i denna ömsesidighet. Man kan ha mötts över mycket stora områden och kanske rest ganska regelbundet mellan olika fjordsystem.

Att man samlats på bestämda platser även under paleoeskimåisk tid vittnar de s.k. *långhusen* från perioden Sen Dorset om. Vid dessa stenstrukturer finns ibland en lång rad eldstäder bredvid varandra men inte många fynd (Schledermann 1990, 1996, Damkjær 2000, LeMoine, Helmer & Grønnow 2003). Ett liknande mönster ser man på Tuapassuit på Bjørneøen. Fynden av artefakter var ytterst få men där fanns ca sju boxeldstäder vid sidan av varandra (Knuth 1978:11, Gulløv 1988, Appelt 2003). Tuapassuit antas därför inte ha varit något vanligt basläger utan en speciell mötesplats med sin helt egna mening. Kanske var det ett ställe dit man tog sig

ärligen för att festa och dela jaktbytet från jakten på ren längre in i fjordområdet innan man drog vidare åt samma eller åt olika håll på Grönlands västkust. Marianes Pynt kan emellertid också ha varit en sådan speciell eller fokal plats där Saqqaqperiodens sociala system fått ett särskilt uttryck. Med de stora fångstmöjligheterna av havsdäggdjur och de många fynden av artefakter och råmaterial i minnet kan man tänka sig att detta var en plats med rent ekonomiska förtecken. Men med tanke på närheten till det speciella fjället Sermitsiaq kan Marianes Pynt också ha varit en samlingsplats med en helt annan innebörd. Kanske har man samlats här för att hälsa sommaren och genomföra ceremonier i vilka solen och den stora mängden råmaterial har spelat den största rollen? Om detta vet vi intet. Men precis som mobilitetsmönstret kan ha ändrat karaktär under Saqqaqperioden har enskilda platsers betydelse sannolikt växlat över tid. En av orsakerna kan ha varit någon av de klimatförändringar som alltid har förekommit i Grönland som överallt på jorden.

Grönlands invandringshistoria och fluktuationer i faunan under kortare och längre tid

Bilden av Grönlands förhistoria i relation till klimat och vissa djur

Den övergripande bilden av Grönlands förhistoria är präglad av människor som kommit och gått tillsammans med vissa djur i en av världens barskaste miljöer. Först kom de som betecknas som Independence I längst myskoxvägen, så Saqqaqfolket som var renjägare, Dorsetfolket som jagade säl vid iskanten, nordborna som ägnade sig åt fåravel och till sist Thulefolket, valjägarna. Orsaken till att de fyra tidigaste grupperna försvann har ofta motiverats med försämringar i klimatet, underförstått att det blivit kallare vilket lett till att existensgrundlaget upphört för djuren och därmed för människorna.

Det är högst sannolikt att respektive djurart spelat en särskild roll i dessa människors liv och inte bara som föda utan även som viktiga figurer i olika myter och sägner. Det är också uppenbart att Grönland är ett extremt område med tanke på avsaknaden av träd. En skog skapar helt andra förutsättningar än ett trädlöst land. Skogen ger virke och bränsle och skydd för människor och djur. Köld och mörker däremot är relativa enheter såväl inom Grönlands gränser som i relation till andra platser på jorden. Vintermörker och midnattssol påverkar människornas sätt att leva precis som köld och värme. Det finns emellertid många områden som är betydligt kallare längre delar av året än flera platser i Grönland, och kyla är inte heller bara av ondo. Ett mildare klimat kan innebära mera fukt och mindre stabil väderlek med starka vindar. På land bildas sköldar av is över snön och man får en isig skare som t.ex. gör det omöjligt för renarna att komma åt den lav de lever på. Vid kusten samlas svårforcerad packis medan havsisen blir tunnare och mindre, och detta förhindrar vissa havsdäggdjur att yngla och överleva.

Klimat är emellertid inget entydigt begrepp. Det betyder temperatur, nederbörd, vind, molntäcke m.m. precis som väder, men det är skillnad på klimat och väder. Klimatet är atmosfärens normala tillstånd och det varierar både från plats till plats och året runt. Statistiskt sett omfattar definitionen en sannolikhet för stora avvikelser från genomsnittet, men motsatt väder kan klimatet inte beskrivas vid en helt bestämd tidpunkt. Klimat kan man bara tala om i genomsnittstermer över t.ex. 50 år och en medeltemperatur säger inte allt om vädret. Vid klimatundersökningar mäter man dessutom ofta temperatur, fuktighet och lufttryck i två meters höjd medan vindhastigheten mäts på 10 meter och lufthavets tillstånd på mer än 30 kilometers höjd (Dansgaard 1987). Men människors fysiska trivsel är inte betingad av uppmätta makroklimat utan av det aktuella mikroklimatet, av luftens tillstånd i hennes omedelbara omgivning. För att upprätthålla optimala betingelser för kroppen finns en rad biologiska mekanismer och i kyligare zoner har människan utvecklat ett antal metoder som kompensation för det faktum att hon har sitt äldsta ursprung i Afrika, där lufttemperaturen mera överensstämmer med de 27° som hon har på huden. Vår grundmetabolism vid en lufttemperatur på t.ex. -5° är fyra gånger högre än vid +27°. Det innebär att man antingen måste äta eller röra sig mera respektive höja värmen i omgivningen eller ta på mera kläder för att klara sig (Born 1999:84–97, se kurva sid. 91, Böcher 1999:204). Om man inte kan hålla värmen förlorar man snabbt förmågan att upprätthålla alla andra basala livsfunktioner, däribland att orka finna föda, elda eller att ta på sig mer.

Ork är dock inte bara betingad av fysiskt biologiska faktorer utan tätt kopplad till lust och vilja och andra aspekter som bestämmer människans förmågor och behov. Människan är social. Hon klarar sig inte utan andra människor och det är detta som alla hennes drivkrafter på ett eller annat sätt är kopplade till. Det är i kontakterna med andra hon får sin styrka, finner mening och motiv, blir uppfinningsrik och strategisk – eller kuvad och handlingsförlamad. Inte minst bland sådana faktorer bör man därför söka förklaringar till varför en viss kulturperiod uppstår respektive upphör. De förhistoriska människor vi finner lämningar efter i Grönland har faktiskt *bott* här, även om det varit periodvis och olika länge på olika ställen. Nordborna bodde här kontinuerligt i nästan 500 år. Men de som har levt i Grönland längre än alla andra hittills, inklusive dagens grönländare, är Saqqaqfolket som lämnat spår från en period som sannolikt varat i mer än 1500 år.

Att Saqqaqkulturen och de andra kulturerna försvann kan möjligen hänga samman med att Grönland i viss mån kan liknas vid en utpost. En utpost fungerar bara så länge den får påfyllning av nya människor (Moore 2001). Om livet i utposten upphör beror detta därför oftast mindre på faktorer som kan hänvisas direkt till utposten själv än på förändringar i det centrum utposten är knuten till och som leder till minskade kontakter med utposten. D.v.s. det kan vara i kontakterna per se som svaren ligger

till varför en bosättning upphör. En icke-statisk utpostteori kan appliceras på olika nivåer och större eller mindre områden. Under Saqqaqperioden kan utposten ha legat som i dag på Grönlands östkust, medan delar av västkusten utgjorde centrum i ett område som tidvis hade kontakt med det som nu är Nunavut och Nunavik. Här kan i sin tur andra utposter för en dåtida befolkning med sitt centrum längre in i området runt Hudsonbukten ha legat. Detta är möjligen en del av förklaringen till att artefakterna har utformats så lika under så lång tid. Men kanske också skälet till att man utvecklat lokala drag på Grönlands västkust respektive i Canada (Sutherland 1996).

Att det inte nödvändigtvis varit brist på skydd mot yttre köld och hunger som spelat den största rollen betyder inte att också klimatet har haft stor betydelse för människornas överlevnad i Grönland. Det svåra är att säga hur stor. Det unika med Grönland, förutom bristen på träd, är de stora *kontraster* som allting i naturen bjuder på; fjäll och hav, väder och vind, djur som dyker upp och försvinner. Dessa kontraster uppträder inte bara på årlig basis eller säsongvis utan även under ännu kortare perioder. De berör således det dagliga livet direkt. För att klara dem bör man ha haft en rad olika strategier under Saqqaqperioden – strategier som man har klarat sig med både under kortvariga och långsiktiga klimatförändringar. En utflykt till Grönlands ekologi och invandringshistoria ger en bild av hur stora dessa variationer kan vara.

Växternas, djurens och människornas ankomst till Grönland

När det gäller florans invandringshistoria i Grönland anses att en växt som ormrot (*polygonum viviparum*) har överlevt den senaste istiden i olika refugier. De flesta växter har dock kommit först senare. Invandringen har skett med hjälp av havsströmmar, vindar, djur och människor, och ursprunget har varit såväl Amerika som Europa. Bland de människospridda växterna märks särskilt olika gräsarter. Dels de som nordborna och deras tamdjur tog med sig dels de många gräs som inuiterna använde som skohö som fördes från boplatz till boplatz. Ett bestånd av dunig strandråg (*elymus mollis*) funnen långt norr om sin naturliga nordgräns kan vara ett bevis på detta. Det kommer emellertid nya växter till Grönland också idag. En av de senaste är kanadensisk nejlikrot, funnen första gången 1990 på Lambert Land dit den troligen har kommit med snögässen som häckar där. Ett annat exempel på en växt med ursprung i Amerika är bergalen (*alnus crispa*). Den finns i Grönland bara i inlandet från Ivittuut till Kangerlussuaq och anses ha kommit dit under det holocena värmeoptimumet för ca 4 500 år sedan (Fredskild & Böcher 1999:57–62).

En hypotes om mycket tidig spridning av bl.a. insekter från norra Europa till öarna i Nordatlanten inklusive Grönland tar fasta på att Golfströmmens nordliga förlopp vid senaste istidens avslutning böjde av

mot väst redan vid det sydliga Norge. Pollenanalyser visar att kråkbär, ljung, fjällsippa, skvattram och lummer fanns i Grönland bara ett par hundra år efter denna tid medan blågrå pil, den vanligaste växten i lågarktis, kom först för ca 8 000 år sedan. Enen (junip. komm. ssp. alpina) och dvärgbjörken (*betula nana*) dröjde ytterligare 1 500 år. För dvärgbjörken, som först kom till Östgrönland, tog det sedan ytterligare mer än 1 500 år att via inlandsisen nå fram till Västgrönland och först tusen år senare började den att växa i Diskobukten (Fredskild & Böcher 1999:59).

Djurens tidigaste invandringshistoria till Grönland är mindre känd. Slutsatser om den dras ofta från arkeologiskt material och här finns flera begränsande faktorer. Bevaringsförhållandena för organiskt material är olika i olika delar av landet och de människor som lämnat djurben efter sina måltider har sannolikt föredragit vissa djur framför andra. Till det kan läggas att den hittills äldsta kända boplatsen i Grönland, Qivitup Nuua i Sisimiut kommun, är daterad så jämförelsevis sent som till ca 2500 BC (Kramer 1996b:86). Direkt på markytan i högarktis i Grönland ligger dock många välbevarade och mycket äldre skelettdelar av ren, myskoxe och varg. Det hittills äldsta fyndet av däggdjur från holocen i Grönland är ett 8 000 år gammalt renhorn från Jørgen Brønlund fjord i Peary Land. Den äldsta vargen är omkring tusen år yngre och det är ungefär vid den tiden man räknar med att djuren kommit till Grönland från Nordamerika. Det är också härifrån man anser att de första människorna kom (Fredskild & Böcher 1999:60).

Den närmsta vägen går norr om Baffinbukten på omkring 80 graders nordlig bredd från Ellesmere Island över Nares Strædet vars norra del är tillfrusen om vintern. Nares Strædet är 600 km långt från syd till nord och övergången till Grönland mellan 30 och 40 km beroende på om man väljer den nordligaste eller sydligaste routen. Detta är en plats på jorden där större geografiska områden bär egennamn som Knud, Bache och Cook i väst, Inglefield, Washington och Hall i öst och Smith, Kennedy och Robeson där emellan. Detta fenomen avspeglar inte bara ett västerländskt sätt att namnge landområden utan också en upptäckarvärld med konnotationer av såväl kolonialism som strapatser. Sådana signaler ger inte de inuitiska ortnamnen Etah, Siorapaluk, Qaarnaq, Nullit, Uummanaq och Savissivik. De beskriver i stället landskapet respektive talar om vad som finns på respektive plats.

De som kom vägen över Smith Sund till Grönland senast kom från Baffin Land och hade namn som Qillarsuaq, Minik och Palloq. Från början hade de varit ca tjugo stycken men precis hur många som kom fram och mötte den befolkning som då redan fanns i Etah är inte klart. Händelserna utspelade sig någon gång mellan 1862 och 1873. Även om det finns många oklarheter i berättelserna är man enig om att några av nykomlingarna stannade i Etah medan andra drog tillbaka till Baffin Land. Man vet också att några av dessa senare återkom till Grönland (Mary-Rousselière 2002, Petersen 2003b). Här kan dessa personer få utgöra

exempel på att människors vandringar inte bara går åt ett håll utan också på att några individer väljer att stanna på en viss plats medan andra drar från boplaten till boplaten.

Havsströmmar, temperatur och pulsen i det grönländska ekosystemet

Växterna i Grönland utgörs av olika mossor, lavar och gräs samt låga fjäll- och tundraplantor som pil, dvärgbjörk, kråkbär, odon och timjan och blommor som fjällvallmo, dryas, blåklocka, rosenrot, kung Karls spira, gentiana och ärenpris (se t.ex. Böcher 1996). Antalet arter avtar mot norr och djur och fåglar har sina särskilda utbredningsområden (Génsbøl 1996). På land är det bl.a. polarräv, hare, ren, myskoxe, varg, hermelin, lämmel, ripa, örn, falk, korp, olika snäppor samt snösparv och lapplandsvärpling. Det finns fem dagfjärilar, tre sorters mygg och flera sorters knott, två typer av humlor och en hel rad flugor varav den stora metallskimrande spyflugan är mest markant. Bland de cirka 70 skalbaggar märks den röda nyckelpigan med fyra prickar. Det finns tre skinnbaggar (*Nysius groenlandicus*), två stritarter (cikada, *Auchenorrhyncha*) och flera arter av den s.k. jaktspindeln (*Pardosa groenlandica*) som inte spinner nät utan jagar insekter på marken. I havet lever få stationära arter. Vid olika årstider finns det fem sälarter och femton valarter förutom valross och isbjörn. Sjöfåglar är t.ex. tärnor, måsar, grisslor, änder, gäss, sulor och lommar och bland fiskarna ses lodda (ammassat), lax och fjällöring, samt fyra sorters torsk, havskatt och kungsfisk. Skoläst finns det, liksom ulk, stenbit och hellefisk (*Reinhardtius hippoglossoides*) samt hälleflundra och håising (*Hippoglossoides platessoides*, se Génsbøl 1996).

Den relativt varma Irmingeströmmen som löper upp längs Grönlands västkust har med sig stora mängder fiskar, sälar och valar på väg till och från de stora bankerna i Baffin Bukten (Mikkelsen 1999:152). Variationer i havsströmmarnas förlopp har därför inte bara betydelse för klimatet utan också för djurlivet både i havet och på land. Värmen respektive kylan har både positiva och negativa effekter. Undersökningar från Diskobukten under 1900-talet visar således att torskbeståndet kan korreleras till förändringar i havets temperatur (Meldgaard, M. 1997). Under värmeperioden som började på 1920-talet steg lufttemperaturen med ca 5° och vattentemperaturen med 1, 6°. Effekten blev en väldig ökning av torskfångsten mellan 1930 och 1970. Från att ha varit noll ton 1925 steg fångsten till mer än 400 000 ton under ett år på 1960-talet. I slutet av 60-talet kom så nedgången både i mängden torsk och havsvattnets temperatur (Meldgaard, M. 1995:361–368, 1997:28). Men det var inte bara torsken som berördes. De arktiska fiskarna minskade (hellefisk/*Reinhardtius hippoglossoides*, polartorsk/*Boreogadus saida* och uvaq/*Gadus ogac*) medan de boreala arterna ökade i antal (torsk/*Gadus morhua*, kolja/*Melanogrammus aeglefinus*, spurdog/*Squalus acanthias*, lax/*Salmo salar* och hälleflundra/

Hippogl. hippoglossus). Även de arktiska havsdäggdjuren ersattes av boreala arter. Pilotvalen (*Globiceps melas*) dök upp i Diskobukten t.ex. medan vitvalens (*Delphinapterus leucas*) vinteruppehåll förkortades med två månader och narvalen (*Monodon monoceros*) blev mindre vanlig där. Ringsälen (*Phoca hispida*) började gå ner i antal redan omkring 1920 men i stället ökade grönländssälen (*Phoca groenlandica*) mycket hastigt (ibidem).

Pulsen i det arktiska ekosystemet (Meldgaard, M. 1995) ger variationer i djurens antal och spridning också under kortare perioder och det kan vara stora skillnader både årsvis och säsongvis. När det gäller djurlivet i havet under sommaren är sälarna få i ett område som Diskobukten medan de stora valarna, torsk, lax och röding är vanliga arter. När hösten kommer dominerar de migrerande arterna vitval, grönländssäl, kungsejder och andra sjöfåglar. På vintern är ringsälen den viktigaste resursen. Då finns det totalt bara sex olika djurarter runt Diskobukten men när försommaren kommer ökar de till trettiofem. Många av vårens och försommarens arter uppträder i enorma koncentrationer – men på speciella platser och ofta för en kortare tid. Detta gäller t.ex. lodda, röding och silvertärna, vitval och grönländssäl. Fjordtorsk, tobisgrissla, ringsäl och klapmys är mera allmänt spridda i området liksom kolja och den stora nordliga lommen. Korp, småskrak, valross och tumlare är däremot sällsynta i Diskobukten (Meldgaard M. 1995:361–368).

De mönster som beskrivits här kan brytas genom interaktioner mellan temperatur, istäcke och vindar. Ringsälen är således ovanlig under mycket milda vintrar men även särskilt stränga vintrar påverkar beståndet. Vid extremt låga temperaturer och stiltje kan havsisen bli så tjock att sälarna inte kan hålla andningshålerna öppna. Andra år försvinner ringsälen om isen bryter upp mycket tidigt på våren. För grönländssäl och vitval har istäcket en avgörande betydelse. Om islossningen kommer sent kan majoriteten av de grönländssälarna som är på väg norrut helt enkelt simma förbi Diskobukten. För vitvalarnas del gäller att de söker sig till öppningar i isen när den fryser till på hösten eller vintern, och vid tiden för islossningen flockas de utefter iskanten längst ut i bukten. Om istäcket inte bryter upp utan är intakt under försommaren hindras valarna att komma in i bukten, men skulle isen däremot gå upp mycket tidigt upplöses flockarna och valarna sprids åt olika håll. Även förekomsten av späckhuggare har betydelse för bestånden av säl och mindre valar. Under de år späckhuggaren är vanlig försvinner både grönländssäl och vitvalar från Diskobukten (Meldgaard 1995, för fluktuationer i faunan se även Vibe 1967).

När det gäller Nuukfjorden är det viktigt att påpeka att detta område har sina speciella villkor då det tillhör Grönlands öppenvattenområde där vinterisen endast lägger sig i vissa vikar och i fjordens inre delar. Området ligger också ca 60 km söder om Diskobukten. Med undantag för dessa faktorer är faunan och fluktuationerna i havet i princip de samma i Nuuk som i Diskobukten. Idag är det ett färre antal djur och fåglar som

uppehåller sig i Nuukfjorden än i historisk tid både vad beträffar arter och individer. En del av detta kan tillskrivas folkmängd och jaktmetoder och därför har regleringar och bestämda kvoter införts. Men orsakerna finns också att söka hos naturen själv. Under mina första år i Nuuk såg jag sällan de stora knölvalarna i fjorden men under 1990-talet ökade deras antal och nu ses de nästan dagligen. De kommer två eller tre tillsammans och ibland i större flockar under tiden från maj månad och in i november. Vitvalen däremot, som kan uppträda i flockar på flera tusen djur och som fanns i stora mängder i Nuukfjorden vid förra sekelskiftet (Bild 35), ser man numera bara från Maniitsoq och norrut. Vid Diskobukten lever de från november till mars innan de drar norrut mot Thule i april (Génsbøl 1996, för fluktuationer i klimat, havsströmmar och faunan se också Vibe 1967 samt Petersen, H. C. 2002).

Renarna i Nuukområdet

Det djur man särskilt kopplar samman Saqqaqfolket med är renen (Rangifer tarandus). Som land för renar delas Grönland in i 20 regioner där olika populationer lever eller har levt mer eller mindre isolerade från varandra p.g.a. topografiska faktorer som iskappans utbredning. Nuuk-distriktet anses som ett av Grönlands viktigaste renområden. Här finns två vildrenspopulationer som till dels lever skilda åt genom Nuukfjorden och Ameralikfjorden (Meldgaard, M. 1986:8–43). I inlandet omkring Kapisillit finns det emellertid två olika typer av renar i samma område idag. Det är dels den ursprungliga grönländska vildrenen och dels den skandinaviska fjällrenen som infördes hit 1952 då renavelsstationen i Itinnera upprättades (Vibe 1967:175). När stationen lades ner tre decennier senare förvildades tamrenarna och har sedan blandat sig med vildrenarna. Detta framgår av att tamrenens starkare färger slår igenom på vildrenens avkomma. I övrigt är det ingen uttalad skillnad på dessa renar (Christin Cuyler 2003 pers. komm.).

Alla renar tillhör arten Rangifer tarandus som uppdelas i sju undergrupper. Den som lever i Västgrönland idag går under beteckningen *R. t. groenlandicus* och tillhör gruppen Tundrarenar eller Barren-Ground Caribou. Högre upp i Nordvästgrönland finns en betydligt mindre ren betecknad som *R. t. pearyi* men den vandrade in från Ellesmere Island först på 1980-talet (Meldgaard, M. 1997:28–30). En ren av pearyirens storlek, eller något mindre, fanns sannolikt i Västgrönland innan groenlandicusrenen kom dit. Groenlandicus anses ha vandrat in till Västgrönland före 2000 BC men det dröjde minst 500 år innan den hade spritts ända ner till Nuukdistriktet p.g.a. iskappan vid Maniitsoq (Meldgaard, M. 1986:51). Dessa slutsatsen vilar på fynd av renben från Saqqaqboplatsen på Itinnera i Nuukfjorden daterad till ca 1600–800 BC. Renarna från Itinnera var extremt små, både i jämförelse med dagens vildrenar och i jämförelse med de förhistoriska renar man funnit ben av från nordboperioden i

Nuukområdet. Dessa var mindre än samtida renar från Sisimiutområdet, och man har dessutom funnit morfologiska drag i tanduppsättningen som genetiskt skiljer dessa renar åt (ibid.1986:15). Saqqaqrenen i Nuukfjordsområdet var således en egen typ. Den kom troligen till Grönland från Canada efter istidens slut omkring 6000 BC. Routen kan ha gått via Nordvästgrönland men det är inte uteslutet att renen vandrat över den s.k. Vestisen till Grönland direkt från Baffin Island. Det som kallas Vestisen på danska motsvaras av the Baffin Bay Ice på andra sidan Baffinbukten. Under mycket kalla vintrar kan havsisen således sträcka sig hela vägen över Davis Strædet mellan Baffin Island och Västgrönland i området vid Diskobukten och Sisimiut. Det finns många vittnesmål om såväl renar som isbjörnar och polarrävar som kommit just den vägen från Baffin Island till Grönland (Vibe 1967:163–180).

Som försörjningsgrundlag för människan är renen ytterst instabil. Beståndet fluktuerar mycket starkt över tid och drastiska minskningar respektive ökningarna i antalet kan uppstå under så korta perioder som bara ett par tiotal år. Även om siffrorna skall tas som preliminära kan den hastighet med vilken detta ibland sker illustreras med att det i Västgrönland omkring 1970 fanns cirka hundratusen renar men att dessa redan 1980 hade minskat till bara tiotusen djur (Meldgaard, M. 1997:30). År 2000 räknade man med att det fanns 147 000 renar totalt i Grönland. År 2002 var jaktkvoten för Nuukområdet 7400 djur i den södra delen av distriktet och 8300 från Akia och upp till Maniitsoq. Det sköts dock långt ifrån så många renar vilket ledde till att man året efter införde vinterjakt på ren samtidigt som sommarjakten blev helt fri (Christine Cuyler 2003 pers.komm). Skälet till att antalet renar växlar så starkt är inte helt känt. Man har bl.a. pekat på för högt jakttryck och överbetning. Men då beståndet av renar tycks fluktuera synkront i hela Västgrönland indikerar detta snarare att det är externa faktorer som klimat och väder, som ligger bakom (Meldgaard, M. 1997:28–29).

Saqqaqfolket och routen till Västgrönland/Kitaa

Att beståndet av renar kunde växla starkt var säkert något man kände till under Saqqaqperioden. Renkött kan därför ha varit festmat under vissa perioder. Till vardags och i allmänhet antar jag att det var sälarna, fåglarna och fiskarna som i första hand utgjorde det försörjningsmässiga grundlaget. Finner man sin mat i havet så utgår jag ifrån att man har båt, och bor man i ett land med is och snö så har man säkert släde. Skidor, som hade använts mycket länge i Skandinavien vid tiden för Saqqaqperioden i Grönland (Clark 1996:29), har man inte funnit på den amerikanska kontinenten. Så skidor hade Saqqaqfolket troligen inte men möjligen snöskor (se Hatt 1914:71). Slädar däremot som de själva eller deras hundar drog ingick sannolikt i utrustningen. I Nuukområdet kan hundarna ha fungerat som bärhjälp när man tog sig fram på land men det viktigaste

transportmedlet, både här och i resten av Västgrönland/Kitaa redan under Saqqaqperioden måste ha varit någon form av båt (för förhistoriska båtar se t.ex. Clark 1996:29–36, för traditionella grönländska båtar, se Petersen, H. C. 1986, för den grönländska hunden se Drastrup 1935, för fynd av ben från hund i grönländsk arkeologi Møhl 1972, Meldgaard 1991:106, Grønnow & Meldgaard, M.1991:134, för hundens betydelse i kolonisationen av Nya världen Turner 2002 och för hunden i allmänhet se Kruuk 2002).

Det var således med båt och släde, föreställer jag mig, som Saqqaqmänniskorna kom och gick i Västgrönland, både medan de bodde här och när de kom hit för första gången. Att de hade band till det nuvarande Nunavut och Nunavik är klart liksom att deras tidigare rötter sannolikt fanns där. Om de kom med båt därifrån direkt från Baffin Island till Grönlands västkust, eller med släde över isen som renarna kan ha gjort, eller om de tog hela vägen runt Baffinbukten och Nares Strædet över Nordvästgrönland vet man inte. Det finns ytterst få arkeologiska fynd som kan relateras till Saqqaqkulturen så långt norrut som till Upernavik möjligen beroende på att området inte är inventerat med detta för ögonen (NKA Fortidsminnesarkiv, Meldgaard M. 1986:31, se också NKA-rapport Andreasen och Myrup 2004). Ibland tas den stora Melvillebukten som intäkt för en ytterst sparsam kontakt mellan Västgrönland/Kitaa och Nordvästgrönland/Avannaarsua. Men även om det kan gälla vissa växter och enstaka djur bör Melvillebukten inte ha utgjort något oöverstigligt hinder för människor.

Vilken inställning man har till invandringen till Grönland söder om Melvillebukten beror bl.a. på hur man ser på relationen mellan Independence I- och Saqqaqkulturerna och i det sammanhanget blir frågan om transportmedel intressant. Det skall åter konstateras att de materiella lämningarna från Saqqaqkulturen och Independence I är ytterst lika både vad beträffar stenredskap och bostadsstrukturer. Skillnaderna ligger i vissa detaljer i stenslagningsteknik (Mikkel Sørensen 2003 pers. komm.) samt i artefakternas råmaterial, storlek och skaftningsteknik, något som kan ha att göra med lokala råmaterial, vilka djur man jagade och dylikt. Som jag ser det ligger de största skillnaderna mellan dessa kulturgrupper i vilka områden av Grönland de valde att uppehålla sig i och hur länge de fanns i respektive del av Grönland/Canada. Independence I har lämnat spår i det allra nordligaste Grönland under ca 600 år (i Peary Land t.ex. mellan 2460 och 1860 cal. BC, se Grønnow & Fog Jensen 2003:333). Medan Saqqaqkulturen har funnits vid kusterna längre söderut i minst tusen år mer. Anser man att Saqqaqkulturen har kommit norrifrån och utvecklats ur Independence I borde den äldsta paleoeskimåiska boplatsen ligga i det allra nordligaste Grönland men det finns inga entydiga siffror som stöder det. Grönlands äldsta boplats anses hittills vara Ua-2166 Qivitup nuua i Sisimiutdistriktet, C14-daterad på betula till 4010 ± 90 BP, cal. ± 1 stv BC 2620–2410 (Claus Andreasen 2003 pers. komm, se Kramer 1996a:63, se figur kap 4).

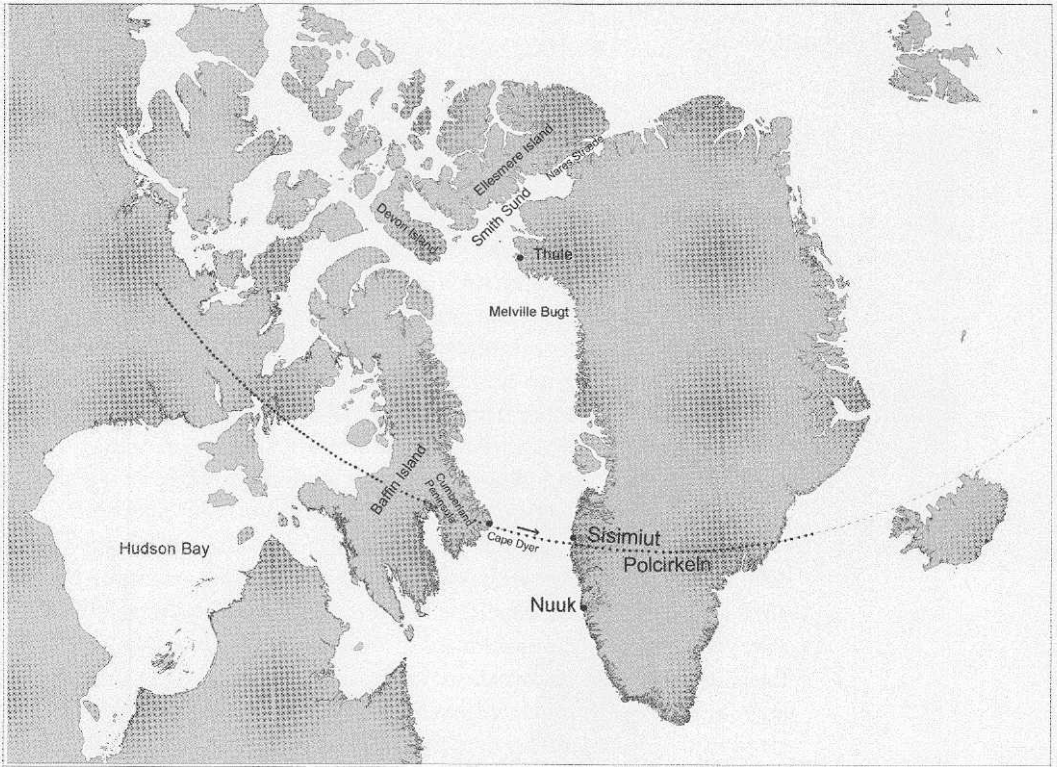

Bild 96. Polcirkelrouten.

Människor från Saqqaq- och Independence I-perioderna tillhörde sannolikt samma folk eller samma stam med FN:s och ILO-konventions definition. Redan i det nuvarande Nunavut kan några av dem ha dragit norrut medan andra tog sig söderut. Den nordligaste grenen kan ha varit en vandrande klan som drog fram på fast mark eller is. Kanske föredrog de myskoxar framför något annat och höll sig därför i det allra nordligaste Grönland där de utan båtar rörde sig fram och tillbaka mellan öst och väst (för ev. myskoxar i Västgrönland se Vibe 1967:153). Man kan också tänka sig att några av dessa grupper hellre jagade isbjörnar ibland och på så vis kom ner över Melvillebuktens is till Västgrönland där de mötte sina stamfränder Båtklanen eller Saqqaqklanen som enligt dateringen från Sisimiut redan funnits där en tid. Jag ser det som lika troligt att de dåtida Nuukbornas förfäder kommit med släde över isen eller med mindre båtar på havet direkt från Baffin Land till Västgrönland som på isen från Avannaarsua till Kitaa (Bild 96). Routen över Melvillebukten kunde i och för sig gå längs en kustnära väg men en route i höjd med polcirkeln mellan Cumberland Peninsula och Sisimiutområdet är inte anmärkningsvärt längre (400 km). Om det fanns havsis var det i princip lika lätt eller lika svårt oberoende av vilken väg man valde. Var havet öppet måste man emellertid ha båt vare sig man kom norr- eller väster ifrån. I Västgrönland klarar man sig inte heller utan båt. D.v.s. om man inte kände till båten redan när man kom blev man tvungen att uppfinna den.

Med utgångspunkt i vad vi vet både om Saqqaqkulturens utbredning i Västgrönland och om råmaterialkällorna är det klart att man haft båtrouter mellan t.ex. Nuuk och Diskobukten. Här kan man gå inomskärs långa sträckor men det finns trots allt stora områden där det är relativt långt mellan öarna. I Nuukdistriktet kan det också vara ytterst svårt att lägga till i vissa fjordavsnitt. Även om det är skillnad på en seglats på öppna havet och en utmed land kan man påminna om Fritjof Nansen som, efter att ha korsat inlandsisen från Öst- till Västgrönland, med tältduken som segel och med sin ombyggda släde som flotte tog sig hela vägen från Ameralla genom den bitvis ogästvänliga Ameralikfjorden och ända ut till Nuuk. Med tanke på att människor tog sig över havet till de stora öarna på södra halvklotet för mer än 30 000 år sedan (Erlandson 2002:59–92) bör man kanske inte avfärda att de som levde på den amerikanska kontinenten för 4000 år sedan kunde ta sig både fram och tillbaka mellan Västgrönland och Baffin Island med båt. Om de kom till Grönland den vägen första gången behöver inte detta ha varit särskilt planerat. De kan t.ex. ha varit på jakt på Baffin Island men drivit med strömmarna till Västgrönland precis som de två isbjörnar som sköts vid Kooköarna utanför Nuuk i april 1995 hade gjort. Dessa björnar återfann man efteråt på satellitbilder som visade att de kommit hit med drivisen från Canada (KNR/Grönlands Radio maj 1995). Oberoende av varifrån de första Saqqaqmänniskorna kom har Västgrönland, inklusive Nuukfjorden, troligen framstått som ett mycket vänligt land för dem som kom första gången. Precis var de hade sina äldsta rötter, hur de såg ut och vilket språk de talade kan man bara ställa upp teoretiska modeller för och några av dessa vill jag redovisa nedan.

Saqqaqfolkets ursprung

Människans ankomst till den amerikanska kontinenten

I analysen av fynden från Nuukfjorden lyftes likheter fram med jämn-gamla lämningar från det övriga Grönland, från Canada och Alaska samt med mycket äldre fynd från istidens Europa. Meningen var att peka på drag som förenat dessa människor utan att de för den skull behöver ha varit närmare besläktade i fysisk/biologisk mening. Ingen vet hur Saqqaq-folket såg ut, vilket språk de talade eller om de hade band till den senare Thulekulturen (Schleidermann 1996:39–43, se också Knuth 1978:7–14). Är man enig om att de kom från det nuvarande Canada kan några av de allra äldsta rötterna ha funnits i området runt Bering Sund bland människor som räknas till The Siberian-Alaskan Paleo-arctic tradition. Det är en sammanfattande beteckning på de jakt- och fångstkulturer som, med klara band till Sibiriens och Mongoliets paleolitiska kulturer, efter 10 000 BC fanns i Sibirien, Alaska och Yukon samt ett stycke ner längs Stillehavskusten. Traditionen utmärks av lövformade bifaciala blad och mikroblad från kilformade mikrospånskärnor och kallas därför även The North-West Microblade Tradition (Dumond 1984, Anderson 1984,

Dixon 1999). Det leder för långt att gå in på problematiken omkring de första människornas ankomst till Amerika (se t.ex. Adovasio 1993) men några av de spridningsmodeller som kan anses beröra Grönland vill jag ändå ta upp.

Den senaste istiden, i Grönland kallad Sisimiutglacialen och i Europa Weichel eller Würm, motsvaras i Nordamerika av Wisconsin-glacialen. Under istidens kulmen täckte inlandsisen hela Canada från Atlanten till Stilla havet och när isen sedan drog sig tillbaka började avsmältningen i inlandet längs Kordillererna där det bildades en lång isfri korridor som delade upp det istäckta landet i Kordillerisen i väst och Laurentidisen i öst. För ca 15 000 år sedan gick denna isfria korridor från Bering Land i norr, via Alaska och Canada ner till det vi kallar USA. Detta är en av de vägar man föreställer sig att människor spritts över den amerikanska kontinenten (Kurtén 1969:68, McGhee 1989:14–15, Fagan 1995:67, Anderson & Gillam 2000). En annan modell illustrerar en spridning som gått i vågor på tvärs, d.v.s. vid samma latitud, över båda kontinenterna (the Bow Wave model). Ytterligare en modell tar fasta på olika miljömässiga zoner (the Macro-environment model) och förespråkar två tidiga kolonisationsvågor längs hela västkusten ner till Eldslandet och upp till Nova Scotia, och sedan vidare till det inre av båda kontinenterna för att slutligen nå från Newfoundland och västra Hudsonbukten över hela östra Arktis upp till Ishavet och Grönland (se Dixon 1999:34–43).

Oberoende av modell utspelas det tidigaste scenariot på Beringia som för mellan 60 000 och 11 000 år sedan band ihop Amerika med Asien. Beringia var störst omkring 18 000 BP då havsnivån gick 60 meter lägre än idag. Då mätte Beringia 1600 km från öst till väst och 960 km från norr till söder. Området beskrivs som en kall öken med träd bara längs floderna och med en megafauna av mammut, caribou, bison, hästar och får. Ingen vet när de första människorna tog sig över här och inte heller om de kom i många separata vågor eller om migrationen varit mera kontinuerlig. Det finns få säkra dateringar av skelettmaterial från Nordamerika som är mer än 10 000 år gamla men med tanke på dateringar från Sydamerika och lingvistiska teorier, som pekar på att kolonisationen kan gå mer än 30 000 år tillbaka, är det inte osannolikt att det fanns människor i Nordamerika flera tusen år före de äldsta dateringarna. De äldsta fynden betecknas som Clovis och Folsom efter fyndplatserna i New Mexico, och representerar *the Paleoindian tradition* daterad till mellan 11 500–8000 BP (Fagan B. M. 1991:241–242, Meltzer 2002:11–59, 83–103, Dixon 1999:19–90, King 1999:14–16, Jablonski red. 2002).

En fysisk-antropologisk och lingvistisk modell för invandringen till Amerika är Cristy G Turner II:s trevågsteori från 1984 (Turner 2002). Enligt den är pionjärerna i Amerika paleoindianer med språk som räknas till amerind. De kommer före 14 000 BP och sprids över stora delar av Nordamerika och vidare till Central- och Sydamerika. Nästa migrationsvåg är Na-Dene-talande indianer som ankommer innan Beringia

försvinner. De bosätter sig i skogarna i det inre av Alaska och längs Nordamerikas nordvästkust där de blir Athapasker och senare bl.a. Navajo- och Apacheindianer. Den sista vågen utgörs av dem som talar eskimå-aleutiska språk. De kommer över havet för mindre än 10 000 år sedan längs en route från Kamchatka till Alaska men kanske även längre söderut. De arkeologiska bevisen för den senare vågen är få, vilket anses bero på att de äldsta boplatserna numera ligger under havsytan (Erlandson 2002). Dessa människor bosätter sig på Aleuterna och runt Bering Sund. Hur lång tid det tog att utveckla just det maritima levnadssätt som utmärker senare aleuter och inuit är dock mindre klart, och inte heller om de blandade sig med dem som redan fanns i området, d.v.s. med Na-Dene respektive paleoindianerna (Turner 2002, Fagan B. M. 1995:176).

De fysiskt antropologiska faktorer som man hänvisar till för ursprunget i norra Asien handlar särskilt om tänderna. De flesta ursprungsamerikaner (inklusive förkristna grönländare) har vad man kallar Sinodonti, vilket bl.a. innebär att den första molaren har tre rötter, till skillnad från sundadonti där man bara har två. Sinodonti finns i norra Asien men inte hos människor med ursprung i södra Asien, Afrika eller Europa. En särskild form för Sinodonti bland indianerna, *the Uto-Aztecian premolar*, saknas hos Na-Deneindianer och Esk-Aleutiska folk. Detta speciella drag antas uteslutande paleoindianerna ha burit med sig till Nya världen (Turner 2002:128). Frågan är då hur man ser på skillnader i sådant som språk och tänder. Eventuella olikheter mellan människor kan vara resultat såväl av långvarig isolering som av immigration (Dixon 1999:20–21).

De äldsta människoresterna i östra Arktis och elfenbensmasketten från Devon Island

Det finns inga ledtrådar av fysiskt antropologisk art direkt till de människor som bodde i Nuukområdet under Saqqaqperioden. De få indirekta upplysningar vi har om människorna i östra Arktis vill jag ändå redovisa. Från Sen Dorset finns det delar av ett tjugotal människoskelett bevarade (Meldgaard, J. 1960, Maxwell 1985:158–159) men från Saqqaqperioden finns det, vad jag känner till, bara två fyndplatser med rester av människor. Det är dels sex bitar av fyra rörben från Qeqertasussuk i Diskobukten (Koch et al 1996), och dels benen från ett prematurt barn funnet på Rocky Point (Feature 17, QkHN-27), en boplatz från tidig Pre-Dorset belägen på norra Devon Island mitt emellan Ellesmere och Baffin Islands (Helmer & Kennedy 1986).

Benfragmenten från Qeqertasussuk kommer från en humerus, en tibia och två fibulae. Alla benen blev funna i en mödding där det äldsta lagret daterats till 2400 BC och det yngsta till 1600 BC. Skelettdelarna till underbenen låg nära varandra i den äldre delen av möddingen medan den exakta fyndplatsen för överarmsbenet är mindre säker. Alla benen har ungefär samma ålder och kan hänföras till den tidiga fasen av Saqqaqperioden,

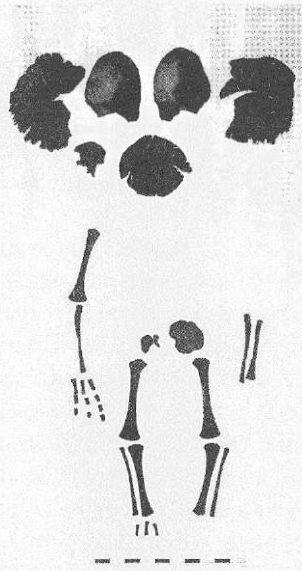

Bild 97. Skelett av foster
från Rocky Point,
ur Helmer och Kennedy
1986.

även om de C14-årtal som uppges (3340–2460 BC, se Koch et al 1996:36 sic!) kan diskuteras då de är uppseendeväckande höga, också om man korrigerar för en maximal reservoareffekt på 400 år. Benen är från två eller tre individer. Humerusfragmentet antas vara från en 40–60 årig man och tibian samt de två fibulae från en eller två kvinnor som kan ha varit upp till 40 år gamla. Halten av bly, kadmium och kvicksilver var låg och benen uppvisade inga sjukdomstecken. Man fann dock Harrislinjer på kvinnornas ben och en viss kalkbrist i mannens. C13-innehållet var mycket högt. Det motsvarade det man sett i ben från Thulekulturen på Grönlands östkust där födan varit till 90–95 % marin. (Motsvarande siffror för Grönlands västkust är 75%). Humerusfragmenten var alltför små för att individens hela längd skulle kunna uppskattas men beräkningarna på de tre andra benen tyder på att kvinnan/kvinnorna varit ca 150 cm lång (ibid.). Ytterligare en intressant uppgift är att på tibian fanns ett par röda korn som man med hjälp av elektronmikroskopi har kunnat fastställa är hematit (Koch et al. 1996:36). Detta är ett litet och till synes obetydligt tecken, men ett faktum som kan peka på att man möjligen använde rödockra under Saqqaqperioden i Grönland. Rödockra, som är så välkänt från tidig stenålder runt om på jorden, har aldrig rapporterats i samband med Thulefynd men man har funnit rödockra i gravar och på rituella träfigurer från Dorsetperioden i Canada (Meldgaard, J. 2002 pers. komm., Maxwell 1985:161).

Vad beträffar skelettet från Rocky Point (Bild 97) är detta nästan komplett. Columna vertebralis, clavicularae och en humerus saknas men femurparet finns liksom bägge tibiae och fibulae och de flesta av skullens större ben. Att detta skelett tillhört en nyfödd anses klart. Det går dock inte att uttala sig om barnets kön. Benen visar inga tecken på sjukdom

Bild 98. Masketten från The Icebreaker Beach Complex, ur Helmer 1986.

men med utgångspunkt i längden på de långa rörbenen och i jämförelser med andra barnskelett antar man att det är fråga om ett prematurt barn som kan vara fött ca tio veckor för tidigt. Det blev funnet under en flat, delvis täckande sten tillsammans med en del djurben. Fyndet gjordes i utkanten av en tältring som såg ut att ha använts flera gånger. I samma struktur fanns, förutom en mindre samling artefakter från tidig ASTt (the Arctic Small Tool tradition), träkol från arktisk pil C14-bestämd till 3840 ± 90 BP (Jfr Koch et al ovan), en datering som anses överensstämma med barnskelettets ålder (Helmer & Kennedy 1986:127–144).

Analyserna av dessa fynd ger inga närmare svar på eventuella likheter i utseendet mellan Saqqaq/Pre-Dorset och recenta inuiter. När det gäller Dorset har flera forskare emellertid understrukit deras likheter (mandibulära och kraniala drag) med asiatiska mongoler och man har beskrivit dragen som helt överensstämmande med moderna inuiters (Maxwell 1985:159). Lawrence Oschinsky som gjort fysiskt antropologiska studier av nordamerikanska kranier pekar på klara skillnader mellan kranier från Dorsetboplatser och kranier från en hel rad indiangupper från Alaska till Newfoundland. Med visst förbehåll anser han:

Thus far no conclusive skeletal material has been found for the pre-Dorset, Sarqqaq, Choris, Norton and Denbigh cultural horizons... it would be safe to predict that the skeletal remains of these cultures will show the Arctic Mongoloid morphological pattern. (Oschinsky 1964:32)

Detta överensstämmer med beskrivningen av utseendet hos den individ som avporträtterats på en liten elfenbensmask från The Icebreaker Beach Complex, QkHn-13, Feature-1, också den en Pre-Dorset boplatz på Devon Island. Masketten är gjord av ett ovalt stycke valrosstand, är 5,42 cm lång, 2,93 cm bred och 0,82 cm tjock. Ansiktet som är ingraverat (Bild 98) på ena sidan beskrivs som relativt platt, klart asiatiskt med höga kindben, smala ögon och bred näsa. "Indeed, there is a striking similarity between the face depicted on the Icebreaker Beach maskette and the facial characteristics of living Arctic Mongoloid peoples", skriver James W. Helmer (1986:186, se också Helmer 1991), som också föreslår att detta kan vara ett ansikte som avbildar en äldre död släkting till tillverkaren. Sannolikt är det en kvinna. Hon har rynkor eller kanske tatueringar som varit vanliga bland kvinnor i hela det eskimåiska området under historisk tid (se t.ex. Nelson 1983). Fyndet av masketten gjordes under en stor flat sten som troligen ingått i en eldstad i en tältring inom vilken man också fann en rad sten-, tand-, horn- och benartefakter daterade till ca 3800–3400 BP. Det var bifaciala spetsar, skrapor, sticklar, stickelavslag och mikrospån samt olika typer av harpunhuvuden och bennålar med runda ögon (Helmer 1986, 1991:306–308).

Masken är således från samma tidsperiod som de här aktuella fynden från Nuukfjorden. Med tanke på Thulefolkets avbildningar av nordborna i form av små träskulpturer (Gulløv 2000b:326) skall man inte automatiskt

dra slutsatsen att maskettens ansiktsdrag motsvarar de hos Pre-Dorset- och därmed Saqqaqmänniskan. Lika gärna som en död släktings ansikte kunde den som avbildades i masken vara en främling eller en mytisk figur som ingick i någon av sagorna på den här tiden. Att det inte är helt självklart hur Saqqaqindividerna såg ut visar senare biologiska studier med förfinade DNA-metoder, och då forskningsresultaten är helt färska vill jag även lyfta fram några av dessa här.

Figur 6. Några fakta om molekylärbiologi.

Några allmänna ord om molekylärbiologi och arkeologi

Gentekniken som växte fram under förra seklet har fått stort inflytande på arkeologin och med det världsomspännande HGP-projektet (The Human Genome Project) kommer detta sannolikt att öka. HGP har nu praktiskt taget nått sitt mål att fullständigt bestämma informationen i den mänskliga arvsmassan, d.v.s. att fastställa nukleotidernas eller basparens ordningsföljd i människans DNA (deoxyribonukleinsyra). Ämnets omfattning kan illustreras med att det mänskliga genomet innehåller 3,2 miljarder baspar och är mer än 10 000 gånger större än det största DNA-segmentet som bestämdes under HGP:s första år (Den store danske encyklopedi 1997). Det som specificerar den biologiska informationen i DNA-molekylen är således nukleotidernas (basparens) ordningsföljd. När DNA muterar ändras ordningsföljden i ett bestämt område av genomet och vissa områden i detta uppvisar en särskilt hög grad av variation. Det gäller t.ex. de s.k. STR-områdena (STR = small tandem repeat) som innehåller sekvenser av baspar som upprepats flera eller färre gånger i förlängningen av varandra. Antalet upprepningar kan variera från person till person och är utmärkande för vederbörandes DNA-profil (Nørby 1996, Nørby pers. komm. 2001, Nørby 2003).

Generellt fungerar DNA-analyser på skelett inklusive tänder, andra vävnader och fekalier som är åtminstone 50 000 år gamla. Den delen av genomet som bevaras längst i analysbart tillstånd efter döden är mtDNA. Detta har ca 16 600 baspar och finns i flera tusen kopior i varje cell. En av de första studierna av gammalt DNA (aDNA, ancient) gjordes på egyptiska mumier (Pääbo 1985) och ett par år därefter publicerades teorin om vår gemensamma 200 000 år gamla urmoder "Eva" i Afrika (Cann, Stoneking & Wilson 1987). Sedan dess har neandertalaren avskrivits som förfader till Homo sapiens sapiens (Trinkhaus & Shipman 1993:386–397, Hamelev et al 1998) och man har konstaterat att den drygt 5000 år gamla Ismannen Ötzi (Spindler 1996:103) var bärare av en europeisk genpool (Lind 1994:4849). För Grönlands del har denna nyare teknik stärkt den tidigare teorin om att de åtta Qilakitsoqmumierna varav flera kan ses på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv i Nuuk kom ur två olika familjer, gravlagda i var sin familjegrav (Simonsen, Tonnesen & E. Hansen 2003:133). Problemet med DNA-undersökningar är att det undersökta materialet kan ha utsatts för såväl tidigare som senare kontaminering med andra människors DNA. DNA sprids mycket effektivt från levande personer också utan direktkontakt. Ett par salivdroppar när man talar t.ex. räcker. Arkeologiskt material för DNA-analys måste därför alltid behandlas med detta för ögonen (Lind 1994:4846, O'Rourke, Hayes & Carlyle 2000a, Nørby 2003:123).

Nutida och forntida mtDNA-haplogrupper i Amerika och Grönland

För att något sätta sig in i molekylärbiolegins forskningsresultat bör man dels ha i minnet människans 23 kromosompar (nr 1–22 autosomer, nr 23 könskromosomerna X och Y) och dels att spermien i princip bara är en cellkärna med svans (Se också figur 6). D.v.s. spermien har mycket lite cytoplasma och bara få organeller. Ägget däremot är en hel cell med bl.a. mitokondrier som också är bärare av DNA, s.k. mtDNA. mtDNA nedärvs därför endast via modern till både son och dotter. Motsvarande nedärvs kromosomalt Y-DNA bara från far till son. Det är därför viktigt att understrika att mtDNA endast ger svar beträffande ärfthigheten på kvinnostriden. Om man ser på Y-kromosomalt DNA i stället kan man få helt andra svar. Det framgår av en undersökning av mtDNA från 82 nu levande grönländare från Upernavik i norr till Nanortalik i söder och till Ittoqqortoormiit i öster. Alla dessa individer hade det man kallar mtDNA haplogrupp A2 vilket pekar på ett asiatiskt/amerikanskt ursprung (se nedan). När man fokuserade på faderns gener däremot, som alltså återfinns i Y-kromosomerna, hade 60 % av dessa grönländare europeiska arvsanlag (Bosch et al. 2003, Nørby 2003:124–125). Detta, antar jag, bör sannolikt inte tas som intäkt för ett äldre europeiskt arv i Grönland utan hänger i stället samman med de många unga danska hantverkare som kom till Grönland från 1950-talets slut för att bygga flera och bättre bostäder i landet (se Grönland Statistisk Årbog 1991, kap.4).

mt-DNA:s grundtyper kallas haplogrupper och betecknas med bokstäverna A till Z. För undergrupper till dessa används siffror. De som analyserades först beträffande haplogrupper var ursprungsfolken i Nord-, Mellan- och Sydamerika där man fann fyra olika grupper som fick beteckningarna A, B, C och D. Senare upptäcktes ytterligare en mera sällsynt grundtyp men då detta skedde först sedan klassificeringen kommit långt i andra delar av världen kallades denna femte haplogrupp för X (Søren Nørby pers.komm. 2001). Haplogrupperna A och D finns även i nordöstra Asien vilket pekar på ett asiatiskt ursprung för de amerikanska urfolken. Under en period ansågs haplogrupp X bara förekomma i Europa förutom i Nordamerika och då X-bärarna bland indianerna sannolikt var precolumbianer, och X fanns i Nya världen redan för mellan 12 000 och 34 000 år sedan, framfördes hypotesen att X-bärarna bland Amerikas ursprungsfolk skulle kunna ha sina allra äldsta rötter i det paleolitiska Europa. Med hänvisning till att stentekniken hos Clovis skulle överensstämma med Solutréenkulturens har man t.o.m. framlagt förslag om en möjlig spridningsväg med båt från Iberiska halvön, längs packisen i höjd med Irland och över till New England i Nordamerika. Härifrån skulle människorna så ha spritts söderut över numera översvämmade delar av kontinenten (Stanford & Bradley 2002:260–265). Idag har man funnit både haplogruppen X och de andra fyra amerikanska *founder-haplogrupperna* i Sibirien (Derenko et al.2001, Malhi & Smith 2002) vilket väl kan anses vederlägga denna teori.

Haplogrupperna bland Nordamerikas ursprungsfolk är starkt geografiskt bundna och samma spridningsmönster som uppvisas bland nu levande människor återfinns i mtDNA som är från 300 till 6 000 år gammalt. Norra Nordamerika och östra USA karaktäriseras av haplogrupp A medan B är vanlig i sydvästra USA där det också finns ett varierande antal med C och D men knappast någon med A. Haplogrupp D förekommer dessutom i hög frekvens bland aleutbefolkningen i norr samt mera moderat hos indiagrupper som Nuu-Chah-Nulth och Bella Coola på Nordamerikas västkust och längre söderut i västra området av The Great Basin (O'Rourke pers. komm. 2001, O'Rourke, Mobarry & Suarez 1992, O'Rourke, Hayes & Carlyle 2000 b). De nutida nordliga folken inuit, aleuter, tjukter och Na-Deneindianer hör mtDNA-mässigt främst till haplogrupperna A och D och anses vara mindre diversifierade än amerindtalande indianer längre söderut som omfattar alla fem haplogrupperna (Saillard et al 2000, för överblick se Merriwether 2002:298). A finns således hos både indianer och inuiter men inuitgruppens är en undergrupp betecknad som A2. Förutom hos inuit förekommer A2 bl.a. också hos de Na-Denetalande Athapaskanindianerna och hos ursprungsbefolkningen på Tjukotkahalvön (Søren Nørby pers. komm. 2001).

En fråga som länge intresserat arkeologer och etnologer med kulturerna i Grönland och Canada som studieobjekt är om de s.k. Sadlermiuts som levde vid norra Hudson Bay fram till 1900-talets första år borde kategoriseras som Thulefolk eller Dorsetfolk. De materiella lämningarna pekar åt båda hållen (se Rowley 1994). I ett försök att fastställa detta och huruvida paleo- och neoaleuterna hade biologiska band såväl inbördes som till Thule respektive till Dorset har mtDNA-studier gjorts på skelett från dessa grupper. Ingen av dem bar haplogrupp B eller C. Aleuterna hade till övervägande del haplogrupp D (0,7) medan samtliga Thuleindividuers DNA var relaterat till A (1,0). Bland Sadlermiuts hörde hälften till A och hälften till D (0,56/0,44). Det intressanta med denna undersökning ur ett grönländskt perspektiv är att Dorsetmaterialet, som var daterat till 1992 ± 41 BP, uteslutande uppvisade haplogrupp D. Det fanns således en slående skillnad mellan Thuleprovets totala A och Dorsets likaledes totala D. Resultatet anses stärka antagandet om att paleoeskimåerna inte bara kulturellt utan också genetiskt ersattes av neoeskimåerna i östra Arktis omkring 1000 BP (Hayes, Coltrain, & O'Rourke 2003).

Det är viktigt att understryka att detta bara är *en* undersökning och likaledes att genetik och kultur inte är jämförbara enheter. Detta hindrar emellertid inte att genetiska och kulturella färdigheter inte sällan överlagras varandra i olika diskussioner i Grönland. När t.ex. östgrönländarnas frapperande känsla för estetik lyfts fram kan denna egenskap hänvisas till att de möjligen är Dorsetättlingar och i denna hänvisning ligger lika mycket biologi som kultur. Om Dorsetbefolkningen var bärare av bara mtDNA haplogrupp D kan detta dock vederläggas då ingen av de undersökta nutida östgrönländska män som relaterats till i avsnittet ovan var

bärare av haplogrupp D. Det skall också poängteras vad gäller forntida människors konstitution och utseende att man inte automatiskt kan härleda sådana egenskaper ur mtDNA. Det visar t.ex. aleutbefolkningen. De tidiga aleuterna var dolikocefala medan de senare var brakiocefala men det fanns ändå en tydlig genetisk kontinuitet mellan paleo- och neoaleuter (Hayes, Coltrain, & O'Rourke 2003:126–27).

En annan mtDNA-studie som stöder teorin att nuvarande grönländares förfäder härstammar från neoeskimäerna i Alaska konkluderar att området runt Bering Sund fungerat både som flaskhals och spridningsområde för människor samt att varken envågs- eller tvåvågsteorier passar in på människans ankomst till Amerika. Studien konfirmerar att det finns en specifik eskimåisk/tjuktisk mtDNA A2 subgrupp (16265G) som uppskattas ha uppstått för mindre än 3000 år sedan (1600 ± 700 och 2000 ± 1000 år). Vidare räknar man med att den sibiriska och grönländska genpoolen skildes åt vid tiden för den neoeskimåiska kulturens början (omkring Kristi födelse respektive ca 1000 AD? Min anm.). Det går emellertid inte att få fram några riktigt distinkta dateringar ur mtDNA och alla årtal blir ytterst osäkra. Haplogrupp A2 dateras t.ex. till $24\,800 \pm 14\,500$ år medan årtalet 6300 ± 3900 anges som en tid då athapaskanindianer och eskimåer sannolikt ännu hade en gemensam mtDNA-pool. Separationen kan ha skett för $3\,000 \pm 1\,400$ år sedan (se Saillard et al 2000).

Saqqaqfolkets ursprung och routen till Nuukfjorden: en kommentar

Den stora spridning som dateringarna av undersökningarna av mtDNA uppvisar gör resultaten ytterst osäkra inte minst med fokus på Nuukfjorden för 4 000 år sedan. Förutsatt att Saqqaqkulturens människor kom samma väg som Thulekulturens till Grönland skulle man kanske våga säga att de biologiskt var både athapaskan och inuit. Med stöd i Erlandsons (2002) och Stanfords & Bradleys (2002) teorier om de många översvämmade boplatserna i Amerika som nämnts ovan, kunde man emellertid föreslå att människornas väg till Västgrönland gick, precis som växternas och insekternas, vid istidens slut via Golfströmmen från Europa – men att bevisen för detta numera ligger under den relativa havsnivån. Om man letar efter likheter i den materiella kulturen som bevis för en sådan spridningsväg finns det troligen flera likheter mellan Saqqaq och Solutréen än mellan Solutréen och Clovis. Man skulle dessutom kunna hänvisa till en route via de nordatlantiska öarna genom att peka på släktskapet mellan Saqqaqartefakternas råmaterial och de drygt 7 000 år gamla lämningar som finns längs Inner Sound och på ön Skye i Skottland där kombinationen av *mudstone*, kalcedon, kvartsit, kvarts och bergkristall i deras redskap leder tankarna direkt till Saqqaq (för råmaterial se färgplansch och Steven Birch pers.komm. 2002; för Skottlands första invånare se Hardy & Wickham-Jones 2003).

Sammanfattningsvis kan konstateras att det är svårt att på genetiska grunder fastställa en bestämd diffusionsteori där Saqqaqkulturen i Nuukfjorden är en helt bestämd pärla i ett längre band. Precis varifrån dessa människor kom och var deras äldsta ursprung låg vet vi inte, men det är mera sannolikt att de liknade dem man idag kallar indianer och inuit än t.ex. nordeuropéer. Det är också mera troligt att de talade ett esk-aleutiskt eller Na-Denerelaterat språk än amerind. Den materiella kulturen visar på band till östra Canada, och som jag ser det har routen till Västgrönland snarare gått över isen från Baffin Land i höjd med polcirkeln än via Smith Sound. Hur man ser på detta beror bl.a. på vilken uppfattning man har om vilken utrustning dessa människor hade och om deras band till andra människor, både samtida och bakåt respektive framåt i tiden. Vidare handlar det om var man sätter gränsen mellan likt och olik, d.v.s. var man anser att en arkeologisk kultur börjar och slutar, samt om vilka idéer man som arkeolog tillåter sig att framföra. Med detta vill jag nu försöka skapa en bild av hur de som kom till Nuukfjorden för drygt 4 000 år sedan kan ha anskaffat de resurser som de behövde för att leva i detta område mer eller mindre kontinuerligt i mer än tusen år, och på så sätt försöka illustrera till vad de olika stenredskap som vi har samlat in på de olika boplatserna en gång användes.

Jakt, föda, kläder och utsmyckning

Jakt, fångst, fiske och insamling i Nuukfjorden under Saqqaqperioden

Jakten på havsdäggdjuren

Så snart du har puneret en sæl skal du hurtigt tage kastetræt mellem tænderne og endelig ikke glemme at kaste fangstblæren ud. Det næste, du skal iakttagte, er ... at undgå at holde dig i vindsiden af alle der er ude på fangst, ty ellers lader du sælerne få færtten af dig og ødelægger fangsten for dine kammerater. Vent desuden med at tage afsted til det bliver lyst, thi kommer man til fangstområdet, meden det er mørkt, bliver dette alt for hurtigt blottet for fangststyr.

(Johannes Kreutzmann Kangaamiut, Albrecht Platon Napasoq
och Iver Mathæussen, Nuuk)

Ovanstående råd kan ha givits till unga fångstmän också under Saqqaq-perioden. De djur som man särskilt inriktat jakten i havet på vid den tiden var kanske ringsäl, grönländssäl och små tandvalar (se figur 7 och bild 99). Ringsälen förekommer mest längst in i Nuukfjorden idag medan den dubbelt så stora grönländssälen finns i hela området. Grönländssälen ynglar inte i Grönland men lever här annars året runt. På sommaren drar sälarna fram i stora flockar, ibland är det mer än trettio djur i samma flock. ”Det er et imponerende syn at se disse elegante svømmere tumle sig i vandet. Det er en fantastisk flugt og fart over en sådan flok, når den jager et sted langs kysten”, som jägaren och författaren Finn Kristoffersen (1969:150) uttryckt det. Angående säljakten på våren påpekar han också att parningen och matningen av ungarna gör sälarna så magra att de oftast måste harpuneras innan de skjuts för att de inte skall sjunka till botten

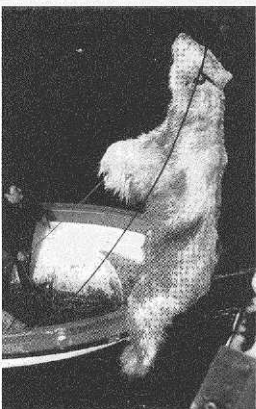
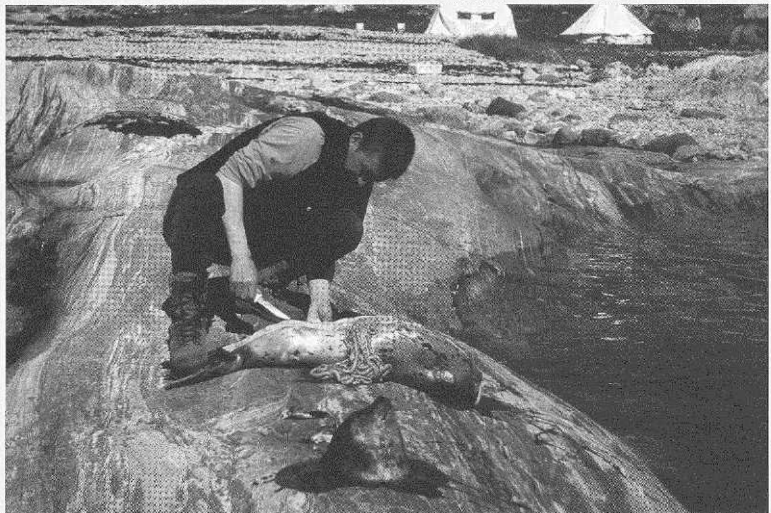

Bild 99a. En isbjörn vinschas upp i Kolonihavnen i Nuuk, foto Niels Fransen.
b. Ludvig Sethsen flänsar säl på Marianes Pynt.

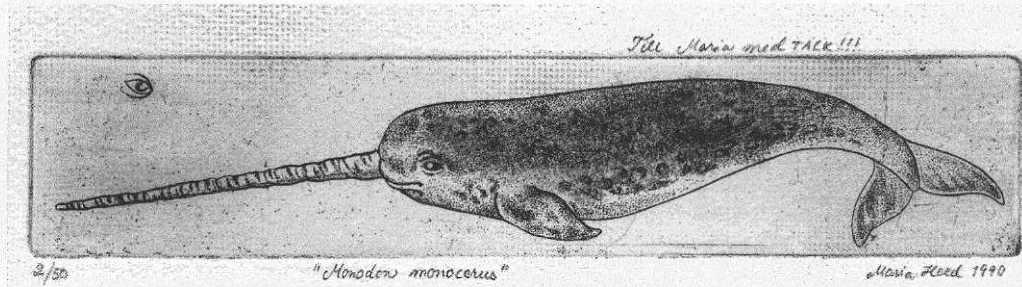
innan jägaren når fram. Även under perioder med dålig tillgång på föda kan sälarnas späcklager bli så tunt att de faktiskt drunknar (Hansen red. 1971:25).

De fångstmän som citerats i inledningen till detta avsnitt uppger att de kunde fånga upp till sex grönländssälar per dag med harpun (Hansen red. 1971:19–24). Den metod man valde för att smyga sig på sälen var olika beroende på om jakten bedrevs inne i fjorden eller ute i havet, om sälen sov, var vaken etc. Så fort man fick syn på djuret gjorde man fångstredskapen klara, och sedan man kastat harpunen, slängt i fångstblåsan och dödat det med lansen, drog man in sälen mot kajaken. Sedan fäste man en bogserlina genom näsborrarna på den och stack en sårpropp i såret så att blodet förhindrades att rinna ut (för sårproppar se Gulløw 1997:135–138).

Klapmys, remsäl, knobbsäl och delfin kan man också ha jagat under Saqqaqperioden medan späckhuggare, grindval, vågval och knölval med tanke på storleken kanske bara njöts som självdöda eller strandade djur. De stora bardvalarna och narvalarna liksom valrossar och isbjörnar har säkert väckt lika stor uppmärksamhet i Nuukfjorden då som nu. Med tanke på barder, stöttänder och skinn kan dessa djur ha varit alldeles särskilt eftertraktade. Medan andra djur ofta kommer i flock och är mer eller mindre förutsägbara är isbjörnen en som plötsligt bara dyker upp. Detta skapar en helt speciell stämning kring björnen, så även i Saqqaqbefolkningens kognitiva värld kan just detta djur ha haft en särskild mening.

Vitvalen har alltid varit ett eftertraktat fångstdjur i Grönland. Huden anses vara speciellt delikat, och den är inte för stor för att jagas från kajak (Hansen red. 1971:48–52). Numera fångas det få vitvalar i Nuukfjorden men det finns långa traditioner för jakt på denna val i området (Bild 35). En beskrivning av hur vitvalsjakten gick till i början av 1900-talet ger en fin bild av hur de starka strömmarna och den stora tidvattenskillnaden i Nuukområdet även kan ha utnyttjats under Saqqaqperioden.

Tidigare kom vitvalarna till Nuukområdet i slutet av oktober. De stannade kvar i fjorden under vintern men i juli månad hade de lämnat området igen. När valarna drog norrut under försommaren tog de sig ut mot havet på solsidan, d.v.s. de kom längs Akias östra kust. Vid Qaqut drog de med strömmen in bakom öarna och vidare upp i det sund som avskär den sydligaste spetsen av Akia från huvudlandet i nordost. Häriifrån kunde de sedan ta sig ut i havet. Men Qaqutsundet är grunt och delar upp sig i tre armar: Kuaa mot väst som är djupast, Ulittarfik i mitten som skärs av helt under lågvatten samt Tunorleq som går mot nord och har flera utlopp mellan en hel rad öar. Detta gör att Tunorleq ömsom blir snävare och ömsom bredare på flera ställen och därmed uppstår det mycket strida strömmar här och där i detta sund. Tidvattencykeln är också försenad i förhållande till fjorden i detta område. Skillnaden mellan hög- och lågvatten här respektive ute i fjorden är ända upp till tre timmar. På ett brett ställe bakom ett av de snäva ställena inne i Tunorleqsundet

Narval, grafiskt blad av Maria Heed.

Figur 7. Liten grönländsfauna

Ringsälen (*Phoca hispida*, natseq, netside) är den enda säl som lever i Grönlands vatten året runt. Den växlar starkt i storlek från 130 till 190 cm och med en vikt på 36–100 kg (Hertz 1995:196). Färgen på buksidan är ljusare men brunaktig över ryggen och nacke. På ryggen har den ett mönster av mer eller mindre tydliga ljusare ovala ringar, därav namnet. Den har ett kort kupat huvud, spetsiga och rakt ställda tänder, till skillnad från knubbsälen vars mittersta tänder står snett i förhållande till käkens längsriktning ("kulisställda", Kristoffersen 1969:147, 153). Den går sällan upp på land och är stark tillknuten fast is varför den är vanligast i Nordgrönland. I Nuukområdet förekommer den mest längst in i fjordarna. I mars–april föder ringsälen sina ungar i en snögrotta på isen (Fig. se Hertz 1995:197). Här stannar ungen tills den är fet nog att klara sig i vattnet. Ungen är gråvit i början och pälsen är luden. Den vattenavstötande pälsen kommer först efter c:a 2 veckor. I vattnet reser sig ungarna ofta nyfiket högt upp för att se efter ljud de hört. Sälen kan hålla sig under vattnet i 20 minuter. På försommaren, när ringsälen byter päls, ligger den ofta på isen och solbadar i större grupper. Om vintern kan den hålla sina andingshål i isen öppna även om isen är 2 meter tjock. Beroende på årstid fångas den liggande på isen eller när den kommer upp i andningshålen. Den kan också fångas med garn (Müller 1906:170 pp, Kristoffersen 1969:147, Génsbøl 1996:308).

Grönlandssälen (*Phoca groenlandica*, aataaq, sortside/blåside) blir 155 till 220 cm lång och kan väga från 115 upp emot 200 kg (Hertz 1995:196). Den har flera olika namn på grönländska beroende på färgen och heter på danska antingen blåside eller sortside av samma skäl. Den fullvuxne hannen har ett svart huvud och en omvänd V-formation på den ljusa ryggen. Färgkontrasterna är riktigt starka först när den är 5 år gammal och på grönländska finns det en färgbeteckning för varje årgång. Honsälen har samma ljusa grundfärg som hannen men markeringarna i pälsen är mycket svagare (Kristoffersen 1969:150).

Vitval (*Delphinapterus leucas*, Qilaukkat qaqqortat, virfisk) är en av de vanligaste valarna på Grönland. Den är 4–6 m lång, saknar ryggbena, väger ca 1,5 ton och uppträder oftast i väldiga flockar. Mattak (valens underhud) från vitval (och narval) betraktas som delikatess över hela jorden (Kristoffersen 1969:155). Idag räknar man med att vitvalen tål en jakt som omfattar 9% av beståndet vilket betyder att man inte bör fånga fler än 4 valar per år ur en flock på 50 stycken (Lyng 1990:73, Fig. se Hertz 1995:199).

Narvalens (*Monodon monoceros*, Qenertat) stöttand är särskilt eftertraktad. Den kan bli 3 meter och finns hos hannarna men saknas i allmänhet hos honorna. Finns den där är den mycket mindre. Narvalen blir 3,5–5 meter och väger 1–1,5 ton. Den lever i flock och företar årstidsvisa vandringar. Oftast förekommer den i Nordgrönland och ses bara tillfälligtvis söder om Kangerslussuaq (Génsbøl 1996:316).

Valrossen (*Odobenus rosmarus*, Aaveq) blir 3–3,5 meter lång och väger mellan 0,5 och 1 ton och stöttänderna kan bli 50 cm. Den lever från Sisimiut och norrut på Grönlands västkust där vattendjupet är mindre än 100 meter. Där de inte jagas har de fasta viloplatsen på land och här föds ungarna i maj–juni (Génsbøl 1996). Enligt Manasse Svane (Hansen red. 1971:135–137) jagas valrossen på land endast i oktober och

november. Vill man ha många djur jagar man ner dem i en fördjupning där man lättare kan hålla dem kvar när de skall skjutas. Valrossjakt med kajak kan vara mycket farlig men "Et hvert fangstdyr, som man første gang forsøger at jage, og som er sjældent, er man jo uvant med, indtil man lærer det at kende ved gentagne gange at jage det" (ibidem 1971:135).

Vågvalen (gr. Tikaagulliit, dk. sildepisker) blir mellan 6 och 10 meter lång och väga maximalt 10 ton. De är ofta ensamma och är lätta att upptäcka då de går mycket nära land. Blåset kan man både se och höra men när de dyker kommer inte stjärten upp som hos knölvalarna.

Knölvalen (gr. Qipoqqaat, dk. pukkerval) är de mest spektakulära valarna i Nuukfjorden. De är karaktäristiska just med tanke på stjärten som vackert visas när de dyker. De är stora, upp till 15 meter långa, och kommer oftast i grupper om 2–3 stycken tillsammans. Vi har emellertid också mött flockar på upp emot tio djur inne i fjorden. Jag har sett dem såväl i maj månad som in i december. De verkar ofta att roa sig, särskilt i stark vind. Då kan man uppleva dessa enorma djur komma forsande med täta hopp upp mot vågor och vind. Många i Nuuk har också sett knölvalarnas kalvar kasta sig högt upp ur vattnet, hamna på rygg och med de långa vitkantade fenorna falla med väldiga plask ner i vattenytan. Ju större valar desto äldre kan de bli. De stora bardvalarna kan bli upp mot hundra år gamla och av dessa lever främst vågvalen och knölvalen i Nuukfjorden.

Polarräven (*Alopex lagopus*) föder sina ungar i maj–juni. De är fullvuxna i november–december och har då en vikt på mellan 3 och 5 kilo. Polarräven är betydligt mindre än räven i Skandinavien som väger upp till 8 kilo (Kristoffersen 1969:141). Det finns två typer av polarräv: den blå och den vita (gr. Terianniaq Qernertaq/ Terianniaq Qaqortoq). Den vita räven är vit på vintern och mera spräcklig under sommaren. Blåräven har en gråblå grundfärg och är mörk även under vintern. Pälsen anses vackrast fram till slutet av februari. Efter det antar den först en brun, sedan rödaktig och gul ton ju närmre tiden kommer för hårfällningen. Då kan den se mycket märklig ut med ömsom korta och mörka och ömsom långa ljusa hår. Under sommaren är pälsen mycket mörk överallt, skriver Müller (1906:294 pp), och enligt honom ansåg grönländarna att de kunde skilja mellan rävarnas spår då viträvens tass var större än blårävens (ibidem 1906: 297). Räven är ett kustdjur och lever av fisk, kräftdjur, sniglar, maskar, musslor, sjöborrar, döda fåglar, harungar och insekter och har sitt bo i sten-ur eller utgrävningar i skränter (Génsbøl 1996:300).

Snöharen (*Ukaleq*) är storleksmässigt lik den skandinaviska haren, fullvuxen väger den c:a 4 kg, men den har något kortare öron och är en mera utpräglad hoppare. Den hoppar över långa sträckor bara genom att stötta på bakbenens yttre tåspetsar (Kristoffersen 1969:138). De vuxna hararnas päls är vit också under sommaren även om den då får en gråbrun ton över ryggen men ungarna föds grå. De 5–8 ungarna föds i maj–juni och måste klara sig själva redan efter c:a 10 dagar. Vissa år är beståndet av harar mycket stort. I Nordöstgrönland där ingen jagar dem kan man se harflockar med upp till 100 djur (Génsbøl 1996:304). Snöharen finns högt uppe i fjället där den sitter gömd bakom en sten om dagarna men om kvällen tar den sig ned i låglandet för att beta och stanna hela natten. På vintern kan man se harar längre ut mot kusterna men aldrig i så stora mängder som i fjordbottnarna. Haren lever uteslutande på växter, inklusive tång (Müller 1906:363). På slutet av 1800-talet ansåg man att harjakt inte lönade sig då utbytet långt ifrån motsvarade ansträngningarna. Samma argument ses i senare litteratur men där påpekas samtidigt att haren ingår som ett tillskott i grönländarnas vinterförsörjning (Kristoffersen 1969:138).

Fjällripan (*Aqisseq*) är Grönlands enda hönsfågel. Om vintern är den vit med svart stjärt och om sommaren är honan kamouflerad i grått medan hannen är mera spräcklig. Båda har en karaktäristisk röd fläck över ögat men hannens är mycket större. Ripbeståndet anses växla i 10-årsperioder. Fåglarna påträffas i alla typer av terrängar på Grönland men de nordliga bestånden flyttar i oktober–november till Sydgrönland varifrån de återvänder i januari–februari (Génsbøl 1996:264).

blir isen ofta liggande länge om vår och försommar och vid sådana tillfällen kan man inte ta sig vidare ut i havet åt det hållet. Om vitvalarna kommer hit då blir de således tvungna att vända om och detta har utnyttjats av människan. Kangeqbor och Nuukbor har slagit upp sina tält runt Tunorleq för att jaga vitval sedan urminnes tider. När valarna under högvattnet nått ända fram till iskanten längst in i sundet hölls de kvar där av kajakmännen tills ebban kom och lade valarna på land där de sedan enkelt kunde dräpas (Hansen red. 1971:49).

Insamling, fiske och småviltjakt

Jakt på småvilt liksom fiske och insamling kan periodvis ha haft avgörande betydelse för överlevnaden under Saqqaqperioden. Det man samlade in har troligen varit fågelägg, musslor och tång, kråkbär (*Emp.nigr.*), odon (*Vacc.uligin.*), tranbär (*Vacc.oxycocc.*), lingon (*Vacc. Vitis-idaea*) samt kvanne (*Angel. archangelica*) och möjligen några av de ätliga svamparna (se Hertz 1995, Génsbøl 1996). Det mesta av detta spelade sannolikt ingen stor roll näringsmässigt utan hade som nu en mera social betydelse. Mindre däggdjur, fiskar och inte minst sjöfåglar kan dock ha varit viktiga då de är relativt lätta att fånga. Kanske barnen hade en särskild uppgift i att fånga dem. De fågelberg som finns i Nuukfjorden var många fler för bara ett par decennier sedan. Under Saqqaqperioden kan man därför anta att det funnits rikligt med såväl grå- som vitvingad- och tretåig mås liksom trutar, alfåglar, ejdrar och andra sjöfåglar som övervintrar i Grönlands öppenvattenområden (Génsbøl 1996).

När ammassetterna (loddan) kommer i enorma stim om våren kan man håva in mängder av dessa små fiskar direkt från klipporna med enkla redskap. Öringar har jag också sett plockas upp ur älven direkt med händerna. Fåglar och fiskar kan ha jagats eller fångats med hjälp av ljuster, fallor, garn och snaror förutom med pilar och stenar. Detta gäller således likaväl för fiskar i fjorden som i älvarna, och det gäller fångst av sjöfågel likaväl som fåglar in över land (för tillverkning av redskap som ammassetketcher och snören till torsk- och hajfångst liksom långlinor och öppenvattengarn se Hansen red. 1971). Haj kan man också ha fiskat under Saqqaqperioden med samma metod som man fiskar haj och hellefisk idag ibland: Man har en lina på 10 meter som är länkad till en sten i ena änden och på linan sätts krokarna betade med ruttet kött med ca en famns avstånd. Ibland får man upp fisk som hajarna har ätit samtidigt med hajarna men ibland är det bara huvudet kvar då andra hajar ätit upp de artfränder som fastnat på krokarna (Greenland Collector, Post Grønland, 2002:12).

Småviltjakten på land har troligen omfattat både polarräv, snöhare och ripa. Rävvar kan fångas på många olika sätt men det stora antalet rävfällor av sten längs kusten i Nuukfjorden kan tyda på att metoden har använts mycket länge. Rävfallans funktion och konstruktion finns väl beskriven (Hansen red. 1971:78–82 samt Bild 100) och här skall bara

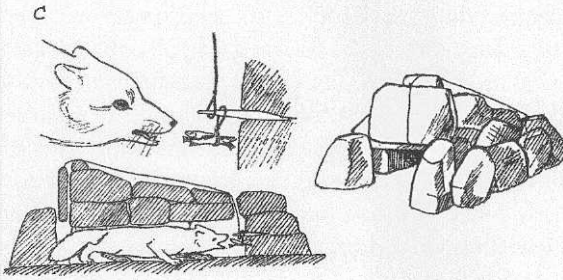

Bild 100. Typisk grönländsk
rævfalla, konstruktions-
teckning ur
Kristoffersen 1969.

understrykas att rævfallan i Grönland ofta är ett mycket omsorgsfullt och vackert litet byggnadsverk. Även om man inte hade precis likadana under Saqqaqperioden bör man ha utnyttjat polarrävrens nyfikenhet och djärvhet. Under fältarbetet i Nuukfjorden hade vi ofta besök av rävar i lägret under natten och det var tydligt att de blev allt djärvare ju längre tiden gick. Det enklaste sättet att fånga en räv under Saqqaqperioden kan därför ha varit att lura den till boplatsten genom att låta ett stycke mat ligga kvar i en snara utanför tältet under natten. Om vintern kan man ha använt någon form för "ulvedræber" (Larsen 1962:36) eller som i Skandinavien spetsat djuret på en rävtana om man inte sprang den så trött att den kunde dödas bara genom ett slag över ryggen (se Fjellström 1985:200–213).

Begav man sig ett stycke upp i fjället i Nuukområdet kunde jakten på hare och ripa kombineras. Man kan ha använt olika snaror och gitter för denna typ av fångst. I Grönland har man tillverkat ripsnaror av tunna skinnstycken sammanknutna till ett långt rep med en ögla i mitten. En sådan snara hålls i var sin ände av två personer som när de fått syn på ripan ser till att öglan hamnar om ripans hals och dras åt (Hansen red. 1971:83–84). För jakt på hare är pil och båge möjligen bäst men bara en sten kan räcka. Harar trycker ofta länge och är därför lätta att träffa om man kommit tillräckligt nära (Müller 1906:364, för traditionellt utnyttjande av djur, mineraler, land- och havsväxter i Grönland, se Hertz 1995).

Jakten på vildren i Nuukområdet

Renner jagede de ikke ved at sende hunde ud mellem dem eller ved nogen slags fælder. De jagede derimod de rædselsslagne dyr af sted henimod opstabilede sten-spærringer. Når dyrene da forgæves støder bringerne mod disse forhindringer, kaster jægerne på nært hold kastespyd mod dem og fælder dem under stærke brøl.

(Ole Lange)

Om det var på samma sätt som beskrivs ovan som vildrensjakten bedrevs under Saqqaqperioden vet vi inte men man kan utgå ifrån att människorna då som nu var väl bekanta med och utnyttjat att renar går i invanda spår och att deras vandringrouter begränsas av breda fjordar och inlandsis. Förutom av topografin kan den metod man valde ha bestämts av sådant

som vid vilken årstid jakten bedrevs, hur många som deltog etc. Vildrenar kan jagas på många sätt. Ett är att smyga sig på dem, ett annat att hetsa, driva, snara eller locka dem. Från såväl Skandinavien som Grönland är jaktmetoder kända där renarna samlas i någon form av gården eller drivs längs två vinklade armar som i en tratt i vars ände man dödar djuren (Fjellström 1985:211, Rosing 1988). Att liknande metoder använts i långa tider vittnar de mer än 5 000 år gamla avbildningarna av rengården på hållristningarna i Alta om (se figur från Bergbukten I, 4200–3.600 BC i Hellskog 1988:104–105).

I Nuukområdet, precis som på andra ställen i Grönland, finns både stensättningar och vardesystem som kan ha utnyttjats vid jakten på ren under mycket lång tid (se Grønnow, Meldgaard, M. & Nielsen 1983). Ett ses vid Kuuersarisap Qulaa och Qingaaguaq i höglandet på Qoorqut-Nuaat, inte långt från Itinnera, den tidigast kända, först utgrävda och fyndmässigt rikaste lokalen för renjakt från Saqqaqperioden i Grönland (Meldgaard, J. 1961, Møhl U. 1972). Dessa anläggningar är sannolikt från Thulekulturen, eller möjligen redan från nordbotiden, men även om det inte finns några bevis på att just dessa använts under Saqqaqperioden kan de illustrera hur naturen i sig kan ha utnyttjats för jakt även då.

Jens Rosing (1988a) som gjort konkreta försökt att använda de anläggningar som finns i Qingaaguaq beskriver detta området som en ö i fjällhavet med branta sidor åt ena hållet och en jämn sluttning mot en bred och frodig dal åt det andra. Här bildar fjället två pucklar på 700 respektive 1000 m över havet och i dessa omgivningarna finns det klippöverhäng och mindre grottor med rester av eldstäder och möddingar som tecken på att de fungerat som övernattningsskydd under jakten. De två vardesystemen i detta område är uppbyggda med fyra olika typer av vardar (se Bild3–6 i Rosing 1988a:74). Det längsta går i östvästlig riktning, är 84 m långt och består av 44 vardar. Det andra är 30 m och består av 16 vardar placerade mer eller mindre tätt beroende på hur naturen är utformad. Vardarna är således uppställda på strategiska ställen och tätast placerade där renarnas möjligheter att smita ut ur systemet varit som störst. Enligt Rosing skulle det räcka med att komplettera detta vardesystem med ett antal personer som drev renarna mot en återvändsgränd där man sköt dem – om man inte tvingade ut dem mot branterna där de kunde störta ned och fångas på det viset. Efter att ha provat vardesystemet på sina tamrenar konstaterade Rosing att det bör ha fungerat bra för drevjakt under perioder med stora renhjordar. När det varit få renar i området kan de låga bröstvärn av sten som också finns i området ha använts i stället. Från dem kan man se renarna passera på ett avstånd av mindre än fem meter, ett kort avstånd poängterar Rosing, också för en man med pil och båge (1988a:69–74).

Drev-, klapp- eller hetsjakt kräver ett stort antal medverkande personer. För ensamma jägare eller mindre familjegrupper kan man tänka sig olika former för smygjakt och fällor i stället. Samerna bedrev vildrensjakt med snaror som sattes upp vid trånga passager där renarna måste gå på led

(åggisfångst, se Fjellström 1985:211). Detta kan även ha använts i Nuuk-området under Saqqaqperioden precis som lockrenar då vajor fångas in under brunstperioden, binds och på så sätt lockar tjurarna till en bestämd plats där de kan skjutas. Metoden att döda simmande renar, t.ex. i samband med att de tar sig upp på land, kan man också ha praktiserat medan fångstgropar sannolikt inte har använts i Nuukområdet.

Vistelsen i renlandet och slakten

Vid slutet av 1800-talet ansågs en renjakt i Grönland lyckad när en man fått 40 renar på en sommar. På den tiden flyttade den grönländska familjen ut i renlandet i början av sommaren och stannade där till september (Müller 1906). Även om man inte flyttat på samma sätt under Saqqaqperioden kan beskrivningar från den tiden ge en bild av hur det i princip kan ha gått till också då. Ofta var det samma ställe man uppsökte år från år. Där byggdes en låg mur av grästörv och över det lades ”nogle Vidjer eller Renshorn, og derpå græstørv”. Ovanpå detta placerades ett par av de första renskinnen man fick vid jakten, och resten av skinnen användes efter behov till sängkläder. Hyddan var inte högre än att man måste krypa in på alla fyra och inte större än att en familj fick plats att ligga i den. I denna hydda sov man bara. Resten av tiden tillbringades utomhus. Unga ogifta av bägge kön gjorde sig inte ens detta besvär. De sov under en klippa eller på öppna marken, antingen med ett renskin eller med seglet till kvinnobåten över sig (Müller 1906:396). Från detta läger gick männen ut på jakt i olika riktningar, ensamma eller i mindre grupper. Ibland kom de tillbaka samma kväll, ibland var de borta en eller flera nätter. Då sov de under bar himmel eller i grottor i fjället. Kvinnorna och barnen fiskade öring, plockade bär, torkade kött och hjälpte till med att bära hem jaktbytet. Männen hårdförhet är värd att notera. De vandrade högt upp i fjället iförda endast benkläder och underbenkläder samt en anorak av tunn grov bomullsväv (Stout). Drivande av svett kunde de om kvällen lägga sig att sova som de stod och gick på ett underlag av gräs, ljung eller mossa utan något eller högst ett renskin över sig. Detta trots att nätterna ofta var så kalla att mindre vattendrag frös till. När de vaknar finner man dem ändå glada och nöjda om än med klapprande tänder, poängterar den danske författaren som själv hade provat att gå på jakt i likadana kläder. Det gjorde han aldrig mer. Det gick bra i stilla väder och solsken men när det började blåsa fick han nästan springa livet ur sig för att hålla värmen (Müller 1906:397).

För att bytet skall bli så lätt som möjligt att transportera måste renarna flås och styckas och den traditionella metod som fortfarande används kan i princip ha varit likadan under Saqqaqperioden. Att flå en ren går fort. Man skär ett längdsnitt från nos till anus och därefter ett snitt längs insidan på alla fyra benen, ett rundsnitt runt nos och hovar och sedan dras skinnen av utan att man behöver använda kniv. Efter det öppnas bukhålan

vid låren, inälvorna tas ut samlade, lårbenen skärs av i ett stycke liksom bogarna och huvudet. Därmed är parteringen färdig. Något av renen kasseras, en del äts upp på platsen och annat bär man med sig till lägret. På den tiden utnyttjades allt av inälvorna utom tunntarmarna och lungorna. Det invändiga fettet lades in i ändtarmen efter det att denna hade vrängts och rengjorts, levern skars i bitar och placerades i magsäcken tillsammans med maginnehållet som ansågs vara en delikatess. Bogarna och ryggfettet (talgen) sveptes in i skinnnet medan de mindre delarna av djuret lades in i brösthålan som snördes till med segelgarn. Ett hål skars upp under hals-, rygg- och hälsenorna och igenom det stacks en bärrem. Centralt på denna fanns ett stycke skinn att lägga runt huvud och panna när man bar hem bytet till lägret (Hovgaard 1881:169, Müller 1906:400–401, Hansen red. 1971:166).

Var det mera kött än man kunde bära på en gång lämnades detta kvar, väl övertäckt med sten så att inte rävar och korpar kunde komma åt det. Nästa dag gick man tillbaka tillsammans med kvinnorna i lägret. De bar hem köttet medan männen själva fortsatte att jaga. Om en man skjutit flera djur togs först skinnen och sedan så mycket kött han kunde bära medan resten hämtades nästa dag. Huvudet med hornen efterlämnades ofta sedan tungan och köttet på kinderna skurits ut och hjärnan ätits upp rå. Blev bördan ändå för tung skars mellanfotsben och större benknötar av och lämnades på platsen. Benen krossades först och benmärgen äts upp. Även om mellanfotsbenen lämnades kvar tog man oftast med tåbenen. Märgen i de små fotbenen ansågs särskilt bra att smörja bössan med. Under sommarens lopp torkades det kött som inte äts upp i lägret. Man skar det i tunna skivor och lade ut det på klipporna. Av och till vändes köttbitarna och när de var torra nog bands de samman i mindre buntar som samlades tillsammans med det övriga vinterförrådet. När man lämnade sommarlägret på den tiden transporterades alltihop till kvinnobåten och roddes sedan ut till kusten i etapper. På så sätt var det lätt att vända tillbaka och hämta delar av bytet som annars skulle överlasta båten. Tillbaka på vinterboplatsen tog sälfångsten vid tillsammans med jakten på sjöfågel och småvilt. (Om traditionell vistelse i renlandet se också Grønnow, Meldgaard, M. & Nielsen 1983.

Föda, kläder, utrustning och utsmyckning

Några tankar om Saqqaqmaten

... vid solens uppgång blef jag strax invid vår lägerplats varse en ren, hvilken jag sköt, och då jag icke på fem dagar smakat något varmt, drack jag en god portion af det ännu varma djurets blod, hvaraf jag alls icke befann mig illa. Grönländarna fingo också en god frukost deraf och togo en bog med sig; resten lemnades åt himmelens foglar, efter som vi, i följd af de besvärliga vägarna, icke kunde föra särdeles mycket med oss.

(Lars Dalager)

Orden ovan ger en bra bild av vad föda kan betyda och när man ser ett grönländskt barn idag glatt sjungande med sin kniv i handen delta i slakten av en ren ger denna upplevelse insikt om att ett jaktbyte betyder glädje, stolthet och samhörighet lika mycket som mat. Detta har sannolikt gällt även under Saqqaqperioden. Mat i sig är också *kultur*, det är beteenden, vanor och minnen förutom upplevelse och sinnlighet. Under Saqqaqperioden i Nuukfjorden bör man ha ätit i stort sett detsamma som i det historiska Grönland även om födoämnena tillvaratogs på andra sätt. Det har varit en kost som bestått av nästan bara proteiner och fett kompletterad med ett fåtal växter under en kort del av året (se Hertz 1968, se också Hart Hansen & Gulløv 1989). Kanske stekte man fisk och kött på en varm sten ibland medan man andra gånger kokade en soppa på ben, vatten och blod. Det är också troligt att man åt mycket av maten rå, frusen, sur, rökt eller torkad (Kuoljok & Anderson 1993:43, Eidlitz 1971:156).

I den grönländska traditionella födan förekom ytterst få kolhydrater vilket betydde att man måste äta mycket större kvantiteter kött och fisk för att få samma antal kilokalorier som mindre mängder proteiner ger med flera kolhydrater. Även om den nutida matkulturen är mycket annorlunda lever detta mönster kvar vid ett grönländskt matbord där sälkkött, sälspäck, fiskisoppa, torrfisk, valhud och bredbladig tång ofta äts med blåbär, kråkbär eller kvanne men med ytterst lite bröd, ris eller potatis till. Den meny, sammanställd av Årets kock i Grönland 2002, bestående av ripbröst, späckade med hare och dess egen inmat samt lättrokt harrugg med musslor och en handfull kråkbär, som presenterades i dagstidningen Sermitsiaq Nr 45/2002 kunde sannolikt vinna gehör även under Saqqaqperioden. Om ripan skulle betraktas som delikatess är däremot mindre säkert med tanke på att man i många nordliga fångst samhällen bara åt ripa när man inte hade någonting annat (Kuoljok & Anderson 1993:32).

Vad som ansågs vara festmat under Saqqaqperioden går inte att säga men samma principer för hur man rangordnade olika födoämnen kan ha gällt då som under historisk tid i denna del av världen. Enligt Kerstin Eidlitz (1971) var det ingen djupgående skillnad mellan föda och *nödföda* utom att man möjligen kunde urskilja en viss ordningsföljd i vad man använde allteftersom nöden växte. I början åt man mera av det man normalt inte brukade äta några större mängder av, t.ex. fisk, musslor och skaldjur.

Sedan tog man till fiskar och vegetabilier som man normalt inte åt alls, och därefter åt man djur och djurdelar som annars inte brukade utnyttjas. Nästa steg var att man åt djur som annars inte betraktades som föda, d.v.s. hundar och dragrenar. Tältskinn, kläder, skor och stövlar blev det som man tog till när det absolut inte fanns någonting annat. Man kunde också äta jord ibland, eller lera och i sista hand lik (Eidlitz 1971:143–154). Samma principiella mönster är inte osannolikt att man följde i tider av nöd i Nuukområdet under Saqqaqperioden.

Skinberedning, klädedräkt och kroppsutsmyckning

Beredningen av päls och skinn

Det man inte åt av djuret efter slakten blev till utrustning. Skelettben, horn, tänder och senor hade sina användningsområden och pälsar, skinn och hudar sina. Behovet av skinn till kläder, tält, båtar och annan utrustning måste ha varit mycket stort under Saqqaqperioden. Renskinn är jämförelsevis slitstarkt medan sälskinn varken är särskilt varmt eller hållbart. Det innebär att åtminstone delar av utrustningen måste ersättas eller repareras varje år. Utifrån antalet fångade sälar uppges att man i genomsnitt använde ca fem sälskinn per person och år i Grönland under slutet av 1800-talet. Men det understryks samtidigt att förbrukningen av skinn ”i gamle Dage” var ännu större då allt, hela klädedräkten liksom överdraget till kajaken, kvinnobåten och tältet, uteslutande var tillverkat av skinn (Müller 1906:157).

För att ett skinn inte skall ruttna måste det konserveras omedelbart efter slaktningen. Detta kan ske genom lufttorkning, nedfrysning eller saltning. När skinnet torkas måste det spännas ut för att inte krympa och för detta finns det olika traditioner på olika delar av jorden. Det kan spännas ut med pluggar på marken, sättas i en ram eller spilas (spjålas). Detta kan vara en del av den garvning som sedan måste ske för att skinnet skall bli brukbart, d.v.s. stå emot fukt och väta och hålla sig mjukt och smidigt. Utspänningen av skinnet är vanligtvis det man börjar med men bland inuit brukar detta moment i stället komma sist (Hatt 1914:20–23). För organisk garvning av skinnet kan man använda såväl rök och fett som olika växter, blod och urin. Garvning med rök som automatiskt konserverat de hudar som ingått i tältduken när denna utsattes för rök från eldstaden kan ha varit den tidigaste av dessa metoder. Att fett har en uppmjukande verkan medan urin löser fett, och blod håller skinnet mjukt är möjligen något man upptäckte långt tidigare. Vegetabiliska hjälpmedel anses ha kommit senast men det fanns vegetabiliskt garvat läder åtminstone hos egypterna för 3 000 år sedan (Rahme 1985:2). Den äldsta vegetabiliska garvningsmetoden i Arktis kan ha varit bark från al som krossats och lagts på skinnet (ibidem, Hamilton-Head 1984:13) medan olika animaliska fetter, som djurets egen hjärna, sjöfågelägg, rom och fiskfett liksom märgfett från krossade renben kan ha använts vid

fettgarvningen (Hatt 1914:26–27). Beredning av hudar och skinn är omständligt, det tar tid och är ofta ett tungt arbete. Kunskaperna om dessa processer har därför kunnat påverka Saqqaqmänniskans mobilitet respektive bofasthet.

Varje skinn kräver sin särskilda behandling då djurets kön och ålder liksom årstiden när jakt och garvning sker också har betydelse. Förutom konservering och garvning ingår skrapning, vekning, avhårning, mjukgörning, färgning, infettning och glasning i skinnberedningen. Vekningen görs för att garvämnena skall verka. Det innebär att huden fuktas och befrias från smuts och blod. Skrapningen kan ske i räskbänk, ram eller på skavbom. Den senare kan också användas vid avhårningen som i sin tur kan ske genom syrning (rötning eller smultning) i vatten. I det traditionella Grönland kunde päls håren lätt fås bort sedan skinnet legat ett par dygn i urin (Hatt 1914:25, 33–34, Møller 1984:4) men snö kan också användas till detta liksom en gröt av aska (Rahme 1985:4–13). Mjukgörningen är en process som påbörjas direkt efter garvningen. Fibrerna måste sträckas ut och mjukas upp och huden bearbetas såväl på längden som på bredden för att undvika gropar och oönskade former i skinnet. Man kan gnugga det med händerna, tugga på det, använda ramar och krokar, stollningspålar etc. (Rahme 1985:13–14, Møller 1984). För att skinnet skall få en tät och glatt yta kan det glasas med en sten och önskar man en annan färg på skinnet kan det blekas eller färgas (Rahme 1985:15).

I Grönland idag betecknas beredda sälskinn antingen som pälskinn, vattenskinn, båtskinn eller vitskinn. På vatten- och båtskinnen har päls håren avlägsnats men då de skall vara vattentäta är det viktiga att överhuden sitter kvar. Dessa skinn bearbetas på olika sätt beroende på vad man skall göra av dem: kamiksulor, vantar, heldräkt (att ha i kajaken), fångstblåsa, överdrag till kajak och umiak etc. På vitskinnet är inte bara håret utan också överhuden bortskrapad. Sedan det har gjorts spilas detta skinn på hård snö vid kallt väder så att det frystorkas. På så sätt blir det både vitt och mjukt (Møller 1984, för beredning av skinn i Grönland se också Petersen, M. 1986).

Ofta innebär garvningsmetoden i sig att skinnet får en annan färgnyans än den ursprungliga, och omvänt innebär färgningen att skinnet garvas och mjukgörs. För skinnfärgning i Arktis är al den viktigaste växten (Hatt 1914:28). Om albark plockas på våren eller sommaren ger den ett rödbrunt skinn. Den starkaste nyansen får man av barken på rötterna. Säl och andra videväxter (*salicæ* spp) ger ljusa skinn (Rahme 1985:15). Kantljugens blad (*cassiope tetragona*) färgar vitt skinn gult och gult skinn får man också av stjälek och blad från både kråkbär (*empetrum nigrum*) och fjällspira (*pedicularis hirsuta*) medan skvattram (*ledum groenlandicum*) uppges ge ett ockerfärgat skinn (Hertz 1995:40–42, 55). För att få lila eller röda färger bör blåbär och kråkbär kunna användas men det har jag inte funnit några uppgifter om.

Grönlands äldsta kamik

... då den medföljande flickan till all olycka tappat sina synålar, kunde vi icke få något lagadt, varför vi blevo mycket bekymrade. Dock tröstade vi hvarandra med skratt, då vi sågo våra nakna tår framtitta ur stöflarna.

(Lars Dalager)

Under Saqqaqperioden har man sannolikt använt skinn från alla de djur, inklusive sjöfågel och fisk, man jagade till olika saker. Renskinn ger ett tunt men starkt läder som passar till tältduk och då renens päls är det varmaste enskilda skinnets passar det också bra som isolering i bostaden. Förutom att vara ihåliga är renhåren formade så att det bildas luftfickor mellan varje hårstrå och det gör pälsen extra varm. Det gör emellertid också att den flyter och från Skandinavien finns exempel på att man använt renpäls som flytvästar. Renhår lossnar gärna men höstslaktade hudar anses löna sig att pälsbereda (Rahme 1985:3). Trots det kan man ha föredragit renens sommarpäls till kläder under Saqqaqperioden. Den är korthårigare och lättare men också mörkare och vackrare (Müller 1906:157). Hur kläderna såg ut under Saqqaqperioden vet vi inte men det finns fynd som tyder på att de inte varit helt olika senare östarktiska skinndräkter.

De äldsta dräktesterna från Grönland är från Saqqaqboplatsen på Qeqertasussuk. Härifrån har man även ett större stycke skinn som har tolkats som en del av en tältduk (Møller 1991:145–149). Det var av säl, mätte 150 x 50 cm och bar spår av bearbetning på köttssidan. Ett annat skinnstycke hade sytts samman med en snodd sentråd. Förutom dessa skinn som var av säl fanns bearbetade skinn av både ren och fågel. Ett helt speciellt fynd från Qeqertasussuk är emellertid ett stycke skinn som identifierats som en del av en innerkamik. Den har en uppblöjd sula som rynkats lätt och sytts ihop med ett överskinn med hårsidan vänd inåt. Stygnen tycks vara de samma som man använder i dag och de fina hålen, som nål och tråd har gått igen, ses tydligt som en 1,5 cm lång lagning på överskinnet. Alla sömmar har gjorts med regelbundna stygn. Man har använt en tunn nål och likaledes en tunn, snodd sentråd. På insidan av denna innerkamik fann man också rester av det som kan ha varit ägarens skohö. Allt detta påminner om hur man sytt och använt kamiker under långa tider i Grönland (Møller 1991:146).

Thulekulturens typiska redskap för skinnsömnad: ulo, nål och nålhus (Bild 101–102) finns också från Saqqaqperioden även om de inte är utformade på precis samma sätt. Stenskraporna kan man förutsätta har varit skinnredskap men mikroblad, pryglar, knivar och slipstenar kan man också ha använt i sådana sammanhang (Meldgaard & Grønnow 1991:117, Grønnow 1996:24). En form för fingerborg, kanske av läder som Thulekulturens, har man säkert också haft och sytråden kan ha tillverkats såväl av renens ryggsena som av fiskskinn (se Hatt 1914:43). Synålar finns i rikt mått både från Saqqaq- och Independenceboplatserna i Grönland och Canada (Knuth 1967:36, Schledermann 1990:34, 61, 103, Møbjerg 1998:111).

Bild 101. Ulo och nålhus från Thulekulturen.

Nålhuset i form av ett urholkat ben, horn eller en tand genom vilket man dragit ett stycke skinn som man har satt bennålarna på har man funnit både på Qeqertasussuk och i Iglolik (se Meldgaard J. 1991b:212).

Med dessa redskap och med sälskinnsstrumpan från Qeqertasussuk i minnet kan man sluta sig till att det inte var några tillfälliga ad hoc plagg man gick runt i. Hur en möjlig Saqqaqdräkt sett ut kan man få en uppfattning om genom att studera historiska och förhistoriska klädesplagg från kalla regioner. Här utgör Gudmund Hatts teorier om de arktiska skinndräkternas utveckling samt de förhistoriska småskulpturerna från Dorsetperioden tillsammans med samlingarna på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv tre rika källor (för östgrönländska kläder se Buijs 2004, Buijs/Buys 1997).

Arktiska skinndräkter enligt Gudmund Hatt

Gudmund Hatt fann att arktiska skinndräkter, bestående av jacka, byxor och stövlar, kunde hänföras till två principiellt olika dräktkomplex representerande två olika kulturströmmar. Det han kallade A-komplexet hade ett östligt och ett västligt utbredningsområde som skildes åt av B-komplexet i norra Asiens centrala delar. A-komplexet kunde därför vara äldst och ha funnits över hela området innan B-komplexet kom söder ifrån och trängde undan A-komplexet. Att A-komplexet var äldst motiverade Hatt med att detta bestod av kläder som användes av eskimåerna som levde i de geografiska områden som bjöd de bästa livsbetingelserna och som därför hade befolkats först. B-komplexets fullaste utveckling fann han hos inlandsbor som tunguser, mongoler och möjligen samojeder, medan han hos samer, ostjaker, voguler, korjaner, tjukter och olika indianer såg en blandning av båda dessa dräktkomplex (Hatt 1914:216–222).

Varje plagg i respektive dräktkomplex, ansåg Hatt, kunde föras tillbaka till sin egen urform. Urformen för överkroppens klädedräkt var antingen ponchon (A) eller kappan (B). Kappan är ett öppet plagg och i sin enklaste form en djurhud som bärs över rygg och skuldra och dras ihop framtill. Den ärmlösa kappan täckte största delen av kroppen men kunde bäras på olika vis. Ibland bars den över ena armen. Då drog man ihop den under den andra armen så att arm och skuldra på denna sida förblev blottade (Hatt 1914:6, 224–225). Ponchon däremot är ett dräktstycke med en sagital eller en median öppning för huvudet som täcker både axlar, rygg och bröst. Genom peruanska gravfynd kan man följa textilponchons utveckling till *skjorta*. En pälskjorta med ponchon som utgångspunkt vore dock opraktisk då päls håren skulle vända åt fel håll, antingen på bröstet eller på ryggen, och därför blev den första pälskjortan en tvåskinnskjorta. Övergången kan ses i tjukternas mansdräkt som är gjord av ett renskinn som är så brett att det går omlott på sidorna. Därmed bildas två armar som man kan sy ihop på undersidan (Hatt 1914:7, 52–53, 60).

Tvåskinnskjortan användes över hela Arktis. Den blev grunden för olika pälsar och jackor med eller utan hår, och för inner- och ytterpälsar

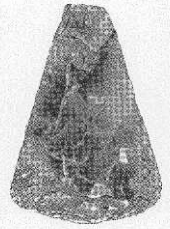

Bild 102. Skinnskrapa och nålhus från Saqqaqkulturen. Skrapan från Nuugaarsuk, teckning av Martin Mörck. Nålhuset ur Grønnow & Meldgaard M. 1991.

likaväl som för t.ex. tarmskinnskjortan. Många tvåskinnsskjortor har en hätta/kapuscho, ofta konstruerad av ett mittstycke och två sidostycken så att mittstycket, d.v.s. hättans baksida, utgjordes av samma skinn som livets ryggside, medan sidostyckena istället förlängdes neråt så att de bildade en del av skjortans liv på framsidan. Pälsar med hättor bars av västeskimåer norr om Yukon samt av alla central- och östeskimåer. Småbarnens pälsar var dock oftast utan hätta. Tjukternas *parka* kunde ha hätta men en sådan saknas alltid på samernas dräkt som istället har en hög krage (Hatt 1914:73).

Byxornas ursprung fann Hatt dels i ”breeclothen”, som var ett rätt brett skinnstycke som lades mellan benen och bands fast vid livet, och dels i det trekantiga förklädet. Detta bestod av en avlång likbent trekant med spetsen vänd nedåt och basen fäst upptill med ett band runt höften. Spetsen kunde hänga löst men också läggas in mellan benen och bindas fast i höftsnöret på ryggen (Hatt 1914:6, 216–222). Förklädet blev så småningom till de ytterst små byxor, närmast tangatrosor, som man använde som *husbyxa* i eskimåiska områden. Breeclothen däremot, bars i Asien och användes av indianer söder om Hudsonbukten samt av nordliga Algonkinindianer i Labrador men varken av aleutbefolkningen eller av de Déneindianer som bodde nära eskimåerna (Hatt 1914:138–140). Ur förklädet och breeclothen utvecklades sedan de långa byxor som Hatt betecknade som leggingbyxa respektive breeclothbyxa.

Leggingbyxan hade sitt ursprung i lösa leggings som p.g.a. det arktiska klimatet hade sytts samman och förenats med det trekantiga förklädet. Leggings bekläder benet från ankeln och uppåt och kunde vara både korta och långa. Hos nordliga indianstammar räckte de helt upp till höfterna och användes både av kvinnor och av män. De kunde vara sammansydda framtill, baktill eller på ena sidan men gemensamt för alla var att de på ett eller annat sätt gick ihop med fotbeklädnaden nertill. Ofta överlappade dessa båda plagg varandra vid ankeln där de snördes (Hatt 1914:6, 141–142, 164, 173–177). Breeclothbyxan däremot utvecklades inte ur byxbenen utan direkt ur en breecloth som sytts samman i sidorna och som så småningom förlängdes både uppåt och nedåt. Denna byxa kunde gå till knäet, som hos samojederna, eller till ankeln, som hos samerna, men gemensamt för alla breeclothbyxor var att de var relativt vida (Hatt 1914:155).

Skinnstövlarnas grundform fann Hatt antingen i sandalen eller i mockasinen. Den sandal som utvecklats till skinnstövel i Arktis var av det slag man använde i Anderna. Här gjorde man en serie hål längs kanten på ett rått lamaskinn som sedan lades omkring foten och böjdes upp över tår och häl samt längs fotens sidor. Därefter förde man en läderrem genom hålen i skinnets kant som således drogs samman medan remmarna bands fast om ankeln. En sådan sandal användes även i Patagonien där den kunde kombineras med en strumpa. Liknande fotbeklädnad fanns både i Europa och i Kaukasien (Hatt 1914:161–163). Strumpan hade sitt ursprung i ett stycke skinn som lades runt foten och sedan utvecklades till mer eller mindre formsydda innerplagg. Men strumpan gav också upphov till

mockasinen. Den ursprungliga mockasinen bestod av ett bottenstycke som beklädde såväl fotsula som fotens sidor och samlades baktill i en rak eller T-formad hälsöm. Mockasin, som är ett Algonkinindianskt ord, är ett vanligt plagg i boreala trakter och finns norr om polcirkeln bara i Sameland (Sápmi, *ibid.* 1914:7, 171, för samiska dräkter se Porsbo & Nordenhem 1988, Zörgdragert 1997).

Som isolering i de arktiska skinnstövlarna användes hö, löv och bark eller hår av djur som älg, ren och hjort. Växtdelarna kammades, gnedes eller hölls nära elden för att de skulle bli mjuka. Höet kunde läggas löst runt foten, som en sula i botten av stöveln eller flätat till sockor. I Västgrönland hade man oftast bara ett lager kamikhö medan polareskimåerna använde två. Ett lager låg närmast foten under fågelskinnssockan och ett annat utanpå denna innan ytterstöveln av isbjörnsskinn drogs på. När samojederna tog på sig sina skinnstövlar om vintern lade man först fint kammat hö om foten och utanpå detta veks ett stycke harskinn. Därefter satte man på en skinnstrumpa med hårsidan inåt och utanpå denna en innerstövel med hårsidan utåt. Sedan lades en grövre typ av hö utanpå detta innan ytterstöveln slutligen togs på (Hatt 1914:46–48, se också Mackenzie 1801, Morice 1909).

Dorsetfigurerna och fynden från Qilakitsoq som utgångspunkt för en möjlig Saqqaqdräkt

Fyndet av växtrester i skinnstrumpan/innerstöveln från Qeqertasussuk pekar på att man använde skohö också under Saqqaqperioden. Strumpan liknar en kamik genom den omvikna, lätt rynkade, kanten av sulan som sytts samman med överskinnet sannolikt på samma sätt som man gör det idag (Møller 1991:50). Utifrån detta samt att Grönland ligger långt österut i Arktis kunde man med Hatt konkludera att Saqqaqdräkten troligen liknade Thulekulturens. Med tanke på snittet på kläderna hos de små människofigurerna av elfenben och trä från sen Dorset är detta dock inte alldeles självklart. Dessa dockor har en längre eller kortare jacka med påtagligt hög krage och på vissa av dem ser man långbyxor som slutar ett stycke nedanför knäet (Erngaard 1973:9, Maxwell 1985:147, Issenman 1997 a:12, 1997b:36). Att de har en hög krage och inte hätta/kapusching kan tyda på att anoraken inte var uppfunnen vid tiden för Dorsetperioden. Men det kan också indikera att Dorsetkulturen hade ett annat ursprung än Thulekulturen. Med Hatt skulle detta vara mera borealt än arktiskt vilket leder tankarna till Jørgen Meldgaards upplevelse av att Dorsetfynden har ”en duft af skov” (Meldgaard, J. 1955:171, se också Petersen, R. 1997). De jämförelsevis korta byxorna, istället för långa leggings, och den rymliga långa jackan pekar i samma riktning. Den korta jackan på Dorsetfigurerna tycks emellertid sitta tätt intill kroppen och även om stövlarna är korta liknar de kamiker mer än samernas lågt skaftade skinnskor (se Maxwell 1985:147. För samedräkter se t.ex. Porsbo & Nordenhem 1988).

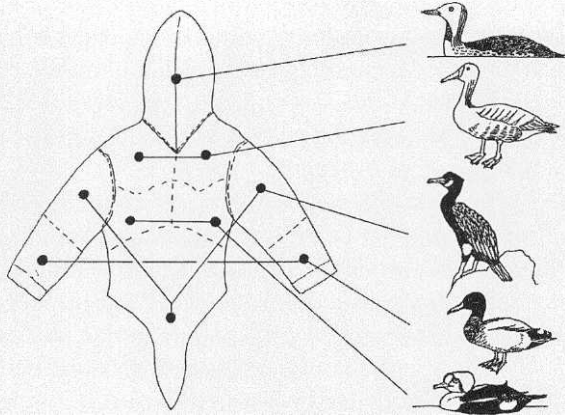

Bild 103. Foder av olika fågel-
skinn i anorak från
Qilakitsoq ur Hansen &
Gulløv 1989:32.

Den traditionella grönländska dräkten sitter mycket tätt intill kroppen. Den består av en kort, hel anorak samt byxor och skinnstövlar/kamiker som mer eller mindre går omlott någonstans på benet. Det finns inte bara en typ av kamik i respektive region i Grönland. Men i allmänhet är skinnstövlarna i den nordligaste dräkten, Thuledräkten, mycket långa och går till ljumske respektive höft medan de väst- och östgrönländska kamikerna slutar längre ner på benet. Kroppsnära kläder passar för ett rörligt levnadssätt där man går mycket eller tar sig fram med båt. Det är därför troligt att en Saqqaqdräkt kan ha varit utformad på samma sätt förutsatt att den var av sälskinn. En dräkt av renskinn med päls håren kvar blir lätt otymplig om den sitter alltför tätt mot kroppen. Renspälss passar dock bättre än säl när det är riktigt kallt och en tätt åtsittande säl-skinnsdräkt kan därför ha kompletterats med en renskinnsjacka under vintern.

För att få ett vattentätt plagg och undvika irriterande sömmar, eller för att få en söm att hålla ihop två mycket tunna skinn, kan man ha använt olika typer av stygn. Två pälskinn kan således ha lagts med hårsida mot hårsida och sytts samman med kaststygn medan tunna skinn kan ha träcklats med kanterna lagda ovanpå varandra. Vattentäta stygn kunde man också få genom att stygnen i det yttersta skinnets bara gick halvvägs och inte hela vägen tvärs igenom skinnets (se Bahnson 1997:62–63, Issenman 1997b).

Dräktsamlingen på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv i Nuuk ger fin inblick i hur varierad en dräkt av skinn i det traditionella Grönland kunde vara. Fynden från Qilakitsoq visar att 1400-talets grönländare hade mycket stora krav på sina kläder. Plaggens funktionellt fysiologiska egenskaper anses vara imponerande när det gäller valet av skinn för ytter- respektive innerpälssarna (Hansen & Gulløv 1989:32). Innerpälssarna var således sydda av fem olika sjöfågelskinn, vart och ett utvalt för sin specifika del av plagget (Bild 103). Vad beträffar snittet på anorak, byxa och kamik var detta inte bara praktiskt utan också mycket sofistikerat. Sälskinns

naturliga olikheter i färger och mönster hade omsorgsfullt valts ut och kombinerats så att plaggens olika delar blev vackert dekorerade (Møller 1989:23–46).

Saqqaqperiodens kläder var kanske inte lika exklusiva som Qilakitsoq-dräkten men de kan ändå ha sytts på i princip samma sätt (Bild 104). Med mindre avvikelser kan man tänka sig att dräkten till vuxna och barn har varit likadan. Om man inte hade en särskild bärsle var kvinnans jacka möjligen utrustad med en form för amautik, en förstorad kapuschong att bära det minsta barnet i. En sådan fungerar både som rygg-säck och vaggga och är praktisk ur såväl sociala som emotionella aspekter. Här inne kan det späda barnet ha legat, kanske insvept i bukskinnet från en ren (Buijs 1997:13). När det sedan gäller kvinnornas särskilda behov under menstruationen kan man tänka sig att de har haft en speciell underbyxa som stöd för ett absorberande material av mjukt skinn och/eller kammat gräs (Issenman 1997a:214, Hatt 1914:135).

För att kunna hålla reda på och transportera viktiga men mindre ägodelar som elddon, nålhus och liknande kan kläderna ha varit utformade med fickor eller någon form för pung som gått att stänga och binda fast, t.ex. runt livet. Till den personliga utrustningen kan också ha hört någon form för kam och kanske tandstickor. Ett solskydd i form av en skärm eller ett par snöglasögon (se t.ex. Kaalund 1990:137) har man också behövt precis som halkskydd eller broddar. Solskydden kan ha varit av trä, horn, valbarder eller ben – om man inte nöjt sig med att gnida sot runt ögonen. Halkskyddet kanske var ett par benbitar som snördes fast under foten med ett skinnband som man gjort i Tjukotka i historisk tid (Olga Csonka pers. komm. 2003). Om Saqqaqfolket varit utrustade med precis alla dessa ting är inte säkert. De levde ett rörligt liv och under sådana omständigheter är det troligt att man tog med så lite som möjligt. Talismaner eller amuletter är en föremålskategori som man ändå kan vara säker på att de alltid bar med sig.

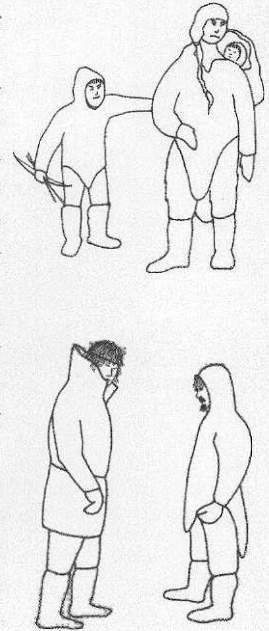

Bild 104. Förslag till Saqqaqfolkets klädedräkt, teckning av Fuuja.

Dekorationer, amuletter och kroppsutsmyckningar

What is a man
if his chief good and market of his
be but to sleep and feed?

(Hamlet, akt IV sc. 4)

Även om en rad fysiologiska funktioner träder i kraft för att skydda människokroppen mot kyla finns det en kritisk punkt där dessa mekanismer inte räcker. Klädedräkten måste därför ha spelat en avgörande roll för människornas liv vid Nuukfjorden för 4 000 år sedan precis som för andra människor i kyliga klimat. Från Europa finns det antydningar om huvudbonader på flera paleolitiska avbildningar av människor (Bild 105), och på bronsålderns hållristningar har vissa figurer något som kan

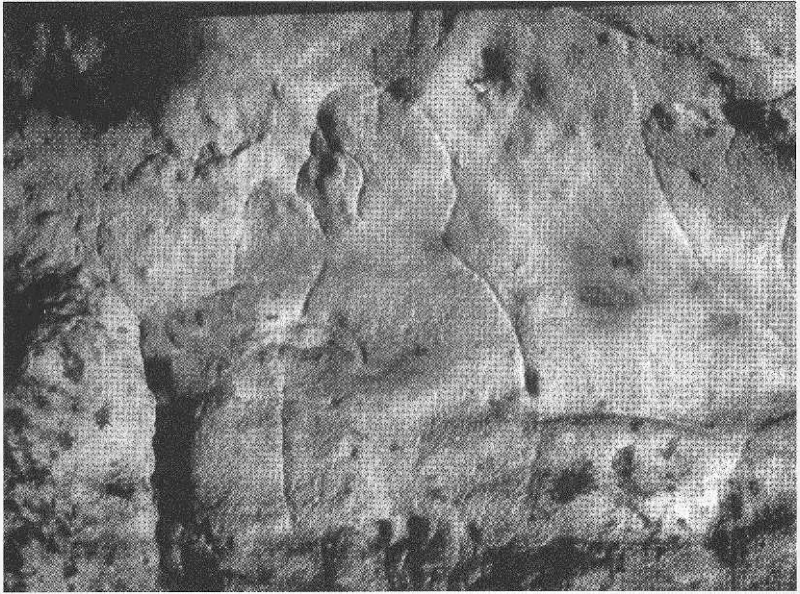

Bild 105. Damen med anorak i Gabiellou-grottan i Dordogne, foto med vänligt bistånd från Musée de la Préhistoire, Les Eyzies-de-Tayac, Frankrike.

tolkas som stövlar med breda skaft. Redan på dessa bilder kan man dock se att klädernas uppgifter inte bara var att isolera och skydda utan också att pryda, att uttrycka status, ålder, kön och verksamhet. Kläder kan emellertid också reflektera sådant som moral och mytiska världar. På Grönlands Nationalmuseum og Arkiv finns t.ex. en rävklobyxa från Qaarnaq (Petersen, M. H. 2002) som antyder att den världsomspännande myten om Vagina Dentata (vulvan som tuggar sönder en obehörig penis, se Ross 1994) också kan ha varit levande i Grönland i historisk tid. Om mytiska associationer varit knutna till Saqqaqdräkten vet vi inte men att kläderna då som nu haft sociala konnotationer är högst sannolikt.

I Nuukfjorden gav ett isbjörnsskinn troligen särskilt hög status medan den som gick i rävpäls kanske betraktades som fattig – om man inte gjort något speciellt med skinnet som visade att man valt det för sin egen skull. I vissa fall har snittet på dräkten eller skinnet som sådant räckt till för att signalera något helt bestämt och i andra har man prytt såväl kläder som kropp med olika föremål för att uppnå olika avsikter. Man kan ha använt tänder och ben från däggdjuren, vingar och klor från rovfågeln och skinn eller ben från fiskarna. Torskens pärlrika ryggekotor och fyrkantiga öronben lämpar sig bra att göra smycken av. Havskatt och lax ger fina och användbara skinn till diverse ting, precis som valbarder, renhår, haröron och rävsvarsar. Ibland kan detta ha varit bara till pynt men ofta har de säkert fungerat som amuletter och ansetts rädda sin ägare mot olyckor, skydda mot överjordiska krafter, givit god fångst etc. (Rosling, E. 1994, Oosten 1997:114–117). Både klädedräkt och utsmyckningar har varit personliga attribut som visat vem vederbörande var och kanske också varifrån hon eller han kom. En speciell renhårsornamentik eller en

Bild 106. Hällmålning från Hästskotjärn i Jämtland. Lägg märke till hornen på de två människofigurerna.
Foto Joel Berglund.

valrosstand kan ha varit förbehållen människorna på en viss boplatz medan andra kännetecken reserverats för personer med särskilda uppgifter som den äldste, den yngste, shamanen etc. (Issenman 1997a, Oosten 1997:114/105–130).

Om skägg varit på modet, om frisyren hos barn, kvinnor och män var kort eller lång, med lugg eller utan, uppsatt i hårtopp eller flätad kan vi ha olika idéer om liksom om man använde labretter (läppsmucken) (Nelson 1983:50–52) eller någon annan form för piercing. Andra frågor som kan ställas om Saqqaqfolkets utseende är huruvida man var tatuerad, så som den lilla masken från The Icebreaker Beach Complex antyder (se ovan Helmer 1986, 1991). Tatueringar är kända från alla tider och över hela världen. De har gjorts såväl för att markera status, kön och ålder som av hälsoskäl (Spindler 1996:215–222, Krogh 1969) och det är kanske inte heller otänkbart att de också användes av dem som bodde runt Nuukfjorden för ca 4 000 år sedan (se t.ex. Rasmussen 1926:168–169, Nelson 1983:44–50, Not X, Erngaard 1973:30–31, Kromann et al. 1989).

En annan liten maskett från Pre-Dorsetperioden, också den av valrosstand, 6,6 cm hög och daterad till 1200–900 BC, från Iglolik i Canada har inga tecken på tatueringar (Meldgaard, J.1991:211). Den blev funnen i delar men en rekonstruktion visar en ansiktsmask med höga kinder och hål för ögon, näsborrar och mun. Om det inte saknas ett stycke av pannan på masketten går ansiktet på ömse sidor upp i ett par djuröronlika spetsar som på vissa Dorsetfigurer (se t.ex. MCGhee 1996 Plate 10). Den kan därför tänkas motsvara en djurmänniska liknande dem som vi känner från hällbilder i Sverige och föreställa en mytisk figur eller någon person med andliga uppdrag (Bild 106) Men om den är Saqqaqmannens ansikte,

som Meldgaard J. (1991:211) föreslår, och om Icebreaker Beach-masketten är Pre-Dorsetkvinnans ansikte, som James W. Helmer (1986, 1991) antar, kan tatueringarna ha varit förbehållna kvinnorna. Utanför den nutida modevärlden utgör kvinnan i Tjukotka, som tatuerat sin haka ända in på 1950-talet (Olga Chonka 2002 pers.komm.) ett exempel på en tatueringstradition med mycket djupa rötter som även omfattade den eskimåiska världen i Grönland.

Utifrån de organiska fynden från Qeqertasussuk och Icebreaker Beach Complex kan stilen under denna tidsperiod antas ha utmärkts av enkelhet (se t.ex. Meldgaard, J. 1991:212, Helmer 1986:191, Bild7:i). Men bakom varje föremål låg sannolikt en hel värld av föreställningar som kom till uttryck i människornas sätt att klä och smycka sig (Bild 107). Och precis som människorna själva kan deras utrustning i övrigt ha haft någon form för utsmyckning eller dekor. Man kan tänka sig att pilarnas styrfjädrar valdes ut med tanke på mönster och färger. Det är också troligt att det omsorgsfulla sättet att utforma tingen som avspeglas i stenredskapen varit gällande för andra områden i deras liv. Innan jag går närmare in på detta vill jag ägna uppmärksamhet åt begreppen stil, estetik och föreställningar och se närmare på hur dessa termer används i vetenskapliga sammanhang, både i allmänhet och i relation till paleoeskimåerna.

Bild 107. Olga Chonka från Tjukotka med traditionell utsmyckning, foto Pierre William Henry.

Stil, estetik och konst i arkeologi

Hamlet: Do You see nothing there?

Queen: Nothing at all; yet all that is I see.

(Hamlet Act III, Sc. 4)

Detta avsnitt avser att bilda bas för användningen av estetik som redskap i analysen av fynden från Nuukfjorden. Utgångspunkten är att estetik kan ses som en aspekt av stil, ett traditionellt analytiskt redskap som i relation till arkeologens tolkningsarbete är besläktat med typ och typologi. Först presenteras några olika sätt att se på typologi och stil i arkeologi. Därefter definieras estetik och konst i relation till nutidens och forntidens samhällen innan det relevanta i att betrakta viss arkeologisk materiell kultur som konst diskuteras. Upplevelse och perceptuell organisation är centrala begrepp i detta avsnitt som djupast sett handlar om det som gör att vi ser det vi ser (Bild 108). Detta exemplifieras dels med en stilhistorisk metod och dels med en redogörelse för mörkrets, ljusets och färgernas betydelse för hur vi uppfattar världen och som aktiva individer tillägger respektive fräntar de objekt som vi betraktar olika egenskaper beroende på våra föreställningar om denna värld.

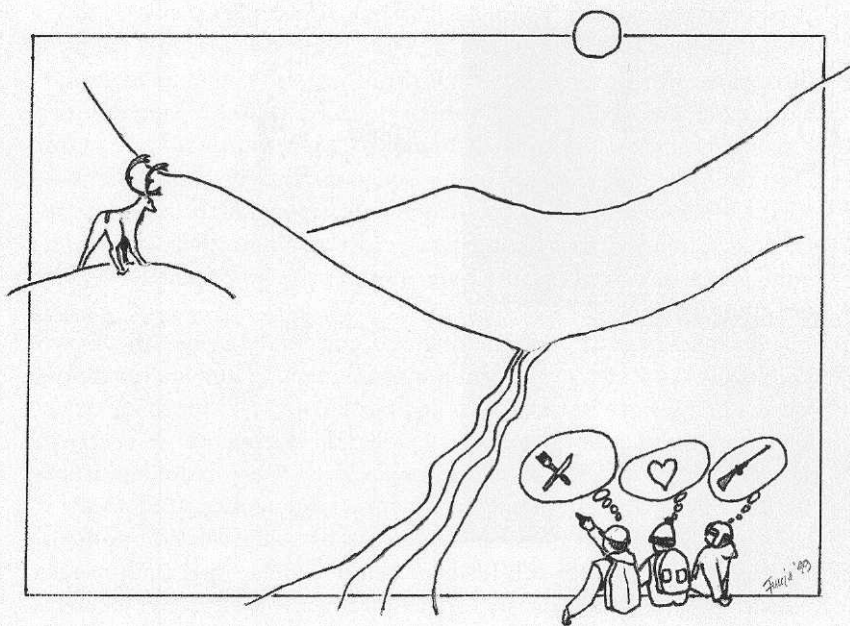

Bild 108. Olika sätt att se, teckning av Fuujia.

Stil och arkeologi

Stil som begrepp i förhistorisk arkeologi

Etymologiskt kommer stil från latinets *stylus* som betyder skrivredskap, handskrift. I allmänt språkbruk motsvarar ordet stil uttryckssätt eller typiskt sätt att vara utformad (se *Svensk Ordbok* 1986). Ur arkeologisk synpunkt är stilbegreppet besläktat med typ så till vida att stil beskriver ett antal formkomplex sammanknutna av vissa kännetecken: genom att fastställa vissa stildrag hos artefakten kan man dra slutsatser om ålder, samband, kontakter osv. Stil skiljer sig emellertid från typ genom att spegla *attityd* och *expression*, d.v.s. stil förutsätter en formgivande personlighet bakom tinget (Riis 1972:92). Stil bär således även emotionella och psykologiska aspekter men just dessa har sällan lyfts fram i traditionell förhistorisk arkeologi, där stildiskussioner oftare har handlat om stil som begrepp och metod, sambandet mellan stil, form och funktion eller mellan stil och samhälle i betydelse makt eller etnicitet (se Conkey & Hastorf 1990).

Stil är dock ett mångfacetterat begrepp som fyllts med olika mening och förändrats flera gånger över tid i arkeologin. På så sätt avspeglar stilbegreppets innehåll såväl den vetenskapliga arkeologins utveckling som arkeologens egen tidsbundna och med västerlandets generella politiska och filosofiska idévärld tätt förbundna tankestil. Idag kan stil handla om *agency* kopplat till flintteknik lika väl som till sociala strategier (se t.ex. Dobres 2000). Under den idémässigt kulturhistoriska perioden, när man ofta inriktade sig på artefakten som sådan, anknöt stil ofta till typologi och användes särskilt som relativ dateringsmetod. Från mitten av 1960-talet, i New Archaeology eller processuell arkeologi, där materiell kultur sågs som adaptiva komponenter i skilda, ofta behavioristiska, system, betraktades stildrag snarast som egenskaper hos produkter som reflekterade miljömässiga och sociokulturella fenomen (Conkey 1990:8). Men den nya arkeologin rymde också en form för dialektik som gjorde stil som kultur till en rörlig variabel (Binford 1962). Redan då fanns det också i strukturalistisk arkeologi en idé om att stil och mönster var bärare av koder som arkeologen kunde avläsa. I båda dessa traditioner fanns således en kommunikativ aspekt som pekade fram mot det post-processuella synsätt som är vanligare idag.

Tolkning, sökande efter mening och sammanhang har alltid varit arkeologins kärna men med användningen av begrepp som interpretation, kontext och reflexivitet har det arkeologiska undersökningsmaterialet blivit mera aktivt och möjligheten att vidga stilbegreppet till att inbegripa hela innebörden av fenomenet perception, d.v.s. även de sinnliga aspekterna och däribland estetiken, har blivit mera uppenbar. Med en sådan utgångspunkt kan den arkeologiska diskursens egen stil också uppmärksammas mera medvetet och fördelar och nackdelar med traditionella metoder, liksom hinder och möjligheter för nya arbetssätt, bättre fokuseras

(för postprocessuell arkeologi se t.ex. Hodder 1986, Shanks & Tilley 1987, Hodder & Shanks 1995).

De möjligheter jag själv ser i ett med kvalitativa aspekter vidgat stilbegrepp kan sammanfattas i stil som estetik eller vice versa estetik som stil i arkeologi (Hinnerson-Berglund 2000a). Det är ett försök att utifrån fynden och deras kontext i Nuukfjorden inringa både emotion, attityd, expression och mening och, om inte att komma åt den formgivande personligheten bakom artefakten, reflektera över några av de möjliga betydelse som kan ligga i hans eller hennes val av råmaterial och morfologi. För att belysa att stil som estetik inte hänger fritt i luften utan har rot i en arkeologisk diskussion som även involverar begreppen typ och typologi vill jag nu ägna uppmärksamhet åt innebörden i samtliga dessa begrepp i relation till arkeologin.

Typ och typologi

Att en *typ* konstitueras av samma slag av artefakter med samma attribut och att en *typologi* grupperar typer kan synas onödigt att poängtera i ett sammanhang som detta. Men typologi har fått olika innebörd i olika arkeologiska traditioner och den typologiska metoden har utvecklats åt olika håll. I nordisk arkeologi motsvaras typologi ännu av den metod som Oscar Montelius (1843–1921) införde på 1880-talet och som innebär en *kronologisk* serie av typer. Montelius, som anknöt direkt till Darwins utvecklingslära, såg föremålstyper som analoga med levande varelsers utveckling. Det som arten är för naturforskaren är typen för fornforskaren, skrev han, och ansåg att man inte nog kunde betona ”det underbara deruti att människan vid typernas skapande gjort så litet bruk af sin fria vilja” då ”steget från den ena typen till den andra vanligen är lika kort som mellan två närstående arter inom växt- och djurlivet” (Montelius 1884:4, 1899:1).

Kritik mot den typologiska metoden har främst inriktat sig på att den implicit tycks förutsätta en automatisk eller naturgiven utveckling hos artefakterna (Cornell & Fahlander 2002:98). Men även om den inte är lika avgörande i dag som före de s.k. absoluta dateringsmetodernas tid är typologiseringen fortfarande ett gott diagnostiskt redskap. Utanför arkeologsamhället kom kritiken mot typologin redan 1884 med August Strindberg. Han parodierade metoden i *De Lycksaliges* ö där ett av överklassens barn – för att få någonting att göra – började ordna knappar i ett mera artificioellt system än vad som annars var brukligt, och som för denna sin insats fick en professur i knappologi vid universitetet (Strindberg 1961:260–262, se också kommentarer till Strindbergs knappologi i Welinder 1994:320–326 och för en senare diskussion om typologin som arbetsredskap i arkeologin se Fredell 1999).

Typologin bygger på typen som i sin tur definieras utifrån att ett antal enheter har vissa gemensamma egenskaper, d.v.s. likheter. Problemet är bara att bestämma likhetsgraden. Likhet är ju inte något absolut begrepp

och var gränsen går mellan likt och oliket bestämmer arkeologen ytterst själv. Genom åren har detta resulterat i en överskådlig mängd sätt att klassificera och ordna arkeologiskt material, skrev Carl-Axel Moberg (1969) och lyfte fram Mats P. Malmer (1968, 1975) som en av dem som aktivt har försökt ta sig an detta problem (Moberg 1969:92–103). Det kan därför vara av värde att påminna om Malmers metod i Stridsyxekulturen i Sverige och Norge (Malmer 1975) och ställa den i relation till John-Elof Forssanders *Die Schwedische Bootaxkultur und Ihre Kontinental-Europäischen Voraussetzungen* som kom 40 år tidigare (Forssander 1933).

Medan Forssanders typ och typologi bygger på relativa iakttagelser som att skafthålet på en yxa är placerat ”i mitten” och på en annan sitter ”något längre bakom mitten” (Forssander 1933:37) beskriver Malmer (1975) typen som en samling föremål som svarar mot konkreta förhistoriska situationer vilka i väsentliga avseenden är varandra lika. Objektens egenskaper, eller de typologiska elementen, indelas i komplex av material, proportion, form, teknik och dekoration och Malmer talar i termer av kontinuitetskriterier och kronologisk och korologisk relevans. Med hans terminologi kan olikheten mellan två typer i en typologisk serie vara *kontradiktoriska* (en typ har en ornering som den andra inte har) eller *konträra* (en typ är grovt ornerad medan en annan är finare ornerad t.ex.). Element som är lika eller kontradiktoriskt olika kallar han *konstanta* medan de med konträr olikhet betecknas som *varierande*. Det är dock ingen väsensskillnad mellan dessa utan skillnaden ligger i hur man utnyttjar aspekten i bevisföringen (Malmer 1975:14–15). Malmer strävar efter att välja ut typologiska element som är så objektivt registrerbara som möjligt. Han talar emellertid också om kvalitetsskillnader. En del kärl beskrivs som kvalitativt både tekniskt och konstnärligt bättre i Skåne-Blekinge än i de nordliga områdena. Samtidigt påpekas att denna subjektiva iakttagelse kan beläggas objektivt genom att man bestämmer finhetsgraden, uppdelad i ett visst antal klasser hos de olika kärlens kamstämpel (Malmer 1975:25). Den konstnärliga aspekten kommenteras dock inte.

I amerikansk arkeologi har termen typologi sällan en kronologisk innebörd utan motsvarar en klassifikation av typer, ibland definierad som artificiella koncept skapade av den som klassificerar (Ford 1954:40). Sedan objekten klassificerats med denna ”typologi” kan de eventuellt hänföras till en eller flera s.k. utvecklingsserier med hjälp av *seriation*, en metod som liknar typologiseringen men innebär att man ordnar artefakter eller artefaktfragment med vissa enheter längs en skala från den minsta till den största, från den äldsta till den yngsta el. dyl. En särskild form för seriation kallas frekvensseriation och har utvecklats av bl.a. James A. Ford (1954) i samband med studier av peruanska boplatsoområden. Metoden bygger på antagandet att keramiska stilar gradvis ökar i popularitet, når ett maximum och sedan tonar ut och försvinner, ett fenomen som framträder på ett diagram i form av en s.k. battle-ship-graph (Ford 1954:49). En kritik som riktats mot frekvensseriation har bl.a. gått ut på att olika

fyndsammanhang inte nödvändigtvis är kommensurabla och att det snarare är skillnaderna i aktiviteter på platsen än förändring över tid som metoden avspeglar (Cornell & Fahlander 2002:98, se också Renfrew & Bahn 1991:106–108).

Ett annat sätt att hantera begreppet typologi redovisas i en diskussion mellan arkeologen William Y. Adams och filosofen Ernest W. Adams (1991). För Adams & Adams är typologi, precis som för många andra amerikaner, en form för klassifikation men ses dessutom som ett verktyg för kommunikation. Typologiseringsarbetet är att betrakta som ett psykologiskt objekt och handlar om arkeologen själv, anser de. Arbetet bygger på perception, association och intuition. Inte minst intuitionen är viktig för att uppnå det de kallar *typehood*, definierat som "the status of being or constituting a type ... involving mental, physical, and representational components, which we refer to as elements of typehood..." (Adams & Adams 1991:369). Adams & Adams poängterar att man i uppbyggandet av typologier bör sträva efter ett maximum av vetenskaplig objektivitet. Typologiseringsarbetet är en successiv process som består av flera steg och involverar en allt högre grad av abstraktion. Förutom igenkännande ingår vad de betecknar som imprintation, association, symbolisering, abstraktion, klassifikation och segregation. Processen bygger på empiri och relationer och går från *preception* över *perception* till *konception*. Det första steget mot den konceptualisering som typologin utgör består av det Adams & Adams kallar intuitiva gestalter. Dessa har både identitet och signifikans men ingen specifik typologisk mening. Den får objektet först i det färdiga typologiska konceptet (Adams & Adams 1991:27–49, 239–243).

Några olika sätt att se på stil i arkeologi

Stil i relation till arkeologi kan ges många innebörder. James Sackett (1977, 1982, 1985, 1990) talar om stil som det sätt på vilket artefakternas morfologiska variationer reflekterar kulturhistoriskt signifikanta enheter (Sackett (1982:63). Stil är ett komplement till funktion, och stil och funktion överlappar och konstituerar varandra och stil handlar om *val*. Det finns en mängd alternativa former som mer eller mindre skulle passa lika bra när man skall tillverka t.ex. ett stenredskap. Men den som i ett givet samhälle skall göra detta redskap tenderar att välja bara ett eller högst två av alla de sätt som är möjliga. Samtidigt är det inte sannolikt att just detta sätt skulle väljas av en annan person om vederbörande levde i ett samhälle utan relationer med det första. Detta betecknar Sackett som *isokrestisk variation* i betydelsen likvärdiga sätt: man väljer att göra ett visst objekt på ett helt bestämt sätt även om man egentligen skulle kunna göra det på flera andra sätt. Enligt Sackett sätter isokrestisk stil likhets-tecken mellan etnicitet och funktionellt likvärdiga val. Han ser stil som ett etniskt idiom och per definition därmed diagnostiskt. Den materiella

kulturens stil är till största delen en produkt av socialt överfört och inlärt beteende, och därför finns det alltid en stark och direkt korrelation mellan val och samhälle (Sackett 1990:33).

Sacketts stilbegrepp innefattar morfologiska variationer samt val av råmaterial och tillverkningsteknik och kopplas till hur man gör en kantretusch och använder eller återanvänder råmaterial etc. För honom handlar stil om variationer i den funktionella formen, inte om dekor och symboler eller om det som tillverkaren har tillfört föremålet avsiktligt. Sådant betecknar Sackett som *adjunct form* eller *ikonologisk stil*. Dekorationer ser han som ingenting annat än "one way in which certain elements of formal variation on an otherwise utilitarian object may function in the nonutilitarian domain" och detta ligger utanför hans stilmodell. Att stenartefakter kan vara estetiskt tilltalande är utom diskussion. Men det estetiska kan finnas likaväl i föremålets textur och design som i det man tillfört föremålet därutöver och har på så sätt inte med hans sätt att se på stil att göra (Sackett 1982:71).

Polly Wiessner tolkar Sacketts isokrestiska variation som det som binder samman människor som gör ting på samma sätt. Det isokrestiska beteendet kan därför sägas utgöra grunden för ett visst samhälle genom att (för-) säkra ordning, teknik, skicklighet och förutsägbarhet. Stil kan ha en sådan betydelse, men Wiessners eget stilbegrepp har en helt annan utgångspunkt. Det har en beteendemässig bas och handlar om det hon betecknar som en fundamentalt mänsklig, individuell och social identifikationsprocess där jämförelsen är viktig både stilmässigt och socialt. I identifikationsprocessen jämför man med andra, man imiterar, differentierar eller ignorerar och dessa jämförelser omfattar såväl tillverkaren själv som artefakten. Stil kan därför inte uppfattas som en rutinmässig överföring av bestämda standardtyper utan något som skapas i dynamiska beteendemässiga processer (Wiessner 1985:161). Wiessner ser stil som "non-verbal communication through doing something in a certain way that communicates information about relative identity". Hon kategoriserar stil som *emblemisk*, i meningen distinkt stil, och som *assertiv*, en stil med mera vaga signaler. Stil refererar därmed alltid till mer eller mindre specifika sociala fenomen. Det kan vara till ett bestämt fotbollslag (emblemisk stil) eller till en allmän klädstil (assertiv stil) men referenten för en viss stil har ett viktigt inflytande både på hur stil jämförs och hur lätt en ny stil tas upp av andra. Den assertiva stilen fungerar via associationer men behöver inte vara mera passiv än den emblemiska utan kan som den kommunicera både starka känslor och kraftfulla estetiska intryck. Estetiken har en stor kommunikativ effektivitet som man borde kunna använda sig av i arkeologin anser Wiessner. Men hon understryker att estetiken i så fall förtjänar att utforskas på sina egna villkor (Wiessner 1990:106–108). William K. Macdonald (1990) anser med hänvisning till Wiessners assertiva respektive emblemiska stil att man skall skilja mellan sociala processer och morfologiska enheter i diskussionen om stil. Han poängterar stilens olika

dimensioner och presenterar en modell där han talar om stil i termer av *panache* (här individuell) och *protocols* (etikett, skick och bruk, här också i betydelsen status).

Stephen Plog hänvisar till både Sackett och Wiessner men för honom är attribut och likheter viktiga begrepp. Stil hos Plog ses som *isokrestisk*, *symbolisk* och *ikonologisk variation* (Plog 1990:62) ibland som *ikonografisk variation* (se Plog 1995:370). Isokrestisk variation överensstämmer med Sacketts definition. Symbolisk variation är individuellt och socialt differentierad medan ikonologisk variation är en mera specifik symbolisk typ av stil där signaler med helt speciella mål blir klart uttryckta (Plog 1990:62). Plog konstaterar utifrån undersökningar av olika attribut hos keramik i sydvästra USA att likheter i keramiken mellan olika boplatser inte nödvändigtvis minskar med ökat avstånd, samt att likheter och skillnader i ett förhistoriskt material inte alltid kan relateras till sådant som samtidighet och möten mellan människor (Plog 1980:6). Han anser att man bör undersöka variationer i stil över mycket större geografiska områden än man brukar i arkeologi och förespråkar ett vidgat stilbegrepp med användning av alla tillgängliga data, historiska likaväl som kontextuella. En mera tvärvetenskaplig fokusering på stil bör kunna utnyttjas, anser han och anger kognitionsforskning och konsthistoria som exempel på discipliner varifrån arkeologin borde kunna hämta möjliga metoder för att komma åt flera aspekter av stil och dess mening (Plog 1995:375).

Mening (och eller betydelse) är också ett viktigt begrepp i Ian Hodders (1982, 1990, 1994) sätt att se på stil. Han illustrerar stilens mångtydiga, motsägelsefulla och kontextuella mening bl.a. genom att beskriva dekorens roll på de kalebasser som används av en bestämd grupp människor i Baringodistriktet i Kenya. Betydelse är ren estetik, d.v.s. den har till uppgift att bara vara vacker, men dekoren kan också betyda mjölk och vidare över betydelsen barn och kvinnor symbolisera en andlig manlig ledare (Hodder 1994:109–120). Stil kan ha men består inte av social funktion anser Hodder med hänvisning till andras sätt att definiera stil i arkeologi. För honom handlar stil om det individuella i relation till det generella. Stil beskrivs i allmänhet som något som har med upprepning att göra men även en unik händelse sker på ett bestämt sätt och stil inbegriper därmed en relation mellan det specifika och det generella. För Hodder är arkeologen själv en medaktör i tolkningen av stil. Stil är både *observerad* och *agerad*. Både observatören och aktören är således involverade i innebörden av begreppet stil. Varje tolkning förändrar därför kontexten och därmed måste varje diskussion om stil också innefatta den dialektiska relationen mellan tolkning och objekt (Hodder 1990:44–45).

Ytterligare ett sätt att resonera omkring stil representeras av Fred Plog (1977:13–21). Hans artikel är äldst av de som redovisas och anknyter både till stil och typologisering. Plog talar om stil utifrån möjligheterna att inringa individen i det förhistoriska materialet. Det handlar om att skilja

halfabrikat från halfabrikat och unika objekt från industriell tillverkning, anser han som vill undvika det han kallar den meningslösa debatten om stil kontra funktion. I stället för stilens teori vill han tala i termer av *formens teori*. Innan man finner individuella formvariationer i ett förhistoriskt material måste en hel rad hinder betecknade som *kategorisering*, *synkronisering*, *begränsade slutledning* och *brist på uthållighet* överbryggas. Det kan vara svårt att skilja specifika designelement åt och därför blir arkeologisk kategorisering ofta förenklad anser han.

Ett annat problem som Fred Plog tar upp är att man inte sällan utgår ifrån att vissa artefakter är samtidiga utan att ha några egentliga bevis för detta. Det är också ofta så att en stil som en gång har identifierats skapar bestämda *stilzoner* som snart blir till fasta enheter som är mycket svåra att bryta upp och dessutom antar man att samma förhistoriska individ alltid formade sina artefakter precis likadant. Med hänvisning till en debatt om *paleosociologi* i "Prehistory of North America" 1974 poängterar han också att om arkeologer som intresserar sig för denna och liknande frågor inte avfärdades som "paleopsykologer" skulle metoder för att inringa individen i förhistorisk arkeologi troligen prövas i mycket större utsträckning (Plog, Fred 1977:13–21, för individen i förhistorien se också Hill & Gun 1977).

Estetik i filosofi, konst och arkeologi

Estetik som läran om det sköna och det goda

Estetik kommer av det grekiska *ta aistheta* och definieras som läran om förnimmandet eller läran om det sköna, särskilt om det sköna i konsten och därför också som läran om konsten. Estetik blev en självständig filosofisk vetenskap under mitten av 1700-talet introducerad med verket *Æsthetica* av A. G. Baumgarten (1714–1762). Han var elev till upplysningsfilosofen Christian Wolf (1679–1754) som utarbetat ett system för det han kallade det *distinkta*, det enda man kunde uttala sig om. Färgupplevelser, och annat som kunde knytas till upplevelser av skönhet, var inte distinkta utan ofullkomliga och icke-rationella och därför något som skulle bortses ifrån. Detta var Baumgarten dock inte enig med Wolf om och försökte därför systematisera insikterna om det sköna i den vetenskapliga disciplin han kallade *Die sinnliche Erkenntnis* (Favrholdt 2000:11).

Baumgarten skilde mellan en högre och en lägre kunskapsförmåga och mellan *ljusets rike* (logiken) och *dunkelhetens rike* (estetik). Han såg det som en rikedom att sinnesintryck p.g.a. sin mångfaldighet inte kan analyseras men betraktade samtidigt den sinnliga kunskapen som grunden för den logiska. Estetiken måste komma logiken till hjälp. Även klarheten måste hämta sin klarhet ur de dunkla djupen och för att komma i kontakt med vissa företeelser måste människan därför använda sig av mera indirekta kunskapsvägar än observation och tänkande (Liedman 1997:357–59).

Estetik som disciplin är således ett sent begrepp, starkt förknippat med konst och kultur men traditionellt också med teknik. Ordets ursprung finns att söka i både teknik (techne) och konst (ars). Sven Eric Liedman (1997:352) beskriver estetiken som ständigt sysselsatt med att utforska sina egna grundvalar och konstens innebörd. Medan tekniken är praktisk är konsten och estetiken opraktisk och eterisk med dolda djup. Konst och teknik har emellertid samma ursprung vilket ses i begrepp som läkekonst, kokkonst medan *konsten*, i bestämd form, inbegriper de olika konstarterna. Under antiken var *konsterna* alla mänskliga verksamheter som krävde specifika färdigheter, medicin och vältalighet likaväl som politik. Hantverkaren var konstnär precis som bildhuggaren och bildhuggaren var hantverkare även om man, som på medeltiden, delade konsten i ars liberales och ars vulgares. Till de folkliga konsterna räknades tävlingar och cirkuskonster likaväl som teater. Musiken uppfattades som en återklang av världsaltets harmonier. Under renässansen inträdde en ny faktor då konstverk blev ekonomiskt viktiga och deras skapare fick bättre samhällsställning. Men man skilde ännu inte det estetiska från det etiska för det sköna skulle också vara gott. Skönt och gott blev två distinkta begrepp först senare. *De sköna konsterna* började man inte tala om förrän på 1700-talet och med modernismen upplöstes sedan den automatiska förbindelsen mellan konsten och det sköna (Liedman 1997:354–55).

Estetik som politik, som fulhet och som spänning

Jag säger inte att jag har hittat på det här, kamrater,
och det är inget utslag av diktarhysteri, men som jag ser det
ska samhället vara ett ställe där det inte finns några byråkrater
– men massor av plats för sång och poesi.

(Vladimir Majakovskij)

Under 1900-talet politiserades estetiken och konsten kom i upplysningens och omvälvandets tjänst. I det unga Sovjetunionen sjöd det av färg och poesi med verk av bildkonstnärer som Kasimir Malevitj (1878–1935) och poeter som Vladimir Majakovskij (1893–1930). Bara ett kort tag emellertid, innan stalinismens och kommunismens egen estetik förstenades och förfulades genom stränga regler och konformism i så väl uttryck som motiv med helporätt av framåtblickande industri- och lantarbetare blandade med ledarnas enorma ansikten allvarligt skådande ut över massorna. En motivkrets som helt överensstämde med den nazistiska med än strängare estetiserade symboler.

På 1970-talet blev bildkonsten direkt politik också i Västeuropa och idag är vi tillbaka till det som mest liknar *l'art pour l'art*. Det betyder emellertid inte att konsten måste vara skön. Tvärtom har 1990-talets konstestetik utmärkts av det fula, det äckliga och det vidriga. Konst är emellertid någonting *utöver* sitt motiv och därför blir även det fula skönt

i betydelse upplevelse och insikt. Bildkonstnärer som Francis Bacon, Odd Nerdrum och Michael Kvium kan stå som exempel på detta. Fullheten har således också sin estetik, formulerad redan i mitten på 1800-talet med Karl Rosenkranz' *Ästhetik des Hässchlichen* (1853). Numera har snart sagt allting sin estetik; motståndet har sin (Weiss 1975) och våldet har sin. Stanley Kubricks film *A Clockwork orange* där skönheten i Beethovens nionde symfoni kopplas samman med den gränslösa ondskan i koncentrationslägren är ett exempel på våldets estetik och en film där det goda och det onda har sublimerats i estetiken är t.ex. den japanska filmen *Hana-bi* (1998).

Våldets, ondskans och det hemskas estetik kan emellertid också komma till uttryck i klädmode och i människors sätt att uppträda. Samtidigt illustrerar just klädmotet hur komplicerade begreppen skönhet och fulhet är. Någon väljer att klä sig i det andra uppfattar som ett avståndstagande inte bara från den estetiska normen utan också från samhället som sådant genom hyllandet av fulhetens och skräckens estetik. Vissa emblem, speciella tatueringar och piercing kan utgöra sådana exempel. Njutningen i våldet kan paradoxalt nog också uppfattas som något djupt mänskligt och därmed normalt. Detta samband mellan lust och smärta, skönhet och fasa såg redan irländaren Edmund Burke som kopplade smärtan till det sublima. Det sublima ansåg han framkallas av välgörande smärta och hänger ihop med tomheten, det fasansfulla, mörkret, ensamheten och tystnaden. Medan det skönas verkliga ursprung är känslan av den slags välbehag som ger upphov till kärlek åtföljd av avslappningen är det sublima alltid förbundet med ett spänningstillstånd (Burke 1757/1995:134, 178).

Theodor W. Adorno (1998) hänvisar också till spänningen i skönheten. Skönhet är inte harmoni eller resultat av simpel jämvikt utan snarare av spänning. Harmoni däremot förnekar spänning och verkar därför precis tvärt om. Skönhet och fulhet uppstår inte ur varandra. Vill man ändå tala i sådana termer är det skönheten som har sitt ursprung i det fula och inte tvärt om. Skönhet kan inte definieras, skrev han, och estetik kan inte delas upp i kategorier. Det är inte heller fruktbart att stänga in estetiken i definitioner som det skönas teori, då karaktären hos skönhetskoncept är en annan än den som estetiken i sin helhet innefattar (Adorno 1998:46–51). Adorno föredrog i stället att uttrycka sig i skillnaden mellan form och innehåll (*Inhalt /Gehalt*). Enkelt kan sägas att formen bildar övergång i innehållet och innehållet bildar övergång i formen. Innehållet i en bild är således inte bara det som bilden porträtterar utan alla element som finns i den, såväl färger som de strukturer och de relationer som alla elementen rymmer (Adorno 1998:290).

I en tävling mellan formens och innehållets estetik är det innehållets estetik som vinner enligt Adorno. Om formen blir det centrala i estetiken kommer estetiken att utveckla innehållet i formens uttrycksfullhet på samma sätt som subjektiv och objektiv är delar av varandra. Subjektet är objektivt medierat poängterar Adorno, och det objektiva innehållet uppstår

genom den inneboende kraften i den artistiska figurationen (Adorno 1998:356). För Adorno hade estetiken en starkt social funktion i dess förmåga att förändra. Men inte på samma sätt som de som ställde masskultur mot elitkultur. Dessa begrepp vände sig Adorno emot. Han talade hellre om nyskapande konst och populärkultur. Man kan inte skilja mellan elit- och masskultur. Det finns bra och dålig konst i båda och de ingår i samma dialektiska spel, ansåg han. Ett klassamhälle måste hålla sig med både populärkultur för massorna och finkultur för dem som vill framstå som förmer. Men finkultur får inte förväxlas med nyskapande konst. Opera t.ex. kan vara lika mycket känslökval och förströelse som schlagermusik (Liedman 1997:348).

Estetiken innefattar såväl enskilda objekt som samhälle, politik och filosofi, precis som konsten som är ämnet för nästa avsnitt. Konst är mer än allt annat ett fenomen som man kan ha djupt skilda åsikter om. Baumgartens lärare Christian Wolf (se ovan) ansåg att man borde bortse ifrån estetiska upplevelser därför att de enligt honom inte är verbaliserbara. På samma sätt anser många att konst inte går att avgränsa eller bestämma och att alla ambitioner i den vägen därför utgör fruktlösa försök att definiera något som inte kan definieras (se Weitz 1996:49).

Konst ur konstnärens, filosofens och antropologens perspektiv

Kultur är odling, i den deltar vi alla
 Konsten håller liv i traditioner och konsten föder nya tankar och känslor
 Konsten är ett vapen mot makten och våldet
 Konsten är människornas antenner som varnar för kommande hot
 Att värna om kulturen är en samhällelig förpliktelse som angår oss alla
 (KLYS-apellen 1971)

Appellen ovan är hämtad ur Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares i Sverige (KLYS) kampanj för en bättre kulturpolitik (KRO-bladet Nr. 67, 1971) och får stå som exempel på att det ofta är lättare att tala om konstens funktion än om vad konst är. Några av dem som försökt definiera konst lyfter fram konstens väsen, andra poängterar konstnärens roll medan ytterligare andra visar vad konst är i relation till andra typer av verksamhet. För Immanuel Kant (1724–1804) t.ex. var konst att göra (*facere*) i motsats till natur som verkar (*agere*). Konstens produkt sågs som *opus* och naturens som *effectus*. Konst är att kunna och vetenskap är att veta. Konst innebär också vetande men för att göra konst behövs färdigheter och färdigheter krävs även för hantverket. Skillnaden mellan hantverk och konst, enligt Kant, ligger i att hantverket är ett arbete som i sig är besvärligt och tvångsmässigt och attraktivt bara p.g.a. sin verkan, i vilken lönen är en del. I konsten däremot är sysselsättningen behaglig och liknar mer en lek, även om det också i konsten finns tvångsmässiga moment. För helt

utan tvång skulle den till dels fria konsten försvinna ut i intet eller bli till bara lek (Løgstrup 1996:68–70).

Många konstnärer anser att konst kan föras tillbaka till konstnären. På så sätt anknyter de till konstkritikern Benedetto Croce (1866–1952) som såg det sanna konstverket som lyriskt i betydelsen personlighetspräglad. Konstkritik går därför ut på att finna vad i verket som är poesi och vad som inte är det. För Croce var konst en bestämd kreativ, kognitiv och andlig akt av icke begreppslig karaktär. Det är uttrycket och den skapande akten som är huvudsaken. Tavlan, eller verket, är bara en blek kopia av denna akt. Konst är *intuition, vision, kontemplation* och *föreställning*. Därur hämtar konsten sin styrka och visar samtidigt vad den inte är. Konst är inget fysiskt, inget nyttigt, ingen moralisk verksamhet och ingen begreppsmässig kunskap. Konst skiljer inte det verkliga från det överkliga, konst är inte myt och inte indelning i klasser, typer, genrer och arter. Konst är istället intuition och det är intuitionen som skiljer ut konsten från de han kallar de positiva vetenskaperna och matematiken. Trots det utgörs konstens vetenskapliga historia av oändligt många försök att förklara konsten antingen som filosofi, religion eller historia (Croce 1960).

Det är min erfarenhet att konstnärer i allmänhet sällan vill beskriva eller definiera sin konst med ord, det är verket som skall tala. En besläktad inställning kan möta antropologer som forskar i äldre samhällen. Från etnografien vet vi att många kulturer inte har ord för konst och konstnär. Det kan illustreras med att en konstnär i Grönland kallas *erqumiitsuliortoq*, en som gör något märkvärdigt eller udda. I stället för konstrelaterade begrepp används i äldre samhällen ofta uttryck för vad som är fullgott, riktigt eller rätt, vilket då innebär att den aktuella artefakten bär det man kan kalla märket för ett korrekt tekniskt och dekorationsmässigt utförande. Sådant som dekor och utsmyckning är ofta en integrerad del av objektet och det värderas utifrån att det upplevs som just fullgott, riktigt eller rätt (Roe 1995:35, se också Concey 2001).

Även om man i äldre kulturer inte har bestämda termer för konst kan man dock ha såväl en specialiserad vokabulär för sin bedömning som högt utvecklade idéer om det som antropologen betecknar som konstföremål. Richard L. Anderson (1989), som forskat på det han själv tidigare kallade konst i primitiva samhällen, och numera konst i småskaliga samhällen understryker att det inte finns något lackmuspapper för konst men att det man betraktar som konst vanligtvis har följande egenskaper:

Kulturellt signifikant mening, vilket bl.a. innebär att konst kan fungera som kontaktledning för kommunikation med den övernaturliga sfären, eller som ett sätt att överbringa centrala budskap av metafysisk art.

Stil, sedd som den kod genom vilken konst förmedlar mening i betydelsen stil som gemensam och delad tradition inom en viss kultur, alltid bestämd i relation till tid och plats.

Medium för sinnespåverkan, beskrivet som att konst ofta är vacker, men även när konst inte är det stimulerar den sinnena, påverkar emotionerna

och ger individer som är i samklang med konstens stil och mening starka känslor av ett eller annat slag.

Speciella färdigheter, vilket innebär att konstnären eller artistens speciella talang känns igen i alla samhällen och således alltid skiljer ut konstnären från den övriga befolkningen. Även bland jägare/samlargrupper med sina relativt homogena sociala strukturer blir konstnären exceptionella färdigheter kända (Anderson 1989:11).

Ett liknande sätt att lista konstens egenskaper finner man hos filosofen David Favrholt (2000) som skapat vad han kallar en *parameterteori* i opposition till den *institutionsteori* som sedan mitten av 1960-talet inte sällan utgjort utgångspunkt för definitionen av konst. Institutionsteorin baseras på att man, för att erkänna något som konst, förutsätter institutionen konst eller The Art World (se Danto 1976, Dickie 1974). Med The Art World förstås här alla de psykologiska, ekonomiska, politiska och sociala aktiviteter inklusive normer, regler och procedurer som ingår i ett givet konstområdes sfär. Institutionen bildkonst karaktäriseras således av en rad bildkonstnärer, gallerier, museer, konstanmälare, konstpublik, stipendiekommittéer etc., medan den litterära institutionen utmärks av författare, förlag, bokklubbar och dylikt. Varje konstinstitution ligger därmed i händerna på administratörer som inte själva är konstnärer. Med respektive institution följer sådant som byråkrati, konservatism och införståddhet, vilket gör att många utövande konstnärer uppfattar institutionen mera som en tvångströja än som ett stöd i sitt skapande (Favrholt 2000:98–99).

I de parametrar Favrholt förespråkar, och som han menar bättre definierar konsten per se än institutionsteorin, ingår speciella drag eller aspekter hos ett konstverk som både kan kvantifieras och delas upp i olika styrkegrader. Han karakteriserar metoden som en kvantifiering av det icke handgripliga i vilken den enskilda värderingen av ett verk eller av en prestation sätts i relation till värderingen av andra verk. Parameterteorin handlar således inte om konstnären utan om konstverket. Det är också viktigt att understryka att teorin inte bygger på några absoluta värderingar utan på en ranking av det enskilda konstverkets egenskaper (Favrholt 2000:120–121).

De parametrar Favrholt anser relevanta för att inringa ett konstverk är: *Integration*, som hänvisar till att vi upplever situationer och komplexa ting som helheter. Det är först vid en närmare analys som detaljerna börjar framträda. I ett konstverk samspelar detaljerna i vår upplevelse.

Mångfaldighet eller komplexitet, vilket anknyter till att ett konstverk uppfattas som bestående av antingen få eller många komponenter beroende på val som är avhängiga betraktarens hela strukturering av verket. Dessa element kan ligga som i lager eller finnas på flera nivåer.

Teknik, som hänvisar till att ett konstverk alltid vittnar om en konstnärs tekniska kunnande men att tekniken i stora konstverk inte framträder i verket utan tvärtom förmedlar upplevelsen genom att vara osynlig.

Estetiskt sköna kvaliteter, en parameter som bygger på att människor i allmänhet föredrar det vackra framför det fula.

Personprägel, som innebär att konstverket bär prägel av att det är människoskapat, d.v.s. att det framgår att det är ett medvetet arbete som ligger bakom verket. Personprägel är något allmänt och inte något individuellt, som t.ex. en speciell konstnärs stil.

Återuppreparhet, är en parameter som hänvisar till att konstverket i princip kan återupplevas med samma kraft och påträngande karaktär varje gång. Ett bra konstverk blir man inte trött på. Det kan istället bli bättre eller få nya kvaliteter över tid.

Intellektuell appell, som anknyter till att det idémässiga innehållet är integrerat i, eller buret av, den konstnärliga verkan och inte av det som idéerna som sådana går ut på.

Emotionell appell, som syftar på att många konstverk sätter igång, rycker med eller t.o.m. berusar åskådaren. Dessa känslor behöver inte vara intentionella eller objektriktade utan tillstånd som oftast inte kan beskrivas om man undantar de fenomen som kan ledsaga känslorna, rysningar, hjärtklappning etc.

Andra suggestiva kvaliteter, vilket handlar om fascination och kan vara av många olika slag som inte närmare behöver beskrivas.

Det ousägliga budskapet, motsvarande det som infriar ett metafysiskt behov, eller som Favrholt uttryckt det, ”sådan som blott ger en ny facet i den diamant som ett konstverk kan vara” (Favrholt 2000:125–134)

Favrholtts parameter teori är skapad för det nutida, västerländska, storsamhället där konsten är starkt diversifierad både vad gäller uttrycksformer och kvaliteter. Med undantag för eventuell konst i reklam, mode och design kan konsten knappast anses vara en integrerad del av hela samhället utan riktad till olika grupper. Man kommer därför inte ifrån att den nutida konsten är institutionaliserad och placerad i olika hörn av samhället som t.ex. populär eller seriös. Den kategoriseras som bildkonst, filmkonst, musik, teater, opera, dans, litteratur etc. och varje undergrupp har sina utövare och sin publik. Ur ett sådant perspektiv är parameter teorin inte brukbar i bestämningen av en eventuell förhistorisk konst. Om man emellertid ser på parametrarna var för sig finns det flera överensstämmelser mellan Favrholtts krav och de egenskaper Anderson lyfte fram som utmärkande för konst i det han kallar småskaliga samhällen. En kombination av Andersons och Favrholtts idéer om konstens utmärkande drag kunde därför vara åtminstone vägledande i ett försök att bestämma huruvida ett förhistoriskt objekt kan ses som konst också ur ett vetenskapligt perspektiv.

Konst, estetik, smak och värde i arkeologi: några reflexioner

Konst och arkeologisk vetenskap

På en allmän nivå finns det flera beröringspunkter mellan konst och vetenskap, särskilt *utforskningen* är central i båda. Med hänvisning till poeten Elisabeth Hermodsson som betecknat vetenskapen som en gigantisk konstform har filosofen Bengt Molander (1996) uttryckt det så att konst i utforskningsprocessen kan ses som en form för vetenskap precis som vetenskap kan uppfattas som en form för konst. Varken vetenskapen eller konsten når bortom form och gestalt – även om konsten medger många flera och olika gestaltningar än vad vetenskapen gör. Konst precis som vetenskap skapar och bygger på symboler (modeller, idéer, namn/begrepp) och precis som konsten skapar och omskapar verkligheter gör vetenskapen det. Vetenskapen bygger upp teorier som medger förutsägelser och vetenskapen ger underlag för att behärska världen. Det samma kan sägas om en del konst och dessutom, precis som konst ibland är bara ”dekoration” kan vetenskapliga resultat också vara bara utsmyckning i syfte att legitimeras (Molander 1996:113–137, för vetenskap som konst se också Feyeraabend 1984).

Att konst inte har någon helt klar avgränsning mot annan verksamhet innebär både möjligheter och dilemman. T.ex. finner man inte alltid konsten i de sammanhang där man kunde förvänta sig och vice versa. Konst som begrepp i arkeologisk vetenskap är inte heller självklart. Att konsten ofta är *närvarande* både i fasta fornlämningar och portabla arkeologiska artefakter är utom diskussion, precis som att varje arkeologiskt föremål kan lyftas ut ur sin kontext och betraktas uteslutande som objekt för något (konst, antikvit, affektionsvärde, redskap, avfall etc.). Det jag kallar konstens närvaro är således inte bestämd till vissa element eller attribut som utsmyckning, form eller färg. Konsten kan finnas lika gärna i ett oansenligt föremålsfragment som i ett praktobjekt. Konst är som Croce uttryckte det något *utöver* föremålet. Men till skillnad från Croce anser jag att konsten finns samtidigt både i föremålet, i det föremålet förmedlar och i min upplevelse av föremålet. Så var mitt första möte med paleoeskimåiska artefakter en konstupplevelse snarare än en arkeologisk upplevelse när jag 1989 på Statens Historiska Museum i Stockholm såg Christian Pfaffs samling av Saqqaqspetsar från Diskobukten, fint uppsydda på en rad mindre skärmar i utställningsmontern. Den gången visste jag ingenting om grönländsk arkeologi och pilspetsarna fick därför ingen särskild arkeologisk mening. Meningen låg i stället i den starka upplevelse dessa små föremål förmedlade och som jag jämför med några av mina starkaste konstupplevelser.

Samtidigt har jag en ambivalent inställning till att beteckna arkeologiska objekt som konst. På svenska som på många andra språk skiljer man ofta mellan konst, konsthantverk och slöjd och respektive utövare betecknas som konstnär, konsthantverkare och slöjdare. I Sverige betyder

konst ofta bildkonst snarare än konst i allmänhet, men konst står i båda fallen implicit för professionell konst. I Grönland finns en tendens att kalla alla som utövar någon form för kreativ verksamhet för konstnärer och gränsen mellan professionell och amatör är mera flytande. Medan många av dem som arbetar i traditionella material som ben-, tand-, horn- och täljsten inte sällan kallas konstnärer ser man inte den beteckningen på dem som syr i skinn etc.. Antalet yrkeskonstnärer är litet inom alla konstens grenar men de har starka band till den internationella eller västliga konstvärlden (The Art World eller Institutionen konst se ovan. För problematiken västlig konst kontra ursprungskonst se Arke 1995, Harris 2000).

Precis som jag i allmänhet avstått från att kalla slöjd eller populärmusik för konst har jag således värjt mig mot att beteckna arkeologisk och etnografisk materiell kultur som konst. Särskilt om detta inte närmare har definierats. Samtidigt har jag väl sett konstens närvaro i många arkeologiska objekt och på så vis varit överens med Jørgen Meldgaard (1959) Bodil Kaalund (1990), Patricia Sutherland (1993) och H. C. Gulløv (1998), några av dem som explicit talat i termer av konst i paleoeskimåiska sammanhang (för konst i Thulekulturen se också DeLaguna 1932, 1994, Tacon 1983).

Ser man på begreppet konst i relation till arkeologiska objekt i allmänhet kan de föremål som kategoriserats som konst idag ha haft både en direkt praktisk och en religiös funktion under forntiden. Grunden för arkeologens bestämning av objektet som konst har oftast legat i förekomsten av dekor eller annan utsmyckning, om tinget inte varit en avbildning av ett levande väsen eller en mer eller mindre antropomorf figur. Definitionen har dock inte ledsagats av någon närmare definition utan beteckningen har gjorts utifrån vad jag uppfattar som en automatisk eller implicit överenskommelse om att alla vet vad konst är. T.ex. fanns det ingen diskussion om det konstbegrepp man åsyftade i den annars så vackert och intressant uppbyggda utställningen av bl.a. paleoeskimåiska objekt på Nationalmuseet i Köpenhamn 1998 *Kunst og Magi – en rejse blandt eskimokulturens mesterverker* (se *Nationalmuseet Nyt* nr 78, 1998 och Christensen 1998).

När ett objekt fått etikett av konst uppfattas och värderas det som representerade det, på en gång, både förhistorisk och samtida konst. Dess (upplevelse-) värde aktualiseras eller samtidiggörs, i motsättning till andra arkeologiska artefakter som så att säga får leva kvar i forntiden. I arkeologi är det ofta arkeologen som skapar det forntida konstverket. Men samtidigt vet vi inte om just detta föremål betraktades som någon form för konst också under förhistorisk tid. Eller, som filosofen Göran Hermerén har uttryckt det i en diskussion med konstnären och filosofen Lars Vilks om när konsten uppstått,

...man får inte förutsätta att om kriteriet K först formuleras och vinner spridning vid tidpunkten t (t.ex. 1750), så finns ingenting som uppfyller K före t. Det

kan mycket väl finnas! Upplevdes Fidias som konst i vår mening av antikens människor? Här gäller att skilja mellan X är konst i bemärkelsen X *uppfyller* K och X *upplevs* som konst!
(Hermerén i Vilks 1995:51)

Vilks anser att det antagligen är rimligt att utgå ifrån att det inte fanns någon konst i sig i dagens bemärkelse i förhistoriska samhällen. Konst kan knappast vara ett fenomen som spontant uppstår i skilda kulturer vid olika tidpunkter. För att konst skall kunna bli det vi idag uppfattar det som krävdes ett *teoretiskt grundlag*.

Vi kan inte bortse från detta ty om vi vill mena att det finns en annan icketeoretisk konst, måste vi antingen teoretisera den eller anta att den inte kan teoretiseras. I det senare fallet kommer vi aldrig att kunna uppfatta den eftersom den helt och hållet skulle befinna sig utanför den teoretiska diskursen. (Vilks 1995:86)

Med Vilks krav på ett teoretiskt grundlag för det man kan kalla konstens existens borde arkeologiska objekt som sådana kunna betraktas som konst i vetenskaplig mening, om de kvaliteter man kan dokumentera överensstämmer med t.ex. Andersons eller Favrholtts teoretiska parametrar redovisade ovan. Tar man Hermeréns påpekande som utgångspunkt är det även möjligt anta att det fanns något motsvarande det vi kallar konst i förhistoriska samhällen. D.v.s. ting som fungerat på i princip samma sätt som konst i dag, som upplevelse men också som symboler för status, etik, sociala relationer, uppror och kontroll.

Vissa föremål kan även i ett jägar/fiskar/samlarsamhälle ha varit institutionaliserade i den mening att bara särskilt utvalda individer hade tillgång till dem eller rätt att bruka dem. På så sätt kunde dessa ting få en social funktion som liknar något av den konsten har idag. Även innehållet kan man tänka sig till viss del överensstämda. Ett objekt som enbart har värde av konst i dag kan förr ha fungerat som en amulett som räddat ägaren från undergång eller hjälpt honom att finna flera och större jaktbjur etc. På samma sätt kan dagens små och stora konstföremål fyllas med samma typ av mening som amuletten bär. Konst kan vara mobil eller stationär. Grottmålningar, hållbilder, megaliter och andra stenstrukturer kan antas ha motsvarat dagens byggnadskonst och konstnärliga utsmyckningar av gator och torg. Tavlor, mindre skulpturer, etc. kan ses som motsvarighet till portabla förhistoriska föremål som man bar från lägerplats till lägerplats eller som förflyttades över stora områden genom utbyte och handel.

Från paleoeskimäerna i Nuukfjorden finns inga fynd med särskilda utsmyckningar eller dekor. Många av dessa artefakter uppfattar jag ändå som något helt speciellt. Trots att det är föremål för praktisk användning som sticklar, skrapor, pilspetsar och knivar skulle flera av dem med Favrholtts och Andersons parametrar mycket väl kunna definieras som konst och närmare bestämt som miniskulpturer. Då det är fråga om arkeologiska objekt kan man emellertid också välja att se konstens närvaro i dessa föremål som en dimension av den paleoeskimåiska estetik. Med estetik som utgångspunkt blir egenskaperna mera mätbara. Stil med allt

vad det innebär kan involveras tillsammans med de föreställningar som kan antas ha legat bakom objektets utformning.

Estetik, konst, smak och värde i arkeologi

Hvarje människa har någon form af skönhetslängtan, ehuru den hos de flästa ännu blott yttrar sig i smaken för grannlåt att bära på sig eller se omkring sig.

(Ellen Key)

Vad en individ anser vara skönt respektive oskänt behöver inte ha direkt med objektet för omdömet att göra. Det kan också handla om de meningar han eller hon hör andra personer framföra. Och vidare, om man själv har haft framgång med ett visst perspektiv tenderar man att återgå till detta senare för att få återuppleva samma välbehag, lust och energi som detta erkännande gav (Huisman 1998:31). Smaken är både individuell, subjektiv, föränderlig och relativ och den är formad av vanor och sociala konventioner (om ”god smak” se t.ex. Mollerup 1998:122). I det forntida Egypten började man med att konstruera ett nätverk av likadana rutor när man byggde sina konstverk. I det klassiska Grekland däremot utgick man ifrån den mänskliga figuren uppdelad i torso och lemmar. Konsthistorikern Panofsky (1955:67) menar att den grekiska metoden fängade skönheten bäst medan den egyptiska metoden reducerade konsten till en fix formel. Tvärtom anser jag. Den grekiska är välbalanserad volym och form och mycket skickligt utförd med vackert realistiska figurer. Men den är mindre spännande än den egyptiska med dess stiliserade avbildning, vars strama skönhet ger en rofylld stämning av oändlig evighet.

Det är intressant att vissa arkeologiska artefakter traditionellt ses som konst. Medan det i förhistorisk arkeologi är naturligt att försöka avtäckta objektets mening eller betydelse och bedöma t.ex. teknisk skicklighet kan det kanske finnas invändningar mot att fokusera på de rent estetiska och konstnärliga aspekterna hos samma föremål med motivering att de är subjektiva och bara handlar om tycke och smak. Detta kan vederläggas med musikforskaren Carl Dahlhaus (1992:11):

Att estetiska omdömen skulle vara subjektiva är en fras vars innebörd är vag och obestämd. Den fyller bara ändamålet att göra eftertanke och rationellt rättfärdigande av värdeomdömen överflödiga. Den egna individuella smaken, som i övrigt i allmänhet inte alls är individuell utan en reflex av gruppnormer, framstår därmed som enda instans mot vilken inga invändningar kan riktas.

Det finns både sakargument och kriterier för det estetiska omdömet anser Dahlhaus men det vore förfelat att tvinga fram en terminologisk entydighet och därmed innehållsmässigt inskränka det estetiska språket som genom sina brott och revor är historiska dokument (Dahlhaus 1992:45).

Trots det har många försökt att fånga in det sköna med hjälp av olika termer eller formler. Proportion, balans, harmoni och symmetri är begrepp

som ofta kopplas till det som många människor uppfattar som vackert. I en konstellation med konservativ eller konventionell kan det harmoniska emellertid bli tråkigt och därmed fult. Asymmetri som i ett sammanhang ses som fult och farligt blir i nästa radikalt och spännande och därmed lustfyllt och vackert. Likadant är det med de proportioner som är i överensstämmelse med det gyllene snittet, formulerat som norm för harmoni under renässansen, men som sannolikt var känt långt tidigare. Inte heller dessa proportioner är alltid vackra utan kan upplevas som stela och livlösa. Vad som är vackert respektive fult kan således inte fastställas i precisa formler utan måste alltid relateras till något, till förklaringar eller till flera begrepp i kombination.

Till frågan om det subjektiva kan läggas att vetenskapens viktigaste redskap, skriftspråket, både är avhängigt estetiskt sinne och djupt relaterat till den som uttrycker respektive tolkar det. Man är sitt språk, sin stämma, sitt uttryck. Språket är kultur, en referensram bemängd med mening, fördomar och implicita ställningstaganden. Språket är subjektivt men det är också objektivt i den meningen att vi har överenskommelser om vad varje ord betyder. Men samtidigt har varje ord en rad nyanser och betydelser som inte innebär precis det samma för alla människor. Med Adorno (1998:356) kan sägas att det subjektiva är objektivt medierat. Men med arkeologens typologisering i minnet kan också konstateras att det finns subjektivitet även i det objektiva (om objektiviteten i vetenskapen i allmänhet se t.ex. Andersson 2004:157–169). Om man som Malmer poängterar att det kommer an på argumentationen bör både smak och värde, konst och estetik kunna utgöra utgångspunkt för tolkning av arkeologiska material. Konsten vidgar vår perception och tränar vår medvetandekapacitet, erfarenhet, förståelse och bedömning (Meynell 1997:75). Därigenom fulländas vår kunskap med det som är uteslutet från kunskap (Huisman 1998:53, se också Burton 1998).

Med utgångspunkt i konstens verkan kunde arkeologin sannolikt mera medvetet ta vara på och dokumentera de upplevelser som finns i all arkeologisk praktik. Särskilt i fältarbetet tenderar många värdefulla aspekter att falla bort p.g.a. metoder i vilka kvalitativa dimensioner inte har en självklar plats (se också Tilley 1989:278–279, Olsen 1997:290–293, Berggren & Burström 2002). Med estetik som metod och medveten dokumentation av de subjektiva elementen i arbetet skulle inte bara konstens närvaro i det arkeologiska objektet kunna inringas. Kreativiteten skulle öka och arkeologin därmed tillföras större glädje. På så sätt kunde disciplinen bli mera tillgänglig för allmänheten men kanske också bättre rustad mot ovetenskaplig kommersiell och/eller politisk exploatering. Hur man som arkeolog, mer eller mindre medvetet, väljer eller väljer bort det subjektiva i sitt arbete är i grunden en fråga om ontologi och epistemologi. Ett val som handlar om den gamla skiljelinjen mellan empiri kontra teori eller om man som här vill försöka förena båda.

Stil, estetik och konst som begrepp och tolkningsredskap: sammanfattning och kommentar

I en sammanfattning av ovanstående kan konstateras att Montelius ansåg att människan gjorde litet bruk av sin fria vilja med hänvisning till att typerna i hans kronologiska typologi kunde jämföras med evolutionen i naturen. Malmer, å sin sida, poängterade betydelsen av det objektivt registrerbara i definitionen av olika typer medan Forssanders sätt baserades på mera relativa bestämningar. Begreppet typologi i amerikansk arkeologi har inte nödvändigtvis kronologisk innebörd utan används också som klassifikation eller i samband med det Ford kallat frekvensseriation. Adams & Adams hade en annan infallsvinkel. De lyfte fram komplexiteten i typologiseringsarbetet och underströk att typologisering bygger på arkeologens egen perception, association och intuition.

Beträffande stil i arkeologi ansåg Sackett att stil och funktion konstituerar varandra samt att stil handlar om isokrestiska val vilket gör stil till ett etniskt, diagnostiskt redskap. Wiessner pekade på stilens beteendemässiga aspekter, lyfte fram jämförelsen som en viktig del av stil och underströk stilens signalvärde i kommunikationen mellan individer och grupper. Även för Hodder var stil kommunikation i form av meningsbärande symboler och hans stilbegrepp involverade både arkeologen och tillverkaren. Stephen Plog, som skiljde på isokrestisk, symbolisk och ikonologisk stilvariation, förespråkade en mera tvärvetenskaplig fokusering för att komma åt flera aspekter av stil och dess mening medan Fred Plog betecknade stil som formens teori, inriktade sig på möjligheten att inringa individen i förhistorien och såg problem i tendensen att låsa fast bestämda stilzoner i arkeologin.

Estetik, sedan, är både läran om det sköna och det fula och omfattar såväl konst och filosofi som politik och samhälle. Estetiken tillhör enligt Baumgarten dunkelhetens rike, en värld som logiken inte klarar sig utan. För Adorno är estetiken både innehåll och form, har förmåga att förändra och genomsyra såväl det som kallas masskultur som elitkultur. Estetik är precis som konst svår att avgränsa helt klart. Konst kan beskrivas som bestående av intuition, vision, kontemplation och föreställning. Som hjälpmedel för att bestämma vad som är eller icke är konst har antropologen Anderson listat fyra för konst utmärkande egenskaper medan filosofen Favrholdt har sammanställt en parameterteori baserad på tio mått där styrkan i varje kan rankas. Favrholdts parametrar innefattar integration, mångfaldighet eller komplexitet, teknik, estetiskt sköna kvaliteter, personprägel, återupprepbarhet, intellektuell och emotionell appell samt andra suggestiva kvaliteter och ett ousägligt budskap. Ur Andersons perspektiv bör ett konstföremål innehålla kulturellt signifikant mening och stil, samt vara ett medium för sinnespåverkan och avspegla speciella färdigheter. Även Kant påpekade att det krävs färdigheter för att skapa konst men jämfört med hantverk, sa han, är konst mer av lek. Roe påpekade

att många traditionella kulturer inte har speciella ord för konst medan Hermerén underströk att det gäller att skilja mellan vad som är konst i bemärkelsen uppfyller respektive upplevs som konst. Med detta som utgångspunkt är det möjligt anta att det fanns något motsvarande det vi kallar konst också i förhistoriska samhällen.

Adams & Adams diskussion uppfattar jag som viktig för det här aktuella arbetet men också för det professionella medvetandet utanför typologisering och diagnostisering. Fords metod kunde möjligen ha använts i analysen av fynden från Marianes Pynt om stratigrafin varit intakt. Malmers och Forssanders olika sätt att arbeta visar att varje arkeolog måste finna sin metod för just det material hon/han har att bearbeta och ställa det i relation till de mål och syften arbetet har. Men också att valet av metod vilar på tidsbundna idéer. Beträffande stilbegreppet är alla de innebörder i begreppet stil som presenterats ovan, ur min synpunkt, användbara om man väljer ett odogmatiskt angreppssätt som tillåter att man går utanför respektive koncept eller modell.

Stil som estetik genomsyrar ett samhälle på alla nivåer, vilket inte behöver innebära att stilen är precis likadan överallt i ett visst avgränsat samhälle. Stil kan vara genusbestämd och åldersrelaterad, religiös, etnisk eller ekonomisk och traditionell likaväl som oppositionell och t.o.m. revolutionär och det finns ”substilar” omfattande individer eller grupper i alla samhällen även om de sannolikt är både många flera, och mera disparata, i perioder av oro än stabilitet. Stilförändringar kan spridas från makteliten till resten av befolkningen men som jag ser det initieras stilförändringar oftare av individer än av starka grupper. För stil, och därmed estetik, bygger på konventioner, och för att bryta sådana krävs både fantasi, skicklighet, mod och egensinne. Dessa egenskaper besitter inte sällan konstnären, en människa med speciell begåvning och känslighet.

En stil är aldrig isolerad. Den uppstår och verkar i relation till andra samtida stilar som i sin tur påverkas och förändras av nya idéer. Genomgripande förändringar i en viss stil kan i allmänhet relateras direkt till likaledes genomgripande förändringar i samhällsklimatet, som i sin tur påverkar sättet att tänka och sättet att förhålla sig i stort. 1990-talets blandnings- eller motsattstil, när flickor började klä sig i tunna bomulls-klänningar och militärkängor, motsvarades i resten av samhället av upplösta gränser och ökad mobilitet. I Sverige ersattes kollektivavtal med individuella löner, socialdemokrater privatiserade samhällets egendom, kyrkan skildes från staten, klasserna i gymnasiet splittrades upp till fördel för individuella program osv. Fragmentiseringen ökade således överallt i samhället och i arkeologin blev eklektiska metoder vanligare. Storstadsnomaden blev ett begrepp och på Konstfack i Stockholm designades necessärer och miniväckarur för denna grups särskilda behov. Många minns också hur idémässiga relationer mellan samhället och individen kom till uttryck några decennier tidigare då avskaffandet av först korsetten och sedan bh:n blev en del av kvinnans generella frigörelse. 1920- och 30-talen är andra

exempel på detta. 20-talet präglades av optimism och frigiditet, avspeglad inte bara i konst och poesi utan också i klädedräkten. Kjolarna blev kortare men vid ingången till 1930-talet och dess ekonomiska kris blev de mycket hastigt längre igen (se Broby-Johansen 1966:216–221).

Perception, intuition och upplevelse i filosofi

Perception, intuition och upplevelse som allmänt vetenskapliga begrepp

Perception, intuition och upplevelse är delar av varandra men medan perception och upplevelse är fenomen med både objektiva och subjektiva dimensioner kan intuition ses som ett redskap i medvetandets arbete med att bilda och ombilda betydelser. Som vetenskap är perception lika mycket psykologi som fysiologi och fysik, och i kunskapsteori och konst starkt besläktad med intuition. Trots det översätts perception ofta med varseblivning i betydelsen visuellt eller optiskt fenomen illustrerat med hur innehållet i en bild förändras om synfältet skärs av när man blundar med det ena ögat. Ett annat sätt att illustrera perception är bilden av en ung hattklädd dam i helfigur som förvandlas till en äldre kvinnas ansiktsprofil när man byter fokus. Som aktivitet är perception kopplad till alla våra sinnen och alla sinnesupplevelser är tätt förbundna med både intellekt och behov. Det som ingår i perceptionen blir organiserat till det aktuella sinnesintrycket och den perceptuella organisationen är samtidigt både medveten och omedveten, både intentionell och intuitiv (för perception se t.ex Masin 1993, Hamlyn 1996).

Intuitionen är karakteriserad av en speciell *närvaro* och kan betraktas både som andlig insikt och som erfarenhet av det som kan förnimmas här och nu, i motsats till förnuftet som använder sig av abstraktioner (*Filosoflexikonet* 1994). Intuitiv kunskap är mera omedelbar än diskursiv kunskap som bygger på abstraktioner och består av mellanled. Den intuitiva förståelsen visar sig ofta som en känsla men är inte något uttryck för känslolivet i sig. Intuition har däremot en viktig förmåga att inbegripa både egna och andras känsloreaktioner och solidariteter i sin bedömning av verkligheten. Men intuition får inte förväxlas med instinkt som motsvarar ett biologiskt förprogrammerat beteende, som konstvetaren Sven Sandström (1996:41, 89) uttryckt det.

Upplevelser kan vara allmänna och vardagliga eller helt speciella. De kan kategoriseras och graderas på många olika nivåer beroende på vad som utlöser dem. De kan vara medvetna och omedvetna likaväl som verkliga och överkliga, och de betecknas som erfarna också om de är överkliga. I filosofin kan upplevelser i vissa fall anses vara något som sker i ett särskilt upplevelserum utanför subjektet och objektet. Andra poängterar att upplevelse alltid betecknar relation och därför inte kan hypostaseras, d.v.s. tilläggas självständig existens. Oberoende av vilket synsätt

man representerar anses upplevelsen numera vara bestämd av en mängd faktorer där bl.a. föreställningens art, vetande, psykologisk habitus, livserfarenhet, stilkänsla och vad man själv lägger till upplevelsen ingår (Favrholdt 2000:22–29, 135).

I traditionell filosofi beskrivs upplevelser inte sällan som antingen subjektiva eller objektiva – respektive primära eller sekundära – sinneskvaliteter. Skillnaderna dem emellan kan illustreras med hjälp av tre vattenbaljor med olika temperaturer. Om man sticker ner sin vänstra hand i den kallaste och sin högra i den varmaste baljan och därefter båda händerna i baljan med den mellanliggande vattentemperaturen kommer den vänstra armen att uppleva vattnet som varmare och den högra som kallare. Det exakta gradantalet, mätt med termometer, är att beteckna som primär sinneskvalitet medan upplevelsen av värme eller kyla är en sekundär sinneskvalitet. Mätbara egenskaper som utsträckning, fasthet, form, rörelse, antal och storlek betraktas således som primära sinneskvaliteter medan färger, ljud, lukt, värme, smak och hårdhet t.ex. är sekundära (Husted & Lübcke 2001:91–93). Redan Goethe (1749–1832) och senare Husserl (1889–1939) kritiserade denna tudelning (Husted & Lübcke 2001:91). I Husserls fenomenologi och i hermeneutiken liksom i Merleau-Pontys (1908–1961) filosofi är upplevelser i stället alltings bas och kan inte ses som isolerade enheter eller som primära och sekundära.

Upplevelse hos Husserl, i hermeneutiken och i Merleau-Pontys filosofi

Fenomenologin och hermeneutiken utgör inga enhetliga filosofier utan täcker flera olika, inbördes ofta motstridande positioner. Detta gäller även existentialismen som inte sällan går hand i hand med någon av dessa båda riktningar. En och samma filosof eller vetenskapsman kan således omfatta alla tre riktningarna. Ytterst kort kan sägas att fenomenologins grunddrag är att vilja beskriva händelser och handlingar som de framträder och visa världen i dess mångfald, medan hermeneutiken kan beskrivas som en tolkningskonst som bygger på människans *förförståelse* artikulerad i en tolkning av det hon vet något om (Husted & Lübcke 2001:104–106, *Filosoflexikonet* 1994). Basen i existentialismen beskrivs som ett förinnerligande av människans existenssätt som ändlig och dödlig individ. Här är självmedvetandet det grundläggande och orubbliga i ett ofärdigt, ofta tragiskt och paradoxalt liv (Skirbekk & Gilje 1995:704).

I Edmund Husserls (1995, 2004) fenomenologi, också kallad sinnlighetens arkeologi, är det i upplevelsen all utforskning av verkligheten börjar. Här tar man utgångspunkt i den subjektiva upplevelsen, *Erlebnis*, och sätter den reella världen inom parentes i den process i flera steg som benämns den fenomenologiska reduktionen, och som har till avsikt att avtäcka det manifesta hos saken via det man kallar det intuitiva väsensskådandet (Wesenschau, väsen, essens, eidos. För metoden se Bjurwill 1995,

Ihde 2000). Det innebär att man abstraherar från de reellt existerande objekten och inskränker sig till idévärlden. Basen för detta är inga passiva sinnesintryck utan den *levda erfarenheten*, d.v.s. varseblivningen som ofta redan är försedd med tolkning i form av avsikter, värderingar och mening, med *intentionalitet*, ofta betraktad som medveten *riktadhet* och motiverad med att vi inte är några tomma tabula rasa utan riktar oss mot världen i en serie akter som konstituerar föremålen.

Intentionaliteten sönderfaller i den noetiska (subjektets) och den noematiska (meningen hos objektet som konstitueras) intentionaliteten, och till detta läggs efterhand den transcendentala vändningen tillbaka till jagets inre sfär. Det beskrivs av Husserl som reduktion eller *epoché*, motsvarande ett tillbakahållande av världen (Husserl 2004, Wallenstein 2001:159–162). Genom den intentionala/intentionella *upplevelseakten* (noesis) tillsätter vi mening till olika sinnesdata och härigenom konstitueras det intentionala *objektet* (noema). Detta är varken subjektivt eller objektivt till sin karaktär utan har status av ett tredje betecknat som *det levda*. Det handlar här inte om de faktiska psykologiska processerna utan om *innehållet* i dem. Husserl satte in upplevelsen i en upplevelseström (Erlebnisstrom) där varje enskild upplevelse skall ses som inbakad i och präglad av en föreställningsvärld med både historiska och framtida dimensioner. Detta är en värld som ständigt förändras alltefter förskjutningarna av *horisonten* i den livsvärld (*Lebenswelt*) som innefattar såväl olika objekt som andra subjekt eller andra jag. Jaget skiljer sig från objektet genom att jaget intar en speciell attityd, en intentionell hållning i empatin (*Einführung*), som med Husserls formulering motsvarar ”den noesis varigenom det transcendentala egot instiftar andra egos ego-essens” (Alveson & Sköldberg 1994:96–100, för noesis och noema se Husserl 2004:§87–§96).

Även i hermeneutiken är upplevelsen (*Erlebnis*) ett kardinalbegrepp. Den kan inte ses som ett isolerat fragment utan ingår som en organisk del i, och har sammanhang med, individens hela liv. Den är ingen passiv reception av något utanför subjektet utan aktiv och skapande och försedd med avsikt, intention och mening. På så sätt är människan alltid redan infogad i världen. Individens är en knutpunkt för ett nät av meningar som utgör hennes värld och den är av både teoretisk och praktisk natur. Men människans förståelse är till sitt väsen inte teoretisk utan syftar till att behärska en praktisk situation och omfattar därför såväl känslöstämningar som ”tyst kunskap” (se Polanyi 1967). Intentionaliteten blir därmed en pre-rationell förståelse, en *förförståelse*. För hermeneutikern finns ingen rent kognitiv eller rationell förståelse. Allt är färgat av känslöstämningar och varje värld är en horisont av meningar bestämd både av utsiktspunkten vid varje tillfälle (här och nu) och av den yttre gränsen för utblicken samt området däremellan. Horisonten är således flexibel och förändras från en tidpunkt till en annan (se t.ex. Alveson & Sköldberg 1994:118, 134–136).

Hermeneutiken vill förstå hela människans vara i världen, den ser kunskap som mer än vetenskap, har en samhällskritisk profil och lägger vikt på inlevelse. Fenomenologin är mera sakinriktad och även om inlevelse också är viktig här understryker fenomenologin distans. Fenomenologin kan emellertid också vara kritisk. Den kom för övrigt till som ett försök till omorientering av den dåtida vetenskapen som den äldre Husserl ansåg vara alltför materiellt inriktad. Människan har en själ och en tillvaro som riskerar att tappas bort om de studeras bara på naturvetenskapliga premisser. Det måste finnas en balans mellan Logos och Kosmos, mellan Logos som rationaliteten i världen, den ledande principen för världsalldet och Kosmos, den jordiska tillvarons vagga, den materiella förutsättningen för liv (Bjurwill 1995:37).

För Maurice Merleau-Ponty är det den egna *levda kroppen* som utgör basen för medvetande och existens. Det är genom kroppen medvetandet tar form. Upplevelsen av den egna kroppen lär oss att förankra rummet i existensen, placerad mellan medvetande och kropp. Därmed blir psykologiska och fysiologiska förklaringar lika otillräckliga eller lika nödvändiga (Merleau-Ponty 1999:113, 24–30, Bengtsson 2001:69–82). Den medvetna tankeakten föregås av ett ursprungligt eller implicit kroppsligt förhållande till objektet och det finns ingen *medveten* intentionalitet eller riktadhet mot fenomenet. Merleau-Pontys filosofi förenar fenomenologi, existentialism och dialektik och syftar till att göra hela det sociala, historiska och språkliga sammanhanget vi lever i förstäligt utifrån att allting genomsyras av spänningen mellan det omedelbara, d.v.s. perceptionen och kroppsligheten, och förmedlingssammanhanget, d.v.s. språket och historien (*Filosoflexikonet* 1994).

Hos Merleau-Ponty är upplevelsen (varseblivningen, la perception) ingen bild eller representation utan en kontaktyta eller ett membran mellan det inre och det yttre. Det är endast ett kroppsligt inkarnerat subjekt som kan ha varseblivningar. Det är vår kropp som både förbinder oss med världen och samtidigt gör det möjligt att abstrahera från den. Kroppen är ett samlande centrum som allt återvänder till, men det återvänder inte bara till den empiriska kroppen utan alltid också till kroppens förmåga att undfly sig själv, till kroppens *échappement* också betecknade som sammanflätningar, kiasm etc. Det är i dem, anser Merleau-Ponty, som vi återvänder till vår ursprungliga förbindelse med världen och därigenom både skapar och fördjupar den: ”Vi stiger ner till ett tyst cogito, ett förspråkligt meningsskikt, där subjekt och objekt ännu inte fallit isär, utan ännu svävar i meningens plasmatiske genes” (Wallenstein 2001:165–169, se också Bengtsson 1998 och för exempel på Merleau-Ponty i arkeologi, Jensen O. W. 2000).

Perception, intuition och upplevelse i arkeologi: en reflexion

Perception, intuition och upplevelse är tre begrepp som hänger tätt samman med varseblivning, med det att bli varse något, med att *se*. Att se handlar således inte bara om att se i optiskt fysisk mening utan också i betydelsen bli medveten om såväl verkliga som överkliga upplevelser grundade på våra sinnen, oftast flera på en gång. Särskilt en upplevelse i naturen är en kombination av syn-, hörsel-, och doftintryck och, beroende på årstid och väder, av kylan, värmen eller vindens beröring med huden. Upplevelser är inte alltid medvetna men även om de inte erkänns av medvetandet lagras de i våra minnen. Upplevelser är emellertid också påverkbara, både av förförståelsen och den medvetna intentionaliteten samt av den perceptuella organisationen som diskriminerar bland de tusentals omedvetna varseblivningar som våra sinnen registrerar, och som hela tiden skapar ny förståelse, nya insikter och nya upplevelser av verkligheten.

För arkeologin betyder detta att man genom att betona upplevelserna t.ex. i det arkeologiska fältarbetet understryker att kropp och själ är (två sidor av) samma sak men också att upplevelserna är ingången till den kunskap vi skaffar oss om det objekt vi studerar. Med konkret dokumentation och beskrivning av de egna upplevelserna under vistelsen i fält skulle de aktuella omständigheterna bättre synliggöras, medvetenheten skulle öka och därmed också professionalismen i arbetet. Man skulle sannolikt även få en bättre förståelse för några av de villkor som den förhistoriska människan levde under och på så sätt komma både henne och artefakternas mening lite närmare. För att komma vidare på denna väg behöver upplevelserna kompletteras med konkreta tolkningsmetoder och jag har valt att hämta dem från bl.a. konst- och stilhistoria.

Konstverkets mening*Sambällsideal och individ i stilhistorisk kontext*

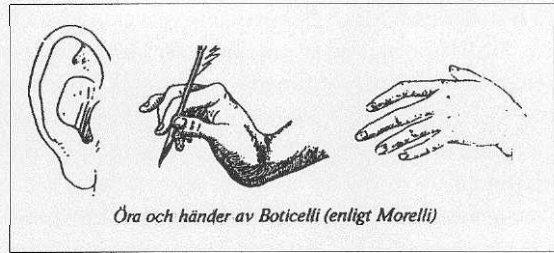
Andra arkeologer har redovisat liknande tankar som jag beträffande önskan att explicit lyfta fram det arkeologiska materialets estetiska och/eller kvalitativa aspekter (se t.ex. Gosden 2001:164). Joan M. Vastokas (2000) pekar på att man utifrån kännedomen om att nutidens vardagsföremål är bärare av idéer och värderingar åtminstone teoretiskt borde kunna återfinna besläktade aspekter i ett arkeologiskt material. Som exempel på en exemplarisk analytisk modell för att avslöja hur integrerad stil, kultur och ideologi faktiskt är lyfter hon fram art nouveau från förra sekelskiftet. Denna nya stil karaktäriserades av ljus, starka färger och ändlösa kurviga linjer. Här fanns inga vinklar eller räta streck, allt var flöde och rörelse. Detta sågs inte bara i Vincent van Goghs himlar och i Edvard Munchs Skriet, där det böljande landskapet blev ett eko av ansiktet, utan också i arkitektur och övrig materiell kultur. Den fanns i breda och kurviga trappor, i möbler och andra vardagsföremål men också i förändrade sociala

och moraliska ideal. Riktningen utvecklades i en revolutionär tid med sociala kriser och emotionell stress. Den hade sin kulmen i 1800-talets naturvetenskapliga framsteg, industrialisering och den därmed framväxande politiska medvetenheten bland arbetare och kvinnor. Art nouveau sökte sig mot livets ursprung och biologin, och det ”primitiva” var en del av rörelsen (Vastokas 2000:1–9).

van Gogh och Munch skulle kanske inte hänföras till art nouveau av svenska konstvetare (se t.ex. Lyberg 1993:391–408, Håberg 1994:91 och 161) men det är av underordnad betydelse för kärnan i Vastokas resonemang som således är att man genom att studera uttrycket i stilen hos bruksföremål likaväl som hos konst kan finna ledtrådar till det som ”rör sig i tiden” i en bestämd kultursfär. Principen visas upp i Heinrich Wölfflins *Konsthistoriska grundbegrepp* (1948), som sedan den utgavs första gången 1915 har givit stilkritiken dess mest använda terminologi. Med tanke på att artefakterna från Nuukfjorden är eller kan liknas vid miniskulpturer väljer jag här att illustrera Wölfflins metod utifrån hans skulpturteori.

För Wölfflin är formen det högsta i vilket allt låter sig uttryckas. Skulptur definieras som *formad konst* och handlar om kontur och gränser, om silhuettverkan, yta och kroppslig volym. I en jämförelse mellan *klassisk* (renässansens stil) och *barock* skulptur pekar han på att den klassiska skulpturen tar sikte på gränserna, d.v.s. konturen, medan barocken förnekar konturen. I barock skulptur kan man inte fastställa en viss synvinkel, den, som han säger, sliter sig loss från den betraktare som vill hålla fast den. Den klassiska skulpturen älskar de lugna ytorna och barocken de rörliga. Form behandlas därmed helt olika i respektive tradition. I klassisk skulptur finns idel taktila värden medan barockens skulptur utmärks av övergång och förvandling. I klassisk skulptur gestaltas det varande och i barock den ständiga förändringen. I den klassiska skulpturen är ljusa och mörka partier underordnade den plastiska formen men i barockens skulptur är det som om ljuspartierna har vaknat till ett självständigt liv (Wölfflin 1948:58–59). På sin vandring från renässans till barock har konsten gått från det linjära till det måleriska, från yta till djup, från sluten till öppen form, från klarhet till oklarhet och detta är ingen tillfällighet. Det är i stället ett cykliskt skeende i en process där ett nytt ideal tvingar fram en ny form. Precis som Montelius förvånades över att individen inte gjort större bruk av sin fria vilja i relation till den aktuella stilen i en viss period förvånas Wölfflin av att t.o.m. stora konstnärspersonligheter underordnar sig detta som han kallar utvecklingsförlopp (Josephson 1948:VIII–X).

Trots att en viss stil, eller en särskild skola, utmärker många av konstnärerna under en bestämd period är det med läkaren och konsthistorikern Giovanni Morellis metod möjligt att nå fram till individen bakom ett bestämt verk. I stället för att koncentrera sig på iögonenfallande stildrag, som är lättast att imitera, bör man enligt Morelli (synonym med Ivan Lermolieff och Johannes Schwartz, se Ginzburg 1989:8) ta fasta på de detaljer som är minst kännetecknande för den skola den konstnär tillhör

som man söker. Utgångspunkten är att en konstnärs innersta personlighet är förknippad med faktorer som ligger bortom medvetandets kontroll. Det är således inte i de kulturella traditionerna som personligheten avslöjas utan denna kommer fram i de till synes oviktiga detaljerna i verket. I dem står konstnären fri från traditionerna men samtidigt är det just dessa detaljer som han, ofta omedvetet och vanemässigt, upprepar i verk efter verk. Ett öra och en hand hos Botticelli skiljer sig tydligt från ett öra och en hand hos t.ex. Cosmé Tura (se bild). Morelli poängterar att det krävs både tid och möda att lära sig att se olika mästars egenheter och liknar det vid att lära ett nytt språk:

daß das Sehen der den Meitlern eigentümlichen Formen nicht so leicht ist, als man vielleicht glaubt, und daß es daher einer langen, sehr langen Uebung des Auges bedarf, um richtig sehen zu lernen; Gerade wir die Erlernung einer fremden Sprache ja auch Zeit und viele Müde erfordert. (Lermolieff 1880:3)

Att Morelli använde sig av marginella och irrelevanta detaljer fascinerade bl.a. Sigmund Freud. Men arbetssättet var också analogt med Conan Doyles (Sherlock Holmes) metod att söka efter ledtrådar. Det Morelli kallar oviktiga detaljer, Freud symptom och Doyle ledtrådar är parallella termer som kan relateras till diagnostisering (Ginzburg 1989:14, 38). Diagnosen fastställs i en process som går över analys och jämförelse till klassifikation, en välkänd aktivitet i arkeologi där man fastställer stildrag, bestämmer likhetsgrader, letar efter tecken och söker *indicier* i tolkningen av fynden. Morelli talar inte om uttryck, den egenskap hos artefakten som jag själv med stöd hos Vastokas och Wölfflin vill försöka inringa hos fynden från Nuukfjorden, men som princip bör Morellis metod fungera i sökandet efter individen, d.v.s. tillverkaren, i de paleoeskimåiska objekten.

Konstverkets mening enligt Erwin Panofsky

Ytterligare en koppling mellan arkeologi och konstteoretisk metod finns hos Erwin Panofsky (1955) som beskriver sitt arbete som ett intuitivt estetiskt återskapande tätt kopplat till arkeologisk forskning. Tillsammans bildar dessa båda element en organisk enhet som berättigar, korrigerar och reglerar varandra under arbetets gång. Återskapandet utgör basen för den arkeologiska undersökningen och vice versa (Panofsky 1955:11–16). Enligt honom är ett konstverks form, idé och innehåll symptomatiska för en bestämd miljö eller civilisation och det är i *proportionerna* stilens historia återspeglas. Det är

i proportionernas mening den artistiska intentionen uttrycks och blir realiserad, och det är i dem man kan söka en given period eller en bestämd konstnär. Proportionerna kan vara bestämda av en önskan om skönhet men också av ett intresse för normen per se (Panofsky 1955:55–64).

För studier av renässansens konst skapade Panofsky en metod som bygger på tre analytiska strata betecknade som *pre-ikonografisk beskrivning*, *ikonografisk analys* och *ikonologisk analys*. Ikonografi hos Panofsky innebär beskrivning och klassifikation. Den är begränsad till när och var något hänt och förutsätter en korrekt identifikation av motivet. Ikonologi däremot är en tolkningsmetod. Den utgår från synteser och förutsätter därmed en korrekt analys av hela bilden, historien, eller allegorin (Panofsky 1955:13).

Metoden understryker skillnaden mellan form och innehåll (eller mening) och Panofsky illustrerar sina tre analytiska strata med ett exempel från sin egen samtid: en man som hälsar på någon genom att lyfta på hatten. Redan i och med att man automatiskt identifierar mannen som lyfter på hatten som en *konfiguration* har man gått över gränsen för en rent formell perception och är inne i en första sfär av innehåll eller mening. Meningen i detta stratum är elementär och lättförståelig och kan betecknas som *faktisk*. Den faktiska meningens objekt är enkelt och lätt identifierbart då det är känt för betraktaren genom praktisk erfarenhet. Denna mening ger reaktion i form av en upplevelse, som t.ex. att mannen med hatten är på dåligt humör. Detta i sin tur ger hälsningsgesten ytterligare mening kallad, *expressiv*. Den expressiva meningen, eller uttrycket, innehåller således en mening av ett annat slag. Den skiljer sig från den faktiska meningen genom att uppfattas via empati och inte genom en enkel identifikation. För att förstå expressiv mening behövs en särskild känslighet som dock fortfarande är en del av observatörens praktiska, vardagliga erfarenhet. Faktuell och expressiv mening bör därför klassificeras ihop. Tillsammans konstituerar dessa båda primär eller *naturlig* mening. Denna fås fram genom identifikation av rena former, linjer, färger och speciella attribut. Genom att lista dessa får man en pre-ikonografisk beskrivning av det aktuella objektet (Panofsky 1955:26–27).

För att en lyftning på hatten skall uppfattas som en hälsning krävs det att man är bekant med den kulturkrets i vilken denna handling utförs. Man måste emellertid också vara bekant med den *mer-än-praktiska* världen i denna speciella civilisation. Artigheten i beteendet ligger inbyggd i vanorna och traditionerna, en typ av mening som Panofsky kallar sekundär eller *konventionell*. Den skiljer sig från den förra genom att vara begriplig, inte sensitiv, och genom att vara en medveten del av den praktiska handlingen. Den konventionella meningen uppfattas genom insikt, kunskap och bekantskap. Den manifesterar sig i teman. Bärare av denna typ av mening är sådant som historier och allegorier, d.v.s. motiv som motsvarar hela koncept. Ett konkret exempel på denna sekundära mening är en tavla med en grupp män vid ett middagsbord som, för den som är bekant med Jesus, föreställer Nattvarden.

Genom att koordinera och tolka hela raden av observationer omkring mannen som hälsar med hatten konstruerar man ett mentalt porträtt av mannen, och häri avtäcks den tredje eller *inneboende meningen*. Denna manifesterar sig i kompositionen och i det som kan tolkas som symboler. Med den förstås de underliggande principerna i verket. Här avslöjas den grundläggande attityden hos perioden, klassen, religionen etc. Så länge man begränsar sig till att uppfatta Leonardos målning av en grupp män runt ett bord som Nattvarden handlar det om konstverket som sådant. Men tolkar man i stället bilden som en dokumentation av högenässansens civilisation, eller försöker fånga Leonardos personlighet i tavlan, blir verket ett symptom på något annat. Kompositionen och ikonografin blir bevis för detta andra. Det är upptäckten och tolkningen av dessa symbolvärden, som inte sällan är okända av konstnären själv, som Panofsky kallar ikonologi i motsats till ikonografi. För att förstå principerna, säger han, krävs en mental förmåga, en "syntetisk intuition" liknande den som används vid diagnostisk verksamhet (Panofsky 1955:44–45). Panofskys schema bör kunna prövas på arkeologiska material, också på fynden från Nuukfjorden. Det största problemet är att nå in i den föreställningsvärld som låg bakom den grundläggande attityden hos den förhistoriska människan. Genom att se på människors föreställningar i allmänhet kan man möjligen nå en bit på väg. Innan jag prövar detta vill jag ägna uppmärksamhet åt det som gör att vi ser det vi ser, förutom mörkret, ljuset och färgerna, våra föreställningar.

Figur 7. Erwin Panofskys schema (ur Panofsky 1944: 40–41, från engelskan MHB)

Tolkningens objekt	Akt	Verktyg	Korrigerig
I. Primärt eller naturligt innehåll: (A) Faktiskt (B) Expressionellt, dvs det som konstitueras och kommer till uttrycket i de artistiska motivens värld	Pre-ikonologisk beskrivning och pseudo-formell analys.	Praktisk erfarenhet (bekantskap med objekt, begivenheter och händelser)	Stilhistoria (insikter om på vilket sätt objekt och begivenheter uttrycktes i form och morfologi under olika historiska betingelser)
II. Sekundärt eller konventionellt innehåll, konstituerat i bildernas, historiernas och allegoriernas värld	Ikonografisk analys	Kännedom om litterära källor (bekantskap med specifika teman och principer /koncept)	Typhistoria (insikter om sättet på vilket specifika teman och principer/koncept kom till uttryck under olika historiska betingelser)
III. Inneboende mening eller innehåll, dvs det som konstituerar den symboliska världens värden	Ikonologisk tolkning	Syntetisk intuition (bekantskap med väsentliga benägenheter hos det mänskliga sinnet, betingade av individual-psykologi och världsåskådning "Weltanschauung")	Kulturhistoria (insikt i kulturella symtoms historia och symboler i allmänhet. Insikter om det sätt på vilket väsentliga benägenheter hos det mänskliga sinnet kom till uttryckt i specifika teman och principer /koncept under olika historiska betingelser)

Människors föreställningar

Några föreställningar om mörkret, ljuset och färgerna

Jorden var öde och tom,
 djupet täcktes av mörker
 och en gudsvind svepte fram över vattnet.
 Gud sade: "Ljus, bli till!" Och ljuset blev till.
 (Genesis 1: 2–3)

Allt liv tycks börja i mörker, bakterierna som blev till det första livet på jorden, växterna vars fröer gror i myllan och människan som embryo i livmodern. Ändå är det svårt att finna något skrivet om mörkret ur ett naturvetenskapligt perspektiv. Det definieras bara som frånvaro eller brist på ljus. Mörkret har främst symbolisk innebörd men även i den meningen är mörker ofta relaterat till ljus. "Det finns inget mörker min dotter. Mörker är stulet ljus", sjunger man i Kent Anderssons "Brödupproret". De kunde emellertid tvärt om hävdas att allting är del av mörkret ända tills det blir belyst, och att mörkret därför är förutsättningen för allting annat, inklusive ljuset och färgerna. Men också synen på dessa fenomen är präglad av olika föreställningar.

Vid den tid som paleoeskimåerna levde runt Nuukfjorden ansåg människorna i Mellanöstern att världen hade skapats med ljusets ankomst som det beskrivs i Genesis som färdigställdes av Moses i Sinaiöknen ca 1500 f.Kr. (*Bibel 2000*: VII). Ljuset som uppfyllde världen blev på så sätt synonymt med den ende guden. För de samtida egypterna betydde ljuset istället att deras högste gud Ra hade öppnat sina ögon som således var slutna när det var mörkt. På liknande sätt upplevde perser och greker solen, månen och stjärnorna som gudarnas ögon. Ljuset var samtidigt fysiskt och moraliskt, det var laddat med gudomlig närvaro och därmed både öga och själ. Det fanns ett yttre ljus som motsvarade den gudomliga synen men det flöt också ett inre ljus ut från det mänskliga ögat och in i världen. När dessa två ljusströmmar möttes, ansåg Platon, byggdes en bro på vilken känslan kunde vandra över till själen. Alltsedan dess har ljusets natur diskuterats av vetenskapsmän, filosofer och religiösa. *Lux* blev till ljusets väsen, världens själ eller gudens återsken och *lumen* fick ge namn åt ljusets utstrålning, dess kroppsliga eller stoffliga motsvarighet. Idag kan ljusets minsta delar, fotonerna, manipuleras av kvantfysikerna men trots det befinner sig ljusets innersta mysterier fortfarande utanför vetenskapens räckvidd (Zajonc 1998:113–115).

Newton's och Goethes olika sätt att se på färger

Örat är stumt, munnen döv, men ögat
förmimmer och talar. Däri speglar
sig världen utifrån, människan inifrån.

(J. W. v Goethe)

Den förste som studerade ljusets brytning systematiskt var Newton vars bäst bekanta publikation *Opticks* kom 1704 (Gage 1993:169–173, 1999:15, för fakta om ljus se figur 8). Redan som ung hade han emellertid visat hur det *vita* ljuset bröts upp i ett kontinuerligt band av rena färger i kristaller och prismor. Han placerade prismet i en tunn ljusstråle som föll in genom ett litet hål i en mörkläggningsgardin och konkluderade dels att färgerna var *innehållet i ljuset* och dels att dessa prismatiska färger uppstod vid en uppspaltning eller brytning av det vita ljuset. För Newton var ljuset ett sammansatt fenomen bestående av olika ljusstrålar som både kunde åtskiljas, göras mätbara och uppfattas som färger. Sju av dessa betecknade han som primära färger: röd, orange, gul, grön, blå, indigo och violett. Orsaken till Newtons intresse för ljuset och färgerna var egentligen naturvetenskapligt, han ville förbättra kikaren, men han var också intresserad av astrologi och okultism och detta kan ha varit en förklaring till att han fastsatte antalet färger till sju. Sju var ett viktigt tal i folktron vid den tiden och, förutom att motsvara veckans dagar, var det då kända antalet himlakroppar också sju (Ryberg 1999:60, Schmidt:1995:12, 25–26.).

För Goethe var det ljusets samspel med mörkret som var intressant. Han såg *mörkret* som en förutsättning för att färgerna skall uppstå. Färger är barn av ljus och mörker och det är i gränsen mellan ljus och mörker färgerna blir till. Goethe satte därmed det mänskliga ögat i centrum för färgernas tillblivelse. Ögat rymmer både ljus och mörker och försätter näthinnan i två motsatta tillstånd eller *stämningar*. Är det mycket ljus försöker ögat skapa mörker genom att sluta sig, och är det mycket mörkt skapar ögat ljus genom att öppna sig. Den yttre världen speglar sig i våra ögon och möter där den inre människan. Ögat förmedlar på så sätt mellan det yttre och det inre och i ögat blir människan och hennes värld till helhet, enligt Goethe (Schmidt 1995:25, Boëtius 1998:39, Lefèvre 1998:54).

I ”Geschichte der Farbenlehre” (Bild 109) har Goethe ordnat färgerna hierarkiskt i fysiologiska, fysiska och kemiska färger. Uppdelningen bygger på de dynamiska processer som betingar att färgerna uppstår. Eller för att använda Goethes egna ord: på färgernas grad av *flyktighet* och *närhet* till människan själv. Färger är fysiologiskt betingade och de fysiologiska färgerna utgör därför fundamentet för hela färgläran. Om man ser länge på en färgad yta och därefter hastigt riktar blicken mot en helt vit yta upplever man den vita ytan som färgad. Fenomenet kallas färgens efterbild. Efterbilden är ett uttryck för att den seende aktivt deltar i synakten enligt Goethe, och färgerna i efterbilden tillhör därför människan själv. De fysiologiska färgerna är flyktiga, levande, föränderliga

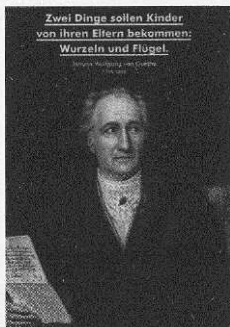

Bild 109. Johan Wolfgang von Goethe.

och lättpåverkade. På andra plats i hierarkin finns de fysiska färgerna. Dessa är betingade av yttre objekt och upplevs med medier som i sig är färglösa och mer eller mindre genomskinliga, som t.ex. glasprismor. Dessa färger är också flyktiga men inte i lika hög grad som de fysiologiska. Kemiska färger däremot är entydigt knutna till objekten och upplevs därför ofta med en större permanens. Kemiska färger ligger längst bort från människan själv och kommer därför på tredje plats (Goethe/Mathaei 1997:73–161, Boëtius 1998:39–41).

Goethes färglära resulterade i den harmoniska färgcirkeln (Se färgplansch, se också Goethe 1810/Mathaei 1997, Gage 1997, 1999) med de sex huvudfärgerna purpur (magenta), rödgul (röd), gul, grön, blå (cyanblå) och rödblå (violett). Färgernas plats i cirkeln bygger på ögats skapande av varje färgs bestämda efterbild. Om vi t.ex. ser på en violett kvadrat mot en vit bakgrund kommer vi att se en gul kvadrat mot samma bakgrund när vi tar bort den violetta. Som en reaktion på den violetta fyrkanten kommer ögat således att automatiskt (utan ansträngning) skapa en gul fyrkant. Ser vi på den gula kvadraten först skapas i stället en violett kvadrat och upprepar vi försöket med alla Goethes sex huvudfärger och deras oändligt många uttoningar så finner vi att var och en av dessa framkallar sin egen efterbild. Goethe kallar detta kromatisk harmoni och färgerna som ingår harmoniska färgpar. De harmoniska färgparen motsvarar således det vi annars kallar komplementfärger men kan också betecknas som *successivkontrast* till skillnad från *simultankontrast*, som innebär att färger som ställts vid sidan av varandra påverkar vår upplevelse av dem (Reiter & Tvermoes 1990:34–42, Ryberg 1991:62, Boëtius 1998:42–43).

Goethes färgcirkel är således strukturerad enligt polaritetsprincipen men begreppen *blandning*, *stigning* och *kulmination* hör också hit. Polariteten ses i förhållandet mellan den vänstra gula sidan, och den högra blå sidan. Blandningen finns längst ner i den gröna basen och kulminationen högst upp i cirkeln, i purpurfärgen som innehåller både rött och blått. Färgstigningen framstår som en förtätning, skuggning eller förmörkning av färgen men den blir inte bara mörkare utan får också en rödaktig ton på stigningens högsta steg. Solens övergång från ett bländande vitt sken mitt på dagen till gult och senare till djuprött är ett exempel på detta. Att himlens färg förändras från ljusblå till mörkt violett från morgon till kväll är ett annat. I dessa fall hänger färgstigningen samman, å ena sidan, med atmosfärens sätt att förena solljuset med atmosfärens förmörkande egenskaper och, å andra sidan, med universums bakomliggande mörker (Schmidt 1995:61).

De partiklar i atmosfären som framkallar himlens blå och solens gula kallar Goethe *Trübe* (eg. oklarhet, matthet). *Trübe* motsvarar i princip atmosfären men *trübe* kan också beskrivas som något som ställer sig i vägen för ljuset och därmed skapar färgerna. När mörkret är svagast och ljuset slår mest igenom ser vi den gula färgen. När ljuset är svagt och mörkret slår igenom ser vi den blå stigningens högsta intensitet i den violetta

färgen. Gult och rött är släkt med ljuset, cyanblått och violett med mörkret. Den absoluta polariteten mellan dessa finns i den fundamentala motsättningen mellan ljuset och mörkret medan den sanna föreningen mellan gult och blått finns i det Goethe kallar purpur (magenta, Boëtius 1998: 43–48, se också Gage 1997, 1999).

Goethe ansåg att färger har både materiell, estetisk och moralisk verkan. Den materiella verkan finns i relation till stoffet självt, den estetiska verkan är kopplad till hur en konstnär behandlar ljus och skuggor i måleriska framställningar och den moraliska verkan ses vis-a-vis människorna. Det rödas verkan är högst av alla färgfenomen. Den ger idémässig tillfredsställelse, alvar, värdighet, skönhet och grace. Den gulröda är våldsam och skakande, medan den rödgula är härlig, behaglig, blid, skön och munter och den gula är ljus. Verkan hos alla dessa tre tillsammans beskrivs som aktiv, rörlig, livlig och strävande. Det gula är således ljusst men också varmt medan det blåa är mörkt och kallt. Blåröd färg är orolig och uthålla och den rödblå är livlig men utan glädje. Tillsammans är allt blåts verkan passiv, orolig, mjuk och längtansfull. Grönt, till sist, är svag och enkel med reell tillfredsställelse i sin verkan, ansåg han (Goethe/Mathaei 1997:168–194, för fakta om färgläror och färgkartor se figur 9).

Figur 8. Ljus och ljusstrålar.

Fysiskt ljus kan definieras som elektromagnetisk vågrörelse eller kvanta av strålningens energi. Det ses i några hänseenden som vågrörelser och i andra som strömmar av fotoner och ljuskvanter. Dessa rörelser och strömmar bildar transversala oscillerande elektriska och magnetiska fält inom vilka ljuset kan utvisa såväl polarisation som interferens. Polarisation innebär här att de elektromagnetiska vågorna bryts så att de bara svänger i ett bestämt plan (jfr polariserat glas behandlat så det förhindrar reflexer) och interferens är en ömsesidig påverkan mellan de olika vågrörelserna. Ljuset uppträder i de mest skilda former, som milslånga radiovågor eller nanometerkorta (nm) röntgenstrålar, som slumpvisa grupperingar i normalljuset eller i ordnade strukturer som rent, intensivt och genomträngande laserljus. Man talar om högfrekventa vågor eller ljusvibrationer med hög energi och kort våglängd, och om lågfrekventa vågor med låg energi och stor våglängd, men också om infrarött och ultraviolett ljus. Det finns således färger i ljuset. Eller, bör man kanske säga, vi kan uppfatta färger i ljus på bestämda våglängder. Gult motsvarar en våglängd på 580 nm och blått 460 nm t.ex. Våglängder på 700 nm uppfattar vi som mörkrött och de på 400 nm som djupviolett. De färger vi normalt förmår att uppfatta med synen ligger som ett mycket smalt ljusband däremellan och kallas *det optiska fönstret*. Alla våglängder utanför det optiska fönstret registreras bara som mörker för oss. Det optiska fönstret kan också kallas *spektrum* och färgupplevelserna här motsvarar det vi känner från regnbågar, såpbubblor, solkatter och reflexer i kristaller (Ryberg 1999:56–59, om ljusets natur se Leising 2001).

Ljusstrålar är rörelser och när dessa vågor och strömmar, som alltid har en ursprunglig källa, tillbakakastas eller passerar genom ett ting kan man med Platon säga att det slås en bro mellan tinget och oss, vi *ser* det. Själva seendet startar i och med att fotonerna tränger in i ögat och träffar näthinnan. Ljuspartiklarna

(Forts.)

Figur 8. Forts.

absorberas här av ett kristallämne kallat synpurpur och genom en kemisk molekylreaktion omvandlas de till elektriska signaler som samkodas med en mängd andra cellsignaler. Efter en första sortering sänds de vidare längs synnerven till hjärnan för vidare bearbetning (Ryberg 1999:62). Det är inte ljuset utan det som blir belyst vi ser och först när ljuset träffar ögat uppstår färgerna – som ett medvetandetilstånd. De miljontals ljuskänsliga cellerna i näthinna, tapparna och stavarna, fungerar på olika sätt. Var och en av tapparna motsvarar en helt bestämd färgnyans men de fungerar bara vid normala ljusförhållanden. Stavarna däremot fungerar vid svag belysning men registrerar ljus endast som gråa nyanser. Att se är därför närmast det samma som att uppfatta färger. Men seendet innefattar en rad både fysiska, fysiologiska, kemiska och psykologiska processer och därför kan man säga att djupast sett är det inte med våra ögon vi ser utan med medvetandet. Ett otränat öga kan uppfatta ca 20 000 färgtoner och ett tränat öga många tusen gånger fler (Schmidt 1995:47–40). Här skall understrykas att det inte är mer eller mindre oupplösliga färgämnen (pigment), vars blandningar har sina egna lagar, det refereras till utan till ljuset och de optiska färgerna. Hur dessa färger har uppstått finns det två diametralt olika sätt att se på, i huvudtexten representerade av de mest framträdande för respektive skola, Isaac Newton (1642–1727) och Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832).

Newton och Goethe är bara två av många som ägnat sig att förstå och skapa egna, eller utveckla andras, teorier om färgerna. Wassily Kandinsky och Franz Marc med *Der Blaue Reiter* t.ex. byggde vidare på Goethes färglära. Man använder inte bara sin egen terminologi utan också var och en sitt eget sätt att ordna färgerna. Många färgläror grundar sig bara på tre eller fyra färger (rött, gult, blått och eventuellt grönt) som ofta ordnas i en geometrisk form. Philipp Otto Runge, som var samtida med Goethe, gjorde en kula (1810), Michael Eugene Chevreul (1861) en halvkula medan Albert Munsell (1898) och Wilhelm Ostwalds (1916) byggde ett träd respektive en dubbelkägla för sina färgsystem. Medan Tryggve Johansson (*Natural Colour System*, NCS 1931) talar om ton, styrka och ljushet beskriver Bauhausmålaren Johannes Itten (1960) sina färger med hjälp av klanger (Reiter & Tvermoes 1990:49–54, Schmidt 1995:87–88, Gage 1993:194, 1999:16, Lindgren 1974).

Munsells Soil Color Charts är ett vanligt hjälpmedel i geologiska och arkeologiska sammanhang (se t.ex. Owoc 2002, Jones & MacGregor 2002). Men för att beteckna färgers visuella egenskaper i allmänhet används oftast NCS-systemet. Detta omfattar 1412 färgnyanser och är standardiserat med koder i syfte att kunna användas över hela världen. Men färger är mycket mer än NCS-kartor och Munsell-chips (Gage 1999:20) och det är inte alltid lätt att få ett färgsystem att stämma. Drygt 1400 färgnyanser är bara en minimal bråkdel av alla dem som ögat kan uppfatta och dessutom är färguppfattningen mycket individuell. Med förändrade ljusförhållanden kan en och samma person heller inte alltid få kartans färg att stämma med objektets färg nästa gång hon jämför. Färger är komplicerade och dem har man ofta mycket olika meningar om. Inte minst Goethes teori delar bedömare i två läger. Friedrich Schiller (1759–1805), som skapade den s.k. Temperamentrosen tillsammans med Goethe (Gage 1993:194, Schmidt 1995:32), beundrade Goethe högt medan Ludwig Wittgenstein (1889–1951) avslög Goethes teori utan diskussion. Han ansåg helt enkelt inte att den var en teori. Den innehöll inget "Experimentum crucis", som han uttryckte det, och kunde därför varken antas eller förkastas (Uberoi 1998:104).

Figur 9. Färgläror och färgkartor.

Immanens och representation i färger ljus och mörker

Ljusblått är så lätt.

Man kan inte äta det, bara dricka.

Mittemellanblått är starkare och hårdare.

Det går inte att flyga igenom, det är för tätt.

Mörkblått är en mjuk natt.

Jag blir blå ända in när jag tittar på himlen för länge,

först fri, sen lessen. (Mikael 4 år)

Att färger, precis som ljus och mörker faktiskt har verkan är väl bekant från såväl fysiologin som psykologin även om man inte alltid känner mekanismerna bakom. Vi blir mera aktiva av dagsljus medan mörker har motsatt effekt. Från medicinen vet man att vitt ljus är bra mot vinterdepressioner och ultraviolett ljus hjälper mot nyföddhetsgulsot. Rött ljus ger högre blodtryck och ökad puls och andning samtidigt som musklerna spänns och blinkningarna blir flera. Blått ljus däremot sänker blodtrycket, det är lugnande, och man vet att trötta hästar mår bra av att stå i stall med blått fönsterglas. Det är också känt att rött ljus på möss gör att de föder flera ungar av hankön, medan blått ljus ökar antalet ungar av honkön (Ryberg 1999:81–90). Även miljöstudier har visat att olika färger påverkar människor på olika sätt. Röda och blåa rum t.ex. inverkar på hur vi upplever rumstemperaturen. I ett blått rum började försökspersonerna frysa när man sänkte temperaturen till 15 C°. I det röda rummet däremot tyckte man att det blev kallt först vid 11° grader (Bjerregaard 2002:63). Liknade kunskaper används av arkitekter och andra som är intresserade av att medvetet skapa miljöer med speciell påverkan. I ett gult rum anses man bli klartänt, det blå ger lugn och läkedom och i det violetta får man kontakt med sina djupa tankar. Dessa insikter bygger på tusenåriga traditioner och har rötter både i den hinduiska Vedan och det forntida Egypten, där man vid tiden för paleoeskimåerna i Nuukfjorden byggde tempel med enfärgade sydvända rum bemålade vart och ett i sin bestämda färg sannolikt i rituellt men också i terapeutiskt syfte (Schmidt 1995:114–129, Ryberg 1999:82–101, Danielsson 2001:81).

Genom sin verkan tar ljuset, mörkret och färgerna aktiv del i skapelsen av människornas värld. Men vi skapar också världen genom att utifrån tillägga ljus och mörker, färger och andra fenomen verkan och inneboende kraft. Objekten fylls med immanenta meningar och blir till representanter för något mer än sin konkreta mening. Med föreställningsförmåga och fantasi skapas på så sätt de symboler, metaforer och myter (Berger 1995:72–81) som finns inbyggda i varje människa och som ser olika ut beroende på i vilken kultur hon är situerad. Dualismen mellan ljus och mörker i kristendomen t.ex. utmärks av kontrasten i kampen om det goda mot det onda medan det svarta och det vita i taoismens Yin och Yang samverkar och snarare är supplement än konkurrens. Ljus kan vara varmt men också kallt och hårt. Mörkret skrämmer men är å andra sidan tryggt och

skönt att gömma sig i. Så har ljus och mörker sina associationer precis som färgerna. Sorgen är svart i Europa men vit i Kina. Där var gult kejsarens färg medan gult för en målare som Kandinsky (1994) betydde vanvett och raseri. Vitt är tystnad, rött är kärlek och blått är luftsloft, längtan, l'heure bleu, blues och vemod men också manlighet och kyla. Sajverna, de osynliga hos samerna, hade blå kläder. Men blått har också varit de rikas och mäktigas färg. Bara namnen Indigo och Lapis Lazuli leder tankarna till ädelsten och fjärran länder och i förlängningen av det till makt och rikedom (Schmidt 1995:134–135).

På samma sätt var Saqqaqmänniskornas livsvärld sannolikt full av myter och symboler och deras redskap och andra ägodelar bemängda med innebörder och meningar. Stenartefakterna från Nuukfjorden kan därför tänkas representera något utöver sig själva som verktyg och vapen. Som ett led i tolkningen av de signaler dessa föremål ger oss idag, d.v.s. i försöket att avtäckta det immanenta i dessa objekt, vill jag nu se på vad stenar och annan materia traditionellt av andra människor anses bära av inneboende egenskaper.

Immanens och representation i stenar, berg och annan materia

Ting är befolkade. (Sara Lidman)

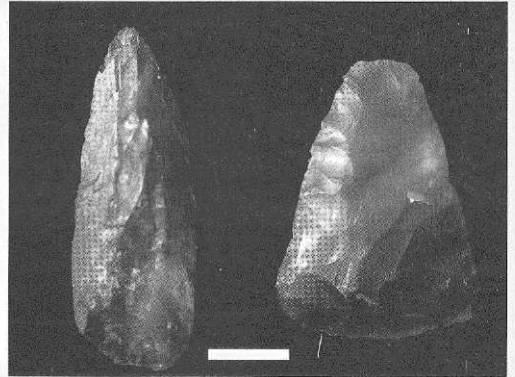
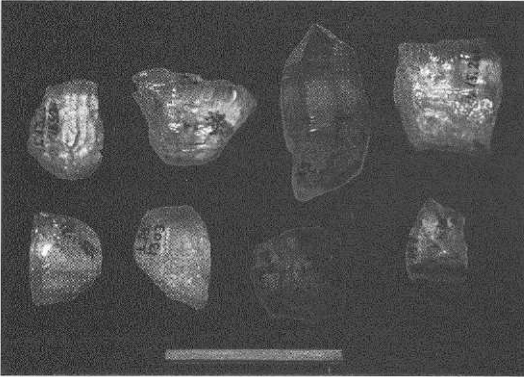
Före de syntetiska färgernas tid var det pulvriserad sten som, förutom växter och djur, gav pigmentet till de färger man använde. Sådana stenar blev därför särskilt värdefulla. Andra attraktiva stenar var de med optiska egenskaper som gav stenen glans och iridescens, idag kallade ädelstenar eller smyckestenar. De utmärkts också av att vara sällsynta och hårda (Jensen Aage 1996). En ädelsten är inte bara vacker i sig utan anses också förhöja skönheten hos bäraren. På så sätt besitter ädelstenen *kraft* och det är kraften i en viss sten de söker som ägnar sig åt sådant som meditation, alternativ medicin och liknande verksamheter med rötter i en blandning av myt, folktro, religion och vetenskap. I dessa sammanhang är stenarnas olika egenskaper förbundna med kristallernas reflexion av ljus och färger. Man tillskriver stenarna *energi* som både avspeglar och förmedlar kontakter, såväl med makrokosmos som med mikrokosmos. Samtidigt som stenarna har direkt tillgång till människornas allra innersta står de i förbindelse med himlakropparna. Diamanten t.ex. har förbindelse Solen, blå safir med Saturnus och gul safir med Jupiter. Stenarnas kristallstrukturer ses dessutom som broar till gammal kunskap som man bör dra nytta av. Enligt denna tradition var det missbruk av kristaller som ledde till Atlantis undergång vilket lär oss att visa måttlighet i bruket av stenarnas energi (Kaplan 1993:22).

Det som i norröna sagor kallas *sólarsteinn* och ofta finns med på listorna över värdefulla inventarier i de medeltida isländska kyrkorna kan antas ha varit en kristallin sten som genom att polarisera solstrålarna fungerat

som kompass och solur. Solstenens makt kan illustreras med att Kung Olaf Haraldssons ansågs kunna få fram en stråle ur sin solsten också i mulet väder (Seaver 1996:18–19). Granaten, också kallad antrax, karbunkel och glödande kol, är ett annat exempel på en sten som intagit en speciell plats i både myter och kristendom. Gajus Plinius Secundus (23–79 AD) betraktade granaten som den främsta bland ädelstenar och ansåg att den fått sitt namn genom sin likhet med elden. I den kristna kyrkan symboliserar granaten den yppersta ättlingen av Juda stam, d.v.s. Jesus Kristus. Med sitt klara genomträngande ljus liknades den således vid mästaren själv. Under vendeltid i Norden var det stora granater som dominerade de praktfulla ryggknappsspännena och längre fram i tiden finns det texter som beskriver granatens läkande och framgångsgivande förmåga (se Arrhenius 1962).

Ser man på kiselskiffer, kvarts, bergkristall, kalcedon och jaspis, de stenar som paleoeskimäerna använde, ur myt- och folktoperspektiv finns det många upplysningar att hämta (Kaplan 1993, Cervera 1994). Om man knyter an kiselskiffrens blåaktiga färg får man bl.a. veta att det blå står för kommunikation och är lika imponerande som valen, jordens största djur. Alla silikater anses för övrigt vara mycket starkt laddade. Rosenkvarts är här den stora kärlekens sten medan rökkvarts hjälper en att förlåta och komma vidare. Bergkristall bär det violettas väsen som skär igenom allt som är oväsentligt och negativt. Den reflekterar regnbågen, är ljusets bärare och rensar kropp och själ. Därmed gör bergkristallen att den kärlek som finns i varje människa kan frigöras och möta kärleken i omgivningen. I bergkristall finns både en feminin och en maskulin aspekt som än i enhet, än i kamp ständigt rör sig mot överblick och insikt. Jaspisen anses hjälpa mot beroende och stillar smärta, och kalcedon har olika egenskaper beroende på vilken färg den har. Vit kalcedon hjälper en att fokusera på det positiva, och mossagaten stärker hår och naglar medan den röda karneolen ger värme och trygghet i nuet och den gröna kalcedonen gör bäraren harmonisk. Hur stenarna skall användas i praktiken finns det också anvisningar om. Vokabulären anknyter ofta till österländska läror men det finns också hänvisningar till Bibeln som understryker stenarnas betydelse. Jaspis och kalcedon var den första respektive tredje grundstenen i det nya Jerusalem som uppenbarades för Johannes i Nya Testamentet (*Bibeln*, Johannes uppenbarelse 21:19–20) (Se färgplansch).

Att ting med starka färger liksom föremål som utstrålar ljus, skimmer och iridescens ansetts laddade med andlig kraft känner vi även från etnologi och arkeologi (t.ex. Tilley 1994:53). Obsidian t.ex. har inte bara haft en praktisk betydelse utan också symbolisk. I aztekernas undervärld, uppdelad i nio nivåer, är tre relaterade till obsidian och de speglar av obsidian som man använde kopplas till deras högsta gudom Tezcatipoca (Saunders 1998:176). I tjukternas värld användes ofta en sten av rosenkvarts eller bergkristall för att kommunicera med olika djur (Olga Chonka 2003

pers.komm, se också Cervera 1994:158–161, Lévi-Strauss 1987:104 pp). Särskilt bergkristall tycks ha varit bärare av speciell mening i många kulturer. Att det har mycket gamla rötter ses av hela pelare av bergkristall i skilda stenåldersmaterial (se t.ex. Bergsvik 2002a:276). Vi fann mycket bergkristall men inga hela pelare på boplatserna i Nuukfjorden men de finns bland fynden från både Itinnera och i varje fall som ett lösfynd från Nunnguaq (Bild 110–111).

Redan ordet kristall ger en ledtråd om hur man kan ha uppfattat denna sten i forntiden. Det kommer av det grekiska *krystallos* som betyder *is* vilket antas tyda på att man under Antiken uppfattade bergkristall som is som var så hårt frusen att den inte gick att smälta (Jensen, Aage 1996:81, se färgplansch). Även inuit har traditionellt uppfattat bergkristall som den hårdaste formen för is. Bergkristall har ofta kopplats till högre makter och speciella ceremonier. Bland majaindianerna ingick bergkristall i vissa ritualer, bland aboriginer i Australien användes den till åderlätning och bland indianer i Californien var det med ett blad av bergkristall som man skar av navelsträngen på det nyfödda barnet. I Finland heter bergkristall *ukonkivi* vilket refererar till "Ukko", den viktigaste av finnarnas förkristna gudar (Broadbent 1979:53). Till bergkristallens egenskaper hör att det uppstår en mycket intensiv, vitblå glöd om man slår den mot ett stycke kvartsit (Bang-Andersen 1998:51) vilket också kan ha utnyttjats i forntida ritualer.

De stenar man tillagt, och fortfarande tillägger, särskild betydelse kan ha andra egenskaper än glansighet och färgspel. Under första världskriget bar engelska soldater ofta en sten med ett naturligt hål i i ett band om halsen som skydd mot fientliga kulor (Klaatsch 1924:2199). De flesta av oss känner också igen sig när man ser någon samla upp en sten under en vandring på en strand. Stenen kan ha haft en särskild färg och form eller bara varit något som man ville ha som minne. På samma sätt har människor alltid givit vissa större och mindre stenar särskild mening och ofta religiöst eller kosmologiskt innehåll. Detta gäller inte minst klippor, höga berg och fjäll. Samernas sejtar var ofta stenar eller klippor med en utmärkande statur (Manker 1947:250, Fjellström 1985:434, Mulk 1998:124)

Bild 110. Kristaller från Itinnera (tv).

Bild 111. Kristallpelare av rökkvarts och skrapa av kalcedon, lösfynd från Nunnguaq (th).

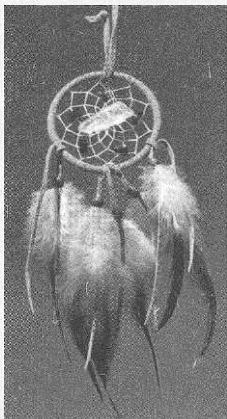

Bild 112. Visionseaker med bergkristall.

och höga berg med kosmologisk innebörd känns såväl från andra arktiska folk (Ovsynnikov & Terebikhin 1998:44–81) som från urbefolkningarna i Australien (Ayers Rock) och Sydamerika (Ceruti 2003). I Sydamerika finns berg som har uppfattats som väldiga kärl fulla med vatten (Atl-tepetl). I Mexico City finns ett sådant *vattenberg* där man funnit flera jaguarskallar tolkade som offer till regnguden Tlaloc. En av dem hade en flintkniv mellan käkarna medan andra hade var sin äggformad sten av jade (se Saunders 1998:175).

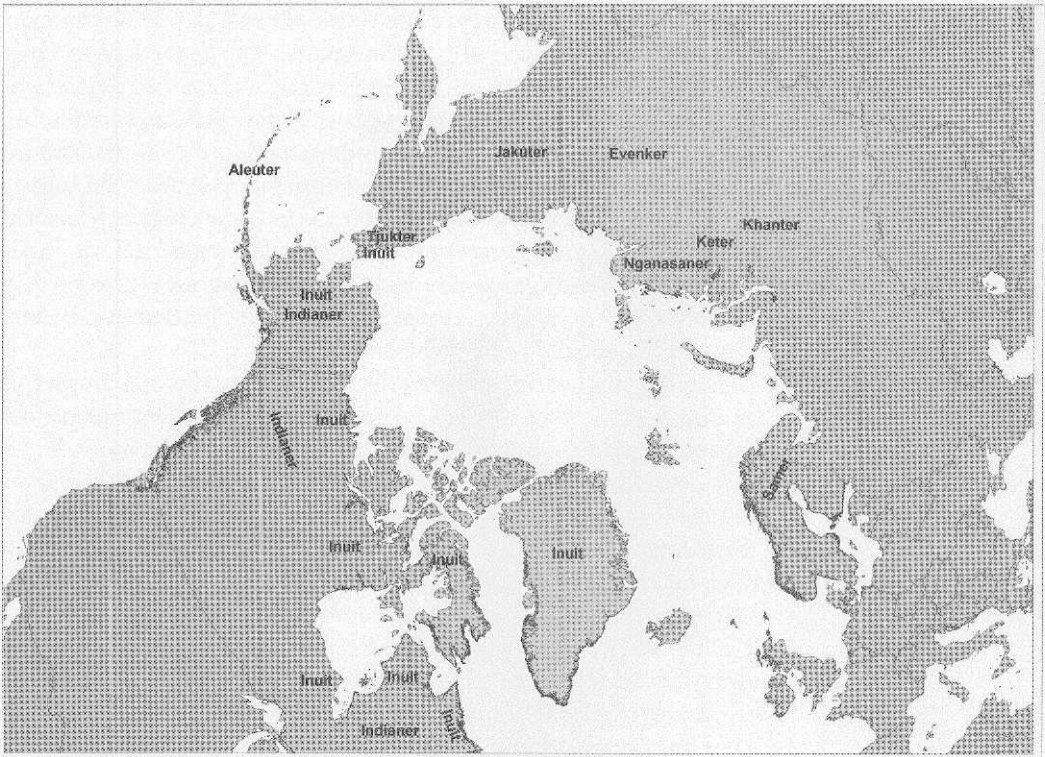
Det är inte bara himlavalvet, stjärnorna och planeterna som har tillskrivits särskilda egenskaper i förhistoriska eller traditionella samhällen. Även havet, rinnande vatten, levande eld, växande träd och inte minst djuren har haft en mening utöver sin praktiska eller försörjningsmässigt ekonomiska funktion. Denna mening, kraft eller laddning har ofta, genom formler och ritualer, bundits in i vissa vapen och redskap och i ting med enda avsikt att skydda människan. De senare kan ha tillverkats av delar av däggdjur, fåglar eller fiskar eller varit en specifik ägodel från en avdöd anhörig likaväl som barnets mjölkttänder, fosterhinna eller navelsträng (se t.ex. Rosing E. 1994). Detta är ting som man burit på sig som amuletter och haft i bostaden som *dream catchers* och *vision seekers* eller bara använt i speciella ritualer och ceremonier, så som masker, dräkter, stavar och speciella byggnadskonstruktioner (Bild 112).

Så har människor och ting alltid hört ihop. Och precis som alla människor har alla ting en historia. Därmed bär varje objekt en rad signaler som kan tolkas olika beroende på i vems väg det kommer, och detta gäller inte minst arkeologiska objekt. Ting är befolkade, som Sara Lidman uttryckte det, och det är inte länge sedan människor i allmänhet också i västvärlden såg de flesta föremål som laddade med kraft, eller bärare av liv och verkan. En som poängterar det allmänmänskliga i detta är etnologen Kerstin Eidlitz Kuoljok (1999) som särskilt ägnat uppmärksamhet åt de många nordliga folkens föreställningar om verkligheten. Några av hennes och andras kunskaper om människors föreställningar vill jag också dra nytta av i mitt försök att skapa en bild av Nuukområdet som människornas livsvärld under Saqqaqepoken.

Föreställningarna hos de många folken i norr

Några föreställningar hos nordliga folk enligt Kerstin Eidlitz Kuoljok

I "Moder jord och andra mödrar" understryker Eidlitz Kuoljok (1999) den stora mångfalden i de cirkumpolära folkens föreställningar om verkligheten och hur dessa kommer till uttryck. Hennes referenser är, förutom egna undersökningar och erfarenheter, ryska studier och arkivmaterial som går tillbaka till 1600-talet, publicerade främst av B. O. Dolgich, G. N. Graceva och J. B. Simcenko (Kuoljok 1999:29–30). Det handlar om föreställningsvärldarna hos ett trettio-tal folk inom fem stora språkfamiljer med var och en sina undergrupper bl.a. evenker, jakuter, keter,

samer, chanter, nganasaner, tjukter och inuiter (Se karta). Traditionellt beskrivs deras bild av världen som uppdelad i tre, men enligt Kuoljok (1999:170) är bilden både mera komplicerad och storslagen än så. Bland likheterna finns oändligt många olikheter i deras världsbild och den är ofta tillsynes motsägelsefull. Det är därför viktigt att vara medveten om att varje människa tolkar verkligheten på sitt eget vis och att föreställningar inte kan studeras ”som vore de led i en ekvation som skall lösas” (ibid. 1999:94, ang. t.ex. sibirisk shamanism se t.ex. Michael 1963. Aang. begreppet cirkumpolär se Kuoljok 1999:18, jämför Graburn & Strong 1973, Anderson H. 1977, och för cirkumpolär stenålder Gjessing 1944).

Karta. Arktiska folk.

Kuoljok utgångspunkt är dialektisk materialistisk. I hennes sätt att se hänger allting ihop och är i ständig rörelse. Verkligheten förändras alltid, liksom vår uppfattning om den. Men i det nya finns det gamla alltid kvar på något sätt. Den kosmiska ordningen är hos henne en bild av människans praktiska liv och inte tvärt om. Människorna inrättar sitt jordiska liv efter sina erfarenheter och inte efter en kosmisk ordning, som en person med ett idealistiskt synsätt kunde hävdad. Det speciella med Kuoljoks sätt är att hon reflekterar de etnologiskt beskrivna föreställningarna i det allmänmänskliga. Hon talar utifrån den *vardagsdialektik* som vi alla lever i. Vardagsdialektiken omfattar både det synliga och det osynliga och bygger på erfarenheter, inte på läror. Den kallas folketro och ibland övertro, magi,

New Age och vidskepelse skriver hon men definierar den själv som människors *icke-mekanistiska* syn på verkligheten. Det är ett sätt att tänka som finns hos var och en av oss samtidigt eller parallellt med det *mekanistiska* tankesättet. Folketro som vardagsdialektik finns således överallt, inte bara hos befolkningar, och folketro står nära dikt och konst. Det är i dikten och konsten västvärldens människor möter med urbefolkningarna i det allmänmänniska. I det som gäller oberoende av tid, plats och historisk situation. När man lägger ett mynt under grundstenen till det nya huset, eller hänger en mässingsring på snöskotern, är detta inte ett fragment av "gammal tro", utan *ett levande band* som knyter ihop det som varit med det som är (Kuoljok 1999:62–75).

Metaforen med banden anknyter till nganasanernas föreställningsvärld. I den finns Moder jord, Moder sol och Moder måne tillsammans med många andra mödrar och fäder och krafter som inte kallas mor eller far. Där är det banden eller trådarna mellan allt som bär upp världsbildens struktur. Några av trådarna i denna väv är födelse, liv och död. Moder jord placerar *sejme*, ögon, som är samma ord som för embryon, i kvinnornas och vajornas kroppar. Och Moder sol eller Moder måne slänger ner ett band till den nyfödda människan. Bandet hamnar i hjärtat och brister när hon dör. Under hela livet får människan fler och fler osynliga band till den omgivande världen och hon lever så länge någon minns henne. Först när ingen längre gör det är hon riktigt död (Kuoljok 1999 :63).

Ur många av de cirkumpolarä folkens perspektiv var *liv* och *själ* något som varken kunde delas eller definieras. Bäst motsvarar det innebörden i ordet *livskraft*. Den fanns i varje liten del av individen och särskilt i andningen, hjärtat, ögonen, blodet och hjärnan. Men den fanns också utanför kroppen – i skuggan. Allt som rörde sig på något sätt hade samma egenskaper som människan och rörelsen var i sig medveten. Jaktredskap som projektiler var levande och när jägaren smorde spjutet med jaktdjurets blod gav han mat åt redskapet. Det var en vanlig föreställning att livskraften "rann över" i allt det människan kom i kontakt med. På så sätt var allt som tillverkats av människa också levande. I det fanns tillverkarens liv men också användarens och materialets liv. I renskinnskläderna som t.ex. mannen bar fanns inte bara hans liv utan också renens liv och den kvinnans liv som sytt dem. Man ansåg att avtryck och bilder precis som skuggan var liv. Men också orden var liv. Starka ord kunde ärvas, säljas eller ges bort. Ord kan döda som spjut, sa tjukterna, och starka ord kan skydda och ge lycka – den fattige har inga starka ord (Kuoljok 1999:92–97).

Tanken var också liv och tanken kunde existera utanför människan. "Själv sitter jag i kåtan, men min tanke är vid hjorden". Tanken kunde lämna människan innan hon var död och efter döden kunde den vandra på kända ställen. Man såg tanken som en tråd som band samman nära släktingar och detta kunde få olika konsekvenser. En man berättade t.ex. att han tänkte på sin son som var på jakt. Men då han visste att tankarna kunde skrämja bort bytesdjuren band han av gräs en bild av sig själv och

hängde upp på väggen. Därmed kunde tanken inte ge sig av och hindra sonen i jakten. På liknande sätt konkretiserades föreställningarna i många olika former. En täljd liten docka av trä ansågs t.ex. kunna bevara en död släkting tills ett nytt barn föddes som kunde överta den dödas själ (Kuoljok 1999:92–97,168).

Elden spelade en alldeles särskild roll. Bland keterna förde jägarna jaktredskap och kläder genom elden innan de drog ut på jakt. Man sände saker till de osynliga genom att bränna dem. Men elden var också människans själ. Genom elden kunde man vända sig till jordens mödrar och djurens herrar och samtala med himlens människor eller med elden själv. Elden var mötesplats för levande och döda. Man kunde tala med de döda genom elden och när man matade elden matade man samtidigt de döda. Via rökens pelare tog man sig till världen bortom polstjärnan, sa tjukterna. De kunde bränna sina döda och hos dem var elden den viktigaste beskyddaren vid sidan om de döda släktingarna (Kuoljok 1999:154).

Tornarsuk, Sila och Inua

...Han løb ud og jeg forfulgte ham, men da mærkede jeg,
at vi løftedes i veiret. Da vi kom høit op, slukkede min Broders Lys.
Han blev til Maane, men mit blev ved at brænde, jeg blev til Sol.

(Heinrick Rink 1982)

En del av det Kuoljok beskriver känns igen från Grönland. Precis som hon säger om de nordliga folkens föreställningar generellt finns det även här en del olikheter i uppfattningarna om dessa föreställningar, både i olika delar av Grönland och från person till person. De som kom utifrån och försökte beskriva den traditionella grönländska världsuppfattningen kunde också uppfattade den på något olika sätt (se Thalbitzer 1926). Detta berodde troligen inte bara på att den inte var entydig utan också att dessa personer, som ofta var präster, i försöket att göra sina iakttagelser logiskt förståeliga medvetet eller omedvetet kom att pressa in de olika elementen i grönländarnas världsbild i en religiöst kristen mall. T.ex. antog man att vissa krafter var *goda* medan andra var *onda* och detta dikotoma betraktelsesätt hade de dåvarande grönländarna i allmänhet inte. Det mesta i deras värld kunde vara både gott och ont. Alla krafter kunde döda en, men samma krafter kunde också driva med en, skoja och hjälpa en.

Dokumentationen av det Thalbitzer (1926) kallar grönländarnas nationella andliga liv går således tillbaka till missionärernas ankomst i början av 1700-talet. Sedan dess har det tillkommit många verk med vikten lagd antingen på religionsvetenskapliga perspektiv eller på de myter och sägner som de kosmologiska elementen kommit att leva kvar i. Träsnitten och akvarellerna av Aron från Kangeq utanför Nuuk har spelat en viktig roll i

dokumentationen. Flera av Arons bilder ingår också som illustrationer i Heinrich Rinks (1982) "Eskimoiske Eventyr og Sagn" från 1866–1871, den främsta skriftliga källan till grönländarnas mytiska sagovärld. Där förekommer för övrigt flera berättelser som rör Nuukfjorden (se t.ex. nr 92 och nr 112). För att fånga in något av denna föreställningsvärlds karaktär vill jag mycket kort presenteras ett par av de element som ingår i den: *Tornarsuk*, *Sila* och *Inua*. Det skall understrykas att den ordning jag valt att ta upp dem i inte avspeglar någon form för rang.

Enligt missionären Henrik Christopher Glahn's dagbok från 1767 är det *Tornarsuk* som bör ses som grönländarnas förnämsta gudom.

De tillægge ham ikke Skabelsen af deres Tilværelse; men for Opholdelsen maa de dog, for en Del takke ham; i det han formedelst Angekkut, som menes at staa i nøje forbund med ham, og formedelst disses Tornak (hjælpeånd) giver dem de bedste Raad til at formilde Luften, at faa gode Amuleta, at afvende Landeplager og helbrede Sygdome. Med et Ord; til at blive lykkelig. Det er og ham (*Tornarsuk*), som aabenbarer dem ale hemmelige Ting, saasom: Hvi hiin blev bortrykket af en Sygdom midt i sine Dage? Hvorfor denne druknede i sin Kajak? Af hvad Aarsage Sælene (sic) ikke er endnu komne? Hvi det har i en saa lang Tiud været ont Veyr? o: s: f: Det er ham, som enten selv eller ved Tornak geleyder Angekokken paa sin Reyser i giennem Luften, Vandet og Afgrunden, giver ham Tilstanden i Himmelen, paa Jorden og under Jorden tilkiende, og hielpe (sic) ham især at overvinde den Helvedes Gudinde som holder Sælene ligesom fængslede hos sig.

(Thalbitzer 1926:6–7)

Citatet finns i William Thalbitzers *Esimoernes Kultiske Guddommer* (1926) där också Hans Egedes, hans son Poul Egedes och David Crantz' sins emellan rätt olika uppfattningar om grönländarnas föreställningsvärld presenteras. Enligt Thalbitzer var det Glahn av dessa 1700-talets människor som trängde djupast in i det de kallar grönländarnas nationella andliga liv. Själv ansåg Thalbitzer dock att Glahn's sätt att betrakta *Tornarsuk* som grönländarnas översta gudom byggde på ett missförstånd då eskimåspråket saknar ett adekvat uttryck för gud och gudomlig (deus och divinitas). Själv antog Thalbitzer att eskimåerna skilde mellan *tornat* (sing. *tornaq*), d.v.s. schamanens hjälpeand, och *inuat* (sing. *inua*) som är naturens inneboende andar. För att ett väsen skall kunna vara fritt, självägande och maktfyllt som en gudom måste det ha sin rot i inuk, besläktat med det mänskliga, och *tornat* är inte *inuat*. Det är däremot naturens andar, d.v.s. luftens, havets och himlens *inuat*. Det är de som är de mäktigaste och det är således bland dem man kan finna de eskimåiska gudomarna (Thalbitzer 1926:10–11).

Bland de gudar Thalbitzer (1926:29) hänvisar till finns *Sila* (*silap*, *silam inua*), beskriven som den som skaffar gott väder. Ordet *Sila* motsvarar "allt som finns utanför (huset)" och betyder såväl väder och luft som värld, rymd och universum. *Sila* är emellertid också ordet för sinne, förstånd och klokhets. En sinnessjuk t.ex. saknar *Sila*. *Sila* kan ses som en särskild

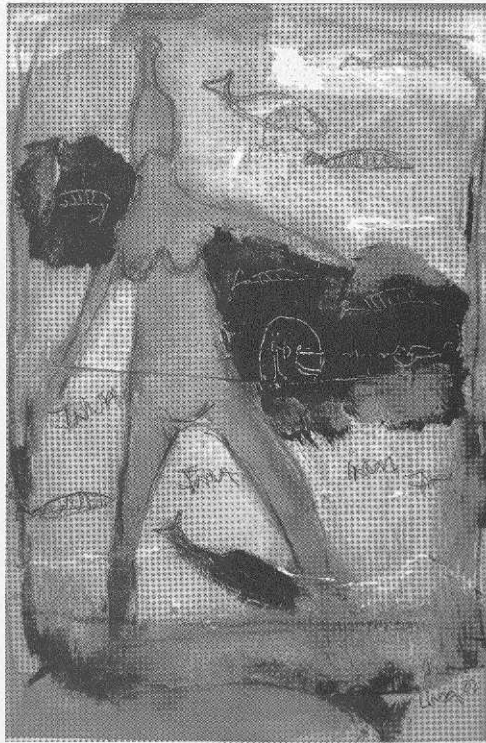

Bild 113. Inua anno 2001,
målning av Linda Riber
Sørensen.

mytisk och abstrakt inua med funktion att värna traditionella normer och taburegler, särskilt i samband med födelse och död. Om man inte upprätthåller dessa blir Sila vred. Eller uttryckt på ett annat sätt: man håller reglerna för att hålla Sila (världen) uppe. I Canada förekommer Sila i historisk tid även som personifierad makt i form av Pinnga, ”han däruppe”. Sila i en så konkret gestalt lär dock i Grönland bara finnas i sägnen om Kassassuk där ”kraftens Herre” uppenbarar sig i form av ett övernaturligt stort djur som ger Kassassuk krafter nog att ta ut hämnd på dem som misshandlat honom (Bjørn 1996:38–39).

Inua, av Thalbitzer betecknat som naturens inneboende andar (se t.ex. även Fitzhugh & Kaplan 1982), kan till dels ses som motsvarighet till den livskraft Eidlitz Kuoljok talar om. Ordet är den possessiva formen för *inuk*, d.v.s. människa, och då allt inklusive platser och det man i vår värld kallar döda ting har sin egen inua, sin egen energi och kraft, innebär inua en antropomorfiering av hela världen. Följdriktigt kunde de starkaste inuakrafterna i grönländarnas föreställningsvärld anta mänsklig gestalt (Bild 113). Inua hade kön och kunde framställas i helfigur eller med ett mänskligt ansikte respektive bara med en mänsklig kroppsdel (Oosten 2000). Några av de allra viktigaste inuakrafterna var havets och månens inua, personifierade som Havskvinnan (Havets Moder) och Mänmannen. De var djurens beskyddare och gjorde ofta besök hos människorna. Båda hade varit människor men dramatiska händelser hade en gång omvandlat

Bild 114. Björnfigur från Dorsetperioden ur Nytt fra Nationalmuseet, Kunst og Magi, Köpenhamn 1998.

dem till mäktiga inuakrafter. I myterna förföljer Månen sin syster Solen i en evig jakt över himlen efter en lampsläckningslek (Rink 1982:166). Och Havskvinnan, som varit en flicka som kastats ner i vattnet, övervakar från havet alla boplatser på land. Härifrån kontrollerar hon att havsdjuren behandlas korrekt under sina "besök" hos människorna på land (Bjørn 1996:44, för eskimåiska sägner se även Sonne 1999).

Inua enligt Jens Rosing

Vid sidan av Havets moder är inua sannolikt det element ur den traditionella grönländska kosmologin som ännu lever starkast kvar i Grönland. I samband med tolkningen av fynden från Nuukfjorden har inua också fått en god mening för mig, särskilt i den bild av fenomenet som ges av den grönländske konstnären Jens Rosing (1998b). Detta förstärks av att han som konstnär, arkeolog och tidigare Nuukbo väl känner flera av de boplatser som ingår i den här aktuella studien. Men främst ändå av att Jens Rosing explicit ger tillverkaren av ett visst objekt en aktiv plats i detta ting. På så sätt kan inua ses som en speciell form för immanent representation omfattande såväl den skapande som det skapade.

Det är vanligt att se inua som ett föremåls själ eller ande men översätter man ordet direkt från grönländskan betyder det "föremålets människa" eller "människan i tinget". Enligt Jens Rosing handlar inua om att människan vill se sig själv i det hon gör och det sker med hjälp av ornamentik och formgivning. Man kan t.ex. forma ett knivskaft med två knoppar i änden av skaftet i stället för att göra kanten rak. På så sätt manifesterar människan sin egen närvaro i de ting hon framställer. Samtidigt lägger hon emellertid också ner, och offerar därmed, en del av den egna förmågan i det aktuella tinget. Härmed ges föremålet en bestämd *moral* (eller andlig styrka) vilket var viktigt för att det verkligen skall kunna utföra det som det är avsett för, att fånga ett djur t.ex. om det är ett jaktredskap.

Enligt Rosing finns det alltid en förebild som utgångspunkt för formgivningen. Han ser Saqqaqharpunen som en simmande isbjörn, lik den bekanta Dorsetfiguren (Bild 114 och för Saqqaqharpunen se bild 1d). Formen på Thulekulturens harpunhuvud kan på samma sätt ha sitt ursprung i en alkfågels huvud. Då fästs ändbladet av skiffer eller järn i fågelns näbb och linhållet utgörs av fågelns öga. Harpunhuvudet kan även kopplas samman med ett havsdäggdjur. Detta avspeglas främst i harpunhuvudets bakre ände, vid skafthålet, som då utformats så att den påminner om en säl, en val, en isbjörn etc. Respektive djur blir därmed *inua* i redskapet och på så sätt upprättas ett släktskap mellan redskapet och bytesdjuret. Detta i sin tur gör att djuret inte skräms av just den här aktuella harpunen. Inua gör tinget aktivt, levandegör det, och inua är lika mycket djur som människa i Jens Rosings uppfattning. I denna idévärld är människa och själ samtidigt ett och detsamma. En enhet som har sin rot i mörkret enligt Rosing. När angakokken ser in i människan är hennes inre

mörkt och där ser han tydligt själarna lysa som kristaller (Rosing J. 1998b:168).

Att människan har många själar och att dessa lyser som kristaller i hennes mörka inre är kongenialt i Grönland där det mesta i naturen glittrar: kvarts och glimmer i berggrunden, fjordens vatten, snö och is, norrskenet och stjärnorna på himlen. Inua får på så sätt ett synligt uttryck. På liknande sätt formas alla människors föreställningsvärldar. De har bas såväl i den materiella omgivningen som i de representationer ideologi och kultur traderar genom språket och de olika ceremonier och ritualer som man i form av manifesta och latent koder internaliserar under uppväxten och lär sig använda och dechiffrera i umgänget med andra.

Huruvida det som beskrivits ovan skall betecknas som kosmologi, religion, ideologi, ”bara” föreställningar eller vardagsdialektik kan diskuteras. Alla dessa begrepps bestämningar och referenser kan begränsa deras innebörder: kosmologi till en fråga bara om världsalltet, religion till att gälla antingen dagens stora religioner eller bara enstaka sidor av det religiösa livet, föreställningar till ”fantasi”, och vardagsdialektik till något alltför litet, till något som utesluter högtidlighet. Med ordet religion i betydelsen *förbindelse, förpliktelse* och med förklaringen den pakt människan sluter mellan sig och de ting och makter som står utanför hennes fattningsförmåga (Klaatsch 1924:20) kommer man kanske närmast det som avses i detta försök att inringa några tänkbara element som kan ha ingått i den föreställningsvärld som människorna runt Nuukfjorden omfattade under Saqqaqperioden. Det handlar både om den dagliga praktiken och om de eviga frågorna, om behovet av att få grepp om undran och rädsla och skaffa förklaringar på solens och årstidernas kretslopp, tidvattnets olika faser, djurens uppdykanden och försvinnanden, på döden, födelsen, kärleken och ondskan, på ilska, glädje, sömn och drömmar och om detta *något* som är större än en själ.

Den religiösa instinkten och dess manifestationer

Varje situation människan befinner sig i kan fungera som impuls till religiösa föreställningar och handlingar anser Johannes Sløk (1960) i ”Det religiøse instinkt”. Titeln motiveras med att religiösa fenomen är något som instinktivt framspringer ur människolivets villkor som nu en gång är sådana att de ger anledning till religiositet. Då det religiösa har många källor blir dess innehåll och funktion också mångartad och därmed blir det omöjligt att enkelt och klart formulera vad religion överhuvudtaget är. Religion måste definieras varje gång enligt Sløk, som illustrerar det med en jämförelse mellan kristendomen med andra religioner. Kristendomens förkunnelse är inte religiös i sig men den tar den religiösa instinkten i sin tjänst, anser han.

Medens Muhammed og Buddha begge fremsætter hver sin opfattelse af, hvorledes den rette livsfostæelse og livsholdning må udformes, er Jesus i en anden forstand

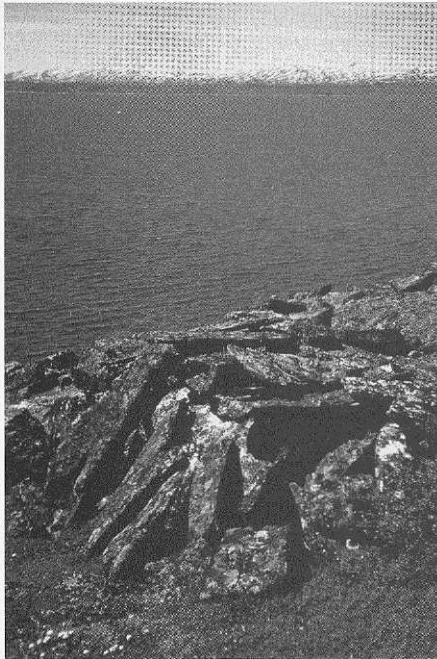

Bild 115. Grav från Thulekulturen konstruerad med flata resta stenar mot en klippa, Amitsuatsiaaq, Nuukfjorden.

identisk med den förkyndelse, han bringer. På en eller anden måde er Jesus selv indholdet af det, han forkynder; det gudsrige, hans förkyndelse drejer sig om, eksisterer ikke uafhængigt af ham, men bliver på sin vis til i det øjeblik, han forkynder det. Dette gensidige forhold mellem person og förkyndelse adskiller kristendommen fra f.eks. muhamedanisme og buddhisme.

(Sløk 1960:114–121)

Oberoende av vad man betecknar företeelserna som, antar jag att basen för den religiösa instinkten utgörs av det grundläggande mänskliga behovet av att tro på något, att ha tillit till och i bästa fall kunna hänge sig åt något utanför en själv. Det kan vara gudomar, andra människor eller idéer men det är alltid kopplat till behoven av att markera speciella händelser och att utföra ritualer. Detta är högt levande i dag, också i västliga sekulariserade samhällen. Även om man inte sällan ser exempel på att man förutsätter att det går att dra konkreta skiljelinjer mellan människans tro eller livshållning och hennes rituella markeringar t.ex. genom att lagstifta om hur man skall respektive inte skall vara klädd (jämför det aktuella påbudet/förbudet att bära slöja i Iran/Frankrike). Människan har emellertid alltid manifesterat sin tro. Det kan ha varit i oansenliga gravar likaväl som i megaliter och hållbilder eller i portabla föremål med speciella former eller dekorationer (se bild 106, se också Song 1998). De finns i riklig mängd från Dorsetperioden där de ses som inskurna masker i täljstensberg (Gagnon & Langlais 2004 in press, 2004), i stensättningar betecknade som långhus och i gravar med rödockra (Meldgaard J. pers. komm. 2002) men också i många mindre föremål utformade som skulpturer (se t.ex. McGhee

1996, Schlederermann 1996). Från Thulekulturen i Grönland finns detta också manifesterat i rikt mått bl.a. i alla de gravar man ser längs kusterna (Bild 115). Grönlands förkristna gravar är ofta omsorgsfullt konstruerade stenkammare uppbyggda mot en klippa i landskapet ett stycke ovanför boplatsen med fin utsikt över fjord och hav.

Men gravarna kan också vara i form av rösen i grottor och under klippöverhäng, eller konstruerade som stenkistor i rullstensfälten som i Nuukfjordens omgivning. De innehåller ofta flera gravläggningar och ibland finns det en extra liten kammare i den ena sidan av graven där man kan se sälben som en rest av den gåva den döde fått med på sig (Hinnerson-Berglund opublic.) Från det geografiskt mycket stora inuit-område som Grönland är en del av finns en rad olika traditioner dokumenterade beträffande sättet att begrava sina döda. I "Burial-Forms and Death Cult among Eskimos" skriver Robert Petersen (1966/1967) att man i vissa områden begravde sina döda i stengravar men att man också kunde bygga gravar av valben eller lägga den döde helt öppet på marken insvept i ett stycke skinn, kanske med en krans av stenar runt om. Ytterligare ett annat sätt var att föra den döde ner i havet med bara en skinnsvepning omkring sig (se Arons akvarell "Møde med de udøpte østgrønlanderne ved Aluk" i Bjørn 1986:72). Petersen beskriver också en rad ritualer, dödstabun och andra regler som skulle följas. Det kunde handla om att alltid ha en lampa brinnande när man hade en död i huset, om årliga minneshögtider med pantomimiska danser eller om sekundärbegravningar (se också Birket-Smith 1971:185–202, Nelson 1983, Jerkic 1993, Bandi 1995).

Från Saqqaqkulturen kan den axiala strukturen tolkas som möjliga markeringar av religiös natur men det finns inga definierade gravkonstruktioner från den här perioden. På Bjørneøen i Nuukfjorden har vi emellertid funnit två formationer i rullstenen söder om Nuua som är annorlunda än några av de stenstrukturer man annars brukar se i Grönland. Det är upphöjningar i rullstenen som till formen liknar två kajaker som ligger parallellt med strandlinjen tätt efter varandra. De påminner om kajakerna på Thulekulturens "lekplatser" men dessa brukar bara vara markerade, d.v.s. de har i allmänhet bara en ram av stenar runt om båtroppen och sittbrunnen. Konstruktionerna på Bjørneøen är däremot av rösekaraktär. Det är således två låga, ca två meter långa smala rösen som är högre vid "sittbrunnen" än över "för" och "akter". En provgrävning med ett tvärgående snitt genom ett av dessa rösen gav inga fynd. Vore de riktigt gamla gravar kan man dock inte förvänta sig att finna sådant som skelettben och skinnsvepningar bevarade i detta område av Nuukfjorden. Ett likadant lågt båtformat röse finns vid sidan av en mera normalt konstruerad Thulegrav i det starkt sluttande rullstensfältet på Qeqertaanguit på Bjørneøens nordvästsida. Kontexten indikerar snarare att det är en grav än en konstruktion för lek, kanske en riktigt gammal grav från dem som bodde i området före Thulefolket?

Människors tro och livshållning manifesterar sig inte bara i materiella ting utan också i sagor, sånger och danser. I de västliga arktiska folkens värld kom detta till uttryck i strupsång, trumdans och *himmelspjæt*, d.v.s. höga hopp från ett utspänt skinn (se Birket-Smith 1971:172) och i berättelser om märkliga människor, övernaturliga djur, om jättar och dvärgar (Batyanova 2002). I tjukters, inuiters och indianers historiska värld kunde människan bli till isen, till stjärnorna eller havets vågor likaväl som till valen, örnen, korpen eller björnen så som det ännu kan ses vid framträdanden på cirkumpolära kulturfestivaler (t.ex. vid Inuit Circumpolar Conference/ICC i Nuuk 2001). Från Grönland har Finn Lyng (1990:54) uttryckt det så att trots sin snävhet var inuits värld förunderligt stor. Valarna tog fram det bästa hos jägarna och mannen kunde ge sin dotter till blåräven som hustru. Här kunde människans själ genomgå en skapelse från grässtrå till isbjörn och här kunde sagoberättaren få ovetande lyssnarens andliga rum till att uppleva allt levande inifrån.

Hur detta utformades under Saqqaqperioden i Nuukfjorden får vi aldrig veta men vi kan anta att man också här berättade historier, utförde rytmiska danser och sjöng, höll vissa dagar på året i helgd, använde speciella ritualer vid någons död och i övrigt omfattade en mer eller mindre institutionaliserad tro, kanske handhavd av någon eller några speciellt utvalda personer liknande dem som i det övriga cirkumpolära området brukar kallas nåjder och schamaner och i Grönland angakokker (se t.ex. Price 2000, Price red. 2001, Larsson red. 2000, Jakobsen 2001). Dessa var sannolikt män och/eller kvinnor som utifrån sina speciella förmågor inte bara hade makt över människornas andliga liv utan också påverkade den dagliga tillvaron, precis som de föreställningar om djur, natur och andra människor som man bar med sig. Detta var troligen också med att utforma den paleoeskimåiska livsvärlden i Nuukområdet. Som avslutning vill jag därför vända tillbaka till Nuukfjorden och betrakta fynden ur estetiskt och föreställningsmässigt perspektiv.

Nuukfjorden som människornas livsvärld för 4 000 år sedan: analys, reflexion och syntes

Metod och objekt: fenomenologi och skulpturteori

Vi kan kun nærme os virkeligheden
ved at danne et objekt af den, et billedobjekt.

Derfor er billedet vor virkelighed, vores eneste virkelighed
(Willy Ørskov)

I tidigare kapitel har de materiella aspekterna av människornas livsvärld runt Nuukfjorden för c:a 4000 år sedan skildrats genom beskrivningar av boplatser och fynd. Det paleoeskimåiska landskapets fysiska natur har också redovisats liksom tillgången på resurser och möjliga sätt att flytta och anskaffa mat och kläder. I detta avhandlingens slutkapitel vill jag uppmärksamma fyndens kvalitativa egenskaper och, med stöd i teorier och resonemang redovisade i avsnitten närmast ovan, försöka inringa några av de föreställningar, eller något av den tankestil, som finns förborgad i dessa ofta vackert gjorda stenredskap. Utgångspunkten är idén om upplevelsen och den egna levda kroppen som bas för medvetande och existens och källa till insikt och kunskap samt att stil som estetik genomsyrar ett samhälle på alla nivåer. De konkreta metoderna är förutom stilkritik och skulpturteori ett fenomenologiskt betraktelsesätt och som en röd tråd går människors föreställningar om ljus och mörker, färger och materia och de krafter som finns, inte bara i naturelementen utan också i det som många betraktar som döda ting.

Därmed förutsätter jag att varje ting bär något mera med sig än det omedelbart uppenbara. Inua med den innebörd som Jens Rosing ger begreppet har därför god mening i detta sammanhang. Där rymmer inua såväl den människa som tillverkat föremålet som den avsikt han eller hon hade med objektet. I detta inua ligger både det immanenta och det man tillför tinget utifrån. Därmed finns i inua både flintsmedens intentioner och arkeologens föreställningar, både form och tydning av de tecken och signaler som vederbörande har situerat, respektive finner konstituerade, i föremålet. Panofskys schema och Goethes färglära inspirerar också till användning medan det gyllene snittet och olika färgscheman däremot har valts bort för att inte öka antalet mätmetoder och hamna i vad jag uppfattar som ofrukt samma försök att precis bestämma skilda färgnyanser.

Den fenomenologiska metod som jag vill använda här skall inte ses som strikt husserliansk utan som en övning i variation. Det handlar om att se på olika sätt. Om förskjutningar av fokus och byten av perspektiv eller om att utöva våld mot det vardagliga seendets passivitet, för att tala med filosofen Don Ihde (2000). Det innebär att titta på ljuset i stället för på objektet. Eller att låta skuggan bli det primära i stället för artefakten. Respektive att ändra den naturliga inställningen och skifta seende från den dominanta förgrunden till den tillbakadragna bakgrunden (Bild 116). Det som ses, *noemat*, korrelerar med den akt genom vilken det ses. På så sätt bildar föreställningar, förväntningar och vanor den korrelerande noetiska kontexten motsvarande det visuella fält inom vilket noemat uppstår (Ihde 2000:126–144). Om man t.ex. håller sin hand ett stycke framför ögonen och först fixerar fingrarna och sedan flyttar fokus till en punkt längre bort ökar antalet fingrar man ser. Denna typ av omkastningar ingår i den konstnärliga medvetenheten och används i bildframställning för att få betraktaren att se det som konstnären avser. Men den är också brukbar här, om man frigör stenartefakterna från sin arkeologiska kontext och betrakta dem som skulpturala objekt.

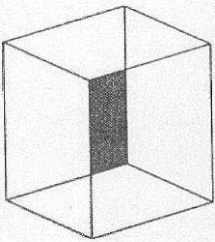
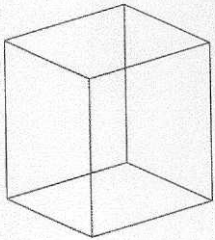

Bild 116. Kuber för olika perspektiv, ur Ihde 2000.

Skulptur, kunde man se hos Wölfflin, är formad konst och handlar om kontur och gränser, om silhuetterverkan, yta och volym. Skulptören Willy Ørskov (1999) beskriver skulptur som kroppar och kroppars relationer. Det är omkrets, figur, form, rum, material, stofflighet, moral och tecken. Skulpturer är taktila och meddelar sensationer. Och de är intellektuella och begreppsmässiga genom att analysera formsammanhang. Skulptur är materia inspant i ett kraftfält av energi, tid och rum. Det är existens, d.v.s. massa och det är uttryck, d.v.s. laddning. Skulpturer är metafysiskt magiska och förmedlar en förståelse av verkligheten. De är objekt med funktionen att meddela sig och ställa sig till förfogande för avläsning.

Objektet är det som *betraktas*, för att fortsätta med Ørskov. Objektet är det utsnitt av verkligheten som en person riktar sin uppmärksamhet emot, och verkligheten kan vi bara närma oss genom att göra ett objekt av den, ett bildobjekt. Att betrakta innebär både att avläsa objektet neutralt och att associera, reflektera och meditera omkring det. Det betyder att mer eller mindre omedvetet ta ställning, tyda och tolka det som ses och därmed att förändra verkligheten (Ørskov 1999:25–50).

Objektet för betraktandet i detta sammanhang är artefakten, den enskilda komponenten i all materiell kultur. Men vi söker människornas hela livsvärld och därmed blir även Nuukfjorden med omland *noeman* eller del av det som betraktas. Analysen avgränsas inte heller strängt till Saqqaqperioden då fynden från Qaarusuk Pynt II är från tidig grönländsk Dorset och precis som tidigare hämtas jämförelsematerial från andra paleoeskimåiska platser. Avsnittet inleds med några personliga intryck av Nuukfjorden som boplats. Därefter ges en beskrivning av upplevelserna från det arkeologiska fältarbetet i fjorden innan de kvalitativa analysmetoderna kopplas till fynden av stenartefakter. De reflexioner

och slutsatser som analyserna leder till redovisas kontinuerligt i texten och i den avslutande syntesen definieras en av de utgrävda boplatserna i Nuukfjorden som centrum i den paleoeskimåiska livsvärld avhandling-
en har som mål att ge en bild av.

Nuukfjorden som boplatz med himmelen som tak

Norrskan flammar upp
ispärlor tänds
fjällrävens spår pryder vidden
och den nya dagen vaknar upp
till ripornas skratt
Detta som kallas mörkertid

(Nils Aslak Valkeapää)

Bild 117. Utsikt över Nuukfjorden från Malenelandet med Sermitsiaq i fokus.

I Nuukområdet bildar fjord, fjäll och himmel en enhet på ett mycket mera påtagligt sätt än i många landskap med träd och skogar (Bild 117 Sermitsiaq). Himlen, och under den "mörka" årstiden himlakropparna, är alltid påtagligt närvarande här där man snabbt lär sig läsa vind och väder i molnens form och i färgerna i horisonten över havet eller inlandsisen. Det som ofta upprepas blir vant. Det sätter man namn på. Så har Saqqaqperioden troligen haft sina begrepp för godvädersmoln och stormmoln, för fullmåne och halvmåne och för tidvatten och dimma medan åska, månformörkelser, kometkaskader och meteornedslag som upplevs mindre ofta kanske blev till berättelser mera än begrepp.

När de första människorna kom till det vi kallar Nuukfjorden hade jorden redan snurrat flera miljarder gånger runt solen. Fullmånen hade kommit fram över Sermitsiaq och Karlavagnen hade strävat runt på

himlen över fjorden än fler gånger. Varje kväll hade först Betelgeuse och sedan hela Orion med sitt bälte stigit upp över Malenefjällen och varje morgon hade de försvunnit in i himlen bortom havet. Norrskenet hade visat sig i skyn ett oändligt antal gånger och, som var det kastat upp från inlandsisen bakom Kapissillit, i gula, vita, gröna och röda kaskader böljat bort mot väst över Akia. Allt detta, liksom vetskapen om att solen och månen inte steg upp på samma ställe året runt, blev en del av människornas livsvärld när de kom hit, och allt detta var med att forma deras världsbild. Som jägare, samlare och fiskare var dessa kvinnor och män vana att läsa spår och tecken i naturen: troligen i himlen precis som på marken, i berggrunden på öarna likaväl som i fjordens vatten, ur vilket Sermitsiaq, Hjortetakken, Putulik och alla andra fjäll med vart och ett sitt kännetecken reser sig som mäktiga jättefigurer (se färgplansch).

Mellan dessa fjäll och öar seglar idag större och mindre, vita eller ljusblå isberg som bräckts av från inlandsisen längst in i Kangersuneq. Ju närmare denna del av fjorden man kommer desto mera is möter man. Med tidvattnet förs isbergen fram och tillbaka i hela området, en del går på grund eller samlas högt upp på land i en av de många vikarna medan andra förs ända ut i havet. Om vintern är hela denna värld stora oavbrutna ytor av blått och vitt. En morgon i mars är himlen ljusblå, fjorden mörkblå och allting där emellan vitaste vitt. Så kommer vinden och ger den inre delen av fjorden en skarp stripa av turkos bakom det blå, och på eftermiddagen lyser Alpenglühén upp hela fjällvärlden innan norrskenet leker fatt på himlen. Om sommaren däremot är det grått och grönt och fläckvis vitt och brunt som dominerar. En julidag kan solen flöda ner från himlen innan den mjölkvita tjockan kommer rullande in från havet och lägger sig som ogenomtränglig vadd tätt över vattenytan längs med varje arm av fjorden och bara lämnar fjälltopparna fria ovanför. Vår och höst är allting svart och vitt. Men det kan det vara också på sommaren ibland, och inte minst på vintern under perioder med föhnstormar och blötsnö. Då blir hela fjordområdet till en enda glansisbana där ingen kan ta sig fram utan någon form av broddar. På så sätt är Nuuknaturen full av kontraster, ena stunden oändligt vänlig och nästa grym och skrämmande. Att höra skriket från en jaktfalk ger rysningar utefter ryggraden precis som rävens hackande från uren. Valarna som blåser i fjorden väcker däremot alltid glädje och förundran. Upplever man i stark vind en jättelik knölvalsunge som plötsligt kastar sig upp ur vattnet och faller ner på rygg med de långa vita sidfenorna klaskande i vattnet blir man stående och stänger allting annat ute. Denna lek kan vara i timmar eller ta slut lika hastigt som den började. Likadant kan fjorden i sig själv fånga ens uppmärksamhet totalt. Ena minuten sjuder den av liv, i nästa ligger den blick stilla. Vinden skapar sina stämningar och stillheten sina. På samma sätt skapar möten mellan människa och natur, mellan människa och djur och mellan människa och människa sina stämningar.

Oberoende av om det är landskapet i stort eller interiören i det lilla tältet får varje plats på så sätt sin rumsliga dimension och sitt eget väsen

(Norberg-Schultz 1995:83, 1999, för *platsen* i arkeologi se t.ex. Ingold 1993, Nash & Chippindale red. 2002). Narsaarsuup Nuua är en äng med ro, på Nuugaarsuk har man överblick och från Kikiallit Nuua utblick över fjordens inre korsvägar. Här ser man Sermitsiaqs glaciär, den inkapslade is som givit berget dess namn, men man ser också horisonten ut mot havet mer än 50 km bort. När man, som under arkeologiskt fältarbete i Grönland, sover i tält flera veckor i sträck blir man inte bara medveten om naturen, man blir närmast del av den. Man ingår i dess totalitet. Den tunna tältduken utgör inget "counterenvironment" som husets väggar (Jackson 1994:37). Man har kontakt med räven som smyger utanför, med vinden som rycker i bardunerna och med regnet som smattrar på tältduken. Men också med solen som vid denna tid på året knappt når ner bakom Akia innan den stiger upp ur Nuukfjorden igen. När det är midvinter däremot kommer solen fram en ytterst liten stund. Den anas bakom fjällen men kommer bara upp ute i havet bakom Stora Malenes allra västligaste klippa innan den sjunker ner igen. Detta betyder inte att Nuukområdet har särskilt mörka vintrar. Dagarna utmärks av grynings- och skymningsljus men det är ofta gott om snö. När det är stjärnklart, och vid fullmåne, blir det därför knappast riktigt mörkt ens om natten. Vintern är särskilt norrskensens och månens tid. Månen har ibland ett lätt kallt sken men av den låga solen blir den inte sällan varmt gul, ofta nästan röd. Och framförallt, den kommer så oerhört nära. Så kan hela Nuukområdet beskrivas som en stor boplatz med himlen som tak, och allt det vi upplever idag kan även de som bodde här runt fjorden under Saqqaqperioden ha upplevt när de vistades i sina båtar på fjorden och på boplatserna, under jakt och arbete likaväl som i lek, samvaro och vila.

Upplevelser under arkeologiskt fältarbete i Nuukfjorden

Du lyssnar stilla tätt intill naturen
 Och hör med ens den flyende mikronen
 Av vingsurrsvingningarna buren
 Förflytta allra minsta ögonblick
 Från tidsekunden över till eonen (Harry Martinson)

Att upplevelsen utgör basen för medvetande och existens är högst reellt i Nuukområdets arkeologiska fältpraktik precis som överallt i Grönland där arkeologin inte bara p.g.a. naturen utan också med tanke på infrastrukturen är mättad med starka upplevelser. Här i väglöst land är många upplevelser således av logistisk art. Till en rekognosering (inventering) eller utgrävning kan man bara komma med helikopter eller båt och varje transportsätt bjuder på sina speciella upplevelser. Även etableringen av tältlägret och livet i detta innebär en rad upplevelser också oberoende av sådant som vind och väder. Om arbetslaget består av några få eller utgörs

av en större grupp skapar detta sina speciella förutsättningar precis som om det aktuella baslägret ligger i VHF-radiodött område, om platsen saknar älv eller annat färskvatten, om en utrustningsdetalj visar sig vara defekt etc. Redan häri ligger en rad upplevelser. De finns i allt. Från att skapa lämplig miljö för provianten, skaffa vatten, laga mat, diska och sköta sin hygien till att konstruera ersättningar för det man kanske förbiset i planläggningen eller som slutat att fungera under arbetets gång. I en sådan situation i Grönland kan man inte bara köra hem och hämta det som fattas.

Vare sig det är under en utgrävning eller en rekognosering går upplevelsen alltid hand i hand med perception och intuition. Detta kan alla arkeologer vittna om oberoende av var på jorden man befinner sig. Man kan få en ingivelse att gå iland på en plats som kanske inte fanns med i planen. Eller man väljer att gå åt vänster i stället för åt höger och det är just här man gör den upptäckt som innebär att man kan registrera en ny förhistorisk boplatz. I Grönland kan denna vara allt från ett killiaqvavslag till en massiv husruin från Thule- eller nordbotiden. Ibland ger dessa händelser intryck av att vara tillfälligheter. Men rekonstruerar man bilden finner man att det man kallat intuition också inbegriper en varseblivning av något avvikande i naturen. Det kan röra sig om formationer i markytan, en särskild sten som på Nuugaarsuk eller någonting med växtligheten som på Narsaarsuup Nuua. Upptäckten av en förhistorisk lämning kan således vara en tillfällighet men den hänger ofta ihop med erfarenhet, att man lärt sig läsa landskapet. Även om man är medveten om detta är det en stor upplevelse var gång det visar sig att man står vid ett fynd som t.ex. en Saqqaqeldstad. Man får en känsla av att den legat där i flera tusen år och väntat just på mig – även om man vet att denna stensättning setts av andra som passerat platsen sedan den lämnades av dem som en gång konstruerade och använde den. I början har den kanske uppfattats som en hälsning från en nära släkting men med åren kommit att betraktas som något främmande och ännu senare, innan växtligheten dolde den, bara setts som några vanliga stenar.

Rekognoseringar i Nuukfjorden som i det övriga Grönland är inte sällan strapatsrika aktiviteter med starka upplevelser. Men sådana finns också i utgrävningssituationen. Världen utanför ligger mycket långt borta. Den påminner sig bara någon enstaka gång i form av en vit slinga över himlen från ett jetflyg på väg till någon storstad på den östamerikanska kontinenten. Eller i form av Grønlandsflys helikoptrar och små röda Dash-7-plan på väg till Nuuk med Hjemmestyrets representanter, färska grönsaker och turister. Allt detta finns – men i en helt annan dimension. Nu är det vinden och tidvattnet man är upptagen av med tanke på båtens förtöjning, och annars är det bara avslag och redskap, kokstenar och träkol, eventuella strukturer, planritningar, latta och avvägningsinstrument som, förutom djurlivet i fjorden och alla ljuden i naturen, fyller ens värld. Man gräver i nästan alla slag av väder och även om de flesta går till uppgifterna med iver och intresse kan det vara både tungt och kallt ibland.

Men så plötsligt uppenbarar sig *fyndet*, det bara finns där, som ett fruset ögonblick i ens upplevelserum, innan man bryter ut ur denna värld och in i verkligheten där fyndet skall bedömas, dokumenteras och diskuteras med de andra i utgrävningslaget. I medvetandet är det nyaste, d.v.s. det senaste, fyndet alltid mycket stort och mycket närvarande och mycket laddat. Artefakten kan ge intryck av att vara mycket gammal och mycket sliten eller helt ny och oanvänd, som vore den tillverkad i dag. Men oberoende av vilket är den här ute i naturen full av liv och färg, tillfört av väta eller fuktighet men mest av allt av ljuset. Dessvärre falnar ofta detta levande hos fyndet när det kommit ner i plastpåsen och, ännu värre, kanske utsläcks helt i montern eller i magasinet på museet.

Upplevelsen i fyndögonblicket understryker upplevelsens egen flerdubbla natur och är ett bra exempel på att upplevelse är något annat än allmänna sinnestryck. Samtidigt som upplevelsen är förankrad i och avhängig min kropp kan den faktiskt hypostaseras, ha en självständig existens, anser jag. Den kan samtidigt fylla mig och ta mig utanför min kropp, kanske till *upplevelserummet*, till det tillstånd som kan vara ett hastigt ögonblick eller pågå mycket längre men som utmärks av att kroppen som upplever och medvetandet kopplas bort från akten. En transcendens med andra ord liknande den man upplever vid skrivbordet ibland, eller vid andra tillfällen då man blir sin egen värld, fri från omgivningen. Det finns en temporal aspekt i detta (Bergson 1992, Hägglund 2002:157) men den kan inte bestämmas. Det handlar både om flöde och stillhet, ett tillstånd då tiden både finns och inte finns.

I Grönland behöver man inte söka sig till stora upplevelser, de tar fatt i en i de mest oväntade ögonblick redan i vardagslivet. Djurlivet i Nuukfjorden illustrerar detta liksom att man under det arkeologiska fältarbetet genom att leva i tält och vistas ute större delen av dygnet blir en del av naturen. Men man blir också i högre grad än annars en del av sina egna föreställningar och sin egen fantasi. Trots den fysiska tröttheten är det vanligt att man summerar dagen i sin fältdagbok när man dragit sig tillbaka till sitt eget tält på kvällen. Således uppmanade jag studenterna som deltog i fältarbetet i Nuukfjorden under det här aktuella projektet att föra dagbok, både för att dokumentera intryck från utgrävningsarbetet och för att reda ut bland alla de upplevelser av privat och social natur man samlar på sig under vistelsen i fält (Se också Olsen, Hejsedal & Storli 1995). Ett par rader ur Tertos dagbok från juli 1999, som jag fått lov att använda här, ger uttryck för hur många kan ha upplevt sin första fältsäsong. Som grönländska var Terto redan hemma i naturen. Men detta var ingen vanlig utflykt, som hon säger om ”den sjove og gode oplevelse, den rigdom vi delte med hinanden” och som hon sammanfattar i följande punkter:

Arkæologisk feltarbejde var for mig en blandet oplevelse:

1. Jeg var ikke kun på udflugt, men på arbejde med skema.
2. Jeg skulle hver aften sove alene i hele verden, det var meget meget

- uhyggeligt når man er vokset op med historier og fortællinger om alle mulige mærkelige ting der foregår ude i den vilde natur.
3. Jeg havde ofte følelse af at jeg støvsugede undergrunden for at få oplyst en viden.
 4. ”Det var en lettelse at komme hjem og holde op med at lege arkæolog”, tænkte jeg i meget lang tid.
 5. Når man hade prøvet arkæologi og tænkte grundigt efter hvornår arkæologi er en vigtig del af historiens sammenhæng så kan man altid få lyst til at prøve igen.

Något av Tertos ambivalens känner någon av oss kanske igen liksom att det verkliga kan få överkliga inslag när man vistas i naturen. Ett svepande vinddrag t.ex. kan ge en känslan av att det finns en varelse i närheten och de flesta av oss minns barndomens många illusioner kopplade till stubbar eller stenar framkallade av en kombination av fantasi och inlärda föreställningar från dagligliv och sagovärld. Med detta vill jag nu notera intrycken man får av de föremål vi har funnit på boplatserna i Nuukfjorden, både som assemblage och enskilda redskap, både som arkeologiska fynd och som ting ur ett mera allmänt perspektiv, som *betraktade* objekt, eller för att tala med Husserl, som noeman.

Saqqaqepokens inua: fynden från Nuukfjorden ur estetiskt och föreställningsmässigt perspektiv

Föremålen inua ur arkeologiskt och stilhistoriskt perspektiv

För att betrakta objekten från Nuukfjorden har alla hela formade föremål lagts fram i proveniensmässiga grupper på ett bord med dagsljus och god elektrisk belysning. Här finns även ett mindre antal lösfynd från andra än de utgrävda plasterna i Nuukfjorden samt de paleoeskimåiska fynd som gjordes under rekognoseringarna i Maniitsoq kommun (se Appendix). Ur ett arkeologiskt perspektiv ger objekten redan vid en hastig överblick en hel rad intryck och signaler. De primära signalerna säger att det mesta är från Saqqaqperioden och ett mindre antal från Dorset. Ledartefakterna är sticklarna respektive det stickellikande redskapet men också vapenspetsarna och några av skraporna.

Dessa objekt har som andra föremål varit just *föremål för något*. De var inget i sig själva utan föremål för en aktivitet från den individ som tillverkat, använt, kastat bort eller glömt dem på någon av de boplatser vi fann dem på. Precis som bakom varje annat föremål ligger även i dessa ting en idé och en mental process som varit såväl funktionell som kulturell. Stenredskapens form var inte av naturen given och den blev inte heller till genom en mekanisk sammansättning av detaljer. Bakom varje designelement ligger en speciell logik. Material och attribut har samlats i en form som syftat mot en helt bestämd funktion och till detta kommer uttryckssättet eller stilen, ett helt komplex av material, färg och form. Denna stil har

påverkats av sociala konventioner, tillverkarens intentioner, handens kunskap och råmaterialets egenskaper. Stilen har modifierat formen och givit den enskilde artefakten en signifikans utöver den praktiska användningen. Det totala föremålet liksom dess attribut i form av sådant som kantretusch, mer eller mindre framhävda skuldror över skafttången och unifaciala eller bifaciala slipningar kändes igen av dem som bodde på Grönlands västkust för ca 4 000 år sedan och var en viktig del i reproduktionen av Saqqaq- och Dorsetindividens sociala och kulturella identitet. En vapenspets, en skrapa, en stickel och en kniv blev vid sidan av sin funktion därför både förebild, kunskapsbehållare och minne. Den blev bärare av mening och gav upphov till förväntningar och känslor. Genom att föremålet användes skapades ett förhållande mellan brukaren och tinget. Detta kommer till uttryck t.ex. i den pilspets från Marianes Pynt som någon en gång omformade till stickel och i den stora och kraftiga stickel av en särskild typ av killiaq från Kingitup Taseraasaa vars ägare också använt den som mikrospånkärna (se Bild 33). På så sätt har flera av objekten återbrukats och hamnat i sammanhang man kanske inte tänkte sig från början. Somliga föremål var redan då de tillverkades avsedda att användas på flera sätt medan har andra varit tänkta enbart för någonting helt speciellt (om föremål ur olika perspektiv se t.ex. Arvidsson et al. 1990:11, Bringéus 1990:19–34, Spector 1994, Cornell 1998:237).

Flera av objekten ser helt nya ut, som vore de tillverkade idag. Andra har inte bara slitits ner, de har också åldrats. I en del av vapenspetsarna av killiaq har råmaterialet torkat ut. De ger därför intryck av att vara både trötta och gamla medan andra spetsar med sin strama form och mörka, täta råmaterial skapar en känsla av allvar och sträng högtidlighet. Detta finns också hos sticklarna och hos en del av de triangulära skraporna om än i mindre uttalad grad. Dessa är mera rakryggade än strama. Med fokus på råmaterialets färger ger de snarare en inbjudande eller vänlig bild. Det samma gäller de relativt små, lätt runda och slipade pilspetsarna med fint tandad retusch. En av dem är av en ljus, nästan vit killiaq och en är av grå jaspis med tvärgående ränder över ytan (se färgplansch och bild 86). Dessa spetsar är mycket fina och nästan rara. De ännu mindre och triangulära harpunspetsarna ger upphov till liknande känslor men bara med tanke på storlek och form. Också dessa spetsar har en stramhet i sig, trots att de är mjukt slipade över hela ytan och lätt rundade i sidan vid basen. Även här finns ett par exemplar med ränder i råmaterialet som har bearbetats så att spetsarna fått diagonala linjer över ytan. De transversala skraporna ger ett helt speciellt intryck. De ser ut som små stövlar med låga skaft och den medvetet asymmetriska formen ger dem en rörelse av idoghet. Denna aktivitet finns också hos vissa knivar. Men knivarna är samtidigt så olika att det inte går att ge en karaktäristik som täcker alla.

Många av de här betraktade objekten vill jag beteckna som tilltalande och inget föremål kan sägas vara fult, även om den långsmala och oharmniska spetsen av kvartsit från Kingitup Taseraasaa är långt ifrån vacker.

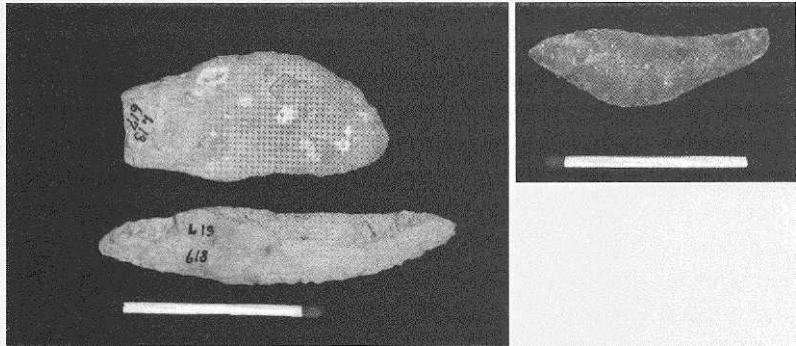

Bild 118. Knivar från Itinnera av killiaq (tv) och av kvarts (th).

Den är intressant genom sitt avvikande uttryck och signalerar en person som övat sig i stenteknik trots redskapsmaterialets bångstyrighet. Bland artefakterna finns både vad jag uppfattar som vardagsföremål och praktobjekt. De fåtaliga spjutspetsar som tillverkats av flata spån ser nästan all dagliga ut medan vissa av de slanka pilspetsarna med spetsovalt tvärsnitt är mycket vackra, närmast praktfulla. Detta var tydligt redan när de hittades under utgrävningen. När den svarta spetsen av killiaq kom i dagen på Marianes Pynt t.ex. konstaterade Mats som gjorde fyndet med respekt i stämman att ”dette var hele rejsen værd”. De något mindre, fina och slanka spetsarna av vit kvarts från Nuugaarsuk och Kingitup Taseraasaa och den längre och tydligt dentikulerade spetsen med lav på från Kuanilik i Maniitsoq kommun är andra exempel på praktfulla artefakter. Detta gäller också flera av sidskraporna av kalcedon och bergkristall samt den största skrapan av brunröd jaspis och den lätt utsvängda trapetsoida skrapan av bergkristall (se färgplansch samt bild 77).

Riktas blicken mot Dorsetfynden ger dessa ett något annat intryck än Saqqaqobjekten. Här tycks varje föremål lysa, assemblagen är rika på färg och flera objekt har helt slipade ytor. Morfologiskt är särskilt vapenspetsarna både bredare och flatare. De är *stora* på ett annat sätt än Saqqaq-föremålen, och mindre distinkta, nästan svängiga i konturen. Med Wiessners vokabulär kan de därför kallas både emblemiskt aktiva och assertiva eller vaga i sitt uttryck. Två spetsar av vit kalcedon, den ena från Kingitup Taseraasaa och den andra från Ikerasak i Maniitsoq är sådana exempel. Dorsetspetsarnas råmaterial är främst kalcedon och jaspis i olika färger, inklusive den vita, men även här finns en del kvarts och bergkristall. Till fynden från Maniitsoq hör dessutom en blodröd agat som understryker glädjen för färg under denna period (se färgplansch). På Qaarusuk Pynt II fanns en spets av kvarts och en trapetsoid skrapa av kalcedon som båda leder tankarna till Saqqaq. Dessa likheter gör att man frestas att se assemblaget från Qaarusuk som representant för en övergångsfas mellan Saqqaq och Dorset. Skrapan är emellertid oerhört liten jämfört med liknande Saqqaqskrapor. Det finns en precis lika liten trapetsoid skrapa, men av bergkristall, i ett av Dorsetfynden från Qoornup Nuua i Maniitsoq,

och båda dessa verkar vara hela. Storleken ger intryck av att vara medvetet vald och typen kan därför höra hemma i Dorset (se färgplansch).

Det jag betecknat som nästan svängigt i Dorsetföremålen går igen i vissa knivar från Itinneraboplatsen som är daterad till en relativt sen period i Saqqaqkulturen. Det är dels några relativt långa och smala knivar av killiaq och dels en mera fågel- eller fiskformad kniv av ren kvarts (Bild 118). Med undantag för den slanka formen påminner särskilt killiaqknivarna om de bananformade knivar som brukar räknas till en av Dorsetperiodens ledartefakter (Erik Brinch Petersen pers. komm. 1996). I mindre uttalad grad finns detta drag hos någon enstaka kniv från Marianes Pynt men där finns även flera nästan helt runda knivar. Formen hos dessa är dock mera samlad. Som tidigare poängterats ger knivarna intryck av att vara mindre standardiserade än de andra redskapskategorierna. Samtidigt vill jag poängtera att Saqqaqkulturens vapenspetsar trots allt inte är så lika i formen som man får intryck av innan man betraktat dem mera ingående (Bild 85–88). Den friare formen hos knivarna kan vara ett uttryck för individuell lust. Med hänvisning till dateringarna är det emellertid också lockande att se Itinneraknivarnas formspråk som ett kronologiskt tecken. En signal som pekar hän mot Dorsetperioden och avspeglar en gryende förändring inte bara i stil och estetisk uppfattning utan kanske i hela det paleoeskimåiska sociala systemet.

Design är aldrig något i sig självt och ett råmaterial är aldrig neutralt. Med konst- och stilhistorisk metod i minnet, och utan annan mening än att se det som inspiration i tolkningsarbetet kan Saqqaqidealet associeras till renässansens klassiska renhet och Dorset till kurvorna i barocken och art nouveau. Både morfologin och de lysande mineralerna i Dorsetobjekten kan betyda större frihet än den som Saqqaqperiodens mera raka linjer ger uttryck för. Men rörligheten i Dorsetföremålets kontur kan också betyda minskad trygghet. Den kan vara tecken på glädje men också på större osäkerhet. Den kan signalera ett ökat behov av att visa upp sig som individ i stället för som kollektiv, som Saqqaqperiodens likheter antyder. Den svängigare linjen under Dorset kan, precis som den mera samlade under Saqqaq, ha att göra med behovet av att skapa trygghet i en ombytlig och nyckfull natur. Orsaken kan i princip vara den samma även om uttrycket är olika och riktar sig åt annat håll. Kanske har Dorsets mindre skarpa gränser och svängigare profil att göra med mera genomgripande klimatförändringar än de kortvariga skiftningar i väderleken man var van vid? Under tidig Dorset var det kallare men också fuktigare (Fredskild 1996, Fredskild & Böcher 1999, se även Gulløv 1999:14). Under Saqqaqperioden tycks man ha riktat sig in mot sina egna. Dorsetperioden klimat däremot kan av dessa människor ha uppfattats som ett krav på att vända sig mot omgivningen.

Kanske ville man i högre grad under Dorset- än under Saqqaqperioden blidka de mäktiga krafter som bestämde om eller när sälarna och renarna, fiskarna och fåglarna skulle komma fram för att bli fångade. Kanske var

detta att använda mera kalcedon och rymligare former ett sätt att *mata* isens och köldens inua? Ett sätt att markera sig i en värld där man som människa blev alltmer ensam, som antalet Dorsetplatser jämfört med Saqqaqplatser antyder. Eller är det så att de flesta boplatserna från tidig grönländsk Dorset ligger översvämmade i fjorden idag? Att det är därför vi har intryck av att det var färre människor i Grönland under Dorset än under Saqqaqperioden? Kanske rörde det sig inte heller om två olika folk? Skillnaden i morfologi och råmaterialanvändning är kanske en sant typologisk förändring istället? En ny stil influerad av möten med andra människor som efter hand börjat föredra den exklusivare kalcedonen före killiaqen, som sannolikt var något lättare att få tag på? Det finns inte sen Dorset i Nuukområdet. Den perioden är hittills bara representerad i Grönland högst upp vid Smith Sound. Men uttrycket hos deras materiella kultur är intressant i detta sammanhang. Förklaringen till den sena Dorsetperiodens påtagligt många dekorerade föremål, masker och småskulpturer av djur och människor med magiskt eller religiöst innehåll hänförs ibland till kulturell stress och ses som en form för etnisk markering framkallad av Thulefolkets ankomst till östra Arktis (se Tacon 1983). En sådan orsak är dock mindre trolig när det gäller skillnaden mellan Saqqaq och tidig Dorset som ser ut att ha en mera successiv övergång. Med Thulekulturen kommer skifferredskapen och ytterligare ett helt annat formspråk. Detta vill jag inte gå närmare in på än att konstatera att Thulefolket använde påtagligt runda och ännu flatare vapenspetsar än Dorset, ofta med en lätt trekantig facett framslipad på ena ytan, och med flera runda borrhål för skaftningen (se färgplansch).

Perspektivets inua

Om man lyfter upp de här aktuella objekten, ett efter ett, och håller dem mot ljuset försvinner texturen eller ytstrukturen hos de föremål som är av killiaq. I den aktiviteten omvandlas föremålen till helt svarta ytor med mycket skarpa gränser mot omgivningen och formen understryks på så sätt. Hela objektet blir till kontur och silhuett och sidans sluttning respektive resning beroende på om man följer konturen upp eller ner blir särskilt tydlig. Hos spetsarna framträder en eventuell vinkel mot tången på ett tydligare sätt och en tandad retuschen står skarp mot bakgrunden. Genom att objekten ses på detta sätt blir de än mer distinkta i sitt morfologiska uttryck. Men formen kan också förändras genom att man lyfter upp föremålet mot ljuset. En av lansspetsarna får en lätt asymmetri i ena sidan när man ser den i silhuett och kategoriseringen som vapenspets blir plötsligt inte längre självklar. Kanske är det en kniv i stället? Genom att vända objektet med spetsen åt sidan kan man få en eventuell kniv att framträda i lansbladet och på samma sätt kan en självklar kniv vid en omkastning av perspektiv ses som en lans. För att kunna ta ställning till vilket får man illudera ett handtag på en bestämd plats och låta den bild

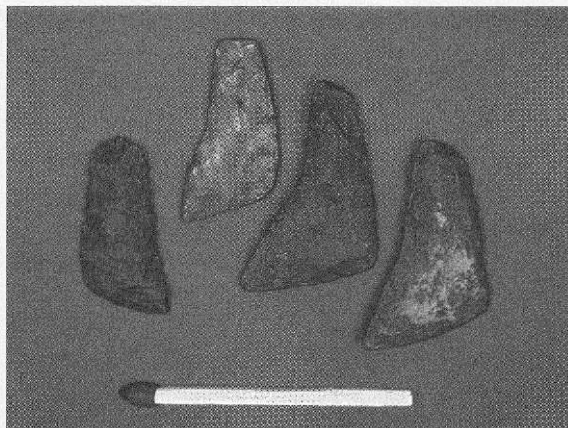

Bild 119. Transversala skrapor från Itinnera. För transversala skrapor från Marianes Pynt se färgplansch.

man då får fram avgöra frågan. Många av de spetsfragment som finns bland fynden kräver att bli vända och vridna på för att man skall kunna fastställa om det är basen eller spetsen på redskapet man ser, om det bör kategoriseras som Saqqaq eller Dorset o.s.v.

Genom att betrakta de transversala skraporna (se färgplansch och bild 119), hålla upp dem mot ljuset och jämföra kontur och profil kan man också se att dessa föremål inte är sticklar (se under rubriken Transversala eller stövelrika skrapor i kapitlet om artefakter) utan just skrapor eller kanske knivar om inte något helt tredje. Detta framgår tydligt när man ser den totala figuren och jämför den med stickeln. Stickeln är enhetlig form medan skrapan har en mer eller mindre uttalad knäck på ena långsidan och en utåtvinklad rygg på den motsatta sidan. Detta förekommer inte på någon av de mer än hundra sticklarna från Nuukfjorden. Kastar man om perspektivet och ser skrapan respektive stickeln i profil är skrapan tunn och flat. Stickeln däremot har kropp och mera volym. Hos stickeln finns ingen uttalad skillnad mellan ventral- och dorsalsidan som hos de flesta av skraporna. Detta blir än tydligare om man betraktar föremålen när de är belysta över ytan. Då spelar ljuset i ytretuschen på stickelns båda sidor medan skrapans yta är nästan slät. Stickeln är bifacialt slagen (eller framtryckt) och slipad på det område varifrån stickelavslagen slås. Men denna slipning finns inte på de transversala skraporna med undantag från den som är av kalcedon. Med ett handtagsgrepp längs den transversala skrapans ena långsida kommer tumme och pekfinger att täcka det mesta av föremålet. Fram sticker bara en vass och distinkt triangulär spets i riktning snett uppåt. Skaftat på det viset, som ett sidblad men högst upp på skaftet, blir det ett spetsigt redskap som kan ha lämpat sig att göra hål eller rista tunna och fina streck med på mjuka material som skinn och kanske horn. Det betyder att den transversala skrapans funktion kan ha kompletterat stickeln och på så sätt kallas stickellik.

Riktat man sig mot föremålen av kalcedon, kvartsit och bergkristall och låter objekten bli liggande på underlaget respektive lyfter upp dem

mot ljuset blir effekten den motsatta jämfört med killiaq. Liggande på bordet och uppifrån belysta lever killiaqobjektet i ytretuschens skuggor och dagrar. När det lyfts upp mot ljuset försvinner ytan och spänningen i föremålet tar i stället fatt i gränsen eller konturen. Objekt av jaspis, och av kalcedon beroende på hur opak den är, beter sig som killiaq om de ses direktbelysta respektive i motljus. Det slipade stickellikanden redskapet av jaspis från Dorsetperioden har en nästan glasaktig yta precis som den av killiaq. Den slipade Saqqaq-killiaqen däremot har en mera stofflig textur. Den är på ett annat sätt närmast mjuk och len och dessa egenskaper understryks då föremålen blir belysta. Dorsetföremålen har troligen inte bara slipats utan också putsats för att den skinande effekten skulle uppnås.

Objekt av kvartsit och särskilt dem av kvarts är snarast livlösa på bordet. Men de lever hastigt upp i motljus. Här är det i bakljuset som ytretusch och kroppslig volym poängteras. Konturen, eller föremålets gränser mot omgivningen, löses samtidigt upp och försvinner ut i omgivningen. Gränsen spelar med i transludensen som gör objektet till ett lysande kraftfält inuti sin egen bakgrund. Bergkristallen sedan, glasklar som vatten, har förmåga att förvandlas på ett annat sätt. I den kan ett spektrum av olika färger skapas direkt ur solen, och slår man den mot ett stycke kvartsit frigörs små blåaktiga flammor.

Medan den gråblåa till bruna och svarta killiaqen är fullständigt tät eller helt opak som den vita, rosa eller bruna jaspisen, är kalcedonen semi-transparent eller transludent och röd eller rödbrun till gul, ibland vit och i undantagsfall grön. Kvartsen och kvartsiten är också mer eller mindre transludent och alltid vit. Kvartsiten har ofta vita eller grågröna inklusioner. Dessa ligger som parallella band i stenen och det ser ut som om stensmeden medvetet har riktat dem diagonalt över redskapets yta. Kalcedonen är för det mesta mångfärgad eller också har den flera nyanser av sin egen grundfärg. Även den kan ha inklusioner som ger stråk av andra färger än den dominerande i stenen. Inklusionerna är dock mindre strukturerade än i kvartsit och kan ses som prickar eller mindre distinkta ränder likaväl som mosslika formationer. Hålls ett sådant föremål upp mot solen får inklusionerna liv och ändrar både färg och form. Går man utomhus i fria luften blir detta ännu tydligare då ljusets rörelser ger intryck av att artefakten rymmer en hel mängd varelser. Detta kan man tänka sig har utnyttjats på de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden under diverse ceremonier där de olika råmaterialens inua framkallades vid redskapstillverkning och eldslagning. I form av gnistor för att göra mörkret levande eller i ritualer där färgspelets inua släpptes fri genom att man höll upp och sträckte stenarna mot solen. Varje råmaterial kan ha ansetts ha haft sin speciella inua som inte bara kom till uttryck i materialets lätthet eller motsträvighet vid bearbetningen utan också i stenens optiska egenskaper, i dess möjlighet att skapa olika sorters stämningar. Med tanke på att bergkristall har setts som den hårdaste formen för is av många människor kan den under Saqqaqperioden i Nuukfjorden kanske tänkas ha representerat isens och

vattnets inua ställd i människornas tjänst medan kvartsen och kvartsiten kanske setts som snöns egen inua?

Föremålen inua ur tre bildkonstnärers perspektiv

För att få synpunkter ur andra perspektiv än arkeologens bjöds bildkonstnärerna Anne-Birthe Hove, Arnannguaq Hoegh och Svenerik Jakobsson in för ett samtal om objekten från Nuukfjorden. Det blev omedelbart tydligt att detta var personer med stor vana både att se och ha verktyg i händerna och att använda dem. Som i alla samtal löpte fokus fram och tillbaka många gånger mellan ämnets olika aspekter och det som lyfts fram här är en lätt strukturerad sammanfattning av detta samtal.

Rent allmänt bedömde de tre konstnärerna föremålen som varande mycket tilltalande för den som sysslar med form och formgivning. Särskilt den hantverksmässiga omsorgsfullheten poängterades och ett av de uttryck som ofta upprepades var att tingen var otroligt fint formade. Man förbluffades över de forntida människornas förmåga att åstadkomma så vackra ting med de jämförelsevis enkla redskap som man antog att de haft tillgång till. Spänningen i materialet lyftes fram och den symmetriska formen hos många redskap av killiaq. Man underströk att det fanns spänning, men en annan, i mindre symmetriskt formade föremål. Objekten diskuterades som mer eller mindre skulpturala. De togs upp och lyftes mot ljuset. Man vände och vred på dem, höll dem som funktionella enheter, studerade dem och upplevde dem. En av konstnärerna tog genast fram sin skissbok ur fickan och resonerade om allt det som uppenbarades samtidigt som föremålet tecknades av.

Det blev ett samtal om sten som sådan och hur sten fascinerar alla människor. Genom att titta på stenar i naturen upptäcker man att sten har själ, olika hos olika individuella stenar. Ibland kan man se figurer i stenarna. Att betrakta stenar är för konstnären ett sätt att få inspiration till figurativ form. Det är skillnad på olika typer av sten och det finns många olika sätt att bearbeta och behandla sten. T.ex. har slipning en förmåga att ge stenen liv och ta fram andra sidor av dess karaktär. Man talade konkret om vattenslipning, vaxning och polering samt om hur ytbehandling kan försegla stenens porer, konservera den och öka dess hållbarhet. Utgångspunkten för just dessa resonemang var de små fint polerade cylinderborren av killiaq vars skaftning och funktion också diskuterades rent praktiskt. Samma frågor ställdes om hur det gått till att skära in de parallella och diagonala strecken över ytan på det slipade spetsfragmentet från Marianes Pynt. Diskussionen handlade om i vilken ordning detta kan ha gått till – om spåren i killiaqen varit olika djupa från början eller om denna skillnad kommit fram först sedan man slipat ytan i efterhand. Man förvånades över hur precis avståndet var mellan strecken på stickeln och talade om olika råmaterials relativa hårdhet.

Redskapen av killiaq engagerade konstnärerna mest tillsammans med en del föremål av kalcedon och jaspis. Man talade om formen, kantretuscherne, ytans struktur och redskapets storlek. Medan bergkristallens vackra genomskinlighet kommenterades var kvartsen det råmaterial som väckte mest olikartade kommentarer. Man undrade om kvarts kunde vara stark nog att döda ett djur som säl. Det är så sprött, sa någon med en av de små vita kvartsspetsarna i handen. Men kvarts kan man gravera med eller rista i glas med, sa en annan. Kanske har kvartsredskapen därför haft en annan funktion än de av killiaq. Någon antydde att kvartsspetsarna inte var lika fint gjorda som de andra, eller att de såg mera nedslitna ut i kanterna än dem av killiaq. En annan lyfte fram en av kvartsspetsarna med kommentaren att den var mycket fin medan den tredje ansåg att kvartsmaterialet var tämligen ointressant och dött jämfört med killiaq där stenens själ fanns med på ett helt annat sätt.

Det poängterades att varje spets var sin egen individ samt att några var fräschare och därmed intressantare än andra. Någon ansåg också att de föremål som var mest intakta var vackrast. En annan fastnade särskilt för den romboida formen hos vissa pilspetsar (För olika spetsar se bild 88). Den utsträckta geometriska formen uppfattades som ursprunglig och "när man ser en sådan form är man hemma". Den stora slanka spetsen med dentikulär kantretusch från Maniitsoq kommun, ansågs ha god tyngd och god balans. Formen fångslade liksom materialet som betraktades som mycket väl utnyttjat. Den spetsen ansågs ha hög karaktär och avspegla en otrolig känsla för formgivning. "Det är fantastiskt att de små taggarna i kanten är så precisa och regelbundet gjorda med tanke på de verktyg man använt för att få fram dem. Hela redskapet är tecken på en fantastiskt hög standard hos den tidens mycket duktiga hantverkare och detta är i sig gränslöst fascinerande." Den lilla vit/grå/randiga jaspisspetsen bedömdes som rörande, mänsklig (se färgplansch). "Det är ett eller annat med stenens färger som gör den så rörande, men också formen och storleken. Ja det hela, alltsammans gör att den är något *mer* än bara ett redskap". Den andra liknande spetsen av ljus killiaq hölls upp mot ljuset med kommentaren att den liknar ett blad. Om de små triangulära och slipade harpunspetsarna sades att de var otroligt fint formade. "De måste vara för fångst av fåglar. De är alltför tunna, spinkiga och kläna för större djur".

Vapenspetsarna betraktades i allmänhet som varande mera skulpturala än knivarna och skraporna. Spetsarna ansågs bära mera av upprepning och inlärd tradition än knivar och skrapor som sågs som mera individuella föremål. En blåaktig spånkniv av killiaq poängterades ha både formell spänning och figuration och en annan blev helt betagen av den lilla ovala kniven/sidbladet som tillverkats av vattenfärgad kalcedon med bruna inklusioner. Det man fastnade för först hos detta objekt var helheten och färgen men också det transparenta i materialet. Det ansågs likna glas när det hölls upp mot ljuset. Eller skinn, ett tunt tarmskinn ansåg konstnären. "Det är vackert och ser ut som is med lite tång i" (se färgplansch).

Den stora jaspisskrapan (Bild 77 och färgplansch) väckte också stor uppmärksamhet. Föremålet ansågs ha en kärnform med vackra strukturer och en spännande randning i det brunt sepiafärgade materialet. Den lite mörkare och den ljusare randen lägger man särskilt märke till. Den markanta vågen i föremålets form går direkt till sälen, ansåg någon. Det är en rörelse i själva stenen med många vackra skiftningar som inspirerar en. I föremålets profil finns dessutom en rad figurer, så en annan, men de är inte lätta att fånga, trots att man ser dem mycket tydligt. Ljus och skugga i ärren efter bearbetningen gör att det blir liv i den. Detta liksom formen föll direkt i ögonen omedelbart när man såg den.

Den är vidunderlig. Särskilt eggen och kanten på insidan är så fantastisk. Detta är ett riktigt redskap. Se bara hur den ligger i handen, den är bara hemma här. Det måste vara rena nöjet att arbeta med den. Den böjda sidan bör man ha hållit utåt så man kunde ha styr på den vassa sidan

Konstnärerna la också märke till den påtagliga höjden hos vissa av skraporna och sidskrapornas runda urholkning bedömdes som svår att få fram ur det hårda materialet. Både den stora gröna sidskrapan (KNK 25x439) och en av de mindre av kvarts (KNK 25 x 2) lyftes upp i ljuset som illustration på detta (Bild 74). Någon vände sidskrapan upp och ner och alla såg plötsligt det kvinnliga i formen. Kvinnokroppen ansågs också finnas i vissa av spetsarna vid övergången mellan blad och tånge. När den trapetsoida skrapan av kalcedon (Bild 75) vändes upp och ner liknades triangeln vid ett kvinnosköte. Att det finns varelser i stenen, människor eller annat, kom fram då och då. När sticklarna diskuterades tog man fasta på att det vackra hos dessa redskap låg i spänningen mellan det slipade och det formade. Men den största stickeln från Marianes Pynt blev också till en biblisk gestalt och sågs med hänvisning till redskapets resning som en gammal patriark (Bild 64b).

Könets inua

När jag ensam återvänder till betraktandet av föremålen och fokuserar på de trapetsoida skraporna av kalcedon och jaspis lägger jag åter märke till att formen på den ena långsidan på en och samma skrapa inte alltid överensstämmer precis med den andra. Detta lätt asymmetriska drag, som också finns hos den minsta skrapan från Qaarusuk Pynt II, leder tankarna till ett par kammar från Nordnorges yngre stenålder (4500–1800 BC) funna i Gressbakken vid Varangerfjorden. Kammarna associeras till kvinnor och har en dekor uppbyggd av ett tydligt asymmetriskt mönster. Detta anses vara medvetet valt och tolkas som en möjlig spegling av samhällets könsskillnader (Olsen 1993:90–91). Översatt till Saqqaq-objekten från Nuukfjorden skulle detta innebära att kvinnorna fanns representerade i de lätt asymmetriska skraporna och männen i de symmetriska vapenspetsarna. Men också att män och kvinnor tillverkade var

och en sina egna stenredskap (Gero 1994). Om man går vidare med dessa antaganden ger sig könsskillnaderna inte bara till känna i formspråket utan också i valet av råmaterial till respektive kategori och en möjlig arbetsfördelning mellan könen. Kanske har respektive råmaterial även antytt status, och kanske t.o.m. ett idealiserat sinnelag? Även om det mer liknar en konvention än en tolkning vill jag notera att det mörka och täta i killiaqen tillsammans med den strama och nästan högtidliga formen kan sägas signalera sträng auktoritet. Den färgrika eller ljusa och transparenta kalcedonen och kristallen bär däremot både glädje och öppenhet men också mindre tydliga gränser och stor nyckfullhet.

Ur ett sådant perspektiv kan varje stenobjekt från Nuukfjorden tolkas som metafor. Eller som ett totem för naturens olika element, eller för vissa djur, för sociala grupper eller enskilda individer. Valet av ett föremåls

Figur 9. Två fynd från Nuukfjorden insatta i Panofskys schema.

Tolkningens objekt	Akt	Verktyg	Korrigerig
Faktiskt innehåll: Två mindre, något olika stenar	Pre-ikonologisk beskrivning: En rödbrun sten av kalcedon, lätt rund med asymmetriska sidor och avslagsspår samt en symmetrisk spetsig sten också den med avslagsspår	Praktisk erfarenhet: Människoskapta objekt= artefakter	Stilhistoria: Två stenåldersföremål
Konventionellt innehåll: Skrapa respektive vapenspets	Ikonografisk analys: Kategorisering som ändskrapa respektive spjutspets	Arkeologisk erfarenhet	Typhistoria: Kännedom om specifika typer i olika arkeologiska tidsperioder
Inneboende mening: Redskap för beredning av skinn att använda till kläder och annan utrustning respektive redskap att användas vid jakt	Ikonologisk tolkning: En symbol för kläder, men också för kvinna och därmed för barn respektive en symbol för mannen och därmed för fysisk styrka	Syntetisk intuition: Det mänskliga sinnet har benägenhet att sammankoppla kvinnan med t ex kläder medan mannen ofta kopplas till fysisk styrka	Kulturhistoria: Konceptet kvinnan inne- håller under många olika historiska betingelser runda former, ljusa och glada färger, hem, värme, mjukhet och omtanke. Konceptet man innehåller istället ofta råstyrka och utmaningar utanför hemmet, fasthet och auktoritet. I jägarsam- hället kan djur av olika kön också ha en särskild betydelse varför ändskra- pan i detta fall även kan tänkas bära symbolen av en vaja, en säl- eller val- hona o.s.v. och spjutspet- sen en hennes metafor.

form och storlek under Saqqaqperioden kan precis som valet av råmaterial, dess kvalitet och färg ha styrts av en underliggande logik liknande den som kommer till uttryck i Jens Rosings inuabegrepp och det Claude Lévi-Strauss (1987) kallar konkret totemism. Eller i det Robert Mc Ghee (1977) föreslår i "Ivory for the Sea-Woman" där fångstredskapen för respektive havs- och landdäggdjur sannolikt gjorts av respektive valrosstand och renhorn. På samma sätt kan man tänka sig att paleoeskimåer i Nuukfjorden valt en vapenspets av killiaq, med eller utan dentikulär kantretusch, för jakt av vissa djur medan de i jakten av andra djur ansåg att man måste ha en spets av kvarts eller kvartsit. Eller, om det var könsskillnader man ville understryka, att ett hondjur med ungar endast lät sig dödas med en spets av kvarts eller kvartsit medan hannen bara kunde fångas in med en av killiaq. Ett försök att sätta in dessa tankar, konkretiserade av en skinnskrapa av kalcedon och en vapenspets av killiaq, i Panofskys schema skulle kunna se ut som figur 9.

Stensmedens inua

Om individens inua, eller den stensmed som tillverkat respektive föremål, står att finna i objekten är svårt att avgöra. Det kräver att det personliga kan definieras på det kulturellas bekostnad. Eller att man kan skilja det isokrestiska från det ikonologiska vilket i sin tur bl.a. kräver att man har konkreta insikter i flintteknologi. Alla som försökt lära något av stensmedens hantverk vet att det behövs mycket övning för att kunna göra ett redskap som till sin utformning kommer i närheten av en bifacial spets liknande någon av dem vi har funnit på boplatserna i Nuukfjorden. De moment som ingår i en sådan process skall inte redovisas här. Man kan dock konstatera att det förutom ett välägnat råmaterial krävs såväl avslappning som koncentration för att verktyg och sten skall reagera korrekt både på tillverkarens kroppsrörelser och intentioner (se Waldorf 1989:39–57, Johansson T. 1989). François Bordes är en arkeolog som blivit virtuos på att göra kopior av stenredskap. Men numera finns det också professionella stensmeder. Errett Callahan är expert på obsidian och tillverkar förutom redskapsrepliker även kirurgiska skalpeller marknadsförda under namnet *Aztecnic* (Shackelford 1989:53–57). Med experimentell arkeologi har stensmidets eller flinthuggningens operativa process (*Chaîne opératoire*, se t.ex. Eriksen 2000) också kartlagts. Man kan således lära sig både att avläsa vinklar och slagriktningar på plattformar och retuscher men att därifrån att finna individen bakom ett visst stenredskap går utanför min kompetens. Det pågår emellertid både *refitting* av mikrospänskärnor från Independenceboplatser i Nordostgrönland (Coulson pers. komm. 2001, 2002) och mera allmänna studier av den teknik som utmärker tillverkningen av paleoeskimåiska redskap (Mikkel Sørensen pers. komm. 2003) och som ett led i denna forskning kan man sannolikt finna nyckeln till en enskild stensmed.

Undersökningar av paleoeskimåiska fynd med individen explicit för ögonen har gjorts tidigare men då som analys av hela redskap. Robert McGhee (1980) sökte den individuella stensmedens signatur i artefakter från 136 boplatser på Port Refuge, Devon Island, genom att kombinera olika egenskaper hos ett bestämt redskap och sedan jämföra dessa med dem hos andra föremål av samma kategori. Kriterierna omfattade storlek, typ av retusch, val av råmaterial och hantverkarens relativa skicklighet. Utgångspunkten var att ju flera gemensamma egenskaper man fann hos de artefakter som jämfördes desto större var sannolikheten att en och samma individ hade tillverkat det aktuella objektet. På detta sätt ansåg sig McGhee kunna konstatera att alla stenartefakter funna på en avgränsad boplatz med få undantag hade tillverkats av en och samma person.

Om jag överför detta på redskapen från Nuukfjorden och inriktar mig på Nuugaarsuk, Narsaarsuup Nuua och Kikiallit Nuua, där varje assemblage utgör ett slutet fynd med ett jämförelsevis litet antal objekt, kan man utgå ifrån att dessa föremål har tillverkats av en eller ett fåtal individer på respektive boplatz. Pilspetsarna från Nuugaarsuk är inte hela men kan ändå bestämmas som påtagligt smala både om de jämförs med Saqqaqspetsar generellt och i relation till dem från de två andra boplatserna. Ur den synpunkten kan de gott vara gjorda av en och samma individ. Spetsarna från Kikiallit Nuua är mycket lätt rundade i formen och på så sätt lika varandra. Råmaterialet är dock olika och föremålen mindre enhetliga också när det gäller harpunspetsarna. Detta assemblage ger ett mera disparat intryck än de två andra och ger på så sätt anledning anta att artefakterna i denna samling har tillverkats av flera olika individer. Möjligen kan man finna individens inua i vissa redskapskategorier framför andra. Knivarna och de större spetsarna, lansblad eller spjutblad, framstår ur min synpunkt som mindre homogena i form och utförande än alla andra redskapstyper. Kanske en speciell detalj, ett tecken på en lans eller en kniv i jämförelse med objekt av andra kategorier i samma eller andra assemblage kunde avslöja att just dessa föremål hade tillverkats av en och samma person.

Pilspetsarna från Narsaarsuup Nuua är storleksmässigt och morfologiskt mycket lika i den övergripande konturen. Men en av dem har uttalad tandad kantretusch, en annan mindre uttalad och finare retusch och en tredje saknar kantretusch. Två har flat ventralsida och två är av en killiaq som kan komma från samma råmaterial medan den tredje är av en helt annan sort, men inga egenskaper kan kopplas till ett bestämt råmaterialblock. Trots olikheterna i kantretuschering är jag beredd att tala för att dessa spetsar har tillverkats av samma person. Storleken, formen och den lätt uttalade skuldran på alla tre spetsarna antyder det. Det kommer tydligast fram i den lätt rundade sidan som utgör övergången till tången som på alla dessa spetsar är något djupare på den ena sidan än på den andra (Bild 12). Här stöder jag mig på Morellis sätt att finna ledtrådar i marginella och irrelevanta detaljer. De detaljer som Morelli talar om ligger i det precisa utformandet av speciella attribut. Med hans metod ses de individuella

särdragen inte i att en spets har en mer eller mindre uttalad tånge utan i hur denna tånge har utformats precist. En lite skarpare vinkel över basen eller en något mera sluttande skuldra är kanske det man bör söka efter när man letar efter individen i detta arkeologiska material – samtidigt som man har i minnet att en och samma person inte alltid gör samma sak precis likadan varje gång. Ett bra sätt att upptäcka detaljer är att kombinera Morellis metod med en teckning av föremålet. Teckning är en metod som även Montelius rekommenderade hur dålig teckningen som sådan än måtte bli. Att teckna är att tvingas se på ett mera påtagligt sätt än man måste göra i en beskrivning.

I ett försök att peka på att en viss individ kan ha besökt flera av boplatserna i Nuukområdet har jag också letat efter råmaterial av samma typ som funnits på mer än en plats och efter redskap som liknar varandra men funnits på olika boplatser. Råmaterialet i bladet beskrivet ovan som vattenfärgad kalcedon med mosslika inklusioner och som is med tång i fanns såväl på Marianes Pynt som på Tuapassuit, men bara där. Det är så ovanligt att man kan tänka sig att det är samma individ som varit på båda ställena som ligger relativt nära varandra på Bjørneøen. Kvartsspetsen på Nuugaarsuk respektive en av dem av kvarts från Kingitup Taseraasaa är också mycket lika. Kanske har de tillverkats av samma person? Det samma gäller några av pilspetsarna från Kikiallit Nuua som liknar några av dem från Marianes Pynt. Men det ligger också nära till hands att betrakta likheterna hos spetsarna som utslag för en viss typ och möjligen typologi. Med de olika assemblagen i minnet, inklusive det från Itissaalik, tycks det som om ett Saqqaqinventarium skall innehålla sticklar och ett par eller tre olika typer och storlekar av vapenspetsar av killiaq samt en mindre spets av kvarts förutom en skrapa av kalcedon och några mikroblad av bergkristall (se färgplansch). Inventariet är således sig likt på flera boplatser. Men om man betraktar assemblagen och sedan jämför varje föremål i respektive samling är de enskilda artefakterna inte så lika varandra som man ofta utgår ifrån i ett Saqqaq- respektive Dorsetassemblage. Även om den samling Saqqaq- och Dorsetföremål som jag betraktar är typiska är objekten i varje kategori således inte så lika som de tycktes vid första anblicken. Det finns inte heller något utmärkande drag som signalerar t.ex. ytterfjord och innerfjord eller inland kontra hav. Med minnet av andra stenblad från samma perioder som dem från Nuukfjorden kan jag inte heller hävda någon regional skillnad mellan objekten från Nuuk och dem från andra distrikt på Grönlands västkust. Detta kan dock tänkas komma fram om man har möjlighet att lägga upp fynden från olika områden bredvid varandra på en och samma yta och betrakta alla föremålen vid samma tillfälle.

Sylvie LeBlanc (2000) har presenterat en undersökning av *regionala skillnader* hos harpunbladen från åtta olika Dorsetboplatser runt om på Newfoundland och den franska kolonin St. Pierre et Miquelon strax söder därom. Här finns det mycket klara regionala skillnader både vad beträffar morfologi, storlek och val av råmaterial. T.ex. är harpunbladen från

Trinity Bay påtagligt långa och slanka med rak bas och triangulär fasett-slipning centralt på ytan. De har dessutom en mycket fintandad kantretusch och är gjorda av en vitaktig chert. Spetsarna från Port au Choix och White Bay däremot är betydligt mindre och bredare respektive rundare med uttalad konkav bas och gjorda av ett mörkt råmaterial. Newfoundland har en annan förhistoria än Grönland med flera olika och samtidiga folkgrupper (Tuck 1976). Det är emellertid mindre sannolikt att det var det som var orsaken till att man valt att göra harpunbladen så olika eftersom hela materialet representerar Dorset. Av något skäl har regionala grupper dock haft behov av att skilja ut sig från varandra på Newfoundland men detta ser inte ut att ha varit fallet på Grönlands västkust.

Skönhet för sin egen skull och Saqqaqperiodens streckornamentik

När man ser på LeBlancs illustrationer är det estetiken som framträder starkast, precis som i fynden från Nuukfjorden. Även om design och sten hos alla paleoeskimåiska föremål sannolikt är bärare av olika symboler vill jag inte bortse ifrån att skönheten i dem finns där helt enkelt för sin egen skull. Ett föremål kan göras vackert utan baktanke eller särskild mening. Det kan ha blivit vackert av ren lust från tillverkarens sida. Samma tillfällighet kan ligga i att flera av artefakterna genom råmaterialets färgskiftningar och inklusioner blivit ”utsmyckade” med parallella och diagonala linjer över ytan. Det ses på några av harpunspetsarna av killiaq, på flera kvartsitredskap och på den lilla vita jaspisspetsen med tandad kant. Kanske var det erfarenheten som sa att ett randigt råmaterial borde angripas så att ränderna gick diagonalt över redskapet för att det skulle hålla bättre? Dessa ränder eller band är iögonenfallande. De kan därför ha haft mera mening än som praktiskt stenteknik eller ren dekor (Bild 37, 85 och färgplansch). Ränderna ger en speciell effekt och denna har även utnyttjats i andra stenålderssamhällen, särskilt där man använt skifferredskap (se t.ex. Olsen 1993:55–56).

Direkt inristade streck på artefakter finns det dock bara ett fåtal av från Saqqaq- eller Pre-Dorset-perioden. De ses på objekt av organiskt material, som på masken från Icebreaker Beach Complex presenterad ovan i ett tidigare kapitel. På ett av benföremålen från samma boplatz finns också en hel serie av tätt sittande parallella linjer som avslutas med mycket korta regelbundet och i rät vinkel satta streck (se Helmer 1986, fig. 7). Andra exempel från den amerikanska kontinenten är några artefakter av ben med sicksackliknande dekoration och horn med inskurna parallella streck funna i en grotta i Alaska som möjligen har samband med the Denbigh Flint Complex (se Larsen 1968:49, Fig.32,33,34). Från Saqqaqperioden i Grönland finns vad som skulle kunna kallas streckornamentik dock bara i form av enstaka eller få diagonala linjer på nålhusen från Qeqertasussuk (se Grønnow & Meldgaard, M. 1991:140, Meldgaard, J. 1991:212) och på några benobjekt från Nipisat i Sisimiut (Møbjerg & Odgaard 1998:153, Bild 120).

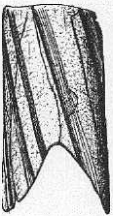
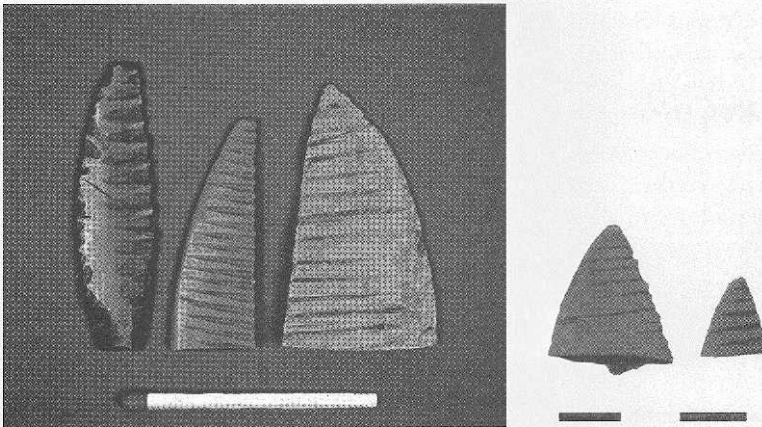

Bild 120. Del av nålhus med diagonala ränder från Qeqertasussuk ur Grønnow & Meldgaard M. 1991.

Från vår utgrävning i Nuukfjorden finns endast ett mycket litet fynd av denna karaktär. Det fanns på Marianes Pynt, är av killiaq och motsvarar ett redskapsfragment, kanske en spets. Det är fint slipat på båda sidorna och har flera inskurna linjer som går tvärs över nästan hela ytan på den ena sidan. Ett likadant föremål, som bräckts av på liknande sätt, finns från Tuapassuit och samma inristade linjer ses på ett par hela objekt funna på Itinnera. Där fanns dessutom ett föremål med inskurna eller inslipade linjer av en annan karaktär (Bild 121). Maurice S. Maxwell (1985:106) betecknar dessa föremål som sågar. Ett annat förslag på tolkning kunde vara att detta är en typ av slipstenar för synålarna av ben. Linjerna på de objekt som har de tunnaste skårorna kan man tänka sig har uppstått genom att man filat nålarnas spetsar på den jämförelsevis både hårda och mjuka killiaqen. Detta kunde förklara varför redskapet gått av och bara lämnat en mindre spets kvar. Föremålet med mera arbetade skåror kan då ha varit en slipsten för hela nålkroppen, eller kanske för de cylinderformade borren?

Ett annat sätt att tolka dessa inskurna linjer och skåror är att se dem som bärare av en bestämd symbolik. Utgångspunkten för en sådan tolkning är att det på en Saqqaqstickel i den s.k. Skagenkassen också finns ett antal inskurna parallella streck. Men här är strecken mera distinkta och de sitter klart diagonalt över ytan (Bild 122, se också Hinnerson-Berglund 2001). På så sätt leder de tankarna till de diagonala linjer som man kan se på flera små trädockor från Dorsetperioden (Bild 123). De anses ha en klart rituell mening (Gulløv 1998:8). Om de diagonala linjerna på redskapen från Marianes Pynt, Tuapassuit, Itinnera och stickeln från Skagenlådan har ett samband inbördes och med de diagonala strecken på Dorsetföremålen kan dessa linjer vara del av en gemensam symbolvärld för Saqqaq- och Dorsetkulturerna även om de inte haft precis samma innehåll under respektive period (se Eidlitz Kuoljok 1999). Ett alternativt sätt att tolka de diagonala strecken på stickeln från Skagenlådan kan vara att den hittats av någon under Dorsetperioden och att vederbörande, för att oskadliggöra

Bild 121. Slipade redskap med inskurna linjer från Itinnera, längst (tv), från Tuapassuit i mitten och från Marianes Pynt (th).

Bild 122. Stickeln med diagonala linjer från den s. k. Skagenkassen.

denna dåtidens åskvigg, en oroande lämning från tidigare människor på platsen, markerat stickeln med Dorsetperiodens eget märke, de inristade diagonala linjerna? Oberoende av vilket kan man anta att den livsvärld som Nuukområdet utgjorde för dem som uppehöll sig här för både 2000 och 4000 år sedan var full av tabun, regler och förhållningssätt som konkretiserades i olika kultiska föremål precis som alla andra både tidigare och senare människor överallt i världen alltid gjort (se t.ex. Rasmussen 1926:368–374).

Saqqaqepokens inua: en kommentar och några slutsatser

De kategorier stenartefakter som ingår i varje assemblage från de undersökta boplatserna i Nuukfjorden överensstämmer i mångt och mycket från fyndplats till fyndplats. Det enskilda objektet tycks dock vara individuellt utformat och det gör det svårt att finna helt bestämda typologiska drag hos dessa artefakter. I försöket att inringa Saqqaqepokens inua har skillnaden mellan Saqqaq- och Dorsetperiodernas formspråk poängterats i den stilhistoriska analysen. Och ser man på det konkreta fyndet är det klar att det bara på Qaarusuk Pynt II fanns ett assemblage som pekar direkt på Dorset. Råmaterialet är mest av kalcedon, lansspetsen eller knivbladet har en lätt svängda sida, det stickellikande redskapet finns där liksom en jaspisskrapa med hög och utsvängd skrapegg. Men här fanns också det vi ser som Saqqaqperiodens primära ledartefakt, en stickel av killiaq, och dessutom en triangulär skrapa med svagt sluttande egg som dock avviker från de gängse Saqqaqskraporna genom vara ovanligt liten. Detta assemblage kan således uppfattas som en blandning av Saqqaq- och Dorsetobjekt. Men det är litet och föremålen ger intryck av att komma ur en och samma samling. Det skall poängteras dels att pynten översvämmas helt vid högvatten och dels att platsen inte är regelrätt utgrävd utan att fynden har samlats in vid tre olika tillfällen.

Assemblaget från Qaarusuk Pynt II påminner om fynd från likaledes delvis översvämmade lokaler i Maniitsoq kommun där det också fanns inslag av enstaka Saqqaqobjekt i ett Dorsetdominerat fyndmaterial. Detta kan naturligtvis bero på att platsen besöktes vid flera tillfällen under båda kulturperioderna. Men det ligger också nära till hands att tolka det som lämningar efter ett Dorsetfolk som haft ett ben kvar i Saqqaqkulturen. Tar man den svängiga stilen hos en del av knivarna från Itinnera i betraktande kunde även dessa indikera att tidig Dorset med band till Saqqaq i Nuukområdet. Frågan huruvida dessa människor var samma folk och senare släktingar med Thulefolket eller neoeskimäerna låter jag dock stå öppen (se Meldgaard J. 1991b).

Saqqaqepoken är Grönlands hittills längsta kulturella period. Inga andra människor som bott och uppehållit sig i Grönland har lämnat spår av en bosättning som sträcker sig över så lång tid. Det bör betyda att Saqqaqfolkets livsstil har passat det grönländska landskapets krav och i förlängningen av detta att de redskap som dessa människor tillverkade och använde fungerade i enlighet med sina uppgifter. Det finns, som jag ser det, ett möjligt samband mellan artefakternas utseende och Saqqaqepokens samhällssystem. De flesta

föremålen är påtagligt vackra och ger intryck av omsorg och noggrannhet och de är jämförelsevis lika både över tid och rum. Detta signalerar stabilitet men också mycket fasta gränser för vad som ansågs opportunt i detta samhälle. Orsaken kan ligga i ett starkt behov av trygghet i en omvärld som med tanke både på naturen som sådan och resurserna varit mycket barsk och nyckfull. Likheter i valet av råmaterial och föremålens utformning kan, som jag ser det, ha varit ett sätt att understryka samhörighet med andra människor i samma situation. Detta kan i sin tur ha inneburit att man möttes mer eller mindre regelbundet i större grupper än de man dagligen levde i. Kanske hade man vid sådana tillfällen ett system för delning eller överföring av resurser mellan individer eller familjer och andra gruppkonstellationer.

I denna värld var det man idag kallar konst troligen en del av vardagen, en självklar del av en livsuppfattning där kropp och själ, ande och materia var ett och samma. Det ses i stenredskapen, som för att tala med Ellen Key (1899), varit ett av Saqqaqfolkets sätt att uttrycka sitt grundläggande behov av skönhet. Även om det finns ytterst få bevis för detta kan denna Saqqaqfolkets skönhetslängtan också ha kommit till uttryck i deras utrustning av organiskt material. Så som man ser det i fynden från paleolitiska och mesolitiska kulturer runt om på jorden. Där kan man finna djur- och människofigurer utformade såväl i flintlika material som i bärnsten. Där finns det inte sällan även rödockra som använts i gravar och på målningar i grottor och på klipp-hällar vid sjöar och andra vattendrag. Rödockra ses i Dorsetkontext där man också har rikligt med djur- och människofigurer, ofta utskurna i elfben precis som miniatyrmaskerna från Pre-Dorsetperioden. Masker kan antas ha varit en viktig del av den förkristna människans värld överallt på jorden och med hänvisning till Pre-Dorsetfynden i Canada är det möjligt att masker också ingått i Saqqaqfolkets värld i Grönland (Bild 124).

Bild 123. Dorsetfigurer av trä med diagonala skåror ur Nytt fra Nationalmuseet, Kunst og Magi, Köpenhamn 1998.

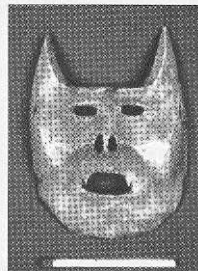
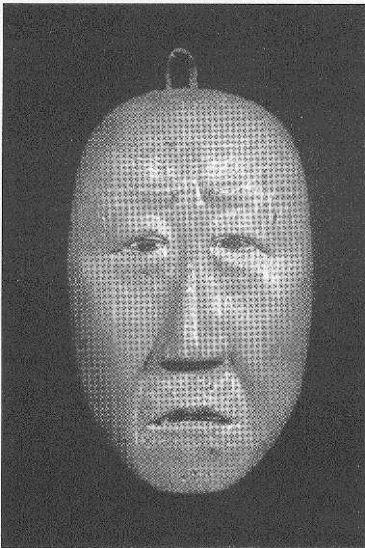

Bild 124. Recent mask från Grönland, Grönlands Nationalmuseum og Arkiv, Nuuk (tv). Maskett från Pre-Dorsetperioden i Igloodik, Canada. Rekonstruktion från Nationalmuseet i Köpenhamn (th).

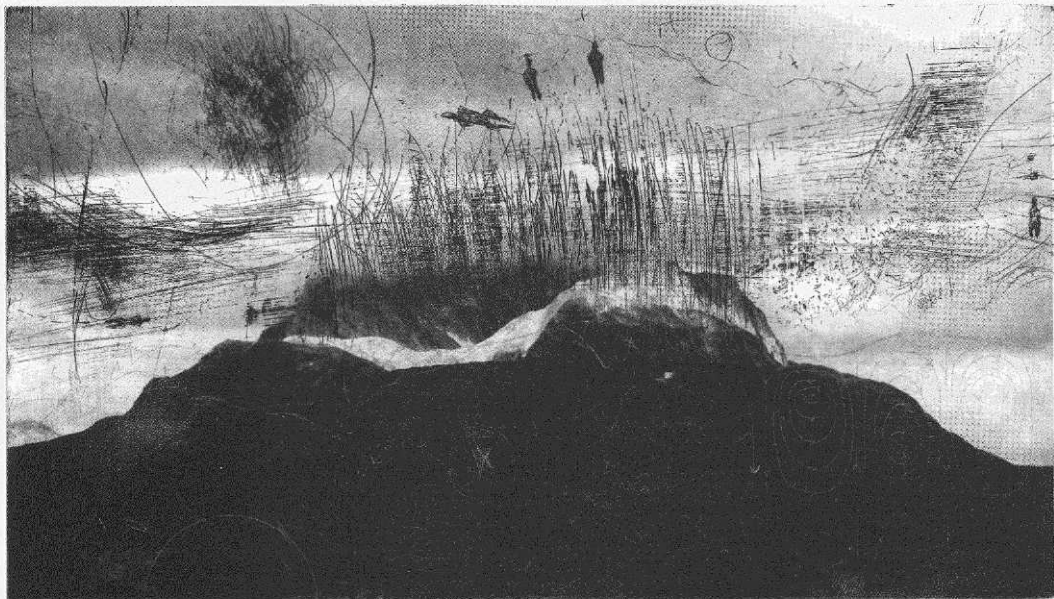

Bild 125. *Sermitsiaq VII*,
grafiskt blad av Anne-Birthe
Hove, Nuuk 2004.

Nuukfjorden som Saqqaqfolkets värld *Fjordområdets inua*

På stigar
går man aldrig
riktigt ensam
Fötterna har sällskap med
alla steg som
stigit
stigen fram (Ingrid Sjöstrand)

De konkreta element vi har att tillgå i rekonstruktionen av Saqqaqfolkets livsvärld i Nuukfjorden är respektive boplats, dess läge, arkitektur och inventarium inklusive de stenredskap som varit människornas personliga utrustning. Till detta kommer fjorden med omland, himmel och hav. Det är fastland, halvöar och öar, fjäll och tidvatten, isberg, glaciärer och vattenfall men också storm, dimma, regn och snö samt himlafenomen som sol, måne, stjärnor, norrsken, regnbåge och åska. Det är bl.a. vågval, knölval, grönländssäl och ringsäl, öring, ammassetter, ulk och stenbit samt måsar, ejdrar och alkor, snösparvar, gäss, korpar, örn och falk. Det är renar, rävar, harar, spindlar, humlor och mygg, och det är arktisk pil, al och dvärgbjörk, många olika gräs, och blommor som kung Karls spira, rosenrot, timjan och tätört. Det är emellertid också andra människors erfarenheter av livet i detta område på jorden, och det är historiska och etnologiska kunskaper precis som naturvetenskapliga forskningsresultat förutom resultaten av de analyser som presenterats i denna avhandling.

I den bild jag gör mig av Saqqaqfolkets livsvärld i Nuukområdet spelar landskapets egen inua en avgörande roll. Här får fjällen gestalt och eget liv när man betraktar dem mot t.ex. gryningsljuset. De kommer närmare eller drar sig bort beroende på dagrarna och beroende på om de är täckta av snö eller inte. När man betraktar sol och måne på liknande sätt är vintersol och sommarsol, fullmåne och nymåne inte samma sak. Både form och färg hos dessa objekt är så annorlunda vid olika tidpunkter att inte bara figur, kontur och kropp, utan också innehållet i dem blir ett annat under vintern än under sommaren. Stjärnbilderna överensstämmer mera kväll efter kväll men de ses bara när det är tillräckligt mörkt precis som norrskenet som kan vara påtagligt rikare ibland. I eskimåisk tradition är norrskenets kaskader resultatet av ett fotbollsspel som pågår däruppe på himlen. Mina egna associationer leder åt ett annat håll när jag försöker leva mig in i hur Saqqaqfolket såg på detta fenomen. I mina föreställningar är norrskenet flerfärgad rök från enorma jättebål tända av några med boplatz uppe på själva inlandsisen. De tillhör ett folk som har makt över färgerna. Och det är deras väldiga eldar som får inlandsisen att rinna ner i fjorden och bli till isberg som seglar ut bland öarna och smälter ner för att ge havet mer att dricka.

På liknade sätt kan allting ha haft sin inua under Saqqaqperioden. Detta gäller inte minst färgerna, som Goethe säger bildas ur polariteten mellan ljus och mörker, och som i hans teori, från grönt i stigningen från respektive gult och blått över de alltmer mättade färgerna rött och mörkblått når sin högsta stegring i den förening som kallas purpur eller magenta. Det rosa skimmer som under midvinterns låga sol lägger sig inte i men ovanpå snön som ett extra täcke liksom den klart turkosa skuggan som fyller upp det djupa fotspåret i snön är exempel på färgfenomen som inte lämnar någon oberörd ens när de har blivit till en vana. Detta är bara en liten del av Nuuknaturens alla påtagliga kontraster där färgerna i horisonten ut över havet eller in över inlandsisen bakom fjällen hela tiden skiftar precis som tidvattnet och månens faser. Det är möjligt att man redan under Saqqaqperioden kopplade tidvattnet till månens kraft och i dessa cykliska rörelser såg en maktkamp mellan respektive inua. Både fjordvattnet och månen kan också ha uppfattats som varelser med förmåga att förvandla sig själva och sin omgivning. Båda gömmer sig och dyker upp igen. Om man på den tiden uppfattade nymåne och fullmåne som samma person vill säga. Och om man betraktade tidvattnet som det som kommit och gått. Kanske har man istället ansett att det var markens inua, d.v.s. berggrunden, som likt valarna och sälarna reste sig upp ur fjorden för att andas eller för att se sig om och kontrollera människornas göranden innan den återigen sjönk ner och försvann under vattenytan?

De konkreta spåren efter dessa människor framställer sig sällan som markanta figurer. De finns där bara som en del av landskapet, skapade som de är av naturens eget byggnadsmaterial. När man fått blick för dessa lämningar ger de en känsla av samhörighet med dem som en gång

använde dem. Även om det bara finns renstigar i landskapet vet man att andra människor, både från Saqqaq-, Dorset-, nordbo- och Thuleperioden, vistats här och vandrat över samma kråkris som vi; bara med mjukare skor kallade skinnstövlar eller kamiker. Det vi upplevde i naturen på dessa ställen skiljer sig sannolikt mycket från det som de forntida människorna upplevde på samma lokal. Men även om det rum som de levde i hade andra gränser än dem vi satte, och även om de var upptagna av andra tankar än vi kan några av våra känslor också funnits hos dem och på så sätt har vi också delat något av samma livsvärld.

En livsvärld med Sermitsiaq och Marianes Pynt som centrum

Förutom närheten till djurlivet utmärks de olika förhistoriska lägerplatserna i Nuukfjorden av den vida utsikten över fjorden. Samtidigt ligger var och en av dem i en omgivning med berg och höga fjäll som ger den enskilda lokalen en starkt rumslig dimension. Varje plats får därmed sin egen karaktär, sitt eget väsen eller *genius loci* (Norberg-Schulz 1999:107). Den paleoeskimåiska boplatsen låg placerad bakom en låg men skyddande klippa och grundelementen i själva bostaden var en härd med kokstenar. Ibland hade man två typer av härdar bredvid varandra. Detta antyder att olika eldstäder användes till olika saker. En kan ha fungerat inomhus, kanske i det praktiskt dagliga livet och den andra utomhus, kanske i det religiösa eller andliga livet. Olika typer av eldstäder kan också ha varit kopplade till gruppmedlemmar med särskilda uppgifter och olika status och/eller kön. Två eldstäder i närheten av varandra kan emellertid också indikera två skilda grupper som har besökt samma plats men vid olika tillfällen med var sitt sätt att bygga upp en eldstad på.

I perioder med gott väder kan man ha sovit under bar himmel med bara ett extra skinn som täcke. Men annars har man sannolikt haft ett tält som varit relativt litet, konstruerat med hjälp av säl- och eller renskinn över en stomme av grenar, och stormsäkrat med en kantkedja av både torv och sten. Artefakternas distribution över de utgrävda arealerna på Narsaarsuup Nuua och Kikiallit Nuua pekar på att boytan i ett Saqqaqtält hade ett särskilt brits- eller viloutrymme. Det finns även indikationer på en möjlig arbetsfördelning mellan kvinnor och män grundade på antagandet att valet av olika råmaterial till vapenspetsar och skrapor hade könmässig bakgrund. Som redskap för olika faser av jakten användes vapenspetsar som var olika stora och utformade på något olika sätt sannolikt med tanke på bestämda djur. Vapenspetsarna tillverkades mest av killiaq men kunde även vara av kvarts och kvartsit. Skrapor fanns av flera olika slag men den trapetsoida som brukar associeras till skinnarbete var oftast gjord av kalcedon i olika färger. För framställningen av diverse utrustningsdetaljer, och kanske som måltidsbestick, användes den för Saqqaq-kulturen helt specifika stickeln. Den var i allmänhet av killiaq men kunde också vara av bergkristall och undantagsvis av kalcedon. Kanske användes

stickelavslagen också till något speciellt? Det finns dock varken bruksspår eller retuscher på några av dem från Nuukområdet och man kan därför anta att de betraktades som spill. Mikrospånskärnorna och således mikrospånen var nästan alltid av bergkristall medan knivar av olika slag tillverkades av killiaq och kvartsit. Borr och pryglar var av killiaq och slipstenar av sandsten, bergart eller pimpsten. De fåtaliga sidblad vi fann var av killiaq och jaspis men det är inte uteslutet att man bör räkna in mikrospånen av kristall i denna kategori.

Den egentliga orsaken till varför man valde olika råmaterial till olika redskap vet vi ingenting om men att det har skett efter vissa principer är klart. Utifrån andra människors sätt att tillägga stenar en rad andliga egenskaper kan man anta att Saqqaqfolkets val av råmaterial till sina redskap också hade en mening utöver den rent praktiska. Även den vita stenen i bullerstenshärden på Nuugaarsuk liksom eldstäderna och elden i sig kan ha haft en särskild mening precis som de lampor man använde, vare sig dessa var grovt urholkade stenar eller fint formade skålar av täljsten. Vilken mening får vi aldrig veta och inte heller får vi veta hur dessa människor tänkte. Det är emellertid inte osannolikt att Saqqaqfolkets tankesätt liknade det som för inte så länge sedan omfattade oss alla men som i de nordliga områdena på jorden längst levat kvar hos de arktiska ursprungsbefolkningarna. Detta sätt att tänka bygger på att kropp och själ är odelbara enheter. Här sitter tanken i kroppen och känslan i hjärnan. Man inrättar sig efter naturens nycker och tar därmed tillfället i flykten. Här offerar man inte till guden, elden, berget eller stenen – för det är ingen uppoffring att ge – utan man *matar* kraften som, precis som man själv, är konkret och verklig och behöver näring och vatten för att leva och orka utträta det den skall.

Med utgångspunkt i en sådan värld, styrd av vad som kan betecknas som ett genomgripande inuafenomen är det lockande att se hela denna förhistoriska livsvärld som mer eller mindre kongruent med det Habermas kallar Systemvärlden. Saqqaqvärlden skulle ur ett sådant perspektiv inte uppfattas som en livsvärld som har ockuperats och fragmentiserats av systemvärlden som vår, utan som en systemvärld som *är* själva livsvärlden. Om människorna i denna värld skilde mellan en handling mot ett objekt respektive en handling mot en individ vill jag dock inte gå in på. Det har bl.a. med synen på människans *medvetenhet* att göra och den diskussionen skulle leda för långt att ta upp här (se t.ex. Nørretranders 2002, Crane 2004).

Till fynden av stenartefakter skall läggas all utrustning tillverkad av organiskt material som dessvärre inte fanns på någon av de här aktuella boplatserna men som andra arkeologer funnit på andra paleoeskimåiska boplatser både i Nuukområdet och längre norrut på Grönlands västkust. Detta har framförallt varit djurben från slakt och måltider men också skaft och handtag till olika stenblad. Man har även funnit enstaka fragment av människoben liksom ett spant till en båt, sulan till en kamik och annat skinn som kan ha ingått i en dräkt, en båt eller ett tält. De

människor som ägde just de tingen kan de som uppehöll sig runt Nuukfjorden under paleoeskimåisk tid på ett eller annat sätt ha haft kontakt med. De som mest höll sig på de nordliga boplatserna kan precis som de dåtida Nuukborna ha tagit sig turer upp och ner längst kusten med sikte på att skaffa täljsten i utbyte av killiaq och kalcedon och samtidigt hälsa på släktingar, vänner och bekanta.

Under Saqqaq- och tidig grönländsk Dorset måste man ha haft båt i Nuukområdet. Man har sannolikt också varit van att ta sig långa sträckor till fots över land. Vid sådana tillfällen kan man ha varit få individer eller många tillsammans, för att jaga ren eller för att uppsöka inlandsisens inua i hopp om större fångst, flera barn, en bättre man, en ny kvinna etc. När man tog sig till någon av lägerplatserna i fjorden eller ut i havet och upp och ner längst kusten kan detta ha skett familjevis. Men när vitvalsjakten skulle gå av stapeln vid Qaaquk och Nipisat Sund längst västerut på Akia antar jag att man samlades i så stora grupper som möjligt. Ville man bo i renlandet på en stor och vacker äng kunde man ta sig långt in i Qussuk till Narsaarsuup Nuua eller stanna på Nuugaarsuk där man kunde få både ren och ripa. Behövde man kvarts sökte man sig till Kingitup Taseraasaa, viken mitt för fågelberget på Bjørneøen, och ville man ha både ren, säl och fågel vandrade man därifrån, eller tog sin båt, till Kikiallit Nuua mitt emot Kangersuneqs utlopp högre upp på Akia. Härifrån har man inte bara utblick över fjordens inre korsvägar utan man ser såväl Sermitsiaqs glaciär som horisonten ut mot havet. Sermitsiaq har man för övrigt i blickpunkten från de flesta ställen i Nuukfjordens västligaste arm. Det är detta fjäll man har som landmärke både när man kommer inifrån Qussuk och när man kommer på havet norrifrån där Sermitsiaqs markanta krona med sin glaciär ses högt upp i Maniitsoqs kommun.

Sermitsiaq (se färgplansch) är mer än 1200 m högt och utgör en egen ö. Åt öst skiljer fjället inte ut sig nämnvärt från de andra bergen i omgivningen, men söderifrån och från havet i väst ses ön som en hög och bullig formation krönt med två tvärställda block i relief mot skyn. Ett av dessa är något högre än det andra med en taggigare kant och en kort skarp pik mot väst. Särskilt om vintern när Sermitsiaq är täckt av snö framstår de båda blocken högst där uppe som tydligt åtskilda. Då liknar de väggarna i ett rum och avgränsar en krater som det är lätt att föreställa sig att månen, som vid denna tid på året går upp där borta, stiger rakt upp ur. När det är riktigt mycket snö ser hela Sermitsiaqön ut som en enorm gräddklick, eller som en väldig semla, och när solen spelar på dess yta syns gula fönster i bergväggen. Ibland kan en solkatt leta sig in i rummet mellan blocken och lysa upp dess botten som då ger intryck av att ha en eldstad där inne. Sermitsiaq har fått sitt namn efter det grönländska ordet för landis och nordostsidan utgörs också av en stor glaciär innesluten i en lång och bred urholkning i fjällväggen. Glaciären avgränsas uppåt av den taggiga fjällsidan vilket gör att isen för oss idag liknar en brudslöja fäst vid en krona. Från sløjans ena sida forsar flera vattenfall om sommaren och med de

sydamerikanska indianernas bild av stora berg som väldiga vattenbehållare i minnet blir Sermitsiaq till en enorm reservoar, inte bara för fjordvattnet som sådant utan för allting som finns i det.

Med utsikt från Marianes Pynt blir Sermitsiaq särskilt mäktigt. Härifrån kräver fjället ens uppmärksamhet (se färgplansch). Blicken dras till glaciären och till vattenfallen som under sommaren för med sig ner enorma mängder sten och grus i fjorden där många fåglar, fiskar och sälar samlas i det näringsrika vatten som förs upp ur bottenlammet genom glaciärens aktivitet. Fåglarna och sälarna kunde därför, precis som vattnet, gruset och sanden, ha fötts ur bergets innandöme, och det var inte bara när man såg rökskyarna från gruset, eller när man hörde det djupa bullrandet från isen, som man kände respekt och ödmjukhet inför detta fjäll. Med hela dess statur i blickpunkten blir det uppenbart att det finns krafter som är mycket större än människan själv (Bild 125). I min föreställningsvärld blir Sermitsiaq därmed till ett *genius*, ett väsen man skall hålla sig väl med. I utsträckning, resning och figur är detta fjäll ett *vara* mellan himmelen och jorden som i fjordens vatten förenar sig med underjorden. Det rymmer is och vatten som i många kulturer anses vara livets upphov, och det är av sten som i många människors uppfattning är något ogenomträngligt och evigt (Norberg-Schulz 1995:15, 43). Det är därför lätt att leva sig in i att detta fjäll kan ha spelat en särskild roll i Saqqaqfolkets livsvärld. Kanske samlades man i dess närhet här på Marianes Pynt till dåtidens *Aasivik*, den återkommande folkfest som är känd från hela inuitområdet och som har mycket gamla rötter. Vid sådana tillfällen under Saqqaqperioden kan man ha utbytt såväl speciella skinn som särskilt vackra redskap och åtråvärda råmaterial bemängda med bestämda betydelser. Här kan man ha fått veta nytt om släkt och vänner och om rörelser såväl i tiden som i naturen. Och här kan man ha dansat, sjungit och älskat och under ljusa sommarnätter kanske samlat in den uppgående solens strålar i den färgrika och transludenta kalcedonen och i bergkristallens prismatiska iridescens. Kanske valde man tillsammans ut en vit kvartsspets att fånga en vitvalshona med eller en nyslagen killiaqspets för att använda till jakten på en valrosshanne eller grönlandssäl.

I en ikonologisk kontext kan ett tecken vara bärare av flera meningar men med utblick från Marianes Pynt till Sermitsiaq blir det naturligt att föreslå ett möjligt samband mellan människa och fjäll liksom mellan glaciäris och bergkristall. Sätter man därför Goethes färgcirkel i fokus och kopplar den till de fynd vi gjort från Saqqaqepoken i Nuukfjorden finner man människans mörka och opaka killiaq i Sermitsiaqs massiva väggar medan kvinnornas iridescenta och transludenta råmaterial, den vita kvartsen, den genomskinliga bergkristallen och den flerfärgade kalcedonen, ses i fjällets glaciär och vattenfall. Häre rymms såväl konflikt som harmoni. Det kan uppfattas som människans försök att anpassa sig till en otämjbar natur likaväl som en kamp mellan ljus och mörker och kanske som en tävling mellan man och man, man och kvinna. Goethe presenterade inget

könsperspektiv men om man relaterar den blå killiaqen och den röd-gula kalcedonen till hans färgteori, och antar att vapenspetsarna verkligen var männens och skraporna kvinnornas, så kan man också se en livsvärld framför sig baserad på enighet och jämlikhet. Det mörka och det ljusa förenas i den gröna basen, och i purpurn – eller magentan– högst upp i färgcirkeln i det blåas och det gulas högsta stegring (se färgplansch). Via Goethes färglära, där gult är sol och blått är måne och det gröna markens färg, upphävs även polaritetens spänning i Sermitsiaq i sommargrönskan på Marianes Pynt, en alldeles särskild plats i Nuukfjorden där alla de aspekter kan ha förenats som ingick i den livsvärld som omfattade de människor som levde här för omkring 4 000 år sedan.

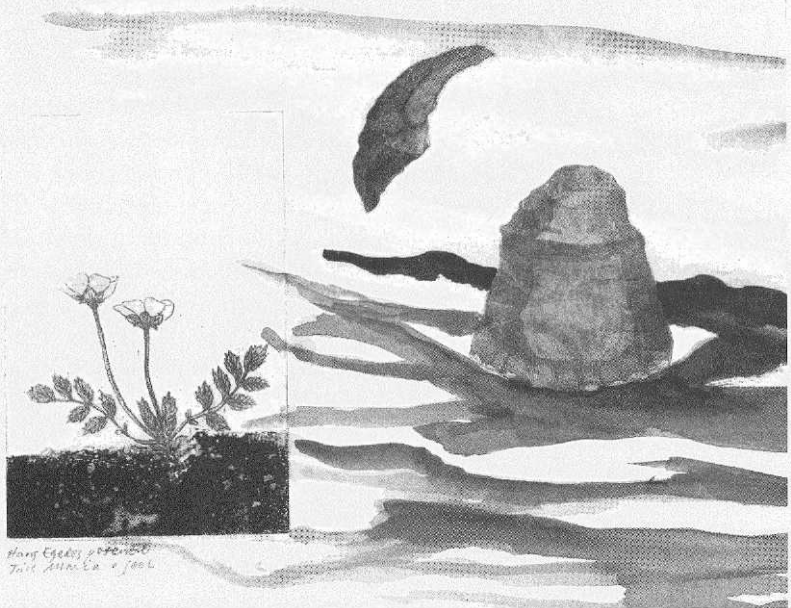

Bild 126. Svenerik Jakobs-
sons gestaltning av några
paleoeskimåiska redskap
från Marianes Pynt,
akvarell, Nuuk 2004.

Epilog

Några slutsatser och tankar om framtida arkeologi i Nuukområdet

De paleoeskimåiska boplatser som avhandlats i denna text finns i den västliga delen av Nuukfjorden. Systematiska undersökningar av varje lokal gav såväl artefakter som arkitektoniska element i form av eldstäder med träkol för datering på mer än hälften av dessa platser. Liknande undersökningar på några av de andra paleoeskimåiska fyndlokalerna i distriktet skulle sannolikt ge liknande resultat. Om man dessutom ökade ut undersökningsområdet till kusten på ömse sidor om Nuukfjorden skulle bilden av Diskobukten som det absoluta kärnområdet för den paleoeskimåiska bosättningen på Grönlands västkust troligen inte vältas men kanske rubbas något. I detta sammanhang vill jag särskilt lyfta fram de nya fyndplatserna i Maniitsoq kommun som binder samman Nuukområdet med Saqqaq- och Dorsetboplatser längre norrut på kusten. Förutom utgrävningar i Nuukfjorden kunde ett framtida paleoeskimåiskt forskningsprojekt därför omfatta såväl utgrävningar på öarna i Maniitsoq kommun som en inventering av den södra delen av Nuuk kommun ner mot Qeqertarsuatsiaat/Fiskenæset.

Med hänvisning till att en total utgrävning av en paleoeskimåisk boplatz är att föredra framför bitvisa och mindre undersökningar på många lokaler skulle jag själv, om jag haft möjlighet, först gräva ut den resterande ytan på ostsidan om boxeldstaden på Nuugaarsuk, och därefter leta efter flera paleoeskimåiska stenstrukturer på Narsaarsuup Nuua. En begränsad undersökning på en och samma plats kan vara motiverad i vissa fall men en sådan metodik håller inte bara tillbaka information vid det aktuella tillfället utan riskerar också att störa en framtida undersökning på platsen.

Det kan konstateras att en paleoeskimåisk lägerplats i Nuukområdet inte kan bestämmas som yngre eller äldre med utgångspunkt i platsens läge över havet, och vidare att paleoeskimåerna i denna del av Grönland föredrog att lägga sina bostäder i skydd av en klippa och tvärs över kustlinjen i stället för som neoeskimåerna längs med kuststräckningen. Beträffande artefakterna är en slutsats att assemblagen från de undersökta boplatserna omfattar bestämda redskapskategorier som oftast tillverkats var och en av helt bestämda råmaterial. Vapenspetsarna är således i allmänhet av kiselskiffer/killiaq men i varje assemblage finns även någon

vapenspets av kvarts och medan triangulära ändskrapor i regel är av kalcedon är de droppformade av killiaq etc. Trots att det enskilda objektet i respektive assemblage har stora likheter med motsvarande kategori i andra assemblage och således leder tankarna till standardisering gav de flesta föremålen ändå intryck av att vara individuellt utformade både vad beträffar morfologi och attribut som kantretusch och skaftningsdel.

Beträffande Saqqaq- och Dorsetassemblagen tycks dessa innehålla i princip samma kategorier av stenblad, och trots att de skiljer sig en del i formspråk och råmaterial finns det flera paralleller mellan dem. Om man jämför morfologin hos vissa ändskrapor och knivar från Saqqaqboplatserna Marianes Pynt och Itinnera med dem från Dorsetboplatserna Qaarusuk Pynt II i Nuukfjorden och Qoornup Nuua, Næs II i Maniitsoq kommun ses också en antydning om en övergång från Saqqaq till tidig grönländsk Dorset. Det skall understrykas att dessa tecken utlästs ur ett mycket begränsat fyndmaterial och därför handlar mera om intryck och indicier än om bevisbara fakta. Även fynden från rena Saqqaqplatser är svårtydda. Ibland har det inte gått att bestämma sådant som ursprunglig storlek och funktion hos en del stenar i olika strukturer och i vissa fall hade särskilt naturliga formationsprocesser starkt påverkat artefakternas relativa positioner i den undersökta stratigrafien. Till detta skall läggas att det som dokumenterats relaterar till relativt små utgrävningsytor. En större utgrävning på Nuugaarsuk skulle sannolikt ge en bättre bild av fynddistributionen på den platsen och en mera omfattande utgrävning på Narsaarsuup Nuua skulle troligen avslöja flera härdar både vid tångens rot och på ången ovanför sandstranden. Med fynd av flera härdar på denna lokal skulle ett eventuellt samband mellan olika eldstäder bättre kunna bedömas. Med en samlad bild av alla eldstäderna på Narsaarsuup Nuua tillsammans med fynden från Marianes Pynt samt Nunnguaq och Tuapassuit skulle man kanske också kunna visa att människorna under Saqqaqperioden levde tillsammans på ett och samma ställe i större grupper än vi ofta föreställer oss.

En annan slutsats av arbetet är att det går att inringa kvalitativa, eller om man hellre vill, komparativa fenomen som estetik och konst också i ett paleoeskimåiskt fyndmaterial. Och vidare att det vi kallar konst mycket väl kan ha upplevts i det paleoeskimåiska samhället även om man vare sig hade speciella begrepp eller institutioner för konst i detta samhälle. Precis som konstvetarens tolkning av ett verk inte behöver överensstämja med konstnärens intentioner eller mening behöver det som arkeologen tillägger ett bestämt fynd inte nödvändigtvis vara det samma som den forntida människan lade i detta föremål. Det betyder inte att alla tolkningar är lika giltiga. Men varje tidsepok har sin forntid och den här aktuella skildringen av Nuukfjorden som människornas livsvärld för 4000 år sedan ger därför en bild också av den tid vi lever i.

Idémässigt har målet för denna avhandling varit att med hjälp av traditionell arkeologisk metodik kompletterad med etnologi, filosofi, stilhistoria och egna upplevelser försöka gestalta Nuukområdet som en

paleoeskimåisk livsvärld. Resultatet är tolkningar som i flera fall inte låter sig efterprövas, d.v.s de är inte användbara som vetenskapliga bevis. Medan presentationen av de paleoeskimåiska boplatserna i Nuukfjorden troligen inte uppfattas som kontroversiell kan både idé och resultat beträffande försöket att skapa en bild av paleoeskimåisk livsvärld därför anses vara något djärv, om man inte med hänvisning just till bristen på mätbara bevis bara lämnar arbetet därhän utan ytterligare kommentar. Som arkeolog måste man dock tillåta sig att komplettera vanliga angreppssätt med nya infallsvinklar, för utan otraditionella idéer stagnerar varje vetenskaplig disciplin. Men dessutom, det som är otraditionellt i en gren av vetenskapssamhället representerar inte sällan gamla vanor i en annan del av samma samhälle.

Det jag redovisat här följer en linje som är logisk eller naturlig för mig. Långtifrån allt det jag ansett viktigt att få svar på under arbetets gång finns med i texten och en annan arkeolog skulle säkert ha valt att betona andra saker än de jag lyft fram. Det är bl.a. insikten om detta som gör arkeologin till det äventyr den är; en verksamhet med eget liv som forskaren samtidigt måste både styra och låta leva. Det är också detta som gör det särskilt spännande att tänka sig en framtida arkeologi i Nuukområdet och i det övriga Grönland. Vilka frågor man kommer att ställa, och på vilken idémässig grund dessa frågor kommer att vila är omöjligt att säga. Det beror bl.a. på vilka frågor man ställer i andra delar av världen, men man kan vara säker på att de kommer att avspegla det som rör sig i tiden.

Den mest grundläggande frågan i detta sammanhang, som jag ser det, går utöver vetenskapens egna gränser. Den handlar om hur det framtida Grönland väljer att förvalta sina fornlämningar. Genom att Nuuk kommun nyligen har lagskyddat ett 800 km² stort område med Austmannadalen som axel från inlandsis till fjord i både kultur- och miljöhänseende (*Nuuk kommunebestyrelses protokoll* april 2004). Och genom att Ilulissats Isfjord och Sermermiutslätten satts på världsarvslista (Mikkelsen & Ingerslev red. 2002, Mathiassen 1958) tas ett aktiv steg mot en kulturpolitik som antyder en ny medvetenhet om att Grönland inte bara har ett alldeles speciellt men också sårbart kulturlandskap som kräver särskilda insatser för att bevaras. En viktig del av detta är att öka intresset för det grönländska kulturarvet och det kan ske på många plan. Här är inte platsen att diskutera det närmare men med utgångspunkt i mina erfarenheter från livet i Nuuk vill jag ändå uttrycka några tankar om hur det kunde gå till där. T.ex. kunde man tänka sig att Ilisimatusarfik/Grønlands Universitet i samarbete med Grønlands Nationalmuseum og Arkiv gjorde regelbundna exkursioner till några av Nuukfjordens många arkeologiska boplatser. Kanske kunde man t.o.m. utse en viss plats med lämningar från alla Grønlands kulturhistoriska perioder till ett *lokus studiosus*, en plats att bedriva återkommande studier på i samband med undervisningen i arktiska arkeologi på universitetet. Här kunde studenterna få inblick i arkeologisk praktik under några dagars fältarbete med övning

såväl i att läsa landskapet och registrera fornminnen som i elementär utgrävningsteknik. Med en sådan erfarenhet skulle inte bara kunskaperna om Grönlands förhistoria öka. Intresset och därmed förståelsen för vikten av att ta tillvara de helt unika värden som ligger i det grönländska kulturlandskapet skulle sannolikt också öka i samma takt som glädjen över att få finnas till just i denna del av världen.

Sammanfattning

Mobilitet och estetik

Nuukfjorden på Grönlands västkust som människornas livsvärld för 4 000 år sedan

För att få insikt i världen
måste vi först skilja den åt,
men sedan måste vi samla den igen
och bringa den tillbaka till dess rätta sammanhang.
(Johann Wolfgang von Goethe)

Denna text behandlar fynden från de människor som uppehöll sig runt Nuukfjorden på Grönlands västkust för omkring 4 000 år sedan. Utgångspunkten för avhandlingen har varit att de var människor som vi, med kropp och själ så intimt förbundna att man inte kan tala om det ena utan att också tala om det andra. Det problem som ägnas särskild uppmärksamhet är att den estetik som alltid är påtagligt närvarande i grönländsk arkeologi inte har visats särskilt vetenskapligt intresse i relation till det tidiga paleoeskimåiska samhället. De arkeologiska fyndens kvalitativa egenskaper har tagits till vara endast i begränsad utsträckning, och de möjligheter som eventuellt kan finnas att nå inblick i den förhistoriska människans emotionella och kognitiva värld har därmed inte utnyttjats i någon högre grad. Ett viktigt syfte med avhandling har därför varit att undersöka teoretiska och metodologiska ingångar till kvalitativ analys av fyndmaterialet i akt och mening att presentera en så fullödig bild som möjligt av hela den livsvärld som var paleoeskimåernas. Det livsvärldsbegrepp som åsyftas här ligger närmast Husserls och Merleau-Pontys definitioner där upplevelsen är basen för all kunskap, och livsvärlden är hela den värld som är levande närvarande i våra varseblivningar. För att nå detta mål har en rad paleoeskimåiska lägerplatser i Nuukfjorden systematiskt undersökts och grävts ut, och fynden härifrån har analyserats med såväl kvantitativa som kvalitativa metoder.

I avhandlingens inledningen definieras de kardinalbegrepp som ingår i dess titel: mobilitet, estetik och livsvärld. Därefter presenteras Grönland som modern nation, tillsammans med landets förhistoriska perioder och de speciella termer som är kopplade till arkeologi i denna del av världen. Även Nuukområdets arkeologihistoria tas kort upp här. Den första delen av avhandlingens huvudtext riktas mot Nuukfjordens geografi och fältarbetets

förutsättningar, och därefter beskrivs varje paleoeskimåisk lägerplats för sig. Fynden av stenstrukturer och artefakter från dessa platser jämförs såväl inbördes som med fynd från andra paleoeskimåiska boplatser. I detta sammanhang hänvisas även till arkeologiska fynd från andra delar av världen där man levit under liknande villkor som under Grönlands äldsta stenålder. De olika stenredskapens beteckningar diskuteras liksom råmaterialens proveniens samt boplatsernas utmärkande drag och eventuella samtidighet. Detta sker med utgångspunkt i Nuukområdets geofysiska historia och eventuella förändringar i paleoeskimåernas val av råmaterialet till sina stenredskap.

Därefter är det paleoeskimåernas möjliga utnyttjande av fjordlandskapets resurser till föda, kläder och utrustning som står i fokus. Basen för detta avsnitt är historiska beskrivningar av jakt, fångst, fiske och insamling i Nuukområdet samt arkeologiska fynd av förhistoriska skinndräkter från Grönland och andra delar av det arktiska området. Avsikten är att lyfta fram vad som kan antas vara rimliga exempel på några av de byggstenar som utgjort den materiella basen i en möjlig paleoeskimåisk livsvärld. Det följande kapitlet behandlar estetik i bred mening. Här är det de arkeologiska analysredskapen typologi och stil samt termen konst i relation till arkeologi som inringas och diskuteras tillsammans med innebörden i begreppen perception, intuition och upplevelse. Avsnittet avser att klargöra betydelsen av dessa fenomen och deras inverkan på människans sociala och andliga värld. I slutkapitlet är det stillhistorisk metod och de nordliga folkens föreställningsvärldar som står i centrum innan fynden från Nuukfjorden analyseras ur estetiskt och föreställningsmässigt perspektiv. Resultaten av dessa analyser kopplas så till fjordlandskapet i Nuukområdet där en av de utgrävda boplatserna, Marianes Pynt, definieras som centrum i en möjlig paleoeskimåisk livsvärld. Detta avsnitt blir således avhandlingens avslutande syntes.

Efter det följer en kort epilög med några slutsatser av arbetet och tankar om framtidens arkeologi i Nuukfjorden. I det sammanhanget presenteras även några förslag på konkreta åtgärder för att öka intresset för Grönlands tidiga historia och kulturlandskap. I det avslutande appendixet redovisas fynden från de olika lägerplatserna i Nuukfjorden. Här finns fyndlistor med fyndens plats i utgrävningsytan samt de tabeller som ligger till grund för jämförelser av artefakternas storlek, form och råmaterial. I Appendix redovisas även en rad icke tidigare publicerade paleoeskimåiska fynd och fyndplatser från Maniitsoq kommun dokumenterade under Grönlands Nationalmuseum och Arkivs inventering i området 1998 och 1999. En del av dessa fynd används också som jämförelsematerial i avhandlingen.

De metoder som används i avhandlingen är traditionell arkeologisk fältmetodik och artefaktanalys, etnologiska och etnografiska analogier, stil-, estetik- och konstteorier samt fenomenologi, några idéer om människans allmänna religiositet samt myter och det som kan kallas vardagsdialektik eller allmänmänskliga föreställningar. Metodologin i den första delen kan betecknas som traditionell och i den senare delen först som etnoarkeologisk och därefter som experimentell arkeologi med kvalitativa

förtecken. Den bygger i alla tre fallen på egna och andras forskningsresultat, erfarenheter och teorier samt på insikten om att allting hänger samman i en dialektisk värld där varje enskild faktor kan krocka med en eller flera andra, och på så sätt bilda mer och mindre aktiva mönster och strukturer i en mycket större väv. Här nedan redogörs nu för det som är kärnan i varje kapitel; enstaka stycken som kan illustrera de bärande idéerna i respektive avsnitt citeras direkt.

Resultaten av undersökningarna i Nuukfjorden

De paleoeskimåiska lägerplatser som ingått i undersökningen är Narsaarsuup Nuua i Qussuk, Nuugaarsuk vid mynningen av samma fjordavsnitt, Kikiallit Nuua och Tatsip Ataa samt Kingitup Taseraasaa på Nordlandet/Akia, en liten ö vid Qaqqaliaq i Ytterfjorden och dit Sarfat också räknas och till sist Marianes Pynt och Qaarusuk Pynt I, II och III på Bjørneøen mitt i Nuukfjorden. Boplatsernas exakta positioner och ålder liksom antalet fynd från respektive plats kan ses i presentationen av respektive boplatz i huvudtexten, och deras inbördes läge i fjorden visas på kartan över Nuukfjorden (se färgplansch).

Det kunde konstateras att det på de flesta paleoeskimåiska lägerplatserna i Nuukfjorden fanns flera stenar som ingått i eldstäder medan rester av andra arkitektoniska element är mera osäkra. De eldstäder som klart kunde avgränsas var av tre olika slag: den axiala strukturen eller mittgångseldstaden, boxeldestaden och det som här kallas bullerstenshärden, en eldstad byggd av jämförelsevis större s.k. bullerstenar. Ett gemensamt drag för de boxformade härdarna är att brandkammaren konstruerats med en jämförelsevis lång och flat sten som vägg i ena sidan och en kvadratisk flat sten som bottenplatta. Ett annat drag, som gäller för alla typer av härdar, är att de är mer eller mindre fyllda med *kokstenar* motsvarande eldpåverkade och mer eller mindre skörbrända nävestora stenar. Antalet kokstenar i samband med respektive eldstad varierade mellan 20 och 80 stycken. Detta antyder att eldstäderna har haft olika funktion eller använts vid olika tider på året. På de platser där det fanns två eldstäder nära varandra var dessa av olika slag, vilket antas peka på att de hört till samma bosättning snarare än varit av varandra oberoende strukturer. Slutsatsen bygger på att det fanns rikligt med fynd vid den ena och påtagligt lite fynd vid den andra eldstaden på samma plats.

Det enda fyndet av en paleoeskimåisk späcklampa gjordes på Narsaarsuup Nuua. Det var en huvudstor sten av en grönaktig bergart eller en grov typ av täljsten med en oval urholkning på ena sidan. I centrum av den s.k. bullerstenshärden på Nuugaarsuk låg en ungefär lika stor vit sten utan urholkning men med en helt flat sida. Också denna sten kan ha haft en särskild uppgift eller mening. På två av de utgrävda boplatserna fanns i anslutning till eldstaden ett ca 160 x 50 cm helt fyndtomt område tolkat som vilo- och sovutrymmen. På de lägerplatser där fynddistributionen antyder en avgräns-

ning av boytan uppskattas denna till att vara mellan 7 och 14 m². Dessa siffror ligger på den nedre delen av skalan jämfört med andra Saqqaqbostäder i Grönland som uppges variera i storlek mellan ca 9 och 24 m². Hur många personer som ingick i respektive hushåll är svårt att uttala sig om, precis som huruvida bostaden var konstruerad som ett helt täkt eller bara som ett enklare vindskydd. När på året dessa platser hade använts och hur länge man stannat där går inte heller att uttala sig om. Om den hypotes håller som säger att ett större antal formade redskap i relation till avslag/flisor betyder mindre tillverkning och kortare uppehåll på en viss plats, och vice versa, så är det på Kikiallit Nuua som man har stannat kortast tid, medan man bott längst på Nuugaarsuk och Marianes Pynt.

De utgrävda artefakterna utmärks av att råmaterialet till varje redskapskategori har valts ut efter bestämda principer. Några vapenspetsar är av kvarts och kvartsit men de flesta är av killiaq, d.v.s. kiselskiffer, precis som sticklar, knivar, borr och transversala eller stövellika skrapor. Ändskraporna däremot är av kalcedon, som en del av sidskraporna, men dessa är ännu oftare av bergkristall. Det finns även ett antal sticklar av bergkristall. Den redskapskategori som nästan alltid är av bergkristall är mikrosån. Kvarts, kvartsit och bergkristall är mineraler som finns lokalt i Nuukområdet medan killiaq, kalcedon och jaspis sannolikt har hämtats från platser högre upp på Grönlands västkust.

Många av objekten är vackert formade, och inom respektive kategori är de ofta påtagligt lika. Det finns emellertid drag som skiljer sig åt. Några av spetsarna har således en mera markerad tånge än andra, och en del har en fint tandad kantretusch medan denna hos andra är mindre uttalad. Några spetsar är slipade över en mindre del av ytan men slipning förekommer i övrigt endast på sticklar och vissa borr. Det är svårt att dra några slutsatser om huruvida olika drag hos samma redskapskategori bör relateras till stensmeden som individ eller om de har typologiska grunder och därmed också om boplatsernas eventuella samtidighet. De flesta fynden gjordes på Marianes Pynt. Dateringarna därifrån visar att boplatserna användes i ca 400 år, men där har naturens formationsprocesser stört och vält om stratigrafien så inte heller där fanns möjligheter att peka på en eventuell typologisk förändring hos bestämda redskapskategorier.

I vattnen runt de näs och vikar som de paleoeskimåiska lägerplatserna i Nuukfjorden ligger på finns det gott om sjöfågel, säl och val, och in över land lever ren, räv, örn, falk, ripa och andra fåglar. Ser man på dessa platsers karaktär i relation till viltresurserna kan de som ligger på fastlandet inklusive på halvön Akia därför ha varit utgångspunkter för både ren, säl- och fågeljakt. Boplatserna på Bjørneøen har däremot sannolikt bara varit inriktade på jakt av havsdäggdjur, fåglar och fisk. Beträffande Marianes Pynt har denna lägerplats ett påtagligt strategiskt läge vid in- och utseglingen i fjorden. Detta tillsammans med det rika fyndmaterialet möjliggör en tolkning av platsen som en typ av paleoeskimåiskt centrum. Samtidigt skall understrykas att pynten har ett mycket utsatt läge och att man därför kanske avhållit sig från att vistas

där under vintern. Vintertid kan de inre delarna av fjorden ha varit vänligare att befinna sig på, även om klimatet är kyligare där än vid kusten.

Med undantag för Marianes Pynt antyder de strukturer och artefakter som frilades under utgrävningarna att detta var platser som ett mindre antal människor levde på under kortare tidsperioder. Det skall dock understrykas att det på flera av dessa lokaler kan finnas ytterligare paleoeskimåiska bostadsstrukturer gömda under kråkris och dvärgbjörk, varför en totalutgrävning av dessa platser skulle kunna ändra detta intryck. Alla de undersökta lägerplatserna i Nuukfjorden är från Saqqaqperioden utom Qaarusuk Pynt II, som är en Dorsetplats. Dessvärre finns det ingen C14-datering däriifrån. Om man på dateringarna från de andra boplatserna enbart ser på de kalibrerade årtalen ± 1 standardavvikelse omfattar den totala spridningen en tidsrymd om 700 år motsvarande den äldre fasen av Saqqaqkulturen. Med hänvisning till att de äldsta lägerplatserna, d.v.s. Marianes Pynt och Kingitup Taseraasaa, som båda översvämmas vid högvatten, samt Nuugaarsuk, som ligger mer än 11 meter över havet, kan man även konstateras att det i detta område av Grönland inte finns något automatiskt samband mellan en Saqqaqboplatser ålder och dess läge över havet.

Mobilitet, människor, djur och natur

I detta avsnitt avhandlas människans, naturens och djurens rörelser i Nuukområdet. Grönlands invandringshistoria, dess ekosystem inklusive människans ankomstväg till Nuukfjorden tas också upp liksom hennes eventuella släktskap med nu levande inuit. Det antas att paleoeskimåerna var både *foragers* och *collectors* och att de, som andra jägarfolk, levde ett liv med många umbäranden. Vidare antas att barnadödligheten var stor och att man i allmänhet inte blev mer än ca 30 år, samt att klanen, d.v.s. de som liknade en själv, talade samma språk och levde på samma vis, troligen hade ett avgörande inflytande på hur man utformade sitt liv.

Här påpekas vidare att det är svårt att på genetiska grunder fastställa en bestämd diffusionsteori där Saqqaqkulturen i Nuukfjorden är en helt bestämd pärla i ett längre band. Precis var dessa människors äldsta ursprung låg vet man inte, men det är mera troligt att de utseendemässigt liknade dem man idag kallar inuit och indianer än t.ex. nordeuropéer. Det är också mera troligt att de talade ett esk-aleutiskt eller na-dene relaterat språk än amerind. Den materiella kulturen visar på band till östra Canada, och det antas att dessa människor kan ha gått över vinterisen från det som i dag är Nunavut till Grönland i höjd med polcirkeln precis som renarna gjorde. D.v.s. människorna kan lika gärna ha kommit direkt från Baffin Land som över Smith Sound och Melvillebukten på sin väg till Västgrönland. Vidare understryks i denna avhandling med hänvisning till alla paleoeskimåiska boplatser på öarna i Grönlands öppenvattenområden att Saqqaqfolket måste ha haft båt. Därför kan man inte heller utesluta att redan pionjärerna bland dem kom i båt över havet.

Hur man ser på detta beror inte bara på vilken uppfattning man har om Saqqaqfolkets utrustning, utan också på hur man ser på deras band till andra människor, både samtida och bakåt respektive framåt i tiden. Det handlar således om var man sätter gränsen mellan likt och olik och var man anser att en arkeologisk kultur börjar respektive slutar samt vilka idéer man som arkeolog tillåter sig att framföra.

Stil, estetik och konst som begrepp

Samtidigt som livet under Saqqaqepoken kan ha varit fyllt av umbäranden fungerade det sannolikt rätt väl, för ännu har ingen annan befolkning funnits i Grönland lika länge. Detta indikerar att människornas levnadssätt gick hand i hand med den natur som de uppehöll sig i. Deras redskapsinventarium är i princip detsamma på alla boplatserna. Objekten är i vissa fall påtagligt lika, ofta omsorgsfullt bearbetade och mycket väl och vackert formade. Till det kan läggas att varje redskapskategori ofta är tillverkad i ett helt bestämt råmaterial. Detta avspeglar inte bara ett sinne för en speciell estetik utan har sannolikt också haft en särskild mening utöver den rent praktiska. Något av denna mening antas kunna aväckas med hjälp av metoder från stilhistoria, estetisk teori och konstvetenskap och i avhandlingen görs därför ett försök att inringa innebörden i vart och ett av begreppen stil, estetik och konst.

Stil kan i arkeologi ses bl.a. som formens teori, komplementär form och morfologisk variation. Stil innebär val, mening, uttryckssätt och icke-verbal kommunikation. Den är observerad och agerad samt både perception, association och intuition. Stil är konceptuell och diagnostisk, symbolisk, individuell och socialt differentierad. Den är typ och typologi och därmed attribut, kategori och kronologi. Stil är isokrestisk, d.v.s. etnisk, den är ikonologisk, i betydelsen något som tillförts avsiktligt motsvarande en specifik symbol eller signal med ett bestämt mål. Stil är emblemisk och därmed både distinkt och aktiv, men den är också assertiv, d.v.s. vag, associativ och passiv, och den kan ses som teatral och expressiv, eller som etikett och konvention. Stil delas arkeologiskt ofta in i olika zoner och en viss stil blir på så vis inte sällan liktydig med en förhistorisk kultur.

Estetik är sällan något i sig självt men estetiska upplevelser behöver inte vara annat än just estetik, en doft är ett exempel. Estetiska upplevelser innehåller ofta omedvetna avkodningar av graderade sinnesintryck, d.v.s. värdeomdömen och människor föredrar i allmänhet det estetiskt sköna framför det osköna. Vi kan i allmänhet peka ut det som betingar upplevelsen men inte nödvändigtvis förklara varför det vi upplever är t.ex. vackert. Detta är gemensamt för estetik och konst då även konstupplevelser ledsagas av känslor som inte alltid närmare kan beskrivas. De flesta av oss kan utveckla känsla för såväl estetik som konst. Konst har estetiska kvaliteter men estetiska upplevelser behöver inte ha med konst att göra.

Konst har kulturellt signifikant mening och stil, i detta sammanhang en kod som förmedlar tid, plats och tradition. Konst är medium för sinnespåverkan, har emotionell appell och ger upphov till starka känslor, är medryckande och kan t.o.m. berusa åskådaren. Konst utmärks av integration och upplevs som helhet. Detaljerna framträder först vid närmare analys och samspelar då i upplevelsen. Konst har personprägel och omfattar speciella färdigheter som känns igen i alla samhällen. Konst är teknik och vittnar om kunnande, men tekniken bör vara osynlig och endast förmedla upplevelsen. Konst har intellektuell appell men det idémässiga innehållet skall inte vara något i sig utan idéerna skall bäras av konstens verkan. Ett konstverk kan återupplevas med samma kraft och påträngande karaktär varje gång men det kan också få nya kvaliteter över tid. Konst kan vara vacker eller ful och motbjudande men knappast estetiskt neutral. Konsten verkar genom att vidga vår perception och träna vår medvetandekapacitet, erfarenhet och förståelse. På så sätt fulländar konsten kunskapen med det som annars är uteslutet ifrån kunskap.

Stil, estetik och konst samt upplevelse och föreställningar som redskap i arkeologi

Ting är befolkade (Sara Lidman)

I dessa avsnitt argumenteras för att arkeologin mera medvetet bör ta vara på och dokumentera de upplevelser som finns i all arkeologisk praktik. Särskilt i fältarbetet tenderar många värdefulla aspekter annars att falla bort p.g.a. metoder i vilka kvalitativa dimensioner inte har en självklar plats. Med estetik som metod och en medveten dokumentation av de subjektiva elementen i arbetet skulle inte bara den professionella medvetenheten öka. Arkeologens kreativitet skulle sannolikt också öka och därmed skulle arkeologin tillföras större glädje. På så sätt kunde disciplinen kanske bli mera tillgänglig för allmänheten men också bättre rustad mot ovetenskaplig kommersiell och/eller politisk exploatering. Beträffande det *subjektiva* i kvalitativa metoder konstateras att det finns subjektivitet även i förment objektiva metoder och att det ur ett sådant perspektiv inte är någon principiell skillnad på kvalitativa och kvantitativa vetenskapliga metoder. Hur man som arkeolog väljer eller väljer bort det subjektiva i sitt arbete är i grunden en fråga om ontologi och epistemologi, om relativ och absolut, och mera precist huruvida man erkänner processuella metoder framför postprocessuella, eller om man som här vill försöka förena båda dessa synsätt.

Genom att betona upplevelserna i arkeologi understryks att kropp och själ är (två sidor av) samma sak, och att det är upplevelserna som är ingången till den kunskap man skaffar sig om det objekt som man studerar. Med konkret dokumentation av de egna upplevelserna synliggörs de aktuella omständigheterna och härigenom får man sannolikt en bättre

förståelse inte bara för sin samtid utan även för den förhistoriska människan. Ett annat sätt är att lyfta fram andra människors föreställningar inklusive den religiösa instinkten och dennas manifestationer. I samband med att detta tas upp i avhandlingen redogörs för Newtons och Goethes olika sätt att se på färger, och det ges exempel på hur färger, ljus och mörker likaväl som stenar, berg och annan materia har givits immanenta egenskaper i de flesta kulturer. Därtill lyfts några av de föreställningar fram som finns eller har funnits hos de många folken i norr. Särskilt det grönländska fenomenet *inua* i konstnären Jens Rosings tappning uppfattas här som användbart i en konkret kvalitativ analys av fynden från Nuukfjorden. Enligt Rosing har varje formgivning en förebild. Han ser t.ex. Saqqaqharpunen som en simmande isbjörn medan ett av Thulekulturens harpunhuvuden anses ha sitt ursprung i en alkfågel där ändbladet fästs i fågelns näbb och linhållet utgörs av fågelns öga. Därmed blir respektive djur inua i redskapet och på så sätt upprättas ett släktskap mellan redskapet och bytesdjuret, som inte skräms av just detta redskap och därför låter sig fångas av det. Inua gör tinget aktivt, och inua är lika mycket djur som människa. I denna idévärld är människa och själ ett och samma, en enhet som har sin rot i mörkret där själarna lyser som kristaller.

Nuukfjorden som människornas livsvärld för ca 4000 år sedan

Vi kan kun nærme os virkeligheden
ved at danne et objekt af den, et billedobjekt.
Derfor er billedet vor virkelighed, vores eneste virkelighed.

(Willy Ørskov)

I samband med att fynden från Nuukfjorden analyseras ur estetiskt och föreställningsmässigt perspektiv används såväl inuabegreppet som stilhistoria, fenomenologisk metod och skulpturteori. T.ex. lyfts föremålen bokstavligen upp och betraktas ur olika vinklar, en metod som poängterar skilda aspekter hos artefakten. Inuabegreppet används i princip på samma sätt för att understryka olika betraktelsesätt. I detta sammanhang presenteras objekten först ur tre bildkonstnärers perspektiv innan det som betecknas som könets, stensmedens och Saqqaqepokens inua inringas och Saqqaqfolkets livsvärld beskrivs. Här nedan väljer jag först att som illustration redovisa det stilhistoriska avsnittet som diskuterar möjliga orsaker till Saqqaq- och Dorsetperiodernas olika formspråk och som avslutning presentera Marianes Pynt och fjället Sermitsiaq som centrum i Nuukområdets paleoeskimåiska livsvärld.

Utgångspunkten för den stilhistoriska analysen är att stil som estetik genomsyrar ett samhälle på alla nivåer, vilket inte behöver betyda att stilen är precis likadan överallt i ett visst avgränsat samhälle. Stilförändringar kan spridas olika vägar, t.ex. från makteliten till resten av befolkningen. Men stilförändringar initieras sannolikt oftare av individer än av starka

grupper, för stil, och därmed estetik, bygger på konventioner, och för att bryta sådana krävs både fantasi, skicklighet, mod och egensinne. Dessa egenskaper besitter inte sällan konstnären, en människa med speciell begåvning och särskild känslighet som alltid funnits i alla samhällen.

Design är därför aldrig något i sig självt, och ett råmaterial är heller aldrig neutralt. I en jämförande stilhistorisk analys av Saqqaq- respektive Dorset-assemblagen från Nuukfjorden associeras Saqqaqidealet till renässansens klassiska renhet medan stilen hos Dorsetartefakterna hänförs till kurvorna i barocken och art nouveau. Både morfologin och de lysande mineralerna i Dorsetobjekten kan betyda större frihet än Saqqaqperiodens mera strama och raka linjer ger uttryck för. Men rörligheten i Dorsetobjektens kontur kan t.ex. också betyda minskad trygghet. Kurvorna kan vara tecken på glädje men också på osäkerhet. De kan signalera ett ökat behov av att visa upp sig som individ i stället för som kollektiv, som Saqqaqperiodens stora likheter antyder. Den svängigare linjen under Dorset kan emellertid, precis som den mera samlade under Saqqaq, ha att göra med ett behov av att skapa trygghet i en ombyttlig och nyckfull natur. Kanske har Dorsetepokens mindre skarpa gränser och svängigare profil därför att göra med mera genomgripande klimatförändringar i Grönland än de kortvariga skiftningar i väderleken, som möjligen utmärkte Saqqaqperioden?

Under den tidigaste paleoeskimåiska perioden tycks man ha riktat sig inåt, mot klanen eller de egna, medan Dorsetperiodens form och färgspråk antyder att man vänt sig utåt, mot omgivningen. Kanske ville man i högre grad under Dorset- än under Saqqaqepoken blidka de väldiga krafter som bestämde både om och när sälar och renar, fiskar och fåglar skulle komma fram för att bli fångade. Kanske var detta, att använda mera kalcedon och rymligare former, ett sätt på vilket man matade isens och köldens inua i hopp om att få bättre villkor; ett sätt att markera sig på som människa i en tidig grönländsk Dorsetvärld där man efterhand blev alltmera ensam i naturen? Stilen kan i så fall ses som orsakad av naturframkallad försörjningsmässig eller subsistentiell stress i motsats till den kulturella stress man ibland motiverar de påtagligt många dekorerade föremålen i sen Dorset med. Dessa hänförs således till en form för etnisk markering framkallad av Thulefolkets ankomst till östra Arktis. Med Thulekulturen kommer de slipade skifferredskapen och ytterligare ett helt annat formspråk än det som utmärker paleoeskimåerna. Inuit, eller neoeskimåerna, använde påtagligt flatare och ännu rundare vapenspetsar än Dorsetfolket gjorde. Detta går avhandlingen inte närmare in på, men för helhetens skull presenteras exempel på vapenspetsar från respektive period av Grönlands förhistoria.

I den avslutande syntesen är det Marianes Pynt och Sermitsiaq som står i centrum. Från Marianes Pynt blir detta fjäll särskilt mäktigt. Blicken dras till glaciären och till vattenfallen som under sommaren för med sig ner enorma mängder sten och grus i fjorden där fåglar, fiskar och sälar

samlas i det näringsrika vattnet. Fåglarna och sälarna kunde därför, precis som vattnet, gruset och sanden, ha fötts ur bergets innandöme. Det är inte bara när man ser rökskyarna från gruset eller hör djupa bullranden från isen som man känner respekt och ödmjukhet inför detta fjäll. Med hela dess statur i blickpunkten blir det uppenbart att det finns krafter som är mycket större än människan själv. I min egen föreställningsvärld blir Sermitsiaq därmed till ett *genius* som man skall hålla sig väl med. I utsträckning, resning och figur är detta fjäll ett *vara* mellan himmelen och jorden som i fjordens vatten förenar sig med underjorden. Det rymmer is, och vatten som i många kulturer anses vara livets upphov, och det är av sten som i många människors uppfattning är något ogenomträngligt och evigt.

Det är därför lätt att leva sig in i att Sermitsiaq kan ha spelat en särskild roll i Saqqaqfolkets livsvärld. Kanske samlades man i dess närhet, på Marianes Pynt, till dåtidens Aasivik, den återkommande folkfest som är känd från hela inuitområdet och som har mycket gamla rötter. Vid sådana tillfällen under Saqqaqperioden kan man ha utbytt såväl speciella skinn som särskilt vackra redskap och åtråvärda råmaterial, allt bemängt med bestämda betydelser. Här kan man ha fått veta nytt om släkt och vänner och om rörelser såväl i tiden som i naturen. Och här kan man ha dansat, sjungit och älskat, och under ljusa sommarnätter kanske samlat in den uppgående solens strålar i den färgrika och transludenta kalcedonen och i bergkristallens prismatiska iridescens. Här kan en fint formad kvartsspets ha valts ut att fånga en vitvalshona med, medan en nyttillverkad spets av svartblå killiaq kan ha använts som vapen i jakten på en vågval eller valrosshanne.

I en ikonologisk kontext kan ett tecken vara bärare av flera meningar men med utblick från Marianes Pynt till Sermitsiaq blir det naturligt att föreslå ett möjligt samband mellan människa och fjäll liksom mellan is och bergkristall. Sätter man därför Goethes färgcirkel i fokus och kopplar den till fynden från Saqqaqepoken i Nuukfjorden finner man mörka och opaka killiaq i Sermitsiaqs massiva väggar medan kvinnornas iridescenta och transludenta råmaterial, den vita kvartsen, den genomskinliga men färgspelande bergkristallen och den flerfärgade kalcedonen, i fjällets glaciär och vattenfall. Goethe presenterade inget genderperspektiv men om man relaterar den blå killiaqen och den rödgula kalcedonen till hans färgteori, och antar att vapenspetsarna verkligen var människens och skraporna kvinnornas, så ser vi en livsvärld framför oss baserad på enighet och jämlikhet. Det mörka och det ljusa förenas både i den gröna basen, och i den purpurröda magentan högst upp i färgcirkeln där det blåas och det gulas högsta stegring finns. Via Goethes färglära, där gult är sol och blått är måne och det gröna markens färg, upphävs polaritetens spänning i Sermitsiaq i sommargrönskan på Marianes Pynt, en alldeles särskild plats i Nuukfjorden där hela den livsvärld kan ha förenats som omfattade alla dem som levde här för omkring 4 000 år sedan.

Summary

Mobility and Aesthetics

The Nuuk Fjord on the west coast of Greenland as a human life-world 4 000 years ago

Problem, intention, goals, method and structure of the thesis and summary

To gain insight into the world
we must first take it apart,
but then we must put it together again
and restore it to its proper context.

(Johann Wolfgang von Goethe)

This thesis is about archaeological finds from the people who lived around the Nuuk Fjord on the west coast of Greenland almost 4 000 years ago. The point of departure is that they were human beings like us, with a body and soul so intimately connected that we cannot talk about one without also talking about the other. The problem to which the thesis devotes special attention is that the aesthetics that are particularly evident in Greenlandic archaeology, in the morphology and raw materials of the objects and in the contrasting natural surroundings in which they were found, has not yet been a subject of scholarly interest in the study of early Palaeoeskimo society. The qualitative features of the archaeological finds have thus been granted limited attention, and the possibilities of gaining insight into the emotional and cognitive world of these prehistoric people have not yet been exploited to any great extent. An important aim of this thesis has therefore been to investigate theoretical and methodological approaches to a qualitative analysis of the find material with the aim of presenting as exhaustive a picture as possible of the whole life-world of the Palaeoeskimos. To achieve this, a number of Palaeoeskimo settlement sites in the Nuuk Fjord were investigated systematically, excavated and analysed.

The introduction to the thesis gives an account of the main concepts used in the title: mobility, aesthetics and life-world. Then Greenland is presented as a modern nation, as well as the prehistoric periods of the country and the special terminology associated with archaeology in this part of the world. The archaeological history of the Nuuk area is also treated briefly. The first part of the main text of the thesis addresses the geography of the Nuuk Fjord and the background of the fieldwork, after which each of the Palaeoeskimo settlements is described individually. Finds of stone structures and objects from these sites are compared both

with one another and with finds from other Palaeoeskimo settlement sites. In this context there are even references to archaeological finds from other parts of the world where people have lived in similar conditions to those of the Greenlandic Stone Age. The names of the various stone tools are discussed, as are the provenance of the raw materials, the distinctive features of the settlements and any features suggesting contemporaneity. This is done on the basis of the geophysical history of the Nuuk area and any changes in the Palaeoeskimos' choice of raw materials for their stone tools.

Then the focus turns to the possible exploitation by the Palaeoeskimos of the resources of the fjord landscape for food, clothing and equipment. This is based on historical accounts of hunting, sealing, fishing and gathering in the Nuuk area and on archaeological finds of prehistoric clothing from Greenland and other parts of the Arctic area. The intention is to single out what can be assumed to have been reasonable examples of the components that may have made up the material basis in a possible Palaeoeskimo life-world in the Nuuk Fjord. The next chapter deals with "aesthetics" in the broad sense. In this case it is the typology of the archaeological analytical tools and style, and the term 'art' in relation to archaeology, which are in focus, along with the content of the concepts perception, intuition and experience. The section aims to clarify the meaning of these phenomena and their influence on the social and spiritual world of the human beings. In the final chapter methodology in the history of style and the cognitive worlds of the northern peoples are at the centre of attention, before the finds from the Nuuk Fjord are analysed on the basis of an aesthetic and ideational perspective. The results of these analyses are then linked with the fjord landscape in the Nuuk area, where one of the excavated settlements, Marianes Pynt, is defined as the centre of a possible Palaeoeskimo life-world. This section thus presents the concluding synthesis of the thesis.

This is followed by a short epilogue with some of the conclusions of the work, and views on the archaeology of the future in the Nuuk Fjord area. In this context there is a further presentation of some proposals for specific measures to increase interest in the early history and cultural landscape of Greenland. The concluding appendix gives an account of the finds from the various settlement sites in the Nuuk Fjord area, with lists of finds and their locations on the excavation surface as well as the tables used to compare the size, form and raw materials of the artefacts. Moreover, the appendix gives an account of a number of previously unpublished finds and find-sites in Maniitsoq Municipality documented during the reconnaissance in the area conducted by the Greenland National Museum and Archives in 1998 and 1999. Some of these finds are also used as comparative material in the thesis.

The methods used in the thesis are traditional archaeological field methodology and specimen analysis, ethnological and ethnographical analogies, theories of style, aesthetics and art, as well as some ideas about on general

human religious conceptions and myths, and what could be called everyday dialectics or universal human ideas. The methodology in the first part of the thesis can be described as traditional, and in the later part first as ethno-archaeological and then as experimental archaeology in a qualitative key.

The methodology is in all three cases based on my own and others' research results, experience and theories, as well as the insight that everything is interconnected in a dialectical world where every single factor can collide with one or more others, thus forming more or less active patterns and structures in a much larger tapestry. Subsequently I give an account of the core idea of each chapter, unless individual items which can illustrate the bearing idea in the respective sections are directly quoted.

The results of the investigations

The Palaeoeskimo settlement sites included in the investigation are Narsarsuup Nuuk in Qussuk, Nuugaarsuk at the mouth of the same fjord section, Kikiallit Nuua and Tatsip Ataa, as well as Kingitup Taseraasaa on Nordlandet/Akia, a small island off Qaqqaliaq in the outermost part of the fjord, to which Sarfat also belongs, and finally Marianes Pynt and Qaarusuk Pynt I, II og III on the island Bjørneøen in the middle of the Nuuk Fjord. The exact positions and ages of the settlement sites as well as the number of finds from each can be seen in the presentation of the individual settlement sites in the main text, and their relative positions in the fjord are shown on the map of the Nuuk Fjord (See coloured pages).

It can be established that at most Palaeoeskimo settlement sites in the Nuuk Fjord there were several stones that formed parts of fireplaces, while the functions of other architectural elements are more uncertain. The fireplaces that could be quite clearly demarcated were of three different types: the axial structure or central-passage fireplace, the box fireplace, and finally a rounder fireplace built up with larger stones (a "block fireplace"). One common feature that can be seen among the box-shaped fireplaces is that one of the walls in the fire chamber in these is constructed with a relatively long, flat stone, while another, squarer flat stone probably functioned as a bottom slab in the fire chamber. Another feature that applies to all the fireplace types is that they are full to varying degrees of "cooking stones" – more or less round, fist-sized stones. The number of cooking stones that were counted in connection with each fireplace varied between 20 and 80, which may suggest that the fireplaces had different functions or were used at different times of the year. At the sites where two fireplaces were found near each other, they were different. This is assumed to suggest that they belonged to the same settlement unit rather than that they were quite separate structures, on the basis that at one there were many finds and there were remarkably few at the other.

The only find of a Palaeoeskimo blubber lamp was made at Narsarsuup Nuua. It was made of a head-sized piece of greenish rock with an oval

hollowing on one surface. In the centre of the so-called block fireplace found at Nugaarsuk lay an approximately equally large, white stone with no hollowing, but a completely flat surface. This stone too may have had a special function or meaning. At two of the excavated sites there was an area quite empty of finds, a demarcated surface of *c.* 160 x 50 cm, which has been interpreted as a resting or sleeping place. At the settlements where a “dwelling surface” could be marked out on the basis of the distribution of finds, this is estimated to be between 7 and 14 m². These figures are at the low end of the scale, since other Saqqaq settlements in Greenland are said to vary between *c.* 9 and 24 m². How many people there were in the various households, and whether the dwelling structure was constructed as a whole tent or only as a simpler wind shelter, is hard to say; as is how long and in which season the occupants stayed in the same place. If the hypothesis holds which assumes that a larger number of formed tools compared with chips means less production and shorter stays at a certain place and vice versa, then it was at Kikiallit Nuua that people stayed for the shortest time, while they stayed for the longest period at Nuugaarsuk and Marianes Pynt.

The objects are distinctive in that the raw material for each was chosen according to certain principles. Some weapon-points are of quartz and quartzite, but most were made of *killiaq*, just like burins, knives, augers and boot-like scrapers. End-scrapers, on the other hand, are of chalcedony, as are some of the side-scrapers, but these are even more often made of rock crystal. A number of burins too are made of rock crystal, but the things that almost always consists of this raw material are microflakes and thus also their cores. Quartz, quartzite and rock crystal are minerals found locally in the Nuuk area, while *killiaq*, jasper and chalcedony are taken from other sites on the west coast of Greenland.

Many of the objects are beautifully formed, and within each category they are also remarkably identical, although there are certain features that differ. Some of the heads for example have a more marked tongue than others, and some have very fine edge retouching, while this is less striking in others. Some points are polished over a smallish part of the surface, but polishing otherwise only appears on the burins and cylindrical augers. It is difficult, however, to draw conclusions from some of these features about the possible contemporaneity of the settlements, and whether various features in the same implement category should be related to the stoneworker as an individual or are due to typological factors. Most finds were made at Marianes Pynt, but there the formation processes of nature have disturbed the stratigraphy, so it was not possible either to point to any typological change in particular tool categories on the basis of the positions of the finds in the profile.

In the waters around the point and the inlets where the Palaeoeskimo settlements lay in the Nuuk Fjord there are plenty of seabirds, seals and whales, and higher up inland live caribou, foxes, eagles, falcons, ptarmigan

and other birds. Looking at the character of these settlement sites compared with the game resources, those that are on the mainland, including those on the peninsula Akia, may thus have been starting-points for the hunting of caribou, seals and birds. The settlement sites on Bjørneøen, on the other hand, were probably only used for hunting sea mammals, birds and possibly fish. As far as Marianes Pynt is concerned, it can be said that this settlement site has a particularly strategic location at the entrance and exit of the fjord. This, along with the rich finds, makes it possible to interpret this settlement as a kind of Palaeoeskimo centre in the Nuuk area. At the same time it must be emphasized that the point is very exposed, and that people may therefore have avoided living there in the winter. Probably the inner parts of the fjord were milder places to live in the winter, although the climate becomes cooler the farther one gets from the coast. Apart from Marianes Pynt the structures and objects that were exposed during the excavation suggest that these were in general places where people lived for shortish periods. However, it must be stressed that at several of these sites further Palaeoeskimo settlement structures may be hidden under scrub of crowberry, dwarf birch, willow and alder, so a total excavation of these sites should be able to change this impression.

All the settlements investigated in the Nuuk Fjord except one are from the Saqqaq period. Only Qaarusuk Pynt II is a Dorset site, but unfortunately we have no C₁₄ dating from there. If we simply looks at the calibrated dates ± 1 standard deviation, the total distribution of the datings from the most recent investigations in the Nuuk Fjord covers a period of 700 years, corresponding to the older phase of the Saqqaq culture. With reference to the oldest settlements, Marianes Pynt and Kingitup Taseraasaa, both of which are flooded at high tide, and Nugaarsuk, which is more than 11 m above sea level, it can be noted that in this area of Greenland there is no automatic connection between the age of a Saqqaq settlement and its height above sea level.

Mobility, people, animals and nature

Under the above heading the thesis deals with the movements of nature, man and animals in the Nuuk Fjord area, the immigration history of Greenland and its ecosystem, including the route by which man came to the Nuuk Fjord and the relations, if any, with the present-day Inuit. It is assumed that the Palaeoeskimos were both foragers and collectors and that, like other hunting peoples, they lived a hard and toilsome life. It is further assumed that infant mortality was high, and that the average life expectancy usually did not exceed c. 30 years. The clan, that is the people who were like oneself, speaking the same language and living in the same way, probably had a crucial influence on how one shaped one's life.

This section also points out that it is hard on a genetic basis to propose any particular diffusion theory where the Saqqaq Culture in the Nuuk Fjord is a particular bead in a longer 'string'. We do not know exactly where these people originated, but it is most likely that in appearance they were more like those we today call Inuit and Amerindians than for example northern Europeans. It is also most likely that they spoke an Eskaleutian or a Na-Dene-related language than an Amerindian one. The material culture points to links with eastern Canada, and it is thought that these people, like the caribou, may have crossed the winter ice from what is today Nunavut to Greenland at about the latitude of the Arctic Circle. They could as easily have come directly from Baffin Island as via Smith Sound and over Melville Bay on their way to West Greenland. It is further stressed in this thesis that given all the Palaeoeskimo settlements on the islands in Greenland's open-water area, the Saqqaq people must have had boats. So one cannot exclude the possibility that those who are called the pioneers among these people came to Greenland across the sea by boat.

How one views this depends not only on which view one takes of the equipment of the Saqqaq people, but also on how one sees these people's links with other people -contemporary, past and future. It is thus a matter of where one draws the boundary between "similarity" and "dissimilarity", and where one considers an archaeological culture begins and ends, and which ideas one permits oneself to propose as an archaeologist.

Style, aesthetics and art as concepts

While life during the Saqqaq period may have been hard and toilsome, it appears to have functioned very well, for so far no other population has existed in Greenland for such a long time. This indicates that people's way of life went hand in hand with their natural surroundings. The inventory of tools is in principle the same at all sites, and the objects are strikingly identical, often finely formed and carefully worked. It can be added that each implement category is often made from a quite particular raw material. This not only reflects a feeling for a particular aesthetic, it probably also had a special meaning beyond the purely practical. It is assumed that some of this meaning can be uncovered with the aid of methods from the history of style, aesthetic theory and the theory of art, and an attempt is therefore made in the thesis to identify the meaning and content of the concepts style, aesthetics and art.

Briefly, *style* can be seen in archaeology as the theory of form, complementary form and morphological variation. Style involves choice, meaning, mode of expression and non-verbal communication. Style is observed and enacted by means of perception, association and intuition. Style is conceptual and diagnostic, symbolic, individual and socially differentiated. It is type and typology and thus attribute, category and chronology. Style

is isochrestic, i.e. ethnic, it is iconological, in the sense of something that is added on purpose, corresponding to a specific symbolism or signals with specific purposes. Style is emblematic, i.e. both distinct and active, but it is also assertive, i.e. vague, as well as associative and passive, and it can be seen as theatrical and expressive, or as etiquette and convention. Style is often classified archaeologically in different zones, and a certain style is thus not rarely tied to a particular prehistoric culture.

Aesthetics is rarely something in its own right, but aesthetic experiences need not be anything but just that – aesthetic; a scent is an example. Aesthetic experiences often involve unconscious decodings of graduated sense-impressions, that is value judgements, and in general people prefer the aesthetically beautiful to the unbeautiful. Normally we can point out what it is that conditions the experience, but we cannot necessarily explain why (for example) we experience something as beautiful. This feature is common to aesthetics and art. Most of us can develop a feeling for both aesthetics and art. Art has aesthetic qualities, but aesthetic experiences need not have anything to do with art.

Art is culturally significant meaning and in this context style has a code that expresses time, place and tradition. Art is a medium for affecting the senses, it has emotional appeal and gives rise to strong emotions; it is captivating and can even intoxicate the observer. In art there are also other suggestive qualities of many different kinds, and in art one finds the ineffable message that fulfils metaphysical needs. Art is distinguished by integration and is experienced as a totality. The details only appear on closer scrutiny and then play together in the experience. Art is at once diversity and complexity. Art may consist of a few or many components, depending on how the observer structures the work. Art has the stamp of the personal and encompasses special skills that can be recognized in all societies. Art is technique and testifies to knowledge, but the technique should not be manifested as such, it should be invisible and only mediate the experience. Art has an intellectual appeal, but the conceptual content should not be something in its own right, it must be an integrated part of the work. The ideas must be borne by the effect of the art. A work of art can be re-experienced with the same power and insistent character every time, but it can also take on new qualities in the course of time. A work of art may be beautiful or ugly and offensive, but hardly aesthetically neutral, and anyone with a feeling for art can give examples of artistic experiences. The effect of art is to expand our perception and train the capacity for awareness, experience and understanding. In this way art perfects our knowledge of what is excluded from knowledge.

Style, aesthetics and art as tools in archaeology

Things are populated
(Sara Lidman)

In these sections I argue that archaeology should consciously concern itself with and document the experiences found in all archaeological practice. In fieldwork in particular, there is a tendency for many valuable aspects to be neglected because of methodologies in which qualitative dimensions are not granted a natural place. With aesthetics as a method, and conscious documentation of the subjective elements in the work, it is not only professional awareness that would be increased. The creativity of archaeology would probably also be enhanced, and thus archaeology would also be associated with more pleasure. And the discipline might become more accessible for the general public and at the same time better equipped to counteract unscholarly commercial and/or political exploitation. As regards “the subjective” in qualitative methods that there is subjectivity even in formally objective methods, and that from such a perspective there is no difference in principle between qualitative and quantitative scientific methods. How one selects or rejects the subjective as an archaeologist in one’s work is basically a question of ontology and epistemology, of the relative and the absolute, and more precisely, ones awareness of ‘processual’ rather than ‘postprocessual’ methods; or whether, as here, one wants to combine both these views.

By emphasizing the experiences in archaeology one stresses that body and soul are two sides of the same thing, and that it is experience that is the key to the knowledge one obtains about the object one is studying. With concrete documentation of one’s own experiences, one renders visible the actual circumstances, and in so doing one probably gains a better understanding not only of one’s own time but also of the prehistoric human being. Another way is to emphasize other people’s ideas, including the religious instinct and its manifestations. As an extension of this, the thesis gives an account of Newton’s and Goethe’s different ways of viewing colours, and gives examples of how colours, light and darkness, in the same way as rocks, mountains and other matter, have been assigned immanent qualities in most cultures. In addition it singles out some of the notions that exist or have existed among the many peoples in the north. In particular it is considered possible to use the Greenlandic phenomenon *inua* in Jens Rosing’s sense in a concrete qualitative analysis of the finds from the Nuuk Fjord.

According to Rosing, every design or shape has a model. For example he sees the Saqqaq harpoon as a swimming polar bear, while one of the Thule culture’s harpoon heads is considered to have its origins in a bird of the auk type, where the end-blade is attached in the bird’s beak and the line hole is formed by the bird’s eye. Thus the respective animals become *inua* in the tool, and an affinity is established between the tool and the

prey, which is not frightened by this particular tool and therefore permits itself to be caught by it. *Inua* makes things active, and *inua* is as much animal as human. In this world of ideas, human being and soul are one and the same thing, a unit with its roots in the darkness, where the souls shine like crystals.

The Nuuk Fjord as the life-world of human beings c. 4000 years ago

We can only approach reality
by forming an object from it, an image-object.
The image is therefore our reality, our only reality.
(Willy Ørskov)

Under the above heading the finds from the Nuuk Fjord are analysed from an aesthetic and ideational perspective, and stylistic history, the phenomenological method, the theory of sculpture and the *inua* concept are all used. For example the objects are literally lifted up and observed from different angles, a method that emphasizes different aspects of the object. *Inua* is also used to emphasize different modes of observation. In this context the objects are presented as seen from the perspectives of three visual artists, before what are termed the *inua* of gender, the stoneworker and the Saqqaq period are identified, and the life-world of the Saqqaq people is described. I have chosen to quote the section on the history of style, which discusses the possible reasons for the different formal idioms of the Saqqaq and Dorset periods, and then in conclusion I present the synthesis of the thesis, where Marianes Pynt and the mountain Sermitsiaq are seen as the centre of the Nuuk area's Palaeoeskimo life-world.

The starting-point for the stylistic-history analysis is that style and aesthetics permeate a society at all levels, which does not necessarily mean that the style is exactly the same everywhere in a particular, delimited society. Changes in style can be "diffused down" from the power elite to the rest of the population, but stylistic changes are probably more often initiated by individuals than by strong groups. Style, and thus aesthetics, are based on conventions, and departing from these takes imagination, skill, courage and persistence. These qualities are not rarely possessed by the artist, a person with special talent and special sensitivity who has always been present in all societies.

Design is thus never something in its own right, and a raw material is never neutral. In the comparative stylistic-history analysis of the Saqqaq or Dorset assemblage from the Nuuk Fjord, the Saqqaq ideal is associated with the classical purity of the Renaissance, while the style of the Dorset objects is related to the curves of the Baroque and Art Nouveau. Both the morphology and the shining minerals of the Dorset objects may mean greater freedom than the Saqqaq period's more rigorous and straight lines express. The mobility of the contours of the Dorset objects may for

example also mean less security. The curves may express joy, but also uncertainty. They may signal an increased need to manifest oneself as an individual rather than part of a collectivity, as the great resemblances of the Saqqaq period suggest. The more curving lines of the Dorset period may however, just like the more concentrated ones of the Saqqaq period, be related to a need to create a sense of security in mutable and capricious natural surroundings. Perhaps the less sharp edges and curving profiles of the Dorset period thus have something to do with more radical climatic changes than the brief changes in the weather that may have occurred in the Saqqaq period?

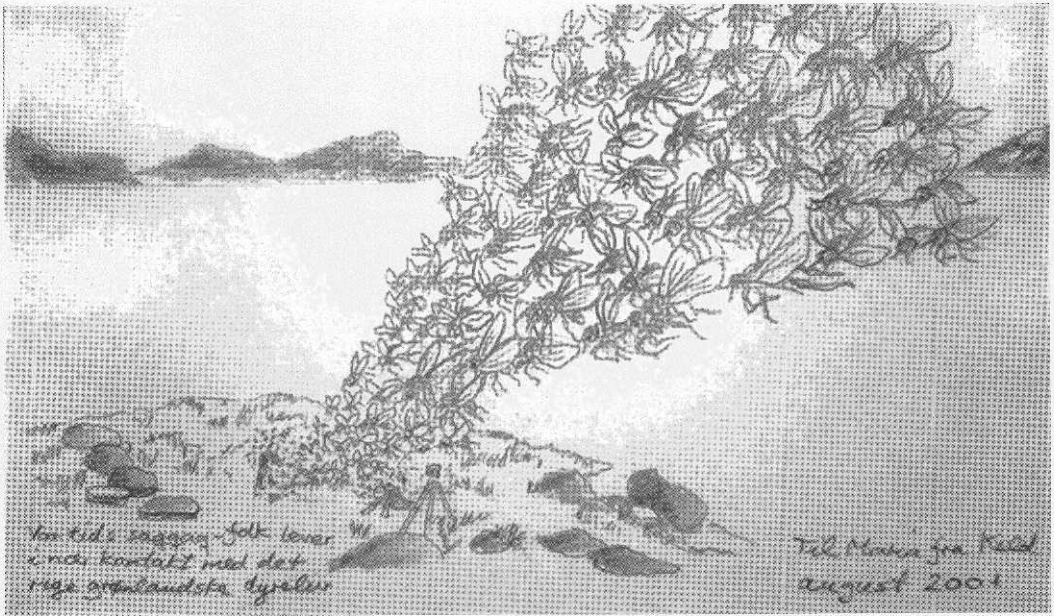
During the earliest Palaeoeskimo period, people seem to have orientated themselves inward towards the clan, their own people, while the Dorset period's form and colour idioms suggest that they turned outwards towards the surroundings. Perhaps people in the Dorset period desired, more than those of the Saqqaq period, to placate the mighty forces that decided when seals, caribou, fish and birds would come out to be caught. Perhaps using more chalcedony and wider forms was a way of feeding the *inua* of the ice and cold, a way of profiling oneself as a human being in an "Early Greenlandic Dorset world" where people became more and more lonely as human beings amidst nature? In that case the style can be seen as caused by the "subsistence stress" determined by nature, unlike the "cultural stress" with which one sometimes motivates the remarkably many decorated objects, masks and small sculptures in the Late Dorset. These are for example attributed to a kind of ethnic identification provoked by the arrival of the Thule people in the eastern Arctic. With the Thule culture come the ground slate tools as well as a quite different formal idiom than the one typical of the Palaeoeskimos. Inuit or Neoeskimos use clearly flatter and rounder weapon-points than the Dorset people did. The thesis does not go into this in detail, but for the sake of the overall picture it presents some examples of weapon-heads from different periods of the prehistory of Greenland.

In the final synthesis it is, as mentioned above, Marianes Pynt and Sermitsiaq that are the centre of attention. From Marianes Pynt this mountain looks particularly mighty. The gaze is drawn towards the glacier and the waterfall, as if summer carries enormous quantities of stone and gravel down into the fjord, where many birds, fish and seals gather in the nutrient-rich water. The birds and seals could therefore be born, just like the water, gravel and sand, from the interior of the glacier. It is not only when one sees the dust-clouds from the gravel or hears the dull roar of the ice that one feels humility in the face of the mountain; with its whole stature in focus it becomes apparent that there are forces that are much greater than mankind. In my own universe, for example, Sermitsiaq becomes a spirit with which one must stay on a good footing. In area, towering height and stature this mountain becomes a "being" between sky and earth, which unites in the waters of the fjord with the under-

world. It contains ice and water, which in many cultures is considered to be the origin of life, and it is made of rock, which in many people's notional world is impenetrable and eternal.

It is thus easy to empathize with the idea that Sermitsiaq may have played a special role in the life-world of the Saqqaq people. Perhaps they gathered near it, at Marianes Pynt, for the *aasivik* of the time, the recurrent meeting of people that is known throughout the Inuit regions, and which has very ancient roots. At such gatherings in the Saqqaq period people may have bartered and traded special skins, beautiful tools and desirable raw materials, all bearing particular meanings. There people would have heard news of relatives and friends, and of movements in time and nature. There they would have danced, sung and made love in the light summer night, and perhaps caught the rays of the rising sun in the colourful and translucent chalcedony and the prismatic iridescence of the rock crystal. There a well-formed quartz point may have been chosen to catch a beluga with, and a newly-made head of the blackest *killiaq* may have been used on a weapon in the hunt for a rorqual or a walrus.

In an iconological context, a sign may be a bearer of several meanings, but with a view from Marianes Pynt to Sermitsiaq it becomes natural to suggest a possible connection between human being and mountain, as between glacier ice and rock crystal. Or if we turn the focus on Goethe's circle of colours and link it to the finds from the Saqqaq period in the Nuuk Fjord, we can find the men's dark, opaque *killiaq* in the massive walls of Sermitsiaq, while the women's iridescent, translucent raw materials, the white quartz, the colour-play of the rock crystal and the multi-coloured chalcedony, are to be found in the glacier ice and waterfall of the mountain. Goethe did not offer any gender perspective, but if one relates the blue *killiaq* and the reddish-yellow chalcedony to his colour theory, and assumes that the weapon-points really were the men's tools and the scrapers the women's, then we see a life-world before us that is based on unity and equality. The dark and the light are united both in the green base and in the purple-red magenta at the top of the colour circle, where the highest degree of the blue and yellow colour is found. Through Goethe's colour theory, where yellow is sun and blue is moon and the colour of the green earth, the tension of the polarities is cancelled out in Sermitsiaq. This happens in the summer green on Marianes Pynt, a quite special site in the Nuuk Fjord, where I imagine that the whole life-world is united which encompassed all the people who lived here around 4 000 years ago.

Dagens Saqqaqfolk lever i närkontakt med det rika grönländska djurlivet. Teckning av Keld Hansen.
Qanga Saqqaq kulturip nalaani inuit pinngortitaq uumasorpasuiiu qanilluinnarlugit inuusimapput.

Nuttartuuneq kusagisalerinerlu

Ukiut 4.000-it missaasa matuma siornagut
Kalaallit Nunaata kitaani Nuup Kangerluani inuit
inuuneranni silarsuarisaq

*Sammisaq, siunertaq, anguniagaq aamma periuseq kiisalu
allaatigisap ilusilersornera*

Silarsuaq paasisaqarfiginiarutsigu
mikisualunngortiteqqaartariaqarparput,
kingornali katiteqqittariaqarparput
pissusissamisullu ittuunissaviatut iliteqqillugu
(Johann Wolfgang von Goethe)

Ukiut 4.000-ingajaat matuma siorna Kalaallit Nunaata kitaani Nuup Kangerluani inunnit inuusimasunit nassaat taakkunangalu takussutis-saasut amiakkui ilisimatuutut allaaserisami matumani sammineqarput. Uatsitut illutik uineqartut imminnullu ataqatigiilluinnartunik time-qartut tarneqartullu, allaat aappaa ilanngullugu oqaluuserinngikkaanni aappaata oqaluuserineqarsinnaannginnera aallaavigineqarpoq. Ilisima-tuutut allaaserisami ajornartorsiut maluginiarneqarnerpaajusoq tassaavoq, Kalaallit Nunaanni itsarnisarsiuutut suliaqarnermi kusagisalerineq ma-luginiarneqartuartartoq, itsarsuaq Inuit inuiaqatigiivinut atatillugu ilisi-matuussutsikkut soqutigineqarsimanngimmat. Itsarnisarsiuut nassaavisa atorneqarsinnaassutsimikkut pitsaassusaat killeqaqisumik sammini-arneqarsimapput. Taamaasiornikkut itsarsuaq inuusut misigissutsikkut ilisimasaqarnikkullu inuunerannik paasisaqarnissamut periarfissaasin-naasut atorluarneqanngillat. Taamaattumik ilisimatuutut allaaserisami matumani siunertarineqartoq pingaartoq tassaavoq, itsarsuaq Inuit inuu-nerminni silarsuarisaat sapinngisamik ataatsimoortumik paasisaqarfi-giumallugu nassaarineqartartut pitsaasumik nalilersornissaannut atua-garsornikkut periuutitigullu paasisaqarfiusinnaasut misissornissaat. Angu-niagaq taanna anguniarlugu Nuup Kangerluani Inuit itsaq nunaqarfigi-simasaat arlaqartut peqqissaartumik assaaffigineqarput nalilersueqqis-saarfigineqarlutillu.

Ilisimatuutut allaaserisap aallarniutaani taaguutigitinneqartumi pine-qartut pingaarnerit nassauiatigineqarput: nuttartuunneq, kusa legisarineq kiisalu inuunerminni silarsuarisaq. Inuunerminni silarsuarisamik paasinnittaaseq

siunniunneqartoq Husserlip aamma Merleau-Pontyp nassuiaataannut qaninnerpaavoq, tamatumani ilisimasanut tamanut misigisaqarneq tunngavigineqarami, inuunermilu silarsuarisaaq tassaalluni ”silarsuaq tamarmi uagut uumassusillittut misigissutsitsigut malugisartaqarput”. Tamatuma kingorna Kalaallit Nunaat naalagaaffittut nutaaliaasutut, nunap itsarsuaq inoqarnermigut aqqusaartarsimasai, kiisalu silarsuup immikkoortuani tamatumani itsarnisarsiuutut suliaqarnermi oqaatsit atorineqartartut immikkuullarissut ilanngullugit, saqqummiunneqassaaq. Ilanngullugu Nuup eqqaani itsarnisarsiuutut sulinerup oqaluttuarisaanera naatsumik sammineqassaaq. Ilisimatuutut allaaserisap pingaarnersaata aallaqqaataani Nuup Kangerluata sananeqaataa assaaffinnilu sulinermi atugassarititaasut sammineqarput. Tamatuma kingorna itsaq Inuit nunaqarfii tamaasa immikkoortillugit allaaserineqarput, nassaallu nalilersoqqissaarneranni ujaqqat sananeqaataa aamma piffinni taakkunani pigisat imminnut naleqqiullugit assersuunneqassapput, soorlu aamma itsaq Inuit nunaqarfisimasaaanni allani nassaarineqartarsimasunut assersuunneqassasut. Tassunga atatillugu nunarsuup ilaani allani, Kalaallit Nunaanni ujaraannarnik sakkooqarallernerup nalaani atugarisat assipajaavinik atugaqarlutik inuuffiusimasuni itsarnitsanik nassaat innersuusutigineqarput. Ujaraannarnik sakkut assigiinngitsut taaguutaat nalilersuiffigineqarput, soorlu aamma sanaanut atortut sumit pinngorfeqarnerat nalilersuiffigineqartoq. Nunaqarfii pitsaaqutaattut ersiutaasut nalilersuiffigineqarput, soorlu aamma taakku piffissami ataatsikkoorlutik najugaqarfiusimasinnaanerit nalilersuiffigineqartoq. Itsaq Inuit sakkuminnut atortuminnik toqqaanerminni allanngortitsisarsimasinnaanerit aamma Nuup eqqaani nunap sannaata oqaluttuassartaanik aallaaveqarluni tamanna pivoq.

Tamatuma kingorna itsaq inuit kangerloqarfup atugassarititaanik nerisassanut, atisassanut atortussanullu atorluaasimasinnaanerit qitiutinneqarpoq. Tamatumani Nuup eqqaani piniarnermik, aalisarnermik katersuinermillu oqaluttuarisaanermi allaaserisat, aamma Kalaallit Nunaanni Issittullu sinnerani itsaq atisaasarsimasunik nassaat aallaavigineqarput. Itsaq Inuit inuunerminni silarsuarisimasinnaasaannut atortorisatigut tunngavittut assersuutaalluarsinnaanerisa erseqqissaatiginissaa siunertarineqarpoq. Kapitalimi tulliuttumi ”kusagisalerineq” ataatsimut isigalugu sammineqarpoq. Tamatumani itsarnisalerinermi nalilersueqqissaarnermut sakkut, tassaasut pisoqaassusilersuineq ilusilersuinerlu, aamma itsarnisalerinermit atatillugu oqaaseq eqqumiitsuliorneq nalilersuiffigineqarput. Pineqartut taakku pingaarutaasa, aamma pineqartut taakku inunnut, inuillu inooqatigiinnerannut anersaakkullu silarsuaannut sunniuteqartarnerisa paasisaqarfiginissaat immikkoortumi siunertarineqarpoq.

Kapitalimi inaarutaasumi ilusiliinerit oqaluttuarisaaneranni periusioq inuiaallu nunarsuup avannarpasinnerusortaaneersut takorlueriaasiat qitiutinneqarput. Tamatumani kusagisalerineq takorlueriaaaserlu aallaavigalugit Nuup Kangerluani nassaarineqartut nalilersoqqissaar-

neqarput. Nalilersueqqissaarnernit taakkunanga inernerit Nuup eqqaani kangerloqarfimmut attuumassuserneqarput, nunaqarfiusuimasut assaaffigineqartut ilaat, Marianep Nuunngua, itsaaq Inuit inuunermit silarsuaanni qitiusimasinnaasutut taaneqarluni. Taamaasilluni Nuup eqqaani siunissami itsarnisarsiuutut assaasarnissaq pillugu naatsumik naggasiineq sioqqullugu immikkoortoq taanna ilisimatuuttut allaaserisami inaarutaasumik eqqikkaaneruvoq. Tamatuma kingorna Nuup Kangerluani siunissami itsarnisarsiuutut assaasarnissaq pillugu isummiussanik imaqartumik naatsumik naggasiussaqrpoq. Aamma Kalaallit Nunaata itsaq oqaluttuarisaanerata kulturikkullu qanoq ittuunerata nalinginnaasumik soqutigineqarnerulernissaat siunertaralugu, aalajangersimasumik suliniutaasinnaasut arlalialuit saqqummiunneqarput. Ilanngussami ilaatigut Maniitsup kommunianni itsaq Inunnit nassaajusut siusinnerusukkut saqqummiunneqarsimanngitsut nassuiaatigineqarput, nassaat ilaat taakku ilisimatuuttut allaaserisami assersuutitut atorineqarmata.

Ilisimatuuttut allaaserisami atuagarsornikkut periutsitigullu nalilersueqqissaariaatsit atorineqartut tassaapput itsarnisarsiuutut assaaffimmi suleriaatsit nassaanillu nalilersueqqissaariaatsit qanganit nalinginnaasut, ilisimatuussutsikkut kulturilerinermit inuiannillu sammisaqarnermi assersuusseriaatsit, ilusilersuinerit, kusagisalerinerit eqqumiitsuliornerlu pillugit eqqarsaatersuutit aamma misigisat qanoq misigineqartarnerannik ilisimatuussutsikkut nalilersueriaaseq, kiisalu assigiinngitsunit aallaaveqarluni pissusissamisoortumik pineqartumik nalilersuinermit, imaluunniit inuit nalinginnaasumik takorloortagaannik taaneqarsinnaasoq. Ilisimatuuttut allaaserisap immikkoortuani siullermi periususooq ileqqut naapertorlugit suleriaasiusutut taaneqarsinnaavoq, immikkoortuanilu kingusinnerusumeersumi siullermik inuiaat itsarnisarsiuutut paasisaqarfiginiarlugit suleriaaseq atorineqaaqqaariarluni, naggataagut "itsarnisarsiuutut misileraarpalaartumik sulineq pitsaaqutitalik" atorineqarluni. Pisuni pingasuusuni tamani periususuni nammineq allallu ilisimatuussutsikkut misissuinerini inernerisaat, misilittagaat, eqqarsaatersuutaat kiisalu silarsuarmi allanngoriartortuartumi pissusiusut tamarmik immikkut pissusiumik allamik ataatsimik arlaqartunilluunniit aporaaffigisinnaasaanni, taamaasillunilu ataqatigiissumi annerusumi, ilutsit pissutsillu annerusumik minnerusumilluunniit sunniuteqartut pilerfigisinnaasaanni, suut tamarmik ataqatigiinnerannik ilisimasaqarneq tunn-gavigineqarput.

Eqikkarnerata immikkoortuani tulliuuttumi kapitalini pineqartuni qititinneqartup nassuiaaffiginissaa, imaluunniit taakkunani isummiussani pingaarnerni mikisualuit ataasiakkaat nassuiaffiginissaat toqqarpara. Taamaasilluni Nuup Kangerluani itsaq Inuit nunaqarfigisimasaanni assigiinngitsuni misissuinerit inernerit saqqummiunneqarput. Tamatuma kingorna Kalaallit Nunaata kitaanut inuit siulliit takkussuunnerminni aqutigisimasinnaasaat pillugit eqqarsaatersuutimerngit nassuiaatigineqarput. Oqaatsit iluseq, kusagisaqarneq eqqumiitsuliornerlu nassuiaati-

gineqarput, Nuullu Kangerluani nassaat kusagisalerineq takorluuinerlu aallaavigalugit saqqummiutinnginnerini itsarnisarsiuutut sulinermi pe-riutsini sakkutut atorneqarsinnaasutut nassuiarneqarlutik.

Misissuinerit inernerit

Itsaq Inuit nunaqarfigisimasaat misissuinermi ilaatinneqartut tassaapput Qaarusuup Nunaani Marianep Nuunngua, Qaarusuup Nuunngua I, II, aamma III, Qussummi Narsaarsuup Nuua, Qussuup paavata eqqaani Nuugaarsuk, Kikiallit Nuua, aamma Akiani Tatsip Ataa, Akiani kujasin-nerulaartumi Kingittup Taseraasaa, aamma kangerluup paavani avasin-nerusumi Qaqqaliaq, kiisalu Amerallip paavata kujasinnerusortaani Sarfat. Nunaqarfiit sumiiffippiaat pisoqaassusiallu, nunaqarfinnilu ataasiakkaani nassaat amerlassusaat allaaserisami pingaarnermi nunaqarfiit ataasiakkaat allaaserineqarneranni takuneqarsinnaapput, kangerlummilu imminnut naleqqiullutik sumiiffii Nuup Kangerluata assingani takuneqarsinnaal-lutik.

Misissuinerit inernerisaatigut paasineqarsinnaavoq Nuup Kangerluani Inuit nunaqarfikuini amerlanerni ujaqqat killunut atorneqarsimasut arlaqartut nassaarineqarsinnaasut, sanaartugaasunullu atortuusimasut allat nalorninartoqarnerusut. Killut erseqqivissumik sumiissusersineqarsin-naasut sananeqarneri assigiinngitsut pingasuupput: takisuukujuunngor-lugu ilusiligaq, kipparikannertunngorlugu ilusiligaq kiisalu ammaluku-joortunngorlugu killuliaq ujaqqanit annerusunit sanaajusoq. Killuni kipparikannertunngorlugu ilusilerneqartuni ataatsimoorullugu ilisar-naataasutut takuneqarsinnaasoq tassaavoq, taakku ikumaffiini sinaasa ilaat ataaseq ujaqqamik takisuukujuumik saattukujuumillu sanaajusarami, sinaa alla ujaqqamik saattumik kipparinnerusumik sanaajusartoq, ilima-narlunilu ikumaffiata nataarisarsimassagaa. Killunut assigiinngitsunut tamanut ilisarnaataasoq alla tassaavoq, tamarmik ”ujaqqanik qalatsissu-tinik” assattut eqissimasutut angitigisunik annerusumik minnerusumil-luunniit innermit sunnerneqarsimasunik ulikkaaramik. Killunut tamanut ataasiakkaanut ujaqqat qalatsissutit kisinneqartut 20-niit 80-inut nike-rarput, tamatumuunalu pasitsaanneqarsinnaavoq killut assigiinngitsunut atorneqartarsimassasut, imaluunniit ukiup qanoq ilinerini assigiinng-itsuni atorneqartarsimassasut. Piffinni imminnut qanittunik marlunnik killoqarfiusuni, killut assigiinngitsuusarput. Tassuuna pasitsaanneqarsin-naavoq killut najugartunut ataatsinut attuumassuteqartarsimassasut, imminnut attuumassuteqanngivissunit atorneqarsimanissaat ilimanann-ginnerulluni. Taamatut inerniliinermut tunngavigineqarpoq killut aap-paata eqqaani amerlaqisunik nassaassaqartarmat, aappaani tupinnaannar-tumik ikittuinnarnik nassaassaqartoqartartoq.

Qulleq nassaarineqartutuaq Narsaarsuup Nuuani nassaarineqarpoq. Ujarak nioqqutut angitigivoq, takilumaartumik ammaloqisaamik itersi-neritaqarluni, ukkusissamillu seqummarluttumit qorsorpalorujuttumit

sanaajulluni. Nuugaarsummi ammaloqisaamik killoqarfittut taaneqartup qeqqani ujarak qaqqorissiq saattoq angeqatigilluinnangajagaa nassaarineqarpoq, isumaqarnarporlu taanna immikkut atorneqartuusimassasoq immikkulluunniit isumaqartinneqarsimassasoq. Piffinni assaaffigineqartuni marlunni nunaminertat 160 x 50 cm-it missaannik angissuseqartut killeqaaqarissut sumilluunniit nassaarfiunngillat, taakkualu qasuersartarfittut siniffiusartutulluunniit isumasiorneqarput. Nunaqarfinni nassaar agguataarneqarnerat aallaavigalugu ”najugaqarfiusup” killileneqarfigisinnaasai, nunaminertat taakku 7 aamma 14 m²-t missaannik angissuseqartut nalileneqarpoq. Taakku angissutsit assigiinngisitaarneannut naleqqiullugit minnerumaarput, Kalaallit Nunaanni Saqqaq kulturimit nunaqarfiusimasut 9 aamma 24 m²-t missaannik angissuseqarnerarneqartarmata. Inoqutigiinni assigiinngitsuni inuit qassit ilaasarnersut, aamma najugaqarfiusoq ilivitsuutillugu tupiunersoq, imaluunniit pisariitsumik anorimut oqqiffiunnersimanersoq oqaatigiuminaappoq. Assigisaanik piffiit ataasiakkaat qanoq sivisutigisumik najugaqarfigisarsimaneerat oqaatigiuminaappoq. Sakkut ilusilersorneqarsimasut sannarlukut qassiunerannut naleqqiullugu amerlaneruppata, piffimmi pineqartumi sivikinnerusumik ittarsimaneq assigisaallu pillugit ilisimatuusutsikkut eqqoriaaneq ilumoorsimappat, taava Kikiallit Nuuanni Inuit sivikinnerpaamik najugaqarsimassapput, sivisunerpaamillu Nuugaarsummi aamma Marianep Nuunnguani (ord fjernet/) najugaqarsimassallutik.

Nassaarineqartut pitsaaqutigaat nassaarineqartunut ataasiakkaanut sanaassat aalajangersimasumik tunngaveqarluni toqqagaasarsimmamata. Sakkut ilaasa naqqi ujaqqanit qaqortunit iseriattunit kvartsitsinilluunniit sanaajupput, amerlanersaalli qipoqqaatit, saviit, qillerutit kiliortuutillu assigalugit killiamit sanaajupput. Akerlianilli kiliortuutit savissaat nataqquamit sanaajupput, aamma kiliortuutit arlaqartut taamatut ipput, taakkuali amerlanertigut aligumit sanaajusarput. Qipoqqaatit ilaat aamma aligumit sanaajupput, sakkulli aligumit tamatigorluinnangajak sanaajusartut tassaapput qussaait. Ujarak qaqortoq iseriattoq, kvartsit aamma aligoq tamarmik Nuup eqqaani nassaassaapput, kisiannili killiaq, jaspis aamma kaledon Kalaallit Nunaata kitaani piffinnit allanit pissarsiari-neqarsimasuullutik.

Nassaarineqartut ilarpassui kusanaqisumik ilusiligaapput, tamatumalu saniatigut sakkut assigiinngitsut tamarmik tupinnaannartumik assigiiaarput, naak immikkuualuttuini ilisarnaatit assigiinngiiaaraluartut. Taamaasilluni naqqut ilaat erseqqarinnerusumik nooqartarput, allat sinaasa inngigissitaartui kusarluinnartut, allanili tamanna erseqqippiassanani. Naqqut ilaat maninnersamik minnersaatigut kiliortugaasimapput, tamatumali saniatigut kiliortuineq qipoqqaatini qillerutinilu immikkut ittuni taamaallaat takuneqartarpoq. Taamaattoq taamatut issusii aallaavigalugit nunaqarfiit ataatsikkoorlutik najugaqarfiusinnaasimaneerat pillugu inerniliisoqarsinnaanngilaq. Nassaar amerlanersaat

Marianep Nuunnguani nassaarineqarput, pinngortitalli allanngoriartorerata nunap qaleriiaarnera ajoqusernikuuua, taamaattumik piffimmi nassaat sumerpiami inissisimanagerat aallaavigalugu sakkuni assigiinngitsuni aalajangersimasuni piffissap ingerlanerani allanngoriartortoqarsimanagera tikkuussissutigineqarsinnaanngilaq.

Nuup Kangerluani nuffiumarngit kangerliumanerillu itsaq Inuit nunaqarfisimasaasa inissisimaffiisa imartaa timmiarpassuaqarpoq, puiserpassuaqarluni arferpassuaqarlunilu, nunamilu timerpasinnerusumi tuttu, teriannissat, natorallit, kissaviarsuit, aqissit timmissallu allat naammattuugassaallutik. Taamaasilluni piniagassanut naleqqiullugit nunaqarfiit taakku qanoq ittuuneri misissoraanni, nunavimmiittut Aki-anilu qeqertaasamiittut tuttuunik, puisinik timmissanillu piniarnermi aallaaviusimasinnaalluarput. Akerlianik nunaqarfiit Qaarusuup Nunaaniittut immami miluumasunik timmissanillu piniarnermi, taamaasimassappallu aalisarnermi aallaaviusarsimassapput. Marianep Nuunngua eqqarsaatigalugu Kangerlummot pulalernermi Kangerluullu paavanut avammukarnermi aqputaannaaniilluni inissisimalluuartuuvoq. Pineqartoq taanna tassani nassaarpassuusunut sanilliukkaanni, itsaq inuit Nuup eqqaani najugaqarfiini nunaqarfiup taassuma qitiusimasinnaanerani isumasiuisoqarsinnaavoq. Peqatigisaanik erseqqissaatigineqassaaq, nuunnguaq taanna anorituumiimmat, ilimanarlunilu ukiiffiusarsimanngitsoq. Ilimanarpoq kangerluup ilorpasinnerusuniittut allat ukiiffigissallugit pitsaanagerusimassasut, naak sineriak qimakkiartuaartillugu ukiukkut issinnerujuartuaartaraluartoq. Marianep Nuunngua eqqaassanngikkaanni assaanagerup nalaani ilutsit pigisallu nassaarineqartut ilimanarsisippaat piffiit taakku piffissani sivikitsuinnarni najugaqarfineqartarsimassasut. Erseqqissaatigineqassaarli piffinni taakkunani arlaqartuni itsaq Inuit najugaqarfisarsimasaasa ilusiliussaannik paarnaqutit, avaalaqissat, pallerit siillu orpigartaasa sioqqallu manngertissimasut ataanni suli nasartoqarsinnaassasoq.

Nuup Kangerluani nunaqarfiusimasut ataaseq eqqaassanngikkaanni tamarmik Saqqaq kulturip nalaaneersuupput. Taamaallaat Qaarusuup Nuunnguani II-ittoq Dorset kulturip nalaaneersuuvoq, ajoraluartumilli C14 atorlugu qanganisaassusileriaaseq atorlugu qanganisaassusiliisoqarsimanngilaq. Ukiulli missingiunneqartut isiginiaraanni ileqquusumik nikingassusiunneqartartoq +/- 1 ilanngullugu, Nuup Kangerluani misissuinerit kingullerpaanit paasinarsivoq ukiut 700-usimassasut, tamannalu Saqqaq kulturip pisoqaanersaanut naapertuuppoq. Marianep Nuunnguani aamma Kingittup Taseraasaani nunaqarfiit pisoqaanersaat ulinnerani uligunneqartartut, kiisalu Nuugaarsuk immap qaavani 11 miiterit sinnerlugit qaffasinnerusumiittut innersuussutigalugit, paasineqarsinnaavoq Kalaallit Nunaata immikkoortuani tamatumani nunaqarfiit Saqqaq kulturip nalaaneersut pisoqaassusaasa, aamma immap qaavani qanoq qaffasitsigisimiinnerisa akornanni nalinginnaasumik imminnut ataqatigiittoqanngitsoq.

Nuttartuuneq, inuit, uumasut pinngortitarlu

Immikkoortumi tassani inuit, pinngortitap uumasullu Nuup Kangerluani nikerartarnerat, kiisalu Kalaallit Nunaata inunnit tikinneqarnerata oqaluttuarisaanera, uumassusillit imminnut nerisareqatigiinnerat, kiisalu inuit Nuup Kangerluanut apuunnerminni aqqutigisimasaat maannalu Inuusunut siuaajusimasinnaanerat sammeneqarpoq. Isumaqartoqarpoq itsaq Inuit itsarnisarsiut oqariartaasiat naapertorlugu tassaasut

”Foragers” aamma ”Collectors” (nunami nerisassanik ujarlertartut aamma katersisartut), inuiaallu allat piniarnermik inuuniuteqartut assigalugit tamaviaarnartumik assoroornartumillu inuuneqarsimassasut. Ilanngullugu isumaqartoqarpoq meeqqat toqusartut amerlasimassasut, nalinginnaasumillu agguaqatigiisillugu inuuneq ukiut 30-t missaat sinernagit siviussuseqartarsimassasoq. Naggueqatigiit, tassalu inuit imminnut assigiisut, assigiimmik oqaaseqarput assigiimmillu inuuneqarlutik, inuunerullu ingerlarngata ilusilerneranut aalajangiisumik sunniuteqarsimassagunarlutik.

Matumani aamma tikkuarneqarpoq timikkut kingornuttakkat tunngavigalugit akusaasimanissaat pillugu eqqarsaatersuummik aalajangersimasumik saqqummiussisoqarsinnaanngitsoq, Nuup Kangerluanimi Saqqaq kulturi ataqatigiinnermut annerusumut tunngatillugu immikkuullarissuulluni kusanaqutitaqarami. Inuit taakku sumerpiamit kingoqqisuunersut ilisimaneqanngilaq, ilimanarporli isikkumikkut assersuutigalugu Europap avannaamiui pinnagit, maanna Inunnik eqqilinnillu taasartakkavut assiginerusimassagaat. Aamma ilimanaateqarneruvoq Inuit Aleutemiullu oqaasinut assingusunik imaluunniit eqqillit oqaasiinut Na-denenut attuumassuteqartunik oqaaseqarsimassasut, Amerikami eqqillit oqaasinut attuumassuteqartunik pinnatik. Pigisatigut kulturi eqqarsaatigalugu Canadap kangisissuanut attuumassuteqarsimassasut ilimanaateqarpoq, isumaqartoqarporlu inuit taakku tuttut assigalugit, qaasuitsup killeqarfiata nalaatigut ukiup sikuatigoorlutik Canadamiit Kalaallit Nunaannut pisummik ikaarsimasinnaasut. Tassalu Canadami Qeqertaalummiit toqqaannartumik ikaarsimasinnaapput, imaluunniit Smith Sundikkoorialutik Qimusseriarsuaq aqqusaarlugu Kalaallit Nunaata kitaanut ingerlasimasinnaallutik. Kalaallit Nunaanni sikusartuunngitsumi qeqertani itsaq inuit nunaqarfisimasarpasui innersuussutigalugit, ilisimatutut allaaserisami matumani erseqqissaatigineqarpoq inuit Saqqaq kulturip nalaaneersut angallateqarsimassasut. Taamaattumik inunnut Kalaallit Nunaannut angallammut ilaallutik tikeqqaartunik taaneqartartunut ilaasimasinnaanerat tunuartinneqarsinnaanngilaq.

Taamatut isiginninnermut Saqqaq kulturip nalaani inuit atortuisa qanoq ittuusimanerannik isumaqarneq tunngavigineqaannanngilaq, inuilli taakku inunnut allanut, tassalu inunnut naliminni inuusunut, siusinnerusukku inuusimasunut siunissamilu inuususanut attuumassutigisaat pillugit isumaqarneq aamma tunngavigineqarpoq. Taamaasilluni ”assigiisutsip” aamma ”assigiinngissutsip” akornanni killiliussa, kiisalu

itsarnisarsiornermi kulturi qaqugukkut aallartittarnersoq qaqugukkullu nungusarnersoq tamatumani pineqarpoq, soorlu aamma itsarnisarsiuutut isumassarsiat qanoq ittut saqqummiukkusunneqarnersut pineqartoq.

*Ilutsit, kusagisalerineq
aamma eqqumiitsuliorneq suussuseqartutut*

Saqqaq kulturip nalaani inuunerup tamaviaarnartuullunilu assoroorn-artuusimanissaata saniatigut inuuneq ingerlalluangaatsiarsimassa, tamanami tikillugu innuttaasut arlaannaalluunniit taama sivitutigisumik Kalaallit Nunaanniissimanngillat. Tamatumuunakkat takussutissinneqarporlusooq inuit inooriaasiat pinngortitamut avatangiiserisamut attuumassuteqarluninnersimasoq. Nunaqarfigisimasaanni **atortui** tunngavimmikkut assigiipput, nassaarineqartullu erseqqarissumik assigiaarput. Ilusilersorluagaapput peqqissaartumillu suliaallutik. Kusagisaqarluartuunermik ersersitsisuupput, pissusiusoq namminermi immikkut pingaaruteqartinneqartariaqartoq. Tamatuma isumaata ilaa ilusiliinerit pillugit oqaluttuarisaaneq, kusagisalerineq pillugu eqqarsaatersuutit aamma eqqumiitsuliorneq pillugu ilisimatuussuseq aqqutigalugit paasisaqarfuisinnaassasoq isumaqarfigineqarpoq, taamaattumik ilisimatuutut allaserisami taaneqartut ataasiakkaarlugit nassuiaatigineqassapput.

Ilusiliineq itsarnisarsiornermi iluseq pillugu eqqarsaatersuutit, ataatsimoortunngortitsilluni ilusiliinertut aamma ilusilersuilluni assigiinn-giaarisitsinertut naatsumik oqaatigalugu isiginiarneqarsinnaavoq. Ilusiliinermi toqqaasariaqarneq, isummiussineq, saqqummiusseriaaseq oqaasertaqanngitsumillu attaveqatigiinneq pisariaqartarpoq. Ilusiliineq isumassarsineruvoq qanoq issuseqartoqarneranillu paasinninnerulluni, ilisarnaatitut saqqummiussineruvoq, inuit ataasiakkaat ilusiliinerivaat inooqatigiinnermilu qanoq inissisimaneq apeqputaalluni allanngorartuulluni. Qanoq ittuunermi aalajangersimasuvoq aamma qanganisaassutsini tunngavigalu immikkoortiterneqarsinnaalluni, taamaasillunilu ilisarnaataalluni, aalajangersimasumut tunngasuulluni tulleriinnilersuinerumullu atalluni. Ilusiliineq naggueqatigiinnut tunngasuuvoq, assingusunngortitsineruvoq, tamatumani siunertaqartumik ilusinn-gortitsineq eqqarsaatigineqarluni, aalajangersimasunik siunertaqarluni aalajangersimasumik ilisarnaasiineq imaluunniit takussutissiinarneq pin-nagit. itsarnisalerinermi ilusiliineq piffissanut aalajangersimasunut im-mikkoortiterneqartarpoq, taamaasillunilu ilusiliineq aalajangersimasoq qaqutigunngitsaq kulturimut oqaluttuarisaanerup siornagoortumut attuumassuteqartinneqartarluni.

Kusagisalerineq kusagisalerinerinnaasariaqanngilaq, tipimulli aamma tunngatinneqarsinnaalluni. Inuit nalinginnaasumik kusanartut kusanaatsunit kusagisalerinerminni perusunnerusarpaat. Misigisat kusagisalerinerimut tunngasut akuttunngitsumik misigissutitsinnik misigisanik eqqarsaatiginagu paasiniaaneruserput, tassalu naleqartitanik naliliine-

rullutik. Nalinginnaasumik misigisatsinnut tunngasut suussusersisinnavagut, assersuutigaluguli suut kusanartutut isiginerlugit nassuiarsinnaasanngilarput. Tamanna kusagisalerinermit eqqumiitsuliornermilu ataatsimoorullugu atugaavoq. Akornatsinni amerlanersatta kusagisalerinermit eqqumiitsuliornermillu misigissutsit ineriartortissinnaavaat. Eqqumiitsuliorneq kusagisalerinermit iluaquserneqartarpoq, kusagisalerinermit misigisagut eqqumiitsuliornermut attuumassuteqartariaqanngillat.

Eqqumiitsuliorneq ilaatigut kulturikkut isumaqartinneqarpoq ilusiliinertaqarlunilu, tamatumunngalu atatillugu paasiniagassaalluni, piffissamik, piffimmik ileqqunillu takutitsisuulluni. Eqqumiitsuliorneq misigissutsit sunnerneqarnissaannut aqqaavoq, misigissutsinik attuisapoq, sakkortuumillu misigisaqarnissamut tunngaviusarluni, tiguartinnartuuvoq allaallu isiginnittumik nuannaangaartitsisinnaalluni. Eqqumiitsuliornermi misigissutsikkut kalluaasinnaasut assigiinngitsut amerlaqisut naammattuugassaapput, eqqumiitsuliornermilu nalunaarutiginiakkat oqaatigineqarsinnaanngitsut pigineqarput, pisariaqartitanik timitalerneqarsinnaanngitsunik eqqortitsisuusut. Eqqumiitsuliornerup ataatsimooqatigiissitsineq pitsaaqutigaa, ataatsimoortutullu misigineqartarluni. Aatsaat erseqqinnerusumik nalilersueqqissaarnikkut mikisualuit ersertarput, misigisaqarnermilu ataatsimoorlutik sunniuteqartarlutik. Eqqumiitsuliorneq inummit sunnerneqarsimasuuvoq, immikkullu ittunik piginnaasaqarnermik takutitsisuulluni, tamannalu inuiaqatigiinni tamani ilisarineqarsinnaavoq. Eqqumiitsuliorneq periusiuvoq piginnaasaqarnermillu takutitsisuulluni, periuseqarnerli namminermit ersersineqartariaqanngilaq misigisaqartitsisuullunilu. Eqqumiitsuliorneq silasorissutsimik attuisarpoq, isummiussanilli imaqarnera eqqumiitsuliamut namminermit atalluinnartariaqarpoq. Eqqumiitsuliaq tamatigut sakkortussusaa allanngornagu aamma tunuartitassaannngitsutut ittumik misigeqqinneqartarsinnaavoq, kisiannili aamma piffissap ingerlanerani nutaamik pitsaaquteqaleqqissinnaalluni. Eqqumiitsuliaq kusanartuusinnaavoq imaluunniit kusanaatsuusinnaalluni maajunnarsinnaallunilu, kusagisalerinernulli atatillugu sunniuteqanngitsutut oqaatigineqarsinnaanani. Eqqumiitsuliornerup sunniutaa tassaavoq uagut ilisimaarininnermik piginnaasatsinnik, misilittakkatsinnik paasinninnitsinnillu annertusaanissaq.

Ilutsit, kusagisalerineq aamma eqqumiitsuliorneq itsarnisalerinermit sakkutut

Piusut inoqarput (Sara Lidman)

Immikkoortuni taakkunani misigisat itsarnisarsiuutut suliaqarnermi tamarmiusumi naammattuugassaasut itsarnisarsiornermi ilisimaaralugu nakkutigineqarnissaat uppernarsaasersorneqarnissaallu tunngavilersuutigineqarpoq. Ingammik assaaffimmi suliaqarnermi sorpassuit annaa-

neqarsinnaasarput, periutsini pitsaassutsimut tunngasut pissusissami-soortumik eqqarsaatigineqannginneri pissutigalugit. Kusagisalerineq periustiutillugu aamma sulinermi akuusut tigussaasuunngitsut ilisimaa-ralugu uppersarsarneqarnerisigut, eqqumiitsuliornerup akuunera itsar-nisaleraluni sulinermi qanillattorneqarsinnaavoq. Itsarnisarsiuup nas-sarniallaqqissusia immaqa aamma annertusineqartariaqassaaq, taamaa-siornikkullu itsarnisarsiorneq nuannaartutigineqarnerulersinnaalluni. Taamaasilluni sammisaq inuinnarnut ajornannginnerulersinneqarsin-naavoq, peqatigisaanillu ilisimatuussutsimut attuumassuteqanngitsu-mik politikikkikkulluunniit atornerlunneqarsinnaanera akiorneqarsinna-alluarnerussalluni.

Periutsini pitsaasuni ”tigussaasuunngitsunik” ajornartorsiutaasinna-asut eqqarsaatigalugit, paasinarpoq ilisimatuutut sulinermi sakkut ping-aarnersaat, tassalu oqaatsit allassimasut, oqaaseqartuusumut taakkunin-galu isumasiuisuusumut annertuumik attuumassuteqartut. Oqaatsit kulturiupput, tunuliaqutaasumut sinaakkusiisut, isumaannik, isummi-uteriikkanik taakkualu kingunerisaannik isummiussinernik ulikkaartut. Taamaasilluni oqaatsit tigussaasuunngillat, aappaatigulli aamma tigus-saasuupput, tassami oqaatsit ataasiakkaat qanoq isumaqarneri isumaqa-tigiisutaareertarmat. Allaat tigussaasuni tigussaannngitsut akuusarput, tamatumalu tungaanit isiginnikkaanni ilisimatuussutsikkut periutsit pitsaassutsimut aamma annertussutsimut tunngasut tunngavimmikkut assigiinngissuteqanngillat. Nammineq itsarnisarsiuutut sulinermi tigus-saasuunngitsut ilaatinniaaraanni imaluunniit ilaatinnianngikkaanni, piusut pillugit taakkualu piginnaasaannik ilisimasaqarneq aamma nassueruti-ginnissinnaaneq, allamat naleqqiussineq aamma pissusiviusut tunnga-viatigut apeqqutaapput, erseqqinnerusumilli oqaatigalugu ”suliamik ingerlatsinermi” periutsit ”suliap ingerlatereernerani” periutsinit salliut-illugit nassuerutigineqassanersut, imaluunniit maanisut ililluni periut-sit taakku marluutillugit ataatsimoortinniarnegassanersut.

Itsarnisarsiornermi misigisat erseqqissaatiginerisigut, pigisamik paasi-nyaaffigisamik ilisimasaqalernermut misigisat aqquataavoq. Nammineq misigisat tigussaasumik uppersarsarnerisigut pissusiviusut ersersinne-qartarput, taamaasiornikkullu itsaq inuusut paasilluarneqarnerusinnaa-gunarput. Periuseq alla tassaavoq inuit allat takorluugaannik, upperisar-siornerminni misigisimasaannik tamatuminngalu ersersitsinerannik er-seqqissaatiginninneq. Tamatuma malitsigisaanik ilisimatuutut allaaseri-sami Newtonip aamma Goethep qalipaatinik isiginnittaasiat assigiinng-itsoq nassuiaatigineqarpoq, kulturinilu amerlanerpaani qalipaatinik, qaa-masut taartullu ujaqqat, qaqqat piusullu allat assigalugit inoqartutul-lusooq piginnaaneqartinneqarput. Tassunga atatillugu inuianni nunar-suup avannaamiuini amerlasuuni takorluugaasartut takorluugaasarsi-masulluunniit erseqqissaatigineqassapput. Ingammik kalaallini ator-neqartoq Inua Jens Rosingip paasinnittaasia naapertorlugu, Nuup Kang-

erluani nassaat tigussaasumik pitsaasumillu nalilersoqqissaarneranni atorneqarsinnaasutut isigineqarpoq.

Jens Rosing naapertorlugu ilusiliinermi suugaluartumiluunniit arlaannik assiliisoqartarpoq. Assersuutigalugu unaap tuukkartaani Saqqaq kulturip nalaaneersumi nanoq naluttoq assilineqarsimavoq, Thule kulturilli nalaanit unaat tuukkartaanni appat/appaliarsuit siggui aallaaviusimapput, tuukkartai timmissap sigguinut aalajangerlugit ikkutaallutik, allunaartaanut aalajangerfia timmissat isaanni ikkuffeqarlutik. Taamaasillutik uumasut pineqartut sakkuni pineqartuni tassaalerput "Inua", taamaasiornikkullu sakkup piniakkallu akornanni ilaqutariissusertullusooq ittumik pilersitsisoqartarpoq, piniagarlu sakkumit taassumanna tupatsinneqassanngilaq, taamaattumillu taassumanna pisarineqartitarluni. Inuata piusut qanoq iliorsinnaatilersarpai, aamma Inua uumasuusinnaallunilu inuusinnaavoq. Taamatut silarsuaqarnermi inuk inuullu tarninga ataasiupput, ataasiussuseq taarmit pinngorfeqartoq, tamatumani tarnit alikkutut ilillutik qaamasuullutik.

Ukiut 4.000-it missaasa matuma siornagut Nuup Kangerluani inuit inuuneranni silarsuarisaq

Pissusiviusoq aatsaat qanillisinnaavarput
assilissatut ilillugu piviusunngortikkutsigu.

Taamaattumik assiliaq uagut piviusoraarput, piviusutuarisarput.

(Willy Ørskov)

Nuup Kangerluani nassaat kusagisalerineq aamma takorluuerisaaseq aallaavigalugu nalilersoqqissaarneranni, piusut inoqarnerannik isuma aamma ilusiliineq pillugu oqaluttuarisaaneq, misigisat qanoq misigineqartarnerannik ilisimatuussutsikkut nalilersueriaatsimi periuseq aamma qiperukkat pillugit eqqarsaatersuutit. Assersuutigalugu nassaat ilumuulluni kivinneqartarput, assigiinngitsunillu sammiveqarluni isiginaarneqartarlutik, periutsikkullu tassuuna nassaami pissutsit assigiinngitsut ersersinneqartarlutik. Aamma isiginnittaatsit assigiinngitsut erseqqissaatiginiarlugit Inua atorneqartarpoq. Tamatumunnga atatillugu nassaat assilialiornermik eqqumiitsuliortut pingasut isiginnittaasiannit saqummiunneqarput, tamatumalu kingorna suaassuseq, ujaqqamik qiperuisup aamma Saqqaq kulturip nalaani Inua paasineqariartuaartarpoq. Tamatuma kingorna ilutsit oqaluttuarisaanerit pillugu immikkoortumit assersuusiortoqarpoq, Saqqaq kulturip nalaani aamma Dorset kulturip nalaani ilutsit assigiinngitsut saqqummersinneqartut pissutigisinnaasaat eqqartorneqarlutik, naggataagullu Marianep Nuunngua aamma qaqqarsuaq Sermitsiaq Nuup eqqaani itsaq inuit silarsuarisaanni qitiusutut ilisaritinneqarlutik.

Ilusiliinerup oqaluttuarisaanera tunngavigalugu nalilersueqqissaarnermi aallaaviusoq tassaavoq, ilutsit kusagisaqarnerullu inuiaqatigiinni innuttaasut ataqqisat ataqqisaanngitsullu tamaasa kalluartarmatigit,

ilutsilli inuiaqatigiinni aalajangersimasumik killilikani innuttaasuni kikkunni tamani assigiinnerannik isumaqartariaqanngilaq. Ilutsit allangornerat inuiaqatigiinni pissaanilissuarnit innuttaasut sinnerinut "ammut siaruariartorsinnaavoq", ilutsilli allangornerat ataatsimooqatigiinnit pissaaneqartunit pinnani, amerlanertigut inunnit ataasiakkaanit pilersinneqartartoq ilimanarpoq. Ilutsit, taamaasillunilu kusagisaqarneq, isumaqatigiissutigineqartunit tunngaveqarput, taakkualu allangortinnissaannut takorluugaqarsinnaaneq, pikkorissuseq, sapiissuseq uteriissuserlu pisariqartinneqarput. Piginnaasat tamakku akuttunngitsumik eqqumiitsuliortumit, inummit immikkut ittumik silatussuseqartumit, immikkut ittumik misikkarissuseqartumit inuiaqatigiinnilu tamani inooqataajuartumit, pigineqartarput.

Taamaasilluni ilusilersuineq namminerme suunngilaq, sananiagassarlu arlaannaannulluunniit attuumassuteqannginneq ajorpoq. Saqqaq kulturip nalaanit aamma Dorset kulturip nalaanit Nuup Kangerluanit "assigiinngitsunit ilusilersukkat" ilusilersuinerup oqaluttuarisaanera naapertorlugu nalilersoqqissaarneranni, Saqqaq kulturip nalaani nuannarineqartut Europami nutaanngoqqinnerup nalaani ileqqusumik akuitsumik kusanartulianut assingupput, Dorset kulturilli nalaanit nassaarineqartuni ilutsit Europami 1700-ukkunni Barokimi aamma eqqumiitsulioriaatsimut nutaaliaasumut Art Nouveaumi ilusileriaatsinut assingunerusut. Dorset kulturip nalaaneersunik nassaani ilusileriaaseq ujaqqallu/aatsitassallu qaamassuseqartut atorineqartut, Saqqaq kulturip nalaani sukanganerumik narluinnarnerusunilla ilusileriaatsimut naleqqiullugu, annerusumik kiffaanngissuseqartoqarsimaneramik isumaqarsinnaapput. Dorset kulturimit nassaarineqartut ilusaanni aalariarsinnaaneq, assersutigalugu toqqissisimannginnerunermik isumaqarsinnaavoq. Sangujoraarneri nuannaarnermik, kisiannili aamma nalorninermik takutitsisuisinnaapput. Saqqaq kulturip nalaaneersut assigiianerujussuisa takutsit-sinerattut ataatsimoorluni iliuuseqarusussuseq pinnagu inuttut ataatsitut iliuuseqarusussusermik takutitsisuisinnaapput. Taamaakkaluartorli Saqqaq kulturip nalaa tamarmiunerusoq assigalugu, Dorset kulturip nalaani sangujoraarnerumik ilusiliineq, pinngortitamit silap allangorarfigisaani qanorlu innissaanik nalorninarsinnaasumi, toqqissisimanerulersitsinisamik pisariaqartitsinermut attuumassuteqarsinnaavoq. Taamaattumik immaqqa Saqqaq kulturip piunerata nalaani silaannaap sivikitsuinnarmik allangortarsimagunarneranut naleqqiullugu, Dorset kulturip nalaaneersuni killiliinerit sakkortunnginnerusut aamma ilutsit sangujoraarnerusut, piffissami pineqartumi silaannaap annertuumik allangorneranut attuumassuteqarsinnaapput.

Saqqaq kulturip nalaani, itsaq inuit nalaanni pisoqaanersaasumi, naggueqatit, nammineq inooqatit isiginiarneqarnerorpasipput, Dorset kulturilli nalaani ilusiliussat qalipaattillu atorineqartut tunngavigalugit avatangiisit samminiarneqalersimasut. Saqqaq kulturip nalaanut naleqqiullugu, Dorset kulturip nalaani pinngortitap nukissui, qaqugukkut puisit,

tuttut, aalisakkat timmissallu pisarineqarnissaannut aalajangiisartut, annerusumik saammarsarusunneqartarsimasinnaapput. Immaqa tassuunakkut ujaqqamik nataqqamik ilutsinillu silinnerusunik annerusumik atuinikkut, sikip issillu Inua pilliiffigineqartarpoq, taamanikkut "Kalaallit Nunaanni Dorsetip silarsuaani siusissumi" inuttut kiserliornarsigaluttuinnartumi, imminut inuttut takutikkusussuseq ersersinneqarsimasinnaavoq. Taamaassimappat pinngortitap pilersitaanik "inuuniarnermi tamaviaartitaanermit" iluseq pinngorfeqarsimassaaq, "kulturikkut tamaviaartitaanermit" pinnani, ilaanneeriarlunimi Dorset kulturip nalaani pigisat, kiinarpaat inuusaaqqallu pinnersagaasimasut tupinnaannartumik amerlasuut taamatut tunngavilersorneqartarmata. Taamaasilluni taakku Thule kulturip nalaani inuit Issittup kangisinnerusuanut apuunnerisigut, naggueqatigiittut imminut ilisaritinnertut taaneqartarput. Thule kulturikkut sakkut killiamit sanaat silisat takkuppet, itsarlu inuit ilusileeriaasiannit allaanerulluinnartumik ilusileeriaaseq aamma atorneqalerluni. Inunnit Dorset kulturip nalaaneersunit naleqqiullutik Inuit sakkuminnut naqqut saalimaarnerusut ammalornerusullu atortarpaat. Ilisimatuuat allaaserisami tamanna erseqqinnerusumik tikinneqanngilaq, tamakkiinnerusumillu takunnissinnaaneq pissutigalugu Kalaallit Nunaata oqaluttuarisaanerani piffissanit assigiinngitsuneersunit sakkunut naqquliunneqartartut tuukkaliunneqartartulluunniit assigiinngitsut saqqummiunneqarput.

Siusinnerusukkut oqaatigineqareersutut naggasiussami Marianep Nuunngua aamma Sermitsiaq qitiutinneqarput. Ingammik Marianep Nuunnguanit Sermitsiaq qaqqarujussuuvuq. Sermitaa qorlortualu qivisaqqajaanartarput, aasakkullu ujarappassuit ujaraarpassuillu immamut timmiarpassuit, aalisagarpassuit puiserpassuillu nerisassaqarfigilluarlugu katersuuffigisartagaanut nakkakaasarput. Taamaattumik timmissat puisillu, imeq, ujaraaqqat sioqqallu assigalugit qaqqap iluani pinngortuusimasinnaasarput. Ujaraaqqat nakkaallutik pujuinnanngoraangata imaluunniit sermeq ittutuinnanngoraangat, aatsaat qaqqarsuarmut tassunga naleqqiulluni suunngitsutut misigisimalersoqarneq ajorpoq. Taamaasilluni uanga nammeneq takorluukkanni Sermitsiaq pinngortitsisutulli ippoq, ajunngitsumik pineqartussaq. Angissutsimigut, qutaarluunermigut ilutsimigullu qaqqarsuaq taanna qilaap nunallu akornanni "piusuuvuq", kangerluup imartaani nunap iluanut ataasiussuseqalerluni. Sermeqarpoq imeqarlunilu, taakkualu kulturerpasuarni inuunermik pilersitsisuusutut isigineqarput, ujaraavorlu, inuppasuit isumaat naapertorlugu pitarneqarsinnaanngitsoq naassaannngitsumillu piusussaq.

Taamaattumik Saqqaq kulturip nalaani inunnut Sermitsiap immikkut pingaaruteqarsimanissaa takorlooruminarpoq. Immaqa taassuma eqqaani, Marianep Nuunnguani, Inuit nunaanni tamani ilisimaneqartumik aamma qangaaniilli sorlaqartumik "Aasivittoqartarpoq". Saqqaq kulturip nalaani Inuit taamatut katersuunnerini ammit immikkut itut, soorlu aamma sakkut kusanartuliat aammalu sanaassat pilerinartut,

tamarmik aalajangersimasunik isumaqartinneqartut paarlaaqatigiissutigineqartarsimassapput niuerutigineqarsimassallutillu. Tassani eqqarlit ikinngutillu aamma piffissap pinngortitallu ingerlanerani nikeriarnerit pillugit nutaarsiassanik pissarsisoqartarsimassaaq. Tamaani aasap unnuaaani qaammaruttornerani qilaatersorlutillu inngertarsimaasapput, asaqtigiittarsimassallutillu, immaqalu ullaap seqernata qaamanerani ujaqqanik nataqqanik qalipaateq isunik akimullu ersitsunik aamma aligunik qalipaataa qaamanermut allanngorartunik katersisarsimassallutik. Tassani ujarak qaqortoq ilusilerluagaq qilalugarniutissatut toqqarsimasinnaavaat, killiamillu qernarissumik savissaliaq nutaaq tikaagullinniarnermut aaffanniarnermulluunniit atorsimasinnaallugu.

Ilisarnaasersuineq eqqarsaatigalugu ilisarnaat arlaqartunik isumaqarsinnaavoq, Marianep Nuunnguanillu Sermitsiap tungaanut isikkiveqartilluni, inuit qaqqallu akornanni ataqatigiissoqarnera pissusissamisoorpoq, soorlu aamma sermip iigartartup aligullu akornanni taamatut ittoq. Taamaattumik Goethep qalipaateq pillugit isummiussai isiginiaraanni, Nuup Kangerluanilu Saqqaq kulturip nalaaneersunut assersuullugit, angutit sakkugisartagaat taartoq killiarlu qernarissaoq, Sermitsiap innaani qutaarlooqisuni takuneqarsinnaasutullusooq ippoq, arnalli atorlorisartagaat qalipaateq isunik akimullu ersitsoq, tassalu ujarak qaqortoq, aligoq akimut ersitsoq kiisalu ujarak nataqqaaq arlalinnik qalipaateqartoq, qaqqap sermiani qorloruinilu takuneqarsinnaasutullusooq ittoq. Goethe suiaassusit tunngavigalugit isiginnittaatsimik saqqummiussaqqanngilaq, killiarlu tungujortoq nataqqarlu sungaarujulluni aappalungusersoq, qalipaateq pillugit eqqarsaatersuutaanut naleqqiukkaanni, isumaqarlunilu naqqut ilumut angutit sakkugigaat kiliortuutillu arnat ilumut sakkugalugit, taava inooriaaseq isumaq atigiinnermik naligiissitaanermillu tunngaveqartoq takorloorsinnaavarput. Qalipaateq assigiinngitsut ammalortumut inissititerneqarfigisaanni taartut qaamasullu qorsummi tunngavigineqartumi aamma aappalaartoq taartortaani naapiffeqarput, tassaniippullu aamma tungujortup sungaartullu taarnersai. Goethep qalipaateq pillugit isummiussaani sungaartoq tassaavoq seqineq, tungujortoq qaammataalluni qorsullu nunap qalipaateqalugu, Marianep Nuunnguanilu aasaanerani qorsorissumi Sermitsiakktut immikkuullarissuseq peeruttutullusooq ittarpoq. Nuup Kangerluani sumiiffik taanna nuannerluinnartuuvoq, takorloorneqarsinnaallunilu ukiut 3000-it aamma 4000-it matuma siornagut inuit inuusut inuunermi silarsuarisaat ataatsimoorfiusoq.

Referenser

- Adams W.Y. & Adams, E.W., 1991 *Archaeological typology and practical reality*, Cambridge University Press, Cambridge
- Adovasio, J.M., 1993, *The One that Will Not Go Away, From Kostenki to Clovis*, Soffer red., Plenum Publishing Cooperation, New York
- Adorno, Theodor W., 1998 *Aesthetic Theory*, University of Minnesota Press, Minneapolis
- Alakärppä, Jalo, Ojantliva, Eija & Ylimaunu, Timo, 1998, Raw Material Sources and Use of Quartz in the Kemi-Tornio Area in the North of the Gulf of Bothnia, *Third Flint Alternatives Conference at Uppsala*, Holm & Knutsson red. OPIA, Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, Uppsala
- Alvesson, Mats & Sköldbberg, Kaj, 1994, *Tolkning och reflektion*. Vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod, Studentlitteratur, Lund
- Andersen, Lars Skov, 1991, *Sten i färver*, Politikens Forlag, København
- Anderson, Douglas D., 1970 *Akmak. An early archaeological assemblage from Onion Portage*, Northwest Alaska, Acta Arctica, Arktisk Institut, Fasc. XVI, Munksgaard, København, Anderson, Douglas D., 1984 Prehistory of North Alaska, *Handbook of North American Indians*, Vol. 5, Smithsonian Institute, Washington
- Anderson, David G. & Gillam, Christopher, J. 2000 Paleoindian Colonization of the Americas: Implications from an Examination of Physiography, Demography, and Artifact Distribution, *American Antiquity*, 65 (1), 2000
- Anderson, R.L., 1989, *Art in Small Scale Societies*, Prentice Hall, New Jersey
- Anderson, Hans, 1977, *Taiga och Tundra*, Askild & Kärnekull Förlag AB, Stockholm
- Andersson, Stina, Rex Svensson, Karin & Wigforss, Johan, 1978, Sorteringsschema för flinta, Särtryck ur FYND. Rapporten över Göteborgs Arkeologiska Musei undersökningar, Göteborg
- Andersson, Sten, 1981 *Positivism kontra hermeneutik*, Bokförlaget Korpen, Göteborg, 1994 *Känslornas filosofi*, Brutus Östlings bokförlag Symposion, Stockholm/Stehag,
- Andersson, Sten, 1994 *Känslornas filosofi*, Symposion, Stockholm/Stehag,
- Andersson, Sten, 2004 *Om vetenskapens gränser. Socialfilosofiska betraktelser*, Boförlaget Daidalos AB, Göteborg
- Andreasen, Claus, 1992 The archaeology at Qilakitsoq, *The mummies from Qilakitsoq-Eskimos in the 15th century*, Hart Hansen & Gulløv red. MOG Man & Society 12. 1989
- Andreasen, Claus, 1996 A Survey of Paleo-Eskimo Sites in Northern East Greenland, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red. Danish Polar Center, Copenhagen
- Andreasen, Claus, 1997 Independence II in North East Greenland: Some new aspects, *Fifty Years of Arctic Research*, Anthropological Studies from Greenland to Siberia, Gilberg & Gulløv eds. Dep. of Ethnography The National Museum of Denmark, Copenhagen,
- Andreasen, Claus, 1998 NEWland: settlement patterns, social organization and economic strategies at a High Arctic polynya, *Man, Culture and Environment*, Arneborg & Gulløv red., The Danish National Museum and Danish Polar Center, Copenhagen
- Andreasen, Claus & Elling, Henrik, 1991 De arkæologiske undersøgelser, *Naturbevaring i Grønland*, Grønlands Hjemmestyre, Nuuk
- Andreasen, Tine Nord, 1998 Nivertussannguaq – a survey of the faunal remains from a Saqqaq settlement in the Disko Bay area of western Greenland, *Acta Borealia Volume 15*, Novus forlag, Oslo
- Andrewsky, William Jr., 1998 *Lithics. Macroscopic approaches to analysis*, Cambridge Manuals in Archaeology, Cambridge University Press, Cambridge
- Appelt, Martin, 2003 Palaeo-Eskimo Gathering Site Architecture: An example from Godthåb Fjord, Greenland, *Études Inuit Studies*, Volume 27 (1–2) 2003.
- Appelt, M. & Gulløv, HC red., 1999 *Late Dorset in High Arctic Greenland*, The Danish National Museum & Danish Polar Center, Copenhagen
- Appelt, Martin & Pind, John, 1996 Nunnguaq – A Saqqaq Site from the Godthåbsfjord, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow edit, Danish Polar Center 1996, Copenhagen
- Arke, Pia, 1995, Etnoæstetik, *Kunstkritik ARK*, Christensen, K. & Bertelsen, L.K. red. (se också Tidskriften *Glänta*, nr 3 1996, Dahlberg red., Göteborg)
- Adorno, T.W., 1998 *Aesthetic Theory*, University of Minnesota Press, Mineapolis Arneborg, Jette, 2000 Nordboerne
- Topografisk Atlas Grønland*, Det Kongelige Danske Geografiske Selskab & Kort og Matrikelstyrelsen, C.A. Reizels Forlag, København
- Arneborg, J. & Gulløv H.C red., 1998, *Man, Culture and environment in ancient Greenland*, The Danish National Museum and Danish Polar Center, Copenhagen
- Arrhenius, Birgit, 1962, Det flammande smycket, *Fornvännern*, Tidskrift för svensk antikvarisk forskning, Årgång 57, Stockholm
- Arvidsson, Alf et al., 1990, Människor och föremål, Carlssons Bokförlag, Stockholm

- Bahn, Paul G. & Vertut, Jean, 1999, *Journey through the Ice Age*, The Orion Publisher Group, London
- Bahnsen, Anne, 1997, Skin clothing in Greenland, *Braving the Cold*, Buys, Cunera & Oosten, Jarich eds. Research School CNWS, Leiden University, The Netherlands
- Bandi, Hans-Georg, 1995, Siberian Eskimos as Whalers and Warriors, *Hunting the Largest Animals*, McCartney, A.P. red.
- Bang-Andersen, Sveinung, 1998, Why All these White and Shiny Stones? On the Occurrence of the Non-Flint, Lithic Material on Mesolithic Inland Sites in Southwestern Norway, *Third Flint Alternatives Conference at Uppsala*, Holm & Knutsson red. OPIA, Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, Uppsala
- Bang-Andersen, Sveinung, 2003, Encircling the living space of Early Postglacial reindeer hunters in the interior of Southern Norway, *Mesolithic on the Move*, Larsen, Kindgren, Knutsson, Loeffler & Åkerlund red, Oxbow Books, Oxford
- Batyanova, Elena, 2002 Dwarfs and Giants in the world view of Chukotka and Kamchatka peoples, Russian Academy of Science, Paper hold on *The Ninth International Conference on Hunting and Gathering Societies*, Edinburgh
- Baudou, Evert, 1992, *Norrlands Forntid – ett historiskt perspektiv*, Wiken, Sverige
- de Beaune, A.Sophie, 1987 Palaeolithic Lamps and Their Specialization: A Hypothesis, *Current Anthropology*, Vol.28, Nr 4 1987
- De Beaune, A.Sophie & White, Randall, 1993 Ice Age Lamps, *Scientific American* 1993
- Bengtsson, Jan, 2001, *Sammanflätningar*, Hussers och Merleau-Pontys fenomenologi, Daidalos, Göteborg
- Beretninger og Kundgørelser vedrørende Styrelsen af Grønland N:o 2, 1916:424. 16,
- Beretninger og Kundgørelser vedrørende Kolonierne i Grønland for årene 1913–17*, tryckt 1918 hos J.H. Schultz A/S, København
- Berger, A.A. , 1995 *Kulturstudier*, Studentlitteratur, Lund
- Berglund, Joel, 1986, The Decline of the Norse Settlements in Greenland, *Arctic Anthropology* Vol.23 No. 1 & 2, University of Wisconsin Press
- Berglund, Joel, 1996/1997 Rapport fra rekognocering i Nuukfjorden 1996 og 1997, *Grønlands Nationalmuseum og Arkiv*, Nuuk, opublicerad
- Berglund, Joel, 1998, The Excavations at the Farm beneath the Sand, introduction, *Man Culture and Environment in Ancient Greenland*, Danish Polar Center Copenhagen
- Berglund, Joel, 1998/1999, Maniitsoq, Rapport fra rekognoceringer i Maniitsoq 1998 og 1999, *Grønlands Nationalmuseum og Arkiv*, Nuuk, opublicerad
- Berglund, Joel, 2000, The Farm Beneath The Sand, *Vikings The North Atlantic Saga*, Fitzhugh & Ward red. Smithsonian Institution Press, Washington
- Bergson, Henri, 1992, *Tiden och den fria viljan*, Bokförlaget Nya Doxa, Nora
- Bergsvik, Knut Andreas, 2002 a., *Arkeologiske undersøkelser ved Skatestraumen*, Bind I, Arkeologiske Avhandlinger og Rapporter fra Universitetet i Bergen, Bergen
- Bergsvik, Knut Andreas, 2002 b., Task Groups and Special Inequality in Early Neolithic Western Norway, *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 35, No 1 2002, Oslo
- Bibel 2000, *Bibeln*, Cordia 1999, Svenska Bibelsällskapet, Uppsala
- Binford, Lewis R., 1962, Archaeology as Anthropology, *American Antiquity* vol. 28 no. 2.,
- Binford, Lewis R., 1983, *Working at Archaeology: Dimensional Analysis of Behavior and Site Structure: Learning from an Eskimo Hunting Stand, Evidence for Differences between Residential and Special-Purpose Sites, Willow Smoke and Dogs' Tails: Hunter – Gatherer Settlement Systems and Archaeological Site Formation*, The Archaeology of Place, Academic Press New York
- Binford, Lewis R. & Binford, Sally R., 1966, A Preliminary Analysis of Functional Variability in the Mousterian of Levallois Facies, *American Anthropologist*, 68, Part 2 Recent Studies in Paleoanthropology, Clark & Howell red.
- Birket-Smith, Kaj, 1971, *Eskimoerne*, Rhodos København
- Bjurwill, Christer, 1995, *Fenomenologi*, Studentlitteratur, Lund
- Bjerregaard, Lene, 2002, *Farveordbog – farvernes skjulte universelle signaler*, Byggcentrum, Ballerup
- Bjørn Anders, 1996, *Sila. Grønlandsk religion*, Pantheon, Danmark
- Boas, Franz, 1964, *The Central Eskimo*, University of Nebraska Press, Lincoln
- Bobé, Louis, 1921, Godthaab Distrikt, Grønland I to hundredeåret for Hans Egedes Landning, Amdrup, Bobé, Jensen & Stensby red. *Meddelelser om Grønland* LXI, Bind II, C.A. Reitzels Boghandel, København
- Bobé, Louis, 1944 Hans Egede. Grønlands missionær og Koloniasator, *Meddelelser om Grønland* Bind 129 Nr1, Reizels Forlag København
- Boëtius, Henrik, 1998, En blandt mange veje til den harmoniske farvecirkel, *Lyset, mørket og farverne*, Goethes Farvelære – indblik og perspektivering, Boëtius, Lauridsen & Lefèvre, Multivers Danmark
- Boëtius, H., Lauridsen, M.L. & Lefèvre, M.L., 1998 *Lyset, mørket og farverne*, Goethes Farvelære – indblik og perspektivering, Multivers Danmark
- Boine, Marie, 2004, Intervju i *Dagbladet Politiken*, København 21 febr.2004

- Bordes, Francois, 1968, *The Old Stone Age*, World University Library, Weidenfeldt & Nicolson, London
- Born, Erik W., 1999 Tilpasning til arktiske livsvilkor, *Grönlands Ökologi*, Born & Böcher red. Atuakkiorfik, Undervisning, Nuuk
- Born, E. W. & Böcher J. red. 1999, *Grönlands Ökologi*, Atuakkiorfik, Undervisning, Nuuk
- Bosch, E. et al., 2003, High level of male-biased Scandinavian admixture in Greenlandic Inuit shown by Y-chromosomal analysis, *Human Genetics* 2003: 353–363
- Bringéus, Nils-Arvid, 1990, Människan och föremålen, *Människor och föremål*, Arvidsson red., Carlssons Bokförlag, Stockholm
- Broadbent, Noel, 1979, Coastal Resources and Settlement Stability, AUN 3, *Archaeological Studies*, Uppsala University Institute of North European Archaeology, Uppsala
- Broby-Johansen, R., 1966, *Kropp och kläder*, Rabén & Sjögren, Stockholm
- Brøndsted, Johannes, 1977, *Danmarks Oldtid*, Gyldendal, København
- Buch, Erik, 2000 Oceanografi, *Topografisk Atlas Grönland*, Det Kongelige Danske Geografiske Selskab & Kort og Matrikelstyrelsen, C.A. Reizels Forlag, København
- Buijs, Cunera, 1997, Ecology and the principles of polar clothing,
- Braving the Cold*, Buys, Cunera & Oosten, Jarich red. Research School CNWS, Leiden University, The Netherlands
- Buijs, Cunera, 2004, Furs and Fabrics, *CNWS Publications*, Leiden University, The Netherlands
- Burenhult, Göran, 2002, *Det ofullkomliga djuret*. Kropp, själ och livsstil i ett evolutionärt perspektiv, Natur & Kultur, Stockholm
- Burke, Edmund, 1757/1995, *Filosofisk undersökning om ursprunget till våra begrepp om det Sublima och det Sköna*, Brutus Östlings Förlag Symposium
- Burton, Nina, 1998, *Det splittrade alfabetet*, Brutus Östlings Bokförlag Symposium AB, Stockholm
- Buys, Cunera & Oosten, Jarich, 1997, *Braving the cold*, Research School CNWS, School of Asian, African, and American Studies, Leiden, The Netherlands
- Bäck-Wiklund, M., 1995 Fenomenologi: Livsvärld och vardagskunskap, *Moderna Samhällsteorier*, Månson, P. red., Rabén Prisma, Stockholm
- Böcher, Tyge W, Holmen Kjeld & Jakobsen, Knud, 1966, *Grönlands Flora*, P. Haase & Söns Forlag, København
- Böcher, Jens, 1991, Biller og fluer- Qeqertasussuk set med insektøjne,
- Tidskriftet Grönland* 4–7 1991, Det grønlandske Selskab, København
- Böcher, Jens 1999, Land og ferskvand, *Grönlands Ökologi*, Born & Böcher red. Atuakkiorfik, Undervisning, Nuuk
- Cann, R., Stoneking, M., & Wilson, A., 1987, Mitochondrial DNA and human evolution, *Nature* 325: 31–36
- Carlstedt, Ingrid och Hans, 1982, *Med karta och kompass i fjällen*, Liber kartor i samarbete med Svenska Turistföreningen, Stockholm
- Ceruti, Maria Constanza, 2003, Archaeological finds of three frozen mummies and offerings at the Inca Ceremonial Complex on Mount Llullaillaco (North West Argentina),
- Mummies in a New Millenium*, Greenland National Museum and Archives and Danish Polar Center, Nuuk-Copenhagen
- Cervera, Maria, 1994, *Sten og Sjæl*, Gyldendal, København
- Champion, T. et al., 1984, *Prehistoric Europe*, Academic Press, London
- Christensen, Charlotte, 1998, Men er det kunst? *Dagbladet Information*, 12 april 1998, København
- Clark, Graham, 1996, *Rummet, tiden och människan*, Brutus Östlings Förlag Symposium, Stockholm
- Concey, Margaret W., 1990, Experimenting with style in archaeology: some historical and theoretical issues, *The Uses of Style in Archaeology*, Conkey & Hastorf red. Cambridge University Press
- Concey, Margaret W., 2001, Hunting for images, gathering up meanings: art for life in hunting-gathering societies, *Hunter-Gatherers An Interdisciplinary Perspective*, Panter-Brick, Layton & Rowley-Conwy red. Biosocial Society Symposium Series, Cambridge
- Concey, M.W. & Hastorf, C.A., 1990, Introduction, *The Uses of Style in Archaeology*, Conkey & Hastorf red. Cambridge University Press, The uses of style in Archaeology, Cambridge University Press, Cambridge
- Concey, M.W. & Hastorf, C.A., 2001, Hunting for images, gathering up meanings: art for life in hunting-gathering societies, *Hunter-Gatherers An Interdisciplinary Perspective*, Panter-Brick, Layton & Rowley-Conwy red. Biosocial Society Symposium Series, Cambridge
- Cornell, Per, 1998, The production process: Some General Considerations, *The Kaleidoscopic Past*, Andersson, A–C. et al. red., Gotarc Serie C, Arkeologiska Skrifter NO. 16 Göteborg University, Department of Archaeology, Göteborg
- Cornell, Per & Fahlander, Fredrik, 2002, *Social praktik och stumma monument*, Introduktion till mikroarkeologi, Gotarc Serie C, No.46, Institutionen för Arkeologi, Göteborgs Universitet, Göteborg
- Crane, Tim, 2004, *Medvetandets mekanik*, Thales, Stockholm

- Croce, Benedetto, 1960, *Æstetisk Brevarium*, Gyldendals København
- Dahl, Hjalmar, 1999, ICC og oprindelige folks rettigheder, *Inuit, kultur og samfund*, Systeme, Århus
- Dahlhaus, Carl, 1992, *Analys och Värdeomdöme*, Moderna tyska tänkare, Brutus Östlinning Bokförlag Symposium AB, Stockholm/Stehag
- Damkjaer, Erik, 2000, A Survey of Late Dorset Longhouse, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Proceedings from a Conference at the Danish National Museum Copenhagen 1999, Danish Polar Center Publ.8, Copenhagen
- Danielsson, Ulla, 2001, *Boken om FÄRG*, UR, Sveriges Utbildningsradio, Stockholm
- Dansgaard, W., 1987, *Klima, Vejr og Menneske*, Dreyer Helge edit., Geografforlaget, Odense
- Danto, Arthur, 1976, *The Art World*, Culture and Art, Aagaard-Mogensen, L. red., Eclips Books
- DeLaguna, Frederica, 1932 A Comparison of Eskimo and Palaeolithic Art, *American Journal of Archaeology*, 36 (4).
- DeLaguna, Frederica, 1994, Some Early Circumpolar Studies, *Circumpolar Religion and Ecology*, University of Tokyo Press, Tokyo
- Den Grønlandske Lods, 1966, A/S J.H. Schultz, København
- Den Store Danske Encyklopedi, 1997, *Danmarks Nationalleksikon* Bind 9 1997, Gyldendals Boghandel, Nordisk Forlag A/S, København
- Derenko et al., 2001, The presence of mitochondrial haplogroup X in Altaians from Sout Siberia, *American Journal of Human Genetics* 200. USA
- Dickie, George, 1974, *Art and the Aesthetic*. An institutional Analysis, Cornell University Press
- Dixon, James E. 1999, *Bones, Boats & Bison*, Archaeology and the First Colonization of Western North America, Albuquerque, The University of New Mexico Press
- Dobres, Marcia-Anne, 2000, *Technology and Social Agency*, Blackwell Publishers Ltd, Oxford
- Drastup, Elmar, 1935, *Fordi de udfører saa store bedrifter*, Gyldendalske Boghandel, Nordisk Forlag København.
- Dumond, Don E. 1984, Prehistory, *Handbook of North American Indians*, Vol.5, Smithsonian Institution, Washington
- Düben von, Gustaf, 1977, *Om Lappland och Lapparna*, Gidlunds, Sverige
- Ehrenberg, Margaret, 1995, Women in modern and Palaeolithic foraging societies, Matriarchy, patriarchy or equality, *Women in Prehistory*, British Museum Press, London,
- Eidlitz, Kerstin, 1971, *Föda och nödföda*, LFs Förlag, Stockholm
- Elling, Henrik, 1992, De palæoeskimoiske kulturer i Nordgrønland og Nordøstgrønland i relation til de Vestgrønlandske, *Grønlands kultur-og samfunds Forskning* 92, Ilisimatusarfik/Atuakkiortfik, Nuuk
- Elling, Henrik, 1996, Jagten på Palæ-drengene, *Forskning i Grønland Tusaat*, Tema: Eigel Knuth, Dans Polarcenter, København
- Eriksen, Berit Valentim, 2000, *Flintstudier*. En håndbog i systematiske analyser af flintinventarer, Århus Universitetsforlag, Århus
- Erlandson, Jon M., 2002, Anatomically Modern Humans, Maritime Voyaging, and the Pleistocene Colonization of the Americas, *The First Americans*, Jablonski red. Memoirs of the California Academy of Science Nr 27, University of California Press, San Francisco
- Erngaard, Erik, 1973, *Grønland i tusinde år*, Lademanns Forlagsaktieselskab, København
- Fagan, Brian M., 1991, *People of the Earth*, Harper Collins Publishers, University of California, Santa Barbara
- Fagan, Brian M., 1995, *Ancient North America*. The Archaeology of a Continent, Thames and Hudson, London
- Feyerabend, P., 1975, *Ned med metodologin!* Zenith, Rabén & Sjögren, Tema Teori 13 NLB / 1977, London,
- Feyerabend, P., 1978, *Science in a Free Society*, New Left Books, London
- Feyerabend, P., 1984, *Wissenschaft als Kunst*, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main
- Favrholdt, David, 2000, *Æstetik og Filosofi*, Høst Høst Høst, København
- Filosofileksikon*, 1994, Lübcke, Poul red. Forum, Stockholm
- Fitzhugh, William, 1978, Paleoeskimo Occupation of the Labrador Coast, *Eastern Arctic Prehistory: Paleoeskimo Problems*, Maxwell red., Memoirs of the Society for American Archaeology, No. 31, American Antiquity, USA
- Fitzhugh, William, 2002, *Nukasusutok and the Paleoeskimo Transition in Labrador*, Honoring the Elders. A History of Eastern Arctic Archaeology, Fitzhugh, Loring & Odess red. Smithsonian Institute, Washington
- Fitzhugh, W.W. & Kaplan, S.A., 1982, *Inua Spirit World of the Bering Sea Eskimo*, National Museum of Natural History, Smithsonian Press, Washington D.C.
- Fjellström, Pebe, 1985, *Samernas Samhälle i Tradition och Nutid*, Norstedts, Stockholm
- Ford, James Alfred, 1954, Cultural dating of prehistoric sites in Virce Valley, Peru, *Anthropological Papers of the American Museum of Natural History*, Vol. 43 1949–1952, New York
- Forssander, J.-E., 1933, *Die Schwedische Bootaxkultur und Ihre Kontinental-Europäischen Voraussetzungen*, Borelius, Lund
- Fortescue, Michael, 1988, Eskimo orientation systems,

- Meddelelser om Grønland*, Man & Society 11, 1988, Kommissionen for Videnskabelige undersøgelser i Grønland, København
- Fredskild, Bent, 1996, Holocene Climatic Changes in Greenland, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Danish Polar Center, Copenhagen
- Fredskild, Bent & Böcher, Jens, 1999, Grønland efter istiderne, *Grønlands Økologi*, Atuakkiortfik Undervisning, Nuuk
- Gage, John, 1993, *Colour and Culture*, Practice and Meaning from Antiquity to Abstraction, Thames and Hudson, London
- Gage, John, 1999, *Colour and Meaning*. Art Science and Symbolism, Thames and Hudson, London
- Gagnon, Louise & Langlais, Amélie, 2004, Qajartalik: The Place where the Stone speaks for Faces that have lost their Voices, paper presenterat på Dynamics of Northern Societies,
- SILA & Dansk Polarcenter*, Köpenhamn 10–14 maj 2004
- Génsbøl, Benny, 1996, *Grønlands Natur – en rejsehåndbog*, GEC Gad, København
- Gero, Joan M., 1994, Genderlithics: Women's Roles in Stone Tool Production, *Engendering Archaeology*. Women and Prehistory, Gero, J.M. & Concey, M.W., red., Blackwell Publishers, Oxford
- Giddings, J.L., 1964, *The Archaeology of Cape Denbigh*, Brown University Press, Rhode Island
- Gieseske, K. L., 1910, Mineralogisches Reisejournal über Grönland 1806–13, *Meddelelser om Grønland* Nr 35, Kjøbenhavn
- Ginzburg, Carlo, 1989, *Ledtrådar*, Häften för kritiska studier, Stockholm
- Gjessing, Guttorm, 1944, *The Circumpolar Stone Age*, Acta Arctica II, Ejnar Munksgaard Copenhagen
- von Goethe, Johann Wolfgang, 1997, *Goethes Farvelere*. Udvalgt og kommenteret af Rupprecht Matthaei, Hernoys Forlag, København
- Goleman, Daniel, 1995, *Känslans intelligens*, Wahlström & Widstrand, Stockholm
- Gosden, Chris, 2001, Making sense: archaeology and aesthetics, *Archaeology and Aesthetics*, Gosden edit. Routledge Journals, Taylor & Francis Ltd, Oxon
- Gotfredsen, Anne Birgitte, 1996, The Fauna from the Saqqaq Site of Nipisat I, Sisimiut District, West Greenland: Preliminary Results, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red. Danish Polar Center, Copenhagen
- Gotfredsen, Anne Birgitte, 1998, The faunal material of the Saqqaq site Nipisat I, Sisimiut district, West Greenland, *Man, Culture and Environment in Ancient Greenland*, Arneborg & Gulløv red., Danish Polar Center, Copenhagen
- Graburn, Nelson H. H. & Strong, Stephen B., 1973, *Circumpolar Peoples: An Anthropological Perspective*, Goodyear Publishing Company, INC, California
- Grøn, Ole, 2000, Analyser af flintspredninger på stenalderboplader, *Flintstudier*. En håndbog i systematiske analyser af flintinventarer, Århus Universitetsforlag
- Grønlands Hjemmestyre*, 1980, Landstingslov nr.5/1980 af 16. oktober 1980 om fredning av jordfaste fortidsminder og bygninger, Nuuk
- Grønlands Hjemmestyre*, 1998, Landstingsforordning nr. 6 af 30. oktober 1998 om musumsvæsen, Nuuk,
- Grønland, Statistisk Årbog*, 1991 och 2003, Grønlands Hjemmestyre, Nuuk
- Grønlands Stenklub*, Tidskriften Ujarak, Postbox 419, 3911 Sisimiut
- Grønnow, Bjarne, 1988, Palæoeskimoiske kulturer i Grønland. Resumé af afsluttende discussion, *Paleoeskimoisk Forskning i Grønland*, Indlæg fra et Symposium på Moesgård 1987, Møbjerg, Grønnow & Schultz-Lorentzen red. Aarhus Universitetsforlag, Århus
- Grønnow, Bjarne, 1994, Qeqertasussuk – the Archaeology of a Frozen Saqqaq Site, *Threads of Arctic Prehistory: Papers in honour of William E. Taylor, Jr.*, Morrison & Pilon red., Canadian Museum of Civilization, Quebec
- Grønnow, Bjarne, 1996, The Saqqaq Tool Kit – Technological and Chronological Evidence from Qeqertasussuk, Disko Bugt, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red., Danish Polar Center, Copenhagen,
- Grønnow, Bjarne, 2000, Palæo-Eskimoerne, Topografisk Atlas Grønland, Det kongelige Danske Geografiske Selskab og Kort & Matrikelstyrelsen, C.A. Reizels Forlag, København
- Grønnow, Bjarne & Jensen, Jens Fog, 2003, The Northernmost Ruins of the Globe, *Meddelelser om Grønland Man & Society* 29, Sila & Danish Polarcenter, Copenhagen
- Grønnow, Bjarne & Meldgaard Morten, 1991, De første vestgrønlandere, Qeqertasussuk, *Tidskriftet Grønland* Nr 4–7 1991, Det grønlandske Selskab, København
- Grønnow, B., Meldgaard, M. & Nielsen, J. B., 1983, Aasivissuit – The Great Summer Camp, Archaeological, ethnographical and zoo-archaeological studies of a caribou-hunting site in West Greenland, *Meddelelser om Grønland*, Man & Society 5 1983 Copenhagen
- Gulløv, Hans Christian, 1983, Nuup kommuneani qan-garnitsanik eqqaassutit inuit-kultruip nunaqarfii-*Fortidsminder i Nuuk kommune-inuit-kulturens boplader*, Kalaallit Nunaata katersugaasivia & Nationalmuseet, Nuuk
- Gulløv, Hans Christian, 1985, Whales, Whalers, And Eskimos: The impact of European Whaling on the Demography and Economy of Eskimo Societies in West Greenland, *Cultures in Contact*. The impact

- of European Contacts on Native American Cultural Institutions A.D. 1000–1800, Fitzhugh red, Washington & London
- Gulløv, Hans Christian, 1995, Olden times in South-east Greenland: New archaeological investigations and the oral tradition, *Inuit Studies* 19(1)
- Gulløv, Hans Christian, 1997, From Middle Ages to Colonial Times. Archaeological and ethnological studies of the Thule culture in South West Greenland 1300–1800 AD, *Meddelelser om Grønland*, Man & Society 23 1997. The Commission for Scientific Research in Greenland, Copenhagen
- Gulløv, Hans Christian, 1998, Kunst og Magi, *Nyt fra Nationalmuseet* Nr 78, København
- Gulløv, Hans Christian, 1999, Grønland i 1200-tallet, *Tidskriftet Grønland*, Det grønlandske Selskab, København
- Gulløv, Hans Christian, 2000 a., Thulekulturen, *Topografisk Atlas Grønland*, Det Kongelige Danske Geografiske Selskab & Kort og Matrikelstyrelsen, C.A. Reizels Forlag, København
- Gulløv, Hans Christian, 2000 b., Natives and Norse in Greenland, *Vikings The North Atlantic Saga*, Fitzhugh & Ward red., Smithsonian Institution Press, Washington
- Gulløv H.C. & Ildkær, Jørgen, 1968, Udgravningsberetning. Tuapagssuit, Qôrnoq. Godhåb Distrikt, *Nationalmuseets Grønlandsundersøgelser* 1968, København
- Gulløv, H.C. & Kapel H., 1979, *Haabets Colonie 1721–1728* A Historical-archaeological investigation of the Danish-Norwegian colonization of Greenland, The National Museum of Denmark, Copenhagen
- Gulløv, H.C. & Kapel H., 1988, De palæoeskimoiske kulturer i Nuuk kommune. Bosætningsmønstre og materialval, *Palæoeskimoisk Forskning i Grønland*, Indlæg fra et symposium på Moesgård 1987, Aarhus Universitetsforlag, Århus
- Günter, Bent & Meldgaard, Jørgen 1983, *5 kapitler af Grønlands forhistorie*, Pilersuiffik, Nuuk
- Halstead, Paul & O’Shea, John red. 1989, *Bad year economics*. Cultural responses to risk uncertainty, Cambridge University Press
- Hamelev, D., Madden, D., Nørby, S. & Turner, J., 1998, Eibe (European Initiative for Biotechnology Education) Unit 2-DNA-profilanalyse, <http://www.eibe.reading.ac.uk:8001/>
- Hamilton-Head, Ian, 1984, *Läderboken*, Liber Förlag, Malmö
- Hamlyn, David Walter, 1996, *Understanding Perception*, The Concept and its conditions, Library of Congress Catalogue Card Nr: 96–83218.
- Hansen, Keld red., 1971, *Grønlandske Fangere Fortæller*, Nordiske Landes Forlag, Danmark
- Hansen, Keld Møller & Jensen, Jens Fog ,1991, Orpissoq – en sommerfangstplads fra Saqqaq-kulturen, *Tidskriftet Grønland* Nr 4–7, Det grønlandske Selskab, København
- Hardy, Karen & Wickham-Jones, C. R., 2003, Scotlands First Settlers: an investigation into settlement, territoriality and mobility during the Mesolithic in the Inner Sound, Scotland, First results, *Mesolithic on the Move*, Larsson et al. red. Oxbow Books, Oxford
- Harris, Heather, 2000, Appropriating Self: Indigenous and Western Concept of Art, Paper presented at *The 33th Chacmool Conference nov. 2000*, Art for Archaeology’s Sake, Department of Archaeology, University of Calgary
- Hart Hansen, J.P. & Gulløv H.C.red., 1989, The mummies from Qilakitsoq-Eskimos in the 15th century *Meddelelser om Grønland* Man & Society 12. 1989, Kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland, Copenhagen
- Hatt, Gudmund, 1914, *Arktiske Skinddrakter i Euroasien og Amerika*: En etnografisk studie, J.H. Schultz Forlagsboghandel, København
- Hayes, M.G., Coltrain, J.B. & O’Rourke, D.H., 2003, Mitochondrial DNA Analyses of Dorset, Thule, Sadlermiut, and Aleut Skeletal Samples from the Prehistoric North American Arctic, *Mummies in a New Millennium*, Greenland Nationalmuseum and Archives, Nuuk & Danish Polar Center, Copenhagen
- Helmer, James W., 1986, A face from the past: An Early Pre-Dorset ivory maskette from North Devon Island, N.W.T. *Études / Inuit Studies* 10 (1–2), Québec
- Helmer, James W., 1991, The Palæo-Eskimo Prehistory of the North Devon Lowlands, *Arctic Journal of the Arctic Institute of North America*, Vol. 44, Nr 4, dec. 1991 University of Calgary, Calgary
- Helmer, J. W. & Kennedy, B.V, 1986, Early Paleoeskimo skeletal remains from north Devon Island, High Arctic Canada. *Canadian Journal of Archaeology* 10, Canada
- Helmer, J.W. & Robertson, 1990, A Quantitative Shape Analysis of Early Palæo-Eskimo Endblades from Northern Devon Island, *Canadian Journal of Archaeology*, Vol.14, Canada
- Helskog, Knut, 1988, *Helleristningene i Alta*, Knut Helmskog, Alta Museum, 9500 Alta, Norge
- Henriksen, N, et al. 2000, Greenland from Archaean to Quarternary, Descriptive text to the Geological map of Greenland, *GEUS, Geological Survey of Denmark and Greenland*, Ministry of Environment and Energy, Copenhagen
- Hertz, Ole Hertz, 1968, Plant Utilization in a West Greenland Hunting Community, *Folk*, Vol.10, København,
- Hertz, Ole Hertz, 1995, *Økologi og levevilkår i Arktis*. Ummannamiut, Christian Ejlers’ For Mellemfølelig Samvirkeforlag, Danmark
- Hinnerson Berglund, Maria, 1998 Red Sandstone and Greenlandic Wool, *Acta Borealia* 2, Novus Forlag, Oslo

- Hinnerson Berglund, Maria, 2000a., Style as Aesthetics—An attempt at a qualitative approach in Paleo-Inuit research in Greenland, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Appelt et al. red., Danish Polar Center, Copenhagen
- Hinnerson Berglund, Maria, 2000b., Consequences of Style of Thinking. On the Relative and the Absolute in Archaeology at the End of the Twentieth Century, *Norwegian Archaeological Review* Vol.33 No.2, 2000, Taylor&Francis
- Hinnerson Berglund, Maria, 2000c., Body and Soul, Paper presented at The Chacmool Conference 2000, Art for Archaeology's Sake, *University of Calgary Department of Archaeology*, Proceeding in press, Calgary
- Hinnerson Berglund, Maria, 2001, Trækassen fra Skagen, *Tidskriftet Grønland*, Det grønlandske Selskab, København
- Hinnerson Berglund, Maria, 2003a., Mobility and Aesthetics. On the Palaeo-Inuit style in the Nuuk Fjord area of Greenland, *Mesolithic on the Move*, Larsson et al. red., Oxbow Books Oxford
- Hinnerson Berglund, Maria, 2003b., The architecture of three Saqqaq sites in the Nuukfjord on the West Coast of Greenland, *Études Inuit Studies*, Volume 27 (1–2) 2003, Université Laval, Québec
- Hill, James N. & Gunn, Joel, 1977, *The individual in prehistory: studies of variability in style in prehistoric technologies*, Academic Press, New York
- Hodder, Ian, 1982, *Ethnoarchaeological studies of material culture*, Cambridge University Press, Cambridge
- Hodder, Ian 1990, Style as historical quality, *The uses of style in archaeology*, Concey & Hastorf red., Cambridge University Press, Cambridge
- Hodder, Ian 1994, *Reading the Past*, Cambridge University Press, Cambridge
- Hodder, Ian & Shanks, Michael et al. 1995 *Interpreting Archaeology. Finding meaning in the past*, Routledge, London and New York
- Hothem, Lar, 1992, *Indian Artifacts of the Midwest*, Collectors Book, Schroeder Publishing Co., Inc., Kentucky
- Holtved, Erik, 1944, Archaeological Investigations in the Thule District, *Meddelelser om Grønland* 41, Reizels Forlag, København
- Hood, Brian C., 1993, The Maritime Archaic Indians of Labrador: Investigating Prehistoric Social Organization, *Newfoundland Studies*, Vol. 9 No. 2, Fall, Canada
- Hovgaard, A., 1881, *Nordenskiöld's Rejse omkring Asien og Europa*, Forlagsbureauet i Kjøbenhavn
- Huisman, Denis, 1998, *Estetik*, Alhambra Förlag AB, Stockholm
- Humlum, Ole, 2000, Grønland i Nordatlanten, *Topografisk Atlas Grønland*, Det Kongelige Danske Geografiske Selskab & Kort og Matrikelstyrelsen, C.A. Reizels Forlag, København
- Husserl, Edmund, 1995, *Fenomenologins idé*, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg
- Husserl, Edmund, 2004, *Idéer till en ren fenomenologi och fenomenologisk filosofi*, Thales, Stockholm
- Husted, Jørgen & Lübcke, Poul, 2001, *Politikens Filosofihåndbog*, Politikens Forlag A/S, København
- Ihde, Don, 2000, *Experimentell fenomenologi*, Bokförlaget Daidalos, Göteborg
- Ingold, Tim, 1986, *The appropriation of nature*, Manchester University Press,
- Ingold, Tim, 1993, *The temporality of the landscape*, *Biomolecular Archaeology*, Vol.25 No 1, Kenneth Thomas edit., Routledge, London,
- Ingold, Tim, 2000, *The perception of the environment: essays on livelihood, dwelling and skill*, Routledge, London
- Israelsson, Isse 1990, Forntida mat, Forntida teknik 2/ 89–1/80, *Institutet för Forntida Teknik*, Sveg
- Issensman, Betty Koayashi, 1997a., *Sinewa of Survival*, UBC Press Vancouver in association with Études/Inuit/Studies, Québec
- Issensman, Betty Koayashi, 1997b., Stiches in time: prehistoric Inuit skin clothing and related tools, *Braving the Cold*, Research School, Leiden University, The Netherlands
- Jakobsen, Merete Demat, 2001, *Shamaner. Mellem ånder og mennesker*, Forum København
- Jackson, John Brinckerhoff, 1994 *A Sense of Place, a Sense of Time*, Yale University Press New Haven and London
- Jensen, Helle, Juel, 2000, slidsportsstudier – metoder til belysning af flintredsabers funktion, *Flintstudier*. En håndbog i systematiske analyser af flintinventarer, Århus Universitetsforlag, Århus
- Jensen, Jens Fog, 1994, Den to-delte bolig – en rumlig analyse af et midtergangsildsted og dets oldsagsinventar, *Grønlands kultur og samfunds Forskning* 94, Ilisimatusarfik/Atuakkiorfik, Nuuk
- Jensen, Jens Fog, 1996, Paleo-Eskimo Sites in Skjoldungen District, South East Greenland, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Danish Polar Center, Copenhagen
- Jensen, Jens Fog, 1998, Dorset dwellings in West Greenland, *Acta Borealia* Volume 15, 2–1998, Novus Forlag, Oslo,
- Jensen, Jens Fog, 2000, West Greenland Palaeo-Eskimo raw material procurement elucidated by geological analysis, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Appelt et al. red., Danish Polar Center, Copenhagen
- Jensen, J.F., Johansen, L. & Petersen, E. Brinch. 1997, Grønlands ældste minedrift, *Tidskriftet Grønland*, Det Grønlandske Selskab, København

- Jensen, J.F., & Petersen, E. Brinch, 1998, Raw material distribution – social space, social interaction, *Acta Borealia* Volume 15, Novus Forlag, Oslo
- Jensen Jørgen, 2001, *Danmarks Oldtid*, Stenalder 13.000–2.000 f.Kr, Gyldendal, København
- Jensen, Ola W., 2000, Between body and artefacts. Merleau-Ponty and archaeology, with a comment by Björn
- Magnusson Staaf, *Philosophy and Archaeological Practice*, Holstorf & Karlsson red. Bricoleur Press, Göteborg
- Jensen, Aage, 1996, *Smykkesten i farver*, Politiken Natur, København
- Jerkic, Sonja, 1993, Burials and Bones: A Summary of Burial Patterns and Human Skeletal Research in Newfoundland and Labrador, *Newfoundland Studies*, Vol.9 No.2, Fall, Canada
- Johansson Tomas, 1989 Stensmide, Johansson T., red., Forntida Teknik, *Institutet för förhistorisk teknik*, Sveg
- Jones, Andrew & MacGregor, Gavin, 2002, *Colouring the Past*. The Significance of Colour in Archaeological Reserch, Berg, Oxford-New York
- Josefsson, Ragnar 1948, Företal, i Wölfflin *Konsthistoriska grundbegrepp*, Svenska Bokförlaget/Norstedts, Stockholm
- Kaalund, Bodil, 1990, *Grønlands Kunst*, Gyldendals Bogklubber, København
- Kandinski, Wassily, 1994, *Om det andliga i konsten*, Vinga Press, Stockholm
- Kapel, Hans, 1996, Angujaartorvik – a Paleo-Eskimo Caribou Hunting Camp, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red., Danish Polar Center Copenhagen
- Kapel, Hans, 2002, Rapport från rekognoceringen på Sermermiut, *Grønlands Nationalmuseum og Arkiv*, Nuuk, opublicerad
- Kaplan, Miriam, 1993, *Ädelsten og krystaler*, Olivia, København
- Kelly, Robert L., 1995, *The Foraging Spectrum*. Diversity in Hunter-Gatherer Lifeways, Smithsonian Institution Press, Washington and London
- Key, Ellen, 1899, *Skönhet för alla*, Verdandi småskrifter 77, Alb. Bonniers Boktryckeri, Stockhom
- King, J.C.H. 1999, *First Peoples First Contact*. Native Peoples of North America, British Museum Press, London
- Klaatsch, Hermann, 1924, *Menneskets og Kulturens Opstaaen og Udvikling*, Henrik Koppels Forlag, København
- Knuth, Eigil, 1956, Danmarksfjord, *Nationalmuseets Arbejdsmark* 1956, København
- Knuth, Eigil, 1967, Archaeology of the Musk-Ox Way, Contributions du Centre d' Études Arctiques et Finno- Scandinaves no 5, *École Pratique des Hautes Études- Sorbonne*, Paris
- Knuth, Eigil 1978, Old Nügdlit Culture Site at Nügdlit Peninsula, Thule District and the "Mesoeskimo" site below it, Reports from the Musk-ox Way, from *FOLK*, Vol.19–20, 1978, The Nationalmuseum of Denmark, Copenhagen
- Knuth, Eigil, 1984, Reports from the Musk-ox Way. A Compilation of Previously Published Articles, The National Museum of Denmark, Copenhagen
- Knutsson, Helena, 1995, *Slutvandrat?* Aspekter på övergången från rörlig till bofast tillvaro, Aun 20, Societas Archaeologica Upsaliensis, Uppsala
- Knutsson, Kjell, 1998, Convention and lithic analysis, *Third Flint Alternatives Conference at Uppsala*, Holm & Knutsson red. OPIA, Department of Archaeology and Ancient History, Uppsala University, Uppsala
- Koch, Anders, 1996, Biological Aspects of Eskimo Cultures in East Greenland, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Danish Polar Center, Copenhagen
- Koch, Anders et al., 1996, The Bones from Qeqertassuk – The Earliest Human Remains from Greenland, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Danish Polar Center, Copenhagen
- Kolte, Svend, 1999 Kalaallit Oqaasii – Det Grønlandske Sprog, *Inuit, Kultur og Samfund*, Systime, Danmark
- Kooyman, Brian P. 2000, *Understanding Stone Tools and Archaeological Sites*, University of Calgary Press, University of New Mexico Press, Albuquerque
- Kramer, Finn Erik, 1994, På sporet af forhistorien, *Tidsskriftet Grønland*, Nr.7 1994, Det Grønlandske Selskab, Charlottenlund
- Kramer, Finn Erik, 1996a., The paleo-Eskimo Cultures in Sisimiut District, West Greenland: Aspects of chronology, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red. Danish Polar Center, Copenhagen
- Kramer, Finn Erik, 1996b., Akia and Nipisat I: two Saqqaq sites in Sisimiut District, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow edit, Danish Polar Center, Copenhagen
- Kristiansen, Kristian, 2004, An Essay on Material Culture. Some concluding reflections, *Material Culture and Other Things*, Postdisciplinary studies in the 21th century, Fahlander, F. & Oestigaard, T. red., Gotarc Series no. 61: 259–278
- Kristoffersen, Finn, 1969, *Jeger og Fangstmand*, Nyt Nordisk Forlag, Arnold Busck, København
- KRO-Bladet 1971, Svenska bildkonstnärers Riksorganisation, Stockholm
- Krogh, Knud J., 1982, *Erik den Rødes Grønland*, Nationalmuseets Forlag, København
- Krogh, Søren, 1969, Kunsten på kroppen, *Skalk*, Nr 4, Århus Museum, Århus
- Kromann, N.P., Kapel H., Løytved, E.R. & Hart Hansen, J.P., 1989, The Tattooing of the Qilakitsoq Eskimo Mummies, Hart Hansen, J.P. & Gulløv, H.C. red. The Mummies from Qilakitsoq – Eskimos in the 15th century, *Meddelelser om Grønland*, Man & Society 12, Kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland, København

- Kruuk, Hans, 2002, *Hunter and Hunted*, Cambridge University Press, UK
- Kuoljok, Kerstin Eidlitz, 1999, *Moder jord och andra mödrar*, Carlssons Bokförlag, Stockholm
- Kuoljok, Kerstin Eidlitz & Anderson, Hans, 1993, Bark och Ripa, *çjtte, Fjäll och Samemuseum*, Jokkmokk
- Kurtén, Björn, 1969, *Istiden*, Forum, Stockholm
- Larsen, Helge, 1934, Dødemandsbugten, an Eskimo Settlement on Clavering Island. *Meddelelser om Grønland* Vol.102,1 Reizels Forlag København,
- Larsen, Helge, 1962, *Eskimokulturen*, Søndagsuniversitetet, Munksgaards Forlag, København
- Larsen, Helge, 1968, Trail Creek, Final Report on the Excavation of Two Caves on Seward Peninsula, Alaska, *Acta Arctica* 15, Munksgaard, Copenhagen
- Larsen, Helge & Rainey Froelich, 1948, *Ipiutak and the Arctic Whale Hunting, Culture*, Anthropological Papers of the American Museum of Natural History, Vol 42, New York:1948
- Larsen, Helge & Meldgaard, Jørgen, 1958, Paleo-Eskimo Cultures in Disko Bugt, West Greenland, *Meddelelse om Grønland* 161, Nr2, Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, Reizels Forlag København
- Larsson, Thomas P. red., 2000, *Schamaner* Essäer om religiösa mästare, Bokförlaget Nya Doxa, Nora
- LeBlanc, Sylvie, 2000, Middle Dorset (1900–1100 BP) Regional Variability on the Island Of Newfoundland and Saint-Pierre et Miquelon, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Appelt et al eds, Danish Polar Center, Copenhagen
- Lee, Molly & Reinhardt, Gregory A., 2003, *Eskimo Architecture* Dwelling and structure in the early historic period, University of Alaska Press
- Lefèvre, Marie Louise, 1998, At se med alvor. Om øjets og iagttagelsens betydning i Goethes Farvelære, *Lys, mørket og farverne*, Goethes Farvelære – indblik og perspektivering, Boëtius, Lauridsen & Lefèvre, Multivers Danmark
- Leising, Günter, 2001, The nature of light, i Eliasson, Olafur, *Surroundings Surrounded*, Essays on Space and Science, Weibel, Peter red, Engelhardt & Bauer, Karlsruhe
- LeMoine, Genevieve, 2003 Woman of the House: Gender, Architecture, and Ideology in Dorset Prehistory, *Arctic Anthropology*, Vol.40 No 1, pp 121–138, University of Wisconsin System,
- LeMoine, Genevieve, Helmer, James & Grønnow, Bjarne, 2003, Late Dorset architecture on little Cornwallis Islande, Nunavut, *Études Inuit Studies*, Volume 27 (1–2) 2003
- Lermolieff, Ivan, 1880, *Die Werke Italienischer Meister in den galerien von München, Dresden und Berlin*. Ein kritische Veruch. Leipsich:E.E. Seeman Verlag
- Lévi-Strauss, C., 1987, *Det vilda tänkandet*, Arkiv Förlag, Lund
- Liedman, Sven-Eric, 1997, *I skuggan av framtiden*, Bonnier Alba
- Lind, Jan, 1994, Molekylär arkeologi – genvägen till historien, *Läkartidningen* Vol. 91 NR 51–52 1
- Lindgren, Jörgen, 1974, Färgteorier, färgsystem och färgharmoniläror, *Paletten* 1/74, Janson, Acke red. Göteborg
- Linnéus, Carl von, 1971, *A Tour in Lapland*, Physician Travelers, Goldwyn red., Arno Press & The New York Times, New York
- Ljungdahl, Bjarne, 2003, Fedsten er ikke bare fedtsten, Ujarak, 1. årgång, *Grønlands Stenklub*, Sisimiut
- Ljungdahl, Bjarne, 2004, Kvarts-familien i Grønland. Udbredt og rigt repræsenteret, Ujarak, 2.årgång nr. 4, *Grønlands Stenklub*, Sisimiut
- Loring, Stephen, 2002, And They Took Away the Stone from Ramah, *Honoring our Elders*. A History of Eastern Arctic Archaeology, Fitzhugh, Loring & Odess red., Smithsonian Institution, Washington
- Lyngé, Finn, 1990, *Kampen om de vilde dyr* – en arktisk vinkel, Akademisk Forlag, Danmark
- Lynnerup, Niels, 1998, The Greenland Norse. A biological-anthropological Study, *Man & Society*, *Meddelelser om Grønland* 24.1998, Copenhagen,
- Løgstrup, K.E., 1996, *Kants Æstetik*, Gyldendal, København
- Macdonald, William K., 1990, Investigating style: an exploratory analysis of some Plain burials, *The uses of style in archaeology*, Concey & Hastorf red., Cambridge University Press, Cambridge m.fl
- Mackenzie, Alexander, 1801, *Voyages from Montreal*, on the river St. Lawrence, through the continent of North America to the frozen and pacific Oceans. In the year 1789 and 1793, London
- Malhi & Smith, 2002, Haplogroup X confirmed in prehistoric North America, *American Journal of Physical Anthropology* 2002; 119:84–96
- Malmer, Mats, P, 1968, De kronologiska grundbegreppen, *Fornvännen* 1968, Stockholm
- Malmer, Mats, P, 1975, *Stridsyxekulturen i Sverige och Norge*, Liber
- Manker, Ernst, 1947, *De svenska Fjällapparna*, Svenska Turistföreningens Förlag, Stockholm
- Maritim Kalender, 2001, *Tele Greenland*, Nuuk
- Marshall, Ingeborg, 1996, *A History and Ethnography of the Beothuk*, McGill-Queen's University Press, Canada
- Marquardt, Ole, 2000, Kolonitiden, *Topografisk Atlas Grønland*, Det Kongelige Danske Geografiske Selskab & Kort og Matrikelstyrelsen, C.A. Reizels Forlag, København
- Masin, Sergio C., 1993, Foundations of Perceptual Theory, *Advances in Psykology*, Stelmach & Vroon red., NH-North-Holland
- Mathiassen, Therkel, 1935, *Skrælingerne i Grønland*.

- Grønlændernes historie, belyst gennem udgravninger, Folkeoplysningens Fremme, København
- Mathiassen, Therkel, 1958, The Sermermiut Excavation 1955, *Meddelelser om Grønland* 161, Nr 3, Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, Reizels Forlag København
- Maxwell, Moreau S., 1973, Archaeology of Lake Harbour District, Baffin Island, Nationalmuseum of Man, *Nationalmuseum of Canada*, Ottawa
- Maxwell, Moreau S., 1985, *Prehistory of Eastern Arctic*, Academic Press, Orlando
- Mary-Rousselière, Guy, 2002, *Qillarsuaq*, Kristiansen H.E. red., Forlaget Atuagkat, Nuuk
- McGhee, Robert, 1977, Ivory for the Sea Woman: The Symbolic Attributes of Prehistoric Technology, *Canadian Journal of Archaeology*, No.1 1977,
- McGhee, Robert, 1980, Individual Stylistic Variability in Independence I Stone Tool Assemblage from Port Refuge, N.W.T., *Arctic* 33, pp 443–453, Canada
- McGhee, Robert, 1982, Comment on P. Plumet's paper "Pour une révision du cadre conceptuel utilisé en préhistoire de l'Arctique central et oriental", *Études Inuit Studies*, Vol.6 No2 1982,
- McGhee, Robert, 1989, *Ancient Canada*, Canadian Museum of Civilization, Libre Expression, Ottawa
- McGhee, Robert, 1996, *Ancient People of the Arctic*, Canadian Museum of Civilization and UBC Press/ Vancouver
- McGhee, Robert, 2000, Radiocarbon Dating and the Timing of the Thule Migration, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Proceedings from a Conference at the Danish National Museum Copenhagen 1999, Danish Polar Center Publ.8, Copenhagen
- McGregor, V. R., 1990, Nuuk-området geologi, Krarup red., *Sermitsiaq og Nuuk Ugeavis*, Nuuk
- Meldgaard, Jørgen, 1952, A Paleo-Eskimo Culture in West Greenland, *American Antiquity* Vol. 17 No 3, University of Pennsylvania Press., Philadelphia,
- Meldgaard, Jørgen, 1955, Dorsetkulturen. Den Dansk-Amerikanske Ekspedition til Arktis Canada 1954, *Kuml, Jysk Arkæologisk Selskab*, Århus
- Meldgaard, Jørgen, 1958, Grønlændere i tre tusinde år, *Tidskriftet Grønland*, Det Grønlanske Selskab, København,
- Meldgaard, Jørgen, 1959, *Eskimo skulptur*, J.H. Schultz Forlag, København,
- Meldgaard, Jørgen, 1960, Prehistoric sequences in the eastern Arctic as elucidated by stratified sites at Igloolik. *Selected papers of the 5th International Congress of Anthropological and Ethological Sciences* 1956
- Meldgaard, Jørgen, 1961, Sarqaq-Folket ved Itivnera. Nationalmuseets undersøgelser i sommeren 1960, *Tidskriftet Grønland*, Det grønlandske selskab, København
- Meldgaard, Jørgen, 1977, The Prehistoric Cultures in Greenland: Discontinuities in a Marginal Area, *Continuity and Discontinuity in the Inuit Culture of Greenland*, 1952, Arctic Centre, University of Groningen, The Netherlands
- Meldgaard, Jørgen, 1986, Dorset kulturen – udviklingstendenser og afbrydelser, *Vort Sprog Vor Kultur*, Pilersuiffik, Nuuk
- Meldgaard, Jørgen, 1991a., Bopladsen Qajaa i Jakobs-havns Isfjord. En rapport om udgravninger 1871 og 1982, Qeqertasussuk. De første mennesker i Vestgrønland, *Tidskriftet Grønland* Nr. 4–7 1991, Det grønlandske Selskab, København
- Meldgaard, Jørgen, 1991b., Et folk gennem 4 500 år? Qeqertasussuk. De første mennesker i Vestgrønland, *Tidskriftet Grønland* Nr. 4–7, Det grønlandske Selskab, København,
- Meldgaard, Jørgen, 1996, The pioneers: The Beginning of Paleo-Eskimo Research in West Greenland, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red., Danish Polar Center, Copenhagen
- Meldgaard, Morten, 1986, The Greenland caribou– zoogeography, taxonomy, and population dynamics, *Bio-science*, *Meddelelser om Grønland* 20, Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, København,
- Meldgaard, Morten, 1995, Resource pulses in a marine environment: a case study from Disko Bugt, West Greenland, *Man and Sea in the Mesolithic*, Fischer, Anders edit., Oxbow Monograph 53
- Meldgaard, Morten, 1997, Cod, caribou, and climate, *Climate and Man in the Arctic*, Kirsten Caning edit., Danish Polar Center, Copenhagen
- Meldgaard, Morten, 2004, Ancient Harp Real Hunters of Disko Bay, *Meddelelser om Grønland*, Man & Society 30. 2004, SILA & Danish Polar Center, Copenhagen
- Meldgaard, M. & Grønnow B., 1986 Sidste nyt fra Saqqaq-folket. Rapport fra udgravningerne i Disko Bugt, *Forskning i Grønland / Tusaat*, Kommissionen for videnskabelige undersøgelser i Grønland, København
- Meltzer, David J., 2002, What Do You Do When No One's Been There Before? Thoughts on the Exploration and Colonization of New Lands, *The First Americans*, Jablonsky red. Memoirs of the California Academy of Science, Nr 27, University of California, San Francisco
- Merleau-Ponty, Maurice, 1999, *Kroppens fenomenologi*, Daidalos, Göteborg
- Merriwether, D. Andrew, 2002 A Mitochondrial Perspective on the Peopling of the New World, *The First Americans*, Jablonski red. Memoirs of the California Academy of Science Nr 27, University of California Press, San Francisco
- Meynell, H., 1997, *En frøga om smak*, Nya Doxa, Nora
- Mikkelsen, Naja, 1999, Grønlands klimahistorie geologisk set, *Inuit, Kultur og Samfund*, Systime, Århus

- Mikkelsen, Naja & Ingerslev, Torsten red. 2002, Nomination of the Ilulissat Icefjord for inclusion in the World Heritage List, Grønlands Hjemmestyre & Ilulissat kommune, *Geological Survey of Denmark and Greenland (GEUS)* 2002, Copenhagen
- Mikkelsen, Naja, & Kuijpers Antoon, 2000, Nordboernes livsgrundlag i Sydvest Grønland, Årsbetæning 2000, *Danmarks og Grønlands Geologiske Undersøgelse*, Miljø- og Energiministeriet, København
- Mikalsen, Tør, 2001, Teltliv i Grønlands steinalder. Romlig analyse av steinartefakter på Saqqaqboplasser, Hovedfagsoppgave i arkeologi, *Universitetet i Tromsø* Våren 2001, Tromsø, opublicerad
- Moberg, Carl-Axel, 1969, *Introduktion till Arkeologi*, Natur & Kultur, Stockholm
- Molander, Bengt, 1996, Mellan konst och vetenskap. Att ge verkligheten form och innehåll, *Mellan konst och vetande*. Texter om vetenskap, konst och gestaltning, Daidalos, Göteborg
- Mollerup, Per, 1998, *Design er ikke noget i sig selv*, Gyldendal, København
- Montelius, Oskar, 1884, *Den förhistoriska fornforskarens metod och material*, AT5 8:3, Stockholm
- Montelius, Oskar, 1899, Typologien eller utvecklingsläran tillämpad på det meniska arbetet, *Formminnesföreningens Tidskrift* N:o 30, Kungl. Boktryckeriet, Nordstedt och Söner, Stockholm
- Morice, A.G., 1909, The Great Déné Race, *Anthropos*. I-IV 1906-1909
- Moore, John H., 2001, Evaluating Five Models of Human Colonization, *American Anthropologist* 103(2)
- Morrison, David, 1992, Before the Inuit. The Mysterious Dorset, Arctic Hunters. *The Inuit and Diamond Jeness*, Canadian Museum of Civilization
- Mulk, Inga-Maria, 1995, *Sirkas*, Studia Archaeologica Universitatis Umenensis 6, Umeå Universitet Arkeologiska Institutionen, Umeå
- Mulk, Inga-Maria, 1998 Sacrificial places and their meaning in Saami Society, *Sacred Sites Sacred Places*, Carmichael, D.L., Hubert J., Reeves, B. & Schanche, A. red. Routledge, London & New York
- Müller, S. et al., 1900, *Affaldsdynger fra Stenalderen*, Reizel Kjøbenhavn
- Müller, R., 1906 *Vildtet og Jagten*, H. Hagerups Boghandel, København
- Månson, Per, 1995, Jürgen Habermas och moderniteten, *Moderna Samhällsteorier*, Månson red. Rabé Prisma, Smedjebacken
- Møbjerg, Tinna, 1986, A Contribution to Paleoeskimo Archaeology in Greenland, *Arctic Anthropology* Vol. 23, Nos.1 & 2, The University of Wisconsin Press
- Møbjerg, Tinna, 1995, Sidste nyt fra Nipisat I, *Tidskriftet Grønland* Nr 2, Det grønlandske selskab, København
- Møbjerg, Tinna, 1998, The Saqqaq culture in the Sismiut municipality elucidated by the two sites Nipisat and Asummiut, *Man, Culture and Environment in Ancient Greenland*, Arneborg & Gulløv red., Dansk Polarcenter, Copenhagen
- Møbjerg, Tinna, 1999, New adaptive strategies in the Saqqaq culture of Greenland, c. 1600-1400 BC, Arctic Archaeology, *World Archaeology*, Volume 30, Nr 3, Rowley-Conwy red. Routledge
- Møbjerg, Tinna & Grummesgaard-Nielsen, Stig, 1997, Saqqaqkulturen på Asummiut, *Tidskriftet Grønland* Nr. 5-7 1997, Det Grønlandske Selskab, København
- Møbjerg, Tinna & Odgaard, Ulla, 1998, Begrebet Inua, *Tidskriftet Grønland* Nr. 5 1998, Det Grønlandske Selskab, København.
- Møhl, Ulrik, 1972, Animal bones from Itivnera. A Reindeer Hunting Site of the Saqqaq Culture. *Meddelelser om Grønland* 191 (6), Reizels Forlag København
- Møller, Gerda, 1984, Sælskind: Identifikation og nedbrytning, Rapport, *Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, afdeling for konservering*, Nuuk,
- Møller, Gerda, 1989, Eskimo Clothing from Qilakitsoq, The mummies from Qilakitsoq - Eskimos in the 15th century, Hart Hansen, J.P. & Gulløv H.C. red., *Meddelelser om Grønland*, Man and Society 12, 1989, Copenhagen
- Nagy, Murielle, 1997, *Palaeoeskimo Cultural Transition: A Case Study From Ivujivik, Eastern Arctic*, Nunavik Archaeology Monograph Series No.1, Avataq Cultural Institute, Québec,
- Nagy, Murielle, 2000, From Pre-Dorset foragers to Dorset collectors: Palaeo-eskimo cultural change in Ivujivik, eastern Canadian Arctic, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Danish Polar Center, Publ. 8, Copenhagen,
- Nash, Georg & Chippindale Christopher red., 2002, *European Landscapes of Rock-Art*, Routledge, London, New York
- Nelson, Edward, William, 1983, *The Eskimo About Bering Strait*, Smithsonian Institution Press, Washington London
- Norberg-Schulz, Christian, 1995, *Stedskunst*, Gyldendal Norsk Forlag, Oslo
- Norberg-Schulz, Christian, 1999, Fenomenet Plats, *Arkitekturteorier*, Skriftserien Kairos 5, Rasters Forlag, Stockholm
- Nordbladh, Jarl, 1991, On the possibilities of an archaeological reading of prehistoric symbolic languages, *Report from the 2nd NORDIC TAG conference Umeå 1987*, Evert Baudouy red., University of Umeå Department of Archaeology, Umeå
- Nordenskiöld, A.E., 1885, *Den andra Dicksenska Expeditionen till Grönland*, F & G Beijers Förlag, Stockholm
- Nyt fra Nationalmuseet 1998 Nr 78, Kunst og Magi, *Nationalmuseet*, København
- Nørby, Søren, 1996, Arvematerialet og dets evolution. Det genetiske grundlag for biologisk variation, *Ud-*

- viklingsideens historie. Fra Darwins syntese til nutidens krise*, Bonde N & Hoffmeyer, J. red., Gad, København,
- Nørby, Søren, 2003, DNA analysis – a tool to help reconstructing the past, *Mummies in a New Milenia*, Greenland Nationalmuseum and Archives, Nuuk & Danish Polarcenter, Copenhagen
- Nørlund, Poul & Stenberger, Mårten, 1934 Brattali, Meddelelser om Grønland Bind 88 No 1, Reitzels Forlag København
- Nørretranders, Tor, 2002, *Märk världen*. En bok om vetenskap och intuition, Alberts Bonniers Förlag, Nørhaven Paper back, Viborg
- Oakley, Kenneth P. 1972, *Man the Tool-maker*, Trustees of the British Museum, London
- Odgaard, Ulla, 1995, Telte i arktiske miljøer. Rekonstruktioner og ideology, Cand.phil. speciele, *Institut for Arkeologi og Etnologi*, København
- Odgaard, Ulla, 1998, The Arctic Middle Passage and its Religious Aspects, *The Kaleidoscopic Past*, Andersson, A–C. et al, red. Gotarc Serie C, Arkeologiska Skrifter NO. 16 Göteborg University, Department of Archaeology, Göteborg,
- Odgaard, Ulla, 2001, Ildstedet som livscentrum Bin i Tekst och Bind 2 Figurer samt Appendiks, Ph.d.-afhandling ved *Insitut for Forhistorisk Arkæologi, Middelalderarkæologi, Etnografi og Socialantropologi, Aarhus Universitet*, Århus, opublicerad disputation-utgåva
- Olsen, Bjørnar, 1993, *Jeger-Samler-Fisker-Samfunn*, Bo-setting og Samfunn i Finnmarks Forhistorie, Universitetsforlaget, Oslo,
- Olsen, Bjørnar, 1997, *Fra ting til tekst*. Teoretiske perspektiv i arkeologisk forskning, Universitetsforlaget, Oslo,
- Olsen, Bjørnar, 1998, Saqqaq housing and settlement in southern Disko Bay, West Greenland, *Acta Borealia* Volume 15, 2–1998, Novus Forlag, Oslo,
- Olsen, B., Hejsedal, A., Storli, I. & Larsen, J.-E., 1995, Camera archaeological. Rapport fra et feltarbeid, *Tromsø museums skrifter* XXIII, Tromsø
- Oosten, Jarich, 1997, Amulets, Shamanistic Clothes and Parahernalia in Inuit Culture, *Braving the Cold*
- Oosten, Jarich, 2000, The notion of inua and the dynamics of Inuit philosophy, Inuit inuunerup tunngaaviinik paasinnennerat, *Ilisimatusarfik Grønlands Universitet*, Nuuk
- O'Rourke, D.H., Mobarry, A. Suarez, B. K., 1992, Patterns of Genetic Variation in Native America, *Human Biology*, June 1992 Vol. 64 No. 3 417–434, Wayne State University Press, Detroit, Michigan
- O'Rourke, D.H., Hayes, M.G. & Carlyle, S.W., 2000, Spatial and Temporal Stability of mtDNA Haplogroup Frequencies in Native North America, *Human Biology* Febr.2000, Vol. No 1, Wayne State University Press, Detroit
- Oschinsky, L., 1964, *The Most Ancient Eskimos*, The Canadian Research Centre for Anthropology, University of Ottawa, Ottawa
- Ovsyannikov, O.V. & Terebikhin, N.M., 1998 N.M., Sacred space in the culture of the Arctic regions, *Sacred Sites Sacred Palces*, Carmichael, D.L., Hubert J., Reeves, B. & Schanche, A. Eds. Routledge, London & New York
- Owen, Linda R., 1988, Blade and Microblade Technology, Selected Assemblages from the North American Arctic and the Upper Palaeolithic of Southwest Germany, *BAR International Series* 441, Oxford
- Panofsky, Erwin, 1955, The History of Art as a Humanistic Discipline, *Meaning in the Visual Arts*, Doubleday Anchor Books New York
- Petersen, H. C., 1979, Terminologi for våpen- og værktøjssten fra eskimoisk stenalder, *Forskning i Grønland / Tusaut 1/79*, Kommissionen for Videnskabelige Undersøgelser i Grønland, København
- Petersen, H. C., 1986, *Skinboats of Greenland*, Ships and Boats of the North, Volume 1, The National Museum of Denmark, The Museum of Greenland & The Viking Ship Museum in Roskilde, Roskilde,
- Petersen, H.C., 1991, *Grønlændernes Historie fra urtid til 1925*, Atuakkiortfik, Nuuk
- Petersen, H.C., 2002, Fangststyr og klimarytmer i Grønland, Tema Nord Fiskeri, *Nordisk Ministerråd*, København
- Petersen, Margit, 1986 Pelsverk, opublicerad Afgang-opgave *Konservatorskolen, Danmark*
- Petersen, Mariane Hind, 2002, Coincidence or symbols?, *Smithsonian Institute* in press, Washington
- Petersen, Robert, 1966/1967, Burial-Forms and Death Cult among Eskimos, *Folk* Vol.8–9 1966/67
- Petersen, Robert, 1986, De grønlandske dialekters fordeling, *Vort sprog vor kultur*, Pilersuiffik, Nuuk
- Petersen, Robert, 1988, Palæoeskimoiske fund i Maniitsoq kommune, *Palæoeskimoiske Forskning i Grønland*, Aarhus universitetsforlag, Århus
- Petersen, Robert, 1997, On "smell of forest" in the Greenlandic Myths and Legends, *Fifty Years of Arctic Research*. Anthropological Studies from Greenland to Siberia, Gilberg&Gulløv red. Dept. of Ethnography, The National Museum of Denmark, Copenhagen,
- Petersen, Robert, 2003a., Settlements, kinship and hunting grounds in traditional Greenland, *Meddelelser om Grønland*, Man & Society 27, Danish Polar Center, Copenhagen
- Petersen, Robert, 2003b., Meqquusaq og hans møde med inughuit, *Tidskriftet Grønland* Nr 7–8 2003, Det grønlandske Selskab, København,
- Petersen, Vang, 1993, *Flint fra Danmarks oldtid*, Høst & Søn, København
- Philbert, Poul-Erik, 1999, Vand på modellerne, *Polarfronten* Nr 4 dec.1999, Dansk Polarcenter, København

- Pitul'ko, Vladimir V., 1995, High Arctic Mesolithic culture: man and environment, *Man and Sea in the Mesolithic*, Fischer, Anders edit., Oxbow Monograph 53
- Plog, Fred, 1977, Archaeology and the Individual, *The Individual in Prehistory*, Hill & Gunn red., Academic Press New York
- Plog, Stephen, 1980, *Stylistic variation in prehistoric ceramics*, Cambridge University Press, Cambridge
- Plog, Stephen, 1990, Sociopolitical implications of stylistic variation in the American Southwest, *The uses of style in archaeology*, Concey & Hastorf red., Cambridge University Press, Cambridge
- Plog, Stephen, 1995, Approches to Style, Complements and Contrasts, *Style, Society, and Person*, Carr & Neitzel red., Plenum Press New York
- Plumet, Patrick, 1982, Pour une révision du cadre conceptuel utilisé en préhistoire de l'Arctique central et oriental
Études Inuit Studies, Vol. 6 No2 1982 Polanyi, M., 1966, *The Tacit Dimension*, Routledge & Kegan, London
- Porsbo, J.S. & Nordenhem, E., 1988, *Samisk drækt-skick i Gällivare, Jukkasjärvi och Karesuando socknar*, çjtte Förlag, Jokkmokk
- Price, Neil, 2000, Drum-Time and Viking Age: Sámi-Norse Identities in Early Medieval Scandinavia, *Identities and Cultural Contacts in the Arctic*, Danish Polar Center Publ. 8, Copenhagen,
- Price, Neil, red., 2001, *The Archaeology of Shamanism*, Routledge London and New York
- Pääbo, Svante, 1985, Nuclear cloning of ancient Egyptian mummy DNA, *Nature* 1985; 314.
- Rahme, Lotta, 1985, Garvning och beredning av hudar och skinn med traditionella metoder, *Institutet för Förhistorisk Teknologi*, Sveg
- Rasch, Morten & Jensen, Jens Fog, 1998, Ancient Eskimo dwelling sites and Holocene relative sealevel changes in southern Disko Bugt, central West Greenland, *Norsk Polarinsitut*, Oslo
- Rasmussen, Henriette & Roy, Chandra, 2000, ILO Convention on Indigenous and Tribal Peoples, 1989 (No.169), A Manual, *International Labour Organization* 2000, ILO Office CH-1211, Geneva
- Rasmussen, Knud, 1926, Fra Grønland til Stillehavet, *Rejser og Mennesker fra 5. Thuleekspedition 1921-24*, Gyldendalske boghandel, Nordisk Forlag, København
- Rasmussen, Kaare Lund, 1994, *Kulstof-14 datering*, Munksgaards Dimensioner, København
- Reiter, Brigitta & Tvermoes, Michael, 1990, *Farvelære*, Nytt Nordiks Forlag Arnold Busck, København
- Renfrew, C. & Bahn, P, 1991, Archaeology. *Theories, Methods and Practice*, Thames and Hudson, London
- Renouf, Priscilla M.A., 1990, Sedentary Hunter-Gatherers: A Case For Northern Coasts, *Hunter-Gatherer Demography. Past and Present*, Meehan., B. & White, N. red, University of Sidney,
- Renouf, Priscilla M.A., 1993, Palaeoeskimo Seal Hunters at Port au Choix Northwestern Newfoundland, *Newfoundland Studies* Vol.9 No.2, Fall, Canada
- Renouf, Priscilla M.A., 1999, *Ancient Cultures. The Story of Port au Choix Bountiful seas*, Historic Sites Association of Newfoundland and Labrador, St John's, Newfoundland
- Rink, Heinrich, 1982, *Eskimoiske Eventyr og Sagn*, Rosenkilde og Bagger, København
- Riis, T. J., 1972, *Arkeologi och klassisk konst*, Berlinske Forlag København
- Roe, P. G., 1995, Style, Society, Myth, and Structure, *Style, Society and Person*, Carr & Nietzel eds. Plenum, New York
- Roussell, Aage, 1941, Farms and Churches in the Mediaeval Norse Settlements of Greenland, *Meddelelser om Grønland*, Bd 89, Reitzels Forlag, København
- Rosing, Emil, 1989, Aassuutit. Stjernerne, der forhindrede solen i at gå til bunds, *NAPA Nordens Institut i Grønland*, Nuuk,
- Rosing, Emil, 1994, *Tunuamiut Aarnuaat. Østgrønlandske Amuletter*, Atuakkiorfik, Nuuk
- Rosing, Jens, 1988a., Rensdyrsjægare i Itinnera, *Palæoeskimoisk Forskning i Grønland*, Aarhus Universitetsforlag, Århus
- Rosing, Jens, 1998b., Inua, *Tidskriftet Grønland* Nr. 5 1998, Det Grønlandske Selskab, København.
- Rosing, Minik T., 1999, 13C depleted carbon micro-particles in > 3,700 – Ma sea-floor sedimentary rocks from West Greenland, *Science* 283.
- Rosing, Minik T., 2000, Isua – Jordens ældste bjergarter, *Topografisk Atlas Grønland*, Kort og Matrikelstyrelsen, Det Kongelige Geografisk Selskab, C.A. Reitzels Forlag, København
- Ross, Sonja, 1994, Die Vagina Dentata in Mythos und Erzählung, *Völkerkundliche arbeiten* band 4, Holos Verlag, Bonn
- Rowley Susan, 1994, The Sadlermiut: Mysterious or Misunderstood?, *Threads of Arctic Prehistory: Papers in honour of William E. Taylor, Jr.*, Morrison & Pilon red., Canadian Museum of Civilization, Quebec
- Ryberg, Karl, 1999, *Färger i vardagsliv och terapi*, ICA Bokförlag, Västerås
- Sackett, James R., 1977, The Meaning of Style in Archaeology: A General Model, *Journal of the Society of American archaeology* Vol. 42 No 3.
- Sackett, James R., 1982, Approaches to Style in Lithic Archaeology, *Journal of Anthropological Archaeology* 1.
- Sackett, James R., 1985, Style and Ethnicity in the Kalahari: A Reply to Wiessner, *American Antiquity*, Vol. 50 No 1, University of California, Los Angeles
- Sackett, James R., 1990, Style an ethnicity in archaeology: the case for isochrestism, *The uses of style in*

- archaeology*, Concey & Hastorf red., Cambridge University Press, Cambridge
- Saillard, J., Forster, P., Lynnerup, N., Bandelt, H.-J., Nørby, S., 2000, mtDNA Variation among Greenland Eskimos: The Edge of the Beringian Expansion, *American Journal of Human Genetics* 67.
- Sandström, Sven, 1996, *Intuition och Åskådlighet*, Carlsons Bokförlag, Stockholm
- Saunders, Nicholas J., 1998, At the mouth of the obsidian cave: deity and place in Aztec religion, *Sacred Sites Sacred Places*, Carmichael, D. L., Hubert J., Reeves, B. & Schanche, A. Eds. Routledge, London & New York
- Shanks, Michel & Tilley, Christopher, 1987, *Re-Constructing Archaeology. Theory and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge
- Schick, Kathy D. & Toth, Nicholas, 1993, *Making Silent Stones Speak*, Human evolution and the Dawn of Technology, Simon & Schuster, New York
- Schiffer, Michael, 1987, *Formation Processes of the Archaeological Record*, University of New Mexico Press, Albuquerque
- Schilling, Henrik, 1996, Paleo-Eskimo Utilization of West Greenland Inland Areas, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Danish Polar Center, Copenhagen
- Schledermann, Peter, 1990, *Crossroads to Greenland*, Komatik Series, Number 2, The Arctic Institute of North America of the University of Calgary, Calgary
- Schledermann, Peter, 1996, *Voices in Stone. A Personal Journey into the Arctic Past*, Komatik Series, Number 5, The Arctic Institute of North America of the University of Calgary, Calgary,
- Schledermann, Peter & McCullough, Karen, 1988, Hearth of Darkness: Structural variability an ASTt dwellings in the Canadian High Arctic. Paper presented at the 21th Chacmool Conference, *University of Calgary department of Archaeology*, Calgary
- Schmidt, Lone, 1995, *Farven og Lyset*, Studier i Goethes farvelære, Forlaget Klematis, Århus
- Schwantes, Gustav, 1956, *Geschichte Schleswig-Holsteins*, Karl Wachholtz Verlag Neumünster
- Seaver, Kirsten A., 1996, *The Frozen Echo. Greenland and the Exploration of North America ca AD 1000–1500*, Stanford University Press, Stanford
- Secher, Karsten, 1998, Stone finds from the hall (XVII) and their functions – geological commentary, *Man, Culture and Environment in Ancient Greenland*, Arneborg & Gulløv red., The Danish National Museum and Danish Polar Center, Copenhagen
- Shackleford, Steve, 1989, Framtidsknivar med gamla metoder, Stensmide, Johansson T. red., Forntida Teknik, *Institutet för förhistorisk teknik*, Sveg
- Simonsen, B., Tonnesen, E. & Hansen, H. E., 2003, The Qilaktisoq Mummies: Family relations reexamined by DNA-profil, *Mummies in a New Millenia*, Greenland Nationalmuseum and Archives, Nuuk & Danish Polarcenter, Copenhagen
- Smith, Kevin, 2000, Who lived at L'Anse aux Meadows, *Wikings The North Atlantic Saga*, Fitzhugh & Ward red., Smithsonian Institution Press, Washington
- Smith, Kevin, Hancock, Ron & Rink, William J., 1997, Getting to the Core of the Matter: Potential Implications of a Microblade Core from Western Iceland on North Atlantic Settlement History and Arctic Prehistory, Paper presented at the 62nd Annual Meeting of the *Society for American Archaeology*, 4 april 1997.
- Skirbekk, Gunnar & Gilje, Nils, 1995, *Filosofins historia*, Daidalos, Göteborg
- Sløk, Johannes, 1960, *Det religiøse instinkt*, Berlinske Forlag, København
- Solberg, O., 1907, *Beiträge zur Vorgeschichte der Osteskimo*, Steinere Schneidegeräte und Waffenschärfe aus Grönland- Videnskabet Skrifter II, Christiania
- Song, Yaoliang, 1998, Prehistoric Human-Face Petroglyphs of the North Pacific Region, *Arctic Studies Center*, Nr 1, National Museum of Natural History, Smithsonian Institution, Washington London
- Sonne, Birgitte, 1999, Myter og Sagn, *Inuit, Kultur og Samfund*, Systime, Danmark
- Spector, Janet D., 1994, What This Awl Means, *Engendering archaeology*, Gero, J.M. & Concey M.W. eds, Blackwell,
- Spindler, Konrad, 1996, *Mannen i isen*, Universitetsförlaget, Stockholm
- Stanford, Dennis & Bradley, Bruce, 2002, Ocean Trails and Prairie Paths? Thoughts about Clovis Origins, *The First Americans*, Menoires of California Academy of Science Nr 27, Jablonski red., San Fransisco
- Stapert, Dick & Johansen, Lykke, 1999, Making fire in the Stone Age: flint and pyrite, *Geologie en Mijnbouw*, Kluwer Academic Publisher, Netherlands
- Strindberg, August, 1961, De Lycksaliges ö, *Svenska öden och äventyr I*, Aldus/Bonniers, Stockholm
- Sutherland, Patricia, 1993, The History of Inuit Culture, *In the Shadow of the Sun*, perspectives on Contemporary Native Art, The Canadian Museum of Civilization
- Sutherland, Patricia, 1996, Continuity and Change in the Paleo-Eskimo Prehistory of Northern Ellesmere Island, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red., Danish Polar Center, Copenhagen
- Svensk Ordbok*, 1986, Språkdata Göteborgs Universitet & Esselte Studium, Stockholm
- Sørensen, Mikkel 2002, Forhistorisk Arkæologi. Om palæoeskimoerne i Grønland og det arkæologiske kulturbegreb, *Nationalmuseet, Forskning*, København
- Tacon, Paul S.C., 1983, An analysis of Dorset Art in relation to prehistoric culture stress, *Etudes INUIT Studies* 1983 Vol.7 No 1. Québec

- Thalbitzer, William, 1926, *Eskimoernes kultiske guld-
domme*, V. Pios Boghandel, København
- Tilley, Christopher, 1989, Excavation as Theatre, *Archaeology and Society*, Trotzig & Valne red., ICAHM Report No.1, Stockholm
- Tilley, Christopher, 1994, *A phenomenology of Landscape*, Berg Publisher, Oxford
- Trinkhaus, Erik & Shipman, Pat, 1993, *The Neandertals*. Changing the Image of Mankind, Jonathan Cape, London
- Tuborg, Hanne & Sandell, Birger 1999, *Paleo-Eskimo Settlements in Scoresby Sund, Northeast Greenland*, Danish Polar Center, Copenhagen
- Tuck, James, A., 1976, *Newfoundland and Labrador Prehistory*, Musée National de l'Homme, Ottawa
- Turner II, Christy J. G., 2002 Teeth, Needles, Dogs, and Siberia: Bioarchaeological Evidence for the Colonization of the New World, *The First Americans*, Jablonski red. Memoirs of the California Academy of Science Nr 27, University of California Press, San Francisco
- Uberoi, J. P. S., 1998, Videnskabsmandens og Digterens Problem, *Lyset, mørket og farverne*, Goethes Farvelære – indblik og perspektivering, Boëtius, Lauridsen & Lefèvre red., Multivers Danmark
- Waldorf, D. C., 1989, Bakgrund samt Mot bättre bifacialer, Stensmide, Johansson T. red., Forntida Teknik, *Institutet för förhistorisk teknik*, Sveg
- Wallenstein, Sven-Olov, 2001, *Bildstrider*. Föreläsningar om estetisk teori, Alfabeta Bokförlag AB, Finland
- Vastokas, Joan M., 2000, Style, Culture, and Ideology in Art Nouveau: An Exemplary Analytical Model for a Humanist Archaeology, Paper presented at The 33th Chacmool Conference nov. 2000, Art for Archaeology's Sake, *Department of Archaeology, University of Calgary*, Calgary
- Weidick, Anker, 1988, *Gletschere i Sydgrønland*, Grønlands Geologiske Undersøgelse, København
- Weidick, Anker, 1995, Landhævning og landsenkning i Grønland siden sidste istid, *Grønlands Fysiske Natur*, Gregersen red., Rhodos Internationalt Forlag for Videnskab og Kunst, København,
- Weidick, Anker, 1996, Neoglacial Changes of Ice Cover and Sea Level in Greenland – a Classic Enigma, *The Paleo-Eskimo Cultures of Greenland*, Grønnow red., Danish Polar Center 1996, Copenhagen
- Weitz, Morris, 1996, Teoriernas roll i Estetiken, *Konsten och Konstbegreppet*, Kungliga Konsthögskolan, Rasters Förlag, Stockholm
- Welinder, Stig, 1994, *Strindberg som Arkeologikritiker*, Almqvist & Wiksell International, Studentlitteratur, Lund
- Wiessner, Polly, 1982, Beyond willow smoke and dog's tail: A comment on Binford's Analysis of hunter-gatherer settlement systems, *American Antiquity*, Vol. 47, No1,
- Wiessner, Polly, 1985, Style or Isochrestic Variation? A Replay to Sackett, *American Antiquity* Vol 50, No. 1.
- Wiessner, Polly, 1990, Is there a unity to style? *The uses of style in archaeology*, Concey & Hastorf red., Cambridge University Press, Cambridge
- Vibe, Christian, 1967, Arctic Animals in Relation to Climatic Fluctuations, *Meddelelser om Grønland* 170 Nr 5, Reitzels Forlag, København
- Vilks, Lars, 1995, *Konst Teori*. Kameler går på vatten, Nya Doxa, Nora
- Wölfflin, Heinrich, 1948, *Konsthistoriska grundbegrepp*, Svenska Bokförlaget / Norstedts, Stockholm
- Zajonc, Arthur G., 1998 Lux/Lumen, *Lyset, mørket og farverne*, Goethes Farvelære- indblik og perspektivering, Boëtius, Lauridsen & Lefèvre red., Multivers, København
- Zorgdrager, Nellejet, 1997, Saami clothing and Saami identity, *Braving the Cold*, Buys, Cunera & Oosten, Jarich eds. Research School CNWS, Leiden University, The Netherlands
- Ørskov, Willy, 1999, *Samlet*, Borgen, København

Referenser till inledande citat

- Kent Andersson, ur *Slaven*, opublicerad
- Bibeln*, ur Genesis 1:2–4
- Lars Dalager 1728 och 1752 ur Nordenskiöld 1885, se ovan
- Johann Wolfgang von Goethe, ur Boëtius, H., Lauridsen, M. L. & Lefèvre, M. L. 1998, se ovan
- Hamlet, William Shakespear, Ward, Lock & Co, London 1911
- Poul Henningsen, TV-intervju i DR/KNR, Grönlands TV, mars 2000
- KLYS-appellen, KRO-bladet, nov. 1967, Konstnärernas Riksorganisation Stockholm
- Johannes Kreuztmann, Albrecht Platou, Ivar Mathæussen, ur Hansen red. 1971 se ovan
- Ole Lange i Godthåb 1728, ur Rosing J. 1988a., se ovan
- Sara Lidman, i intervju i Sveriges Radio TV december 2003
- Majakovskij, Vladimir, ur *För full bals och andra dikter* i översättning av Ulf Bergström och Gunnar Harding, Wahlström & Widstrand, Stockholm 1970
- Martinson, Harry, ur *De tusen dikternas bok*, Ellerström, Lund 1986
- Mikael, ur Danielsson 2001, se ovan
- Petersen 1911, till engelska av Robert Petersen därifrån till svenska av MHB, ur Grønnow, Meldgaard, & Nielsen, 1983, se ovan
- Ingrid Sjöstrand, ur *Skogen i trädet*, Bonniers, Stockholm 1981
- Nils-Aslak Valkeapää, ur *Vidderna inom mig*, DAT Café Existens, Munkedal 1997
- Willy Ørskov ur *Samlet* 1999, se ovan

Referenser till personlig kommunikation

- Claus Andreasen, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Nuuk
- Joel Berglund, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Nuuk
- Steven Birch, arkeolog, Isle of Skye, IV 49, 9 BS, Scotland
- Coulson, Sheila, Forhistorisk Institutt, Universitetet i Oslo
- Christine Couyler, Naturinstituttet, Nuuk
- Olga Csonka, csonka@grennet.gl, Nuuk
- H. C. Gulløv, Nationalmuseet, Köpenham
- Elisabeth Nordbladh, Arkeologiska institutionen, Göteborgs universitet
- Bjarne Grønnow, centerleder, Nationalmuseet Köpenham
- Flemming Hansen, flygoperatör, Nuuk
- Jan Heinemeier, AMS Laboratorium for Fysik og Astronomi, Univesitete i Århus
- Fuuja Larsen, museumstekniker, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Nuuk
- Jørgen Meldgaard, f.d. museumsinspektør, Nationalmuseet Köpenham
- Ludvig Sethsen, jägare, Nuuk
- Morten Meldgaard, direktör, Dansk Polarcenter, Nordatlantisk Brygge, Köpenham
- Søren Nørby, dr. med. Köpenham
- Mariane Petersen, Grønlands Nationalmuseum og Arkiv, Nuuk
- Erik Brinch Petersen, Forhistorisk Institut, Universitetet i Köpenham
- Henriette Rasmusen, landstyremedlem, Grønlands Hjemmestyre, Nuuk
- Jens Rosing, konstnär, Humlebæk
- Mikkel Sørensen, ph.d.-stud. Forhistorisk Institut, Universitetet i Köpenham
- Nils Aslak Valkeapää, bildkonstnär, poet och jojkare, Pättikää, Sápmi

Appendix: fyndkataloger och tabeller

Här nedan redovisas fynden av artefakter från de utgrävda och systematiskt undersökta boplatserna i Nuukfjorden samt fynd och fyndplatser dokumenterade under Grönlands Nationalmuseum og Arkivs rekognoseringar i Nuuk och Maniitsoq kommuner under åren 1996–2000. I den första fyndkatalogen anges antalet definierade redskap från varje boplatser som ingår i projektet Mobilitet och Estetik och några beskrivs mera ingående. Därefter redovisas fyndens läge i koordinatsystemet på respektive utgrävningsplats. De listor som presenteras i detta sammanhang har sammanställts efter varje fältperiod och är inte helt konsekvent utformade. T.ex. är objektets KNK-nummer (Grönlands Nationalmuseum og Arkivs fyndnummer) angivet på vissa fynd men inte på andra. Olikheterna är ett resultat av en förändrad strategi under arbetets gång. Då skillnaderna sannolikt inte har någon avgörande betydelse för förståelsen har texterna behållits som de ses i de fyndlistor som bevaras tillsammans med fynden i magasinet på Grönlands Nationalmuseum og Arkiv i Nuuk. Listorna har dock versionerats till svenska. Appendixets tredje del utgörs av en uppställning av de tabeller som ligger till grund för de jämförelser mellan artefakternas antal, storlek, morfologi och råmaterial som redovisas i avhandlingen. För att öka tillgängligheten är dessa tabeller på engelska. Slutligen redovisas de paleoeskimåiska fynden och fyndplatserna från rekognoseringsarna. Dessa fynd är inte publicerade men förekommer som jämförelsematerial i avhandlingen.

Artefakternas antal på respektive boplatser samt beskrivning av vissa fynd

Narsaarsuup Nuua, KNK 24

Spetsar, n=8 killiaq, n=4 kvartsit

Den mest iögonenfallande spetsen från Narsaarsuup Nuua är ett stort, tunnt bifacialt lansblad (KNK 24x1, 9x3,2x0,5cm) av killiaq. Det har formen av ett lagerbärsblad med lätt rundad sida och spetsig bas. Bladet är lätt svallat efter vistelsen i havsvattnet och har en liten defekt längst ut på en sida. Det fanns längst ut på tången, Area A. Från utgrävningen, Area B, kommer sju definierbara spetsar av killiaq. En är hel medan fyra saknar något av spets eller bas. Den största av dessa (KNK 24x12, 4,41x 1,6x0,5) har tånge och grov dentikulär kantretusch. Tre av de övriga är slanka tångeförsedda spetsar och av dessa har en (KNK 24x13, 3,3x1,2x0,42) en påtagligt jämn och fin tandad kantretusch. Den minsta spetsen (KNK 24x20, 1,1x0,6x0,11cm) är flat med mycket lätt konkav bas och bilateralt slipade centrala ytor. Av de fyra fynd som definierats som delar av spetsar av kvartsit har en varit en mindre spets medan de övriga sannolikt varit längre än fem centimeter. Det finns diagonala inklusioner i kvartsiten på en av dessa spetsar (KNK 24x30).

Sticklar, n=4 killiaq

Här finns en dubbelstickel (KNK 24x25) med ärr efter minst tre avslag på ömse sidor. Avslagssidorna sitter diagonalt mot varandra.

Stickelavslag, n=16 killiaq

Stickelavslagen varierar i längd mellan 1,59 och 0,6 cm. 11 st är fyrsidiga och övriga har tre sidor.

Skrapor, n=1 kalcedon

Skrapor av kalcedon (KNK 24x18, 1,50x1,45x0,3 cm) är lätt konvex dorsalt och har en flat ventralsida. Den är nagelformad och rundad, har fin retusch runt om och är gjord av en brungrön tät kalcedon. Den är avknäckt mitt över.

Pryl n=1 killiaq

Prylen / sylen (KNK 24x24, 2,30x1,20x0,48cm) är lätt asymmetrisk mot spetsen.

Den ena sidan är 1,25 cm lång och består av en lätt konkav inbuktning medan den andra sidan är mera jämnt sluttande och 1,1 cm lång. Den kraftiga udden är avrundad och nästan lika bred som tjock (för borrh se Andersson et al 1978:235).

Sidblad, n=1 killiaq

Ett tunt diskformat eller lätt ovalt blad med kantretusch på de två motstående långsidorna har definierats som sidblad (KNK 24x22, 2x1,50x0,18cm).

Mikrospån, n=16 bergkristall

Några mikrospån kan möjligen vara delar av stickelavslag, tex KNK 24x40x2 som är ett lätt krummt spån med en längsgående ås (1,50 x 0,55 x 0,25cm).

Fyra av de sexton spånen utgörs av fragment.

Redskapsfragment n=4, killiaq

Två redskapsfragment är sannolikt delar av sticklar; KNK 24x19x2 och KNK 24x43, medan KNK 24x23, nu 3x1,5x0,3 cm stort, kan vara en del av en skrapa med en 0,4 cm hög egg.

Råmaterial och kärnor, n=2 killiaq, n=13 bergkristall

Jämförelsevis stora killiaq-avslag har här definierats som råmaterial. Dessa är 6 och 7 cm långa (KNK24x2 och KNK 24x3). Ytterligare ett kraftigt killiaqstycke med gångjärnstopp, 4 cm långt, kan möjligen också ses som råmaterial. Kärnorna av bergkristall är mellan 1,5 till drygt 3,5 cm långa stycken med spår efter avslag.

Avslag och flisor n= 549 killiaq, n=134 kvartsit, n=19 bergkristall

Det största killiaq-avslaget är 5 cm men de flesta är mycket små flisor. Bland avslagen av kvartsit förekommer också ett stort antal flisor och här är de större avslagen omkring 4 centimeter. De tre avslagen av kalcedon är alla ytterst små flisor, en grön och två gråbeiga.

Lampa, n=1 täljsten/bergart

Lampan, (KNK 24x49 24x17x11 cm), är en tydligt bearbetad sten av grön täljsten av en "sämre" kvalitet med en oval urholkning 18x11cm och 1,7 cm djup.

Nuugaarsuk, KNK 23

Spetsar, n=9 killiaq, n=1 kvarts.

Fyra av de tio spetsarna är kompletta. De är alla små och mellan 1,90 och 2,85 cm långa. En är av ren kvarts och försedd med en tånge (KNK 23 x 69) medan de andra är av killiaq och har rak bas. Två av de med rak bas är flata och slipade bifacialt över den centrala ytan (KNK 23x35, KNK 23x46). Resten av de fynd som kategoriserats som spetsar är antingen större delar eller mindre fragment av bifacialt tillverkade redskap av killiaq. Alla fragment är slanka utom det största stycket (KNK 23x57) som är rundat på ömse sidor av en tunn, flat spets. Detta motsvarar sannolikt den övre tredjedelen av ett större ovalt blad som bräckts av diagonalt (jfr KNK24x1).

Sticklar, n=9 killiaq, (n=1 bergkristall).

Nio sticklar är av killiaq. Tre är kompletta (KNK 23x 26, 47,70) och har från tre till sju årr efter avslag. Andra är antingen använda helt ner i basen eller avknäckta toppar med upp till fem årr efter avslag. Ett stycke bergkristall med årr efter ett tresidigt avslag (KNK 23x18/1,7x 0,6 x 0,8cm) är satt inom parentes då det är osäkert om detta är en stickel eller en del av en mikrospånkärna. Det har slank pyramidform och fem slagvågor på motsatta sidan avslagsåret.

Stickelavslag, n 6 killiaq, n=3 bergkristall.

Hälften av stickelavslagen av killiaq är fyrsidiga och hälften tresidiga. Det längsta är 2 cm och det kortaste 0,55 cm. Tre av dem har slipade toppar. Här finns också tre rektangulära mikrospån av bergkristall, mellan 2,6 och 1,8 cm långa. Två är tresidiga och ett är fyrsigt och lättare krummt. Om de skall definieras som stickelavslag eller mikrospån är osäkert.

Knivar, n=1 killiaq.

Knivbladet (KNK23x25) av killiaq är komplett. Det är slankt, bifacialt tillslaget med en rak och en lätt böjd långsida.

Skrapor, n=1 killiaq, n=1 kvartsit, n=1 bergkristall.

Skrapan av killiaq (KNK 23x1) är rektangulär och har retusch på tre sidor. Den ena kortsidan är bred och lätt rundad medan den andra är smalare och rak. En av skraporna är av kvartsit (KNK 23x56), triangulär till formen och med skrapeggen på ena kortsidan. Kvartsiten är vit, semitransparent och har en genomgående ljus grönbeige inklusion i redskapets längdriktning. Skrapan av bergkristall (KNK 23x71) har ett triangulärt tvärsnitt och skrapeggen en vinkel på nästan 90 grader.

Pryl n=1 killiaq.

Prylen (KNK 23x58) är unifacialt tillslagen och har starkt sluttande långsidor från en hög och slät dorsalsida.

Mikrospån, n =14 bergkristall.

Av mikrospånen är två hela (KNK 23x25, KNK 23x39) och de övriga större eller mindre fragment av spån, definierade utifrån ett triangulärt tvärsnitt och en eller flera långsgående åsar eller avspaltningsårr.

Eldslagingssten, n=1, killiaq.

Ett kraftigt stycke killiaq (KNK 23x66 / 4,1x2,75x1cm) med ojämn ytretusch på tre sidor har definierats som en eldslagingssten. Den ventrala ytan är glatt och de dorsala ojämnheterna fylld med ett vitt pulver som kan vara aska.

Redskapsfragment, n=5 killiaq.

Ett av de fem redskapsfragmenten är sannolikt basdelen till en större stickel (KNK 23x59). De övriga kan inte definieras. Råmaterial, n= 2 killiaq, n=1 kvarts. Två större bitar av killiaq och ett av kvarts har definierats som råmaterial. Kvartsstycket (KNK 23x49x1) är ett kraftigt diskusformat avslag med flera avspaltningsytor.

Kärnor, n=11 bergkristall.

Kärnorna av bergkristall är mellan 3 och 1,5 cm långa med ett eller flera avspaltningsårr.

Avslag/flisor, n=997 killiaq, n=104 kvartsit, n=40 kvarts, n=47 bergkristall, n=3 (+69?) kalcedon.

Bland avslagen av killiaq är bara ett fåtal större än 4 cm, många är mindre och de flesta är mycket små flisor, 1 cm eller mindre, ofta funna i en samling eller koncentration. Avslagen av kvartsit är vita med vita eller ljus gröna och beige inklusioner. 18 st är större avslag, upp till 4,23,7x0,75 cm. Några är närmast spånformade med en eller flera åsar. Resten är flisor. Kvartsavslagen är vita men det finns också två flata stycken rökkvarts (KNK 23x9/2x1,3x 0,5 cm och KNK 23x42/3,35x 1,8x0,5). Tre små flisor är av kalcedon, en brunröd, en grå och en beige. Det grå är ett splitterstycke med trekantigt tvärsnitt och de två andra flata och tunna. Till detta kommer ytterligare 70 flisor av en svårbestämd mineral (KNK 23x74x1-70). Det är sannolikt fråga om kalcedon eller en sorts jaspis. Flisorna är vita, inte helt opaka utan släpper igenom ett visst ljus. Det gör inte killiaq även om den är tunn. De vita flisorna leder tankarna till värmebehandlad av killiaq eller kalcedon?

Övrigt. Från utgrävningen insamlades förutom träkolsprover dessutom en skörbränd koksten (KNK 23x76) och ett litet antal skörbrända stenar av bergart bemängda med aska/silt samt ett drygt sockerbitstort stycke av en glimmerrik grön bergart. Lösfynden från Area B bestod av större kvartsitavslag. Ett har definierat som en ändskrapa. Det är av en "fetare" mineral (kalcedon/kvartsit? KNK 23x14) och har en tunn inklusion som löper diagonalt över ytan.

Kikiallit Nuua och området runt Tatsip Ataa, KNK 134**Spetsar, n=11 killiaq, n=3 kvartsit**

Flera av killiaqspetsarna är hela. På någon saknas bara det yttersta av bas och spets. Några är bifacialt tillslagna med jämnt avsmalnande sidor till tånge. Andra är närmast triangulära, bifacialt slipade och med rak eller mycket lätt konkvav bas. Spetsarna av kvartsit är dels två basstycken av en mindre (KNK 134x43b) och en större spets (KNK 134x41) samt c:a 2/3 av ett riktigt stort blad (KNK 134x1) nu 4,4x2,8x0,55 cm.

Sticklar, n=14 (+5) killiaq, n=1 bergkristall

Fem sticklar är hela, från 2,8 till 2,3 cm långa, antingen med rund, spetsig eller rak bas. En av dem är en dubbelstickel med ärr efter avslag på ömse sidor av den slipade överdelen. Till gruppen sticklar har fem definierbara delar av sticklar inräknats. Det stycke bergkristall som definierats som en stickel (KNK 143x57, 1,8x0,9x0,45 cm) har en lätt rundad och en rak sida med ett ärr efter ett avslag.

Stickelavslag, n=17 killiaq

Stickelavslagen är mellan 1,35 och 0,65 cm långa. Fyra har ett triangulärt tvärsnitt medan de tretton andra är firsidiga och flera av dem har egna ärr efter avslag.

Mikrospån, n= 17 bergkristall

Mikrospånen är mellan 1,7 och 1,3 cm långa med tresidigt tvärsnitt. De kan ha en eller två åsar eller vara platta med ett långsgående avspaltningsårr. Några av dem kan möjligen vara stickelavslag och ett en avknäckt egg av en mindre skrapa. Åtta stycken är mindre fragment av spån.

Skrapa, n=1 killiaq, n=1 bergkristall

Skrapan av killiaq (KNK 134x16, 3,3x1,7-1,1x0,4cm) är asymmetrisk, en s.k. transversal skrapa med kantretusch runt om. Bergkristallskrapan (KNK 134x45, 2,75x0,5-1,2x0,6cm) är en sidskrapa. Den är flathuggen ventralt, hög och lätt rundad dorsalt samt rund i basen.

Sideblade, n= 2 killiaq

Två tunna blad har definierats som sidblad. Det ena är rektangulärt (KNK 134x21, 2,5x1,4x0,35cm) med lätt avrundade kortsidor och retusch på två av långsidorna. Det andra mer kvadratisk (KNK 134x18, 1,35x1,10x0,18cm).

Redskapsfragment n=5 killiaq, n=1 kvartsit

Av de fem redskapsfragmenten är ett sannolikt en mindre del av en vapenspets och ett en del av en stickel. De andra är tunna och flata med kantretusch på någon sida. Det av kvartsit (KNK 134x42 / 2,5x2,5x0,3cm) har kantretusch på en sida och kan vara en del av ett stort tunnt blad.

Råmaterial, n=1 bergkristall

Råmaterialet (KNK 134x47, 3,2x2,7x2,4cm) är ett större stycke kvartskristall med formen av en pelare med tre helt flata och en något mindre jämn sida.

Kärnor, n=3 bergkristall

En av kärnorna av bergkristall är en handtagskärna (KNK 134x44, 2,1x1,9x1x1,1 cm) med två avspaltningsårr för mikroblad på tvärs av kärnans längdriktning. Den har emellertid flera avspaltningsårr och liknar också en trekantig skrapa med sin flata ventral- och höga dorsalsida.

Avslag, n=751 killiaq, n=23 kvartsit, n=13 bergkristall, n=4 kalcedon

Bara ett trettiofå av killiaqavslagen är dryga 2cm. De flesta är mindre flisor ofta funna i koncentrationer. Av kvartsitavslagen är ett tiotal större, upp till 3,7 cm långa, och resten är flisor. De är alla vita med enstaka inklusioner. Avslagen av bergkristall är oregelbundna flata stycken mellan 3 och 0,5 cm långa. De av kalcedon är flisor. Den största är 1,1 cm vit och lätt blåskimrande. Av de övriga är ett grått, ett annat gråbrunt och det tredje grönt.

Övrigt. Tillsammans med träkol och påsar med silt eller aska samlades 5 kokstenar och flera stenar av berggrunden in från Kikiallit Nuuat. Det skall poängteras att fynden från området runt Tatsip Ataa har samma KNK-nummer (134). De har med utgångspunkt från söder mot, norr kallats "Väster om tången", "Tången" och "Jørgensens hytte". Väster om tången har fynd-nummer KNK 124x1-3 och består av en slank, tunn killiaqspets (KNK 134x1, 3,2x 1,05 x 0,25cm) med en tydligt avsatt, 1,2 cm, lång tånge samt ett avslag av killiaq och ett av kalcedon. Från "Tången" finns fynden KNK 124x4-6 innefattande en stickel (KNK 134x4, 2,85 x 0,8 x 0,5 cm) med minst fyra avslagsårr samt två avslag, ett av bergkristall och ett av kalcedon. Dessutom samlades härifrån in några recenta täljstensföremål: två små sockerbitsformade stycken och en form för gjutning av hagel. Lösfynden nedom thuleruinen vid "Jørgensens hytte" är tre avslag av kvarts/kvartsit och tre av kalcedon samt ett avslag av en opak mineral (1,4 x 1,2 x 0,5 cm) tolkad som bössfinta och till detta kommer sju fragment av recenta täljstenskärl varav ett är en påbörjad leksakslampa.

Kingitup Taseraasaa, KNK 133

Spetsar, n= 4 (+1) killiaq, n=2 kvartsit, n=4 kvarts, n=1 (+1) kalcedon

Tre killiaqspetsar är slanka med lätt markerad gräns för tånge. En är nästan hel, har ovalt tvärsnitt och är bifacialt tillslagen (KNK 133x3, 3,1x1,1x0,5 cm). En annan saknar bara det yttersta av basen (KNK 133x4, 2,55x1,0x0,4cm) och har uttald tandad kantretusch. Ytterligare en är påtagligt tunnare än de andra (KNK 133x2). En av spetsarna av kvartsit (KNK 133x9, 5,8x1,7x0,9cm) är istället påtagligt lång och smal med ett lätt rundovalt tvärsnitt. Råämnet ojämnheter kan ha hindrat att denna spets blivit lika välformad som de övriga. Den andra spetsen av kvartsit (KNK133x12, 2,65x1,35x0,4cm), som saknar både spets och bas, är flatare. Båda är gjorda av vit kvartsit med ljusa inklusioner. Här finns fyra vapenspetsar tillverkasde av ett råmaterial som jag valt att beteckna som kvarts. Råämnet är något "sockrigt", som i kvartsit, men samtidigt så rent och translucent att gränsen är svår att dra. Dessa spetsar beskriver fyra helt olika typer av ändblad. Två av dem är hela och en av dem (KNK 133x28, 2,7x0,9x0,32cm) har en tydligt markerad tånge. Den är ytterst välgjord med tunnt ovalt tvärsnitt och fin tandad kantretusch runt om. Den andra (KNK133x27, 3,75x0,85x0,5 cm) är gjord på samma sätt men utan markerad tånge. Denna är mycket slank, lite flatare ventralt, och de symmetriska sidorna övergår succesivt i en spets i båda ändar. Den tredje kvartsspetsen (KNK133x10 / 2,25x1,5x0,4cm) kan vara tången eller spetsen av ett ändblad. Den sista av dessa fyra (KNK133x11, 2x1,4x0,5cm) är basen av en något större spets, tillverkad av ett spånformat avslag. Kalcedonspetsen (KNK 133x14) är bifacialt tillslagen, slank men med ett runtovalt tärsnitt. Den har bräckts av diagonalt mot spetsen och det yttersta av tången är också borta. Formen i den avsmalnande långsidan beskriver en nästan jämn övergång till tången.

Två lösfynd från 1980 respektive 1987 skall också redovisas här. Det ena är en hel, bred och flat dorsetspets med kort bred tånge (KNK 1231x1, 4x2x0,6cm). Den är fint bifacialt tillslagen, gjord av en lätt mjölkaktig vit kalcedon och har tydliga knoppar på ömse sidor, både där bladspetsen övergår i tången och på den närmast raka basens avslutning. Fyndet från 1987 (30-1987, 3,85x2,5x0,7cm) är en dryg tredjedel av ett större lansblad av killiaq. Två avslag fanns vid samma tillfälle: ett av killiaq och ett av bergkristall.

Sticklar, n=5 killiaq, n=1(?) bergkristall

En av sticklarna (KNK133x40 / 3,35x1,9x0,8cm) är påfallande stor och gjord av en grå tät och glansig killiaq. Det är en dubbelstickel (mittstickel) som har fyra avslagsårr på den ena sidan och fem på den andra. På en sida motsatt stickelavslagsdelen finns två parallella avspaltningar efter mikroblad. Storleken hos denna stickel ger associationer till sticklar från Independence I-kulturen. En av de fyra andra sticklarna av killiaq är också en dubbelstickel (mittstickel, KNK133x33, 3x1x0,5cm) med två avslagsårr på en sida och fem på den andra. Den är hel och har lätt rundad bas. Av de övriga sticklarna saknar en toppen och två basen. Stickeln av bergkristall (KNK133x30, 1,9x1,4x0,4cm) är ett formad som en tummvante med årr efter ett trekantigt avslag (eller möjligen ett mikrospån?).

Stickelavslag, n=1 killiaq

Stickelavslaget är 1,7 cm långt, tresidigt, slipat på två sidor och har ett eget avslagsårr.

Mikrospån, n=5 bergkristall

Det längsta mikrospånet är 2 cm långt, tresidigt med en längsgående ås. Ytterligare ett annat är tresidigt medan de övriga är delar av flata spån.

Knivar, n= 1 killiaq

Knivbladet (133x1, 4x2x0,5 cm) är ett lätt svängt spån, avbräckt på tvären. Det är unifacialt tillslaget med hög dorsalsida, har en rundad kortände och kantretusch på alla bevarade sidor. En av de dorsala långsidorna sluttar brant liksom den

rundade kortsidan. Den avbräckta sidan kan motsvara spetsdelen av knivbladet som då ligger bäst i vänster hand. Alternativt är detta en skrapa.

Skrapor, n=1 kvartsit

Ett kvadratisk stycke vit kvartsit (KNK 133x35, 2,5x2,5x0,7 cm) definieras som en möjlig skrapa med lätt konkav ventral egg.

Råmaterial, n=>10 kvarts

Råämnen här består av drygt 2 cm tjocka och upp till 6 cm långa kvartsstycken. Ett är av rökkvarts (5,2x3,2x1,5cm) och har en rektangulär kristallklar inklusion. De flesta är vita och semitransludenta. Flera av dessa har en succesiv övergång till mera kristalllika och glasklara delar. Gränsen mot bergkristall är flytande, och detta gäller även råämnen i kärnorna nedan.

Kärnor, n=40 kvarts/bergkristall

Kvarts/kristall-stycken med ett eller flera avspaltningssärr har definierats som kärnor. Bland dessa finns några med helt släta prismalika sidor. Några kan möjligen vara redskapsfragment se KNK 133x24 och KNK133x42. En kärna har formen av ett handtagsblock med avspaltningssärr på tvärs av kärnans längdriktning (KNK133x16x1, 3,4x2,5x1,3-0,4cm). En annan är en fyrsidig pelare med ett avspaltningssärr efter ett 1x0,3 cm stort mikrospån (KNK133x43, 4,25x1,6x1,1cm).

Avslag, n=65 killiaq, n=18 kvartsit, n=180 kvarts, n=30 bergkristall, n=6 kalcedon

Bland killiaqavslaget är det bara några få flisor. De flesta är omkring 4 cm och det längsta drygt 5 cm långt. Flera av dem är spånlika med en längsgående ås. De är ofta svallade. Några har retuschlika kantspår och kan vara redskapsfragment (KNK133x15x1-65, KNK 133x41). Hälften av kvartsitavslagen är större stycken. Två (KNK 133x18x1-2) har ojämna avspaltningar på sidorna och kan också vara fragment av redskap (basdelar av spetsar?, jfr KNK 134x1 och KNK24x11). Kvartsiten är vit och bara ett fåtal av avslagen har inklusioner. Precis som när det gäller kärnorna ser man inte sällan övergången från mindre transludent till glaslik mineral på samma stenstycke. Här finns mest ljusa och kristallklara bitar men också ett par av mörk rökkvarts. Kalcedon-avslagen är tunna och mellan 1,1 och 1,7 cm långa. Ett är gråsvart och de övriga ljusbeiga eller grå.

Övriga fynd n=23

Två av de övriga fynden (KNK 133x26x1-2) är svårbestämda. Det ena är ljusbrunt och kvadratisk och det andra ljusgrått och asymmetriskt. Råmaterialet liknar mera kalcedon än flinta men tjockleken och kantretuscheringen leder tankarna till bössflinta. Ytterligare andra fynd från området är klart recenta, bl.a. mer än tjugo täljstenbitar och en knappt 6 cm lång, triangulär miniatyrlampa (KNK 133x21) samt ett fragment av ett annat miniatyrkärl, sannolikt också det en lampa, gjord av vit täljsten (KNK 133x22). Dessutom finns det två asbeststycken, varav en är en lamppinne, och fem små skärvor vit porslin med flerfärgad dekor.

Ytterfjorden: Qaqqaliaq KNK 34 och Sarfat KNK 33

Spetsar, n=1 killiaq, n=1 kvartsit

Fyndet av killiaq är en basdel till en större spets (KNK34x6) nu 1,6x1,75 cm vid brottet och 0,4 cm tjock. Spetsen av kvartsit (KNK34x1och KNK 34x4) är i två delar. Den hade bräckts av mitt över och blev funnen i två stycken vid olika tillfällen. Det är ett större stenblad, 6,2 cm lång (3,9+2,3 cm) med smalt ovallt tvärsnitt, har kantretusch runt om och är spetsigt i båda ändar. En ojämnhet på ena sida gör det något asymmetriskt och kan antyda en avsättning för tången. Spetsen är gjord av transludent, nästan glasaktig kvartsit med vita diagonala inklusioner.

Sticklar, n=3 killiaq

Stickeln från Qaqqaliaq (KNK34x5, 3,45 x1,1 x 0,3 cm) är slank, med nästan raka sidor och en rundad, lätt spetsig bas. Den har sju avslagssärr, är svallad och mycket ljusvitbeige. Från Sarfat kommer en hel slank stickel med spetsig bas och tre avslagssärr (KNK33x6, 2,8 x 1,1 x 0,3 cm) samt ett fragment av ett redskap, möjligen basstycket till en stickel (KNK33x 11,8x1,3x0,3cm).

Stickelavslag, n=8

Det fanns 8 stickelavslag av killiaq på Sarfat.

Skrapor, n=1 kvarts / kalcedon

Skrapan från Sarfat (KNK33x4, 3,20 x 0,85-1,2x1,1 cm), har tre långsidor. Ventralsidan är helt flat och dorsalt utmärks den av en hög ås med starkt sluttande sidor. Eggen är lätt rundad och mycket brant, 1,1 cm hög och 1,2 cm bred. Skrapan är gjord av en sidenaktig och fet, nästan kalcedonaktig, transludent vit kvarts.

Råmaterial, n=7 kvartsit

Fem större stycken (tex 6,5x5,5x2cm) vit kvartsit har definierats som råmaterial. Tre är helt vita och omväxlande opaka och transludenta. Tre har avspaltningssärr och kan alternativt bestämmas som kärnor. Alla är insamlade på Qaqqaliaq.

Kärnor, n=2 kvartsit, n=5 bergkristall

Två kärnor av kvartsit är från Qaqqaliaq. En av dem (KNK34x13, 6,0 x 4,3 x 3,2 cm) är en stor grågrön handtagskärna med tre breda (3x2cm) parallella avspaltningssärr på tvärs av blockets längdriktning. Den andra (KNK34x71, 4,9 x 1,6 x 1 cm) är tresidig och råmaterialet är en transludent kvarts- /it. På Qaqqaliaq fanns också tre kärnor av bergkristall med flera avspaltningssärr (KNK 34x7 och 8, c:a 3x2,5x2 cm långa samt KNK 34x11, 1,4 cm lång). En av de två kristallkärnorna från Sarfat (KNK33x5, 11,5x1,5x1,4cm) är en del av en pelare med minst 6 sidor. Den andra utmärks av att ha en matt sida.

Avslag, n=12 killiaq, n=137 kvartsit, n=1 kalcedon

Åtta killiaqavslag är från Qaqqariaq och fyra från Sarfat. De är alla svallade och c:a 2 cm stora. Från Sarfat kommer endast två mindre avslag av kvartsit. De övriga är från Qaqqaliaq. Det är stora vita semitransparenta avslag och bland dem möjligen några redskapsfragment. Det fanns även ett mörkbrunt, nästan opakt avslag av kalcedon/jaspis på Qaqqaliaq (KNK34x10, 2x1,5x0,2 cm). Tre kvartsitavslag fanns vid en eldstad som bedömdes som recent. En mindre påse träkol samlades ändå in härifrån.

Marianes Pynd, KNK 25

Area A

Spetsar killiaq, n= 37, n=1 kvartsit, n=2 kalcedon

Till spetsar räknas hela spetsar och definierbara delar av spetsar. De största är drygt sex centimeter långa. Två är helt flathuggna lansblad, en med tånge (KNK 25x373, 6,6x2,45x0,45) och en utan (KNK25x980, 5,8x2,9x0,42). Bladet med tånge har spetsig udd och lätt rundade långsidor. Detta blad är helt slätt på en del av ventralsidan. KNK25x980 är mera jämbrett och har en rundad udd. Basen är avbräckt men detta blad har varit minst 6,5 cm. Den tredje större spetsen (KNK 25 - 6x1,6x0,7cm) är spetsig i båda ändarna, har rundovalt tvärsnitt och är fint tillslagen med parallella retuscher över ytorna bilateralt. Den fjärde (KNK25x178 -5,1x1,7x0,4cm) är gjord av ett avslag och lätt konkav. Den är spetsig i båda ändarna med ytterst lite bredare bas än udd och ingen markerad tånge. Den femte är en liknande spets men med tånge (KNK 25, 5,7x1,8x0,3cm). Den är också gjord av ett avslag med tydlig slagbula i basen. Det finns ytterligare två spetsar med mer eller mindre slät ventralsida. Ett något mindre, bifacialt tillslaget blad (KNK25x164 3,3x1,05x0,35cm) med tunnt ovalt tvärsnitt och spetsigt i bägge ändar och utan markerad tånge har närmast formen av en slank romb. Ett lika långt blad (KNK 25x139-3,35x1,25x0,45) med markerad avsmalnande tånge nedom ett lätt rundat blad har flata områden på bägge badytorna. Detta finns även hos ett liknande blad med mindre markerad tånge (KNK24x372). En annan lika stor spets (KNK25x320-3,7x1,4x0,4cm) har lätt utsvängda rundade sidor ovanför en avsmalnande tånge är tydligt slipad på stora delar av bägge ytorna. Sju andra hela och tio delar av spetsar är också slipade över ytan på båda sidor. De är formade som slanka trianglar med lätt rundade, fint retuscherade sidor ner mot den raka basen. De är små, mellan 2,45x0,85 x 0,15 och 2,1x0,8x0,1cm. Spetsen av kvartsit (KNK25x140-3,9x1,5x0,55cm) har smalt ovalt tvärsnitt och är flathuggen. Basen som nu är rak är sannolikt avbräckt ett mindre stycke från änden. Den är av grå, närmast opak kvartsit. De två kalcedonspetsarna saknar udd. En (KNK25x228-3,65x1,3x0,48cm) är vitgrå med tydligt markerad tånge som smalnar av som en spets mot basen. Den är möjligen slipad. Den mindre spetsen av transludent ljus kalcedon är ett litet lätt avrundat blad med retusch dorsalt på bägge långsidor.

Sticklar, n=33 (+5) killiaq, (4 bergkristall), n=1 kalcedon

De längsta sticklarna av killiaq är 3,3 cm (tex KNK25x306) och de kortaste 1,6 cm (KNK25x245). Fem av dem har rak kantig bas, tio rundad bas och två stycken diagonal bas. Bland dem finns en återanvänd spets (KNK25x198-3,05x0,95x0,4cm) med ovalt tvärsnitt och tydligt markerad tånge. Tången är nu slipad centralt på bägge sidor och har minst ett ärr efter avslag. Av bergkristall finns fyra mellan 2 och 3 cm långa bitar med ärr efter avslag som kan vara sticklar men beskrivs närmre under rubriken kärnor. Stickeln av kalcedon (KNK25x233-3,6x1,3x0,53cm) är vitgrå, har diagonal bas och är, precis som killiaqsticklarna slipad bifacialt över den del där stickelavslagen slås. Den har två ärr efter stickelavslag men också en längre avspaltningssyta som går parallellt med den andra.

Stickelavslag, n= 46 killiaq, n=2 kalcedon

Stickelavslagen av killiaq är mellan 2,3 och 0,7cm långa. 35 av dem har fyrsidigt tvärsnitt och 11 st tresidigt. Flera har egna avslagsärr. De två stickelavslagen av vit eller gråbeige kalcedon är dels ett långt tresidigt (KNK25x234- 2,25x0,29x0,11cm) och dels ett fyrsidigt, 1,15 cm långt.

Mikrospån, n=22 bergkristall, n=2 kalcedon

22 mikrospån, eller delar av spån, är av bergkristall. Det längsta är 1,85 cm. De flesta lätt böjda med mer eller mindre tresidigt tvärsnitt men det finns också platta spån med en långsgående ås. De av kalcedon är dels en mindre del av ett grönt spån och dels ett brunt med en kort kantretusch.

Kniv/skrapa, n=1 jaspis

Det finns ett lätt krumt blad med nästan parallella sidor. Det är sannolikt ett knivblad eller möjligen en skrapa (KNK25x955-3,9x1,4x0,4cm). Det är gjort av ett långt smalt spån med slät, konkav ventralyta och hög rygg med en långsgående ås.

Det är svallat, gjort är även benvit tät mineral med små svarta prickar. Jaspis eller bränd killiaq eller kalcedon? Jämför det porslinslika ineralet på Nuugaarsuk.

Skrapor, n=9 killiaq, n=1 kvartsit, n=1 bergkristall, n=5 kalcedon

Tre av skraporna av killiaq har en rundad mer eller mindre dropplik form, flat och lätt konkav ventralsida samt hög rygg. En av dessa (KNK25x141- 2,35x1,7-0,3x0,65cm) är triangulär med starkt avrundade sidor, har en brant sluttande 0,8 cm hög egg och retusch runt om hela skrapan. En av de två andra (KNK25x213 och 322) slät rygg över den 0,6 cm höga, fint retuscherade rundade eggen och längs båda långsidorna. Den tredje mest dropplika skrapan är också flat centralt på dorsalsidan. Ventralt har den flera avspaltningssärr. Dessa är c:3 cm långa, upp till 1,7 cm breda och 0,7 cm höga. Det finns två hela och tre delar av transversala skrapor. De hela (KNK 25x293 och 342) är dels en större, 3,1 cm lång med 1,85 cm bred egg och en 1,9 cm lång med 1,1 cm bred egg, båda c:a 0,3 cm tjocka. Skrapan av kvartsit (KNK25x246-2,75x1,8-0,6x0,5cm) är en slank triangulär ändskrapa med 0,5 cm hög egg. En skrapa är av bergkristall (KNK25x258). Det är en sidskrapa med flat ventralsida och hög rygg, 2,4 cm lång och med halvmånformad retuscherad egg. Av kalcedonskraporna är tre stycken triangulära eller trapetsoida ändskrapor. Den största (KNK25x380-3,5x2,4-0,75x0,55 cm) av gråvit kalcedon med gröna inklusioner och mörkare prickar. Den har raka symmetriska sidor som smalnar av mot änden av den tvära stjärken och rundas lätt mot eggen som är 0,65 cm hög. De två andra ändskraporna (KNK25x194 och 95) har kortare stjärkar men är lika höga över eggen. En av dem är vitgrå och den andra brungrå med ett mindre benvitt område på änden motsatt eggen. Två av kalcedonskraporna är transversala. En (KNK25x365-2,75x1,75-0,6x0,4cm) är hel. Den är av mörkgrön kalcedon och slipad över halva den ventrala ytan ner mot eggen. Den andra (KNK25x366) är en större transversal skrapa som gått av i övre änden, nu 3 cm hög och 2,15 cm bred.

Fragment av redskap, n=15 killiaq, n=6 kvartsit, n=1 kvarts, n=2 bergkristall, n=1 kalcedon

Bland delarna och fragmenten av killiaq finns både större kraftigare och flera mindre bitar. Två fragment som passar samman avviker påtagligt från alla fynd genom att vara kantiga och raka (KNK25x290a+b). De är 0,3 cm tjocka och tillsammans 2,6 cm höga. Över brottet mot resten av bladet är bredden 2,7 cm och basen är så bred som 1,35 cm. Ett annat fragment av killiaq är ett rundat retuscherat "hörne" (KNK25x295-3x1,8x0,6cm) av ett större redskap med ovalt tvärsnitt som tunnast ut mot en sida. De sex delarna av kvartsit är sannolikt uddar eller baser av spetsar, mellan 3,8 och 1,5 cm höga med smalt ovalt tvärsnitt. Ett mindre stycke bergkristall (KNK25x234-1,6x1,1x0,3cm) har spetsig udd och är tunt och avrundad på ömse sidor av en diagonal bas, ett annat har ovalt tvärsnitt och retusch medan ett annat fragment (KNK25x1010-1,5x1,1x0,4cm) av grön kalcedon kan vara en del av en stickel med diagonal bas

Råämnen och förarbeten, n=2 killiaq, n=1 kvartsit, n=7 kvarts, n=1 bergkristall n=1 kalcedon

Ett av råämnena är en fyrsidig pelare (KNK25x269-6,1x2,8x2,5cm) av brun killiaq med tunna omväxlande svarta och ljusare ränder. Det andra är diskusformat och svallat med en rå yta (KNK 25x363- 3,85x3,35x1) och kan vara en del av ett större redskap? Kvartsit och kvartsstyckena är del ett kvadratisk stycke med triangulärt tvärsnitt och dels två, upp till 7 cm långa, stora jämna skivor. Ett par andra stycken (KNK25x977-6x2x1,6x2cm) som definierats som kvarts är av en fetare och kalcedonlik vit kvarts. Det finns också mer eller mindre glasklara kvartsstycken, upp till 4 cm stora, med avspaltningssärr samt ett stort helt kristallklart stycke (KNK25x 339 -5,3x1,9x2,7cm). Råämnet av kalcedon (KNK25x381-6,6x 4,6x 2,5cm) är en stor brunbeige skiva med en rå krusta längs den ena smalsidan och hela kvartskorn i en smal avbräckningsyta.

Kärnor, n= 4+22 bergkristall, n=1 kalcedon

Här är finns fyra bitar berg(-kvarts-)kristall runt 3 cm långa (KNK25x143,154, 204 och 358) som till formen påminner om sticklar. Ett av dessa utmärker sig påtagligt (KNK25x143 -3,5x1,6x1cm) genom fem trapplika avslagsssärr, som sitter i jämna avsätser efter varandra, längs en av de smalare ytorna. På ömse sidor om dessa avsätser finns längre parallella avspaltningsspår. Kärnan är fyrsidig med avrundad bas och är lätt diagonal vid den motsatta änden. Där finns det också avspaltningsspår. Bland de 20 andra kristallkärnorna, som är upp till 3 cm långa, finns flera pelarformade stycken varav ett med en rå sida (KNK25x209). Det finns även en sockerbitstor mikrosphänkärna (KNK25x247-1,3x1,35x0,8) av kalcedon. Den har ett tresidigt tvärsnitt och två parallella avspaltningssärr på två sidor som följer i varandra.

Avslag, n=3,256 killiaq, n=401 kvartsit n=19 kvarts, n=25 bergkristall n=98 kalcedon

Tre killiaqavslag har retusch (KNK 25 x 167, 222 och 983x1) och ett har en gångjärnssida (KNK25x270). Ett annat är elliptisk form och svallat (KNK25x729-2,3x1,55x0,4cm). Några av kvartsavslagen är av samma vita feta, kalcedonlika, kvarts av som i råämnet nämnt ovan (KNK25x977). Av avslagen av kalcedon är hälften flisor och 12 större avslag, upp till 4 cm (KNK25x162). De är olikformade och några har gångjärnssidor. De är från vita och glasaktiga till gröna och närmast svarta.

Täljsten, n=20+

Det finns flera stora stycken täljsten, upp till 10 cm långa. Det fanns också ett större krackelerat kärl, 24x20x13cm, funnet upp- och ned omkring en sten.

Slipsten, n=1 sandsten

Slipstenen är ett stycke sandsten (KNK25x283-4,7x1,3x1,2cm) format som en fyrsidig pelare med jämna raka ytor. En ände

är avbruten. Den andra är något tjockare än pelaren i övrigt och lätt avrundad.
Pimpsten, n= c:a 10 bitar samt Glimmer, n=1 Ett stycke glimmer (KNK25x348), c:a 4x4 cm stort

Marianes Pynt Area B

Spetsar n= 81 killiaq, n= 7 kvartsit, n= 1 kvarts, n=1 kalcedon, n=3 jaspis

Av de många killiaqspetsarna från Area B är 31 stycken hela. Elva av dessa är bifacialt tillhuggna och har ovalt tvärsnitt medan resten är flatare och slipade, antingen på en eller på båda ytorna. Bland de bifacialt tillslagna är en större och fem mindre delar av kraftiga lansar (KNK 25x, 626, 698, 732, 851 och 852) omkring 1 cm tjocka och upp till 3,5 cm breda. De mest iögonfallande fynden är tre långa, mycket slanka och lansettformade spetsar med tunt ovalt tvärsnitt och spetsig bas. En (KNK 25x523, 4,6x1,0x0,3cm) är helt symmetrisk och utan markering för tången. Den är gjord i en mörk, gråsvart, glansig, jämn och fin killiaq. Fyndet gjordes i botten av utgrävningsområdet, under torven som var avsatt till profil, och spetsen är inte svallad. Den andra långa mycket slanka spetsen (KNK 25x687,5,15x1,1x0,4cm) utmärks av den tandade kantretuschen och den långa och smala udden. Den tredje spetsen (KNK 25x 656, 4,3x1,1x0,4cm) är också slank men något bredare. Den har något högre rygg, flat ventralsida och tången är svagt markerad. Ytterligare två mindre spetsar hör till den här typen. En annan kraftigare spets (KNK25x1007, 4,9x1,7x0,5) skiljer sig från de ovan genom en kraftigt markerad och lång tånge (2,7cm). Spetsen har en närmast dentikulär retusch. Den är bifacialt tillslagen men har också en flat oval avslagsyta dorsalt på bladet just ovanför tången. På motsvarande del ventralt är den också slät. Flera stora spetsar ger intryck av att vara tillslipade på den del av bladkroppen som är tjockast. De direkt slipade och närmast polerade spetsarna är arton stycken, mycket små trekantiga blad med lätt rundade sidor mot basen. De har alla en mycket fin kantretusch runt om. Fyra av dem har konkav bas. På resten är basen rak. De är mellan 1,2x0,7x0,1cm-2,3x1,0x,12cm stora och definieras som harpunblad.

Bland spetsarna finns ett helt speciellt fynd. Det är ett fragment av en slipad spets eller annat redskap (KNK 25x731, 1,2x1x0,2cm). Dorsalt är det "facettslipad" med tre låga åsar och på ventralsidan har den fem parallella inskurna spår. Det har bräckts just efter det sjätte spåret. Stycket kommer från ett totalslipat redskap och kan jämföras med liknande från Itinnera och Tuassuit. Kanske också med en helsslipad stickel med sju diagonala spår med möjlig provenienc i Godthåbsfjordsområdet.

Spetsar av kvartsit och kalcedon/jaspis

Ett större blad är av kvartsit (KNK25x454). De andra är spetsar som kan sakna en mindre del och de är mellan 3 och 4 cm långa. De har alla olika form, är mer eller mindre flathuggna med tunt eller ovalt tvärsnitt. En är närmast oval och platt (KNK25x432-3,6x1,8x0,38cm). Den är delvis tillslipad på båda sidor, gjort av transludent kvarts med vita längsgående diagonala inklusioner. En annan (KNK25x551-3,4x1,10,3cm) är en mycket slank med lång udd, hög rygg och slät ventralsida. Tången är markerad men spetsen är avbräckt. Spetsen av kalcedon (KNK25x758-3,65x1,95x0,35) är också oval och gjord av vit transludent kalcedon med stora brungula inklusioner. Den är platt med en lång bred avspaltning på den dorsala ytan. Ventralt är det slätt och här finns det retusch längs båda sidorna. Udden är trubbig eller lätt rundad. Möjligen är det ett sidblad. Tre andra spetsar är av helt opak kalcedon eller jaspis. En av dem är en mindre spets (KNK25x837-3x0,15x0,3cm) med fint tandad kantretusch och en lätt markerad, kort avrundad tånge. Den är delvis slipad på bägge sidor och gjord av en randig benvit, grå mineral. Ränderna löper på tvärs av spetsens längdriktning.

Sticklar. N=72 (+17 fragment) killiaq, n=8 bergkristall, n=1 kalcedon

50 sticklar av killiaq är hela. Den största är 4,3 cm låg (KNK25x761) och de två minsta 1,7 cm (KNK25x835 och 844). De flesta har en bas med ovalt tvärsnitt. Femton stycken har avrundad bas, sex diagonal och femton rak bas. Sju av det totala antalet har mer eller mindre flat bas. Här är två dubbelsticklar (KNK 25x 484 och 724). Bland sticklarna av bergkristall är en dubbelsstickel (KNK25x4-2,1x1,45x0,5) med sex årr efter stickelavslag på en sida och tre på den motsatta sidan. De övriga har en sida med spår efter flera avslag i avsatser men också andra, mera retuschlika, avspaltningssärr på ytorna. Ett större stycke flathugget bergkristall (KNK25x924-3x1,6x0,7cm) är möjligen en kombination av stickel och mikrospånkärna? En stickel är av kalcedon (KNK 25x696- 2,7x1,3x0,55). Den har skarpt markerad diagonal bas och tre årr efter avslag.

Stickelavslag, n=167 killiaq, n=1bergkristall, n=1 kalcedon

Stickelavslagen är mellan 2,85 och 0,6 cm långa och 23 stycken har tresidigt tvärsnitt. De tre största har årr efter egna avslag (se t.ex. KNK25x1008). Två andra tresidiga avslag är försedda med vinkelsidan av den slipade ytterspetsen av den stickel de slagits av ifrån. Resten är stickelavslag med firsidigt tvärsnitt och fem av dessa har ett eget avslagsärr. Sticke-lavslaget av bergkristall är tresidigt med en krumm ände och 1,7 cm långt (KNK25x547). Stickelavslaget av kalcedon (KNK25x782- 1,35x0,25x0,1cm) är firsidigt och gulbeige till färgen.

Mikrospån, n=44 bergkristall, n=1 kalcedon

43 mikrospån eller delar av spån är av bergkristall, det längsta 2,5 cm. De flesta är lätt krumma men det finns också platta spån. Ett mikrospån av vitbeige kalcedon (KNK25x802- 1,75x0,5x0,15cm).

Knivar, n=6 killiaq, n=3 kvartsit, n=5 kvarts

Det finns sex stycken lätt svängda och flathuggna blad av killiaq definierade som knivblad. De är mellan 6,8 och 5,5 cm långa och knappt 2 cm breda och 0,5 cm tjocka. Ett av dessa (KNK25x655-3,4x2,1x0,4cm) är påtagligt rundat, fint tillsla-

get över den dorsala ytan och slät ventralt men har gått tvärs av mot basen. Knivbladen av kvartsit är mellan 6,6 och 7,3 cm cm långa. Ett (KNK25x673) är flathugget med tunnt ovalt tvärsnitt och har nästan raka parallella sidor som smalnar av något mot en ände som kan vara basen. Udden är avbräckt och råämnet har flera smala kanaler med rena kvartskorn. Formmässigt är det svårt att avgöra om detta är en kniv eller en mycket slank lansspets (jfr KNK25x669). De två andra knivbladen (KNK25x478 och 513) liknar varandra och är tillverkade av stora kvartsitsspån. De har båda spetsiga uddar och är retuscherade på bågige långsidor. Den ena är gjord av vit kvartsit med stora ljusa inklusioner och det andra av en något grönare kvartsit med bågformade diagonala inklusioner. Ett mindre, fint bifacialt tillslaget knivblad med tunt ovalt tvärsnitt är av kvarts (KNK25x398-3,9x1,3x0,4cm). Ett annat kvartsblad (KNK25x1009-3,9x1,35x0,45cm) är lätt sformat eller svängt och mycket slankt. Det är fint tillslaget med lågt välvd rygg och flat ventralsida.

Skrapor, n=12 killiaq, n=1 kvartsit, n=1 bergkristall, n=8 kalcedon, n=1 jaspis

Den mest iögonenfallande skrapan (KNK25x654-4,8x3,8-1,3x0,75cm) är en ändskrapa av ett råmaterial som kan beskrivas som en blandning mellan killiaq och kalcedon/jaspis. Skrapan är trapetsoid till formen, med lätt rundade sidor och något utsvängd egg. Eggen lutar c. 45 grader och är fint retuscherad. Den dorsala ytan är täckt av små parallella avspaltningssärr medan den ventrala ytan har avslagsspår bara på den distala halvan. Ytan mot eggen är helt slät. Tvärs över den sista distala fjärdedelen av skrapan löper ett smalt mörkt och ett ljusst band i mineralen. Ovanför detta är färgen ljusare rödbrun än nedanför. Den ger intryck av att vara helt ny och oanvänd. Det finns också fyra transversala skrapor. En avviker genom att vara kraftigare än de andra som är mellan 2,3 och 3 cm höga, omkring 0,5 cm tjocka och har en transversal sluttande egg. De har något högre ryggsida och är olika släta ventralt. Fyra skrapor är långa, formade av höga spån med slät ventralsida. Den största (KNK25x367-5,8x1,7x0,9cm) har retusch längs ena långsidan och den avrundade, trubbiga udden. Skrapan av bergkristall (KNK25x701-3,2x4-0,9x1,1cm) är fint tillslagen och båda ytorna är mer eller mindre släta. Den är triangulär med en lätt konkav sida. Skrapeggen är 0,95cm hög, lätt rundad åt sidorna. Ses den från dorsalsidan är den något utsvängd på höger sida. Två trapetsoida ändskrapor är av kalcedon (KNK25x416-2,2x1,95-1,25x0,45 cm och 441-2,8x2,1-1x0,5cm). De har raka sidor, fint tillslagna dorsala ytor men få avspaltningar ventralt. En är vit med delar av kortex, en annan ljusst gulvit med täta gröna inklusioner. Det finns fem sidskrapor av kalcedon. Den största (KNK25x439 a+b-4,3x1,4x0,4cm) har gått i två delar men kan sättas samman och formar då en slank svängd spets med en konkav inbuktning på hälften av den ena långsidan. Den är spetsig i bågige ändar, slät ventralt. Ryggen är brant och sluttande. En skrapa av kalcedon är gjord av ett långt spån (KNK25x661-3,4x1,35x0,45cm) format till en lätt svängd eller vriden skrapa med hög avrundad rygg. De övriga skraporna av kalcedon är större och mindre delar av skrapor, mellan 2 och 3 cm långa.

Delar och fragment av redskap, n=14 killiaq B, n=6 kvartsit, n=5 kvarts, n=3 bergkristall

12 redskapsfragment av killiaq är sannolikt delar av spetsar. Detta gäller också alla redskapsfragment av kvarts och kvartsit. Dessa är mellan 2,6 och 1 cm långa och har kantretusch. Två fragment av bergkristall är sannolikt delar av skrapor, en ändskrapa (KNK25x452) och en sidskrapa (KNK25x453).

Prylborr, n=4 killiaq

KNK25x309, 504, 730 och 745) är alla olika. De är asymmetriskt tillslagna men med höga ryggar, flat lätt konkav ventralsida och en lång välformad, mer eller mindre spetsig udd. De är mellan 4,9 och 3,2 cm långa, 1,1 till 1,5 cm breda och upp till 0,7 cm höga.

Cylindriska borr, n=4 killiaq

De fyra cylindriska borren (KNK25x716, 726 a+b, 727 och 754) är slipade killiaqpelare med fyrsidig spiklik eller platt udd. De är upp till 2,85 cm långa och 0,3 cm tjocka

Råämnen, n=14 killiaq, n=36 kvartsit, n=11 kvarts, n=5 bergkristall, n=2 kalcedon

Det kraftigaste stycket killiaq är mörkbrunt, 8x5x4cm stort och passar helt samman med ett mindre (KNK25x535a+b). De har båda en roströd triangel på brottytan. Flera andra kraftigare bruna killiaqstycken är runt 3,5 cm (tex KNK25x408 x2-3,4x2,1x0,9cm). Ytterligare ett råämnen är en 11x4x2 cm stor skiva av en ljusare killiaq (KNK25x448). Det största råämnet av kvartsit är 7,5x5x3 cm. Ett annat (KNK25x990-4,9x2,3x1,1cm) är av klar men lätt fet kvarts. Här finns också två bitar av kalcedon som går att sätta samman (KNK25x119x1-2). De är drygt 4 cm långa, mörkt bruna med krusta och har en avspaltningssyta med en rundad gångjärnsvåg.

Kärnor, n=1 rökkvarts, n=3 bergkristall

En kärna av mörk rökkvarts (KNK25x624-3,3x2,45x2,2cm) får ett rödgult inre när den hålls mot ljuset. Tre små olikformade kärnor av bergkristall (KNK25x476, 68 och 917) är mellan 1,4 och 1,8 cm höga och har tre respektive fyra avspaltningssärr. En av dem är en smal pelare och de två andra mera fyrkantiga.

Avslag, n= 6.072 killiaq, n=475 kvartsit, n= 60 kvartskristall, n=81 bergkristall, n=103 kalcedon

Det finns killiaqavslag varav ett 3,6 cm långt med avspaltningssärr. 301 avslag är större och mindre kvartsit. 60 st av kvartskristall och 52 st större och mindre avslag och flisor av ren bergkristall. Av dessa kan flera vara delar av eller förarbeten till kärnor. Några av dessa har också retuschlikande former. Avslagen av kalcedon är upp till 4 cm långa varav ett med krusta. Tio av dem är flisor. De är från vit och beige till mörkt gröna.

Övriga fynd är 5 stycken täljstensbitar samt 1 styck litet runt leksakskärl med höga kanter. 1 st hammarsten 8x5x4,5cm av svart bergart. Asbeststycken, 8 cm långa delar av lamp-pinnar. Pimpsten och 2 stycken slipstenar av bergart) 6 respektive 7 cm långa med slippår (KNK25x492 och 563. Det fanns också glimmer och berarbetat trä, bl.a. en liten Thuledocka, se huvudtexten.

AREA C, lösfynd

Spetsar, n=5 killiaq

Bland spetsarna är två större avbräckta blad (KNK25x744 och KNK 25x966) som varit runt 6 cm långa. Båda är flathuggna, nu svallade men ett är tillplattat med en tumtryckstor nedsänkning distalt på dorsalsidan. Två av spetsarna är mindre än 2 cm, triangulära med fin retusch och slipade (KNK 25x970 och 971).

Sticklar, n=2 killiaq

Sticklarna är mellan 2,8 och 3,2 cm långa, en med markerad diagonal bas och en med lätt avrundad bas.

Stickelavslag n=7 killiaq

Stickelavslagen är mellan 2,45 och 1 cm. De två största har egna avslagsärr.

Skrapor, n=2 killiaq

En ändskrapa med hög brant egg (KNK 25x974, 2,5x2,2-1,5x0,7cm) är gjord av ett tjockt spån. Den andra (KNK25x740) är också ett kraftigt spån med retusch på en långsida. Råmaterialet i båda är av en påtagligt mörk, svart killiaq.

Redskapsfragment, n=1 kvartskristall

KNK 25x972 är kvadratisk med sidan 1,5 cm och 0,5 cm tjockt med avspaltningssärr på en yta och retusch längs en sida.

Avlag, n=48 killiaq, n=6 kvartsit, n=2 kalcedon

Det största avslaget av killiaq är 3,5 cm långt, av kvartsit 4,7 cm och av kalcedon 1,5 cm.

Lösfynd från 1996 -1999, Areorna A, B och C

Spetsar, n= 17 killiaq, n=2 kvartsit, n=2 kvarts

6 st spetsar av killiaq är hela. De övriga är större och mindre delar av spetsar. En är en del av ett flathugget lansblad (KNK 25x35) 1,6 cm tjockt och 3 cm över brottet. En annan, slankare spets (KNK 25x16), är nu 5,3 cm lång men saknar det yttersta av både udd och bas. Den har lätt markerad tånge, är flathuggen med plattare områden centralt på bägge ytor. Ytterligare en, ännu slankare spets (KNK25x17-4,6x1,1x0,4cm), har tydligt markerad tånge. Här finns också två rundare spetsar (KNK 25x11 och 12) med smalt ovallt tvärsnitt och fin retusch på långsidorna fram till tången som inte är markerad. En spets är slipad centralt på bägge ytor. De är runt 3 cm långa, drygt 1 cm breda och 0,3 cm tjocka. Två andra spetsar (KNK25x13 och 14) är slanka trianglar, helt platta med fin retusch och slipade på bägge ytor. Båda är c:a 1,9x0,7x0,15 cm stora. Spetsarna av kvarts (tex KNK 25x30) och kvartsit är delar av mindre blad nu runt 2x1,3x0,4cm.

Sticklar, n= 17 killiaq

Sticklarna är 3,2 och 1,6 cm långa. Sex är hela och av dem har tre stycken spetsig bas, två rundad bas medan en annan har skarp diagonal bas och ytterligare en har en rundad diagonal bas. Här finns två sticklar med mer än en avslagssida. En (KNK25x43) har avslagsärr på ömse sidor av samma del (mittstickel) och den andra (KNK 25x52) är en trippelstickel. Här sitter två avslagsidor mitt emot varandra och den tredje på motsatta änden.

Stickelavslag, n=12 killiaq

Det största stickelavslaget är 2,45 cm långt (25x61) och tresidigt med ett eget avslagsärr. Åtta av de andra är också fyr-sidiga och tre har triangulär tvärsnitt. Det minsta stickelavslaget är 1 cm långt.

Mikrospån, n=2 bergkristall, n=2 kalcedon

Det finns två mikrospån av bergkristall (KNK25x9och10). Ett av dem har retusch på ena långsidan dorsalt och kan vara en del av ett redskap, kanske en skapa. Det största av de två mikrospånen av kalcedon (KNK 25x72 2,05x0,55x0,2cm) har en ås och ett avspaltningssärr (retusch?) i ena änden. Det andra är ett fyrsidigt och platt fragment av ett spån - eller möjligen ett stickelavslag (KNK25x72).

Knivar, n=2 killiaq, n=1 kvartsit

Ett knivbladen är rundat och platt blad (KNK25x27) ett annat asymmetriskt med bred parallell retusch över ena ytan. De är båda avbräckta och ca. 3 cm långa. Killiaqen i det runda bladet är benvitt. Knivbladet av kvartsit (KNK25x83-5,3x1,9x0,5 cm) är ett platt spån med en långsgående avslagsyta dorsalt. Det är avbräckt diagonalt och de sparsamma inklusionerna går också diagonalt genom råmaterialet.

Skrapor, n=3 killiaq, n=2 kvartsit, n=2 kvarts, n=3 bergkristall, n=2 kalcedon

Två skrapor av killiaq är ovala med rundade sidor och släta ventrala ytor. Den största (KNK25x154-5x2,5x0,6cm) har en rätt

skarpt sluttande, 0,5 cm hög egg. Den mindre, som saknar en del av stjälen har flera kvartskorn på ryggsidan. Skrapan av kvarts (KNK25x32,1x1,6-0,6x0,5cm) är trapetsoid med en helt flat ventral sida och tre sluttande sidor från den höga men flata dorsalsidan. Skraporna av bergkristall är sidskrapor med slät ventral sida och hög rygg (KNK25x2 och 5 samt 8). Den största är 3,25x1,1x0,5 cm stor och har en längre konvex och en konkav sida. Den andra, som är slät både dorsalt och ventralt, har samma form. Det finns en bifacialt fint tillslagen ändskrapa av ljus brunröd kalcedon (KNK25 x1-2,6x2,5-1,7x0,7cm). Den har en brant sluttande och 0,9 cm hög egg formad så att den svänger upp något på den ena sidan. Den andra kalcedon-skrapan är ljus beige, gjord av ett större spån med fin retusch längs spånets sidor (KNK25x82-3,45x2,2x0,35cm). Det finns också skrapor som är gjorda av större skiv- eller spånavslag, en av killiaq, en av kvartsit och två av kvarts.

Cylindriska borrh, n=1 killiaq

Det cylindriska borret (KNK25x71) är bräckt i bägge ändar och nu 1,9x0,22-0,28 cm, dvs något bredare i ena änden.

Fragment av redskap, n=7 killiaq, n=2 bergkristall

Tre av redskapsfragmenten av killiaq är delar av sticklar och två rester av slipade triangulära spetsar. De övriga kan inte bestämmas. De två redskapsfragmenten av bergkristall är sannolikt en del av en kärna (KNK25x7) och udden av en sidskrapa (KNK25x6).

Räämnerna, kärnor / avslag, n=5 killiaq, n=25 kvartskristall, n=1 kalcedon

Räämnerna av killiaq är större stycken, varav en stor skiva med gångjärnstopp och två med ränder och cortex. Här finns 27st kärnor eller råmaterial av bergkristall samt en fyrsidig pelare av vit kalcedon (KNK 25x89- 2x0,9x0,7cm). Den är opak till största delen men har ett smalt transludent band av ren kvarts i ena sidan.

Avslag, n=790 killiaq, n=127 kvartsit, n=12 kvarts, n=7 bergkristall n=12 kalcedon, n=1 jaspis

Bland killiaqavslagen finns 4 stycken med retusch på en sida. Två av dessa är långa breda spån. Ett annat avslag av killiaq (KNK 25x75) kan vara ett fragment av ett redskap. Det största avslaget är av kvarts. Det är kraftigt med två stora släta ytor som blir tunnare mot ena sidan där det möjligen finns en bruksretusch (KNK25x87-7,4x5,3x1,6 cm). Ett större avslag av kalcedon har cortex (KNK25x110-4,6x2,5x1 cm). Det är transludent med en del mörka orenheter i ena sidan. Ett annat (KNK25x112) är ett stycke med gångjärnstopp. Det är ljusbrunt och totalt opakt och definieras därför som jaspis.

Yxa, n=1 killiaq

Ett stort, lätt asymmetriskt tillslaget killiaqstycke med en lätt svängd långsida (KNK25x36, 7,3x3,8x1,4xm) är gjord av en kraftig skiva som formats till ett kniv- eller yxblad.

Sandsten, slipstenar, n=2, slipstenar (fragment av lampor?) n=3

Två närmast rektangulära stycken sandsten (KNK 25x130 och 131) har djupa längsgående spår av slipning. Tre andra sandstensstycken är flatare och två av dem har centrala urholkningar på en yta. De är av samma sandsten (KNK28x127-129) och lika breda och kan möjligen ha suttit samman. Kanske är det en slipsten för att runda föremål av ben eller horn, eller en liten rektangulär och flat lampa?

Fragment av redskap, n= 2 killiaq

Två större killiaqstycken kan vara fragment av redskap.

Övrigt: Täljsten, delar av flat leksakslampa.

Lösfynd från sluttningen norr om tången och Area A, B och C

Spetsar, n=1 killiaq, Stickelavslag, n=4 killiaq, Avslag, n=13 killiaq, n=5 kvartsit, n=2 kvartskristall.

Bland lösfynden är en del av en spets samt 1 tresidigt och 3 fyrsidiga stickelavslag och 5 avslag, runt 1 cm långa, 1 av vit kvartsit med vita inklusioner och en rund glasklar bit av kvartskristall. 4 fynd har likener/lav på ytan. Ett litet killiaq-avslag från detta område är funnet i en mindre provgrop.

Qaarusuk, KNK 28

Qaarusuk Pynt I

Avslag, n= 6 kvartsit, n= 1 kvartskristall, n=2 kalcedon

Avslagen av kvartsit är dels ett större (KNK 28x19x1,5x4,7x2,8cm) närmast turkost stycke råmaterial och dels fem andra, upp till drygt 4 cm långa avslag med grågröna inklusioner. Kristall- avslaget (KNK 28x20, 2,8x2,1x0,6 cm) är rektangulärt med flata sidor och flera avspaltningsårr. Ett kalcedonavslag är 3x1,8x1,4cm och ljus blågrått (KNK 28x22), det andra mindre, helt vitt och lätt opakt (KNK 28x21).

Övrigt. Från Pynt I insamlades också ett mindre sidostycke till ett recent täljstenskärl med ett borrar hål i kanten samt en dansk femöring från 1967.

Qaarusuk Pynt II**Spetsar, n=1 kvarts**

Spetsen av kvarts (KNK 28x3, 3,2x1,4x0,45 cm) är fint bifacialt tillslagen med kantretusch runt om på båda sidorna. Den har ett smalt ovallt tvärsnitt och är bräckt av tvärs över. Om det är basen eller spetsen som saknas går inte att sägas. Den är lätt asymmetrisk och kan möjligen ha varit ett tunt knivblad.

Sticklar, n=2 killiaq

KNK 28x15, 2,8x1,05x0,4cm) lång, slank stickel med lätt rundad spetsig bas och ett ärr efter ett oregelbundet avslag. Den saknar topp, är bifacialt tillslagen men utan slipning. Den andra stickeln (KNK 28x35) är ett litet svallat basstycke utan topp och med två avslagsärr.

Stickelavslag, n=1 killiaq

Ett enda stickelavslag är funnet på Pynt II. Det är tresidigt och har ett eget avslagsärr (KNK 28x46 1,4x0,3x0,12cm).

Mikrospån, n=2 bergkristall, n=15 kalcedon, n=1 jaspis

Ett av kritallspånen är 1,35x0,35x0,1 cm. Det andra är 1,7x0,6x0,15 cm. Det är defekt i en sida men resten är fint retuscherat. Mikrospånen av kalcedon har en ås och är upp till 2,6 cm långa. De är av flerfärgad kalcedon, från vitt över rödbrun till mörk grå. Bland dem är tre stycken patinerade spån. Mineralen är tät och svart och har en vit beläggning som vore det påverkat av eld. Ett mikrospån är av brun jaspis, lätt böjt med en oregelbunden ås och flera mindre avspaltningar på ena sidan (KNK28x52,4x0,9x0,2 cm).

Knivar, n=1 flintlik kalcedon

Det största redskapet från Qaarusuk (KNK 28x1, 4,1x2,6x0,6 cm) är en del av ett brett och flathugget blad med smalovallt tvärsnitt och något asymmetriska sidor. Det är avbräckt och kan ha varit ett större knivblad - men det kan också ha varit en lång lansspets. Råmaterialet är en flintlik helt grå kalcedon med ett fåtal diagonalt löpande inklusioner i omväxlande ljusa och mörare ränder.

Stickellikande redskap, n=1 jaspis

Det stickellikande redskapet (Burinlike tool, Blt, KNK28x45, 3,4x1,1x0,3cm) är format så att den dorsala åsen delar den ytan i en bredare (0,8 cm) och en smalare (0,3 cm) sida. Den breda sidan är lätt svängd och smalnar mot spetsen medan den smala sidan är slipad till en rak jämn kant. Objektet är slipat, eller snarare polerat bifacialt över de hela ytorna utom på den korta skafttungan. Längs ena långsidan finns en jämn retusch av runda avspaltningar på den ventrala sidan. Råmaterialet är jaspis. Det är ljusst sandfärgat med omväxlande ljusa och något mörkare svaga ränder som löper diagonalt över bladet.

Ändskrapor, n=1 kalcedon, 1 jaspis

En ändskrapa är av mörkt rödbrun kalcedon (KNK 28x2, 2x1,7-0,75x0,35 cm). Den är tumnagelstor, fint slagen från två håll på och har en svagt sluttande, lätt utåtböjd egg, skapad av 7 stycken 0,6 cm långa avspaltningar. Den andra skrapan (KNK 28x38, 1,8x 2,5-2x0,6 cm) är av gråbeige jaspis, har en slät dorsalsida och flera avspaltningssärra vetralt. Eggen är starkt utåtböjd åt sidorna med rundade inhak ovanför och så brant att den är rak. Eggen har många små fina avspaltningar över hela sin yta.

Fragment av redskap, n=4

Alla fyra redskapsfragmenten är svallade. Det minsta är sannolikt en basdel till en mindre spets.

Kärnor, n=1 bergkristall

Ett stort stycke glasklar kvartskristall (KNK28x8x1, 4,4x3,8x1,8cm) med tre brett avspaltade sidor definieras här som kärna.

Avslag, n=65 killiaq, n=12 kvartsit, n=3 kvarts, n=5 bergkristall, n= 253 kalcedon, n= 35jaspis

Bland killiaqavslagen finns en stor skiva (KNK28x11x1, 4,7x4,5x0,8cm) med ett gångjärnsbrott. Det kan ses som ett råmaterial. Detta gäller även ett kraftigt triangulärt avslag med två släta sidor varav en med ett 0,35 cm brett ljus band direkt under den gråa ytan (KNK28x11x2, 4,3x2,8x1,1cm). Fyra av de övriga avslagen är av en påtagligt svart killiaq (KNK28x12x4). De andra har olika grå och beige nyanser. Ett av dem är helt småprickigt (KNK28x11x4) och brottytan på detta avslag ser näst kalcedonaktigt ut. De fem avslagen av bergkristall är oregelbundna bitar mellan 2,2 och 0,7cm. Färgen på kalcedonavslagen varierar från rött till brunt och vitt. De överensstämmer med många av de mindre avslagens färger. Knappt 100 av dem är mindre än 1,5 cm. De övriga är upp till 4 cm stora och 25 stycken har formen av ett spån. Det finns också skivformade avslag och flera har gångjärnsbrott. Ett tresidigt avslag har cortex. Det fanns 35 avslag av brunröd jaspis. Av dem är två större stycken, 4 cm respektive 3,2 cm långa, och de passar perfekt ihop (KNK 28x10x1 och 2). En tredje bit av samma jaspis från Qaarusuk Pynt II har lånats ut till jämförande undersökning i USA med jaspisfynd från Island och eldslagingsstenar från L'Ans aux Meadows (se Kevin Smith 2000:217). Det tredje större stycket (KNK 28x42x1, 3,9x2,8x0,9cm) är en del av en avbräckt skiva med avspaltningssärra på båda sidor.

Övrigt. Från Pynt II insamlades också en påse jord samt skörbränd sten av bergart och ett antal eldpåverkade stora flata stenar av en slät typ av täljstens som kan ha ingått i en eldstad. Ett enda, mycket litet, stycke träkol bedömdes som recent.

Qaarusuk Pynt III

Sticklar, n=1 killiaq

Stickeln från Pynt III (KNK 28x27, 2,2x1,1x0,4 cm) är en omgjord vapenspets. Den saknar det yttersta av toppen, har sex årr efter stickelavslag och en mycket spetsig bas.

Mikrospån, n=1 bergkristall

Det finns en del av ett mikrospån (KNK 28x28 1,2x0,4x0,11 cm) av bergkristall med tresidigt tvärsnitt och en längsgående avspaltning dorsalt.

Sidblad (?), n= 1 kvartsit, n=1 kvarts

Det största bladet (KNK 28x25, 3,55x2x0,5cm) är av kvartsit med grön inklusion. Det är lätt böjt och gjort av ett spån som formats till ett lätt rundovalt blad med kantretusch. Bladet av kvarts (KNK 28x26, 2,7x1,5x0,4 cm) är format på samma sätt men har en kortsida som är något spetsigare än den andra.

Avslag, n= 15 killiaq, n= 11 kvartsit, n= 1 bergkristall, n=3 kalcedon (samt 1 st av bössflinta)

De femtom killiaqavslagen är 1-3 cm stora. Ett av dessa kan vara en del av ett större redskap (KNK 28x29, 2,1x1,8x0,3 cm). Avslagen av kvartsit är mellan 1,5 och 3,5 cm långa. De är vita och några har inklusioner. Några är transparenta och mera kvarts än kvartsit. Avslaget av bergkristall är ett oregelbundet stycke, troligt 1,3 cm långt (KNK 28x30). Kalcedonavslagen är av två slag, en beige-grå typ och en vit, glatt och lätt vaxig kalcedon med vitare inklusioner. Ett kalcedonavslag har gångjärnsbrott. Avslaget från bössflintan är litet och tjockt med flera oregelbundna avspaltningssärr (KNK 28x34).

De utgrävda fyndens stratigrafiska läge

(Bif. = bifacial, dubbelsidig, kvarts-it = kvarts eller kvartsit och där inget annat anges är spån = mikrospån.)

Narsaarsuup Nuua, KNK 24

Utgrävning Area B

101X/105Y Provgrop

1 st Pilspets av grå killiaq. Avslagen i båda ändarna, eldpåverkad, 1,85 x 1 x 0,5 cm.

1 st fragment av redskap av grå killiaq, avslaget i båda ända, liknar det tunna som också finns från M:s Pynt. 1,1 cm långt från ena till andra avslagna sidan x 0,9 x 0,3 cm. Är det ett rektangulärt side-blade? Se Onion Portage.

1 st flisa grå killiaq

103X/104Y

1 st Pilspets av svart killiaq, eldpåverkad? Avbruten i bägge ändar, 2,55 x 1,1 x 0,35, oval, 0,6 resp 0,45 vid de avrutna ändarna.

1 st avslag samt

1 st flisa av grå killiaq

103X/105Y

Ruta A

6 st små avslag-flisor av killiaq

1 st flisa av rosenkvarts-bergkristall

104X/101Y

1 st redskapsfragment (?) av stålgrå killiaq, 1 x 0,8 x 0,3 cm, avrutet på båda sidor.

1 st Stickelavslag 1,15 x 0,3 x 0,1 cm av ljusgrå killiaq

1 st avslag av stålgrå killiaq

1 st flisa av ljusgrå killiaq

1 st Kärna av bergkristall-kvarts, 2,2 x 2 x 1,3cm.

104X/102Y

1 st Stickelavslag 0,8 x 0,2 x 0,1 cm av grå killiaq

1 st Stickelavslag 0,65 x 0,15 x 0,1 cm av grå killiaq

14 st avslag-flisor av grå killiaq

1 mittgång

2 st avslag c:a 0,8 x 0,8 cm

2 st flisor kvarts

1 st korn gråvit killiaq

Ruta A

1 st fragment av Skrapa (?) av brun killiaq, eldpåverkad på ventralsidan, 3 cm lång x 1,5 cm vid skrapeggen som sluttar starkt 0,4 cm ner mot skrapeggen.

7 st träkolsfragment lagt i speciell påse för ev. prov till datering.

1 st oregelbunden Kärna av rosenkvarts-bergkristall, 2,85 x 1,2 x 0,7 cm.

1 st Kärna (?) av bergkristall-rosenkvarter, 1,4 x 1,4 x 0,6 cm.

1 st Kärna, oregelbunden, av samma slags bergkristall-rosenkvarter s.o., 3,8 cm x 1,9 x 0,7 cm

1 st Kärna, triangulär, av samma glasaktiga rosenkvarts-bergkristall s.o., renare och klarare. 2,6 x 2,5 x 2,2, tjockast 0,9 cm

2 st mindre avslag av samma som ovan

1 st fragment av redskap/tunt avslag med retusch/bruksspår i ena sidan 2,1 x 0,9 x 0,2 cm.

6 st avslag grå killiaq-med sot

11 st avslag gråvit killiaq

15 st flisor grå killiaq

6 st flisor kvarts

1 st fragment Mikrospån av kristall, 0,7 x 0,4 x 0,1 cm

2 st flisor kristall

Ruta B

1 st större avslag - del av redskap? 2,3 x 1,9 x 0,7 cm. Gråbrun killiaq med mindre yta slipad. Från Profilkant.

Ruta D

1 st avslagsflisa killiaq med sot.

104X/103Y

1 st hel Lans- eller pilspets med tånge. Av ljusgrå killiaq med mycketnguldkornn. 4,41 cm x 1,6 på bredaste stället. 0,4 cm

i spetsen och 0,5 cm vid tångens bas. Där tången tar vid är den 1,1 cm bred och tången är 1,4 cm lång. Spetsen är som tjockast 0,5 cm. Grov dentikulär retusch längs båda sidorna.

1 st Stickelavslag grå killiaq, 0,95x0,25x0,1cm.

4 st avslag grå killiaq

18 st flisor av grå killiaq

6 st avslag-flisor av ljusbrun killiaq, varav 1 st spånliknande, 1,6 cm långt.

1 st flisa av bergkristall-kvarts

1 st avslag av vit kvarts

1 st större avslag av vit kvarts 3,2 x 2,6 x 0,3 cm.

2 st flisor av kvarts.

Ruta A

1 st vit kvarts

Oregelbundet triangulärt, en stor slät yta 4,4 x 2,5 x 0,7

1 st avslag av ljusgrå killiaq, 2,2 x 1,8 x 0,3cm

1 st flisa ljusgrå killiaq

Ruta D

1 st Stickelavslag av grå killiaq, 0,7 x 0,2 x 0,1 cm

1 st Stickelavslag av grå killiaq 0,6 x 0,2 x 0,1 cm

1 st Stickelavslag av grå killiaq 1,95 x 0,2 x 0,19 cm

1 st Stickelavslag av grå killiaq 1,1 x 0,2 x 0,2 cm

104X/104Y

3 st flisor av grå killiaq

1 st flisa av laxgrå kalcedon

1 st flisa av bergkristall

104X/105Y

1st Stickel av grå killiaq med 2 avlagsärr på en sida. Mera oregelbundna avlagsärr på andra. Slät men bara slipad över övre tredjedelen på en sida. 2,2 x 1 x 0,3 cm. Längsta avlagsärr 0,7 cm. Basen är en svagt avrundad spets.

1 st Stickel av ljusgråbrun killiaq, 2,6 cm x 1,1 på bredaste stället som är vid det längsta avlagsärr. Sned bas 0,7 cm.

Tjockast 0,5 cm. Sex stycken avlagsärr. Längsta mätbara ärr 1,2 cm. Slipad längsmed eller över avlagssidan bifialt.

1 st Kalcedon, tumnagelstort, fragment av eller helt redskap? Skrapa-liten kniv? Gråbrun med gulrödaktigt sken genom den förtunnade ytan längs den retuscherade kanten som finns runt hela den delen av redskapet som är helt. Färg och densitet kan ha påverkats av eld?

1 st större avslag av vit kvarts med förtätningar som randiga inneslutningar, 4,1 x 2,9 x 0,4 cm

1 st avslag av mörkgrå killiaq med många guldspår

10 st flisor av ljusgrå killiaq

104X/108Y Provgrop

Ruta A

2 st avslag av ljus killiaq, drygt 2 x 2 cm båda

105X/ 101Y

Ruta A

1 st litet avslag av grå killiaq

1 st avslag av ljusbrun killiaq, 2,5 x 1,8 x 0,35 cm

1 st flisa av ljusbrun killiaq, skör, eldpåverkad

1 st bittespån av kvarts

Ruta C

1st större avslag (del av redskap?) av ljusbrun killiaq, sotpåverkad, 2,65 x 2,3 x 0,75 cm som tjockast.

1 st mycket litet rektangulärt redskap av grå killiaq. Slipat på båda sidor och med retusch på båda långsidorna. Spets ev. avbruten. 1,1 x 0,65 x 0,19 cm.

26 st avslag-flisor av kvarts

1 st avslag 1,8 x 0,9 x 0,4 cm av bergkristall-rosenkvarts

Ruta D

1 st tunt spån av gulvit-aktigt killiaq, eldpåverkat, 1,9 x 0,8 x 0,1 cm, ås 1,49 cm

3 st avslag upp till 3 cm av grå killiaq

1 st flisa av grå killiaq

1 st Kärna av mjölkkvarts med svagt blålila skimmer 1,65x 1,4x0,7cm

3 st flisor av kvarts

105X/102Y

- Ruta A
 16 st avslag-flisor killiaq varav 1 flisa och ett avslag av den vitgrå killiaq och de övriga mörkgrå, mycketngludkornn.
 3 st flisor kvarts
 Ruta B (?)
 1 st stickelavslag, 1,1x0,2x0,1cm
 2 st avslag-stickelavslag? av ljusgrå kiliaq
 1 st kärna av bergkristall, 2,3x1,5x0,6 cm
 1 st kärna av bergkristall 1,4x1,1x0,9cm
 1 st avslag av bergkristall, 1,9x1x0,2cm
 50 st avslag-flisor av ljusgrå-beige-rosa killiaq
 1 st flisa kvarts
 Ruta C
 1 st borrh? fragment av redskap av svartgrå killiaq-bränd? Med tånge och avslagen topp. Längd nu 2,3 x 1,3 x 0,45 cm som tjockast och med den ev. tånge som längst 1 cm. Slät eller slipad på en sida.
 4 st avslag upp till 2,9 cm av brun-bränd killiaq?-bergart?
 3 st avslag av killiaq
 15 st flisor av killiaq
 7 st flisor av kvarts
 1 st flisa av bergkristall
 Ruta D
 1 st flisa av kvarts

105X/103Y

- Rutorna A och B
 1 st Lansspets-fragment (?) av grå killiaq. Bredd över brottet 2 cm, över änden-basen (?) 1,2 cm. Längsta längd nu 2,25 cm, tjocklek 0,35 cm. Grov dentikulär retusch på ena sidan, finare på den andra.
 1 st Stickelavslag-fragment- 0,5 x 0,3 x 0,09 cm, av grå killiaq
 1 st Stickelavslag av grå killiaq 0,85 x 0,2 x 0,1 cm
 140 st avslag till flisor av grå killiaq
 11 st avslag-skörbrända-av ljusbrunvit killiaq samt
 80 st flisor av ljusbrun-vit killiaq, också skörbrända
 1 st Lansspets-del av spetsredskap- av kvarts. 2,9 cm mot den avslagna kanten där den är 2,8 cm bred, och 0,62 cm tjock. Gjord av transparent kvarts med flera stråk-ränder av grågrönak-tiga inneslutningar. Toppen avslagen-skadad på båda sidor.
 1 st Kärna av bergkristall, oregelbunden 1,8 x 1,2 x 0,9 cm
 1 st Kärna av bergkristall, oregelbunden 2,9 x 2,1 x 1,2
 1 st litet Mikrospån-Stickelavslag? Av bergkristall.
 1 st kvarts-mjölkkvarts(rosenkvarts)-bergkristall (?) 1 x 0,7 x 0,7 cm.)
 6 st avslag av bergkristall
 6 st flisor av kvarts
 10 st flisor av bergkristall
 Ruta C
 1 Stichel av killiaq med avslagsärr på två sidor. Stickeln är 2,02 x 1,2 som bredast och 0,4 som tjockast. Av tumvantemodell från början. Slipad på båda sidor. Med 2-3 avslagsärr- det innersta 0,6 cm långt på ursprungssidan och med minst 5 avslagsspår på motsatta sidan
 1 st Sidblad? Nästan ovalt, tunt av killiaq med retusch på två sidor. 2 x 1,6 x 0,19 cm.
 1 st Stickelavslag av grå killiaq, 0,95x0,25x0,1cm
 4 st avslag av grå killiaq
 18 st flisor av grå killiaq
 6 st avslag-flisor av ljusbrun killiaq, varav 1 spånliknande 1,6 cm långt
 1 st flisa av bergkristall-kvarts
 1 st avslag av vit kvarts
 1 st större avslag av vit kvarts 3,2 x 2,6 x 0,3 cm
 2 st flisor av kvarts
 3 st Stickelavslag av grå killiaq respektive
 1,45 x 0,3 x 0,2 cm /1,0 x 0,2 x 0,15 cm och 1,4 x 0,3 x 0,3
 1 st killiaq, fragment av spån- redskap?Mkt tunt med ås läng ryggen 1,25 x 0,9 x 0,15 cm. Verkar eldpåverkat,nguldkornn.
 Jfr liknande form från M:s Pynt
 6 st avslag- flisor av killiaq
 1 st litet av mjölkkvarts-bergkristall.

105X/104Y

1 st Pilspets av mörk-mörkgrå killiaq, nästan komplett, basen avbruten, 3,3 cm x 1,2 cm bredast vid basen före lätt insnävring för tånge som är avbruten. Tången är nu 0,5 cm lång, 0,8 cm centralt och 0,68 vid den avbrutna ytan. Pilspetsen är mycket fint dentikulerad längs kanterna. Inte slipad med slät på ventralsidan, lätt patinerad, eldpåverkad?

Ruta C

1 st Kärna av mjölkkvarts med mycket svagt rosa sken 3,3 x 1,9 x 0,9 cm

2 st avslag resp. flisa av vit kvarts

1 st avslag av grå killiaq

6 st flisor av grå killiaq

105X/105Y

1 st pil-lansspets-fragment av vit kvarts-bruten mitt av. 2,8 - 2,0 cm lång, som bredast 1,2 cm, över spetsen 0,6 cm och tjocklek 0,41 cm. Redskapsfragmentet har dentikulär retusch på båda sidor.

1 st större avslag av ljusgrå, bränd killiaq med fin slagbula. 5,2x3x0,8 cm

2 st flata mindre avslag av samma slag som ovan

1st avslag av mörkgrå killiaq

1 st avslagsspån av vit kvarts, 2 x 0,9 x 0,3 cm.

105X/106Y 25 cm106X/101Y Ruta A

1 st stickelavslag-mikrospånfragment? bergkristall. 1,4 x 0,4 x 0,1 cm

1 st stickelavslag-mikrospånfragment? bergkristall. 1,6 x 0,5 x 0,2 cm

3 st avslag av kvarts

1 st flisa av kvarts

2 st avslag av mörkgrå killiaq

3 st små avslag av ljus killiaq

1 st flisa av ljusgrå-vit killiaq

106X/101Y? 14 juli 1999

1 st Mikrospån av bergkristall, avbruten i ena änden. 1,4 x 0,5 x 0,2 cm.

1 st flisa av mikrospån av bergkristall

1 st bergkristall storlek 1,7x0,6x0,4

1 st större träkol

106X/102Y Ruta B och C:

1 st Stickel grå killiaq. 1,95 cm, rak bas, 6 avslagsärr, slipad på bägge sidor bara över själva stickeltoppen. Skadad tvärs över i basen.

8 st avslag -flisor ljusgrå killiaq. Mittgång Ost Sydsida= ruta C

1 st pilspetsfragment av kvarts med kvistliknande inneslutning. Avbruten i båda ändar. Nu 1,3 cm lång, 1,2 cm bred vid ena sidan och 0,6 cm på andra. 0,4 cm tjock

2 st flisor av kvarts

1 st flisa av mjölkvit kalcedon

106X/103Y (Ruta A)

1 st Pilspets av mörkgrå killiaq, hel-verkar bara vara avslagen i själva spetsen. Form som andra här. Smal och lång, lätt avsmalnande mot basen men bara med antydan till tånge. Rak, lätt spetsad bas. Längd nu 2,9 cm, bredast 1,15 cm, vid avbrutna ytan 0,71 cm, vid basen 0,55, som tjockast 0,35. Fint retuscherad längs kanterna.

1 st Stickelavslag av grå killiaq. 1,2 x 0,2 x 0,11 cm.

Mittgång Ost. 3 avslag och 22 st flisor av grå killiaq samt 51 st flisa av kvarts

106X/104Y (Ruta A)

4 st avslag av ljusbrun killiaq

6 st avslag grå killiaq

8 st flisor grå killiaq

3 st avslag-flisor bergkristall

1 st större stycke grå killiaq? C:a 3,8 x 2 cm med gångjärnssida

106X/105Y 75 cm

1 st avslag av ljusgrå killiaq, oregelbundet. 2,5x1,5 cm.

107X/ 102Y

1 st lite större avslag- drygt 3x2 cm- av ljusbrun killiaq med månganguldkorn

1 st avslag eller del av platt redskap? Av benvit killiaq
1 st flisa grå killiaq
1 st Stickelavslag-mikrospån av bergkristall, 1,2x0,5x0,2 cm

Nuugaarsuk, KNK 23

Provgropar och balkprofil. På planritningen anges: Provgropar uppifrån och ner: 1. Kråkbär/dvärgbjörk. 2. Kråkbär/ rötter/ jord. 3. Sandig grus. 4. Bottensand. Den profil som uppstår längs balken visar mot öst en stratigrafi med ett 7 cm djupt lager torv och under detta ett ca 5 cm tjockt ljust, leraktigt lager som i sin tur ligger över en botten av sandig grus. Längs balken och med de inskränkningar om 25 cm som balken utgjorde lades provgropar. Intränet i dessa rutor blev således 12,5 cm på rutorna A och B på östsidan och lika mycket på rutorna C och D på västsidan om balken. Inom koordinatsystemet grävdes nedanstående rutor och det gjordes följande fynd:

Öster om balken:

104X/105Y, rutorna A och D. Inga fynd (=12-14X/10-11Y år 2001)

104X/104Y, ruta A

1 Stickelavslag med största mått 0,3x1,1cm, KNK 23x2 ruta B, C och D inga fynd.

104X/103Y

I rutorna B och C anges fynden legat ovanpå Atynd lag silt på ca 5x5cm och där fanns några få mycket små träkolbitar samt 3 st flisor ljus killiaq och 5 st flisor bergkristall, 1 st avslag oregelbundet bergkristall, 1 st 2 x 1,3 cm - 1 x 0,4 cm flat röckkvarter samt 1 st avslag, 2,5 x 2 cm avslag med ås av oren kvarts med grönaktigt skimmer.

Väster om balken:

103X/105Y: (14X/11-12Y år 2001)

Rutorna A och D. Inga fynd.

103X/103Y (11-13X/11-12Y år 2001)

Rutorna A och B inga fynd.

103X/103Y (11-13X/11-12Y år 2001)

Ruta C=1 st Mikrospån 0,9x0,5 cm spån med ås av bergkristall KNK 23x7, 2 st mycket små flisor kvarts, 1 st mkt liten flisa killiaq

Ruta D

1 st Kniv/ändskrapa 4 cm x 1,2x0,7 cm bred, tjockast över ryggen. Dorsalt är den mörk sotpåverkad. Ser sliten-trött ut. Dentikulär-retusch längs ena långsidan och på den bredaste änden (KNK 23x1).

58 st mindre avslag och flisor killiaq, mest ljusbrungrå (som kniven-skarpan)

1 st Mikrospån av bergkristall. 1,1x 0,5 cm fläcke med långsgående ås över hela det 0,15 cm tjocka spånet (KNK 23x5).

1 st fragment 0,7 x 0,4 x 0,1 spånfragment-avslag bergkristall (KNK 23x6).

1 st flisa 0,5 x 0,45 x 0,05 cm flisa av agat-laxfärgad kalcedon

13 st flisor kvarts

103X/ 102Y Rutorna B och C (11-13X/11-12Y)

360 st små avslag till flisor av killiaq, mörk grå och benvit-grå-rosa killiaq (-kvartsit?). Bränt till denna struktur och färg? Eller är det ett grövre, mer bergartsliknande råmaterial än mineralen killiaq?

1 st 2,5 x 1,6 x 1,3 cm Kärna av ljuslila mjölk-kvarts (KNK 23x8).

1 st Stickelavslag 0,6 x 0,3 cm grå killiaq (KNK 23x4)

1 st Stickelavslag 1,4 x 0,2 cm gråvit killiaq (KNK 23x3)

17 st flisor bergkristall.

16 st flisor kvarts samt 1 möjligt fragment (rest av) spets-redskap av kvarts, 0,85 x 0,9 x 0,3 cm.

103X/101Y Ruta C (11X/11Y 2001)

3 st avslag >2 cm benvit-grå-rosa killiaq (kvartsit?).

12 st avslag, de flesta s.o. samt några mer killiaq-aktiga

41st avslag 1/< 1 cm flisor s.o.

1 st flisa benvit porslinsaktigt killiaq

1 st flisa bergkristall

101X/102Y Rutorna A,B,C och D, (11-12X/14-15Y år 2001)

Förutom de tre 'indikatorfynden' (2 flisor killiaq, 1 flisa bergkristall):

6 st avslag mörkgrå eldpåverkad (?) killiaq

8 st flisor (största sidan <1cm) killiaq som ovan

2 st avslag benvitgrårosa killiaq-kvartsit?
 2 st flisor som ovan
 2 st små kvartsavslag
 2 st bergkristallflisor

Nuugarsuk fynd 2001

10 X / 11 Y Ruta C

1 st spets 1,9x0,6x0,11 cm, slipad bilateralt, nfågelpiln, killiaq, grå, KNK23x16
 1 st stickel 1,2 x 0,9x0,3, >2 ärr, dubbelstickel?, rak bas, killiaq, grå, KNK23x17
 1 st stickel? 1,2x0,8x0,75 cm, 1 ärr, kvartskristall, KNK23x18
 1 st del av redskap-avslag med retusch? 2x1,6x0,5 cm, killiaq, grå, KNK23x19
 1 st spån 1,45x0,75x0,1 cm, 1 låg ås, bergkristall, KNK23x20
 1 st spån ? 2,5x0,7x0,3 cm, kvarts-kristall, KNK23x21
 64 st avslag-flisor 3x2,2x0,2 cm, killiaq, grå-ljusbrun
 14 st avslag-flisor 3,2x2,6x0,65 cm kvarts-it, vit m. få ljusgröna intrusioner
 4 st kärna-avslag-flisot 3,1x1,9x1,3, semitransparent (rök-) kvarts
 2 st flisor kristall

11 X / 10 Y

Ruta D, del d (i hörnet mot 12X/10,10Y)

24 st avslag 3,5 x 1,4 cm, killiaq, grå
 3 st avslag och 1 flisa 3,4x2,8 cm kvarts-it, semitransparent med något gröna inklusioner
 1 st flisa kalcedon, ljusbrun

11 X / 10 Y runt Eldstad II, Rutorna B, C, D

1 st kniv 6,55x1,9x0,5 cm, avsatt för skaffning sannolikt 2,4 cm, killiaq, ljus gråbeige (funnen vid 11,5X/10,2Y niv.195) KNK23x25
 1 st stickel 2,0x1,0x0,38 cm, tre ärr, diagonal, rundad bas, slipad över avslagsytorna bilat., killiaq, mörkgrå, ruta d, KNK23x26
 1 st spets 2,85x0,98x0,2 cm, rak bas, polerad ventralt?, defekt höger toppsida, killiaq, mörkgrå, KNK23x27
 1 st spets, del av, 1,85x0,95x0,38, distala ändar av bifialt, killiaq, mörkgrå, KNK23x28
 1 st fragment av redskap? 1,8x1,5x0,35, en sida retuscherad, killiaq, mörkgrå, KNK23x29
 22 st avslag-flisor 3,8x2,6x0,4 killiaq, mörkgrå-ljusbeige
 2 st avslag och 3 flisor 2,5x1,3x0,5 cm kvartsit, vit
 2 st avslag kvarts-kristall 2x1,1x0,7 cm
 2 st avslag-flisor 1,1x0,6x0,45 cm kalcedon, gråbrun
 1 liten påse träkol/sand, ruta c
 2 st kokstenar, samples

11 X / 11 Y

Ruta A

1 st del av redskap? 2,6x1,5x0,65 kristall, KNK23x34
 2 st avslag och 1 flisa 2,3x1,55x0,5 cm, killiaq, ljusbrun-eldpåverkad
 1 st avslag 1,7x1,3x0,7, kvarts semitransparent
 1 st avslag 2,2x1,75x0,3 cm kvarts-it, vit med vita inklusioner

11 X / 11 Y

Ruta C vid en crackelerad koksten och sparsamt med träkol

1 st spets, 1,75x0,7x(0,5 över basen)x0,2, fågelspets, polerad bif. killiaq, ljus eldpåverkad? KNK23x35
 1 st stickelavslag 1,6x0,3x0,15, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå, KNK23x36
 1 st redskapsfragment? 1,75x1,2x0,3 cm, killiaq, svart, KNK23x37
 1 st tunn flisa av avslag? 1,8x0,5x0,1 cm killiaq, grå
 1 st stickelavslag/spån 2x0,45x0,2, kristall, KNK23x38
 7 st avslag-flisor 2x1,2x0,3 cm, killiaq, ljusbeige, eldpåverkad?
 1 st avslag 1,3x0,8x0,2 kvartsit vit-gröngrå

11 X / 11 Y Ruta D

1 st stickelavslag 2x0,3x0,2 cm, tresidigt, rak bas, killiaq, grå, KNK23x39
 1 st stickelfragmento, 95x0,5x0,2 cm, övre del av stickel, slipad, killiaq, ljusgråbeige, eldpåverkad? KNK23x40
 1 st 3,2x1,3x0,5 cm rökkvarts, flat, rektangulärt
 1 st avslag 4,3x2,5x0,7 cm killiaq, ljusbeige-eldpåverkad?
 10 st avslag-flisor 1,3 cm killiaq, grå
 9 st flisor kvarts-it vit

1 st flisa bergkristall
1 st flisa kalcedon vit

11 X / 12 Y

1 st stickel 2,85x1,3x0,3-0,2cm, sju ärr, triangelformad, rundad, diagonal-spetsig bas, killiaq, grå-KNK23x47
Ruta C
1 st råmaterial 3,8x3,1x1,1cm kvarts-it, vit, ren semitransparent
1 st avslag 2,1x1,2x0,8 kristall
1 st flisa 1,0 kristall
1 st 2,8x1,5x1 kvarts-kristall
6 st avslag killiaq, ljus-mörk, beige-grå, aska-eldpåverkade?
1 st flisa kalcedon vit
Rutorna A,D
13 st avslagnflisor 2,6x2,2x0,4cm killiaq ljusbeige-mörkgrå
1 st avslag 3,3x1,5x1,2 cm kvartsit, vit
1 flisa kvartsit, vit
1 st påse träkol-jord ruta d.

11 X / 13 Y

3+3 st avslag+flisor 2,5x1,4x0,5 cm, killiaq. Ljusbeige-mörkgrå, aska-sotpåverkade
1 st avslag 2,1x0,7x0,4 cm kvarts-it vit
1 st spån-stickelavslag 1,85x0,6x0,2 cm, bergkristall, knäckt, KNK23x52

11 X / 14 Y

Rutorna C, D just bakom Eldstad I (bullenstenshärden)
1 st stickel 1,2x0,9x0,2 cm , fyra ärr, rundad, mycket lätt diagonal bas, killiaq, grå (färdigbrukt) KNK23x54
1 st fragment av redskap-stickel/spets? 0,95x0,8x0,2cm, en sida delvis slipad, killiaq, ljusgrå, prickig, KNK23x55
3 st avslag-flisor 1,0 cm, killiaq, en st kolsvart övr.grå, beige
1 st avslag 1,2x0,9x0,3 cm kristall
1 påse jord-silt-prov

12 X / 10 Y

1 st skrapa 3,2x1,52-0,7x0,6cm , kvarts-it, vit med ljusgrön inklusion, tresidig, flat ventralt och ena långsidan, skrapegg sluttande, 0,6 cm hög, KNK 23x56
1 st redskap, spetsdel av (rund-)oval stor lans? 4,0x2,1x0,38 cm, retusch på två sidor, killiaq, mörkgrå, knäckt, KNK23x57
1 st redskap 2,3x1x0,4, starkt sluttande sida och egg?(ntrött) killiaq, mörkgrå, KNK23x58
1 st del av redskap/avslag (sideblade?) 1,3x1,4x0,3, killiaq, grå, KNK23x59
3 st avslag 3,2x 1,4x0,3 cm, killiaq, ljusgrå, beigeoch grå
12 st flisor killiaq, grå
3 st flisor kvarts-it, vit
2 flisor kristall

12 X / 11 Y

Ytfynd
3 st avslag-flisor 1,3 cm killiaq, ljusgrå-grå
Rutor A,B
1 st stickel 1,45x0,8x0,3, största delen av spetsen avslagen, killiaq, grå, KNK 23x61
1 st stickel 1,3x0,85x0,2cm, basen av, killiaq, grå, KNK 23x62
15 st avslagn flisor 3,3x1,2x0,7, killiaq, ljus-mörkgrå
7 st avslag-flisor, 2,25x2x0,5, kvarts-it, vit med ljusgrön inklusion
1 påse silt/aska/jordprov
Ruta C
4 avslag 2,7x2,2x0,5 cm, killiaq, ljusbeige, aska-eldpåverkade
1 st flisa bergkristall
1 st flisa kvarts-it, vit

12 X / 12 Y

Ruta A i koncentration
1 st spån 1,4x0,55x0,2 cm, en ås, flat, bergkristall KNK23x65x1-6
1 st råmaterial/del av redskap? 4,1x2,75x1cm killiaq, grå med aska, KNK 23x66
1 st stickelavslag 1,45x0,2x0,2, tresidigt, killiaq, grå, ojämn ytterkant KNK 23x67

227 st avslag-flisor 2,8 cmno, 2 cm, killiaq, grå, mörk-ljus
 6 st flisor kvarts-it (varav 3 st grova)
 1 st flisa kalcedon, vit
 1 st flisa bergkristall
 1 st avslag 1,5x0,5x0,2cm, bergkristall
 3 st större och 3 mindre stycken kvartsit med aska, skörbränd sten (till höger i ruta a)

12X / 12 Y

Ruta B,C

1 st spets 2,6 x 0,89x0,35, tånge 1,1 cm, kvarts vit (semi-)transparent. KNK 23x69
 1 st stickel 2,8x1x0,4, >två ärr, slipad bil. över avslagsytorna, rundad två bas, killiaq, grå, KNK23x70
 1 st kärna (-skrapa?) 3x1,7-1,0x1,0, fyrsidig, flat botten, hög ås oc (skrapyta), kristall, KNK23x71
 7 st kärnor 2,1 cm kristall, några klara spånärr
 5 st spån 1,6x0,5x0,15 cm, bergkristall KNK 23x65x1-6
 1 st råmaterial 3,65x2,1x1,6 killiaq, grå med cortex!
 3 st avslag 3,1x1,9x0,9 killiaq, grå
 21 st flisor killiaq, grå
 1 st täljsten? 2,2x2x1,4, mörkgrön med mycket kvarts
 Ruta B,C forts.
 2 st avslag, 3,92,8x0,5cm, kvartsit, vit med gröna inklusioner
 43 st flisor kvarts-it vit
 1 st avslag 1,1 cm bergkristall
 4 flisor bergkristall
 62 st flisor, kalcedon (?), vit, opak
 Ruta C upp mot 13Xyrutad
 1 st flisa bergkristall
 2 st flisor killiaq

Lösfynd

Från ytan i sandhög från 1999

1 st spetsfragment 1,35x0,8 vid brottet 0,2cm, killiaq, grå
 5 st avslag-flisor 1,2 cm, killiaq, gråsvart-ljusgrå
 Från ytan, utanför område 0X/-Y
 1 st 4,3x1,4x1,2 cm kvartskristall
 Från strandområde, mellan stenarna vid Area C
 1 st avslag-råmaterial 4,5x2,9x1,0 kvartsit, vit med ljusgrågröna intrusioner

Kikiallit Nuua, KNK 134101x/102y, rutorna B, C, Lager II

Rude C: 1 st blad L 2,6 x B 1,4 x T 0,4 cm, killiaq, sotigt, grå beige, lätt patina, retusch.
 1 st bergkristall L 1,8 x B 0,9 x T 0,5 cm, sotigt, slagspår
 1 st bergkristall L 2,0 x B 1,4 x T 0,8 cm, sotigt, slagspår.
 1 st stickel, L 1,8 x B 0,9 x T 0,3 cm, gråbrun killiaq, spetsig bas, 4 ärr efter avslag, slipad ventralt på översta 1/3.
 1 st stickelavslag, L 1,0 x B 0,3 x T 0,1 cm, gråbrun killiaq
 1 st stickelavslag (?), L 1,0 x B 0,3 x T 0,1 cm, kvartsspån
 Ca 70 st flisor, killiaq, funna samlade, sotiga.
 Ruta B: 2 st avslag, grå + brun killiaq.
 3 st flisor, killiaq

101x/102y, ruta D, Lager II

1 st spets L 2,0 x B 1,2 x T 0,3 cm, killiaq, triangulär, mycket spetsig, retusch båda sidor dorsalt, sotig, basen rak på en sida, sned på andra
 1 st flisa, killiaq

102x/103Y, ruta B, Lager II

1 st dubbeltstickel L 2,4 x B 0,9 x T 0,3 cm, killiaq, rät bas, slipad på övre 1/3 bif., 4 (?) ärr efter avslag på en sida 0,5 cm, ett på den andra 1,1 cm, grå, lätt sotigt

102x/102y, ruta A, B, D, Lager II

Ruta B: 1 st stickel L 1,5 x B 0,9 x B 9,2 cm, killiaq, avknäckt i basen, rak spets, slipad bif. på övre n, ärr efter 5 (?) avslag, sista 0,1 cm, lättare sotigt, mörkt grå
1 st flisa, sotigt, killiaq
Ruta A: 1 st spets L 2,85 x B 1,25 x T 0,4 cm, killiaq, mörk grå, sotigt, oval, kort bas, lätt sotigt
Ruta D: 1 st "krum kniv" L 3,25 x B 0,6 x T 0,25 cm, killiaq, mörk grå, rak bas, slipad bif., spetsen avknäckt (?)
Ruta A: 1 st medium påse m. träkol + jordprov

102x/101y, ruta A, B, D, Lager II

Ca 60 flisor af killiaq, grå, samma källa ?
4 st avslag av kvarts/kvartsit, det största stycket med bruksspår ?
1 st flisa av kvartsit
1 ST STICKE AVSLAG 0,8 CM, KILLIAQ, LJUSGRÅ.
1 st avslag, killiaq, retusch, ljusgrå.
1 st avslag av brunaktig och grå killiaq.
1 st flisa av grönaktig kvartsit.
1 st skrapa L 2,75 x B 1,35 x T 0,65 cm, bergkristall

102x/103y, rutorna A, B, C, D Lager II

Ruta A: 1 st liten påse m. träkol, 6 st flisor, killiaq, mörkgrå.
Ruta B: 1 st avslag, killiaq, ljusgrå, 2 st flisor, killiaq, mörkgrå
Ruta C: 1 st liten påse m. träkol
Ruta D: 1 st liten påse m. träkol

101x/102y, rutorna B+C, Lager II

Ruta B: 1 st block/kärna L 1,95 x B 1,8 x T 1,1 cm, bergkristall, tydliga slagspår
Ruta C: 1 st liten påse m. träkol. Notat: "Träkol under två stora flata stenar i den centrala eldstaden"
1 st skrapa L 2,8 x B 2,0 x T 0,5 cm, killiaq, mörkgrå, bred bas

102x/101y, rutorna A+B, Lager II

Ruta A: 1 st stickel L 2,0 x B 1,2 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, ärr efter 5 avslag, sista 0,75 cm, slipad bif., basen av
1 st flisa, kvartsit
Ruta B: 1 st spets L 3,45 x B 1,2 x T 0,4 cm, killiaq, brun/beige, smal bas
1 st spets L 1,9 x B 0,9 x T 2,5 cm, fågelspets ?, killiaq, mycket spetsig, ljus grå, vass rät bas, slipad bif. nederst

101x/101Y, Lager II

Ruta C: 1 st spets L 1,6 x B 0,9 x T 0,3 cm, fågelspets? killiaq, beige, grovt utseende, rät bas
1 st flisa, killiaq beige.
st stort avslag, killiaq, brun samt 3st flisor, killiaq, ljus till mörkgrå.

101x/103y, rutorna A, D Lager II

Ruta A Ytan: 1 st spetsfragment L 1,3 x B 1,2 x T 0,45 cm, killiaq, grå, knäckt
2 st avslag 1 av killiaq och 1 av bergkristall (retusch ?)
Ruta D: 1 st spets L 0,95 x B 0,9 x T 0,3 cm, kvartsit, triangulär, rät bas, grov, spetsen av
1 st liten påse m. träkol
Ruta D, lag III: 5 st flisor, killiaq. 4 st avslag, killiaq, ljus till mörkgrå

102x/102y, rutorna A, B, C, D Lager II

Ruta A: 1 st retuscherat avslag L 3,3 x B 1,6 x T 0,45 cm, killiaq, grå, romboidformad, skrapliknande redskap, eggen avslagen på båda sidytorna, 2 st avslag, killiaq. 35 st flisor, killiaq, 1 st liten påse m. träkol
1 st spets L 1,8 x B 1,0 x T 0,15 cm, killiaq, grå, rät avslagen bas, fågelspets ?
1 st stickelavslag L 0,75 x B 0,25 x T 0,1 cm, killiaq, grå, lätt böjd, spetsen avknäckt
1 st stickelavslag L 0,8 x B 0,25 x T 0,15 cm, killiaq, grå, sotigt
1 st stickel L 2,5 x B 1,1 x T 0,35 cm, killiaq, beige, ärr efter tre relativt stora avslag 0,5 cm, bil. slipad på övre 1/3-del, basen lätt böjd,
2 st avslag, killiaq, mycket ljus, 1 st flis, bergkristall
Ruta A lag III: 3 st avslag, killiaq, 5 st flisor, killiaq. Notat: "Avslag – under flat sten m. brandlager"
Ruta B: 1 st stickel L 2,9 x B 1,0 x T 0,4 cm, killiaq, ärr efter 3 el. 4 avslag 0,75 cm, bif. Slipad övre n-del, basen av
131 st flisor av killiaq, färgen varierar mellan grå över ljusgrå till beige, funna samlade
Ruta C: 1 st spets L 1,65 x B 0,9 x T 0,4 cm, killiaq, rät bas, delvis knäckt, dorsalt delvis slipad över hela längden, ventralt slipad främst vid spetsen, grovt utseende, 1 st stickelavslag L 0,7 x B 0,2 x T 0,1 cm, killiaq, grå
1 st redskapsfragment L 0,75 x B 0,75 x T 0,1 cm, killiaq, grå, första stickelavslaget ?, bif. slipat

1 st spetslikt redskap L 1,6 x B 1,0 x T 0,3 cm, killiaq, grå, fågelspets ?, bas lätt böjd och avslagen
 1 st redskapsfragment L 1,2 x B 0,8 x T 0,2 cm, killiaq, grå, trapezoid, bif. slipat, snett avslagen bas
 Ruta D: 1 st avslag, killiaq, mycket ljus grå. 3 st flisor, killiaq, mycket ljusgrå.
 Ruta A, B, C: 4 st små påsar m. träkol

102x/101y, ruta ?, Lager II

1 st stickel L 2,55 x B 1,1 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, ärr efter ett avslag 1,2 cm, bif. slipad på övre delen, rät bas, avslagen
 Ruta B: 1 st avslag, killiaq, grått. 2st flisor, kvarts. 2 st flisor, killiaq, grå.

101x/102y, rutor A, C, Lager II

Ruta A: 1 st block/kärna L 4,4 x B 2,9 x T 2,2 cm, kvarts, spår efter bearbetning
 Ruta C: 1 st spets L 1,4 x B 0,7 x T 0,15 cm, fågelspets ?, killiaq, grå, svagt böjd, avslagen bas, bif. slipad
 70 st flisor, killiaq, mycket sotiga, de flesta under 1 cm
 Ruta A: 1 st stickel L 1,75 x B 0,8 x T 0,3 cm, killiaq, grå, ärr efter fyra avslag 0,5 cm, avslagen rät bas bif. slipad på övre 1/3-del
 Ruta D: 1 st liten + 1 st stor påse m. träkol/jordprover. Notat: "m. koksten"
 Ruta B: 1 st liten påse m. träkol/jordprov. Notat: "Under koksten+avslag"
 Ruta D: 1 st liten påse m. träkol + jord
 Ruta C: 1 st stor påse m. träkol+ jord
 Ruta A: 1 st stor påse m. jord + träkol
 Ruta A: 1 st liten påse m. träkol + jord
 Ruta A: 2 st avslag, killiaq, ljusgrå + grå.

102x/103y, rutor A, C, D, Lager II

Ruta C: 1 st spets L 1,25 x B 0,3 x T 0,3 cm, killiaq, grå, sned bas avslagen, liksom spetsen, delvis slipad
 Ruta D: 1 st spets L 1,5 x B 0,85 x T 0,3 cm, fågelspets ?, killiaq, mörkgrå, basen av
 1 st spets L 2,0 x B 0,85 x T 0,15 cm, fågelspets ?, killiaq, grå, mycket fint slagen, bif. slipad, lätt konkav bas
 Ruta C: 2 st avslag, killiaq, mörkgrå
 Ruta A: 4 st avslag, bergkristall

103x/103y, rutor B, C Lager II

Ruta B: 1 st stickelavslag L 1,0 x B 0,2 x T 0,1 cm, killiaq, ljusgrå
 1 st stickelavslag L 0,9 x B 0,7 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, bif. slipad – första avslaget ?
 1 st avslag med retusch L 1,6 x B 1,5 x T 0,2 cm, killiaq, ljusgrå
 1 st liten påse m. träkol
 Ruta C: 1 st skrapa L 2,25 x B 1,5 x T 0,5 cm, bergkristall
 Ruta B: 1 st avslag, bergkristall. 15 st flisor, killiaq från ljusbruna till mörkgrå
 Ruta A: 4 st avslag, killiaq, ljusbrungrå till grå

101x/103y, rutorna A, B, D, Lager II

Ruta D: 1 st stickel L 2,3 x B 1,0 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, sotig, ärr efter tio (!) avslag 0,55 cm, avrundad bas, bif. slipad på översta halvan
 Ruta A: 7 st stickelavslag. Störst: L 1,35 x B 0,3 x T 0,15 cm, killiaq. Minsta: L 0,7 x B 0,2 x T 0,1 cm, killiaq
 1 st spets L 1,7 x B 1,0 x T 0,35 cm, killiaq, mörk grå, lättare sotig, rät bred avslagen bas
 1 st spets L 1,5 x B 1,0 x T 0,25 cm, killiaq, triangulärt, bred rät avslagen bas, sotig
 1 st redskapsfragment (spets/egg av skrapa ?) L 0,7 x B 1,7 x T 0,3 cm, bergkristall, lätt böjd i sidorna, rät bas, bif. slipad på kanten
 58 st flisor, killiaq, varierar från ljus grå till grå
 1 st redskap el. avslag m. retusch? L 1,45 x B 1,4 x T 0,1 cm, killiaq, mörkgrå, delvis slipat
 4 st flisor, bergkristall
 1 st stickelavslag L 1,0 x B 0,25 x T 0,1 cm, killiaq, grå
 1 st stickelavslag L 0,85 x B 0,2 x T 0,1 cm, killiaq, grå
 56 st flisor, killiaq + 1 kalcedon, varierande nyanser av grå, en del bruna, samt varierande storlek
 Ruta D, lager III: 1 st stickelavslag L 0,9 x B 0,25 x T 0,15 cm, killiaq, grå, spetsen förskjutet
 Ruta D: 1 st liten påse m. träkol
 Ruta D: 3 st flisor, killiaq. 1 st flisa, kvartsit. 1 st flisa, bergkristall

100x/101y ruta A

1 st medium påse m. träkol + jord

100x/102y ruta C

2 st små påsar, en med 1 st stort avslag kvartsit och en med träkol+ jord
 1 st liten påse m. träkol + jord. NB fra 25/6, dvs. första dagen på Kikiallit Nuua

103x/104y

Ruta D: 1 st liten påse m. träkol+ jord

Ruta B: 1 st liten påse m. träkol + jord

101x/100y

1 st rund sten

Lösfynd utanför utgrävningsytan

1 st mikrospån L 1,15 x B 0,45 x T 0,1 cm, bergkristall

1 st avslag i killiaq, spets/redskapsfragment ?

Annat

1 st stor påse m. stenprøver. Notat: "Berggrund, samt samma typ av sten från eldstaden".

1 st medium påse m. stort (7,1 cm) kvartsit-stykke

1 st stor påse m. koksten. Notat: "Koksten från Kikiiallit Nuua, Samples".

TATSIP ATAA LÖSFYND 2000

N 64-37-52 / W 51-23-59, vid Hans Lars Jørgensens hytte nedom Thuleruin

1 st avslag-kniv-skrapa? L 2,3 x 1,1 x 0,5, rökkvarts-kristall, trekantigt tvärsnitt med en slät sida

2 st avslag 1,5 x 1,2 x 0,1 - 0,9 cm kalcedon, vit-gråvit

1 st avslag 1,6 x 1,1 x 0,4 cm, kalcedon, mörk gråbrun

2 st avslag ? 3,0 - 1,5 cm, vit kvart-it

1 st avslag? 1,4 x 1,2 x 0,5 cm, killiaq-flinta? ljus-beige, opak mineral

7 st täljstensfragment, 1 st med skärmärken, 1 st rektangulärt, 1 st påbörjad miniatyrlampa.

TATSIP ATAA TÄNGEN, LÖSFYND

1 st stickel, L 2,9 x 1,8 x 0,45, krum på ena sidan, 5 avslagsärr på andra, slipad n, kort avrundad bas, killiaq, ljusgrå med vitt pigment

1 st avslag 2,3 x 1,3 x 0,7, kalcedon vit

2 st "sockerbitar" -kuber, 1,4 x 1,1 x 1,0 cm - 1,0 x 1,1 x 1,1 cm, tälsten, ljus, en med sotsvart sida

1 st gjutform för hagel, 7,8 x 4,7 x 1,3 cm, 7 rader gropar + 2 i kortsidorna vid brott, 1 upphängningshål, täljsten, vit

Tatsip Ataa, väster om Tängen lösfynd

N 46-37-15/ W 51-23-49, Sju meter inåt från högvattenlinjen. Väst Tatsip Ataa-Tange, 30/62000

1 st spets L 3,25 x B 1,1 x T 0,35 cm, med avsmalnande lätt tånge 1,1 cm, smal rak bas, killiaq, mörkgrå

1 st avslag 1,6 x 1,2 x 0,15 cm, kalcedon, ljus gul-vit

1 st avslag, 2,2 x 1,1 x 0,15 cm, killiaq, ljusgrå med små vita prickar

Kingitup Taseraasaa KNK 133

Area A

1 st kniv-spets? L 4,0 x 2,1 x 0,5 cm av lätt krumt avslag, slät undersida, retusch längs långsidan dorsalt, killiaq, grå

1 st spets L 3,1 x 1,05 x 0,5 cm, toppen av?-spetsig bas och tånge 1,4 cm? lätt konvex bilateralt, killiaq, grå

1 st spets 2,5 x 1,0 x 0,4 cm, fin retusch-tandad bilateralt, lätt tånge 0,5 cm? killiaq, grå, svallad?

1 st spets 2,2 x 0,95 x 0,25, lätt tånge 1 cm, bas 0,3 x 0,1 cm, killiaq, ljusgrå, fin retusch-svallad

1 st spetsfragment, basdel?, 1,7 x 1,85 vid brottet x 0,5 cm, killiaq, ljusgrå

1 st spets 2,2 x 1,2 x 0,5 cm, diagonalt brott tvärs över, kalcedon, tångfärgad

1 st spets L 5,7 x 1,7 x 0,7 cm, rak bas, 1,1 x 0,6 cm vid basen, hel spets, kvarts-it, semitransparent, ljust grågrönt

1 st spests L 2,3 x 1,5 x 0,4 cm, rak bas 1,05 x 0,3 cm, tånge 0,7 cm hög, vit semitransparent kvarts(-it) Dorset?

1 st basdel av spets, 2,0 x 1,4 vid brottet, 0,5 cm, kritvit kvarts(-it), semitransparent, diagonal, lätt rundad bas

1 st spets, bas-mittdel? 2,6 x 1,3 x 0,4 cm, vit kvarts-it med lätt ljust grågröna intrusioner

1 st dubbelstickel 1,7 x 0,05 x 0,3 cm, 5 avslagsärr, svallad, toppen av, killiaq, grå

1 st stickel, avslagsdelen, 2 x 0,7 x 0,4 cm, 2 avslagsärr, slipad bilateralt, killiaq, grå

1 st stickelavslag (spån?), 2,0 x 0,5 x 0,25 cm, trekantigt tvärsnitt, 1 längsgående ås, bergkristall

1 stickelavslag 1,7 x 0,2 x 0,2 cm, tresidigt, 1 inhak ena sidans topp, slipad, killiaq, grå

1 st kärna? 3,4 x 2,6 x 1,7 cm, trekantigt tvärsnitt, kritvit kvarts(-kristall), delvis transparent, handtagskärna?

1 st kärna-del av kristallpelare L 2,5 x 1,6 x 0,7 cm, bergkristall

11 st mer eller mindre formade stycken bergkristall-kärnor 1,8 cm och mindre

1 st spån? 1,6 x 0,6 x 0,3, kvarts-kristall, 1 ås, litet inhak i ena toppen?

- 1 st spån-flække-stickelavslag? 1,6 x 0,4 x 0,2 cm, fyrsidig, kvarts-kristall med 1 inhak överst i ena sidan
 1 st (stickel-)avslag 1,3 x 0,5 x 0,2, lätt krumt ena sidan, fyrsidigt, vit kvarts-it
 1 st spånflække, 1,5 x 0,7 x 0,1, med långsgående avslagsspår, kalcedon, grå med mörka inklusioner
 3 st avslag-flisor, 1,8 x 1,2 x 0,2 no, 6 cm kalcedon, grön-grå-vit
 13 st avslag 4,15 x 4,2 x 0,8, vit kvarts (-it) - grågrön, semitransparenta
 1 st avslag 2,2 x 1,5 x 0,5 cm kvarts-it med ljusgröna inklusioner
 90 st bitar av kvarts L 5,0 x 3,8 x 2,2 cm och mindre
 73 st avslag-kärnor, 3,5 cm och mindre, ren kvarts med troliga slagspår, inklusive några rökkvarts
 45 st avslag L 5,4 x 3,7 x 0,55 n 1,5 cm, killiaq, vit-mörkgrå, 1 med små prickar och lätta ränder
 2 st bitar av täljsten, 3,0-2,5 cm, fragment av kärl, vit-ljus
 1 st rosa granit 2 cm
 1 st leksakslampa, 5,8 x 3,6 x 1,4, x djup 1,5 cm, triangulär med rundade hörner, 1 skåra, ljus täljsten med rosa inslag
 1 st fragment av leksakslampa?, hörne, 2,2 x 1,5 cm, täljsten, vit
 20 st täljstensstycken, delar av kokkärl och lampor
 1 st sockerbit 1,2 x 1 x 0,9 cm samt 1 st pelare 1,7 x 0,8 x 0,7 cm, täljsten ljus
 4 st asbeststycken varav en hel lamppinne
 2 st flinta-kalcedon? -bössfinta? 1,8 x 1,7 x 0,6 cm - 1,7 x 1,2 x 0,5 cm, honungsgrå
 4 st div.porslinskärvor L 4,8 cm och mindre

Area B Provgropar + strandfynd

- 1 st spets, L 2,7 x B 0,9 x T 0,3, breddmätt över insnävringen till tången, 0,7 cm lång med smal rak-spetsig bas, fin kantretusch, kritvit kvarts, semitransparent, funnen under klippa på grusbotten 20 cm under rævlingeslutningen. Stället helt under vatten vid springtid.
 1 st spets L 3,5 x 0,9 x 0,45, mycket slank spets av kritvit kvarts (-it), semitransparent, strandkanten
 1 st stickelndubbelstickel, L 3,0 x 1 x 0,45 cm, 2 avslagsärr en sida, >4 på andra, raka sidor, slipad bilateralt övre tredjedel, lätt rundad asymmetriak bas, killiaq, grå
 1 st stickel-avslagsdelen 1,6 x 0,8 x 0,2 cm, slipad bif., 2 ärr, killiaq, ljusgrå med små ljusa prickar
 1 st stickel (?) L 2,0 x 1,3 x 0,35 cm, 1 inhak vänster dorsalsida, slät ventralt, bergkristall
 1 stickelavslag? 0,8 x 0,1 x 0,09 cm, tresidig flisa, bergkristall,
 1 st skrapa? L 2,5 x 2,3 x 0,8, kvadratisk skraplikanden stycke med svagt rundad bas, vit semitransparent kvarts(-it)
 1 st skrapa? 2,5 x 1,7 x 0,7 cm, med bruksretusch? Transparent, bergkristall
 1 st avslag-kärna? 3,2 x 2,2 x 0,6 cm, flat stycke bergkristall
 2 st avslag 1,5 x 1,0 x 0,1 cm, kalcedon, ljus-grågul-vit
 4 avslag- flisa, 2 cm – 0,6 cm, bergkristall
 2 st avslag, 4,5 x 3,0 x 0,6 – 2,2 cm, kritvis, semitransparent kvarts-it
 1 st avslag 4,6 x 2,0 x 0,8 cm, semitransparent, kvarts-it med ljusgröna inklusioner
 10 st kärnor-avslag, 5,2 x 3,0 x 1,4 cm n 1,8 cm, kvartskristall varav 2 st rökkvarts – en med två stråva sidor
 18 avslagnflisor L 4,7 n 0,7 cm, killiaq, grå

Ytterfjorden: Qaqqaliaq, KNK 34 och Sarfat, KNK 33

Qaqqaliaq A. N 64-05-40 W 51-49-35

- 1 st spets, del av, L 3,9 x B 2,2 vid brottet x T 0,5, kritvit semitransludent kvarts med vita diagonal inklusioner
 1 st spetsfragment, 1,6 x 1,75 vid brottet x 0,4 cm, killiaq grå
 1 st stickel, 3,45 x 1,1 x 0,3 cm 7 avslagsärr, slipad bif. övre halvan, lång slank med draka sidor, rundad, lätt spetsig bas, killiaq, ljus-vitbeige
 1 st kärna kvarts-kristall, 2,7 x 2,8 x 1,8
 1 st kärna 3x2,1x 1,8 cm, transludent kvartskristall
 1 st avslag kristall L 1,4 cm
 1 st avslag-båt-skoformat med tre sidor, jfr andra L 4,9 x 1,6 x 1 cm, vit semitransludent kvarts-it.
 185 st 6,35 x 5,6 x 2,0 och mindre, kritvit-semitransparent kvarts-it, en del med ljusgrönt ljus, bland dessa finns 2 ev. Kärnor samt 2 ev spån och 2 ev delar spetsar
 5 st avslag 2,2 n 1,2 cm killiaq, grå-ljusgrå
 1 st påse, liten, tråkol, med kvartsavslag. Recent eldstad?

Qaqqaliaq B. Strax sydväst om A, strand nedom Thuleruin

- 1 st avslag 2x 1,5 x 0,2 cm kalcedon, brun

Qaqqaliaq C. N 64-05-38 W 51-49-46

1 st kärna 6,0 x 4,3 x 3,2 cm, med 3 avslagsspår, handtagskärna, kvarts-kvartsit med grågrönt ljus
Samt: Fynd från tidigare besök på Qaqqaliaq (öst) med text: Fundstedet er på den lille ø længs østerut af
KNK 34 x 1 spets, stor spets/ knivfragment, vit kvarts
KNK 34 x 2 x 1 - 27 mycket stora och mindre avslag/kärnor, vit kvarts
KNK 34 x 3 x 1-3 små avslag killiaq

Sarfat, KNK 33, N 64-00-36,5 w 51-38-50,8

1 st stickel L 2,8 x 1,1 x 0,3 cm, 3 avslagsärr, slipad bilateralt övre tredjedelen, spetsig avrundad bas, killiaq, ljusgrå med ljusare tvärränder och prickar
1 st skrapa L3,20 x B 0,85 distal x 1,2 bredd över basen, x T 1,1 cm, trekantigt men också firsidigt tvärsnitt, helt flat på undersidan, med mycket hög rygg och skrapegg 1,1 cm, transparent vit kvarts, fet, kalcedonaktig
1 st kristallpelare 6-7 sidor, Höj 1,5 cm x 1,5 x 1,4 runt om, bergkristall-transparent islik kvarts
2 st avslag L 2cm, vit semitransparent kvarts-it med täta vita inklusioner, 1 lätt grönt ljus
Samt: Fynd från tidigare besök på Sarfat
KNK 33 x 1 tunnt killiaqstycke, rektangulärt sidblad? KNK 33 x 2 liten kärna bergkristall, med grönalger,
KNK 33 x 3 x 1-3 små avslag killiaq

Marianes Pynt, KNK 25

Lösfynd fr.o.m. 1996 KNK 25 x 1n 138

KNK 25 x 1 Skrapa röd kalcedon
KNK 25 x 2 Sidskrapa, bergkristall
KNK 25 x 3 Skrapa kvarts (-it)
KNK 25 x 4 Stickel, bergkristall
KNK 25 x 5 - 10 Redskapsfragment, bergkristall
KNK 25 x 11 - 14 små spetsar killiaq (13 + 14 fågelspets)
KNK 25 x 15 Yxa killiaq
KNK 25 x 24 -35 div. spetsar og spetsfragment, killiaq
KNK 25 x 36 kraftig kniv (?) killiaq
KNK 25 x 37 kraftig skrapa (?) killiaq
KNK 25 x 38 - 54 sticklar, killiaq, ex. x52 tre avslagssidor
KNK 25 x 55 - 74 stickelavslag, ex x71 borrcylinder, x 72-73 av vit kalcedon
KNK 25 x 75 - 81, redskap/fragment, killiaq, rektangulära sidblades?, delar av sticklar?
KNK25 x75 möjlig kniv
KNK 25 x 82-83, x 88 större spån -kniv? x 82 vit kalcedon, x 83 kvarts (-it)
KNK 25 x 84 - 87, Större skrapor av kvarts og kvarts(-it)
KNK 25 x 89 - 109, kärnor (berg)kristall, x89 vit kalcedon, x90 möjlig stickel?
KNK25 x 108 litet spån x109x 1-10 avslag
KNK 25 x110-122, avslag div.färger, kalcedon-rökkvarts
KNK 25 x 112 röd jaspis
KNK 25 x 123 bössflinta
KNK 25 x 124 - 1-3, tre fragment av liten täljstenslampa
KNK 25 x 125 täljstensskärva
KNK 25 x 126 täljstensskärva
KNK 25 x 127 -132 sandsten, slipstenar och/eller fragment av två lampor?
KNK 25 x 133 x 1-6, täljstensskärvor
KNK 25 x 134 x samling avslag killiaq
KNK 25 x 135 x samling avslag, varav några ev. kärnor och skrapor, kvarts(-it)
KNK 25 x 136 x 1-9, två knackstenar, 1 slipsten, bränd täljsten samt fragment av koksten
KNK 25 x 136 x 10 knacksten
KNK 25 x 137 råmaterial ?
KNK 25 x 138 råmaterial kvarts

Marianes Pynt 1999, lösfynd

1 st klockkläppformad Skrapa av killiaq. Nu patinerad och grå med grönalger på ventralsidan. Dorsalt är den formad så att kanterna sluttar rätt brant ner mot eggen som är retuscherad - åtminstone längs med änden och den ena långkan-ten. Lätt svallad. 4,4 x 2,2 x 0,5 cm. Skrapsidan-spetsen är rundad och sidan sluttar lätt, spetsoval. Därvid bildas en drygt

1 cm lång tånge eller insnävring för skaftning (?).

1 st Pilspets, hel. En slank bifialt tillslagen spets av vit killiaq. Pilen har en tunn tångtråd runt om och detta ger in tryck av att spetsen är limmad. Den är 3,75 cm lång x 1,1 cm på det bredaste stället och 0,4 cm som tjockast. En tånge, 1,6 cm lång med basen 0,35 cm, formas av att pilen smalnar av från en tydlig gräns 2,5 cm ned från pilspetsens proximala ände. Det är således inget inhak utan pilen smalnar starkare mot tångesidan än mot spetsen och ändå finns det en tydlig början på tången resp. slut på själva pildelen.

1 st pilspets, av gulpatinerad, svallad killiaq. Avhuggen i båda ändar. Nu 2,7 cm lång, 1,2 cm som bredast, 0,4 cm tjock.

1 st kantskära av vit mycket len täljsten, Stycket är lätt svängt eller kupat och har en med slät, rak överkant 0,22 cm bred. Hela skärvan är nu 4,8 cm x 1,8 x 0,5 cm.

1 st Stickel av bergkristall. 2 x 1,5 x 0,5 cm. Mittstickel, helt flat på ena sidan, här kallad ventralsidan, och med ärr efter stickelavslag på bägge sidor, 2 st på höger sida dorsalt sett, det längsta 1,1 cm och 2-3 avslag på vänster sida.

1 st Stickel av killiaq, ljusgrå, 2 cm lång, 1 cm som bredast och 0,3 cm tjock. Med två ärr efter avslag, 0,6 cm långt. Slipad på båda sidor bara på den övre tredjedelen. Sned bas 0,9 cm bred.

1 st fragment av redskap, mycket tunt. 1,4 x 1,1 x 0,25 cm. Jfr tidigare fynd av liknande. Rester av retusch på det som ursprungligen varit långsidorna?

1 st kärna av helt tät vit kvarts/kalcedon. 2 x 1 x 0,7 cm, formad som rektangulär stav med två helt raka, släta sidor.

1 st avslag av kalcedon, ljusbrun-brun med något lite rött i färynansen. Oregelbundet. 2,5 x 1,8 x 0,25 cm.

3 st mindre bitar av bergkristall

5 st större avslag av vit kvarts. 4,6 x 2,5 x 0,9, 5x2,5x1. Ett med rätt stark grön färg och stråk av cortex-bergart, 4,4x2,2x1,2

15 st avslag av vit kvarts

2 st bergkristall mindre än sockerbitar

65st avslag av killiaq. Från ljus blågrå till mörkt brun och benvit-gul. Två är sot- eller brandpå-verkade och ett har cortex

1st flisa, litet avslag- av killiaq i mindre provgrop högre upp på den sluttande Astrandängen.

Marianes Pynt 2000

Fynd provgropar

Testpit 1. 108 X / 114 Y. vattenfylles 5 cm

Testpit 2. 105-106 X / 114 Y. Träkol

Testpit 3. 103 X – 114 Y, 1x 1 m

Fynd på 37 cm djup Träkol

KNK 25 x 987 x 1 st avslag – flisa 0,8 x 0,7 x 0,1 cm killiaq, ljusbrun

KNK 25 x 988 x 1-2 st flisor bergkristall 0,95- 0,75 cm, större sten

Testpit 4. 110 X / 112 Y. Vattenfylles 20 cm

Testpit 5. 106 X / 112 Y. Vattenfylles 5-10 cm, träkol på 35 cm djup

Testpit 6. 104 X – 108 Y, 50 x 50 cm x 60 cm djup. (åt areal A). Vattenfylles 5 cm

KNK 25 x 980 - 1 st lansspets, 5,7 x 2,8 x 0,48, diagonal bas-av?, killiaq, grå-brun- på 50 cm:s djup

KNK 25 x 981 - 1 st stickel L 2,52 x 1,1 x 0,3 cm, 3 avslagsärr, tvär lätt avrundad bas, slipad bilateralt över avslagssidorna, killiaq, grå, fynd på 20 cm: djup

KNK 25 x 982 - 1 st fragment av redskap ?, 2,6 x 1,3 x 0,45 cm, killiaq, ljusgrå-vit

KNK 25 x 983 x 1- 4 st avslag L 5,4 x 2,7 x 0,7n 3,45 x 1,8 x 0,2 cm, träkol

Testpit 7. 106 x 103 Y, 50 x 50 cm x 35 cm djup. Fynd från ytan till 35 cm ned:

KNK 25 x 984 - 1 st stickel-fragment?, basstycke ? 1,5 x 1,1 x 0,2 cm, killiaq, grå

KNK 25 x 985x1-11 st avslagn flisor L 3,3 x 1,3 x 0,25 - 0,5 cm, killiaq, ljusgrån mörk, träkol, större stenar och urberg

Testpit 8. 114 X / 107 Y. (åt areal C) Vattenfylles 20 cm

Testpit 9. 113 X / 105 Y. (åt areal C) KNK 25 x 986 x 1-2 st avslag-flisa 4,3 x 1 x 0,6 – 0,5. killiaq, ljusgrå

Area A, lösfynd 5 –15 juli 2000

KNK 25 x 939 - 1 st stickel, L 3,1 x 1,0 x 0,4, > 1 avslagsärr, tvär bas, slipad bilateralt övre tredjedel, killiaq, grå med guldorn

KNK 25 x 940 - 1 st stickelavslag, 1,7 x 0,3 x 0,18 cm, fyrsidig, osymmetrisk i basen, killiaq, grå

KNK 25 x 941 - 1 st stickel 2,5 x 0,9 x 0,4 cm, > 1 avslagsspår, slipad övre tredjedel, killiaq, mörkgrå, svallad, lätt rundad bas

KNK 25 x 942 - 1 st stickel 2 x 0,9 x 0,3 cm, slipad bif. övre tredjedel, tvär bas med rundade hörnen, killiaq, vitgrå

KNK 25 x 943 - 1 st stickelfragment, övre delen, L1,25 x 0,7 x 0,2, slipad bilateralt, killiaq, grå

KNK 25 x 944 - 1 st del av spets 1,8 x 1,5 vid brottet x 0,5 cm, basdel, killiaq, ljus grå
 KNK 25 x 945 - 1 st sideblade?-del av redskap L 1,5 x 1,0 x 0,13 cm, killiaq, grå
 KNK 25 x 946 - 1 st spets-fågelspets, L 2,09 x 0,8 x 0,1 cm, tvär bas m.rundade hörn, killiaq, ljusgrå, slipad centr bif., svallad
 KNK 25 x 947 - 1 st spets-fågelspets, L 2,3 x 0,85 x 0,15 cm, tvär bas, killiaq, ljusgrå, slipad centralt bif.
 KNK 25 x 948 - 1 st spets-fågelspets, L 1,99 x 0,75 x 0,15 cm, tvär bas, killiaq, ljusgrå, slipad centralt bilfac., svallad
 KNK 25 x 949 - 1 st del av transversal skrapa?, 1,9 x 1,65 x 0,2, killiaq, grå, delvis slipad bilateralt
 KNK 25 x 950 - 1 st spets, L 2,1 x 1,1 x 0,3 cm, retusch, vit kvarts, lätt grönalger, spetsen diagonalt av
 KNK 25 x 951 - 1 st skrapa L 2,3 x B 2,05 egg x T 0,6 cm, skarp lutning egg 0,6 cm, kalcedon opak med vit cortex -0,75 cm
 KNK 25 x 952 x 1 - 97 st avslag-flisor L 3,8 x 1,3 x 0,5 n 0,3 cm, killiaq, vit-grå, fynd inklusive vid kvartsklippan
 KNK 25 x 953 x 1 - 16 st avslag-flisor L 3,9 x 2,5 x 0,7 - 1,0, kvarts-it
 KNK 25 x 977 - 1 st råmaterial, kalcedonaktigt kvarts-it, L 5,8 x 2,0 x 1,5 cm trekantigt tvärsnitt
 KNK 25 x 978 x 1-2 st avslag kalcedon 3,6 x 1,9 x 0,4 cm, transparent med gula, bruna och mossgröna intrusioner/1 st avslag L 1,3 x 0,7 x 0,2 cm vitgrå
 KNK 25 x 979 x 1 - 5 st avslag-flisor, L 2,4 - 0,8 cm, kvarts-kristall

Lösfynd vid Thuleruinen, i en spricka mellan två stenar

KNK 25 x 955 - 1 st spets-kniv? 3,8 x 1,5 x 0,4 cm, av långt lätt krumt spån, retuscher längs sidorna, killiaq?-vit stenaktigt mineral-kalcedon/ bränd killiaq?
 KNK 25 x 956 - 1 st del av spets-mini? 1,2 x 0,7 vid brottet x 0,11 cm, slipad?, killiaq, ljusgrå
 KNK 25 x 957 - 1 st redskap-formade råämnen? Med trekantigt tvärsnitt (jfr större likadant) 3 släta sidor, L 4,2 x 1,6 x 0,75, kvarts (-it) transparent
 KNK 25 x 958 n 1 st 2,85 x 1,1 x 0,7 cm, redskap-formade råämnen? Med trekantigt tvärsnitt (jfr större likadant) 3 släta sidor kvarts (-it) transparent
 KNK 25 x 959 - 1 st avslag kvarts-it L 1,4 cm
 KNK 25 x 960 - 1 st avslag 2 x 1,3 x 0,35, killiaq, vit.

Lösfynd vid övre delen av slutningen

KNK 25 x 961 - 1 spets-fragment 1,5 x 1,2 vid brottet x 0,3 cm, killiaq, vit
 KNK 25 x 962 x 1 - 3 st stickelavslag: 1 st 1,8 x 0,3 x 0,18 cm, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå, likener
 1 st 1,6 x 0,4 x 0,2 cm tresidigt, killiaq, ljusgrå
 1 st 1,12 x 0,2 x 0,15, lätt krumt, med avslagsspår, likener, killiaq, ljusgrå
 KNK 25 x 963 x 1 - 4 st avslag-flisor 1,2 n 0,7 cm killiaq, ljusgrå.
 KNK 25 x 964 - 1 st avslag 1,1 cm bergkristall
 KNK 25 x 965 - 1 st avslag 2,7 x 1,5 x 0,8 cm kvarts, vit med likener (lavar)

Lösfynd / samples råmaterial

KNK 25 x 989 - 1 st 4,65 x 2,45 x 1,2 cm kvarts, vit, nästan opak, mjölkaktig
 KNK 25 x 990 - 1 st 4,8 x 2,3 x 1,1 cm, semi-transparent, vit kvarts
 KNK 25 x 991 - 1 st 4,6 x 4 x 1,3 cm glittrig gulaktig kvarts
 KNK 25 x 992 n 1 st 4,1 x 1,2 x 1,15 x 1 cm kvarts-it med grön inklusion
 KNK 25 x 993 - 1 st 7 x 5,7 x 4 cm vit kvarts, delvis opak delvis glasaktig

Lösfynd Area C

KNK 25 x 740 n 1 st fragment av? 2,7 x 1,7 x 0,4 cm killiaq, tät svart (jfr skrapa) avslag med retusch?
 KNK 25 x 741 n 1 st del av spets 1,9 x 1,3 över brottet x 0,5 cm mkt ljus grå killiaq
 KNK 25 x 742 n 1 st stickelavslag 2,4 x 0,35 x 0,2 cm, fyrsidigt, med ett eget ärr, killiaq, grå
 KNK 25 x 744 - 1 st spets 5,4 x 1,4 vid basen/brottet? X 0,5 cm, vit ljusbeige killiaq, svallad
 KNK 25 x 994 - 1 st flække, del av mikrospån 0,9 x 0,6 x 0,1 cm bergkristall
 KNK 25 x 966 - 1 st spets L 3,7 x B 2,0 vid brottet x 0,35 cm, killiaq, ljusbeige
 KNK 25 x 967 - 1 st stickel, 2,75 x 1,1 x 0,4 cm, >2 avslagsärr, slipad bif. övre tredjedel, starkt diagonal bas, killiaq, grå, ljusa och mörka smånutslagn
 KNK 25 x 968 - 1 st stickel, 3,2 x 1,0 x 0,35, > 3 avslagsärr, slipad övre tredjedel bif., rak-lätt rundad bas, raka sidor, killiaq, grå
 KNK 25 x 969 x 1 - 5 st stickelavslag killiaq grå:
 1 st, 2 x 0,2 x 0,2, lätt krumt, fyrsidigt, 1 avslagsärr på en sida, rak bas
 1 st 1,85 x 0,35 x 0,1, fyrsidigt, diagonal bas
 1 st 1,15 x 0,2 x 0,1, fyrsidigt, 1 ärr i toppen, diagonal bas
 1 st 1,1 x 0,35 x 0,1 cm, fyrsidigt, rak bas, vridet, killiaq, ljusgrå
 1 st 1,1 x 0,3 x 0,1 cm, fyrsidigt, lätt diagonal bas
 KNK 25 x 970 - 1 st spets L 1,7 x 0,75 vid basen x 0,11, fin retusch, svallad?, killiaq, grå, slipad centralt bif.
 KNK 25 x 971 - 1 st spets mini L 1,55 x 0,7 x 0,15 cm, retusch, bräckt diagonalt vid basen, killiaq, grå, svallad

- KNK 25 x 972 - 1 st skrapa (?) 1,5 x 1,15 distalt - 1,7 bred vid skarapeggen som är 0,5 cm hög, starkt slutande egg, kvartsbergkristall, gulröd
- KNK 25 x 973x1-2 st avslag, 1,5 x 1,2 x 0,18, kalcedon, vit, transludent, med en tunn brun linjeKNK 25 x 974 1 st skrapa, bräckt distalt L 2,2, x 1,6 vid brottet – 2,25 bred vid skrapekanten x T 0,7 cm, eggen 0,75 cm hög, starkt sluttande-nästan rakt ner, killiaq, svart
- KNK 25 x 975 x 1 - 48 st st avslag, 3,7 x 2,5 x 0,5 - 0,3 cm, killiaq, vit-grå-mörk
- KNK 25 x 976 x 1- 6 st avslag-flisor L 3,5 – 1,0 cm kvarts, vit-gulguld

Fynd dag I år 2000, Area B mellan stenarna

1 st påse: 4/7 2000:

- KNK 25 x 661 -1 st spån, skraplikt redskap L 3,4 x B 1,5 x T 0,5 cm, kalcedon, brun, bearbetad bara på den dorsala ytan, böjd på längden.
- KNK 25 x 675 -1 st / kniv -spets L 5,55 x B 2,0 x T 0,45 cm, killiaq, ljusbrun, asymmetrisk, 1/3 del "ren" som efter skaft?
- KNK 25 x 676 -1 st avslag med retusch L 3,55 x B 2,4 x T 0,35 cm, killiaq, beige, symmetrisk, rät bas, ett hörne avknäckt, en långsida böjd
- KNK 25 x 677 - 1 st del av spets L 2,9 x B 1,9 över brottet x T 0,65 cm, killiaq, ljusgrå, svallad
- KNK 25 x 678 -1 st spets, största delen av, L 2,4 x B 1,05 x T 0,35 cm, killiaq, grå, svallad
- KNK 25 x 679 -1 st stickel L 2,8 x B 1,15 x T 0,4 cm, ärr efter > 3 avslag, killiaq, grå, spetsen afknäckt, bif. slipad på övre 3. del, basen rät, lätt diagonal, svallad
- KNK 25 x 680 -1 st stickel, överdel, L 2,3 x B 1,25 x T 0,45 cm, killiaq, grå, basen avknäckt, ärr efter två avslag 1,3 cm, bif. slipning på spetsen, svallad.
- KNK 25 x 681 - 1 st del af spets L 1,9 x B 1,7 över brottet x T 0,35 cm, killiaq, grå, svallad
- KNK 25 x 682 -1 st stickelavslag L 1,45 x B 0,3 x T 0,2 cm, fyrsidigt killiaq, ljusgrå.
- KNK 25 x 683 - 1 st avslag /spets? L 2,55 x B 1,15 x T 0,4 cm, kvarts/it, en spets side
- KNK 25 x 684 - 1 st kärne-block L 1,6 x B 1,2 x T 0,8 cm, bergkristall, 3 slagspår.
- KNK 25 x 685 x 1 -1 st avslag, killiaq, grå.svallat
- KNK 25 x 685x2 -1 st avslag med retusch L 1,8 x B 0,8 x T 0,2 cm, killiaq, grå, svallat.
- KNK 25 x 743 - 1 st ändskrapa, lång oval L 3,6 x B 2,0 x T 0,7 cm, killiaq, mörkgrå - svart
- KNK 25 x 745 -1 st pren borrh/L 3,5 x B 1,2 x T 0,5 cm, flat ventralt, hög dorsalt, killiaq, ljusbeige, svallad, grön algbeläggning på en sida.
- KNK 25 x 746 -1 st lång änd -/ sidskrapa? L 3,8 x B 1,6 x T 0,5 cm, killiaq, ljusgrå.
- KNK 25 x 748 -1 st del av spets? L 1,7 x B 1,4 över brottet x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, asymmetrisk, med hål i brottytan efter orenhet i råmateriallet.
- KNK 25 x 751 -1 st stickel, basdel av L 1,4 x B 0,9 x T 0,25 cm, killiaq, grå, ärr efter fem(?) avslag, spetsen avknäckt, lätt avrundat diagonal bas, svallad
- KNK 25 x 752 x 1-11 st stickelavslag killiaq, grå varav:
- 1 st L 1,6 x B 0,3 x T 0,2 cm, fyrsidigt med eget avslag mörkgrå, rak bas
- 1 st L 1,5 x B 0,4 x T 0,25 cm, fyrsidigt, ljus grå.diagonal bas
- 1 st L 1,1 x B 0,3 x T 0,18 cm, fyrsidigt ljusgrå.knäckt eget avslag
- 1 st L 1,0 x B 0,3 x T 0,14 cm, fyrsidigt grå.
- 1 st L 1,0 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt, ljusgrå.
- 1 st L 0,85 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas grå.
- 1 st L 0,8 x B 0,3 x T 0,13 cm, fyrsidigt diagonal bas, mörkgrå.
- 1 st L 0,7 x B 0,2 x T 0,2 cm, tresidigt, vitprickigt grå.
- 1 st L 0,65 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt, rak bas, grå.
- 1 st L 0,6 x B 0,2 x T 0,15 cm, tresidigt, ljusgrå.
- 1 st L 0,6 x B 0,2 x T 0,15 cm, fyrsidigt, mycket ljus grå.
- KNK 25 x 753 -1 st fågelspets L 1,8 x B 0,8 x T 0,15 cm, killiaq, grå, tandad kant, rät bas, bif. slipad/polerad
- KNK 25 x 754 - 1 st borrh L 2,7 diameter 0,35 cm, killiaq, beige.
- KNK 25 x 755 -1 st del av spets L 2,2 x B 1,7 x T 0,45 cm, vit kvarts
- KNK 25 x 756 -1 st del av spets L 1,9 x B 1,5 x 1,35 över brottet x T 0,4 cm, kvarts-it, udden avknäckt, ganska rät bas, lättare asymmetrisk, kniv?.
- KNK 25 x 757 -1 st skrapa? L 2,5 x B 1,6 x T 0,6 cm, kalcedon, mörk brun, bågge ändar avknäckta
- KNK 25 x 759 - 1 st täljsten, fragment av lampa ? Rosa, Jfr 3 delar av lilla lampan från tidigare år
- KNK 25 x 859 x 1- (89) 90 st avslag och flisor, killiaq, många nyanser, obs flera större flagor och 1 större råmaterial/ avslag med retusch 5,8x5,3x1,35 ljus grå killiaq.

- 1 st avslag, kalcedon, hvid + mörk grå.
- 1 st avslag, kalcedon/kvartsit.
- 27 st vflslag, kvarts/it.
- 1 st avslag, bergkristall.
- 2 st avslag, bergkristall.
- 1 st täljsten, litet stycke med spår av bearbetning.

Area B Lager III 13 juli 2000

- KNK 25 x 824 -1 st spets - mini L 1,1 x 0,6 över två basx 0,1 cm, slipad bif., killiaq, grå
- KNK 25 x 825 - 1 st spets -mini L 1,35 x 0,65 bredd basen x To,12 cm, fint tandad, slipad bif., killiaq, grå, såll

Area B påsar 5-6-7-11-12 juli 2000

Troligen 100-102-103 X / 100- -101-102-103-104-105 Y (100X-103X/ 100-95Y)

Påse 5-7 juli

- KNK 25 x 785 -1 st spetsfragment L 1,15 x 1,2 x 0,4 cm, killiaq, ljus-vit, porös, svallad
- KNK 25 x 786 x 1-11 st stickelavslag killiaq varav:
 - 1 st L 1,7 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt, rak bas, tjock topp, killiaq, ljusgrå
 - 1 st L 1,75 x 0,2 x 0,1 cm, fyrsidigt, lätt diagonal bas, killiaq, grå
 - 1 st stickelavslag, L 1,45 x 0,25 x 0,1 cm, fyrsidigt, rak bas, killiaq, ljusgrå
 - 1 st stickelavslag, L 1,40 x 0,3 x 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå
 - 1 st stikelavslag L 1,2 x 0,15 x 0,1, fyrsidigt, rak bas, killiaq, grå
 - 1 st stickelavslag, L 1,15 x 0,2 x 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå
 - 1 st L 1,15x 0,2 x 0,12 cm, fyrsidigt, rak bas, ojämn utsida, killiaq, grå
 - 1 st stickelavslag, L 1,35 x 0,2 x 0,1 cm, fyrsidigt, romboid, killiaq, grå
 - 1 st stickelavslag, del av, L 1,1 x 0,25x0,1 cm, fyrsidigt, killiaq, grå
 - 1 st fragment, L 0,9 x 0,3x0,1, tresidigt, osymmetriskt, yttersida?, killiaq, grå
 - 1 st kantflisa med hörne, L 0,9 x 0,1x0,1, fyrsidigt, slipat, killiaq, ljusgrå
- KNK 25 x 787n 1 st flække (stickelformad) L 1,3 x B 0,5 x T 0,2, bergkristall, sprucket i toppen som 1 avslagsärr(?)
- 1 st flise 0,5x0,3x 0,1 cm, kalcedon, grön
- 212 st avslagn flisor L 4,9 x 2,3 x 1,1 cmn 0,25 cm, killiaq, ljus-mörk-brun-beige

Påse 11 juli

- KNK 25 x 784 - 1 st spets, fragment, L 2,5 x 0,85x 0,3cm, killiaq, mörk-svart
- KNK 25 x 1- 95 st avslag – flisor L 6,3 x 2,75 x 1,1 cm – 0,3 cm killiaq, grå-brun
- 1 st avslag L 2,5 x 2,5 x 0,2 cm. Kalcedon, mörk grön
- 3 st avslag-flisor, L 3,1 –1,0, kalcedon vit
- 17 st kvarts-kristall-stycken, varav 2-3 med bruksretusch?avslag, L 2,6 x 1,4 x 0,7- 0,8 cm
- 15 st avslag-flisor, L 3,7 x 2,5 x 0,6 cm – 0,4 cm, kavrts-it

Area B 101 X / 97 Y (-103 Y)

Under större sten i grus

- KNK 25 x 713 -1 st sidblad? del av redskap? L 1,9x 1,05x0,2 cm, rektangulärt tunnt, retuscher längs långsidorna, delvis slipat ena sidan, killiaq, grå
- KNK 25 x 806n 1 st sidblade? 1,4x1,1 (0,9 g över brottet?) x 0,2cm killiaq, grå slipad på en sida
- KNK 25 x 872x1- 9 st avslag-flisor L 4,5x2,1x0,7n 0,6 cm, killiaq, ljusgrå-mörkgrå

Area B 102 X / 98 Y (-102 Y)

Lager III

- KNK 25 x 864n1st (av 14 st) avslag 1,5 x 0,8 x 0,1-spån, kalcedon, vit-beige med miniprickar-hål.
- KNK 25 x 873 x 1 - 21 st avslag-flisor 2,6 x 1,15 x 0,2 - 0,7 x 0,2x0,2, killiaq, ljus-mörk grå
- KNK 25 x 898 -1 st stickelavslag L 1,35 x 0,3x0,2 cm, trekantigt tvärsnitt, killiaq, grå

Area B 103x / 99 Y (-101Y)

KNK 25 x 763 - 1 st stickel L 2,55 x B 1,0 x T 0,3 cm, killiaq, mörkgrå, är efter 3 el. 4 avslag 0,55 cm, hörn av spetsen avbruten, rak bas men i en skev diagonal vinkel, dorsalt og ventralt slipad på övre delen, skarpt avsmalnat på motsatt sida än avslagen slagits från, 3 st avslag, killiaq, mörkgrå

Area B 103 X / 97 Y (-103 Y)

Lager III

KNK 25 x 837 - 1 st spets L 3,0x B 1,2x T 0,3, fint tandad retusch, ljus-vit, opak kalcedon? randig på tvärs

KNK 25 x 838 - 1 st fedtsten med sågspår runt mitten, L 1,8 cm Thule?

KNK 25 x 875 x 1 - 2 st avslag, 3,2-1,8 cm, killiaq, ljusbrun, eldpåverkad?

Area B 104x / 96 Y (-104 Y)

Lager III vid lång sten og träkol

KNK 25 x 878 - 1 st kärna 3x2,3x1,15, kvarts, vit, semitransparent

KNK 25 x 879 - 1 st stickelavslag L 1,0 x B 0,2 x T 0,1, killiaq, grå

KNK 25 x 880 - 1 st avslag med bruksretusch? 2,8x1,4x 0,3 beige killiaq

KNK 25 x 881 - 1 st ben/tand 1,9x1,2 cm

KNK 25 x 877 x 1 - 53 st avslag/flisor 3,8x3,0- 0,5 cm, killiaq, beige-, ljusbrun-grå

Area B 104 X / 97 Y (-103 Y)

Lager III

KNK 25 x 783 - 1 st spets-fragment (?) L 1,9 x 1,5 vid bredaste brottet x 0,55 cm, killiaq, grå

KNK 25 x 815 - 1 st fragment af redskap?, avslag med retusch-skragegg - 2,9x1,8 hög ?, L 2,9xB 1,9xT 0,5cm, killiaq, lätt brun mullvadsfärg

KNK 25 x 816 - 1 st avslag med retusch? 2,2x1,9x0,4cm killiaq, mullvad

KNK 25 x 817 x 1 - 21 st avslag, L 4,2x 3,5 x 0,4 cm - 1, 0 killiaq, mullvad, grå.beige, blågrå med mycket små prickar.

Area B 104x / 98 Y (-102y torvkant v. profil):

KNK 25 x 688 - 1 st spets L 4,15 x B 1,85 x T 0,6 cm, kvartsit, lätt asymmetrisk, rak bas, spets lätt avrundad

KNK 25 x 697 - 1 st kärne L 2,5 x B 1,55 x T 0,7 cm, rökkvarts, slagspår, "skiner" på en sida

KNK 25 x 696 - 1 st stickel 2,6x1,3x0,5cm >1 ärr, diagonal bas, oslipad, kalcedon brungrå

KNK 25 x 872 x 1 - 9 st avslag, killiaq, brun och grå, största 2,7 minsta 1,0 cm.

Area B 104 x / 99 Y (100 Y-101 Y?)

KNK 25 x 807 - 1 st spets L 3,5 x 1,25 x 0,25, killiaq, ljus beige, slät ventralt, retuscher längs vänster sida,

KNK 25 x 808 - 1 st stickelavslag, L 1,65 x 0,2 x 0,15, fyrsidigt, ojämn ena sidan, diagonal bas, killiaq, grå

KNK 25 x 876 x 1 - 16 st avslag L 3,0 x 2,6 x 0,6 - 0,8 cm, killiaq, brun-grå

2 st avslag 2,0 x 1,7 x 0,25 - 1,3, kvarts-it

1-4 m (060700): (100 - 104 X / 99 Y?)

KNK 25 x 774 - 1 st spets L 1,2 x B 0,7 x T 0,1 cm, killiaq, grå, spetsen av, slipad, fin men skröplig

KNK 25 x 773 - 1 st del av spetsnbas? L 1,7 x B 0,95 över diagonalt brott x T 0,15 cm, killiaq, ljusbeige /avknäckt

KNK 25 x 769 - 1 st stickel L 2,1 x B 1,0 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, basen avknäckt, slipad på övre 3. del bif.,

KNK 25 x 770 - 1 st stickel, överdel av L 1,4 x B 0,8 x T 0,3 cm, killiaq, grå, ärr efter två avslag, basen avknäckt, slipad bif.

KNK 25 x 771 x 1 - 4 st stickelavslag killiaq varav:

1 st L 1,2 x B 0,15 x T 0,2 cm, fyrsidigt m tre egna avslag grå vitprickig

1 st L 1,7 x B 0,25 x T 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas grå

1 st L 1,35 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt rak bas, grå

1 st L 0,85 x B 0,2 x T 0,2 cm, tresidigt grå vitprickig

1 st avslag m. retouch L 2,35 x B 2,6 x T 0,4 cm, killiaq, ljusbrun, kanterna slagna på tre sidor, skrapa ?

146 st avslag och flisor, killiaq, många nyanser

174 st avslag och flisor, killiaq, många nyanser

54 st avslag och flisor, kvarts/it

2 st flisor, kalcedon

5 st flisor, grön kalcedon

Area B 105x / 97 Y (-103y)

KNK 25 x 887 x 28 st avslag och flisor, killiaq, många nyanser

1 st flisa, kalcedon

Lager II insida sten

KNK 25 x 885 x 1 - 26 st avslag-flisor, 2,75x1,9- 1,0 cm, killiaq, beige-grå

KNK 25 x 911 x1-5, 1 st avslag 1,65x1,5x0,2 cm kvarts-it grå-svart
 KNK 25 x 911 x 1-5, 2 avslag karts-it
 Lager III
 KNK 25 x 911 x1-5, 1 st avslag, kvartsit 3,4x2,8x1 med gröngrå inklusioner samt
 KNK 25 x 911 x1-5, 1 st .4,3x2,3x0,9 med vita
 KNK 25 x 828 x 1-2 stickelavslag, killiaq, grå varav:
 1 st stickelavslag L1,3xBo,2xTo,1 firsidigt med rak bas
 1 st stickelavslag 1,2x0,2x0,1, firsidigt
 KNK 25 x 908 - 1 st kärna 3,22x2,7x1,0, kvartskristall, flat ventralt och dorsalt
 KNK 25 x 909 - 1 st kärna, 3,35x2,35x1,4, oregelbunden, 6 flata sidor
 KNK 25 x 910 - 1 st kärne 4,1 x 2,6 x 1,1, kvarts-kristall, med flat undersida, längsgående ås dorsalt och romboid bastvärsnitt
 KNK 25 x 886 x 1- 27 st avslag-flisor 5,5 -0,6 cm, killiaq, grå, beige, brun mullvadsfärgad (sotiga)

Area B 105 x / 98 Y (-102 Y)

Lager III

KNK 25 x 903 -1 st spets-fragment, avslag med retusch? L 2,2 cm, B 3,35 över brottytan, T 0,4 cm
 KNK 25 x 904 - 1 st mikrospån L 1,1 x B 0,5 x 0,1 cm FL
 KNK 25 x 882 x 1 -11 st avslag-flisor, L 6,0 - 0,5, killiaq, grå, beige, en med hål efter orenhet i råmaterialet

Area B 105X/ 99 Y (-101 Y)

Lager III

1 st spets L 1,9 x B 1,1 x T 0,35 cm, killiaq, mörk gråbrun, spetsen avbruten, basen avbruten
 KNK 25 x 656 -1 st bipointed spets hel ! L 4,3 varav 1,55 tånge x B 1,1x T 0,4 cm, tången bara lätt avvikande från regelbundet avsmalnad kropp, killiaq, mörk grå-brun, kantretusch
 KNK 25 x 658 - 1 st del av spets -basdel L 2,3 x B 1,9 över brottet x T 0,45 cm, killiaq, mörk brun
 KNK 25 x 659 -1 st del av flat spets L 2,1 x B 2,3 över brottet x T 0,35 cm, killiaq, grå, avbruten bas
 KNK 25 x 660 -1 st stickel L 2,1 x B 1,1 x T 0,3 cm, killiaq, grå, rak bas, spetsen avbruten, bif.slipad på övre 3. del, ar, två avslag 0,35 cm
 KNK 25 x 884 x 1 -108 st avslag-flisor, L 4,1 x 3,7 x 0,55n 0,3 cm, killiaq, grå-mörk brun
 KNK 25 x 790 - 1 st avslag L 1,8 x 1 x 0,6, kvarts-kristall med spets
 KNK 25 x 791 x 1-3 st stickelavslag killiaq grå:
 1 st L 0,85 x 0,2 x 0,1 cm, firsidigt,
 1 st 0,9 x 0,2 x 0,1, firsidigt, rak bas
 1 st 0,9 x 0,2x0,1, firsidigt, ljusgrå, ena sidan slipat
 KNK 25 x 907 x 1 - 47 st avslag L 3,1 x 2,8 x 0,35 -0,5 kvarts-it varav 2 flisor kristall
 9 st avslag/flisor killiaq L 1,5-0,6 cm
 5 st avslag, kvarts, L 1-5 cm
 Lager III vid stenar och träkol
 KNK 25 x 821 - 1 st skrapa L 2,5 x B 1,6- 0,7xT 0,35, egg 0,44 hög, asymmetrisk-ena sidan 2,6, andra 2 cm lång, killiaq, beige-brun, sotpåverkad
 KNK 25 x 822 x 1 - 2 st stickelavslag killiaq, grå, firsidiga, diagonal bas varav:
 1 st L 1,5 x B 0,2 x T 0,1,
 1 st L 1 x B 0,25 x T 0,1
 KNK 25 x 823 -1 st spetsfragment, basdelen, L 2,0 x B 2,0 vid brottet x T 0,5, kvarts/kvartsit, vit
 KNK 25 x 897n 1 st toppdel av stickel 1x0,6 x 0,2cm, slipad, rundad utsida, killiaq, grå

Area B 105X / 99 Y (-100 Y)

torvkant

9 st avslag-flisor 3xm x 1,6-0,2, killiaq, grå, beige
 2 st avslag kvarts-it

Area B 105-106 X / 99 (-101 Y)

profilkant vid eldstad c:a 60 cm

KNK 25 x 883 x 1 - 7 st avslag, 3,2 - 1,3 cm, killiaq, grå. ljus -mörk
 1 st avslag, 1,15 cm x 0,9 x 0,1, kvarts

Area B 106 X / 97 Y (-103y)

Lager III

KNK 25 x 826 - 1 st spets L 3,2 x 1,5 x 0,4 cm, bruten vid basen?, killiaq, ljusbrun-beige
 KNK 25 x 827 - 1 st fragment av spets-kärna? L 2,7 x 0,9 över brottet- L 2,8 x 2,2 x 0,9, vit kvarts-it
 KNK 25 x 865 x 1 - 12 st avslag, 4,3 x 3,2 x 0,8n 1,0 cm, killiaq ljus-mörk
 KNK 25 x 995 - 1 st avslag 2,2 x 1,3 x 0,3, kalcedon, opak, beige

KNK 25 x 1003 - 1 st stickelavslag L 1,05 x B 0,3 x T 0,1 cm, killiaq, grå
2 st avslag 3,5 x 2,5 x 0,5, kvartsit, vit / L 2,8 x 1,7 x 0,3

Area B 106X / 98Y (-102Y)

Lager III

KNK 25 x 694 -1 st stickelavslag nästan rak bas L 1,1 x 0,2 x 0,1 cm, killiaq, ljus grå

1 st stickelavslag-flisa? L 0,8 cm

KNK 25 x 900 x 1-133 st avslag - flisor, L 5,6 n 0,4 cm, killiaq, alla färger

KNK 25 x 912 1 (-5) st avslag L 1,65 x 1,5 x 0,2 cm, kvarts, vit inklusive kristall se nedan
3 st flisor kristall

Area B 106x/ 99Y (-101Y)

Lager II

KNK 25 x 776 -1 st del av spets L 2,1 cm x 2,0 vid brottet, x T 4,5 cm, basdel, killiaq, ljusgrå

KNK 25 x 777 -1 stickel, L 3,0 x 1,3 x 0,6 cm, rak bas, diagonal topp, bif. halvslipad, 4 avslagsärr + överst på sida, ovanligt rak

KNK 25 x 778 -1 st avslag (stickelfragment??), L 2,3 x 1,0 x 0,3 cm, cementaktigt

KNK 25 x 779 -1 stickel, L 2,8 x 0,8 x 0,35 cm, 3 avslagsärr, halvslipad bif., starkt diagonal topp, en rak sida, smalt diagonalt, avslagen bas, killiaq, grå

KNK 25 x 780 -1 stickel, L 2,5 x 0,95 x 0,3 cm, avrundad spetsig bas, 4 avslagsärr, halvslipad bif., skadad överst på ena sidan, killiaq, mörkgrå

KNK 25 x 781 x 1-3 stickelavslag killiaq varav:

1 st L 1,45 x 0,4 x 0,15, fyrsidigt, killiaq, grå med små pickar

1 st L 1,2 x 0,2 x 0,2 cm, tresidigt, killiaq, grå

1 st L 1,1 x 0,2 x 0,1 cm, tresidigt, killiaq, ljusgrå

KNK 25 x 782 -1 st kkelavslag, L 1,35 x 0,3 x 0,1 cm, kalcedon, beige

KNK 25 x 818 x 1- 16 st avslag kalcedon L 2,0 n 1,0 cm, grön vit, opak inkl. 1 st större 2,9x3-0,8x0,4 cm med slagvågor och lenngångjärnssidan mörk gråbrunt

KNK 25 x 914 -1 st kärna-del av hel stor bergkristall med två släta sidor, L 4,5 x 2,8 x 1,8 cm, tresidig

KNK 25 x 915 x 1-22 st avslag-flisor kvarts-bergkristall, från L 3,0 x 2,25 x 1,1 till 0,5 cm,

KNK 25 x 916 n 1 st del av spets 0,98 x 1,18-0,75 över brotten x 0,39 kvarts-it

KNK 25 x 998 -1 st stickelavslag-krumt spån? L 2,2 x 0,45 x 0,2, tresidigt, bergkristall

KNK 25 x 999 -1 st kärna / råmaterial, L L 3,2 x 1,4 x 1,1 cm. bergkristall

KNK 25 x 1000 -1 st kärna-skrapa? L 2,6 x 1,6 x T 1,6- 2,15, kvarts-delvis kristall, bruksspår? Ena sidan rundad?

KNK 25 x 1001 x 1-2 st fläckler, L 1 x 0,6 x 0,1 resp. L 1,1 x 0,6 x 0,1 cm, bergkristall, 2 åsar/1 ås

KNK 25 x 912 x 1 - 73 st avslag-flisor, L 4,8 x 2,9 x 1,0 cm, - 0,6 cm, vit kvarts - vit kvartsit med vita - gröna inklusioner (+5 st 106 /98Y varav 2 flisor kristall)

KNK 25 x 871 x 1 - 329 st Avslag-flisor L 4,5 x 4,2 x 0,6 n 0,4, killiaq, ljusbrun-ljusgrå-mörk

Area B 106x / 98Y (-102Y)

KNK 25 x 657 -1 st del av spets L 2 x B 1,1 / 0,48 över brotten x T 0,32 cm, killiaq, brun, ovalt tvärsnitt (rund)

KNK 25 x 699 -1 st spets L 4,1 x B 1,8 x T 0,5 cm, kvartsit m. transparenta ränder på tvärs

KNK 25 x 705 -1 st kerne kvarts L 2,1 x B 1,7 x T 0,75 cm, kvarts m. slagspår

KNK 25 x 710 -1 st redskap? Spets-spån med retusch L 3,4 x B 2,0 x T 0,55 cm, kalcedon, vit-beige ventralt, brun central rand dorsalt

KNK 25 x 711 -1 st stickel L 2,75 x B 0,85 x T 0,3 cm, killiaq, grå, ärr efter 8 avslag 0,85 cm, bas avrundad

KNK 25 x 712 -1 st spets L 2,0 x B 0,9 x T 0,2 cm, killiaq, grå, rund spets, kägelformad bas, slipad(?), fin!

KNK 25 x 714 -1 st stickel L 3,4 x B 1,1 x T 0,35 cm, killiaq, grå, ärr efter tre avslag 1,0 cm

KNK 25 x 715 -1 st fågelspets L 1,2 x B 0,7 x T 0,1 cm, killiaq, grå, dorsal og ventral slipning/polering, rak bas, avrundad

KNK 25 x 716 -1 st borr L 2,8 diameter 0,3 cm, killiaq, beige, konisk spets, slipad, avslagen bas

KNK 25 x 717 x 1- 9 st stickelavslag killiaq varav:

1 st L 1,2 x B 0,3 x T 0,2 cm, fyrsidigt, grå

1 st L 1,7 x B 0,3 x T 0,15 cm, fyrsidigt, diagonal bas, eget avslag, grå

1 st L 1,2 x B 0,2 x T 0,15 cm, mörk grå, triangulärt tvärsnitt.

1 st L 1,5 x B 0,3 x T 0,2 cm, fyrsidigt, rak bas eget avslag, grå

1 st L 0,75 x B 0,2 x T 0,2 cm, fyrsidigt rak bas, grå

1 st L 1,1 x B 0,3 x T 1,0 cm, fyrsidigt, lätt diagonal bas, grå

1 st L 0,95 x B 0,3 x T 0,15 cm, fyrsidigt, eget avslag, rak bas grå

1 st L 0,75 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt, rak bas, fyrsidigt, rak bas, grå

1 st L 1,4 x B 0,15 x T 0,2 cm, tresidigt, lys grå

KNK 25 x 718 -1 st mikrospån L 2,0 x B 0,35 x T 0,15 cm, buet på langs, bergkristall

KNK 25 x 719 -1 st avslag spån med spets L 2,0 x B 1,1 x T 0,35 cm, kvarts med svarta inklusioner (mossaktigt), asymmetrisk,

semitransparent m. mörkgråa fält

KNK 25 x 720 - 1 st redskap L 2,0 x B 1,1 x T 0,25 cm, rökkvarts? GLAS?, sidskrapor?

KNK 25 x 721 - 1 st hänge? täljsten L 2,5 x B 0,8 x T 0,5 cm, rektangulärt, avsmalnande åt ena sidan med borrat hål (Thule), ljusgrå avbruten topp

KNK 25 x 751 - 1 st spets L 4,9 x B 1,7 x T 0,5 cm, killiaq, mörk grå, kägelformad bas, Eller skall den skaftas över den breda sidan? Se Tuck, från Newfoundland

KNK 25 x 905n 1 st basdel av stickel (?) L 1,7x1,18x0,3 cm killiaq brungrå, rundad bas, slipad över motsatta änden

Area B 106 X / 99 Y (-101 Y)

Lager III

KNK 25 x 687 - 1 st spets L 5,2 x B 1,1 x T 0,45 cm, killiaq, beige, kantretusch, spets bas, skuldra, intakt

KNK 25 x 726 A - 1 st borrhfragment L 2,2 diameter 0,35 cm, slipad

KNK 25 x 726 B - 1 st borrhfragment L 1,05 diameter 0,35 cm, killiaq, beige, slipad

KNK 25 x 730 - 1 st borrh/syl/ skrapa (?) L 3,7 x B 1,55 x T 0,5 cm, killiaq, mörk grå, asymmetrisk, slipad nära spetsen.

KNK 25 x 732 - 1 st spetsfragment L 2,45 x B 2,8 x T 0,75 cm, killiaq, beige

KNK 25x733 - 1 st dubbelstickel L 2,2 x B 1,25 x T 0,25 cm, killiaq, mörk grå, ärr efter 3-4 avslag på var sida

KNK 25 x 734 - 1 st stickel L 2,2 x B 1,2 x T 0,3 cm, killiaq, mörk grå, ärr efter fem avslag 0,35 cm, basen avbruten

KNK 25 x 735 - 1 st spets, del av L 2,4 x B 1,1 över brottet x T 0,4 cm, killiaq, mörk brun, ovalt tvärsnitt

KNK 25 x 736 - 1 st spets L 1,7 x B 0,7 x T 0,11 cm, fågelspets?, killiaq, grå, symmetrisk, bif. slipad, flad, fin!

KNK 25 x 738 x 1-2 st mikrosån bergkristall varav:

1 st L 1,85 x B 0,5 x T 0,2 cm, bergkristall

1 st mikrosån L 1,4 x B 0,5 x T 0,11 cm, bergkristall

KNK 25 x 739 - 1 st spets / basdel av spetsig spets L 2,1 x B 0,8 över brottet x T 0,4 cm, killiaq, mörk brun, fin

KNK 25 x 854 - 1 st dubbelstickel L 2,1 x B 1,1 x T 0,25 cm, rundad bas, slipad övre del, diagonal ände med retusch, 1 ärr efter avslag på ömse sidor, killiaq, beige-grå

KNK 25 x 855 - 1 st stickel, L 1,75 x 1 x 0,3 cm, spetsig bas, 1 ärr diagonal rundslipad, slipad halva bif, ärr efter 4 avslag, killiaq, ljusgrå

KNK 25 x 856 - 1 st dubbelstickel, 1,8 x 0,9 x 0,3 cm, halva slipad, är efter 1 avslag på ena och 2? på andra sidan, rak, lätt

rundad bas, killiaq, mörk grå, prickig

KNK 25 x 857x 1-13 st stickelavslag, killiaq varav:

1 st L 2,5 cm x 0,2 x 0,22, tresidigt tvärsnitt, ärr efter 2 avslag på spetsen, grå

1 st L 1,8 cm x 0,3 x 0,2, tresidigt tvärsnitt, ärr efter 3 avslag vid spetsen

1 st, L 1,5 x 0,2 x 0,1, tresidigt tvärsnitt, 2 sidor slipade, killiaq, gråbrun

1 st L 1,1 x 0,15 x 0,8, ojämt, tresidigt, brungrå

1 st, L 1,35 x 0,2 x 0,2, rester af retusch på ena sidan, tresidigt, beige-grå

1 st L 1,1 x 0,2 x 0,15, fyrsidigt, med rak bas, mörkgrå killiaq med små prickar

1 st L 1,5 x 0,3 x 0,18, fyrsidigt, 2 slipade sidor, diagonal bas, killiaq, grå

1 st L 1,1 x 0,2 x 0,1 cm, diagonal bas, killiaq, grå

1 st L 1,05 x 0,3 x 0,15 cm, fyrsidigt, rak bas, enda sidan ojämn-ärr efter avslag?

1 st L 1,1 x 0,2 x 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas,

1 st L 0,98 x 0,2 x 0,1 cm, fyrsidigt, rak bas, killiaq, grå

1 st L 0,7 x 0,2 x 0,08, fyrsidigt, med rak bas, killiaq, grå

1 st L 0,5 x 0,1 x 0,1 cm, tresidigt, killiaq, grå

KNK 25 x 858 x 1-187 st avslag - flisor killiaq, L 5,65 x B 2,1 x T 0,6 cm - 0,4 cm

KNK 25 x 849n 1 st del av spån 1,2x0,4x0,1 cm bergkristall

KNK 25 x 850x 1-4 st avslag-flisor L 1,3 - 0,9 cm, bergkristall

KNK 25 x 918 - 1 st stickelavslag-spån-krumt L 2,6 x 0,6 x 0,3, fyrsidigt, 2 längsgående åsar-dvs negativ slagsida efter avslag, dorsalt på höger sida inhak liknande stickelavslagsärr, bergkristall

KNK 25 x 1002 - 1 st kärna (avslag?), L 2,5 x 1,6 x 0,7 cm, oregelbunden, bergkristall

Kvartsit: Se KNK 25 x 912 - 13 st avslag L 5,4 x 4,3 x 1,0 cm - 0,7, kvartsit, vit, det största med gröna inklusioner 106 X / 99

Lager II

Kalcedon: Se samlingsask 1 st avslag samt 1 flise L 1,35 x 1,2x 0,4 / 0,4 cm, kalcedon, opak, grön

1 st avslag, L 1,9 cm, kvarts

12 st avslag-flisor killiaq L 2,9 x 1,6 x 0,3 - 0,8 cm

1 st flisa kristall

Area B 106-107X / 99 Y -101 Y, profilkant vid eldsstad

KNK 25 x 851 - 1 st del af lans-spets, basen, L 5,6 x 3,5 vid brottet x 1,4 i basen, T 0,8 cm, killiaq, gråbeige, med cirkulärt hål 0,1 mm i diameter-orenhet i råmaterial? vid brottet finns just orenhet i råmaterialet

KNK 25 x 852 - 1 st fragment av stor spets(?) L 4,6-2,7 x B 3,4 vid brottet T 0,95, oregelbundet brott, killiaq, gråbrun

KNK 25 x 853 - 1 st del av spets L 1,9 x 0,9 x 0,2, retusch längs ena sidan, killiaq, grå
 KNK 25 x 913 x 1-2 st avslag kalcedon varav 1 st 3,7 x 2,5 x 1,1, kalcedon grönsvar, med cortex längs en sida samt 1 st flat avslag, 3,0 x 2,6 x 0,4 cm, kalcedon, delvis opak, delvis transparent, brun med många små prickar
 KNK 25 x 1004 x 1-2 st avslag, flat, kvartsit (kalcedon ?), gråsvart med svarta intrusionen
 1 st avslag med slagbula 3,3 x 4,1-1,0, T 0,55, killiaq, lysbrun, ler-silt-eld-påvirket
 13 st avslag, 4,3-1,2 cm, killiaq, ljusgrå-brun, grå med striber samt beige
 1 st avslag, L 1,75 kvartsit, vit.

Area B 107 X / 100 Y (99 Y -101 Y?)

KNK 25 x 797 - 1 st stickel, 2,65 x 0,9 x 0,35, 1 avslagsärr, diagonal, lätt rundad bas, slipad över avslagssidorna, killiaq, grå
 KNK 25 x 798 - 1 st stickel, del av dubbelstickel = 2 proximala sidor, L 1,8 x 1 x 0,22, killiaq, mörkgrå
 KNK 25 x 799 - 1 st stickelavslag, 1,85 x 0,4 x 0,18, fyrsidigt, ojämn utsida, rak bas, killiaq, ljusgrå
 KNK 25 x 800 - 1 st spets, L 3,28 x 0,95 x 0,4 cm, bipointed, mycket slank, killiaq, ljusbrun
 KNK 25 x 801 - 1 st spets L 2,6 x 1,0 x 0,25 cm, smal tvär bas, killiaq, ljusbrun
 KNK 25 x 802 - 1 st mikrospån, 1,8 x 0,5 x 0,15, 1 ås, klacedon, vit
 KNK 25 x 803 - 1 st spån-stickelavslag? 1,25 x 0,3 x 0,1 cm kvarts-it, vit
 KNK 25 x 890 x 1 - 13 st avslag - flisor 3,8 x 1,6 x 0,3 - 0,9 cm, killiaq, grå-beige

Area B 107 X / 97 Y (-103 Y)

KNK 25 x 655 - 1 st kniv / sidblad, rund L 3,4 x B 2,1 x T 0,4 cm, killiaq, mörk gråbrun, asymmetrisk
 KNK 25 x 673 - 1 st kniv / spets L 7,1 x B 2,2 x T 0,55 cm, kvartsit, basen lätt konvex avslagen
 KNK 25 x 674 - 1 st spets L 1,7 x B 1,2 x T 0,25 cm, killiaq, ljusgrå
 KNK 25 x 891 x 1 - 26 st (32) avslag och flisor, killiaq, flera nyanser
 1 st avslag bergkristall.
 KNK 25 x 896 (?) 1 st spets basdel av? L 1,35 x 0,8 vid brottet x 0,35 cm, killiaq, brungrå
 2 st kvarts-kristall spånfragment, bergkristall L 1,1n 1,0 cm
 3 st avslag kvarts-it, L 2,1 - 1,2 cm
 27 st avslag till fliso L 4,5 X 3,8 X 0,5 cm till 0,8 cm killiaq, ljusbrun-grå

Area B 107 X / 98 Y (-102 Y)

KNK 25 x 819 - 1 st spets, L 1,9 x 0,9 x 0,3, killiaq, brunrandig, spongiös
 KNK 25 x 820 - 1 st del av fågelspets eller litet sidblad? L 1,1 cm x B 0,8 x T 0,1, killiaq, ljusgrå med små vita prickar, 0,65 vid brottet
 KNK 25 x 821n 1 st spets-del av 1,2x0,7 vid brottet x 0,22, grå killiaq,
 2 st avslag L 2,45x1,8x0,4-1,5x1,1x0,15cm, killiaq, ljusbrun-grå
 1 st avslag, L 1,6 x 1,05x0,4 cm, kvarts-it

Areal B 6.-8 X. (106 - 108 X / 99 Y)

Lager I:

KNK 25 x 733 x 1-3 st stickelavslag killiaq varav:
 1 st L 1,88 x B 0,3 x T 0,12 cm, fyrsidigt, rak bas lätt spräckligt grå
 1 st L 0,95 x B 0,25 x T 0,1 cm, fyrsidigt rak bas. grå
 1 st / flisa ? L 1,0 x B 0,3 x T 0,05 cm, lys grå
 KNK 25 x 737 - 1 st mikrospån L 1,4 x B 0,55 x T 0,3 cm, bergkristall
 KNK 25 x 734 - 1 st del av spets L 1,1 x B 0,8 över brottet x T 0,2 cm, killiaq, grå, lätt svallad
 KNK 25 x 735 - 1 st del av spets L 1,15 x B 1,1 över brott x T 0,3 cm, killiaq, grå, rät bas, lätt svallad
 KNK 25 x 736 - 1 st del av tunnt redskap / sidblade/stickel? L 2,0 x B 1,15 x T 0,2 cm, killiaq, grå, diagonalt avknäckt, raka parallella sidor rak bas, lätt svallad
 70 st avslag och flisor, killiaq samt 3 st avslag, kvarts/it

LAGER II

KNK 25 x 690 - 1 st stickel L 2,6 x B 1,0 x T 0,4 cm, killiaq, grå, ärr efter två avslag 0,2 cm, rund bas, slipad bif. Övre tredjedel också på överkanten, rätta sidor. Svallad
 KNK 25 x 691 x 1-2 st stickelavslag killiaq varav:
 1 st L 1,2 x B 0,3 x T 0,15 cm, fyrsidigt diagonal bas killiaq, grå
 1 st stickelavslag L 0,85 x B 0,2 x T 0,1 cm, killiaq, ljusgrå
 89 st avslag och flisor, killiaq
 7 st avslag och flisor, kvartsit
 1 st flisa, kalcedon

Areal B 108 X / 98 Y (-102 Y)

Lager III

KNK 25 x 828 - 1 st spets, L 4,7 cm x 1,75 x 0,45, killiaq, beige

- KNK 25 x 829 - 1 st spets, L 3,3 cm x 1,2 x 0,5, en sida polerad centralt, killiaq, grå
 KNK 25 x 830 - 1 st del av spets, L 1,9 cm x B 1,2 vid brottet x T 0,3, killiaq, grå
 KNK 25 x 831 - 1 st fågelspets? L 1,9 cm x 0,7 x 0,1, killiaq, grå, slipad bif.
 KNK 25 x 832 - 1 st del av spets, basen, L 1,2 cm x 1,0 vid brottet x 0,35, killiaq, grå
 KNK 25 x 833 - 1 st del av spets, L 2,6 x 1,5 vid brottet x 0,3, killiaq, ljusbrun
 KNK 25 x 834 - 1 st del av redskap sidblad/transversal skrapa, basdel av stickel? L 1,6 cm x 1,4 x 0,3. Ljusgrå killiaq. Vid brottet 1,2 cm
 KNK 25 x 835 - 1 st stickel, mini, L 1,7 cm x 0,6 x 0,2, Slipad bif. övre halvan, 2 ärr efter avslag, killiaq, vit/grå
 KNK 25 x 836 x 1- 6 st stickelavslag, killiaq varav:
 1 st L 1,45 x 0,4 x 0,1, firsidigt, diagonal bas, killiaq, grå med prickar
 1 st stickelavslag, L 1,5 x 0,2 x 0,1, firsidigt, killiaq grå
 1 st stickelavslag, L 1,3 x 0,18 x 0,1, firsidigt, killiaq grå
 1 st stickelavslag, L 1,2 x 0,2 x 0,1, firsidigt, rak bas, killiaq, grå
 1 st stickelavslag, L 1,3 x 0,2 x 0,2, tresidigt, avslagsärr i ena sidan, rak bas, ljusgrå
 1 st stickelavslag L 0,9 x 0,2 x 0,1 firsidigt, killiaq, ljusgrå
 KNK 25 x 866 - 1 st Råmaterial-avslag, L 6,3 cm x 5,1 x 1,8 grå med ljusa ränder
 KNK 25 x 867 n 1 st Råmaterial-avslag L 6,4 x 3,9 x 1,7 . killiaq, grå med ljusa ränder
 KNK 25 x 868 - 1 st avslag-råmaterial, L 8,8 cm x 4,2 x 0,75, killiaq, ljusbrun
 KNK 25 x 869 - 1 st avslag, L 4,1 cm x 2,0 x 0,8, killiaq, rost + grå med ljusa ränder
 KNK 25 x 870 - 1 st avslag med retusch, L 4,5 cm x 2,2 x 0,49, killiaq, grå med prickar, patina, cortex
 KNK 25 x 892 x 1- 108 st avslag - flisor, L 3,7 - 0,65 cm, killiaq, alla nyanser
 KNK 25 x 919 x 1-2 st råämne - avslag L 4,0 cm x 1,6 x 1,0, on L 4,2 cm x 2,1 x 0,7, kalcedon, brun, båda med cortex
 KNK 25 x 920 - 1 st skrapa-del af spets-råämne/kärna? L 1,5 x 1,8 x 0,7, bergkristall med retusch längs ena sidan
 KNK 25 x 921 - 1 st avslag-kärna-stickel? L 2,5 cm x 0,9 x 0,45, bergkristall+1 st flisa L 1,0, bergkristall
 KNK 25 x 922 x 1-2 st flisor, L 0,8 cm, kalcedon, grön +1 st flisa L 1,1 cm, vit
 KNK 25 x 923 x 1- 5st flisor-avslag, L 1,2 cm - 0,65, kvarts-it
 KNK 25 x 937 x 1 - 3 st täljstensbitar, fragment av lampa? 1 kantskära, L 5,4 x 4,1 x T 1,3 cm, lätt urholkad insida och rundad utsida + 1,5 x 3,6 x 1,0 samt 3,2 x 1,6 x 0,9 cm, båda lätt rundade utsidor. Thule?
 KNK 25 x 938 - 1 st leksaksgryta 2,1 x 1,3 x djup 0,9, nästan run, som halvt, ihålligt, klot, täljsten (LagerIII) Thule

Area B 108x/ 99 Y (-100y)

- KNK 25 x 698 - 1 st lans - spets L 3,8 x B 2,9 x T 1,15 cm, killiaq, mörkgrå, sned bas
 KNK 25 x 700 - 1 st avslag m. retusch L 3,5 x B 1,9 x T 0,3 cm, kalcedon, röd-rostfärgat
 KNK 25 x 772 - 1 st basdel? av spets L 1,2 x B 1,0 x T 0,3 cm, killiaq, beige, tunn rät bas
 KNK 25 x 997 x 1 - 7 st stickelavslag killiaq (Lager III 140700) varav:
 1 st L 1,4 x B 0,35 x T 0,15 cm, firsidigt, lätt diagonal bas slipad i toppen, killiaq, grå.
 1 st stickelavslag L 0,7 x B 0,2 x T 0,1 cm, tresidigt rak bas killiaq, grå
 1 st stickelavslag L 0,5 x B 0,3 x T 0,05 cm, firsidigt diagonal bas grå.
 1 st stickelavslag L 1,1 x B 0,2 x T 0,05 cm, firsidigt grå.
 1 st stickelavslag L 0,8 x B 0,2 x T 0,1 cm, firsidigt diagonal bas, grå
 1 st stickelavslag L 1,1 x B 0,3 x T 0,15 cm, firsidigt diagonal bas grå
 1 st stickelavslag L 2,45? x B 0,45 x T 0,2 cm, killiaq, grå.
 98 st avslag och flisor, killiaq
 15 st avslag och flisor, kvarts/it samt 1 st flisa, kalcedon.

108 X / 99 Y Lager III (120700):

- KNK 25 x 731 - 1 st del av spets L 1,25 x B 1,1 x T 0,2 cm, killiaq, grå, asymmetrisk, slipad bif, sex filade hak parallellt m. basen som går mod höger nästan helt fram till motsatta sidan, del av längre objekt, avbrutet i ett filat spår - jfr Maxwell 1985: 106 samt Saqqaaq-stickel i KNI-lådan från Skagen!
 KNK 25 x 662 - 1 st stickel L 3,4 x B 1,05 x T 0,4 cm, killiaq, mörkbeige, rund bas, ärr efter två avslag (?) 1,25 cm, slipad bif. på övre 3. del
 KNK 25 x 663 - 1 st basdel av stickel/ spets? L 2,45 x B 1,25 x T 0,4 cm, killiaq, beige, glasaktigt
 KNK 25 x 664 n 1 st stickel L 2,6 x B 1,05 x T 0,35 cm, killiaq, grå, ärr efter fyra (?) avslag 0,5 cm, halvrund lätt diagonal bas, bif. slipad på övre 3. del.
 KNK 25 x 665 - 1 st stickel L 2,2 x B 1,1 x T 0,4 cm, killiaq, ljusgrå, ärr efter tre avslag 0,1 cm, spetsen knäckt, rund bas, spår efter slipning på övre 4. del.
 KNK 25 x 666 - 1 st stickel L 2,1 x B 1,05 x T 0,25 cm, killiaq, grå, ärr efter fyra avslag 0,7 cm, rundad bas, slipad bif. på övre 3. del
 KNK 25 x 668 x 1-9 stickelavslag killiaq varav:
 1 st L 1,0 x B 0,22 x T 0,1 cm, firsidigt diagonal bas grå.
 1 st L 1,4 x B 0,3 x T 0,2 cm, firsidigt, diagonal bas, brunt.

1 st L 0,85 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt, knäckt i båda ändar grå.
 1 st L 1,2 x B 0,2 x T 0,12 cm, fyrsidigt, diagonal bas krumt grå
 1 st L 1,1 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt, grå
 1 st L 1,2 x B 0,4 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas grå.
 1 st L 1,3 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas, grå.
 1 st L 1,5 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas mörk grå.
 1 st 1x 0,2x0,1cm fyrsidigt diagonal bas lätt svängt grå
 KNK 25 x 669 - 1 st långsmal symmetrisk spets med ovallt tvärsnitt L 2,85 x B 0,9-0,7 över brotten x T 0,4 cm, kvarts!
 KNK 25 x 670 - 1 st avslag del av kärna?, bergkristall, 2,6X0,9X0,7cm oregelbundet avslag.
 KNK 25 x 671 1 st avslag/ mikrospån L 2,0 x B 0,7 x T 0,65 cm, bergkristall
 KNK 25 x 672-1 st mikrospån L 0,9 x B 0,45 x T 0,2 cm, bergkristall, böjt
 KNK 25 x 701 - 1 st skrapa, trekantig ändskrapa H 3,2x Bredd eggen 4 cm x 0,9 eggens höjd x T 1,1 cm, bergkristall
 KNK 25 x 706 - 1 st dubbelsticket L 2,15 x B 1,1 x T 0,7 cm, bergkristall, ärr efter avslag på begge sider, bergkristall
 KNK 25 x 888 x 1-108 st avslag och flisor, 4,9x2,3x1,1 cm killiaq, de flesta mörkbruna + 1 tjockt stycke 3,55x2,3x1,1 cm del av redskap?
 1 st avslag m. retusch L 1,2 x B 0,9 x T 0,65 cm, killiaq, mörkgrå
 37 st avslag och flisor, killiaq, många nyanser
 10 st avslag och flisor, kvarts/it, bergkristall
 2 st flisor, beergkristall
 4 st avslag, kvarts/it.
 2 st avslag, calcedon samt 1 st flisa, kalcedon
 Lager III (110700):
 KNK 25 x 654 - 1 st ändskrapa L 4,9 x B 3,9 x T 0,8 cm, killiaq/jaspis? med kalcedonaktiga ränder, färger från ljuss brun/ beige vid basen till mörkbrun på ventrala ytan och gråbrun på dorsalytan, mycket vackert och välgjord. OBS Den största skrapan samt råmaterial!
 Lager III (090700):
 KNK 25 x 686 - 1 st kniv / spets? L 6,85 x B 1,9 x T 0,5 cm, killiaq

Area 109X / 98Y (-102Y)

Lager III:

KNK 25 x 737 - 1 st del av spets L 1,2 x B 0,9 över brottet x T 0,4 cm, killiaq, ljusgrå, basen rät
 KNK 25 x 761 - 1 st stickel L 4,3 x B 1,5 x T 0,45 cm, killiaq, grå, ärr efter nio avslag 0,45 cm, avrundad bas, bif. slipad på övre 3. d.
 KNK 25 x 762 - 1 st stickel L 2,5 x B 1,1 x T 0,45 cm, killiaq, brun, ärr efter sex avslag 0,3 cm, bif. slipad på övre-del
 KNK 25 x 764 - 1 st stickel L 2,4 x B 0,9 x T 0,35 cm, killiaq, grå, ärr efter tre avslag 1,1 cm, kantig i bas och spets, slipad bif. Övre delen
 KNK 25 x 765 - 1 st stickel L 2,5 x B 1,0 x T 0,4 cm, killiaq, grå, ärr efter åtta avslag 0,2 cm, flat vass bas, slipad bif. på övre 3. del,
 KNK 25 x 766 - 1 st dubbelsticket L 2,1 x B 1,15 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, ärr efter ett resp. två avslag, rät bas, avslagen ingen slipning
 KNK 25 x 767 - 1 st stickel L 2,4 x B 1,0 x T 0,4 cm, killiaq, ljussbeige, ärr efter två avslag 1,25 cm, rät bas, avslagen, ingen slipning
 KNK 25 x 768 - 1 st stickel, spetsdel av, L 1,65 x B 1,7 x T 0,2 cm, killiaq, grå (-brun), ärr efter två (?) avslag 0,7 cm, basen avknäckt, dorsalt og ventralt slipad på övre-del, spetsen kantet men lettere afrundet.
 KNK 25 x 769 x 1 - 7 st stickelavslag killiaq varav:
 1 st L 2,1 x B 0,3 x T 0,1 cm, killiaq, grå, delvis rostigt
 1 st L 2,3 x B 0,3 x T 0,2 cm, killiaq, grå
 1 st L 1,8 x B 0,2 x T 0,2 cm, killiaq, grå
 1 st L 1,7 x B 0,2 x T 0,2 cm, killiaq, ljusgrå
 1 st L 1,6 x B 0,3 x T 0,1 cm, killiaq, ljusgrå
 1 st L 1,0 x B 0,4 x T 0,2 cm, killiaq, mörkgrå/brun
 1 st L 1,2 x B 0,25 x T 0,15 cm, killiaq, grå
 KNK 25 x 893 x 1 - 74 st avslag, L 6,6 x 4,2 x 0,8xmn 0,9x0,6x0,1, killiaq, grå-vit-ljusbrun
 KNK 25 x 895n 1 st överdel av stickel 1,1x1 över brottet x 0,15 cm ärr efter 3 avslag, slipad bif. grå killiaq med postglacial lera?
 KNK 25 x 924 - 1 st kärna-skrapa-stickel? L 3,0 cm x 1,6 x 1,7, Bergkristall, flat undersida, retuscher längs ena sidan
 KNK 25 x 926 x 1 - 3 st avslag-flisor, L 1,7-1,0 cm, bergkristall
 KNK 25 x 925 - 1 st kvarts L 4,1 cm x 2,0 x 0,9, med grönalger
 KNK 25 x 927 x 1 - 2 st avslag kvarts-it L 1,8 cm-1,4
 KNK 25 x 928 x 1-2 + 2 st flisor kalcedon, grön L 0,6 + 1,35
 Kalcedon: 2 st flisor kalcedon grön-vit L 1,4 cm -1,2

Area B 111 X / 99 (- 0,5 Y)

KNK 25 x 804 - 1 st avslag med retusch/spetsfragment ?1,55 x 1,3 vid brottet x 0,2 cm, av tunnt spån killiaq, ljusgrå med prickar
 KNK 25 x 805 - 1 st avslag-råmaterial, 3,5 x 3,2 x 1,35, killiaq, ljusgrå med prickar

Area B (107-108 X / runt 100 Y ? Datum 7 och 8 juli 2000)

KNK 25 x 747 - 1 st spets L 3,65 x B 1,15 x T 0,5 cm, killiaq, mörk grå, med ljusgul aska eller lera på halva ytan, svallad, glimmer/ månganguldkornn i ytan

KNK 25 x 749 - 1 st del av spets/lans? L 2,55 x B 1,5 över brottet x T 0,35 cm, killiaq, beige, avrundad bas/udd?, gångjärnsaktigt brott, delvis slipad på en sida

KNK 25 x 750 - 1 st fågelspets L 2,35 x B 1,05 x T 0,15 cm, killiaq, grå, symmetrisk, lätt vriden?

KNK 25 x 758 - 1 st spånspets, ett ovalt rundat blad med rak bas L 3,65 x B 1,95 x T 0,35 cm, kalcedon brun med brunröda inklusioner, transparent, symmetrisk

Namngett som 6. m (106X / 100-99Y)

KNK 25 x 702 - 1 st stickel L 2,2 x B 0,95 x T 0,35 cm, killiaq, grå, ärr efter tre avslag 1,0 cm, sned bas, bif. slipad

KNK 25 x 703 - 1 st mikrosån L 1,7 x B 0,6 x T 0,2 cm, bergkristall, lät böjt

KNK 25 x 692 - 1 st spets, del av lans? L 2,05 x B 1,8 över brottet x T 0,4 cm, killiaq, brun/beige, avrundad

KNK 25 x 693 - 1 st spets, basdel av? L 1,55 x B 1,2 över brott x T 0,32 cm, killiaq, mörk grå

KNK 25 x 695 x 1-2 st mikrosån bergkristall varav (se samlingsask):

1 st mikrosån L 1,4 x B 0,6 x T 0,15 cm, bergkristall

1 st mikrosån L 1,1 x B 0,5 x T 0,15 cm, bergkristall

KNK 25 x 760 - 1 st stickel L 2,2 x B 1,4 x T 0,45 cm, bergkristall

KNK 25 x 704 - 1 st stickel / kärna? L 2,0 x B 1,05 x T 0,5 cm, bergkristall

KNK 25 x 708 - 1 st stickel L 1,5 x B 1,0 x T 0,4 cm, bergkristall

KNK 25 x 722 - 1 st stickel L 2,55 x B 1,02 x T 0,3 cm, killiaq, grå, ärr efter åtta avslag 0,25 cm, speysig men avrundad bas, ventral slipad på övre 3. del, dorsal slipad på hela längden

KNK 25 x 723 - 1 st stickel L 2,25 x B 1,1 x T 0,35 cm, killiaq, mörk grå, ärr efter fem(?) avslag, basen rak men avrundad, spår av slipning bif. På hela

KNK 25 x 724 - 1 st dubbelstickel L 2,4 x B 1,05 x T 0,35 cm, killiaq, grå, ärr efter fem avslag på var sida 0,85 cm resp. 0,6 cm, basen avrundad, slipad bif. på övre 1/3-del

KNK 25 x 725 - 1 st fågelspets L 1,6 x B 0,7 x T 0,2 cm, killiaq, mycket ljusst grå, svallad

KNK 25 x 727 - 1 st borr L 2,5 diameter 0,35 cm, killiaq, grå, basen snett avslagen, slipad och polerad yta

KNK 25 x 728 x 1 - 7 st stickelavslag killiaq varav:

1 st L 2,0 x B 0,25 x T 0,3 cm tresidigt, grå

1 st L 1,0 x B 0,25 x T 0,1 cm, fyrsidigt rak bas, grå

1 st L 0,8 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt rak bas, grå

1 st L 1,3 x B 0,35 x T 0,15 cm, fyrsidigt, rak bas, mörk grå

1 st L 1,5 x B 0,3 x T 0,15 cm, fyrsidigt rak bas eget avslagsärr, grå

1 st L 1,55 x B 0,2 x T 0,2 cm, fyrsidigt grå.

1 st L 1,6 x B 0,35 x T 0,2 cm, fyrsidigt mörk grå

KNK 25 x 729n 1 st sidblad / avslag? L 2,3 x B 1,6 x T 0,4 cm, killiaq, mörk grå, lätt avrundad sida

KNK 25 x 730 - 1 st flisa, kalcedon, matt grön

KNK 25 x 863 - 1 st stickelavslag L 1 x B 0,3 x T 0,15 cm, fyrsidigt, rund utsida, diagonal bas, killiaq, ljus grå.

För killiaq, kvarts-it och kalcedon se samlingsaskar:

198 st avslag og flisor, killiaq, grå och beige, största avslag L 5,7 cm

14 st avslag og flisor, kvarts(it ?), största avslag 4,3 cm

8 st avslag och flisor, kalcedon, största matt brunt 3,0 cm med retusch

KNK 25 x 689 - 1 st del av spets/kniv? L 2,8 x B 1,5 (1,2 över brottet-basen?) x T 0,55 cm, asymmetrisk, vit kvarts

KNK 25 x 696 104 X / 98 Y 1 st stickel L 2,65 x B 1,3 x T 0,55 cm, mörk kalcedon !, ärr efter fyra avslag 0,9 cm, spets avknäckt, sned skarp bas, slipad på en sida på övre 3. del

KNK 25 x 738 - 1 st stickel L 2,55 x B 1,05 x T 0,35 cm, killiaq, mörk grå, bas rät, spetsen avknäckt

KNK 25 x 739 x 1 - 13 st stickelavslag killiaq varav:

1 st L 1,65 x B 0,6 (!) x T 0,3 cm, fyrsidigt, ljus grå

1 st L 1,25 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt grå

1 st L 2,1 x B 0,4 x T 0,2 cm, flat fyrsidigt m eget avslag grå

1 st L 1,6 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt, lätt vridet grå.

1 st L 1,1 x B 0,25 x T 0,1 cm, fyrsidigt lätt vridet grå.

1 st L 1,3 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas grå.

1 st L 1,1 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt m eget avslag mörk grå

1 st L 1,0 x B 0,2 x T 0,15 cm, fyrsidigt diagonal bas grå.

1 st L 1,65 x B 0,2 x T 0,2 cm fyrsidigt lärr böjt, ljus grå.

1 st L 0,9 x B 0,2 x T 0,05 cm, flisa, grå hvidspäcket

1 st L 0,9 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas grå

- 1 st L 0,85 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt, knäckt i båda ändar grå.
 1 st L 1,2 x B 0,2 x T 0,12 cm, fyrsidigt, diagonal bas krumt grå
 1 st L 1,1 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt, grå
 1 st L 1,2 x B 0,4 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas grå.
 1 st L 1,3 x B 0,2 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas, grå.
 1 st L 1,5 x B 0,3 x T 0,1 cm, fyrsidigt diagonal bas mörk grå.
 1 st L 1 x 0,2 x 0,1 cm fyrsidigt diagonal bas lätt svängt grå
 KNK 25 x 669 - 1 st långsmal symmetrisk spets med ovalt tvärsnitt L 2,85 x B 0,9 - 0,7 över brotten x T 0,4 cm, kvarts!
 KNK 25 x 670 - 1 st avslag del av kärna?, bergkristall, 2,6 x 0,9 x 0,7 cm oregelbundet avslag.
 KNK 25 x 671 - 1 st avslag / mikrosån L 2,0 x B 0,7 x T 0,65 cm, bergkristall
 KNK 25 x 672 - 1 st mikrosån L 0,9 x B 0,45 x T 0,2 cm, bergkristall, böjt
 KNK 25 x 701 - 1 st skrapa, trekantig ändskrapa H 3,2 x Bredd eggen 4 cm x 0,9 eggens höjd x T 1,1 cm, bergkristall
 KNK 25 x 706 - 1 st dubbelstickel L 2,15 x B 1,1 x T 0,7 cm, bergkristall, ärr efter avslag på begge sider, bergkristall
 KNK 25 x 888 x 1-108 st avslag och flisor, 4,9 x 2,3 x 1,1 cm killiaq, de flesta mörkbruna + 1 tjockt stycke 3,55 x 2,3 x 1,1 cm del av redskap?
 1 st avslag m. retusch L 1,2 x B 0,9 x T 0,65 cm, killiaq, mörkgrå
 37 st avslag och flisor, killiaq, många nyanser
 10 st avslag och flisor, kvarts/it, bergkristall
 2 st flisor, bergkristall
 4 st avslag, kvarts/it.
 2 st avslag, calcedon samt 1 st flisa, kalcedon
 Lager III (110700):
 KNK 25 x 654 - 1 st ändskrapa L 4,9 x B 3,9 x T 0,8 cm, killiaq/jaspis? med kalcedonaktiga ränder, färger från ljuss brun/ beige vid basen till mörkbrun på ventrala ytan och gråbrun på dorsalytan, mycket vackert och välgjord. OBS Den största skrapan samt råmaterial!
 Lager III (090700):
 KNK 25 x 686 - 1 st kniv / spets? L 6,85 x B 1,9 x T 0,5 cm, killiaq

Area B 109x / 98 Y (-102Y)

Lager III:

- KNK 25 x 737 - 1 st del av spets L 1,2 x B 0,9 över brottet x T 0,4 cm, killiaq, ljusgrå, basen rät
 KNK 25 x 761 - 1 st stickel L 4,3 x B 1,5 x T 0,45 cm, killiaq, grå, ärr efter nio avslag 0,45 cm, avrundad bas, bif. slipad på övre 3. d.
 KNK 25 x 762 - 1 st stickel L 2,5 x B 1,1 x T 0,45 cm, killiaq, brun, ärr efter sex avslag 0,3 cm, bif. slipad på övre-del
 KNK 25 x 764 - 1 st stickel L 2,4 x B 0,9 x T 0,35 cm, killiaq, grå, ärr efter tre avslag 1,1 cm, kantig i bas och spets, slipad bif. Övre delen
 KNK 25 x 765 - 1 st stickel L 2,5 x B 1,0 x T 0,4 cm, killiaq, grå, ärr efter åtta avslag 0,2 cm, flat vass bas, slipad bif. på övre 3. del,
 KNK 25 x 766 - 1 st dubbelstickel L 2,1 x B 1,15 x T 0,3 cm, killiaq, ljusgrå, ärr efter ett resp. två avslag, rät bas, avslagen ingen slipning
 KNK 25 x 767 - 1 st stickel L 2,4 x B 1,0 x T 0,4 cm, killiaq, ljussbeige, ärr efter två avslag 1,25 cm, rät bas, avslagen, ingen slipning
 KNK 25 x 768 - 1 st stickel, spetsdel av, L 1,65 x B 1,7 x T 0,2 cm, killiaq, grå (-brun), ärr efter två (?) avslag 0,7 cm, basen avknäckt, dorsalt og ventralt slipad på övre-del, spetsen kantet men lettere afrundet.
 KNK 25 x 769 x 1 - 7 st stickelavslag killiaq varav:
 1 st L 2,1 x B 0,3 x T 0,1 cm, killiaq, grå, delvis rostigt
 1 st L 2,3 x B 0,3 x T 0,2 cm, killiaq, grå
 1 st L 1,8 x B 0,2 x T 0,2 cm, killiaq, grå
 1 st L 1,7 x B 0,2 x T 0,2 cm, killiaq, ljusgrå
 1 st L 1,6 x B 0,3 x T 0,1 cm, killiaq, ljusgrå
 1 st L 1,0 x B 0,4 x T 0,2 cm, killiaq, mörkgrå/brun
 1 st L 1,2 x B 0,25 x T 0,15 cm, killiaq, grå
 KNK 25 x 893 x 1 - 74 st avslag, L 6,6 x 4,2 x 0,8 x 0,9 x 0,6 x 0,1, killiaq, grå-vit-ljusbrun
 KNK 25 x 895 n 1 st överdel av stickel 1,1 x 1 över brottet x 0,15 cm ärr efter 3 avslag, slipad bif. grå killiaq med postglacial lera?
 KNK 25 x 924 - 1 st kärna-skrapa-stickel? L 3,0 cm x 1,6 x 1,7, Bergkristall, flat undersida, retuscher längs ena sidan
 KNK 25 x 926 x 1 - 3 st avslag-flisor, L L 1,7 - 1,0 cm, bergkristall
 KNK 25 x 925 - 1 st kvarts L 4,1 cm x 2,0 x 0,9, med grönalger
 KNK 25 x 927 x 1 - 2 st avslag kvarts-it L 1,8 cm-1,4
 KNK 25 x 928 x 1-2 + 2 st flisor kalcedon, grön L 0,6 + 1,35
 Kalcedon: 2 st flisor kalcedon grön-vit L 1,4 cm -1,2

Area B 111 X / 99 (-0,5 Y)

- KNK 25 x 804 - 1 st avslag med retusch/spetsfragment ? 1,55 x 1,3 vid brottet x 0,2 cm, av tunnt spån killiaq, ljusgrå med prickar
 KNK 25 x 805 - 1 st avslag-råmaterial, 3,5 x 3,2 x 1,35. killiaq, ljusgrå med prickar

1 st L 0,99 x B 0,2 x T 0,1 cm, firsidigt grå
1 st L 0,7 x B 0,2 x T 0,2 cm, firsidigt diagonal mörk gråsvart

Area B Lager III 11 juli 2000, 106-107 X/99 Påse 1-3

KNK 25 x 792 - 1 st stickel L 3,4 cm x 1,2 x 0,5, >6 avslagsärr, halvslipad bilatsrealt, spetsig bas, killiaq, grå, ngt svallad, Inaluks fynd
KNK 25 x 793 - 1 st stickel L 1,8 x 1,0 x 0,28 cm, 3 avslagsärr, halvslipad, bilateralt, tvär bas, killiaq, grå, ngt svallad
KNK 25 x 794 - 1 st stickel, 1,5 x 0,8 x 0,2 cm, 4 avslagsärr, toppen av, rundad-spetsig bas, killiaq, grå, svallad
KNK 25 x 795 x 1 - 7 st stickelavslag, killiaq:
1 st 1,9 x 0,2 x 0,2, tresidigt, oregelbundet, med en spets kvar i ena sidan, ljusgrå
1 st 1,2 x 0,2 x 0,1, firsidigt, diagonal bas, killiaq, grå
1 st 1,5 x 0,3 x 0,15, firsidigt, diagonal bas, killiaq, grå
1 st 1,4 x 0,2 x 0,1, firsidigt, rak bas, killiaq, ljusgrå
1 st 1,5 x 0,2 x 0,1, firsidigt, rak bas, killiaq, ljusgrå
1 st 1,25 x 0,3 x 0,1, firsidigt, rak bas, killiaq, grå
1 st 0,8 x 0,25 x 0,1 cm, firsidigt, rak bas, killiaq, grå
KNK 25 x 796 - 1 spån-stickelavslag? 1,7 x 0,4 x 0,2, tresidigt, bergkristall
1 st spets-mikrospån, 2,5 x 1,0 x 0,3, bipoint- spån, flat ventralt, en ås dorsalt, kvarts-it
3 st avslag. flisor 1,3-0,7, killiaq, grå-ljus
KNK 25 x 839 - 1 stickel, L 2,0 x 1,1 x 0,3 cm, halvslipad bif., rak bas, lätt rundad, killiaq, grå, spetsen av brott 0,6 x 0,15 cm rakt över avslagsytan
KNK 25 x 840 - 1 stickel L 2,1 x 0,9 x 0,25 cm, halvslipad bilateralt, >2 avslagsärr, mycket tunn bas
KNK 25 x 841 - 1 stickel hel, mkt liten! L 1,7 x 0,8 x 0,2, rund bas, >2 avslagsärr, halvslipad bif., rund bas
KNK 25 x 842 - 1 st del av stickel, överdel av, bif. slipad L 0,9 x 0,8 x 0,15, killiaq, grå
KNK 25 x 843 - 1 st spets, del av, tunn, L 2,1 x B 1,0 vid brottet, T 0,2 cm, killiaq, grå, sliten
KNK 25 x 844 - 1 st mittdel av spets L 1,4 x 1,3-0,85 x 0,3, killiaq, grå, sliten
KNK 25 x 845 - 1 st del av tunn spets, L 1,6 x 1,0 vid brottet x 0,2, killiaq, grå
KNK 25 x 846 x 1 - 6 st flisa-stickeavslag-del av killiaq varav:
1 st L 0,4 cm x 0,1 x 0,1 killiaq, grå (går i stycker)
1 st flisa-stickeavslag, 0,6 x 0,1 x 0,9, killiaq, grå
1 st stickelavslag 0,8 x 0,15 x 0,1, tresidigt, rak bas, killiaq, grå
1 st stickelavslag 0,9 x 0,1 x 0,1, tresidigt, killiaq, grå
1 st stickelavslag 0,7 x 0,15 x 0,08, firsidigt, killiaq, grå
1 st stickelavslag 0,8 x 0,25 x 0,1, firsidigt, killiaq, grå
KNK 25 x 847 - 1 st avslag L 1,2 x 0,8 x 0,1, kalcedon vit
KNK 25 x 848 - 1 stickel-kärna? 1,5 x 0,8 x 0,4 cm med >9 täta spår efter avslag, bergkristall
KNK 25 x 849 - 1 flisa-spån bergkristall L 0,25 x 0,4 x 0,1
KNK 25 x 894 x 1 - 101 st råämne- avslag-flisor, från L 6,0 x 4,1 x 1,4 till 0,6 cm, killiaq, ljusbrun- grå
3 st bergkristall L 0,8 x 0,8 x 0,45-0,75 x 0,75 x 0,2
1 st avslag L 6,3 x 5,3 x 1,5 cm, vit kvartsit, semitransparent, med gröna inklusioner
1 st avslag 2,5 x 2 x 0,5 vit kvartsit, semitransparent, med gröna inklusioner
9 st avslag-flisor, vit kvarts-it 2,5-0,9 cm

Lösfynd från strandkant

KNK 25 x 932 - 1 st basdel av spets? L 0,8 x 1,5 över brottet x 0,3, vit kvarts-it
KNK 25 x 936 x 1 - 132 st avslag L 4,4 x 3,8 x 1,0 n 0,7 cm killiaq, vit-grå-brun-svart
KNK 25 x 1005 - 1 st bergkristall L 3,3 x 1,9 x 1,1 cm
1 st del af redskab L 1,35 x 1,2 x 0,3 (1,3 över brottet), kalcedon grön, med tunn brun ytterkant
1 st avslag, kalcedon, 1,6 x 1,6 x 0,3, vitljusbrun med tunn mörkbrun rand
3 st avslag vit kvart-it, 3,5 x 2,8 x 0,5 - 2,0 x m

Efterplock, lösfynd i samband med avslutningen Area B

KNK 25 x 809 - 1 st spets, basdel av? L 1,6 x B 1,3 över brottet och T 0,6 n 0,35 cm vit kvarts-it sot
KNK 25 x 689 n 1 st spets / del av kniv? 2,8 x 1,2 över brottet n bredast 1,5 cm x T 0,52 cm, kvarts, vit (-it)
KNK 25 x 932 - 1 st spets? L 0,8 x 1,5 över brottet x 0,3, vit kvarts-it (se ovan)
KNK 25 x 931 - 1 st avslag 3,7 x 2,65 x 0,45 vitt, tätt med ränder kvarts

Marianes Pynt 2001

KNK-numrering fr.o.m KNK25x152 t.o.m. KNK 25x652. Utgrävningsfynden från år 2000 har numrerats efter dessa. Fr.o.m KNK 25x653 är fynden från år 2000.

Lösfynd Area A t.o.m. 2 juli 2001

KNK 25x152 - 1 st pilspets, basdel, 1,4 xo,65 vid brottetxo,45, killiaq, gråbeige
 KNK 25x159-160 2 st kärnor/avslag kvarts-kristall
 KNK 25x151 - 1 st stickel 1,5xo,9xo,2 cm, fyra ärr, killiaq, mörkgrå, nedbrukt
 KNK 25x154x1 - 1 st stickel 2x1xo,5, två ärr, kristall
 KNK 25 x154x2 - 1 st stickelavslag 1 cm kristall
 KNK 25x150 - 1 st stickel 2,6xo,9x, två ärr, rundad bas, killiaq, (vid långa berget mot fjorden)
 KNK 25x149 - 1 st spets 4x1,7xo,5, tånge 1,6 cm, killiaq, grå, alggrön
 KNK 25x153 - 1 st spets, del av, 1xo,7 över brottetxo,2T, distal spets-bas?, killiaq, grå, ljus
 KNK 25x155 - 1 st spån/mikrospån 1,5 cm, en längsgående ås, bergkristall
 KNK 25x157 - 1 st del av redskap 2x3,3 över brottetxo,55cm, kvartsit, vit
 KNK 25x158x1-88st avslag 3x3xo,4 cm, killiaq, brunt, beigegul, gråvitt
 KNK 25 x161x1-6 - avslag kvarts-it
 KNK 25 x162 3,5x1,9xo,75cm kalcedon,grå flintlik med viss cortex
 KNK 25 x163 1,1x 0,95xo,2cm kalcedon, vit

Lösfynd Area B (22-24 juni 2001)

KNK 25x635 -1 st stickel ?? basdel av 1,15x1,15 över brottetxo,1cm killiaq, frå kvadratiskt stycke med retusch
 KNK 25x636 - 1 st del av redskap? 1,5x1,2xo,35 cm killiaq, ljus, gulaktig prickig
 KNK 25x637n1 st fragment av redskap? 1,45x1,2xo,2cm, killiaq, trött uttorkadnsidblad?
 KNK 25x638x1-4 st kristall varav 1 st kärna/råämne 3,45x2x1,7cm blåaktigt skimmer
 KNK 25x639n1 st avslag 3,4x2,3xo,5cm kvartsit, opak, grå (jfr andra avslag-flisor) + 1 st avslag kvart-it vit
 KNK 25x640x1-38 avslag-flisor killiaq, ljusgrå 5,4x3,2x1,6cm

Lösfynd Area C

KNK 25 x140 -1 st spets, 4x1,6x 0,5 cm , rak bas, kvartsit, grönbeige, rätt tät (opak)
 KNK 25x139 - 1 st spets 3,5 del av redskap? 1,5x1,2xo,35 cm killiaq, ljus, gulaktig prickig
 KNK 25 x142 -1 st basdel av lansspets 2,8x3 cm vid brottetxo,8-0.7 (bas), av större, tjockt, spån av killiaq
 KNK 25x145 - 1 st avslag, 5,6x1,8xo,6cm medspånryggn, killiaq, grå
 KNK 25x141 - 1 st skrapa 2,3x1,7 över eggenxo,6 T, musselformad, killiaq, ljusgrå, hög egg och retusch
 KNK 25x143 - 1 st kärna, mikrospåmkärna? 2,7x1,1xo,95, >fyra ärr efter avslag som sitter som stickelavslagsärr i rad uppefter kanten, kvarts-kristall
 KNK 25x144 - 1 st del av spets 1,9x1,8xo,2 killiaq, gråbeige
 KNK 25 x146-147 avslag kvarts-it

Lösfynd på torven mitt emellan Areorna A, B, C

KNK 25x148 - 1 st (bas-?)del av spets, 1,5x1,7 över brottetxo,38 xm, kvartsit, vit

Lösfynd från sluttningen ovanför pynten 2001

ovanför utgrävningen, området mellan mattält och Marias tält
 KNK 25x646n1 st stickelavslag 1,1xo,3xo,1cm, fyrsidigt, rak bas, killiaq, ljusgrått
 KNK 25x647x1-8 st avslag killiaq ljus-mörk med likener, rhizocarpon
 KNK 25x648 - 1 st kvarts-it , vit med vitgrå inklusioner och svarta likener
 KNK 25x649 - 1 st råämne/kärna/ kvarts-kristall 2,9x2,8x1,8cm

Fynd från Area A

KNK-NUMMER t.o.m. KNK 25x364. Systematiskt undersökta och Utgrävda rutor och fynd Area A fr.o.m. 4 juli 2001
 Fynd från markytan, dvs i grus och sten, 98X (/106-112Y ned mot vattnet)
 KNK 25x164 - 1 st spets 3,3x1xo,35cm, mycket spetsiga distala ändar, killiaq, grå guld-kvartskorn
 KNK 25x165 - 1 st fågelspets 2,5xo,88xo,18, slipad bilateraltkilliaq, grå
 KNK 25x166 - 1 st redskap, fragment av, 2,2x1,5xo,4, killiaq,grå
 KNK 25x167n1 st avslag med retusch 2,9x2,6xo,4, killiaq, brungrå
 KNK 25x168 - 1 st stickelavslag 1,3xo,25xo,1 cm fyrsidigt, lätt diagonal bas, killiaq, ljusgrå
 KNK 25x169n1 st stickelavslag 1xo,19xo,1 cm, fyrsidigt, rak bas, killiaq, ljusgrå
 KNK 25x170n1 st stickel 1,8xo,8xo,6 cm, >två ärr, pelare, kristall
 KNK 25x171n1 st kärna 1,5xo,85xo,7 cm bergkristall
 KNK 25x172n1 st mikrospån-stickelavslag?1,7xo,32xo,2cm, tresidigt, bergkristall

KNK 25x173n 1 st spån 1,2 x0,6x0,25cm, bergkristall
 KNK 25x174n 1 st kärna/avslag 3,3x1,5x0,9cm, kvarts, vit
 KNK 25x177x1-63 st avslagnflisor, killiaq, grå-beige
 KNK 25x175 - 1 st avslag 1,1x1,2x0,1 cm kalcedon, vit-glas, transparent
 KNK 25x176x1- 25 st avslag, 3,2x2,8x0,8cm, kvartsit vit (grön)
 KNK 25x181 - 1 st pimpsten
 KNK 25x631 - 1 st stickelavslag 1,12x0,4x0,1 cm fyrsidigt, killiaq, ljus, brett
 KNK 25x632x1-5 st avslag killiaq 4,7x2,9x0,6cm, killiaq, ljusa
 KNK 25x633x1-2 st avslag 2,8 cm kvarts-it, vit
 KNK 25x634n 1 st skärva, tälj/fedsten 1,8x1x0,4 cm, ljust silveraktigt, lätt böjt

99 X / 107 Y

KNK 25x186 - 1 st avslag, 2,6 cm kvarts-it, vit
 KNK 25x187 - 8 st avslag 2,2 cm, killiaq

99 X / 108 Y

KNK25x190n 1 st spets, dels av redskap, 2,15x1,7 över brottet x 0,3, killiaq, beige, Ytan
 KNK 25x191n 1 st stickelavslag 1,3x0,3x0,1cm, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, ljusgrå, Ytan
 KNK 25x192 - 1 st stickel ?1,6x1x0,5cm, kvarts-kristall Ytan
 KNK 25x193n 1 st spån/1,4x0,5x0,15cm bergkristall Ytan
 KNK 25x178 - 1 st spets, 5,1x1,6x0,4 cm, killiaq, ljusbrun, Ruta C
 KNK 25x179 - 1 st spets 2,5x1,15x0,22cm killiaq, ljusbrun, Ruta A
 KNK 25x188 - 1 st spets-lans, del av, 3,9c2,2över brottet x0,65T, killiaq, ljusbrun Ruta C
 KNK 25x189 - 1 st spets, distal del av (spetsen?) 1,3x0,8 över brottet x0,3cm killiaq Ruta C
 KNK 25x180n 1 st stickelavslag 1,4x0,2x0,2, tresidigt, rak bas, killiaq, grå Ruta B-C
 KNK 25x184n 1 st stickelavslag med ett eget ärr, 0,6cm, fyrsidigt, killiaq, grå Ruta A
 KNK 25x183n 1 st kärna-mikrospånkärna 1,5x1,3x1,6 cm, > två ärr, kvarts-kristall
 KNK 25x182x1-321 avslag-flisor, 3,6 cm, killiaq, många sot-eldpåverkade (123 st Ruta A, 77 st Ruta B, 44 st Ruta B-C, 34 Ruta C och 13 st Ruta D samt 17 st Ytan)
 KNK 25x185x1n 8 st avslag-flisor 3,2 cm kvarts och kvarts-it Ruta B från bränt lager

99 X / 110 Y

Markytan

KNK 25x194n 1 st ändskrapa, 2,35x2,01 över eggen och 1cm över toppen x 0,6 cm, eggens höjd 0,8 cm, kalcedon, vit-ljusbrun
 na spots, delvis opak / semitransparent, Ruta A
 KNK 25x195n 1 st spets, distal del av (fågelspets?) 0,9x0,6 över brottet x0,1 cm, killiaq, gråbrun, Ruta A
 KNK 25x196 - 1 st glas med retusch 1,6x1,4x0,3 Ruta A
 KNK 25x197n 1 st stickel 2,1x1x0,3 cm, tre ärr, slipad bilateralt, rak bas, killiaq grå, Ruta B
 KNK 25x198 - 1 st spets och stickel? 3,1x1x0,4, f.d. spets med tydlig tånge, slipad för avslag distalt på en sida, killiaq, grå Ruta B
 KNK 25x199 - 1 st stickel-stickel-del av 1,9x0,7x0,25cm, slipad överdel av stickel som blivit dubbelstickel killiaq, grå, Ruta B
 KNK 25x200n 1 st stickel 3x1,2x0,3, slipad bilat-dist., rak diagonal bas, ett kraftigt ärr, killiaq, grå Ruta D
 KNK 25x201x1-33 st avslag-flisor killiaq varav 25 st i Ytan, 2 st i Ruta B, 7 st i Ruta D
 KNK 25x202x1-18st avslag, 4 cm kvartsit, varav 12 st i Ytan och 6 st i Ruta D

99 X / 111 Y

KNK 25x203x1-5st stickelavslag av killiaq, Ytan=Bottengrus, varav:
 1 st 1,5x 0,3x 0,1, fyrsidigt, diagonal bas,
 1 st 1,3x 0,3x 0,12, rak bas
 1 st 1,4x 0,22x 0,2, tresidigt rak bas
 1 st 1,3x 0,2x 0,17, tresidigt, rak bas, delvis slipad sida
 1 st 1x 0,15x 0,15, tresidigt, rak bas
 KNK 25x204 - 1 st stickel 3x1,55x0,6, >1 ärr, rundad bas, kvarts, sotpåverkad, Ytan=Bottengrus
 KNK 25x205 - 1 st spån-avslag (?) 1,5x1,1x0,8, >ett ärr+avslagsspår, bergkristall
 KNK 25x206 - 1 st spån 1,5x0,5x0,2cm, fint, bergkristall
 KNK 25x207 - 1 st spets, fragment av redskap, 1x0,7 över brottet x0,35, bergkristall
 KNK 25x208 - 1 st spån/avslag 1,2x0,4x0,12 cm kalcedon, vit
 KNK 25x209 - 1 st kärna 3x1,55x0,8 cm, kvarts-kristall
 KNK 25x210 - 1 st spån-avslag 3,31,5x0,6cm kvarts-it, vit-grågrön, rektangulär, Ruta C
 KNK 25x211 x1-100 st avslag-flisor 3,2cm, killiaq, varav 90 st Ytan=Bottengrus, 5 st sotiga från Ruta C samt 5 sotiga från Ruta D
 KNK 25x212x1 - 29 st avslag-flisor 2,3cm, kvarts-it-kvarts varav 5 st kvarts/kristall, Yta =Bottengrus

99-98 X / 112 Y

KNK 25x213 - 1 st skrapa, 3x1,75x0,5cm, eggan 0,5cm hög, killiaq, grå med tvärgående rand

KNK 25x214n 1 st spetsfragment 0,8x0,5 över brottet x 0,1 killiaq, grå

KNK 25x215 - 2 st stickelavslag, fyrsidiga med rak bas 0,9x0,2x0,1cm / 0,7x0,2x0,1cm

KNK 25x 216x 1-16 st avslag-flisor 2,5cm killiaq

KNK 25x217x 1-94 avslag-flisor 2,8cm kvarts-it varav 1 st spånliknande avslag 2,3x0,5x0,3 cm, funnet i koncentration i ruta 99X/112Y Ruta A

99 X / 112 Y

Träkol under torv, över flata stenar Ruta B (35-40 cm)

Torvprov, nhängtorvn-kvisttorv utan markytans gräs

100 X / 106 Y

KNK 25x218n 1 st spets, del av 1,7x 0,3 över brottet x 0,4 cm killiaq, grå Ruta A

KNK 25x219n 1 st spets, del av större, grov- lans, 2,8x 2över brottet x 0,75, killiaq, grå Ruta C

KNK 25x220n 1 st redskap, asymmetriskt, spetsigt/avrundat en, 2,3x 1,5x 0,2 cm, killiaq, grå, RC

KNK 25x221 - 1 st stickelavslag 2,3x 0,3x 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå, Ruta C

KNK 25x222n 1 st redskap/avslag med retusch 2,3x 1,7x 0,3cm, killiaq, grå, nguldkornn, Ruta C

KNK 25x223n 1 st avslag gångjärnssida, retusch? 3,3x 2x 0,3 cm killiaq, grå Ruta C

KNK 25x224n 1 st kärna 2,45x 1,3x 1,1, flera ärr, kvarts-kristall (semi-)transparent

KNK 25x225x1- 42 st avslag (10 flisor) 3,2 cm killiaq, två med cortex

KNK 25x226x1-2 st avslag kalcedon-mossagata 2,1 cm / 2,5 med cortex

KNK 25x227x 1- 110 st avslag-flisor+råmaterial 5,3x3,2x1,2 cm kvarts-it, vit, varav 80 st samlade från koncentration i Ruta D

Träkol Ruta B -C, 15 cm djup

1 st klo -säl Nagel, Ruta D, 15 cm

100 X / 107 Y Markytan

KNK 25x228 - 1 st tånge och nederdel av spets?, 3,65x 1,3x 0,45 kalcedon, gråvit

KNK 25x229n 1 st stickelavslag 1,82x 0,3x 0,1 cm, fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå

KNK 25x230x1-14 avslag 1,9cm killiaq

1 st fågelspets samt 1 st del av redskap

100 X / 108 Y

Markytan

KNK 25x231 - 1 st stickel, 2,1x 1x 0,38 > sju ärr, diagonal bas, killiaq grå Ruta B

KNK 25x232 - 1 st stickel, 2x 1,75x 0,3 , två ärr, rak rundad bas, killiaq, Ytan Ruta D

KNK 25x233 - 1 st stickel 3,6x 1,4x 0,5, > 2 ärr, diagonal bas, slipad bif. avslagsytorna kalcedon, gråvit Ruta D

KNK 25x234n 1 st stickelavslag 2,25x 0,3x 0,1 cm, tresidigt, rak bas, kalcedon, gråvit, Ruta D

KNK 25x235 - 1 st stickelavslag/flisa? 1,4x 0,4x 0,2 cm, fyrsidigt, rak bas, killiaq Ruta C

KNK 25x236x1-17 st avslag, 3,2cm, killiaq, 5 st Ruta A 1 st B, 11 D

KNK 25x237 - 1 st avslag 1,9 cm kalcedon-mossagat

KNK 25x238 - 1 st avslag 1,1 cm bergkristall

KNK 25x239 x 1-4 st avslag 2,2 cm kvarts-it, vit, 1 st spets

100 X / 109 Y

KNK 25x240 - 1 st spets/avslag med rak bas? 2,6x1,3x0,5 cm, killiaq, "medtagen", Ytan

KNK 25x 241n 1 st stickel, överdel av. 1,5x1 över brottet x 0,2 c, > åtta ärr, slipad bialt., killiaq, grå, Ytan

KNK 25x242x1-8st stickelavslag, fyrsidiga av killiaq, Ytan, varav:

1 st 1,35x0,3x0,1 cm

1 st 1,2x 0,2x 0,2 cm, diagonal bas

1 st 1x0,35x 0,1 cm, diagonal bas, egna ärr

1 st 1,5x0,35x 0,15, fyrsidigt, diagonal bas

1 st 1,45x 0,25x 0,1 cm, tresidigt, med äs, diagonal bas, Ruta A

1 st 1,4x 0,35x 0,1, diagonal bas, Ruta B

1 st 1x 0,2x 0,08 fyrsidigt, rak bas Ruta B

1 st 0,8x 0,18x 0,15 cm, diagonal bas, egna ärr, Ruta D

KNK 25x243n 2 st spån 1,85x 0,5x 0,12/1,3x 0,3x 0,1cm bergkristall. Ytan

KNK 25x244n 1 st spets-del av 1,55x 0,95 över brottet x 0,12 cm killiaq, grå, Ruta A

KNK 25x245n 1 st stickel 1,6x 0,7x 0,2 cm två ärr, svallade, slipad dist. bilat. killiaq, grå Ruta B

KNK 25x246n 1 st skrapa 2,8x 1,8 över eggan -0,45 i topp x T 0,5cm, skrapegg 0,5 cm hög, ändskrapa av kvarts-it, vit Ruta D

KNK 25x247n 1 st kärna 1,3x1,38x0,8x, med två+två ärr, kalcedon, opak, (jaspis?) rödbrun Ruta C

KNK 26x248x1-92 st avslag (-få flisor) 3,5 cm killiaq, 11 st Ruta A, 30st B, 7st C, 16 st D, 10st Ytan.

KNK 26x249x1-196 st avslag-flisor, 3,9 cm kvarts-it, vit, 13 st Ruta A, 65 st +97 st i koncentration Ruta B samt 1 st större med lätnvaxglansn

KNK 26x250n 2 st avslag/spån, 1,8x 0,6x 0,1 cm, kalcedon mossgrön, Ruta D

KNK 25x251n 1 st kärna 1,7x1x 0,8 cm bergkristall, Ruta B

1 påse med 1 st flisa 1,5x 0,3x 0,1 cm, av ben Ytan. Samt 2 påsar Jord/träkolsprov Rutor B-C och 1st spets, dentikulerad, Ruta A

100 X / 110 Y

KNK 25x252 - 1 st stickel 2,1x 0,8x 0,3cm, ett ärr,slipad distalt bil.rundad bas, killiaq, prickar Ruta C

KNK 25x253n 1 st kärna/stickel?

1,85x 0,75x 0,7 cm, ett ärr, kvarts-kristall

KNK 25x254x1-26 avslag killiaq, 3,8 cm, varav 15 st Ruta A, 2 st B, 9 st Ytan

KNK 25x255x1-4 st avslag 2,2 cm kvarts-it, vit

KNK 25x256 - 1 st avslag 2,7x1,8x0,25 cm, kalcedon-mossagat Ruta Yta

KNK 25x257n 1 st flisa, del av spån?

1x 0,5x 0,15 cm, bergkristall, Ytan

100 X / 111 Y

KNK 25x258 - 1 st sidskrapa 2,4x 1x0,7 cm, kristall Ruta D, botten

KNK 25x259 - 1 st stickel, avslagen topp 2,3x 0,85x 0,35cm, rundad bas, killiaq

KNK 25x260n 1 st spån/avslag 1,3x 0,4x 0,2 cm bergkristall

KNK 25x261x1-22 st avslag-flisor 2 cm, killiaq,

KNK 25x262x1-9 st avslag, 2,6 cm kvarts-it, vit. Varav 1 st gulfärgat kvarts

101 X / 107 Y

avslag Ruta C (stickrens= fynd vid avlägsnande av koordinatstickorna)

101 X / 108-109 Y Stickrens

KNK 25x263n 1 st kärna 1,6x 0,9x 0,6cm,ett ärr, bergkristall

KNK 25x264n 1 st avslag 3x 2,8x 0,25 kalcedon, vit med mörkfläckig intrusion,nmossagatn

KNK 25x265x1-5st avslag, 3 cm, killiaq, mörkgråbrun

KNK 25x266x1-3 avslag 1,8 cm, kvarts-it, vit

101 X / 110 Y Botten, Ruta D

KNK 25x267n 1 st redskap/kärna/stickel-skrapa?2,8x 1,35x 0,9cm bergkristall

KNK 25x268 - 1 st fragment av redskap? 1,5x 0,65x 0,2cm

KNK 25x269n 1 st råmaterial 6,2x 2,3x 2,5 cm killiaq, stor pelare, mörkbrun, fint randig

KNK 25x270x1-6 st avslag 3,5 cm killiaq, grå

KNK 25x271 - 1 st avslag 3,8 cm kvarts-it, vit

101 X / 111 Y

KNK 25x272 - 1 st spets, del av 1,05x 0,6x 0,2cm killiaq Ruta A

KNK 25x273n 1 st stickel 2,6x 1,1x 0,3cm, dubbelstickel, tre+ett långt ärr (1,55cm), rundad rak bas, bilat.slipad över avslagsytorna, killiaq, grå, Ruta A

KNK 25x274n 1 st stickelavslag 1,85x 0,2x 0,15cm, fyrsidigt,diagonal bas, killiaq, grå Ruta A

KNK 25x275 - 1 st spets, del avnrundn, 2,5x0,6 över diagonalt brott, x To,4cm, killiaq, grå, Ruta C

KNK 25x276x1-118 st avslag-flisor, 3,5 cm killiaq, varav 33 st Ruta A, 33 st Ruta B, 38 st Ruta C, 14 st Ruta D / under flata stenar se plan 14, Ruta B-C

KNK 25x277n 1 st redskap, basdel av, 1,3x 1,4 över brottet x 0,12cm, killiaq,grå, Ruta C

KNK 25x278n 1 st avslag med retusch/del av redskap? 2x 2,9x 0,5 cm killiaq, ljusgrå Ruta C

KNK 25x279n 1 st avslag 0,9x 0,5x 0,08cm kalcedon, grått med brun lyster, Ruta A

KNK 25x280x1-3+2 st avslag/flisor 1,2 cm kvarts-it/bergkristall Ruta C/A

Samt träkolsprov, under flat sten

102 X / 106 Y

KNK 25x281 - 1 st redskap del av påbörjad stickel? 2,5x 1x 0,25cm, slipad distalt bif. killiaq, Ruta A 20-30cm djup

KNK 25x282n 1 st sickel, basdel av, 1,4x 0,9x 0,2cm, slipad distalt på en sida, killiaq, Ruta A, 30cm

KNK 25x283 - 1 st slipsten 4,75x 1,2x 1,2cm, saknar en distal rundad ände, sandsten, Botten30 cm

KNK 25x284n 1 st kärna 2,3x 1,5x 1,3 bergkristall Ruta B

KNK 25x285n 1 st spån, del av 1,1x0,5x 0,12cm bergkristall, Ruta B

KNK 25x286 - 1 st spets/kniv?, 5,7x 1,7x 0,3c, tånge L 2 cm, killiaq, gråbeige, Ruta B

KNK 25x287 x 1-8 st stickelavslag, 6 fyrsidiga, 2 tresidiga diagonal bas, killiaq varav:

1 st 2,3x 0,3x 0,2cm, Ruta B
 1 st 1,3x 0,25x 0,1 cm Ruta B
 1 st 1,4x 0,2x 0,15cm Ruta D
 1 st 0,9x 0,2x 0,1cm
 1 st 0,3x 0,2x 0,15cm
 1 st 0,98x 0,2x 0,2cm
 1 st 1x 0,22x 0,1cm
 1 st 0,9x 0,4x 0,1cm
 KNK 25x288 - 1 st stickel 2,7x1,3x 0,3cm >tre ärr, rundad spetsig bas, killiaq Ruta C
 KNK 25x289n 1 st redskap, basdel av? 1,5x 1x 0,3cm, kalcedon, mörkgrön, Ruta C
 KNK 25x290xa+b - 1 st lans, romboid basdel av redskap(?) 2,65x 2,6 över brottet-1,3x 0,4cm, helt raka kanter och helt rak bas, killiaq, brun med guldkorn. Gått i 2 delar diagonalt över, Ruta D
 KNK 25x291 - 1 st stickel, tre- dubbel (?) 2,45x 1x 0,3cm, tre +ett+ett ärr, spetsen av, slipad bil. killiaq, Ruta D
 KNK 25x292n 1 st stickel, basdel med >fyra ärr, 1,6x 1x 0,2, killiaq, grå Ruta D
 KNK 25x293n 1 st asymmetriskt redskap/skrapa? 3x 1,5x 1,75 över diagonala skrapeggen(?) killiaq, bumerang /kamikformad, se likadan ovan
 KNK 25x294n 1 st avslag med retusch 2,8x 2,3-0,5x 0,2 cm killiaq, svart-bränt?
 KNK 25x295 - 1 st fragment av redskap/avslah med retusch 3x 1,7x 0,65, kraftigt killiaqstycke
 KNK 25x296x1-11 st avslag-flisor+1 st kärna 1,7x 0,75x 0,5 bergkristall
 KNK 25x297x1-499 st avslag-flisor, 3,5cm killiaq >300 st RutorA-D
 KNK 25x298x1-32 st avslag.flisor 3,8x 3x 0,cm kvarts-it, vit/ vit intrusion
 KNK 25x299x1-3st kärnor-råmaterial, 4,3x 3,3x 1,7cm kvartskristall, Ruta C
 KNK 25x300x1-16 st flisor 0,9 cm kalcedon mörkgrön/vit
 KNK 25x301 x1-? delar av 1 st "lampa" (?) i preparat
 KNK 25x302x1-7+1-10 st pimpsten, bitar av, Botten Rutor B-C+ 10 st bitar 102X/107YRD
 Samt 1 påse träkol Ruta A

102 X / 107 Y

KNK 25x303n 1 st spets, fågelspets, 2,1x 0,8x 0,1cm, killiaq, ljusbrun, diagonala ränder, mycket fint retuscherad, helslipad bilateralt, Ruta C
 KNK 25x304 - 1 st stickel, 2,5x 0,8x 0,3cm två ärr, spetsig rundad bas, killiaq Ruta C
 KNK 25x305n 1 st stickel 3,2x 1,2x 0,45, tre ärr, slipad dist.bil. basen bräckt, killiaq Ruta D
 KNK 25x306n 1 st stickel 3,2x 1,1x 0,3cm, ett ärr, slipad dist.bilat.av i basen, killiaq, beige RD
 KNK 25x307x 1-3 st stickelavslag killiaq Ruta D:
 1st1,8x 0,22x 0,18cm firsidigt, diagonal bas killiaq
 1 st 1,2x 0,18x 0,12cm tresidigt, diagonal bas
 1 st 0,9x 0,25x 0,1 firsidigt diagonal bas
 KNK 25x308n 1 st redskap, del av? 1,2x0,7 över brottex0,15 killiaq, Ruta D
 KNK 25x309 - 1 st redskap / borrh?4,9x 1,1x0,7 cm killiaq, gråbeige med ljus melering, Ruta D. Jfr liknande mindre
 KNK 25x310 x1-450 st avslag-flisor 3cm killiaq Ruta D
 KNK 25x311x1-29st avslag-flisor 2,4x 1,8x 0,45cm kalcedon mörkgrön-vit-mossfärgad
 KNK 25x312x1-3 st råmaterial 7,6x 5x 1,3/ 6,3x 4,1x 1cm/2,7x 2,7x 1,4cm kvarts-it vit Ruta D

102 X / 108 Y

KNK 25x365 1 st skrapa, 2,75x 1,75 över eggen T 0,35, kalcedon grön, slipad ventral, obs transversal skrapa/kniv (jfr Sermermiut +Finnmark) Ruta B, Botten
 KNK 25x366 1 st skrapa 3,1x 2,2 över basenx0,5 kalcedon, grön, bräckt i toppen, transversal skrapa/kniv, Ruta C Botten
 KNK 25x367 1 st skrapa (?) 5,8x 1,8x 0,9, killiaq, lång sidskrapa av ett spån med hög rygg och retusch på en långsida, Ruta B, Botten
 KNK 25x368 1 st avslag 2,6x2,2x 0,3 cm killiaq Ruta C Botten

103 X / 106 Y

KNK 25x313n 1 st stickel, 1,97x 0,8x 0,25cm, tre ärr, slipad distal bilat.avbruten bas, killiaq RutaA
 KNK 25x314n 1 st stickel 1,8x0,85x0,3cm, dubbel,ett + ett ärr,slipad bif.rundad rak bas RutaB
 KNK 25x315 - 1 st spets? Del av fågelspets? 1x0,9över brottet x 0,1 killiaq, slipad, RutaC
 KNK 25x316n 1 st spån 1,2x 0,4x 0,1cm bergkristall RutaC
 KNK 25x317n 1 st kärna/stickel 2,7x 1,8x 1,2cm trentrappstegsn-ärr, kvartskristall RutaB
 KNK 25x318 x1-22 st avslag-flisor 2,8cm killiaq, grå och brun Ruta A-B +2 flisor kvarts

103 X / 107 Y

KNK 25x319 - 1 st spets/ kniv? 3,7x1,5x0,4cm, killiaq, brun rundad form inte välgjord Ruta A

- KNK 25x320n 1st spets 3,6x1,4x0,3cm, killiaq, grå, utböjd nederdel, klar tånge 1,4c, slipad bilateralt på större delen, spetsen av, RutaA
 KNK 25x321n 1st spets/lans 6x1,6x0,7xm, killiaq, gråbrun, Ruta C
 KNK 25x322n 1st skrapa 3x1,6ovanför eggen som går ner i en 0,7cm hög ås skrapeggen c:a 0,6cm, killiaq gråbrunnlångskrapan, Ruta C
 KNK 25x323n 1st spets, spetsdel av, 1x0,4 över brottet, x0,1cm, killiaq, grå, fin retusch
 KNK 25x324n 1st stickel, fragment, överdel av, 1,2x0,7x0,2cm killiaq, grå, bif. slipad, RutaA
 KNK 25x325x1-7st stickelavslag, killiaq, grå Rutor A-D varav:
 1st 1,3x0,1x0,2cm firsidigt, diagonal bas
 1st 1,7x0,2x0,2cm firsidigt, diagonal bas
 1st 1,3x0,3x0,1cm firsidigt, rak bas
 1st 0,9x0,2x0,05cm firsidigt
 1st 1x0,2x0,2 firsidigt, rak bas
 1st 1,3x0,4x0,1 firsidigt, rak bas
 1st 0,9x0,2x0,01cm firsidigt
 KNK 25x326n 1st spets, basdel av fågel-, 0,8x0,6x0,1cm helslipad bilat, killiaq, grågul RutaA-D
 KNK 25x327n 1st spets, del av, 0,7x0,8 över brottet x0,09cm killiaq, grå Ruta A-D
 KNK 25x328n 1st spets, del av, 1,3x0,8 över brottet x0,1cm killiaq, grå Ruta A-D
 KNK 25x329n 1st spets, del av, 1,3x1,4 över brottet x0,2, killiaq, gråbrun Ruta A-D
 KNK 25x330n 1st spets, spetsdel av, 1,4x1,3 över brottet x0,2cm, killiaq, gråbrun Ruta A-D
 KNK 25x331n 1st spets, del av, 1,6x0,7över brottet x0,2cm, killiaq, gråbrun, nrundadnRuta A-D
 KNK 25x332n 1st spets, del av, 2,8x1,8 över diagonalt brott x0,5, kvarts-it, vit m.vit-grå intrusi RutorA-D
 KNK 25x333n 1st redskap, del av? 1,2x1,2x0,4, killiaq, grå, delvis slipad unilat. Ruta C
 KNK 25x334n 1st stickel 3,2x1,2x0,5, >tre ärr, lipad bilat dist, killiaq, gråbrun, rak bas, RutaD
 KNK 25x335-1st redskap-del av skrapa? 2x1x0,6, bergkristall med retusch Ruta A-D
 KNK 25x336n 1st kärna-råmaterial 2,8x1,8x1,2 kvarts-kristall Ruta A-D
 KNK 25x337n 1st kärna 2x1,2x0,8, två ärr, kvarts-kristall Ruta D
 KNK 25x338n 1st spån, del av, 1x0,5x0,2cm, tresidigt tvärsnitt kristall Ruta D
 KNK 25x339n 1st råmaterial 5,3x1,9x2,7cm kristall Ruta D
 KNK 25x340n 1st råmaterial-kärna 3,5x1,2x1,5cm kvarts(-kristall) delvis opak RutaD
 KNK 25x341n 1st stickel, nederdel av men med fem ärr, 1,4x1x0,3cm, killiaq
 KNK 25x342n 1st skrapa, asymmetriskt! Se ovan 1,95x1,1 överndiagonaln x0,3cm killiaq RutorA-D
 KNK 25x343-1st fragment av redskap 1,8x1x0,2cm, killiaq Ruta A-D
 KNK 25x344x1-565 avslag-flisor-råmaterial 3,2x1,5x2,7cm killiaq, Rutor A-D + 10 RutaC
 KNK 25x345x1-14 st avslag kvarts-kristall, transp. vit-rökkvarts, Ruta D
 KNK 25x346x1-82 st avslag-flisor-råmaterial 4,6x3x0,7cm, kvarts-it, vit Rutor A-D varav 1 st i RutaC
 KNK 25x372-1st spets 3,7x1,3x0,4cm killiaq, ljusbrun Ruta D
 KNK 25x347x1-3 st bitar av tälj-/fedtsten, en kantbit 9,5x6,6x4cm Ruta A
 KNK 25x348-1st glimmer 3,4x3,6x0,1cm Ruta D
 KNK 25x302+10 st bitar av pimpsten Rutor A 2st C-D
 KNK 25x641-1st trä med riller (finns i kylskåp i Konserveringsafdeling)
- 103 X /108 Y
- KNK 25x348-1st stickelavslag killiaq, 1,7x0,2x0,2 tresidigt, rak bas, killiaq, Ruta A
 KNK 25x349n 1st stickelavslag 1,2x0,1x0,2cm, firsidigt, diagonal bas, kalcedon grå
 KNK 25x350 avslag 2,7x2,1x0,5cm kvarts-it, vit med gråvit inklusion
 KNK 25x351x1-13 st avslag 4,3x3,2x1,1 killiaq brungrå-mörk varav 1st med >fem parallella ärr
 KNK 25x352n 1st spån-del av, 1,6x1,3x0,2cm killiaq
 KNK 25x373n 1st spets-lans 6,6x2,5x0,4 killiaq, ljusgrå, flathuggen Ruta A 10cm djup
 KNK 25x374-1st stickel 2,55x1x0,23cm ett ärr, slipad bilat. dist. killiaq, grå, svallad Ruta A
 KNK 25x375n 1st stickelavslag 1,45x0,3x0,25cm firsidigt, diagonal bas killiaq, grå RutaA
 KNK 25x376n 1st ändskrapa 2,1x1,9 över eggen xT0,7cm Egghöjd 0,6cm, kvartskristall Ruta A
 KNK 25x377-1st redskap/del av spets? 3,5x1,85x0,5cm kvarts-it vit Ruta A
 KNK 25x378-1st avslag 1,1x0,9x0,3cm kristall Ruta A
 KNK 25x379n 1st spets/del av redskap 1,7x1,3över brottet x0,2cm killiaq, ljusbrun Ruta B
 KNK 25x380n 1st ändskrapa 3,5x2,5 över eggen xT0,6 ocho,6 distalt, kalcedon, vitgrå med gröna intrusioner, Ruta D
 KNK 25x381-1st råmaterial 6,5x4,9x2,2cm kalcedon, ljus-mörkbrun med ljusblå stråk och cortex Ruta D
 KNK 25x382n 1st avslag 2,3x1,6x0,1cm kalcedon ljusgrå-blå-brun med svarta intrusioner(se kärna) Ruta D
 KNK 25x383-1st diskformad råmaterial? 3,7x3,3x1,1cm killiaq, gråbrun, svallad Ruta D
 KNK 25x384x1-6 st avslag 3,8cm kvarts-it vit / 1st triangulär se råämne? Rutor A,B,C,D

KNK 25x385 x1-247 avslag-flisor 3,3x 3x 0,5cm killiaq,gråbrun varav 13st +213 funna samman Ruta A, 3 st Ruta B, 3 st Ruta C och 14 st Ruta D
KNK 25x386n 1 st spån 1,05x0,3x0,1cm bergkristall Ruta A, Samt 2 mindre stycken pimpsten se 103X/107Y 3-5 st täljstensstycken Ruta B, lagda till dito i ask 103X/107Y

104 X / 106 Y

KNK 25x364x1-12st avslag-flisor div.7 st killiaq, 2 st kalcedon 1 st grön flisa/ grå avslag med gångjärnstopp(hængselbrud), 2 st kvarts-it.

104 X / 107 Y

KNK 25x354 - 1 st stickel 1,8x 0,9x 0,2cm >tre ärr, rundad bas, killiaq Ruta D
KNK 25x355 - 1 st stickelavslag 1,3x 0,2x 0,2xm fyrsidigt, rak bas, killiaq, Ruta D
KNK 25x357 - 1st skrapa-redskap? 2x 1,1x 0,3cm retuscherad, del av asymmetrisk skrapa? Bergkristall, Ruta A
KNK 25x358n 1 st kärna/stickel 2,8x 1,3x 0,7 cm bergkristall Ruta A (15 cm djup)
KNK 25x359x1-5 st avslag-flisor 1,7/1,1x 0,7x 0,15 cm bergkristall (0-10 cm) Ruta A-D
KNK 25x360x1-2st spån 1,6x0,5x0,2cm, trekantigt tvärsnitt, helt /1x 0,7x 0,1cm, distal del,flat Ruta B
KNK 25x361x1-2st flisor kalcedon vit/rödbrun Rutor D/B
KNK 25x362x1-79st avslag-flisor- råmaterial (6,3x 3,4x 0,9cm Ytan), 12 st Ruta A, 36st Ruta B, 3st Ruta C, 19st Ruta D, 8st Ytan
KNK 25x363x 1-3 st avslag 2,5cm kvarts-it RutaB-D+Yta

104X /108Y

KNK 25x353n 1 st stickel 2,2x 1,1x 0,2cm sex ärr, killiaq,raka kanter med retusch /återanv./ rak bas, fynd under flata stenar 20-30cm se plan 14 Rutor B-C
KNK 25x356x1-8 st avslag-flisor 2,5 killiaq underflat sten se plan 14 RutorB-C
Träkol-prov under flat sten

Utgrävda rutor och fynd Area BFynd från Balken 9 juli 2001104X - 105Y Balk

KNK 25x500n 1 st stickel 1,8x 0,8x 0,38cm två ärr, slipad dist.bilat., rak bas kiliaq, grå
KNK 25x501n 1 st dubbel-stickel 2x 1,8x 0,3cm >3+2ärr, rundad spetsig bas , slipad dist.bif. killiaq, grå
KNK 25x502 x 1-2st stickelavslag killiaq:
1 st 1,1x 0,2x 0,1 cm fyrsidigt, diagonal bas, mörkgrått
1 st 1,1x 0,3x 0,1 cm tresidigt, med eget avslagsärr, ljusgrått
KNK 25x503n 1 st spets 3,8x 1,5x 0,2 cm, varav tånge 1,2cm, killiaq, ljusgråbeige, flat, 20cm djup
KNK 25x504n 1 st skrapa/?syl? (Jfr likadan asymmetrisk) 3,3x 1,2x 0,3cm, killiaq, brungrå, randig, slät, svallad? 30cm djup
KNK 25x505x 1-42 st avslag 4x 3,2x 0,7cm killiaq brun samt fåtal blågrå med glatt yta!
KNK 25x506x1-5 st avslag 3,2x 2,7x 0,85cm kvarts-it vit, det största med grågrön inklusioner
KNK 25x507n 1 st avslag kalcedon 1,4x 1,1x 0,2cm, vit-ljusblått
KNK 25x508n 1 st spån, del av -flisa 0,8x 0,4x 0,2cm, triangulärt tvärsnitt, bergkristall
KNK 25x509 - 1 st 2,8x 1,5x 0,3 glimmer, balken vid "eldstad" med flata stenar och träkol

105X - 106 X Balk

KNK 25x510n 1 st stickel 2,6x 1,1x 0,3cm > se ärr, killiaq, gråbrun, rak bas, raka sidor, mycket spetsig, Balk 30 cm
KNK 25x511x1-2 st stickelavslag killiaq:
1 st 1,3x 0,2x 0,15 cm tresidigt, rak bas
1 st 1,6x 0,4x 0,3 cm fyrsidigt, med gångjärnssida, killiaq brun, 30 cm
KNK 25x512n 1 st skrapa/transversal kniv 2,5x 1,7 över eggen-0,5x To,35cm, killiaq, brun, Balk 20 cm
KNK 25x513n 1 st lansspets/kniv 6,5x 2,5x 0,9cm kvarts-it vitgrå, gjord av ett stort spån, ena sidan lätt utsvängd, tånge 2 cm?, retusch runt om, ovalt tvärsnitt 25cm djup vid avslagskoncentration killiaq
KNK 25x514x1-10st avslag, 1st 3x 3,2x 0,8cm spånlikt med grågrön inklusion+ 1 st 3,1x 1,1x 0,7cm, vitt med retusch? + 6 mindre vita, kvarts-it, balk mitten 20-25cm
KNK 25x515x1-4 st kärnor, råmaterial bergkristall 4x 2,6x 1,2cm +3cm +3cm samt 1 st 2cm blåaktigt skimmer och lätt vxg-lans en sida, +3 st avslag ,balken mitt c:a 20 cm
KNK 25x516x 1-75 avslag-flisor 3,3x 2,3x 0,7cm killiaq brun varav 60 st i koncentration + 1 st 2,8x1,5x0,6 grövre typ, 1 st gråblått med slät kant

106 X - 107 X Balk

KNK 25x522 -1 st stickel 2,6x 1x0,4 cm >3 ärr, killiaq, slipad dist.bil.spetsig bas 20 cm djupt

KNK 25x523 - 1 st spets! 4,6x 1x 0,35 cm killiaq, djupgrå, lite glatt-glans, mer skifferaktigt? helt symmetrisk, mycket fint retuscherad, praktexemplar, direkt under stickel 522 i botten av balken
 KNK 25x524n 1 st sidskrapa 2,65x 1,3x 0,5cm kalcedon, grå opak grå, flat ventralt och mycket knubbig dorsalt, fint rundad upp och diagonal bas, ca 20 cm djupt
 KNK 25x525n 1 st fågelspets 1,7x 0,8x 0,1cm slipad bilat., konkav bas
 KNK 25x560x1- 57st avslag-flisor killiaq 5,2x 3,7x 0,5cm
 KNK 25x561n 1 st spån-kärna/ stickel?
 2,65x 1,4x 0,9cm bergkristall med flera ärr efter avslag dorsalt, bergkristall
 KNK 25x562x1- 3+3st avslag-flisor 1,8 kvarts-it + bergkristall
 KNK 25x563n 1 st slipsten 7,15x 1,8x 1,4cm, slät sandsten(?)grågrön, 0-10cm djupt

107X - 108X Balk

KNK 25x584n 1 st stickel 2,5x 1,2x 0,35cm fyra ärr, slipar bilat.dist. rak bas, symmetriskt utvidgad mot basen, killiaq, ljusgrå 0-10cm
 KNK 25x585n 1 st spets 2,5x 1,1 över brottet x 0,3cm, basdel, slät ventralt, låg polerad ås dorsalt, 20-30cm djupt
 KNK 25x586x1-36st avslag-flisor killiaq varav 22 st 0-20cm varav 1 st vitt 3,3x 3,2x 0,8cm och 14 st 20-30 cm
 KNK 25x587n 1 st avslag 1,2cm kalcedon ljusgrönt
 Samt 1 påse med 3 st bitar träkol 30 cm djupt.

102 X / 100Y

Profil

KNK 25x369 1 st kniv/spets 6,0x 1,75x 0,5 cm killiaq grå, tvärt brott ett litet stycke i råämnet dorsalt,
 KNK 25x370 3 st avslag 2,9cm, killiaq grå

102X / 102Y

KNK 25x371 1 st flisa 0,8x0,7x0,18 cm kalcedon grå-grön Ruta B, 20 cm djup

103 X / 100 Y

KNK 25x389 - 1 st stickel 1,8x 0,9x 0,3 cm, dubbelstickel > 1+4 ärr, uppbrukt bas, killiaq grå Ruta B, (0-10 cmdjup)
 KNK 25x390x1 st stickelavslag 0,8x 0,2x 0,05 cm, fyrsidigt, rak bas, killiaq, vitgul
 KNK 25x391 - 1 st kärna/ stickel? 2,15x 0,95x 0,85 kristall
 KNK 25x392x1- 17st avslag-flisor, råmaterial 3,9x 1,6x 1,3cm killiaq Rutor A,B,C,D
 KNK 25x393x1-5st avslag 3,3 cm kvarts-it varav 1 st mörkgrått
 KNK 25x394x1-4 avslag 2,4cm bergkristall
 KNK 25x395 1 st avslag 2x1,2x0,15cm kalcedon gråbeige
 KNK 25x396 - 1 st flisa perioist 1,7x 0,85x 0,1 cm
 Samt KNK 25x644x1n 1 st trästycken Ruta B samt Träkol, obs storleken Ruta B

103 X / 101 Y

KNK 25x398 - 1 st kniv, 3,9x 1,3x 0,4cm kvarts translud.vit (jfr spetsar) lätt rundad unifac. Ruta B (30 cm dj)
 KNK 25x399 - 1 st kniv/spets? 4,1x 1,3x 0,5, kvarts-it, vit, mycket lätt rundad unilat. (30 cm djup) Ruta B
 KNK 25x400 - 1 st stickel, 2,9x 1x 0,4cm fem ärr, slipad bif., rak sida, rundad lätt diagonal bas, killiaq, brun(30 cm djup) Ruta B
 KNK 25x402x2 - 1st stickelavslag killiaq, Ruta B (30 cm djup) 1,7x 0,3x 0,15, fyrsidigt, rak bas, killiaq mörkgrå, med eget avslagsärr
 KNK 25x403 - 1 st kärna, 6,8x 3x 1,5 cm romboid med retusch?, kvarts-it Ruta B (35 cm djup)
 KNK 25x404 - 1 st kärna-råmaterial 6,4x 1,9x 1,8cm, rektangulär, kvarts (0-25 cm) Ruta B
 KNK 25x405 - 1 st kärna-råmaterial /skrapa?, 5,4x 3,8x 1,6cm diskoid kvarts-kristall (0-25 cm) RutC
 KNK 25x406n 1 st stickel, basdel av 1,5x 0,3x 0,3cm killiaq, ljusgrå
 KNK 25x408x1-2st råmaterial/avslag (del av redskap?) 3,5x3,2x0,7 grå/brunkilliaq Ruta B-C
 KNK 25x409 - 1st spets? Del av redskap 1,4x 1,8 över brottet x 0,4cm killiaq, ljusbrun
 KNK 25x410x1-39 st avslag 3,5cm killiaq, varav 7 st ljusgrå i Ruta A6 st i rutaD samt övriga Ruta B-C 0-30 cm
 KNK 25x411x1-95 st avslag-flisor 3,1cm kvarts-it, Rutor B, C, D (flest B-C)
 KNK 25x413n 1 st kärna 1,7x 1,2x 0,8 cm bergkristall
 KNK 25x414x1-9st avslag bergkristall
 KNK 25x415n 1 st flisa 0,85x 0,5x 0,15 cm kalcedon vit-grön Ruta D - samt 1 st påse Träkol, Ruta C (15-20 cm djup, och sälben, humerus, ruta D (5 cm djup)

103 X / 102 Y (0-20 cm, Obs att det fanns fynd av redskap-avslag hela vägen ner)

KNK 25x416 - 1 st ändskrapa, 2,1x 2 över konkav skrapegg -1,25 topp x T 0,5cm, skrapegg 0,42 hög, fin retusch, spetsig på en sida, kalcedon, gröna inklusioner, Ruta A 0-10cm djup
 KNK 25x417 - 1 st del av stickel?/ fragment av redskap 1,7x 0,9x 0,3cm delvis slipad, killiaq, grå, Ruta B
 KNK 25x418x 1-4st stickelavslag killiaq Ruta B:
 1 st 1,4x 0,2x 0,15cm fyrsidigt lätt diagonal bas

1 st 1,4x 0,1x 0,12cm tresidigt
 1 st 0,85x 0,2x 0,1cm fyrsidigt
 KNK 25x419 -1 st del av redskap, 1,2x 1,1 över brottet x 0,18 retusch på tre sidor (sidblad?) killiaq, mörkgrå Ruta C
 KNK 25x420x1-5 st spån:
 1 st 1,6x 0,5x 0,3cm triangulärt tvärsnitt, Ruta B
 1st 3,1x 0,7x 0,4cm hög åssida, krumt Ruta B
 1 st 2,8x 0,8x 0,6-0,3, romboidt tvärsnitt, pelare Ruta B
 1 st spån 2x0,7x 0,4cm, kristall, krumt, Ruta C, 0-10 cm i torv
 1 st spån 2,65x 0,7x 0,3cm platt, en ås, kristall, Ruta D
 KNK 25x421n 1 st kärna 1,4x 1x 0,7 cm bergkristall Ruta A-C
 KNK 25x422n 1 st stickelavslag 1,28x 0,5x 0,28cm, triangulärt tvärsnitt, rak bas, bergkristall, Ruta B
 KNK 25x423x1-6 avslag 1,7x 1,7x 0,6 bergkristall, Rutor A-C (1 flisa RutaB)
 KNK 25x424x1-78 avslag-flisor 2,8x 2,8x 0,6cm killiaq 44 st Rutor A-C, 35 st RutaB, 7 st Ruta D
 KNK 25x425 - 1 st redskap/ avslag med retusch? 3,7x 3,4x 0,7cm kvarts-it med vita intrusioner Ruta B
 KNK 25x426x1-6 st avslag 3x 2,6x 0,5 kvarts-it med grön intrusion Ruta D
 KNK 25x427n 1 st redskap-del av/ avslag med retusch 2,6x 1,1x 0,2cm, kalcedon grå-vit med mörkgrön mossaktig inklusion och mkt litet brunröd rand Ruta B
 KNK 25x428x1-3 st avslag-flisor 1,2cm kalcedon vitt, grått, grönt Samt1 liten påset träkol (20 cm djup) enstaka stora bitar och 1 st fågelben Ruta B, 0-10 cm

104 X / 99 y

KNK 25x526 -1 st spåno,9x0,3 bergkristall, Ruta A 20 cm djupt (ligger i låda104/101)
 KNK 25x429n 1 st fragment av redskap-spets? 1,2x 1,3 över brottet x 0,3 killiaq, grå, svallad Ruta B-C 0-10 cm
 KNK 25x430x 1-3 st avslag 3 cm killiaq, ljus beige-brun Ruta B-C 0-20cm 104 X / 100 Y
 KNK 25x431 - 1 st fågelspets 1,9x 88x 0,1 killiaq, slipad bilat. rak bas, fynd mitt under torv nr2, balk
 KNK 25x432 -1 st spets/blad 3,5x 1,8x 0,32cm kvarts-it med vita inklusioner, ovanligt rundare och flatare, fynd mitt under torv nr2, balk
 KNK 25x433n 1 st redskap-transversal kniv/ skrapa? 3,45x 2,1x 0,7cm retusch tre sidor?, killiaq, gråbrun, fynd mitt under torv nr2, balk
 KNK 25x434 - 1 st stickelavslag 1,55x 0,3x 0,1cm fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, grå RutaC 20-30cm
 KNK 25x435x1-21st avslag 4,5cm killiaq 1 Ruta A, 3 RB, 6 under torv2 i balk, 3 RC, 8 RD
 KNK 25x 436n 1 st spån, del av råmaterial? 2,7x 2,2x 0,8cm kvarts-it, vit Ruta D
 KNK 25x437x1-4st avslag-flisor 3cm kvarts-it, vit med vitgrå intrusioner 1 RC, 2 under torv2 balk varav 2 st flisor bergkristall samt 1 liten påse med 2 st fragment ben? Balken och 1 liten påse träkol Ruta C, balk-mitten med fynd avrundaren blad, killiaq och kvarts-it

104 X / 101 Y

KNK 25x438 - 1 st Thule-docka, L 5 cm och 2 cm över axlarna, trä. OBS finns i kylskåp hos konservatorn, och har bara fått fyndnummer på påsen!
 KNK 25x 439 a+b - 1 st sidskrapa, stor, total längd 4,3x 1,5x 0,4cm , kalcedon gråbrun med mossloka inklusioner, slipad part.ventralt, gått i två delar, Rutor C-D, mitt emellan
 KNK 25x440 - 1 st skrapa/kniv?, L 3,9x 1,4x 0,4cm kvarts, vit fint retuscherad, Botten vid eldstad (104,5x/101,15 Y)
 KNK 25x441n 1 st änd-skrapa, 3,75x 2,1 över eggenn 1 cm x To,5cm , eggenn 0,6 cm hög, kalcedon, off white, ljusmelerad , cortex, botten vid eldstad
 KNK 25x 442 - 1 st del av redskap (basdel av sidskrapa?), 2,1x1,3 över brottet x 0,35 kalcedon vit-grön-rödbrun, rundad retuscherad sida, botten vid eldstad
 KNK 25x443 -1+1+5 st bergkristall:
 1 st spån/fläckenstickelavslag? 1,5x 0,6x 0,1 krum bas, botten vid eldstad
 1 st spån 1,65x 0,5x 0,18cm triangulärt tvärsnitt, en ås Ruta A
 5 st avslag-flisor 1 cm bergkristall Ruta A
 KNK 25x444n 1 st stickel 3,35x 1x 0,4cm >fyra ärr, slipad bilat. mkt distalt+utsida, killiaq, ljusbrun Rundad bas, Ruta A. Obs mycket fin!
 KNK 25x445n 1 st stickel 2,85x 1,2x 0,3cm två+två ärr, helt i topp, slipad bil.dist.+utsida diagonal bas, killiaq, brun Ruta A
 KNK 25x446n 1 st stickel 2x 0,9x 0,25cm killiaq, ljusgrå, svallad, slipad bilat., diagonal bas, Ruta A Ytan
 KNK 25x447 - 1 st stickelavslag 0,95x 0,3x 0,1cm fyrsidigt, diagonal bas, killiaq, brun Ruta A
 KNK 25x448n 1 st råmaterial/ stort avslag 10,1x 4x 1,75cm killiaq, ljusgrå-brun Ruta B (35-40 cm djup).
 KNK 25x449x1- 30 st avslag-flisor killiaq 3,6cm varav 1 st Ruta A (20-30 cm), 14 st Ruta B 10-20 cm, 7st Ruta B 20-30 cm, 8 st Ruta B-C (bl.a. under stor, lång sten vid eldstad)
 KNK 25x 450x 1-2 st flisor 0,7cm kalcedon, grågrön, Ruta B
 Samt 2 st påsar Träkol / Jordprov från Botten Ruta A och 1+1 påse träkol/ jordprov från centrum av eldstad Ruta C

104 X / 102 Y

KNK 25x451 - 1 st spets 2,6x 0,9x 0,35 killiaq, upplevd som mycket gul vid fyndtillfället (se strandstensex.), nu ljusbrun hel, Ruta D vidneldstadn

KNK 25x452n 1 st skrapa, eggdel av ändskrapa 1,35x 2,1 över eggen 1,9 över brottet T 0,6 cm, fin retusch på minst två sidor, bergkristall Ruta D vidneldstadn

KNK 25x453n 1 st konkav skrapa/ ovan del av sidskrapa? 1,85 mellan egggrundningen x 1,6x T 0,2cm, fin retusch på tre sidor bergkristall, under lång sten med alla avslagen

KNK 25x454- 1 st lansspets-del av, 5,1x 3,4 över brottet x T 0,7cm kvarts-it med grå intrusion Ruta A 0-10 cm djup

KNK 25x455 - 1 st avslag/ förarbete 2,7x 1,8x 0,4cm kvarts-it grågrönvit Ruta A mo .

KNK 25x456 - 1 st spets, del av, 3,7x 1,5 över brottet x 0,45cm kvarts-it Ruta B-C

KNK 25x457x1-4 st kärnor + 2 avslag bergkristall, uppfattat som blå vid fyndtillfället , Ruta D samt 1 avslag kristall (blått) Ruta B-C

KNK 25x458n 1 st stickel?/kärna 2,2x 1,1x 0,9 cm tre jämnställda ärr, bergkristall, uppfattad som blå i fält, Ruta D

KNK 25x459x1-4st avslag-flisor 1 st 2,5x 2x +.45cm, 1 st 3 cm kalcedon svart-grågrön Ruta B-C

KNK 25x460x1+8st råämne med cortex 3,55x1,5x 2,3cm + 11 st avslag-flisor kvarts-it, Ruta B-C-D

KNK 25x461x1-240 st avslagflisor killiaq varav 3 Ruta A, 2 RB, 228 st under stor sten mot botten i gul, mjuk lätt salveaktigt torv på tvärs, dvs vågrätt i stratigargin samt 3 st Ruta D rens samt 4 st från Ytan

KNK 25x462 - 1 st kant/-randskår 1,9x 1,3x 0,4cm av tälj/-fedtsten, vit, funnen i ytan, obs tunn, se tidigare fynd

KNK 25x463n 1 st liten rund (strand-?)sten, leraktigt (Jfr britsytning resp. Små runda stenar från Norges forntid), färgexempel för spets och avslag av killiaq vid fyndtillfället!

Samt 1 påse + 1 påse jord + träkolprov

104 X / 103 Y

KNK 25x464n 1 st stickel, del av 1,75x 1,1x 0,3cm > två ärr, slipad dist. bif., mkt diagonal bas, killiaq, grå Ruta C

KNK 25x465n 1st spån/flække 2,75x 0,9x 0,2cm, långt, en ås, kalcedon ljusbrun, med cortex! Ruta C

KNK 25x466n 1 st stickelavslag 1,8x 0,35x 0,18 fyrsidigt, helt rak bas, killiaq, grå Ruta C

KNK 25x467x1-6st avslag-flisor 1,2 cm bergkristall Ruta C, 1 st R AD

KNK 25x468x1-4 st avslag/del av råämne/ flisor 2,5x 1x 0,8cm kalcedon Ruta AD, 1 flisa RC

KNK 25x469x1-51st avslag-flisor killiaq 24 i koncentration Ruta A, 13 Ruta AD, 14 RutaC obs färg i utgrävningen precis som gula spetsen, nu ljusbrun!

KNK 25x470x1-2 samples av gul strandsten från botten (helt gula i utgrävningen, postglacial lera?) (Jfr britsytning resp. Små runda stenar från Norges forntid),

KNK 25x471x1-12 st flisor svart glimmer, funna tillsammans med killiaq-flisorna Ruta C

Samt 1+1 liten påseTräkol och jord/kolprov Ruta A

105 X / 99 Y

KNK 25x472n 1 st skrapa? 3,5x1,5x0,55cm, killiaq, ljusgrå, spån med hög rygg och retusch längs sidorna, asymmetrisk en sida, Ruta Rens

KNK 25x473n 1 st stickel 2,5x 1,1x 0,25cm killiaq, två ärr, rak bas med rundade hörn, mörk välslipad inkl. sida bilat, Rens

KNK 25x474n 1 st stickel, överdel av, 1,4x 0,9x 0,25cm två ärr, slipad bial, killiaq, grå Rens

KNK 25x475x1-3st stickelavslag killiaq, fyrsidiga:

1 st 1,4x 0,3x 0,1cm, rak bas

1 st 0,9x 0,2x 0,12cm diagonal bas

1 st 1,2x 0,25x 0,15cm, diagonal bas, lätt krumt

KNK 25x476n 1 st kärna 1,35x 1,28x 0,92cm, tre parallella ärr, kvartskristall lätt blått skimmer. Rens

KNK 25x477n 1 st stickel 2,15x1,4x0,5cm, >fyra ärr, bergkristall Rens

KNK 25x478n 1 st spets, lans-kniv? 7,2x 2,5x 0,7cm kvartsit, grågröna inklusioner, Ruta D 10-20cm

KNK 25x479 - 1 st täljsten /fedtsten 3,4x5,6x1,35cm Rens

KNK 25x480x 1-3st avslag-flisa 2,7x 2,5x 0,7cm kalcedon grått med svarta mossaktiga inklusioner, 2 gröna, 1 vitt. Rens

KNK 25x481x1-340 st avslag-flisor 4,8x 3,5x 0,8cm killiaq, 19 st 0-10cm, 15 Ruta C 10-20cm, 123,122 +67 st funna samlade i lera KNK 25x482x1-40 st sparade som samlas.

KNK 25x482x1-40 st lera, sparade som samlas

KNK 25x483n 1 st stickel 1,9x 1x 0,4cm två ärr, nnerbruktn killiaq, gråbrun lätt konkav bas

KNK 25x484x1-17st avslag-flisor 5,5x 3,2x 0,7cm kvarts-it, (2st kristall) 5 st Ruta C 10-20 cm, 12 st Rens

105 X / 100 Y

KNK 25x485 - 1 st spets-del av, 1,8x 0,9x 0,1cm cm killiaq, grå, nsmaln

KNK 25x486n 1 st kärna/ skrapa? 2,75x 1,7x0,8cm bearbetad? Kvartskristall Ruta C 10.12 cm

KNK 25x487n 1 st kärna/råämne 3,5x 1,8x 0,7cm kvarts-kristall, Botten

KNK 25x488 - 1 st avslag? med retusch, 1,45x 0,9x 0,12cm cm bergkristall, 20-30cm

KNK 25x489x1-3 st spån 1,7x0,7x0,35cm/ 1,7x 0,5x 0,6cm/ 1,2x 0,5x 0,2 cm bergkristall
 KNK 25x490x1-3 st flisor, bergkristall
 KNK 25x491x1-94 st avslag-flisor/ delar av råämne 5,8/ 4,4x3,2x0,9cm killiaq, mycket ljus grå -bruna och eld-sotiga
 KNK 25x492n 1 st slipsten 6x 1,8x 1cm sandsten, mörkgrå med en längsgående rille
 Samt 1 st liten påse träkol från Lager II (20-30 cm)

105 X / 101 Y

KNK 25x493 - 1 st spets-del 3,9x 2 över brottet x 0,42, killiaq, ljus, stor spets Ruta B-C
 KNK 25x494n 1 st stickel 2,8x 1x 0,3cm sju ärr, killiaq, ljusgrå, raka sidor, rak mkt lätt rundad bas, slipad dist.bif. Ruta B o-10cm
 KNK 25x495n 1st stickelavslag 1,35x 0,21x 0,1cm firsidigt, rak bas, killiaq, grå Ruta D
 KNK 25x496x1-11 st avslag- (1 st flisa RC) 2,6x1,7x0,6cm bergkristall Ruta AD
 KNK 25x 497x1-306st avslag-flisor killiaq varav 14st 0-10 cm, 48st Ruta C, 86st Ruta AD,128st samlat Ruta D
 KNK 25x498x1-2st flisor kalcedon, vit och grön
 KNK 25x499x1-5 st avslag 2,8 cm kvarts-it, vit med gröngrå inklusioner
 Samt 3 små påsar Träkol från Eldstadn ;5-10cm RutaD /10-30cm, Botten Ruta D

105 X / 102 Y

KNK 25x517x 1-11 st st avslagnflisor 2,7 cm killiaq Rutor A-D, uppifrån och ner till botten
 Samt1st påse träkol Ruta A 25 cm djup, och Späcksylta, ruta d (25/6)

105 X / 103 Y Eldstad?

KNK 25x518x 1-5ost avslagn flisor 3,8x2,7x0,35 cm killiaq, ljusbrun ngt med prickar, i koncentrat med övriga avslag från Rutan Eldstad?
 KNK 25x519x1-10 st avslag-flisor 2,9x2,2x0,6 kvarts-it, vit 1 st med grågrön inklusion i samma konc. Som killiaq
 KNK 25x520x1-2st avslag2x 1x 0,2cm bergkristall, i samma konc. som ovan
 KNK 25x521x1- st avslag-flisor 1,2 cm kalcedon, grön, samma konc. s.o. Obs blånglas-kristalln!

106 X / 99 Y

KNK 25x527 - 1 st stickel 2,3 cm x 1,4, diagonal, tunn bas, > 4 avslagsärr, killiaq, grå RB (0-10 cm djup)
 KNK 25x528x1-2 st stickelavslag killiaq firsidiga:
 1 st 0,7x 0,12x 0,09, firsidigt, rak bas. killiaq, grå 0-10 cm RB
 1 st 0,6 x 0,15x 0,1cm, killiaq slipad också på långsidan Ruta A
 KNK 25x529x1-2 st st spån/flisa.1,7x 0,9 resp.0,6x 0,2 bergkristall Ruta A 20cm
 KNK 25x530 - 1 st spets-del av, 1,5 cm x 1,2 över brottet x 0,2, mycket tunn, killiaq, grå Ruta B (10-20 cm djup)
 KNK 25x531n 1 st spets 1,7x 0,85 över brottet x 0,15cm, fågelspets med bräckt bas? slipad bif, killiaq, grå
 KNK 25x532n 1 st del av redskap/basdel av fågelspets? 0,8x 0,8 över brottet x 0,1cm killiaq, grå, slipad bilat.
 KNK 25x533n 1 st del av redskap-basdel? 1,8x 1,15 över brottet x 0,35cm, killiaq, mörkgråbrun smal rundad distalt, slipad en sida med retusch
 KNK 25x534n 1 st spets, del av 1,8x 1,35 över brottet x 0,5cm kvarts-it, vit, randig med vita inklusioner
 KNK 25x535 a+b, 1+1 st stor Konisk Kärna ! 7,2x 6-4,7 fyra sidor varav en avslaget med ytan svart i centrum med järnröd ram som passar helt för refitting bit b., Rens för profil
 KNK 25x536x1-68 st avslag 2,9x 3,2x 1cm killiaq,funna samman med KNK25x535a,b, Rens för profil
 KNK 25x537x1- 6ost avslag killiaq 5,6x4,7x 0,55cm varav 24st samlade, 7st vid rens, 5 Ruta A, 10 st och 14st inklusive flisor Ruta B o-5cm
 KNK 25x538n 1st Råmaterial! 7,4x 4,6x 3,5cm kvarts-it vit, Rens
 KNK 25x539x 1-2st avslag/ spånlika 3,4x 2,8x 0,7cm kvarts-it vit 1 st med grågröna inklusioner
 KNK 25x540n 1 st avslag 1,7x 1,3x 0,2cm kalcedon mörkgrön Rens.
 1påseTräkol, 1påse, direkt under gräset 0-10 cm, funnet med avslag och redskap, samt sälben, distal del av rörben, ruta a (2-3cm djup)

106 X / 100 (från 100,25 Y pga balken!)

KNK 25x547 - 1 st spån-flække/ stickelavslag? 1,7x 0,5x 0,2 cm, tresidigt bergkristall
 KNK 25x548n 1+1 avslag, 1 st större 6,6x 4,2x 1,2-0,1 cm, kvarts-it, semitransp. (0-10cm djup)
 KNK 25x549 - 1 st avslag 3,2x 1,8x 0,85cm kvarts/kristall vit med en slät rundad sida, ventralt Ruta C, 10-12cm
 KNK 25x550x1-28st avslag 3,9x 2,6, killiaq, mörkbrun, grå och ljus varav12st 0-10cm, 8 st 10-20 cm, 8 st 20-30cm
 Samt 3 st påsar Träkol, övre torvlager 0-10cm, 10-20cm RutaB, 20cm RutaC

106 X / 100-101 ?Y

KNK 25x 541x1-739 st avslag-flisor killiaq 11 st 0-10 cm ljusgrå + 1st 3,85x2,7x1 ljus beigebrunt med ett rödbrunt stråk (järn?), 63 st RutaAD 20-30cm, 13st RutaBC Botten, 651 st avslag Ruta B Botten + sot/träkol
 KNK 25x542 spets, del av /avslag? 1,5x 1,8 över brottetx0,5cm kvarts-it vit Ruta B
 KNK 25x543 spån 2x 0,4x 0,2cm, bergkristall, krumt

KNK 25x544x1- 6+2st flisor -kvarts-it grå+vit

KNK 25x545x1- 5st stickelavslag killiaq med rak bas, 3 stora tresidiga med egna avslagsärr + 2 små firsidiga

1 st 2,8x 0,45x 0,22 >ett ärr

1st 2,5x 0,6x 0,22 ett+två ärr

1 st 2,8x 0,75x 0,4cm fyra ärr

1 st 1x 0,4x 0,18

1 st 0,8x 0,2x 0,1cm

KNK 25x546 a.b.c,3st delar av lampa, randskärvor tillskuren täljsten, kanthöjd 1,1cm 5,2x 3,6x 0,5+2,8x 3x 0,5+3,2x 1,2x 0,5cm, brun, sotig ljusare och grå efter tvätt . 2 st kan sättas samman Ruta B, Botten (Jfr en skärva 108X/102Y Ruta A), samt träkol från botten Ruta A

106X /102 Y

KNK 25x551 – 1st spets 3,38x1x0,3cm kvarts-it, vit med grå-gröna inklusioner, flat ventralt med hög lätt rundad dorsalsida, fin retusch, 0,4cm avsatt till trolig tånge, Ytan

KNK 25x552n 1st stickel-basdel av (1/2) 1,5x 1,01, >2 ärr, killiaq, ljus (0-10 cm djup)

KNK 25x553 – 1-4 st stickelavslag killiaq:

1 st 1,1x 0,26x 0,05cm platt, ljusgrått från Ytan

1st 0,9x 0,21x 0,1cm killiaq grå, firsidigt, Ruta D, Botten

1 st 1,45x 0,5x 0,18cm, tresidigt krumt, konc. Rutor AD Botten

1st 1,5x 0,45x 0,2cm tresidigt med eget avslag, konc, Rutor AD,Botten

KNK 25x554n 1 st avslag 2,3x 1,4x 0,4 cm kalcedon, grön/mossgrön, 0-10cm djupt

KNK 25x555n 1 st spån/stickelavslag 1,4x 0,3x 0,2cm tresidigt, bergkristall

KNK 25x556n 1st skrapa/ kärna/ avslag med retusch/ transversal skrapa-kniv? 2,5x 2,5x 0,5cm bergkristall, helt glas, Ruta D 10-20cm

KNK 25x557x1-10 st avslag bergkristall varav 1 st (skrapa?) 2,81,3x 0,38cm Ruta D 10-20cm och 6 st avslag-flisor från killiaq-avslagskoncentration i RutaAD, Botten

KNK 25x558x 1-171 avslag-flisor killiaq varav 17 st Ytan, 11 st 0-10 cm alla dessa ljusa; vita-beige-ljusgrå och 143 st mörkbruna från koncentration RutaorAD Botten

KNK 25x559x1-33 st 1 påse mindre rall från ett ställe (jfr briksfyllning) Rutor A-D

Samt 1 påse Träkolsprov Ruta D Botten

106 X / 103 Y

KNK 25x 560x 1-18st avslag-flisor, killiaq, grå Ruta D Botten

107 X / 99 Y

KNK 25x564 – 1 st sidskrapa med spets 1,95x 1,0x 0,4 cm kalcedon, ljusbrun, semitransparent, rens för profil

KNK 25x565n 1 st redskap, basdel av lans/ asymmetrisk? 3x 2,2 överbrottet x 0,5cm killiaq, ljusbrun, lätt slipad delvis ventr. RutaC 30 cm djupt

KNK 25x566n 1st stickel 2,18x 1x 0,3cm killiaq, slipad bilat dista, också på kanten, nio ärr, mörkgrå, mkt diagonal bas, Ruta C 30 cm

KNK 25x567 – 1+2 st stickelavslag killiaq, firsidiga:

1st 1,92x 0,35x 0,11cm killiaq, mörkgrå, firsidigt rak bas Ruta C 30 cm

1st 0,5x 0,2x 0,1cm grå Ruta D

1st 0,7x 0,21x 0,1, del av, grå Ruta D

KNK 25x568x1-3 st+3 flisor kvarts/kristall varav

1 st kärna 4x 2,55x 1,3cm + 2 st avslag 1,8x 1,6x 0,2cm Ruta C 10-20cm

KNK 25x569x 1- 10st avslag kvarts-it 1st 3,5x 3,35x 0,65 kritvitt, Ruta A under grästorv, 1 st 3,8x 2,5x 0,7cm med grågrön inklusioner, randigt, spån, Ruta C 30 cm + 6 avslag-flisor rens

KNK 25x570x 1- 95st avslag-flisor killiaq exempel 1 st 6,35x 3,5x 0,5cm ljusgrått direkt under gräs i torv

1 st 4,2x 3,5x 1,5cm brun Ruta C 30 cm +5, samt 1+6 st Ruta A 0-10cm+25cm, 5 Ruta C 30 cm, 27st Ruta D+C 20 cm, 49st

KNK 25x571x 1-3st flisor kalcedon, 2 vita+1 grön

107 X / 100 Y

över 100,25cm

KNK 25x572n 1st fragment av redskap 1,05x 0,8x 0,2 cm killiaq, grå, 20-30cm djupt

KNK 25x573x 1-28 avslag-flisor killiaq ljus-mörkgrå, 20-30cm djupt

Samt 1 påse Träkol Ruta A Botten, 20-30 cm och 1 påse c:a 5 benfragment av säl ruta b 20-30 cm

107 X / 101 Y

KNK 25x574 - 1 st fågelspets, 1,75x 0,7x0,1 cm, polerad bif, killiaq, grå Ruta B 20cm djupt

1 st påse med avslag-flisor killiaq Rutor A-D 20-30 cm djup

KNK 25x575 – 1 st stickelavslag 1x 0,2x 0,11cm killiaq, firsidigt, rak bas 0-10 cm djupt

KNK 25x576 – 1 st avslag/stickel? 2x 0,8x 0,7cm kvarts-kristall 0-10cm

KNK 25x577x1-2st spån bergkristall Ruta B Botten
 1 st spån 1,3x 0,6x 0,2 cm bergkristall
 1 st spån-fragment 0,7x 0,65x 0,18 cm bergkristall
 KNK 25x578x1-4 st avslag-flisa kvarts-it varav 1 st 1,9x 2,3x 1cm vitt tresidigt Ruta D 0-20cm, 1 st avslag 1,2 cm, Ruta B Bot-
 ten samt 1 st 3,3x1,5x0,5cm randigt opak/transludent-20cm
 KNK 25x579n 1 st flisa 0,8cm kalcedon grön-vit 0-10cm
 KNK 25x580x 1-167st avslag-flisor killiaq 22 st 0-10 cm, 15 st 0-20cm, 1 st Ruta AD 10-20cm samt 129 st i koncentration
 Ruta AD 20-30cm
 Samt 2 påsar Träkol Ruta A 20-30cm Botten+ Ruta B 20 cm, 1 st del av episyfys, femur, säl, 1 st öronben, säl
 2 st klumpar av Späcksylta 10-20 cm (25/6) i
 I område med koksten 1 st stickel 3,9x 1 cm, rak bas, sju ärr, killiaq, ljusgrå

107 X / 102 Y

KNK 25x581n 1 st kärna/ stickel? 1,8x 0,95x 1cm kristall med triangulärt tvärsnitt, blått skimmer Ruta B 10-20cm
 KNK 25x582x 1-4 st råmaterial-avslag kvarts-it vit 5x 3,3x 1,3cm med ås, Botten
 KNK 25x583x 1-34 st avslag-flisor killiaq mörkbrun
 Samt Träkol 25 cm ruta a, 1 påse 1 st späcksylta Ruta D och 1 st större påse Späcksylta

107 X / 103 Y

1 större påse torvnoch träkolsprov, ruta b

108 x / 99 Y

KNK 25x588n 1 st stickel 2x1, 1x 0,3c, killiaq, grå 5 ärr, slipad bilat. dist. diagonal bas Rens för balk
 KNK 25x589n 1 st stickelavslag 1,7x 0,3x 0,2cm killiaq, gråfyrstidigt, diagonal bas, Rens för balk
 KNK 25x590n 1 st spets?, basdel av, 1,2x 1,1 över brottet x 0,3 cm killiaq, grå, Rens för balk
 KNK 25x591n 1 st avslag/fragment av redskap-retusch? 2,3x1,8x 0,15, kalcedon, grå-laxrosa lätt opak-vaxglans (20-30 cm djup).
 KNK 25x592n 1 st skrapa, transversal/ avslag med retusch? 4,4x 3,9x 0,7cm killiaq, ljus gråblå, svallatRuta D 20-30cm
 KNK 25x593x1-48 st avslag-flisor killiaq 4x3,2x 0,65cm 32 st Rens för balk, 15 st 20-40cm
 KNK 25x594x7+4 st avslag-flisor kvarts-it 2,8cm+kristall 1,5cm
 KNK 25x595x1-3 st samples av samma slags sten- natur, lerhaltig, asbetslik 7,9cm gröngrå Ruta A 20-30 cm

108 X / 100 Y

KNK 25x596 - 1 st del av avslagsdel av stickel? 1,2x 1x 0,1cm slipat bif. cm killiaq, grå Ruta C Botten
 KNK 25x597x1-4+1 st avslag-flisa killiaq, vit, brun och mörkgrå + 1 st kvarts-it 2,2x 1,7x 0,25 Ruta A Botten
 KNK 25x598 - 1 st skrapa/kniv transversal? 3,3x 2,15 över eggen x 0,55, killiaq, Ruta D, Botten
 KNK 25x599 - 1 st stickelavslag 1,2x 0,2x 0,1, fyrstidigt, rak bas killiaq, grå Ruta C, Botten
 KNK 25x600x1-2 st avslag 1,7x 1,2x 0,3/0,95x 0,85x 0,15 cm kalcedon, grön-vitt /semitransp./opak, Ruta D Botten
 1 st stickel 2x 0,95cm, killiaq, ljusgrå
 1 st spån-flække 0,7 cm, bergkristall, 1 hel ås
 14 st avslag-flisor 2,2 cm, killiaq
 1 st flisa bergkristall

108 X / 102 Y

KNK 25x601n 1 st spets 3,3x 1,2x 0,3 cm killiaq, ljus brunbeide, rundar över smal tånge Ruta AD Botten
 KNK 25x602n 1 st fågelspets 1,7x 0,75 över brottet vid basen x 0,1 cm killiaq, grå, slipad bilat, mkt spetsig Ruta AD Botten
 KNK 25x603n 1 st fragment av spets? 0,9x0,8-0,5x0,3 cm killiaq, grå Rutor AD Botten
 KNK 25x604n 1 st fragment av spets/redskap 0,7x 0,5 över brottet x 0,18 cm killiaq, grå Ruta AD Botten
 KNK 25x605n 1 st stickel 2,5x 0,85x 0,4cm fem ärr, killiaq, slipad bfac.dist., rundad form och avslagen kant längs avslags-
 dan inklusive uppåt, mycket spetsig bas, mörkgrånsolidn, flott! Ruta AD Botten
 KNK 25x606n 1 st stickelavslag 0,7x 0,2x 0,1cm killiaq mörkgrå, fyrstidigt, rak bas Rutor AD Botten
 KNK 25x607n 1 st avslag med rundade brott 2,3x 1,65x 0,35cm killiaq mörkgrå Rutor AD Botten
 KNK 25x608x1-65 st avslag-flisor 3,6cm killiaq ljus-mörk varav 60st Ruta AD Botten+4st Rens
 KNK 25x609x1-10+1st avslag kvarts-it inkl. tresidig kärna? 3,8x 2,7x 1,4cm kvarts-it +1,1cm kristall Rutor AD
 KNK 25x610x1-2 st avslag 1,5x 1,2x 0,2cm kalcedon vit, lätt matt Rutor AD
 KNK 25x 611 - 1 st täljsten, randskärva till lampa? 2,55x 2,15x 0,5cm ljusgrå, Ruta A 10-20 cm
 KNK 25x 612 - 1 st fragment täljsten med sot 1,5x 1,6x 0,88cm ljus sten, nu svart-brun
 KNK 25x613 - 1 st hammarsten Ruta A, Botten
 Samt 1st fågelben, del av, vingben?
 12st tälj-/ fedtstensfragment Ruta A 10-20 cm
 Trästykke och valbarder 10-20 cm djup Ruta A, finns i kylskåpet i Konserveringen på museet
 KNK 25x629x1-62 st avslag-flisor 4x 1,7cm killiaq, ljus-mörk 21 i torven, 9 i 10-20cm:s djup, +5+12 st Ruta A 10-20cm+14 st 0-10cm

108 X / 103 Y

KNK 25x614 - 1 st stort avslag 4,9x 1,8x 1,7cm kvartsit, grå-grön-vit
KNK 25x615x1-2 st avslag 1,85cm killiaq grå/ljusbrun

109 X / 99 Y

Rens för profil

KNK 25x616 - 1 st stichel 2,5x 0,95x 0,3cm cm, > fyra ärr, raka sidor, rak bas, killiaq, slipad bif.dist, nkantavslagn
KNK 25x617 - 1 st stichel 1,9x 0,85x 0,25cm, två ärr, killiaq, grå diagonal bas, fyrkantig basdel
KNK 25x618n 1 st avslag 2x 0,5x 0,13cm killiaq grå med naturligt nräfflad ventralsida

109X/100 Y

KNK 25x 387n 1 st spets 3,5x 1,1x 0,4cm killiaq, ljusbrun, förtorkad Ruta A-D
KNK 25x388n 1 st stichel 3,2x 1x 0,4cm , fem ärr , slipad bif. dist,+ slipad utsida, diagonal bas, killiaq, grå Ruta A
KNK 25x 653 - 1 st stichelavslag / 1,3x 0,3x 0,15xm, fyrsidigt, diagonal bas Ruta B (0-10 cm)

109X 99-100-101-102Y

KNK 25x619x1- 58 st avslag-flisor killiaq - rens 109X/99Y samt 1 st råmaterial/avslag killiaq 3,9x2x1,8/3,8x1,7x1cm(rundad sida) + 8 avslag-flisor 109X/101Y + 15 st 109X/102 Y+ 1 st 30-40cm,Ruta D Botten+5st Ruta A
KNK 25x 65 x1- 6 st +2st avslag 1,4 kvarts-it 1st 109X/100 Y 30cm + 1 flisa RutaA, 2 st 109X/101 Y 20-30+1st 109X/101Y 0-10cm +1 st grön kalcedonflisa + 1 st bergkristall 109X 102Y 30cm
Samt 2 mindre stycken späcksylta

109 X / 101 Y

KNK 25x 397 - 1 st kniv, 6,25x 1,9x 0,55cm, killiaq ljusgrå, lätt rundad unifac., Ruta B (30 cm djup)
KNK 25x401 - 1 st stichel, 2,25x 1,05x 0,3cm >6 ärr slipad dist, bilat.svallad, killiaq, ljusgrå (15 cm djup) Ruta B
KNK 25x402 x1 - 1 st stichelavslag killiaq 1,4x 0,2x 0,15cm, tresidigt, rak bas killiaq, ljusgrå (x1 se 103X)
KNK 25x407 - 1 st redskap, basdel av lans? 2,5x 2,5 över brottet x 0,75 cm kvarts, vit Ruta C
KNK 25x412 - 1 st stichel 1,85x 0,85x 0,35, ett ärr, bergkristall Ruta A (20-30 cm)
KNK 25x620n 1 st spets, fågelspets 1,9x 0,8x 0,18cm killiaq, (?) helt förtorkad, vit, gipsaktig, konkav bas 0-10cm djup
KNK 25x652n 1 st fragment av spån/redskap? 0,9x 1,1 över brottet, en åas, killiaq, brun
Samt KNK 25x644x2n 1 st träpinne 5,1x0,7x0,4 cm tillspetsat trä Ruta A c:1 10 cm djup

109 X / 102 Y

KNK 25x650n 1 st spån 2x 0,7x 0,2cm bergkristall krunt
KNK 25x621 -1 st pimpsten
KNK 25x645n 1 st skärva tälj/fedtsten 2,9x 1,7x 0,7cm Ruta B

110 X / 100 Y

KNK624x1-1 st avslag och 3 st flisor killiaq, grå Ruta C

110 X / 101 Y

KNK624x 1-5 st avslag killiaq 20-30cm Ruta D
54 st avslag-flisor 3,6cm killiaq, brun-ljus Ruta D (20-30cm djup)
Samt 1 st klo, sälnagel Ruta D, (20-30 djup)

110 X / 102 Y

KNK624x1-3 st avslag-flisor killiaq

110 X / 103 Y

KNK 25x622 -1 st stichelavslag 1,6, platt, 0,4, fyrsidigt, lät böjt, killiaq, grå
KNK 25x 623 -1 st kristall 3x 0,8cm (10-20 cm djup)
KNK 25x624x1- 4 st avslag, 2,7 cm, killiaq + 1 st kristall (10-20cm djupt)
Samt KNK 25x 644x3 - 1 st träpinne 6,7x 0,6x 0,3 cm, bearbetad, spetsig (0-10cm)
Och KNK 25x642 - 1 st tränagel? Bearbetat trä med spets 2x 0,5cm (20-30 cm djup)

110-111 X / 99 Y

KNK 25x624 x1-29 st avslag-flisor killiaq, ljus-mörk rens mot profil

111 X / 100 Y

KNK 25x625 -1 st stichel 1,7x 0,7x 0,25cm, åtta ärr, killiaq, rundad bas, slipad bil.dist. Liten!, fynd från Botten

111 X / 101 Y

KNK 25x626 - 1 st lansspet-del basstycke 3,5x 2,8 över brottet, killiaq, gråblå
KNK 25x627 - 1 st kärna, rök- kvarts/ kristall 3,4x 2,2x 1,2 Ruta C Botten

111X/102Y

KNK 25x630x1-gst avslag-flisor varav 2st kristall 2,5x 1,3x 0,5, 1 st flisa kalcedon+ 6st avslag kvarts-it varav 1 st fyrsidigt 3,3x 1,7cm+2 st 111X/102Y. Samt träkol-ansamling i Ruta A, c:a 20 cm djup

111 X /102 Y

KNK 25x628 -1 st stickel 2,7x1,2x0,4 cm, > tre ärr, rak bas, slipad bilat. dist., killiaq, vit uttorkad som gips, raka sidor, diagonal avslagsvinkel Jfr Schlederman, fynd i 0-10 cm djup
Samt, se 111X/101Y 14 st avslag-flisor killiaq, svallad vit-grå (0-10cm), 2 st avslag 2,3 cm kvarts-it (0-10cm)

Insamlade prover från Marianes PyntKoksten

107X/101Y Ruta AD samt 108X/101Y, 20-30cm:s djup

Späcksylda

Små påsar med små stycken från 105X/100Y, 105X/101Y 1+-20cm, 105X/102Y Ruta D, 109X/101Y 30-30cm. Större samlingar från 105X101Y Ruta D samt 105X102Y båda 0-10cm

Ben o.dyl.

Marianes Pynt A:

100X/106Y 15 cm djup 1 st klo-säl-nagel

100X/109Y Ytan 1 st benflisa

Marianes Pynt B: 103X/100Y Ett litet stycke periost

103X/101Y Ruta D 5cm sälhumerus

103X/102Y Ruta B 0-10cm 1 st fågelben

104X/100Y balk två små stycken torrt ben?

106X/99 Y Ruta A 2-3cm ner sälben

106X/100Y Ruta B 20-30cm delar av rörben? havsdäggdjur

105X/101 Y i torven 0-10cm sälben

108X/102Y Ruta AD Botten, ben av fågelvinge?

110X/101Y i torven 0-10 cm stora ben av säl

109X/102Y Ruta B epifys (säl?)

109X/102Y Ruta D ben av fågel

110X/101Y Ruta D 20-30 cm djup. Säl-nagel

Fynd av trä bevaras i konserveringsavdelningen kylskåp:

KNK 25x438 - 104X/101Y Ruta A Thule-docka

KNK 25x641 - 103X/107Y Ruta C 6,9x1,5x0,7cm tillskuret trä med tvånrillern-skaft?

KNK 25x642 - 110X/103Y 20-30 cm "mini-plugg"

KNK 25x643 - 108X/102Y Ruta A Trä och Valbardestycken

KNK 25x644x1-3, 3st påsar med vardera små stycken trä, pinnar från 103X/100Y Ruta B, 109X/101Y Ruta A och 110X/103Y 0-10cm i torv pinne

Jordprover

Insamlade jord-kolprover

Marianes Pynt A

99X/112Y jord-och träkolsförekomst under torv med stora rötter och ovanpå flata stenar 35-40 cm djup

100X/108-109Y 2 påsar jord och träkol

Aarngit-Marianes Pynt B

105X / 100 Y Ruta AB, 30cm djup från lager med träkol och skörbränd sten, för sökning av benrester samt jord-grus-kolprov från 109X/101Y, 110X/101Y, 110X/103Y, 111X/101Y Rutor B och C, 111X/102Y

Torvprover

Torv från Marianes Pynt A

99X/112Y kvist-hängtorv utan gräs

Torv från Marianes Pynt B

4 större påsar uppdelad Torv 1-3, a,b,c, Gräs, kvist etc.

Samt Torv från Balken 105X/100Y med kraftiga grenar

1 påse Torv-träkolsprov 105X/103 Y Ruta B samt 108X 7 100 Y

KNK 28 x 17 x 1- 10 eldpåverkade flata stenar av täljsten

KNK 28 x 18 jordprov för sökning efter träkol

Träkol

Marianes Pynt A:

100X/106Y Ruta BC 15 cm

102X/106Y Ruta A 35 cm djup

104X/108Y Ruta BC under flat sten, plan 14.

Marianes Pynt B:

103X/100Y RutaB stora bitar, 103X/101Y Ruta C, 103X/102Y 20 cm,

104X/100Y Ruta C med bredbladad spets av kvarts-it

104X/101Y Ruta A från fyndlager

104X/101Y Ruta C Centrum vid eldstad

104X/102Y Centrum-eldstad

104X/103Y Ruta C

105X/100Y Lager II

105X/101Y 3 st påsar Eldstad 10-30cm+5-10cm+RutaD

105X/102Y Ruta A 25cm djup

106X/99Y Ruta B 0-10cm

106X/100Y tre st påsar från övre torv- -20cm djup

106X/101Y 1 påse Ruta A Botten långa flisor samt 1 påse Ruta D Botten

107X/100Y Ruta A 20-30cm, Botten

107X/101Y 1 påse Ruta A 20-30cm+1 påse Ruta B 20 cm

107X-108X balk 30cm djupt ett stort stycke

111X/101Y Ruta A 20 cm

Qaarusuk, KNK 28, Pynt I, II och III

KNK-numreringen börjar på Pynt II, se också fynden från 2001

Fynd från rekognoceringen 1997

Pynt I, N 64-22-11/ W 51-23-21

KNK 28 x 19 x 1-7 avslag kvarts (-it)

KNK 28 x 20 avslag, kärna bergkristall

KNK 28 x 21 avslag vit kalcedon

KNK 28 x 22 kärna ljusgrå kalcedon

KNK 28 x 23 taljstensskärva, kantdel av sida och botten, med borrhål

KNK 28 x 24 femöring, dansk 1967

Pynt II N 64-22-02/W 51-22-57

KNK 28 x 1 större grå flintkniv /lans, avknäckt

KNK 28 x 2 liten ändskrapa, brunröd kalcedon (jaspis?)

KNK 28 x 3 spets, vit kvarts

KNK 28 x 4 del av redskap, rosa- brun kalcedon

KNK 28 x 5 mikrospån, brun jaspis

KNK 28 x 6 x 1- 6, mikrospån/ flisor kalcedon och killiaq

KNK 28 x 15 litet fragment av slipat redskap

KNK 28 x 7 x 1 st trekantigt större stycke av opak kalcedon (kärna?)

KNK 28 x 7 x 2- 234 avslagn flisor, mikrospån av kalcedon, fr. vitaste vit till brun, röd, mörkblå. Prova refitting!

KNK 28 x 8 x 1 stor kärna av bergkristall

KNK 28 x 8 x 2, x1 stickel? X 3 avslag bergkristall

KNK 28 x 9 x 1-3 avslag kvarts (-it)

KNK 28 x 10 x 1-3 kärnor -avslag jaspis, opak brun-röd kalcedon

KNK 28 x 10 x 4- 40 avslag jaspis. Prova refitting!

KNK 28 x 11 x 1-3 större avslag grå killiaq

KNK 28 x 11 x 4 avslag grå killiaq med ljusa prickar

KNK 28 x 11 x 5 - 34 avslag - flisor grå killiaq

KNK 28 x 12 x 1-2 avslag svart killiaq

KNK 28 x 13 avslag ljus kalksten

KNK 28 x 14 avslag ljus "kalkaktig" kalcedon

KNK 28 x 16 x 1 - 2 koksten?

Qaarusuk Pynt II, fynd från år 2001

Lösfynd 1 juli 2001 samt från systematisk undersökning av området 12 juli 2001.

1 st avslag 3,9x 2,6x 0,8 cm kalcedon, tätare, brungrön, mörk

1 st avslag 3,7x 1,1x 0,55 cm kalcedon, tätare (flint/chert), ljusbrun-beige-grön

1 st avslag 1,7x 2,5x 0,6 cm kalcedon, vit

1 st avslag 2,8x 1,0x 0,4 cm, marmorerad mineral, offwhite

1 st spån 2x 0,55x 0,2 cm kalcedon, vit med gulbrunt hörn

1 st avslag 0,8x 0,9x 0,1 cm killiaq, ljusgrå

Pynt III, N 64-22-02/ W 51-21-49

KNK 28 x 25 spetsovalt blad, kvarts (-it) ovanlig form!

KNK 28 x 26 spetsovalt spets, vit kvarts ovanlig form!

KNK 28 x 27 liten stickel ljus grå killiaq med spetsig bas

KNK 28 x 28 mikrospån, bergkristall

KNK 28 x 29 x 1-15 avslag, svartgrå killiaq (x1 = del av kniv?)+1 ljust beige-rosa avslag

KNK 28 x 30 liten kärna bergkristall

KNK 28 x 31 x 1 - 12 avslag kvarts(-it)

KNK 28 x 32 avslag rökkvarts

KNK 28 x 33 avslag kalcedon

KNK 28 x 34 litet stycke flinta, bössfinta?

Tables /Tabeller

The finds of artefacts from the investigated paleoeskimo sites in the Nuuk Fjord area and the relation between number, size, morphology and raw materials

Abbreviations used in the tables:

ang=angular, bil=bilateral, bip=bipointed, br= brown, brnd=burned, cross=cross section, col=colour, doubl= double, dent=denticulated, dia=diagonal, do=dorsal, edg= edge, fragm.= fragment, gr= grey, grbr=greybrown, inclu=inclusion, jasp=jasper, kill = killiaq/silicified slate, lic=lichens, obl=oblange, poli=polished, qua= quartz, quit=quartzite, raw= rawmaterial, rd=round, rid=ridge rou = round, rof= rounded off, ret=retusch, shld=shoulder, sl/sle=slender, slob=slender/oblange, spo=pointed oval, str = straight (base), str=stripes (colour),

tang=tanged, tap=tapering, tot=total, translu=translucent, trifl= triangular/flat, tri=triangular,

uni= unilateral, X= is present, 807=KNKnr, += the object is longer but point or bas is missing,, (-) defect

Sites: MP=Marianes Pynt, MPA/B/S= Marianes Pynt Area A /Area B/S = Stray finds, Na Nu = Narsaarsuup Nuua, Nuug= Nugaarsuk, KiNu = Kikiallit Nuua, KiTa= Kingitup Taserasaa, Qa II=Qaaruski Pynt II, Qaq= Qaqaliaraq

Table 1. Number of finds and categories of artefacts from the investigated sites

Finds / sites	Nuugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiallit Nuua	Kingitup Taserasaa	Outer fjord	Qaarusuk I,II,III	Marianes Pynt	Total
Rawmat./cores	15	15	4	50	14	4	169	271
Debitage	1260	705	791	299	150	371	11,616	15228
Harpoonblades	2	1	5	-	-	-	26	34
Spearblades	-	-	2	4	-	-	18	24
Arrowblades	4	4	-	5	-	-	16	29
Lanceblades	-	1	-	1	2	-	6	10
Sideblades	-	1	2	-	-	2	1	6
Burins	10	4	20	6	3	3	160	206
Burinspalls	9	16	17	1	8	1	240	302
Microblades	14	16	17	5	-	19	73	144
Knives	3	-	-	1	-	2	20	25
Endscrapers	2	1	-	2	1	2	18	26
Sidescrapers	-	-	1	1	-	-	11	13
Transversal.scrapers	-	-	1	-	-	-	11	12
Gravers/drills	1	1	-	-	-	-	4	6
Cylinder-drills	-	-	-	-	-	-	5	5
Strike-a-lights	1	1	-	-	-	-	1	3
Div.fragments	8	5	6	1	-	5	62	87
Total	1329	770	866	377	178	409	12460	16431

Table 2. Relative percent of formed artefacts from the C-14 dated localities including burinspalls, except tool fragments

Finds	Nugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Marianes Pynt	Total
Total numbers	N =45	N=45	N=65	N=26	N=609	N=790
% of the total	5,7 %	5,7 %	8,2%	3,3%	77,1 %	100%
Harpoonblades	4,44%	2,22%	7,69%	-	4,26%	4,30%
Spearblades	-	-	3,07%	15,38%%	2,96%	3,03%
Arrowblades	8,89%	8,89%	-	19,23%	2,62%	3,67%
Lanceblades	-	2,22%	-	3,84%	0,98%	1,01%
Sideblades	-	2,22%	3,07%	-	0,16%	0,50%
Burins	22,22%	8,89%	30,77%	23,07%	26,27%	25,32%
Burinspalls	20%	35,55%	26,15%	3,84%	39,40%	35,82%
Microblades	31,11%	35,55%	26,15%	19,23%	11,99%	15,82%
Knives	6,66%	-	-	3,84%	3,28%	3,04
Endscrapers	4,44	2,22%	-	7,69%	2,96%	2,91%
Sidescrapers	-	-	1,53%	3,84%	0,16%	1,65%
Transv.scrapers	-	-	1,53%	-	0,16%	1,52%
Gravers/drills	2,22%	2,22%	-	-	0,66%	0,76%
Cylinder-drills	-	-	-	-	0,82%	0,63%

Table 3. Number and relative percent of formed artefacts except tool fragments (Table 1+2)

Finds	Nugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Mariane's Pynt	Total
Total numbers	N =45	N=45	N=65	N=26	N=609	N=790
% of the total	%	%	%	%	%	
Harpoonblades	2=4,44%	1=2,22%	5=7,69%	-	26=4,26%	34=4,30%
Spearblades	-	-	2=3,07%	4=15,38%%	18=2,96%	24=3,03%
Arrowblades	4=8,89%	4=8,89%	-	5=19,23%	16=2,62%	29=3,67%
Lanceblades	-	1=2,22%	-	1=3,84%	6=0,98%	8=1,01%
Sideblades	-	1=2,22%	2=3,07%	-	1=0,16%	4=0,50%
Burins	10=22,22%	4=8,89%	20=30,77%	6=23,07%	160=26,27%	200=25,32%
Burinspalls	9=20%	16=35,55%	17=26,15%	1=3,84%	240=39,40%	283=35,82%
Microblades	14=31,11%	16=35,55%	17=26,15%	5=19,23%	73=11,99%	125=15,82%
Knives	3=6,66%	-	-	1=3,84%	20=3,28%	24=3,04
Endscrapers	2=4,44	1=2,22%	-	2=7,69%	18=2,96%	23=2,91%
Sidescrapers	-	-	1=1,53%	1=3,84%	11=0,16%	13=1,65%
Transv.scrapers	-	-	1=1,53%	-	11=0,16%	12=1,52%
Gravers/drills	1=2,22%	1=2,22%	-	-	4=0,66%	6=0,76%
Cylinder-drills	-	-	-	-	5=0,82%	5=0,63%

Table 4. Relative percent of debitage from each site related to the numbers of finds including fragments

Site	Numbers of finds incl.fragm.	Numbers of debitage	Relativ %
Narsaarsuup Nuua	758	705	93 %
Nuugaarsuk	1314	1260	96 %
Kikiallit Nuua	169	81	48 %
Kingitup Taseraasaa	325	299	92%
Ytterfjorden	163	150	92%
Marianes Pynt	12390	11616	94%
Qaarusuk Pynt I+III	43	39	91%
Qaarusuk Pynt II	404	373	92%

Table 5. The total number of finds and the artefacts' rawmaterial

Finds / rawmaterial	Killiaq	Quartzite	Quartz	Crystal	Chalcedony	Jaspis	Total
Rawm./cores	25	45	71	122	6	2+	271
Debitage	12 634	1459	255	289	556	35	15 228
Harpoonblades	40	-	-	-	-	-	34
Spearblades	19	3	1	-	1	-	24
Arrowblades	23	-	4	-	2	-	29
Lanceblades	9	1	-	-	-	-	10
Sideblades	4	1	1	-	-	-	6
Burins	189	-	-	15	2	-	206
Burinspalls	295	-	-	4	3	-	302
Microblades	-	-	-	124	21	-	144
Knives	11	5	5	-	2	2	25
Endscrapers	11	4	1	1	9	-	26
Sidescrapers	-	-	-	4	9	-	13
Transv. scrap.	10	-	-	-	2	-	12
Gravers/drills	6	-	-	-	-	-	6
Cylinder-drills	5	-	-	-	-	-	5
Strike-a-lights	3	-	-	-	-	-	3
Div.fragments	58	13	7	8	1	-	87
Total	13 332	1 533	345	567	613	39+	16 431

Table 6. The number of finds of killiaq from each site except rawmaterial and cores

Finds of killiaq	Nuugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Ytterfjorden	Qaarusuk	Mariane's Pynt
Debitage	997	549	75 ¹	65	12	15+65	10.180
Toolfragments	5	4	5			4	35
Lanceblades	1	1 / 1		1 fragm.	1 fragm.		12 / 4
Harpoonblades	2	1	5				26
Arrowblades	3+	4	3+	3			18
Sideblades	1	1?	2				
Burins	9	4	14 (+5)	5	3	1+2	146
Burinspalls	6	16	17	1	8	1	236
Microblades							
Knives	1			1			9
Endscrapers	1						10
Sidescrapers			1				
Transv. scrapers			1				9
Gravers /drills	1	1					4
Cylindric drills							5
Strike-a-lights							2

Table 7. The number of finds of quartzite and quartz from each site

Finds of quartzite and quartz	Nuugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Ytterfjorden	Qaarusuk	Mariane's Pynt
Debitage	144	134	23	19+180	137	17+15	1.045
Toolfragments		4	1				19+8
Lanceblades		(3?)		2	1 (knife?)		
Harpoonblades							
Arrowblades	1	(1?)		2		1(knife?)	1
Sideblades						2	
Burins							
Burinspalls							
Microblades							
Knives		(3?)	3?	2	(1?)	(1?)	12
Endscrapers	2		1?	1	1		6
Sidescrapers							
Transvers.scrapers							
Gravers/drills							
Cylinderdrills							
Strike-a-lights (?)							

Table 8. The number of finds of rock crystal from each site

Finds of rock crystal	Nuugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Ytterfjorden	Qaarusuk	Mariane's Pynt
Debitage	47	19	13	30	5 cores	2+5	175
Toolfragments							8
Lanceblades							
Harpoonblades							
Arrowblades							
Sideblades							
Burins	1		1	(1)			12
Burinspalls	3						1
Microblades	14	16	17	5		1+2	68
Knifes							
Endscrapers	1						1
Sidescrapers			1				4
Transv.scrapers							
Gravers/drills							
Cylinderdrills							
Strike-a-lights (?)							

Table 9. The number of finds of chalcedony and jasper from each site

Finds of chalcedony/ jasper	Nuugaarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Ytterfjorden	Qaarusuk	Mariane's Pynt
Debitage	3 (+69)	3	4	6	1	253 (+5)	216
Toolfragments						1	
Lanceblades							
Harpoonblades							
Arrowblades				1(?)			1
Sideblades							
Burins							2
Burinspalls							4
Microblades						15 (+1)	5
Knives						2	3
Endscrapers		1				2	9
Sidescrapers							4
Transvers. scrapers							2
Gravers/drills							
Cylinderdrills							
Strike-a-lights (?)							

Table 10. Burins: size, morphology and rawmaterial

Site	L	W	T	Cross	Point	Base	Scars	Polish	Rawm	Colour
MPB	4.3	1.5	0.5	Spo	Ang	1.3 rof	8	bil	Kill	Brown
MP	3.4	1.0	0.4	Tri	Ang	1.1 rou	1	bil	Kill	Brown
MP	3.4	1.1	0.4	Spo	Ang	1.1 rou	4	bil	Kill	Brown
MP	2.9	1.0	0.4	Spo	Ang	0.9 rou	5	bil	Kill	Brown
MP	1.9	1.1	0.4	Spo	(-)	0.9 x	2	bil	Kill	Brown
MP	3.4	1.3	0.5	Spo	Ang	1.1 poi	4	bil	Kill	Grey
MP	3.0	1.3	0.5	Tri	Ang	1.1 (-)	5	bil	Kill	Brgstr
MP	2.4	1.0	0.3	Flat	Ang	0.9 str	4	bil	Kill	Brown
MP	2.7	1.1	0.4	Spo	Ang	0.8 poi	4	bil	Kill	Brown
MP	2.1	1.1	0.3	Flat	Ang	1.0 rou	1	bil	Kill	Brown
MP	2.8	1.2	0.4	Flat	Ang	Poi.scar	3	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.0	0.3	Flat	X	0.8 str	X	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.1	0.4	Flat	round	0.9 str	5	bil	Kill	Grey
MP	2.9	1.2	0.4	Tri	round	1.0 x	3	bil	Kill	Brown
MP	2.0	0.8	0.3	Spo	doub	0.8 rou	4+2	bil	Kill	Brown
MP	2.5	1.1	0.3	Tri	Poi	1.0 str	2	bil	Kill	Bgr
MP	2.3	0.9	0.3	Spo	Ang	0.9 rou	4	bil	Kill	Grbr
MP	2.2	1.0	0.3	Spo	round	0.8 x	6	bil	Kill	Bgr
MP	2.5	1.0	0.3	Flat	round	0.8ang	2	bil	Kill	Brgstr
MP	2.2	1.1	0.3	Flat	Ang	1.0 str	4	bil	Kill	Grey
MP	2.5	0.8	0.4	Oval	round	0.4 poi	3	bil	Kill	Grey
MP	2.4	1.1	0.3	Flat	round	1.0 rof	2	bil	Kill	Black
MP	3.2	1.0	0.4	Spo	Ang	0.8 rof	4	bil	Kill	Grbrstr
MP	2.0	1.1	0.3	Spoflat	(-)	0.8 rof	X	bil	Kill	Grey
MP	2.2	1.2	0.2	Flat	Doubl	0.9 rof	3+3	bil	Kill	Grbr
MP	2.3	1.1	0.3	Spo	Ang	0.9 (-)	4	bil	Kill	Grbr
MP	1.4	0.9	0.3	Flat	Ang	(-)	2	bil	Kill	Grbr
MP	2.0	1.1	0.3	Spo	Ang	0.8 rof	4	bil	Kill	Grbr
MP	2.0	1.2	0.2	Flat	round	X	5	bil	Kill	Brown
MP	2.5	1.0	0.3	Spo	Doubl	0.8 rou	3+3	bil	Kill	Grey
MP	2.6	0.9	0.3	Spo	Ang	0.9 rou	1	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.0	0.3	Flattri	round	0.6 poi	7	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.0	0.4	Spo	round	1.0 rou	3	bil	Kill	Grey
MP	2.4	0.9	0.3	Flat	Ang	0.7str	2	bil	Kill	Grey
MP	1.8	0.9	0.3	Spo	round	0.8 rou	1	bil	Kill	Grey
MP	1.9	0.8	0.2	Flat	Ang	0.8 str	2	bil	Kill	Grbr
MP	1.8	0.8	0.3	Spo	Rof	0.7 str	2	bil	Kill	Grbr
MP	2.3	1.3	0.5	Spo	Ang	X	1	bil	Kill	Grey
MP	2.8	0.9	0.3	Spo	Ang	0.7 poi	7	bil	Kill	Grey
MP	2.1	1.1	0.3	Tri	(-)	0.8 str	1	bil	Kill	Brown
MP	2.2	0.9	0.3	Spo	Ang	0.9ang	3	bil	Kill	Grey
MP	1.7	0.9	0.2	Flat	Rof	0.8 rof	1	bil	Kill	Grey
MP	2.1	0.9	0.2	Flat	Rof	0.8 rof	2+	bil	Kill	Grey
MP	2.0+	1.1	0.4	Spo	(-)	0.8 rof	X	bil	Kill	Grey
MP	3.4	1.0	0.4	Spo	Ang	1.0 poi	3	bil	Kill	Beige
MP	2.1	1.1	0.3	Spo	Rof	(-)	2	ul?	Kill	Grey
MP	2.1	1.0	0.3	Flat	Rof	1.0 str	2	bil	Kill	Grey
MP	1.7	0.7	0.2	Spo	Rof	0.7 rou	7	bil	Kill	Grey

MP	2.5	1.2	0.3	Spo	Rof	1.2 str	3	bil	Kill	Grey
MP	1.6	0.7	0.2	Spo	Rof	(-)	1	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.1	0.4	Spo	Rof	0.9 rof	4	bil	Kill	Brown
MP	2.8	1.0	0.4	Flat	Rof	0.7 rof	2	bil	Kill	Grey
MP	1.8	1.0	0.3	Flat	Ang	0.8 str	3	bil	Kill	Grey
MP	1.8	0.8	0.3	Flat	Dbl	0.6 poi	1+4	bil	Kill	Beige
MP	2.1	1.0	0.3	Flat	Poi	0.9 (-)	1	bil	Kill	Grey
MP	2.7	1.0	0.4	Flat	Rof	1.0 str	7	bil	Kill	Grey
MP	2.0	0.8	0.3	Spo	Ang	0.8 str	1	bil	Kill	Grey
MP	1.7	0.6	0.2	Flat	Ang	0.5 rof	4	bil	Kill	Grey
MP	2.2	1.1	0.3	Spo	Ang	0.7ang	7	bil	Kill	Grey
MP	1.7	0.9	0.3	Spo	Ang	0.7 poi	5	bil	Kill	Grey
MP	2.8+	1.1	0.4	Spo	(-)	0.8ang	3	bil	Kill	Grey
MP	2.7	1.0	0.4	Spo	Ang	0.9 rof	2	bil	Kill	Grey
MP	2.8	1.2	0.4	Spo	(-)	0.9 str	4	bil	Kill	Beige
MP	2.4	1.0	0.4	Flat	Ang	0.8 (-)	2	bil	Kill	Yell
MPA	2.7	1.3	0.2	Spo	Ang	0.8 rof	5	bil	Kill	Brown
MP	1.9	0.9	0.2	Flat	Rof	0.8 rof	5	bil	Kill	Brown
MP	3.2	1.1	0.4	Spo	Ang	0.9 str	6	bil	Kill	Brown
MP	3.2	1.1	0.3	Spo	Ang	0.9 (-)	4	bil	Kill	Brown
MP	1.8	1.1	0.3	Spo	Doubl	0.7 rof	2+2	bil	Kill	Brown
MP	3.2	1.1	0.3	Spo	Rof	0.9 str	1	bil	Kill	Brown
MP	2.5	1.0	0.3	Flat	Ang	0.6 (-)	4	bil	Kill	Brown
MP	2.5	1.0	0.3	Flat	Rof	0.9 str	2	bil	Kill	Grey
MP	3.0	1.0	0.4	Spo	(-)	0.8 rof	3	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.1	0.3	Spo	Rof	0.9 rof	3	bil	Kill	Grey
MP	1.6	0.9	0.2	Spo	Ang	0.5 poi	6	bil	Kil	Black
MP	2.5	1.0	0.4	Spo	Rof	0.7 str	2	bil	Kil	Grey
MP	2.0	0.9	0.3	Spo	Ang	0.8 rof	2	bil	Kil	Grey
MP	2.0	1.1	0.3	Spo	Ang	0.8 poi	7	bil	Kill	Grey
MP	3.1	1.1	0.4	Spo	Ang	0.7 str	3	bil	Kill	Grey
Mp	2.0	0.9	0.2	Flat	Ang	0.7x	4	bil	Kill	Grey
MP	3.0	0.8	0.4	Spo	arrow	Bipoint	2	bil	Kill	Grey
MP	2.5	1.0	0.3	Spo	Doubl	0.8 rof	1+4	bil	Kill	Grey
MP	2.1	0.9	0.3	Spo	Ang	0.8 rou	1	bil	Kill	Grey
MP	2.5	0.8	0.3	Spo	(-)	0.6 poi	2	bil	Kill	Grey
MP	2.1	1.1	0.3	Flat	Rof	1.1 str	3	bil	Kill	Black
MP	2.0	0.9	0.3	Spo	(-)	0.8 str	2	bil	Kill	Grey
MP	2.3	0.8	0.3	Spo	Ang	0.8 rof	2	bil	Kill	Grey
MP	1.5	0.7	0.2	Flat	Ang	0.7 rof	3	bil	Kill	Grey
MP	2.2	1.1	0.2	Flat	Ang	1.0 str	6	bil	Kill	Grey
MPS	2.2	0.9	0.4	Flat	trisid	(-)	3+4+4	total	Kill	Grey
MP	3.0	1.0	0.4	Spo	Doubl	0.8 rof	8+1	bil	Kill	Brown
MP	2.2	1.2	0.4	Spo	Rof	(-)	3	bil	Kill	Grey
MP	2.2	1.1	0.4	Spo	Rof	0.8 poi	4	bil	Kill	Lgreybe
MP	2.3	0.9	0.3	Spo	Ang/ret	0.7 poi	1	bil	Kill	Grblack
MP	1.5	0.8	0.2	Spo	Rof	0.6 poi	2	bil	Kill	Grblack
MP	2.5	1.1	0.3	Spo	Ang	0.6 poi	5	bil	Kill	Greylic
MP	2.9	1.0	0.3	Spo	Ang	0.9 rof	2	bil	Kill	Grey
MP	2.2	1.0	0.3	Spo	Ang	(-)	3	bil	Kill	Grey

MP	2.1	0.9	0.4	Tri	Poi	1.1retstr	3	bil	Kill	Grey
MP	1.7	1.0	0.2	Flat	Ang	0.6 poi	1	bil	Kill	Grey
MP	2.1	1.1	0.3	Spo	Rof	0.9 str	1	bil	Kill	Grey
MP	2.1	1.0	0.3	Flat	(-)	0.8 rof	(-)	bil	Kill	Grey
MP	3.1	1.2	0.5	Spo	Rof	0.8 poi	5	bil	Kill	Grey
MP	3.2	1.0	0.3	Spo	Rof	0.9 rof	3	bil	Kill	Brgr
MP	2.8	1.1	0.5	Spo	Ang	0.9 str	3	bil	Kill	Grey
MP	2.7	1.4	0.5	Spo	(-)	1.3 dia	4	no	Chalce	Brblack
MP	3.6	1.4	0.5	Spo	Rof	1.0 poi	2	bil	Chalce	Grwhite
MP	2.0	1.1	0.7	Tri	Poi	1.1(-)	2	no	Rock	Crystal
MP	1.9	0.8	0.3	Tri	Rof	0.6(-)	1	no	Rock	Crystal
MP	2.9	1.6	0.8	Flat	Rofret	1.5(-)	+2 core?	no	Rock	Crystal
MP	2.2	1.6	0.5	Flat	Poi	1.3rof	2	no	Rock	Crystal
MP	2.1	1.1	0.7	Rou	Doubl	0.8 (-)	3+2	no	Rock	Crystal
MP	2.0	1.5	0.5	Flat	Doubl	1.1rof	3+4	no	Rock	Crystal
MP	1.5	0.9	0.3	Fltr	(-)	0.9(-)	2?	no	Rock	Crystal
MP	2.0	1.0	0.5	(-)	(-)	0.8(-)	2?	no	Rock	Crystal
Nug	2.8	1.0	0.4	Spo	Rof	0.7 str	3	bil	Kill	Grey
Nug	2.9	1.2	0.3	Flat	Rof	0.8 poi	7	bil	Kill	Grey
Nug	1.7	0.9	0.3	Spo	(-)	0.8 str	2	bil	Kill	Grey
Nug	1.9	1.0	0.4	Spo	Ang	0.8 rof	3	bil	Kill	Grey
Nug	1.7	0.9	0.2	Flat	Rof	0.7 rou	4	bil	Kill	Grey
NaNu	2.2	1.2	0.4	Spo	Rof	Diadbl	6+4	biltot	Kill	Grey
NaNu	2.2	1.0	0.3	Spo	Doubl	0.7 poi	2+(-)	bil	Kill	Grey
NaNu	2.5	1.1	0.5	Spo	(-)	0.9 (-)	5	bil	Kill	Grey
NaNu	2.0	1.1	0.3	Flat	Doubl	1.0 (-)	1+4	bil	Kill	Grey
KiNu	2.6	1.1	0.3	Flat	Rof	0.7 (-)	3	bil	Kill	Grey
KiNu	2.9	1.0	0.4	Spo	Poi (-)	0.8 (-)	4	bil	Kill	Black
KiNu	1.6	0.8	0.2	Spo	Rof	0.6 (-)	4	bil	Kill	Grey
KiNu	2.5	1.1	0.3	Spo	Ang	0.8 rof	3	bil	Kill	Grbr
KiNu	2.3	0.9	0.3	Flat	(-)	0.8 rof	10	bil	Kill	Grey
KiNu	2.4	0.9	0.3	Spo	Doubl	0.8 str	4	bil	Kill	Grey
KiTa	3.4	1.8	0.8	Oval	Tri	0.9 poi	5+4+1	bil	Kill	Grey
KiTa	3.0	0.9	0.4	Spo	Doubl	0.8 rof	2+5	bil	Kill	Grey

Table 11. Burins of killiaq /silicified slate, means

Site , Number	Length	Width	Thickness	Base	Scars
Marianes Pynt N=105	2.5	1.0	0.3	0.86	3.5
Nuugaarsuk N=5	2.2	1.0	0.32	0.76	3.8
Narsaarsuup Nuua N=4	2.2	1.1	0.37	0.87	5.5
Kikiallit Nuua N=6	2.4	0.97	0.30	0.62	4.8
Kingitup Taseraasaa N=2	3.2	1.35	0.60	0.85	8.5

Table 12. Burins of killiaq /silicified slate from Marianes Pynt

Site	Burin	L	W	T	Base	Scars	Rawmaterial
MP	Largest/most	4.3	1.5	0.5	1.3	11	Killiaq
MP	Less	1.4	0.6	0.2	0.6	1	
MP	Medium	2.5	1.0	3.2	0.8	3.5	
MP	Median	2.8	1.1	0.30	0.9	6	
MP	Modal	2.5	1.1-1.0	0.35	0.8	2	
Site	Burin	L	W	T	Base	Scars	Rock Cryst.
MP	Largest/most	2.9	1.6	0.8	1.5	7	
MP	Less	1.5	0.8	0.3	0.6	1	
MP	Medium	2.1	1.2	0.5	1.0	3	
MP	Median	2.2	1.2	0.5	1.05	4	
MP	Modal	2.0	1.6+1.1	0.5	1.1+0.8	2	

Table 13. Burins of rock crystal from Marianes Pynt,

Site	Burin	L	W	T	Base	Scars	Rock cryst
MP	Largest/most	2.9	1.6	0.8	1.5	7	Rock cryst
MP	Less	1.5	0.8	0.3	0.6	1	Rock cryst
MP	Mean	2.1	1.2	0.5	1.0	3	Rock cryst
MP	Median	2.2	1.2	0.5	1.05	4	Rock cryst
MP	Mode	2.0	1.6+1.1	0.5	1.1+0.8	2	Rock cryst

Table 14. Burin spalls of killiaq / silicified slate from Marianes Pynt

Burinspalls	Medium	Median	Mode	Polarization
L	1.30	0.55	1.30	2.8-0.3
W	0.26	0.40	0.32	0.75-0.10
T	0.14	0.20	0.10	0.40-0.01

Table 15. Concave sidescrapers, measures, rawmaterials and colours

Site	L	W	T	Cross	Egg	Raw	Col	Charect	Note
MP	4.3	1.5	0.4	trifl	right	Chalk	Grbr	Translu	Sharktooth
MP	2.7	1.3	0.5	trifl	right	Chalk	Grbr	(Opaq)	
MP	3.5	1.2	0.5	trifl	right	Rockcryst	glass	Clear	
MP	2.4	1.0	0.9	trifl	right	Rockcryst	glass	Clear	
MP	2.7	1.0	0.4	Flat	left	Rockcryst	glass	Clear	
KiNu	2.8	1.2	0.6	trifl	right	Rockcryst	glass	Clear	

Table 16. Trapezoid endscrapers

Site	L	W	Wt	T	Egg	Cross	Raw	Col	Inclus	Note	Note
MP	3.5	2.4	0.8	0.6	0.5	Tri	chalced	Grey	green	Trludent	
MP	2.1	2.0	1.3+	0.5	0.5	trifl	chalced	Whigreen	green	Trludent	
MP	2.3	2.0	0.5	0.6	0.6	trifl	chalced	Brgree/whi	(opaq)	Whitop	
MP	2.7	2.5	1.7	0.7	0.9	trifl	chalced	Redbrown	(opaq)	Cortex	
MP	2.8	2.1	1.1	0.5	0.5	trifl	chalced	White	(opaq)	Cortex	
MP	2.5+	2.1	1.0	0.6	0.6	trifl	chalced	White	(trlu)	(red)	
MP	4.9	3.9	1.2	0.8	0.8	trifl	jasper	Brownred	opaq	Stripe	Votiv?
MP	3.2	4.1	0.8	1.0	0.8	trifl	quacryst	Whiglas		Triang	Votiv?
MP	2.8	1.8	0.6	0.5	0.4	trifl	quartzite	White	white	(green)	
Nuug	3.2	1.6	0.5	0.6	0.5	trifl	quartzite	Whi-grey	grgr		
Nuug	2.3	2.0	2.2	0.6	0.2		chalce?fat	White	grey	Translu	
KiTa	2.5	2.3	1.7	0.8	0.3	trifl	quartz/it	White	white		
Sarfat	3.2	1.7	0.9	1.0	0.7	Tri	chalce?fat	White	-	Trlanslu	
Qa ll	2.0	1.7	0.8	0.3	0.6	Tri	chalced	Redbrown		Translu	(flared?)
Qa ll	1.9	2.4	1.1	0.6	0.5	ovfl	jasper	Gr-beige	(opaq)	Str edge	flared/notches

Table 17. Long and drop formed endscrapers and transversal scrapers

Site	L	W	Wt	T	Egg	Cross	Rawm	Col	Form	Note	Not/rawmat.
MP	2.4+	2.2	1.6	0.7	0.7	tri	kill	Black	Trapezoid?	Ridge	
MP	2.3	1.8	0.5	0.6	0.7	tri	kill	LLgrey	Rounddrop	valved	poi/str
MP	3.0	1.6	0.6	0.7	0.7	tri	kill	Dagrey	Longdrop	tapedg	
MP	3.7	1.5	0.8	0.5	0.4	tri	kill	LLgrey	Oblonge	tapedg	poi/str
MP	2.9	1.7	1.1	0.4	0.4	flat	kill	Dagrey	Obl	rd edg	
MP	3.6+	1.9	1.6	0.7	0.7	trifl	kill	Black	Oblonge	Tapedg	
MP	3.5	1.5	0.9	0.5	0.4	tri	kill	Grbro	Oblonge	rd edg	
MP	4.5	2.2	1.2	0.6	0.5	flat	kill	LLgrey	Obldrop	rd edg	
MP	3.4	1.4	1.1	0.5	0.4	trifl	chalced	brrebe	Oblonge	knife?	
MP	3.1	2.1	0.5	0.5	flat	spo	kill	Bgr	Transvers		
MP	3.0	1.9	0.9	0.2	flat	flat	kill	brown	Transvers		
MP	2.5	1.6	0.7	0.3	flat	flat	kill	brown	Transvers		
MP	2.6	1.6	0.7	0.3	flat	flat	kill	brown	Transvers		
MP	1.9	1.1	0.4	0.3	flat	flattri	kill	dabro	Transvers		
MP	3.1+	2.1	1.3	0.5	flat	flattri	chalced	green	Transvers		
MP	2.6	1.7	0.5	0.4	flat	flattri	chalced	dagreen	Transvers	poli un	(opaq)
Nuga	4.0	1.6	0.7	0.5	flat	flattri	kill	grey	Oblonge	knife?	
KiNu	3.4	1.7	1.2	0.3	flat	flattri	kill	grey	Transvers		
KiTa	4.0+	2.1	1.9	0.5	0.6	flattri	kill	grey	Oblonge	knife?	

Table 18. Knives

Site	L	W	T	Cross	Form	Raw	Col	Note	Note	Note
MP	6.4	1.9	0.4	Spo	sle	kil	lgrey			
MP	6.0	1.7	0.5	Spo	sle	kil	grbr			
MP	6.8	1.8	0.5	Flat	sle	kil	grey	flame		
MP	5.5	2.0	0.4	Flspo	sle	kil	whi			
MP	+3.4	2.6	0.5	Spoflat	rdsl	kil	grey			
MP	3.5+	2.1	0.4	Spoflat	round	kil	br			
MP	2.8+	2.3	0.4	Spo	round	kil	whi			
MP	6.5	2.5	0.9	Spoflat	sleob	quit	whgr	trlu	do rid	
MP	7.2	2.3	0.7	Spoflat	sleob	quit	grgree	trlu		
MP	7.1+	2.0	0.6	Spoflat	slestr	quit	whi	opac		Lance?
MP	4.0+	1.8	0.4	Spo	sleob	quit	grey			
MP	4.1+	1.8	0.6	Spo	sle	quit	whi	trlu	diastr	
MP	4.1	1.3	0.6	Spo	slestr	qait	whi			
MP	2.9+	1.5	0.5	Spo	sleob	quit	whi	trlu		
MP	3.6+	1.8	0.4	Flat	round	quit	whi	trlu	diastr	spear?
MP	3.9+	1.4	0.4	Spoflat	slestr	quar	whi	trlu	(cryst)	s-form?
MP	4.0+	1.3	0.4	Spo	sle	quar	whi	trlu		
MP	3.0+	1.0	0.3	Spo	strsle	quar	whi	trlu	(cryst)	
MP	3.7+	1.9	0.3	Flat	rdob	chal	whbr	trlu	Blade	Sideblade?
MP	3.9+	1.4	0.4	Tri	strsle	jasp	whi	opac	Blade	
Nuug	6.6+	1.8	0.5	Spo	sle	kil	lgrey			
Qaall	+4.1	2.6	0.6	Spoflat	slestr	chal	grey	(rose)		Lance?
Qaall	3.4	1.1	0.3	Tri	slestr	jasp	bei	opac	polbil	BLT
Qaall	3.2+	1.4	0.4	Spo	sleob	quar	whi	trlu		

Table 19. Harpoon blades

Site	L	W	T
Nuugaarsuk	1.9	0.6	0.15
Nuugaarsuk	1.8	0.7	0.2
Kikiallit Nuuat	2.0	1.2	0.3
Kikiallit Nuuat	2.0	0.8	0.15
Kikiallit Nuuat	1.9	0.9	0.2
Kikiallit Nuuat	1.4	0.7	0.1

Table 20. Harpoon blades from Marianes Pynt

Max Length	Max Width	Max Thickness	
25	12	2	
24	11	1	
23	8	1	
25	9	2	
21	8	1	
21	8	1	
20	7	1	
19	9	1	
19	8	2	
17	7	1	
19	7	2	
18	7	2	
18	7	1	
13	7	1	
18	7	1	
16	6	1	
19	7	1	
17	7	1	
17	8	1	
12	7	1	
11	6	1	
Average	18,7	7,8	1,2
Mean	11,5	7	1
Mode	19	7	1

Table 21. Arrow points

Site	L	W	T	Cross	Tang	Shld	Side	Dent	Pol	Raw	Col	Not
Nuga	2.8	1.0	0.2	fl	-	-	sle	-	-	kil	Grey	
Nuga	2.9+	1.0	0.3	spo			sle	x)	-	kil	Grey	brnd
Nuga	3.5	0.9	0.3	spo	x	X	sle	-	-	qua	Whi	trlu
NaNu	3.4+	1.2	0.4	spo	x	X	tap	x	-	kil	Dagr	
NaNu	3.0+	1.2	0.3	spofl	(x)	-	tap	(x)	-	kil	Dagr	
NaNu	2.7+	1.1	0.4	spo	x	-	tap	-	-	kil	Black	
NaNu	2.9	1.2	0.3	spofl	(x)	-	rd	(x)	-	kill	Black	
KiNu	3.4	1.2	0.4	spo	(x)	-	rd	-	-	kill	Lbei	
KiTa	+2.2	0.9	0.3	spo	x	(x)	sle	-	-	kill	Lgr	sw
KiTa	2.5+	1.0	0.4	spo	X	(x)	ob	x	-	kill	Lgr	sw
KiTa	3.7	0.9	0.5	spo	-	-	sle	(x)	-	qua	Whi	trlu
KiTa	2.7	9.9	0.3	spofl	X	X	sl ta	(x)	-	qua	Whi	trlu

Table 22. Arrow points from Marianes Pynt

Site	Bip	L	W	T	Cross	Tang	Shld	Side	Dent	Poli	Raw	Col
MP		2.7	1.1	0.3	Flov	X	-	rd	x	bil	kill	whi
MP		2.7	1.0	0.3	Flov	X	-	rd	-	-	kill	lbr
MP		2.9	1.1	0.3	Flov	X	x	tri	-	-	kill	bei
MP		2.5	0.9	0.3	Spo	X	-	-	-	uni	kill	lbr
MP		2.0	0.9	0.1	Flat	X	-	rd	-	uni	kill	grey
MP	X	3.2	1.1	0.3	Flat	X	-	rd	-	-	kill	br
MP	X	3.3	1.0	0.4	Spo	X	-	sle	-	univ	kill	br
MP	X	3.3	1.0	0.4	Spo	X	x	tr	-	-	kill	grey
MP	X	4.3	1.0	0.4	Spo	(x)	-	obl	-	-	kill	grebr
MP	X	4.6	1.0	0.4	Spo	-	-	sle	-	-	kill	black
MP		5.2	1.1	0.4	Spo	X	x	tap	x	-	kill	br
MP		3.5	1.1	0.4	Spo	X	x	tap	-	-	kill	whi
MP		3.6	1.1	0.5	Spo	X	x	tap	-	-	kill	dagre
MP		3.4	1.0	0.3	Tri	X	x	tap	-	-	quit	grgrw

Table 23. Spear points from Marianes Pynt

Site	Bip	L	W	T	Cross	Tang	Shld	Side	Dent	Poli	Raw	Col	Not
MP	-	5.2	1.6	0.5	spofl	X	-	slob	-	-	kill	whi	Pat
	-	4.8	1.6	0.5	spofl	-	-	slob	-	-	kill	dagre	
	-	5.7	1.7	0.3	Flat	X	-	obl	(x)	-	kill	br	Knife?
		5.5+	1.9	0.5	Spo	-	-	slob	-	-	kill	whi	Pat
	-	4.0	1.6	0.5	spfl	X	(x)	slob	-	-	kill	bei	Pat
		5.1	1.6	0.4	spfl	-	-	ob	-	-	kill	br	Sw
		4.7	1.7	0.4	spo	X	(x)	ob	-	-	kill	lgr	Sw
	X	6.1	1.6	0.7	ovsp	-	-	sle	(x)	-	kill	gre	
	(x)	3.3	1.2	0.5	ovsp	X	-	rd	(x)	dor	kill	gre	
		3.7	1.3	0.4	spofl	X	-	rd	-	-	kill	br	
		3.6+	1.4	0.4	spo	X	x	rdtap	-	bil	kill	gre	
		3.9	1.5	0.4	flatsp	X	(x)	rnd	-	-	kill	br	
		3.5	1.3	4.4	spofl	X	x	ob	-	-	kill	gre	
		3.5	1.2	0.2	flat	-	-	sle	-	-	jasp	offw	807
		3.0	1.2	0.3	spfl	X	(-)	rdob	x	bil	jasp	w/gr	Stripe
		4+	1.5	0.5	spo	X	(x)	ob	-	-	quit	grgr	140

Table 24. Lances and spear blades including fragments

Site	Base	L	W	T	Cross	Tang	Shld	Side	Dent	Pol	Raw	Col	Note
MP	Str	+5.5	3.5	0.9	spo			Tap	-	-	Kil	lbr	base
MP		5.7+	2.8	0.5	flat	-	-	rdob	-	-	Kil	grey	top
MP	Tap	6.6	2.5	0.4	flat	X	-	rdob	-	-	Kil	lbr	
MP	Tap	+4.4	3.0	0.6	spo			Tap	-	-	Kil	br	base
MP	Tap	+3.5	2.8	0.5	spofl				-	bil	Kil	grey	base
MP	Tap	+4.0	2.3	0.6	spo	X	-		-	-	Kil	br	
NaNu	Tap	4.3	1.6	0.5	spo	X	x	rdob	(x)	-	Kil	grbr	
NaNu	Tap	9.0	3.2	0.5	flsp	-	-	ob	(x)	(bil)	Kil	lgre	
KiTa	(Spear)	+2.6	1.3	0.4	spo	-	-	sle	-	-	Quit	grwh	
KiTa	(Spear)	5.8+	1.6	0.8	ovsp	-	-	sle	-	-	Quit	grwh	
KiTa	(Spear)	+2.2	1.5	0.4	spofl	X	x		-	-	Qua	whi	Trlu
Qaqa	Bipo	6.1	2.3	0.6	flspo	(x)	-	obl	-	-	qua/it	whi	trludiastr

Table 25. The finds ranged in percent on each site

Nuugarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiiallit Nuua	Kingitup Taseraasaa	Marianes Pynt
Microblades 37,8%	Microblades 53,33%	Burins 41,67%	Burins 24%	Burins 43,24%
Burins 27,02%	Burins 13,33%	Microblades 35,42%	Microblades, Arrowblades 20%	Microblades 19,72%
Arrowblades 10,81%	Arrowblades 13,33%	Harpoonblades 10,42%	Spearblades 16%	Harpoonblades 7,02%
Knivesblades 8,10%	Harpoonblades, Lanceblades, Sideblades, Endscrapers, Gravers, Strike-a-light 3,33%	Spearblades, Sideblades 4,16%	Endscrapers 8%	Knives 5,41%
Harpoonblades, Endscrapers 5,40%		Sidescrapers, Transversal scrapers 2,08%	Lanceblades,Knives, Sidescrapers 4%	Spearblades, Endscrapers 4,86% Arrowblades 4%
Gravers, Strike- a-lights 2,70%				Sidescrapers, Transversal scrapers 2,97%
				Lanceblades 1,62%
				Cylind.drills,35%
				Gravers 1,08%
				Strike-a-lights 0,3% Sideblades 0,27%
N = 37 / Tot.54	N = 30 / Tot.51	N = 48 / Tot.71	N = 25 / Tot.27	N = 370 / Tot.672

Table 26. Relative percent of tools on each site (Burin spalls and fragment see at the bottom of the table)

Nuugarsuk	Narsaarsuup Nuua	Kikiiallit Nuua	Kingitup Taserasaa	Marianes Pynt
Microblades 38%	Microblades 53%	Burins 42%	Burins 24%	Burins 43%
Burins 27%	Burins 13%	Microblades 35%	Microblades, Arrowblades 20%	Microblades 20%
Arrowblades 11%	Arrowblades 13%	Harpoonblades 10%	Spearblades 16%	Harpoonblades 7%
Knivesblades 8%	Harpoonblades, Lanceblades, Sideblades, Endscrapers, Gravers, Strike-a-light 3%	Spearblades, Sideblades 4%	Endscrapers 8%	Knives Spearblades, Endscrapers 5%
Harpoonblades, Endscrapers 5%		Sidescrapers, Transvers. scrapers 2%	Lanceblades, Knives, Sidescrapers 4%	Arrowblades 4%
Gravers, Strike-a-lights 3%				Sidescrapers, Transversal scrapers 3%
				Lanceblades 2%
				Cylind.drills 1%
				Gravers 1%
				Sideblades, Strike-a-lights 0,3%
N= 37	N= 30	N= 48	N= 25 st	N= 370 st
Total N= 54	Total N= 51	Total N= 71	Total N= 27	Total N= 672
Burinspalls 17%	Burinspalls 31%	Burinspalls 24%	Burinspalls 0,4%	Burinspalls 36%
Fragments 15%	Fragments 10%	Fragments 8%	Fragments 0,4%	Fragments 9%

Paleoeskimåiska fynd från rekognoseringar i Nuuk kommun 1996–2000 och i Maniitsoq kommun 1998 och 1999

Nuuk kommun

(Joel Berglund, Mariane Petersen, Maria Hinnerson-Berglund)

KNK 29 Akornqa, insidan av Oeqertat öst (den östra Parallelløen) N 64-20-24/W 51-33-43

KNK 29 x 1 avslag vit kvarts /-it retusch?

KNK 29 x 2 avslag kvart/-it

KNK 29 x 3 avslag ljusgrå killiaq

KNK 29 x 4 liten täljstensskärva sida-botten

KNK 31 Uummanak, N. 64-29-28/50-48-04

KNK 31 x 1 sidblad, vit ljusgrå kalcedon/jaspis

KNK 31 x 2 x 1-6 små avslag jaspis/brun tät kalcedon

KNK 31 x 7 avslag grå kalcedon

KNK 31 x 3 liten format täljstensstycke, del av något eller säl/fågelhuvud?

KNK 31 x 4 liten format täljstensstycke, del af något, rund knopp, genomborrat

KNK 31 x 5 liten kubformat täljstensstycke

KNK 31 x 6 1-13 avslag grå tät killiaq

KNK 31 x 8 x 1-9 avslag kvarts(-it) / obs 31x 8x3 liten kärna bergkristall

KNK 32 Ikatut bugt, Oeqertarsuaq, Nuuk k. N. 64-17-17 /51-10-20

KNK 32 x1 avslag beige killiaq

KNK 45 Sermitsiaq-bukten N 64-16-38/ W 51-28-10,

KNK 45 x 1. litet avslag, grön kalcedon, krysopat

KNK 33 Sarfat, Position se avhandlingens huvudtext

KNK 33 x 1 tunt tillslaget killiaqstycke, rektangulärt, sidblad?

KNK 33 x 2 liten kärna bergkristall, med grönalger

KNK 33 x 3 x 1-3 små avslag killiaq

N. 64-00-36 W 51-38-50, från år 2000 KNK 33 x t.o.m. 8

KNK 34 Qaqqaliaq (öst) Position se avhandlingens huvudtext

Fyndplatsen är på den liten ö längst österut af Qaqqaliaq, se karta.

KNK 34 x 1 spets, stort spets/ knivfragment, vit kvarts

KNK 34 x 2 x 1 - 27 mycket stora och mindre avslag/kärnor, vit kvarts

KNK 34 x 3 x 1-3 små avslag killiaq

Se också fynd från år 2000 KNK 34 x t.o.m. 14

KNK 44 Nuunnguaq ved Kapisillit, N 64-26-12/ 50-12-53

KNK 44 x 1 flott skrapa, brunsvart kalcedon

KNK 44 x 2 lang tresidig kärna rökkvarts

KNK 44 x 5 flad spets, fragment, lys killiaq

KNK 44 x 6 spets cylinder, killiaq

KNK 44 x 7 liten tunn stickel med fem avslagsärr lys killiaq

KNK 44 x 9 stort avslag flerfärgad agat-kalcedon

KNK 44 x 13 flisa kalcedon

KNK 44 x 3 spets, halv, vit kvarts

KNK 44 x 4 redskapsfragment, vit kvarts

KNK 44 x 8 x 1-18 avslag killiaq, flere med små prickar

KNK 44 x 10 x 1-7 avslag kvarts, större till mindre

KNK 44 x 11 litet flat stycke bergkristall

KNK 44 x 12 kärna bergkristall

KNK 44 x 14 stor spets, fragment, kvarts-it -obs formen!

KNK 44 x 15 liten avslag, kvarts /-it med bruna ränder

FM nr 14 – Sarloq, Akia (FM = Fortidsmindes nr)

1 st kärna /avslag 2,5 x 1,0x0,7 cm kalcedon röd med få ljusare stråk

FM nr 17 – Kanajutsiaat, Akia

1 st stickel 3,0x 1,22 x 0,4 cm, är efter tre stickelafslag, killiaq, grå med ljusare prickar, diagonal spetsig bas

Maniitsoq kommun; rekognosering 1998

(Joel Berglund, Mariane Petersen, Hans Lange, Fuuja Larsen, Maria Hinnerson-Berglund)

KNK 48 I Maniitsoq by – Väster om Brugseneraq

KNK 48 x 1x 1 - 3 Avslag, flint, bössflinta?

KNK 55 Ikattut, N 65-27-08/ W 53-03-09, Maniitsoqøen, vid lågvattenbukt mitt emot Kin of Sal, Löpnummer 181 rapporten

KNK 55 x 1 Spetsfragment -fläkt redskap, spets? Killiaq, beige/vitgrå

KNK 55 x 2 Redskapsfragment, tunn ljust gråblå, mjölkaktig kalcedon, med retusch?

KNK 55 x 3 Stycke kvarts/bergkristall, sidskrapa?

KNK 55 x 4 x 1 - 4 Avslag killiaq, beige

KNK 55 x 5 x 1 - 36 Avslag till flisor, killiaq, grå

KNK 80 Qernertuatsiaat N 65-30-36/W53-00-22

Namnuppgift från lokal person, ö ut mot Angmarqoq

Lokal 101 Saqqaqplats, belägenhet mellan två klippförhöjningar och med vatten på bägge sidor. 5-6 m ö.h. bevuxet med kråkbär. Det ses en tydlig tältring sannolik recent och man kan se antydan till flera strukturer under kråkriset. Liten ö nordost om Kangerluk. KNK 80 x 1 x 1-4, Avslag små av ljusgrå killiaq

KNK 83 Saattormiut, Ruupas plads, Lokal 117, N 65-26-15/W 52-50-44,

Dorsetplats utgrävd av Robert Petersen 1959, klassisk placering på tånge med vatten på bägge sidor. Tången c:a 51 stegmeter bred. Platsen ligger 3,5 m ö.h. Kråkris, lite gräs och spridd pil. På två ställen syns mindre avklädda ytor.

KNK 83 x 1 Sidskrapa, kalcedon, gråvit mjölk-kalcedon

KNK 83 x 2 Basdel av större spets/kniv bergart/kalcedon, ljus gråvit till svart

KNK 83 x 3 Mikrospån kvarts/bergkristall

KNK 83 x 4 Mikrospån kvarts/bergkristall

KNK 83 x 5 Mikrospån - mikrolit bergkristall

KNK 83 x 6 Mikrospån bergkristall

KNK 83 x 7 Del av kärna – avslag, bergkristall

KNK 83 x 8 Spån bergkristall

KNK 83 x 9 Mikrospån bergkristall

KNK 83 x 10 Del av redskap? Egg /spån, bergkristall

KNK 83 x 11 Kärna /del av pelarkristall, glasig bergkristall

KNK 83 x 12 Skrapa, blå-vit-rosa mjölkkalcedon

KNK 83 x 13 Spån flerfargad kalcedon

KNK 83 x 14 x 1 - 8 Avslag blågrå till vit mjölkkalcedon

KNK 83 x 15 x 1 - 2 Avslag och flisor, kvartsit, likner Ramah chert!, x1 stor x 2 flisa.

KNK 83 x 16 x 1 - 34 Avslag bergkristall

KNK 83 x 17 Flisa grön kalcedon

KNK 83 x 18 Flisa/avslag grå-rosa kalcedon

KNK 83 x 19 Avslag vit kalk - porslinlik kalcedon

KNK 83 x 22 Avslag, rökkvarts

KNK 83 x 20 x 1 - 3 Avslag ljusbrun killiaq

KNK 83 x 21 x 1 - 12 Avslag ljusgrå killiaq

KNK 83 x 23 Del af fjäder? Rörformat, mindre stycke av horn-keratin

KNK 86 Saattormiut, Lokal 118, N 65-25-59/W 52-50-44.

Lille klipplåtå c:a 5 m ö.h. Grusig yta C:a 2x3 m.

KNK 86 x 1 Spets, liten och slipad med tånge, killiaq, ljust gråblå (Saqqaq? Thule? Dorset?)

KNK 86 x 2 Skrapa bergkristall

KNK 86 x 3 Kärna bergkristall

KNK 86 x 4 Borr eller sidskrapa eller bearbetat avslag? bergkristall

KNK 86 x 5 Spån bergkristall

KNK 86 x 6 Spån bergkristall

KNK 86 x 7 Spån, del af, bergkristall

KNK 86 x 8 x 1-16 Avslag bergkristall

KNK 86 x 9 x 1- 5 Avslag kalcedon, flerfärgade incl. mjölkkalcedon, x1 större
KNK 86 x 10 x 1- 17 Avslag killiaq, små till flisor, två ljusbruna

KNK 7 Qaqqaat Saattormiut

Ö bland Saattormiut-öarna

KNK 7 x 1 Skrapa bergkristall

KNK 7 x 2 Spån bergkristall

KNK 7 x 3 Spån bergkristall

KNK 7 x 4 Spån bergkristall

KNK 7 x 5 Spånfragment bergkristall

KNK 7 x 6 Spånfragment, bergkristall

KNK 7 x 7 Spånfragment, bergkristall

KNK 7 x 8 Spån, mjölkkalcedon

KNK 7 x 9 Spån bergkristall med lav

KNK 7 x 10 Spån bergkristall

KNK 7 x 11 Avslag, bearbetat? Bergkristall

KNK 7 x 12 Kärna, blågrå mjölkkalcedon

KNK 7 x 13 x 1- 35 Avslag kalcedon, mest mjölkkalcedon samt två röda och ett grönt

KNK 7 x 14 x 1- 23 Avslag till flisor bergkristall (tre kvarts, en rökkvarts)

KNK 7 x 15 x 1- 44 Avslag killiaq, mörk till ljus, tre st. ljust brungula

KNK 90 Lokal 128 N 65-27-32/ W 52-53-02,

Maniitsoqøen öst i en bukt mitt emot Qeqqertassuaq, den största ön norr om Saattormiut. På ett litet näs som skjuter ut i havet och mellan strandstenar vid högvattenlinjen finns:

KNK 90 x 1 Sidskrapa mjölkvit kalcedon, Obs formen!

KNK 90 x 2 Sidskrapa bergkristall

KNK 90 x 3 Avslag (?) bergkristall

KNK 90 x 4 Avslag killiaq, ljust ljusgrå

KNK 90 x 5 Kärna bergkristall, tydligt spår efter spånavslag

KNK 92 Inussulik 121/1, N 65-26-51 /W 52-46-06

(Fornminneskartans nummer 35) Under ruin:

KNK 92 x 1 Bössflinta

KNK 92 x 2 Tränagel med fina inhak på en sida og tydligt "spikhuvud"

KNK 92 x 3 Benfragment, tunnt kort med spets

KNK 92 x 4 x 1 - 3 Järnstycken, rostiga, del av lås?

KNK 92 x 5 Ben (- avslag?) mörkebrunt fragment

KNK 92 x 6 Spets, del av, kvarts

KNK 92 x 7 Benspets, bearbetat ben

KNK 92 x 8 Strålsten/asbest

KNK 92 x 9 Tand med en extra kuspis och rot fra grav

KNK 98, Lokal 122 N 65-29-19 /W 52-52-15

Maniitsoqøen nordost, namn?, Platsen ligger på själva Maniitsoqøen mitt emot den stora ön som heter Nuussuaq. Det är ett näs, med en mindre platå med flera avblåsningssytor. Området med fynden täcker ca 8x5m. 6,5 m ö.h. Det finns stenar men några strukturer ses inte på ytan. Bredvid ses en fyrkantig ny tältring. Få meter ifrån ses också en gammal sammanfallen grav ("Marias fyndplats, uppe på platån").

KNK 98 x 1 Spets, MINI, grå killiaq

KNK 98 x 2 Spets, flat, bred, killiaq

KNK 98 x 3 Sticket, stor!, ljusbeige killiaq

KNK 98 x 4 Sticketavslag 5 st, killiaq

KNK 98 x 5 Spån, flerfärgat grå kalcedon

KNK 98 x 6 Spetsfragment, vit opak kalcedon

KNK 98 x 7 Spetsfragment, vit opak kalcedon

KNK 98 x 8 Spets, stor, lang hel af kvarts, OBS!

KNK 98 x 9 Avslag, stort, flerfärgad kalcedon, grön till brun

KNK 98 x 10 x 1 Avslag med CORTEX, grå flintlik i vit tät kalk

KNK 98 x 10 x 2- 3, Avslag som ovan, x 4-5 flisor

KNK 98 x 11 x 1-4 Avslag - flisor, mörk grön kalcedon

KNK 98 x 12 x 1-4 Avslag porslinlik vi till rosa, opak kalcedon

KNK 98 x 13 Avslag / kärna / skrapa? bergkristall
KNK 98 x 14 Avslag kvarts, vit
KNK 98 x 15 Avslag med retusch, vit kalkaktig killiaq
KNK 98 x 16 x 1- 12 Avslag, randigt torrt (uttrokad killiaq eller bandjaspis ?)
KNK 98 x 17 x 1- 80 Avslag till flisor killiaq grå, några med prickar, en med gångjärnsbrott, en svart
KNK 98 x 18 Pimpsten med fåra, slipsten
KNK 98 x 19 x 1 - 5 Pimpstenar
OBS vita kalcedonaktiga råmaterialen, jämför med Nuugaarsuk i Nuukfjorden!

KNK 102, Lokal 123 N 65-29-16/ W 52-52-15,

på samma näs som 122 men på den västliga sidan och söder om de två hytter som finns på stigen ned mot båtplatsen. Avblåsningsytor, spridda avslag. I närheten finns flera störda tältringar
KNK 102 x 1 Spetsfragment, del av tunn spets (?), ljus grå killiaq
KNK 102 x 2 Stickelavslag, ljusgrå killiaq
KNK 102 x 3 Redskapsfragment - del av liten tunn spets, ljusgrå killiaq
KNK 102 x 4 Avslag svart kalcedon med små vita prickar
KNK 102 x 5 Avslag, litet brunröd jaspis/kalcedon
KNK 102 x 6 Avslag, litet, vitt, opak kalcedon/jaspis
KNK 102 x 7 Avslag/flisa bergkristall
KNK 102 x 8 x 1 - 20 Avslag killiaq, beige grå/ljusbrun
KNK 102 x 9 x 1- 42 Avslag till flisor grå killiaq, ljus till lite mörkare, randig och prickig

KNK 115, Lokal 135 N65-26-32/ W53-00-39

Nedanför Pattefjeldet, Ataabukten, besökt 13/7 1998

Sadelläge. Här fanna förutom saqqaaqfynden en cirkulär tältring, 350x440 cm och uppbyggd av huvudstora stenar och torv som en 30 cm hög vall
KNK 115 x 1, Spets, del av, brun killiaq
KNK 115 x 2 x 1- 11, Kvarts (-it) avslag. 115x2x, bearbetat, redskap?
KNK 115 x 3 Avslag mjölkgul kalcedon
KNK 115 x 4 Avslag (redskapsfragment?) grå killiaq rustpatina
KNK 115 x 5 Avslag brun killiaq
KNK 115 x 6 x 1 - 32 Avslag grå killiaq, 6x1 stor, nästan hela avslaget är en slagbula
KNK 115 B Ataa, som ovan? Besökt 10/7 1998
KNK 115B x 1 Avslag stålgrå killiaq, randig

Maniitsoq kommun; rekognosering 1999

(Joel Berglund, Mariane Petersen, Fuuja Larsen, Maria Hinnerson-Berglund)

KNK 35 Qoornup Nuua Näs I N 65-05-44,1/ W 52-24-29,9 och Näs II N 65-06-05,3/ W 52-25-00,1

Vid Ikerasak sund finns två näs med förhistoriska lämningar, här betecknade som Näs I och Näs II.

Näs I är en liten pynt ca 2 m ö.h. som sticker ut i Ikerasak Sund. Ytterst består det av ett par låga nakna klippor med lite gräs och strandråg emellan och här finns en flat mindre yta där paleoeskimåiska fynd görs. Det är fin utsikt till vattnen rund omkring och i strandkanten ligger en recent grav.

KNK x 1 Stickel, grå killiaq
KNK x 2 Stickelavslag, grå killiaq
KNK x 3 Spets stor, grå killiaq
KNK x 4 Spets tunn, gul-vit killiaq
KNK x 5 Spets vit-grå killiaq, slipat bilat.
KNK x 6 Spets, kalcedon med cortex, kalcedon
KNK x 7 Del av redskap, asymmetrisk, kalcedon s.o.
KNK x 8 Ändskrapa, vit opak kalcedon/jaspis
KNK x 9 Stickel, dubbel, vit transludent kalcedon
KNK x 10 spån, vit opak kalcedon
KNK x 11 Kärna, rökkvarts/kristall
KNK x 12 Kärna, tydlig spår, vit transludent kalcedon
KNK 35 x 13 Thulelampa, miniatyr, grå täljsten

KNK 35 x 14 x 1-30 Avslag killiaq, större till mindre
 KNK 35 x 15 Stor Kärna! flinta/kalcedon med havstulpan
 KNK 35 x 16 Stor spån, avslag, kvarts/-it
 KNK 35 x 17 Stor kärna kristall
 KNK 35 x 18 Avslag kvarts/-it
 KNK 35 x 19 Avslag killiaq/jaspis(?)
 KNK 35 x 20 killiaq/jaspis (?)
 KNK 35 x 21 Avslag "bandlik" jaspis?
 KNK 35 x 22 Avslag ljusbrun kalklik killiaq
 KNK 35 x 23 Skrapa med rät vinkel, bergkristall
 KNK 35 x 24 Avslag, redskap?, retusch, gångjärnssida
 KNK 35 x 25 Avslag, litet, mjölklå kalcedon
 KNK 35 x 26 Avslag bergkristall
 KNK 35 x 27 Kärna bergkristall
 KNK 35 x 28 Kärna bergkristall
 KNK 35 x 29 Spån, mjölkkalcedon
 KNK 35 x 30 Avslag, flat mjölkkalcedon
 KNK 35 x 31 Avslag mjölkkalcedon
 KNK 35 x 32 Avslag mjölkkalcedon
 KNK 35 x 33 Avslag kristall
 KNK 35 x 34 Avslag svart-brun kalcedon med gångjärnstop
 KNK 35 x 35 x 1-3 Avslag kalcedon grön, x1 med gångjärnstop
 KNK 35 x 36 x 1-5 Avslag/ flisor, bergkristall
 KNK 35 x 37 x 1-8 Avslag kvarts
 KNK 35 x 38 x 1-3 Avslag flinta
 KNK 35 x 39 x 1- 5 Avslag, flisor, mjölkkalcedon
 KNK 35 x 40 Avslag laxfärgad kalcedon
 KNK 35 x 41 Avslag laxfärgad kalcedon med cortex
 KNK 35 x 42 Bössflinta
 KNK 35 x 43 x 1-4 Tänder från grav
 KNK 35 x 44 x 1-4 Kärnor, avslag? Kvarts, killiaq
 KNK 35 x 46 pimpsten, litet stycke

KNK 35 Qoornup Nuua, Näs II

Näs II N 65-06-05/W 52-25-00

På ett framskjutande näs som delvis översvämmas vid högvatten finns en struktur eller cirkulär ansamling av sten ca 3 m i diameter och 50-75 cm hög. Här samlades in ett antal redskaber och avslag som leder tankarna till syredskap, en kvinnas arbetsplats?

KNK 35 x 37 Ändskrapa, bergkristall
 KNK 35 x 38 Ändskrapa, bergkristall
 KNK 35 x 39 Avslagsskrapa? Bergkristall
 KNK 35 x 40 Ändskrapa /spets? Mjölkkalcedon
 KNK 35 x 41 Sidskrapa, klockkläppsformad, mjölkkalcedon med grönalger
 KNK 35 x 42 Ändskrapa, hög rygg, grön tät kalcedon
 KNK 35 x 43 Stickel bergkristall, tumvante
 KNK 35 x 44 Spån, vit kalcedon
 KNK 35 x 45 Spån, vit kalcedon
 KNK 35 x 46 Spån, mjölkkalcedon
 KNK 35 x 47 Spån, tresidig, bergkristall/rökkvarts
 KNK 35 x 48 Basdel med inhak av redskap, stor kniv/spets? Brun flerfärgad kalcedon
 KNK 35 x 49 Spån, brun kalcedon
 KNK 35 x 50 BLT eller burinlike tool, svart killiaq
 KNK 35 x 51 Del av redskap Slipat tresidigt stycke gråkilliaq
 KNK 35 x 52 Del av redskap, slipat, gråkilliaq
 KNK 35 x 53 Del av redskap /avslag/rektangulärt sidblad?
 KNK 35 x 54 Granat
 KNK 35 x 55 Avslag mjölkkalcedon
 KNK 35 x 56 Avslag, vit kalcedon själva gångjärnstoppen
 KNK 35 x 57 x 1- 10 Spån, bergkristall

KNK 35 x 58 Avslag, rektangulär, fyrsidig, flint, svart
 KNK 35 x 59 x 1-34 Avslag brun-röd opak kalcedon, x 2 med gångjärnstop
 KNK 35 x 60 Avslag transludent röd kalcedon
 KNK 35 x 61 x 1-4 Avslag stripat röd-beige kalcedon
 KNK 35 x 62 Avslag flinta
 KNK 35 x 63 Avslag vit opak kalcedon
 KNK 35 x 64 Avslag, del av spån opak, vit till flerfärgad kalcedon.
 KNK 35 x 65 x 1-6 Avslag gråaktig mjölkkalcedon
 KNK 35 x 72 Spets/knivfragment med fin retusch, vit kalcedon
 KNK 35 x 66 x 1 - 36 Avslag bergkristall, flera bearbetade?
 KNK 35 x 67 Kärna bergkristall, röckvarts
 KNK 35 x 68 Kärna svart bergkristall, röckvarts
 KNK 35 x 69 x 1-2 Kärnor bergkristall/ljusare röckvarts, x 2 = litet avslag
 KNK 35 x 70 Kärna med helt flat ventralsida, slipad?, röckvarts
 KNK 35 x 71 x 1 - 7, div. avslag kalcedon, x 1 - kärna? Av kvartsaktig kalcedon? Jfr Ramah chert!
 KNK 35 x 72 avslag vass spets, övergång mellan kalcedon och kvarts jfr Ramah chert
 KNK 35 x 73 x 1-12 Avslag, stora - små, kvarts
 KNK 35 x 74 x 1 - 19 Avslag, stora - små, kvarts (-it) Jfr Ramah chert! X 1 gångjärn
 KNK 35 x 76 Avslag, svart kvarts, jfr Ramah chert, retusch?
 KNK 35 x 75 x 1 -100 Avslag killiaq, från vita till svarta, flesta grå
 KNK 35 x 77 x 1 - 3 Råmaterial/ avslag? Bergart?
 KNK 35 x 78 x 1-4 Avslag ljusbrun kalklikt sandsten?
 KNK 35 x 79 Avslag "bandjaspis" / uttorkad killiaq?
 KNK 35 x 80 Strålsten /asbest vit

KNK 37 Ikerasak, N 65-11-17/ W 52-16-52

Vid inseglingen till den nedlagda bygden finns ett mindre näs, som skjuter ut mot söder. Vid roten av detta näs fanns paleoeskimåiska redskap och avslag. Näset översvämmas delvis vid högvatten. Här sågs inga stenstrukturer.

KNK 37 x 1 Pilspets killiaq, grå
 KNK 37 x 2 Stickel, killiaq, ljus - gråvit
 KNK 37 x 3 Del av redskap / rektangulärt sidblad?, gråkilliaq
 KNK 37 x 4 Spets, stor, vit kvarts
 KNK 37 x 5 Spets, tunn oval, vit kvarts, rödfärgat av järn
 KNK 37 x 6 Spets, bred med inhak, dorset, ljusgråtransludent kalcedon
 KNK 37 x 7 Kärna/råmaterial, gråkilliaq
 KNK 37 x 8 x 1 - 6 Avslag killiaq, tvånågot ljusare
 KNK 37 x 9 x 1 - 16 Avslag kvarts
 KNK 37 x 16 Avslag vit kvarts
 KNK 37 x 10 Kärna, agat, mångfärgad kalcedon, rödbrun till blå
 KNK 37 x 11 Avslag vit kalcedon med svarta inklusioner
 KNK 37 x 12 x 1-2 Avslag, små, laxfärgad kalcedon, x1 med gångjärnstopp
 KNK 37 x 13 Kärna - större avslag, ljusgråopak kalcedon
 KNK 37 x 14 Del av redskap, vit opak kalcedon, samt flisa av samma
 KNK 37 x 15 Kärna bergkristall, med grönalger
 KNK 37 x 17 Täljstensstycke med tvåslipade sidor/slipspår
 KNK 37 x 18 Ben, kubformad, tillskuret
 KNK 37 x 19 Ben, tunt flatt stycke

KNK 40 Kuannilik, N 65-21-40 / W 52-41-56 (65-21-44,5/52-42-03,7)

Platsen är belägen på ett locus classicus bakom en klippa med vatten påbägge sidor. På en lätt rygg ca 6 m ö.h. ses klara spår av paleoeskimåisk boplats i för av mängder av avslag och enstaka redskap och möjliga stenstrukturer under kråkriset.

KNK 40x1 Spets, mycket flott hel, med lav på ena sidan, fanns stående upp ur ytan, fint tandad kant!
 KNK 40x2 Stickel, killiaq, ljusgrå
 KNK 40x3 Stickel, litet, flat, killiaq
 KNK 40x4 Stickel, ljus prickig killiaq
 KNK 40x5 Redskapsfragment, litet tunt ljusgråkilliaq
 KNK 40x6 Redskapsfragment, rundat, ljusgråkilliaq
 KNK 40x7 Stickelavslag gråkilliaq
 KNK 40x8 Stickelavslag ljusgrå killiaq

KNK40x9 Stickelavslag, litet, gråkilliaq
 KNK40x10 Borrspets, rundat stickelavslag, gråkilliaq
 KNK40x11 Stickelavslag ljusgråkilliaq
 KNK40x12 BLT, burinlike tool, liten, mörk killiaq
 KNK40x13 Spetsfragment, större, gråvit kalcedon
 KNK40x14 Stickelavslag, långt av grön kalcedon!
 KNK 40x15 Spån, grön kalcedon
 KNK40x16 Spån, lax/ flerfärgad kalcedon
 KNK40x17 Spån, gråopak kalcedon
 KNK40x18 Spån vit kalcedon
 KNK40x19 Skrapa, bergkristall
 KNK40x20 Skrapa, bergkristall
 KNK40x21 Skrapa, duvblåkalcedonkristall
 KNK40x22 Skrapa, gråblåkalcedon
 KNK40x23x1-10 Spån, bergkristall
 KNK40x24 Kärna bergkristall
 KNK40x25 Kärna bergkristall
 KNK40x26 Kärna bergkristall/rökkvarts
 KNK40x33 Kärna, del av, bergkristall
 KNK 40x27x1-19 Avslag gråsvart till laxfärgad, transludent kalcedon
 KNK 40x28x1-20 Avslag grön opak till transludent kalcedon (samma kärna som 40x27?)
 KNK 40x29x1-9 Avslag gråblåkalcedon
 KNK 40x30x1-16 Avslag / delar av spån, bergkristall
 KNK 40x31x1-7 Avslag, kvarts
 ?KNK 40x32 x1-290 Avslag killiaq, alla färger, från mörk till vit, med vita prickar

KNK 41 Ilivilik, N 65-03-33/ W 52-15-26

På en svagt sluttande slätt beväxt med pil och kråkris mellan strand och klippor finns möjligen en del stenstrukturer. I kanten mot stranden fanns avslag och redskap tillsammans med träkol vilket tyder på att eldstäder kan ha eroderat bort här. Slätten ligger c: 1-2 m ö.h. Omkring 20 m från stranden ses en jaksäng på 2x1m uppbyggd mot en klippa.

KNK 41 x 1 Pilspets, tunn, killiaq, vit med mkt kvartskristall
 KNK 41 x 2 Redskap, del av, större, asymmetrisk spets/ borrh, killiaq, mörk
 KNK 41 x 3 Basdel av spets/stickel, killiaq, ljusgrå
 KNK 41 x 4 Spets, del av, flat, killiaq, ljusbrun
 KNK 41 x 5 Redskap, del av, flat, tunt asymmetrisk, sidblad? killiaq, ljusgrå
 KNK 41 x 6 Stickel, mkt tunt killiaq, ljusgrå
 KNK 41 x 7 Stickel, dubbel, 9/4 avslagsärr, killiaq, ljus
 KNK 41 x 8 Stickel, liten, killiaq, mörk
 KNK 41 x 9 Stickelavslag, litet, killiaq, ljusgrå
 KNK 41x10 Borr/ sidskrapa, del av, kalcedon, grön opak
 KNK 41x11 Stickelavslag/spån, kvarts
 KNK 41x12 Kärna, bergkristall, tydliga spår efter avslag
 KNK 41x13 Kärna, bergkristall/rökkvarts
 KNK 4 x17 Avslag, kalcedon brun-gråsvart
 KNK 41x18x1-2 Avslag bergkristall
 KNK 41x14 x 1 - 60 Avslag killiaq, stora till små, mörka, ljusbruna till vita
 KNK 41x15 x 1 Spån, stort av kvarts
 KNK 41x15x2 Spets, del av, kvarts
 KNK 41x15x 3 - 52 Avslag kvarts stora - små, x1 stort spån
 KNK 41 x16 x1-20 Avslag kvarts från ett och samma ställe
 KNK 41x19 Sten/råmaterial, kvartskärna
 KNK 41 x20 Täljstenskärva med bränd krusta

KNK 42 Illut, N 64-57-25/ W 52-09-54

Obs C14- daterad till 2.290 BC! På en rygg mellan två klippor med utsikt till bägge sidor blev det funnet en paleoeskimaisk eldstad och häri avslag och en vapenspets. En mindre provgrävning gav även träkol och eldskör sten. Platsen ligger ca 5-6 m ö.h. på ett område med kråkris och pil. Det är ca 35 m brett och 20 m långt.

KNK 42 x 1 Spets, killiaq, svart, bränd
 KNK 42 x 2 Del av redskap, killiaq, mörk

KNK 42 x 3 x 1-2 Avslag, mörkgråkilliaq x 1 större, x 2 flisa
KNK 42 x 4 x 1-12 Avslag kvarts och kvartsit, vita

KNK 43 Gl. Ataammik N 64-47-57/ W 52-12-10

I strandkanten nedom thuleruiner strax väster om Ataammik

KNK 43 x 1 Ulolik kniv, asymmetrisk spets, stor av ljusgråkilliaq – jämför lansbladet från Narsaasuup Nuua!

KNK 43 x 2 x 1- 11 Avslag killiaq, div. färger

KNK 43 x 3 Täljsten, fragment av kokkärl, kant med sot

KNK 43 x 4 Mindre täljstensstycke, ljust, början till leksakslampa?,

KNK 43x 5 Knackesten, bergart med mycket kvarts, stor mörk med sot

KNK 46 Qallunanguit Avannerslassuaq, N 65-20-58/ W 52-42-41

KNK 46 x 1 Avslag gråkalcedon

KNK 46 x2x1-3 Avslag vit "bandjaspis" / uttorkad killiaq?

KNK 46x3 Avslagsflisa vit kalcedon

KNK 46x4x1-14 Avslag gråljus killiaq

KNK 46x5 stickel, tunn, svallad, liten, gråkilliaq

KNK 47 Uummanaap Timaa, vid Rasmus hytte, N 65-17-10/ W 52-32-40

Området har en fångsthytta som ligger pånäset vid inseglingen till bukten. Familjen Møller.

KNK 47x1 stickel, tunn, tumvante, gråkilliaq med småprickar

KNK 47x2 x1-2 Avslag killiaq

KNK 47x3x1-4 Avslag kvarts/-it

KNK 47x4 Avslag bergkristall

KNK 47x5 Avslag vit kalcedon

GOTHENBURG UNIVERSITY
Department of Archaeology

GOTARC

SERIES B. GOTHENBURG ARCHAEOLOGICAL THESES

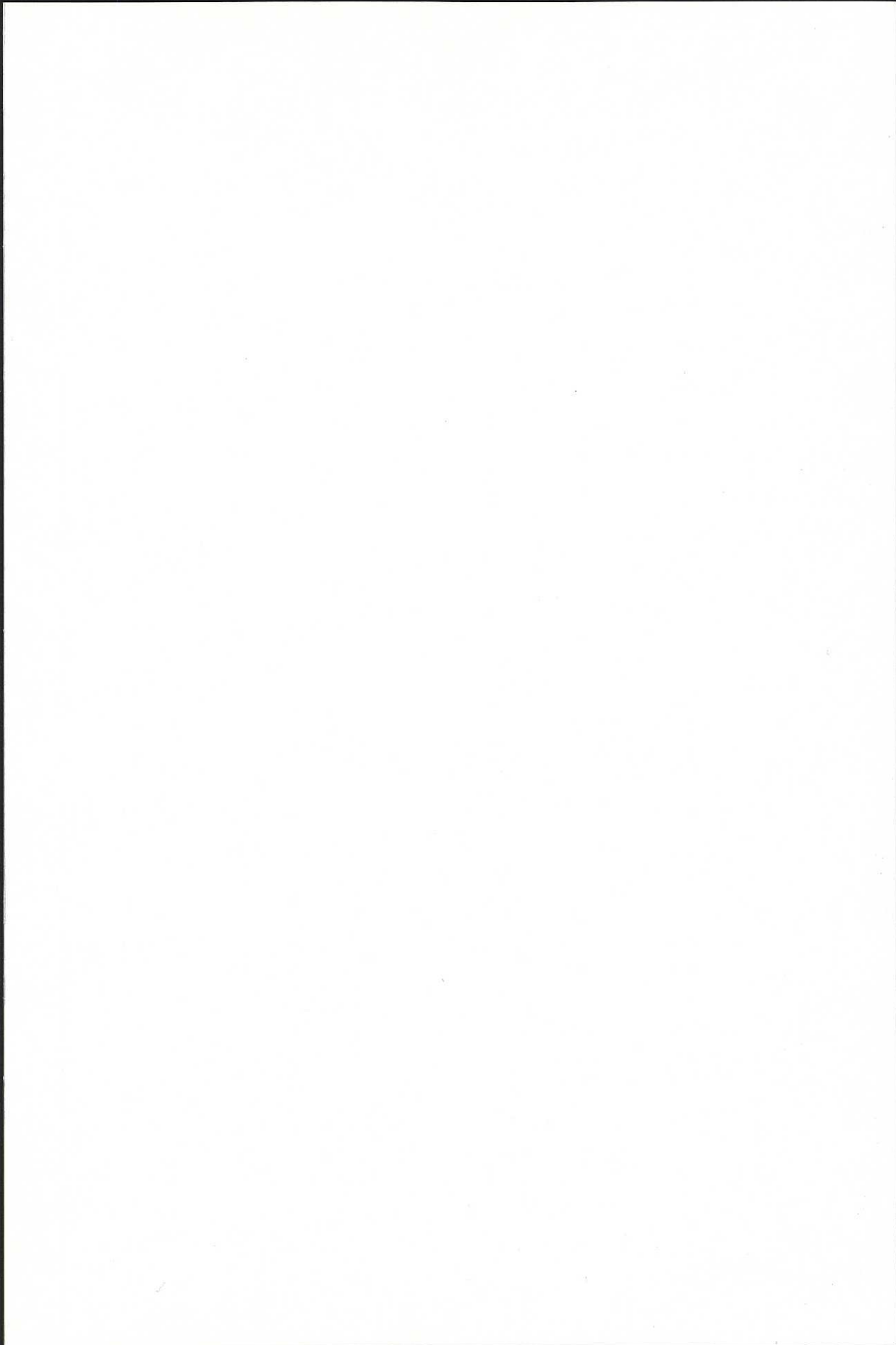
ISSN 02 82 - 6860

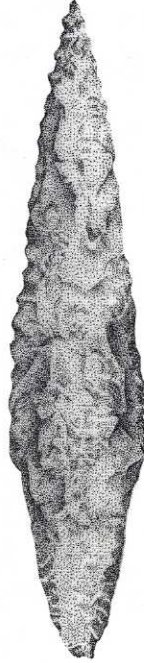
- No 1 FURINGSTEN, Agne: Samhällsförändringar i ett långtidsperspektiv – Ett exempel från södra Västergötland 1500 f–1000 e Kr. English summary. Gothenburg 1985. ISBN 91-85952-08-7.
- No 2 LINDMAN, Gundula: Förhistoriska aggressionsstrukturer i det västsvenska landskapet. English summary. Gothenburg 1985. ISBN 91-85952-10-9.
- No 3 CORNELL, Per: Early Centres and the Household. A theoretical and methodological study on Latin American cases. Gothenburg 1993. ISBN 91-85952-34-6.
- No 4 EINARSSON, Bjarni F: The settlement of Iceland; Granastadir and the Ecological Heritage. Gothenburg 1994. ISBN 91-85952-36-2.
- No 5 JOHANSSON, Nils: Burials and Society. A Study of Social Differentiation at the Site of El Pichao, North-Western Argentina, and in Cemeteries dated to the Spanish Native Period. Gothenburg 1996. ISBN 91-85952-48-6.
- No 6 MYRDAL-RUNEBJER, Eva: Rice and Millet. An archaeological case study of a Sri Lankan transbasin irrigation system. Gothenburg 1996. ISBN 91-85952-50-8.
- No 7 SCHJELLERUP, Inge: Incas and Spaniards in the conquest of the Chachapovas. Archaeological and Ethnohistorical Research in the North-eastern Andes of Peru. University of Göteborg, Department of Archaeology & The National Museum of Denmark, Department of Ethnography. Gothenburg 1997. ISBN 91-85952-52-4.
- No 8 KARLSSON, Håkan: Re-Thinking Archaeology. Göteborg 1998. ISBN 91-85952-62-1.

- No 9 ARWILL-NORDBLADH, Elisabeth: Genuskonstruktioner i nordisk vikingatid. Förr och nu. English summary. Göteborg 1998. ISBN 91-85952-68-0.
- No 10 BENGTTSSON, Lisbet: Prehistoric stonework in the Peruvian Andes. A case study at Ollantaytambo. Göteborg University, Department of Archaeology & Etnografiska museet, Göteborg. Göteborg 1998. GOTARC B:10. ISBN 91-85952-76-1. Etnologiska Studier 44. ISBN 91 85952 94 X.
- No 11 PERSSON, Per: Neolitikums början. Undersökningar kring jordbrukets introduktion i Nordeuropa. English summary. GOTARC serie B, No 11. ISSN 02-82-6860. Kust till kust-böcker nr 1. Göteborg och Uppsala 1999. (OBS. Felaktigt och ej rättningsbart Gotarc B- samt ISBN-nr.)
- No 11 BÅGENHOLM, Gösta: Arkeologi och språk i norra Östersjöområdet. En kritisk genomgång av de senaste årens försök att finna synteser mellan historisk lingvistik och arkeologi. English summary. (Disputationsupplaga) Göteborg 1999.
- No 12 BÅGENHOLM, Gösta: Arkeologi och språk i norra Östersjöområdet. En kritisk genomgång av de senaste årens försök att finna synteser mellan historisk lingvistik och arkeologi. English summary. Göteborg 1999. ISBN 91-85952-98-2.
- No 13 NORDQVIST, Bengt: Coastal Adaptations in the Mesolithic. A study of coastal sites with organic remains from the Boreal and Atlantic periods in Western Sweden. Appendix: Eva-Lena Larsson. Göteborg 2000. ISBN 91-85952-27-3.
- No. 14 SCHEDIN, Pernilla: Möten med Värmland – om kontakter under järnåldern. English summary. Göteborg 2000. ISBN 91-85952-39-7.
- No. 15 ARTELIUS, Tore: Bortglömda föreställningar. Begravningsritual och begravningsplats halländsk yngre järnålder. English summary. Göteborg 2000. Riksantikvarieämbetet. Arkeologiska Undersökningar. Skrifter 36. Riksantikvarieämbetetets förlag. ISBN 91-7209-192-4.

- No. 16 LÖFVING, Carl: Gothia som dansk/engelskt skattland.
Ett exempel på heterarki omkring år 1000.
English summary.
Göteborg 2001.
ISBN 91-85952-55-9.
- No. 17 GUSTAFSSON, Anders: Arkeologihistoria som historia och som arkeologi. Studier i arkeologins egenhistorier.
English summary.
Göteborg 2001.
ISBN 91-85952-57-5.
- No. 18 GILLBERG, Åsa: En plats i historien.
Nils Niklassons liv och arbete.
English summary.
Göteborg 2001,
ISBN 91-85952-59-1.
- No 19 JENSEN, Ola W.: Forntid i Historien. En arkeologihistorisk studie av synen på forntid och forntida lämningar, från medeltiden till och med förupplysningen.
English summary.
Göteborg 2002.
ISBN 91-85952-63-X.
- No 20 NYQVIST, Roger: Landskapet som ram – Hus och grav som manifest. (Bohuslän 500 f.Kr–1500 e.Kr.).
Urbaniseringsprocesser i Västsverige. En utvärdering av uppdragsarkeologins möjligheter att belysa historiska processer.
English summary. (Disputationsupplaga)
Göteborg 2001.
ISBN 91-85952-61-3.
- No 21 STENBORG, Per: Holding back history. Issues of Resistance and Transformation in a Post-Contact Setting, Tucumán, Argentina c. A.D. 1536–1660.
Göteborg 2002.
ISBN 91-85952-69-9.
- No 22 PENTZ, Peter: From Roman Proconsularis to Islamic Ifriqiyah.
Göteborg University, Department of Archaeology & The National Museum of Denmark.
Göteborg 2002.
ISBN 91-85952-75-3 & 87-89384-86-5.
- No 23 FAHLANDER, Fredrik: The materiality of serial practice.
A microarchaeology of burial.
Göteborg 2003.
ISBN 91-85952-83-4.
- No 24 SJÖGREN, Karl-Göran: "Mångfalldige uhrminnes grafvar..."
Megalitgravar och samhälle i Västsverige.
Göteborg 2003. (Disputationsupplaga)
ISBN 91-85952-81-8. ISSN 1404-1251, ISBN 91-973674-8-6.

- No 25 FREDELL, Åsa: Bildbroar. Bildlig kommunikation av ideology och kosmologi under sydkandinavisk bronsålder och förromersk järnålder.
Göteborg 2003.
ISBN 91-85952-85-0.
- No 26 BEAUSANG, Elisabeth: Childbirth and Mothering in Archaeology.
Göteborg 2003. (Disputationsupplaga)
ISBN 91-85952-87-7.
- No 27 SJÖGREN, Karl-Göran: "Mångfaldige uhrminnes grafvar..." Megalitgravar och samhälle i Västsverige.
Coast to Coast-books no. 9.
Göteborg 2003.
ISBN 91-85952-91-5; ISSN 1404-1251, ISBN 91-973674-8-6.
- No 28 GRUNDBERG, Jonas: Historiebruk, Globalisering och Kulturarvsförvaltning. Utveckling eller konflikt?
English summary.
Göteborg 2004.
ISBN 91-85952-95-8.
- No 29 CAMPBELL, Fiona & ULIN, Jonna: BorderLine Archaeology: a practice of contemporary archaeology – exploring aspects of creative narratives and performative cultural production.
Göteborg 2004.
ISBN 91-85245-01-1.
- No 30 HEIMANN, Curry: Förflutna rum. Landskapets neolitisering i sydvästra Värmland.
Göteborg 2004. (Disputationsupplaga)
ISBN 91-85245-02-X
- No 31 KRISTJÁNSDOTTIR, Steinunn: The Awakening of Christianity in Iceland. Discovery of Timber Church and Graveyard at Þórarinsstaðir in Seyðisfjörður. Part I and Part II.
Göteborg & Reykjavik 2004.
ISBN 91-85245-04-6, 91-85245-08-9.
- No 32 HINNERSON-BERGLUND, Maria: Mobilitet och Estetik. Nuukfjorden på Grönlands västkust som människornas livsvärld för 4000 år sedan.
Göteborg 2004.
ISBN 91-85245-13-5.
- No 33 GANSUM, Terje: Hauger som konstruksjoner – Arkeologiske forventninger gjennom 200 år.
Göteborg 2004.
ISBN 91-85245-09-7

Akademisk avhandling för filosofie doktorsexamen
Arkeologiska institutionen
Göteborgs universitet
Göteborg 2004

